

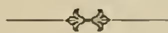
KVĚTY.

Hrad Lichnice v Čáslavsku. Dle skutečnosti kreslil Karel Liebscher.

KVĚTY.

LISTY

PRO ZÁBAVU A POUČENÍ S ČASOVÝMI ROZHLEDY.

Redaktoři:

SVATOPLUK ČECH. DR. SERVÁC HELLER.

Vydavatel a nakladatel

VLADIMÍR ČECH.

— SEŠIT ČERVENCOVÝ. —

V PRAZE.

Tiskem dra. Edv. Grégra.

1879.

OBSAH.

Strana

V pralese.

Obrázek ze života mexických Indiánů.

Napsal

Josef Štolba.

I.

Nikde a nikdy neovane dech rajského klidu a nelíčené poesie poutníka takou měrou, jako ve vesničkách mexických Indiánů, když po dlouhém putování nekonečnými pralesy vystoupí na nevelikou mýtinu mezi několik prostých chaloupek se stejně prostými obyvateli, z nichž většina nikdy za prales, domov jejich obklopující, nepřišla, kteří o vášních a bědách toho vzdělaného světa nemají ani tušení, žijíce v náručí přírody, o jejíž velkoleposti nelze z pouhého popisu učiniti si jasného pojmu, co pravé dítky přírody té.

„El Meson", na cestě z Alvarada k laguně Catemacské, jest místečko takové. Vystoupíš pojednou z pralesa, v němž po mnoho hodin takořka pohřben jsi byl, a na prostoru nevalně obsáhlém, ohraničeném s jedné strany mělkou sice, ale bystrou a na protějším břehu zase pralesem obrostlou říčkou, nalezneš roztroušeno nemnoho chatek, jež vypadají, jako by zároveň s pralesem byly vyrostly.

Chaloupky mexických Indiánů jsou velmi jednoduché. Čtyry sloupy, tvořící čtverec, prostor mezi nimi vyplněný více méně silnými, kolmo zaraženými pruty, a pruty ty pro- a přepleteny palmovým listím. Na tom stříška z téhož listí a někdy v chaloupce jedna nebo dvě příčné stěny, dělící ji na dvě — tři malé síně. V celé chatě nenalezneš jediného hřebíku — vše jest svázáno kořínky, o oknech není rozumí se památky, a jen čtyrhranný, nezahražený otvor budí v Evropanu podezření, že má bezpochyby „dvéře" celého „stavení" před sebou.

Zařízení chaloupek těch jest neméně jednoduché. V jednom koutku na dvou kozách několik prken, pokrytých rohožkou — postel; v koutku druhém několik kalabas, něco hliněných hrnků a nějaká hliněná mísa — souhrn to všeho nádobí a v třetím rohu obyčejně malý oltářík s hrůznou figurkou některého ubohého svatého, před níž hoří tu a tam malá lampička, a jejž posypává Indián denně čerstvým, žlutým kvítím*) — jediná ozdoba chaloupky.

A v prostých těch chaloupkách, obklopených palmami, bananami, obrovskými citrony, pomeranči a jiným tropickým stromovím, žije šťastně člověk, jehož celé bohatství záleží v několika kouscích drůbeže, v nějakém vepříku, a náleží-li již k zámožným, i v kousku kukuřicového pole, jež s namaháním urval pralesu.

El Meson čítá asi 200 obyvatelů vyhradně indiánských, vypadá však, jako tropické osady vůbec, v hodinách, kdy slunce stojí v zenithu své vlády, jako vymřelé. Jen časně z rána, kdy ti z obyvatelů, kteří nehledě ku koupání — vědí, že vody užívá se také k mytí, na břehu říčky oplakují si tváře, a pak večer, kdy čerstvější vánek osvěžuje čivy, tropickým parnem zemdlené, lze spatřiti mezi chatkami čilejší život, jenž každou sobotu a v předvečer zasvěceného svátku stává se téměř bujným.

Indiánky mexické mají ve zvyku, koupati se každou sobotu a před každým svátkem. Od rána do večera vidíš v den ten řeku oživenou mladými i starými Indiánkami, jež plny skotačivého rozmaru počínají si ve vodě jako rozpustilé děti, nic se neostýchajíce, hledí-li kdo na bujný jich rej čili nic.

Koupání mexické Indiánky děje se zvláštním spůsobem. Majíc tenqueyi**) okolo boků, paňo***) přehozené přes prsa a nesouc na hlavě mísovitou kalabasu, naplněnou zvláštní, šťávnatě zelenou travinou, přichází Indiánka k říčce. Shodí paňo, odepne tenqueyi, uloží obé na břeh, opásá boky nějakým hadrem a vklouzne s mísou v ruce do řeky. Nyní nastane nejpřednější úloha. Travina, a m o l e nazvaná, jež působí prý výborně na vzrůst vlasů, rozetře se na míse s vodou, a Indiánka vypere a proždímá v tekutině takto vyrobené co nejpečlivěji svůj vlas, načež jej pročeše, namaže, v copy splete a copy ty na hlavě připevní.

Nyní teprv počne pravé koupání, oživené skotačivými žerty mladých Indiánek, načež připne Indiánka zase tenqueyi a oblékne čerstvou košili — má-li ji totiž.

Říčka El-Mesonská byla v naznačené dni — vždy velice oživena. Děvčata srazila se tu obyčejně v jeden hlouček, a hlouček ten, když odbyl úpravu vlasů, počínal si tak rozpustile, že nejednou vzbudil nevoli opodál se koupajících starých Indiánek. Avšak což toho dbala mládež! Naopak tím bujněji sobě počínala, a tím častěji vytryskl papršlek vodní, dovednou některou rukou vyhnaný, mezi hochy na břehu shromážděné a s děvčaty laškující.

*) Patrně to památka z pohanských dob, kdy sypání květin náleželo k předním obětím praobyvatelů Mexika.

**) T e n q u e y e jest pestrá, as tři stopy široká látka, již otočí Indiánka dva neb třikráte okolo boků a pak na knoflík neb na háček zapne.

***) P a ň o jest větší šátek, jímž obyčejně zahalí se hlava a prsa na příč tak, že konce vzadu pod rameny se svážou.

Byla parná sobota. Slunce počalo dloužiti stíny, jimiž kreslilo silhuetu pralesa na vyprahlou zemi, a v říčce bylo velice živo. Dívky byly již vesměs zapletly vlasy své, skotačily, tančily a zpívaly ve vodě až do unavení a pokřikovaly na hochy na břehu shromážděné.

Indiánky mexické mívají pěkné tělo, malé ruce a malé nohy, avšak zřídka kdy krásný obličej. I mezi koupajícími se děvčaty byla málo která, jež by nebyla mohla pyšniti se aspoň jednou z jmenovaných předností, avšak mimo jedinou nebylo lze nalézti mezi nimi obličeje opravdu hezkého. Indiánky zrají s desíti až dvanácti lety — koupající se dívky byly vesměs as v těchto letech, přes něž Indiánka již bývá pravidelně provdaná — avšak nejmladší z nich byla spolu nejkrásnější.

Byla to Lora, dcera Inchova.

Incha byl jedním z předních, z bohatších Indiánů ve vsi; náležel do řady těch, jimž říká se u nás honorace. Měl kousek pole, posázeného kukuřicí, cukrovou třtinou a tabákem, jejž musela žena vzdělávati; měl několik vepřů, něco drůbeže, pušku, kteráž náležela k největším jeho pokladům, a krávu, již obdržel, jak v obyčeji, od zetě, když byl před dvěma roky starší dceru Jesusitu provdal. Žil velmi příjemně. Každodenně vyšel sobě časně z rána na hon; když začalo slunce hřáti, vrátil se, aby pojedl čerstvých tortill*) a fijoles**), jež žena zatím byla připravila. Pak položil se do stínu a s dýmkou nebo s doutníkem, z vlastního tabáku stočeným v ústech, hleděl tak dlouho do oblak, až buď dostal zase hlad aneb až jej to omrzelo.

Lora žila život rajský. Pomáhala matce na poli, pomáhala jí na metatě***) rozetříti metlapilou†) kukuřici, uplácala z ní pak tortille a přistavila je v comale††) k ohni. Ano i drůbež a zvěř uměla Lora na rožni péci a počínala si při tom s takou obratností, že matka spolehnouti mohla na ni úplně.

Arci s takovými domácími pracemi byla Lora obyčejně brzy hotova. Pak vyskočila si obyčejně do lesa a bloudila houštinami, nalézajíc neobyčejné zalíbení na úchvatných květech, na překrásných ptácích, motýlech a broucích pralesa.

Ale ještě něco Lora ráda činila: ráda upravovala si vlasy před střípkem zrcádka, jejž otec jednou na honbě byl nalezl a domů přinesl. O jak byla Lora šťastna, když postavila se před střípek ten, copy okolo hlavy si otočila a úzkou pentličkou propletla, již byla jednou od matky dostala a kterouž chovala jako zlato. Jak záviděla družkám — ty byly skoro všechny zasnoubeny! — jen ona ještě ne, a přece měla již nejvyšší čas. Vždyť čítala bez mála plných jedenáct roků.

Indiáni mexičtí zaslibují se velmi záhy, a zaslíbením uvazuje se

---

*) Chléb to mexický: placíčky z kukuřice.

**) Černé boby, jež vařené náležejí k denním lahůdkám Mexičanů.

***) Metate velký, čtyrhranný, na jedné straně dvěma vyššíma a na protější jednou nižší nožkou opatřený kámen, k jehož vyšší straně Indianka přiklekne a na jehož volně nakloněném povrchu pomocí metlapily kukuřici rozdrcuje.

†) Metlapile, válcovitý kámen, jímž kukuřice na metatě se rozdrcuje, aby připraviti se mohly tortille.

††) Comale hliněný pekáč k pečení tortill.

zaslíbenec v rozličné povinnosti vůči své nevěstě. Ku každé koupeli musí opatřiti jí amoli, k velkým svátkům koupiti fábor do vlasů, ob čas mýdlo, aby koupel posloužila milované nevěstě co nejvíce, a konečně libovonný olej k namazání vlasů. To všechno měla již většina družek jejích, jen ona musela pomáhati si s tou starou pentličkou, již od matky byla obdržela, jen ona musela vyprošovati kousek mýdla od otce, když s divokým kancem neb s jelenem spěchal do Alvarada neb do Verakruzu. na trh, a na vonný olej nebylo ani pomyšlení. Jen o amoli nemusela se nikdy starati. Po dlouhou dobu již nalézala jí každé soboty a před každým svátkem, jak se probudila, více nežli jí třeba měla, u lože svého svázanou v ohromný list některé bujné rostliny.

To bylo Loře velmi nápadné. Z počátku arci nepátrala, od koho amole pochází: byla ráda, že má obtížné hledání traviny té uspořené a nenapadlo jí pátrati po dárci. Ale ponenáhlu, když zvěděla od zasnoubených družek, že opatřování amole náleží k povinnostem zasnoubence, započal ji neznámý dárce zajímati. Pátrala po něm — chodila pozdě spát, vstávala časně, aby zahledla toho, kdo ji přináší — nadarmo. Nechť šla sebe později spat — amole nepřišla; avšak nechť vstala sebe časněji — amole byla již na svém místě. Přemýšlela, kdo z mladých mohl by dárcem býti. Bylo jich tu několik, ale ani o jednom nemohla říci to s jistotou větší nežli o druhém. Všichni chovali se k ní stejně přívětivě, všichni žertovali s ní a skotačili stejně. —

Bylo po koupeli. Lora vrátila se domů, usadila se před chatku a jala se škubati černého bažanta, jejž byl otec z honby přinesl, a kteréhož měla na rošti upéci. Byl překrásný večer. Slunce klonilo se zvolna k západu a vonný chlad, jenž vanouti počal z pralesa, jal se bojovati s parnými paprsky jeho o vládu.

Lora doškubala a rozhledla se kolkolem. Nikde živé duše, jen opodál viděla blížiti se starého Indiána. Byl oblečen svátečně a držel v ruce palmový list.

„Kampak jde asi Essetamaipu tak vyšňořen?“ tázala se Lora sama sebe, a zůstala ještě chvíli, aby se o tom přesvědčila. Avšak jak se podivila, když zpozorovala, že míří přímo do jejich chatky.

Ani si jí nevšimnuv, vešel Essetamaipu do chatky, kdež seděl Incha, zaměstnán řezáním sušených tabákových listů.

Mlčky vstal Incha a popošel mu vstříc. Následovalo obyčejné abrazzo*), pak vzájemné líbání rukou**), a konečně započal Essetamaipu vyptávati se, jak se compatridovi***) daří, jak jeho domu, rodině, kravám, vepřům, selatům, krocanům, slepicím. Pak položil Incha veškeré tyto otázky svému hosti, a když tento je zodpovídal, nastalo ticho. Incha přinesl dýmky, tabák a láhev pulque†), nabídl Essetamaipuovi, oba si zapálili, oba připili pulque, a seděli zase mlčky proti

*) Obejmutí to, jež záleží v tom, že dvě osoby přitisknou se vzájemně na prsa nejprv v pravo pak v levo.

**) Obyčejné to zdvořilosti, když dva Indiáni se sejdou.

***) Compatrido – krajan. Obyčejné oslovení mezi Indiány mexickými.

†) Pulque, silný nápoj, naší kořalce podobný, jenž dobývá se tím způsobem, že šťáva z rostliny Maguey dá se vykvasiti.

sobě. Host přestal mluviti, a Incha by se nebyl odvážil tak uraziti pohostinnost, aby otázal se ho, co přivedlo jej k němu.

Dlouho bylo ticho; husté kotouče dýmu valily se oběma mužům z úst, a mlčky hleděli oba, jak táhly se kotouče ty zvolna vzhůru a tratily se ve vzdušných stěnách chalupy.

Konečně chopil se Essetamaipu slova:

„Compatrido," pravil, „jen vznešené slunce kráčí cestou svého života samotno."

„Ano, jen slunce," souhlasil Incha, ani svalem v obličeji nepohnuv.

„Bylo by rouháním," pokračoval Essetamaipu po chvíli, „kdyby bídný člověk ve zpupnosti své tak se zapomněl, že by slunci rovnati se chtěl. Jestiť tak vznešené, že urážkou by to bylo pro ně."

„Ano, urážkou," souhlasil Incha.

Zase nastalo ticho.

„Compatrido," mluvil Essetamaipu po chvíli dále. „Pán osudu obdařil tě rodinou, z níž máš ještě jednu dceru doma."

„Ano," odvětil Incha. „Essetamaipu dbal o bídnou mou rodinu, jak pozoruji, jako přítel."

„Lora," pokračoval tento, „čítá již jedenáct roků."

„Ano, jedenáct roků."

„Jest to věk, kdy rodičům počínají velké starosti."

„Ano, compatrido, velké."

Zase nastalo ticho a nové kotouče kouře valily se ku stropu.

„Mně dopřál bůh syna," přerušil Essetamaipu mlčení.

„Syna, jenž hoden jest svého otce," odvětil Incha s nehybným obličejem.

„Kmen Catecomacchů nesmí vymříti."

„Nesmí."

„Compatrido, přál bych si zasnoubiti syna svého s dcerou tvou."

„Compatrido, přál bych si zasnoubiti dceru svou s tvým synem."

„Tedy ujednáno?"

„Ujednáno!"

Nastalo opětné mlčení. Oba mužové připili pulque a dýmali znova.

Po chvíli sáhl Essetamaipu do kapsy a vytáhl provázek, pevně stočený z několika pramínků lýka.

„Zde," pravil, „abyste mohli znamenat co syn Essetamaipuův daruje — dceři Inchově." *)

Incha přijal vážně provázek, vstal, vyňal jiný provázek z kabely, změřil oba, a podal pak svůj hosti.

„Ten jest pro syna Essetamaipuova."

Essetamaipu vzal a uschoval provázek.

Opětně bylo ticho. Po nějaké době vstal Essetamaipu.

„Musím odejíti, compatrido," pravil.

---

*) Takový provázek jest mexickému Indiánu, jemuž počtářství jest uměním nejobtížnějším, „hlavní knihou", do níž zaznamenává učiněné dárky pomocí uzlů jednoduchých neb dvojatých, dle toho, jakou cenu dar má.

Nastalo loučení, podobné přivítání — pak odešel.

Incha hleděl nehybně za ním a jen jakýsi neobyčejný lesk mdlých jeho očí prozrazoval vnitřní jeho spokojenost. Po chvíli obrátil se do vnitř a zavolal po dceři a ženě.

Obě ihned přiběhly.

„Incha zasnoubil Loru se synem Essetamaipuovým —“ pravil vážně. „Zde budou zaznamenávati se jeho dary.“ A ukázav provázek, Essetamaipuem přinešený, připevnil ho nad svým ložem.

Obě ženštiny přijaly oznámení to plny úcty a mlčky. Jen Loře přelétl blažený úsměv přes tvář. Konečně tedy byla také zasnoubena, konečně očekával ji každou sobotu a před každým svátkem buď fábor, buď vonící olej, buď kus mýdla — konečně tedy věděla, kdo byl ji překvapoval posud tak nezištně tou travinou, bez nížto koupel nebyla by ani možná!

Dlouho dnes nemohla usnouti. A když konečně usnula, zdálo se jí o samých fáborech a vonících olejích.

Matka usnula dnes také velmi spokojeně. Vždyť byla Lora zasnoubena s jedním z nejpřednějších synků celé vísky.

A otec? Seděl, dýmal, pil pulque a přemýšlel, kam půjde hledati zítra divokého kance, aby mohl zase na trh do Alvaráda nebo do Verakruzu.

II.

Druhého dne přišel Essetamaipuův syn, Izhuak, navštívit svou snoubenku. Vítala jej s úsměvem.

„Přinesl jsem ti fábor do vlasů,“ pravil podávaje jí červenou širokou pentli.

Lora přijala ji se zářícíma očima, sňala ihned svou starou, vyrudlou z vlasů a přistoupivši před střípek zrcadla, obvázala si fáborem hlavu.

Izhuak usmál se přívětivě. „Sluší ti výborně,“ pravil; „je až z Oajaky, z francouzského krámu a stála dva realy.*)

„Dva realy!“ divila se Lora.

Izhuak rozhlédl se po světnici jako by něco hledal.

„Tamhle,“ upozornila jej Lora, ukazujíc na provázek, visící nad ložem otcovým.

Izhuak přistoupil vážně k němu, sňal ho se zdi, a učinil na hořejším konci dvojitý uzel. Pak natáhnuv ho pravil:

„Izhuakův otec volil provázek malý — jeho syn bude muset uzle vázati velmi hustě.“

Lora usmála se významně.

Izhuak pověsil provázek opětně nad lože Inchovo, a pozdraviv Loru odešel.

Lora běžela k matce.

„Podívej se,“ pyšnila se.

„Můj bože,“ divila se matka, se zalíbením na dceru hledíc, „inu — Essetamaipu je nejbohatší člověk z celé vsi.“

---

*) Real = 25 kr.

Mezi svými družkami vzbudila Lora velkou závist. Tak široký fábor neměla ani jedna z nich. —

Izhuak nedal se po několik dní viděti. Dny ty plynuly Loře náramně zdlouhavě. Nemohla se totiž dočkati soboty: nepochybovala, že přinese jí vonné mýdlo a vonný olej na vlasy.

V sobotu časně z rána probudila se a vyskočila kvapně z prostého svého lůžka. Málem by byla však šlápla do amole, svázané jako obyčejně ve veliký list.

„Aha," usmála se, „uvnitř bude to ostatní." A rozevřela list a prohrabala kvapně travinu — avšak nadarmo. Čelo se zakabonilo, a Lora popadla zlostně amoli a hodila ji do koutku.

Byla velmi mrzuta. Toho se nenadála, že v první již sobotu svého zasnoubení musí dočkati se takového sklamání.

Nevrle jala se připravovati tortille.

Pojednou zaslechla hlasitý zpěv. Zvědavě pohledla ven — jaké to překvapení! Izhuak blížil se s podlouhlou, mísovatou kalabasou, plnou amole, na hlavě a s malým balíčkem v ruce.

„Loro," volal z daleka, „nesu amoli, olej a mýdlo!"

Lora zanechala tortille.

„Jakže, amoli?" divila se.

Již měla otázku na jazyku, či není-li to on, jenž opatřuje ji tak tajemným spůsobem travinou tou, ale jakés nejasné tušení pravilo jí, že bude lépe, nebude-li se tázati.

Přijala s blaženým úsměvem libě páchnoucí mýdlo a olej z rukou jeho, a nemohla s obou oči spustiti.

„Hehehe," usmíval se Izhuak, „divíš se, co? Není druhého," dodal pyšně, „jenž by mohl poskytnouti Loře to, co Essetamaipuův syn."

„Jak to libě voní," divila se Lora u vytržení.

„To si myslím," odvětil Izhuak sebevědomě. „Vždyť stálo to čtyry realy. Jak pravím, nikdo jiný v celé vsi nemůže ti něco podobného opatřiti."

A pyšně vstoupil Izhuak do chatky, sňal provázek se zdi a učinil těsně pod prvním uzlem dva uzly dvojaté.

Pak se obrátil k Loře. „Tři dvojité uzly v osmi dnech," pravil; „věru, Lora může mluviti o štěstí, že padlo na ni oko Essetamaipuova syna."

A Izhuak, usmáv se přívětivě na Loru, pyšně opustil chatku.

Lora nemohla se dočkati koupele, aby již mohla použiti mýdla, jakéž posud jemné kůže její se nebylo dotklo, oleje, jehož posud skvělý vlas její nebyl poznal. Ale zvláštní věc! Tak zcela čistá ta její radost nebyla.

Jakýsi neurčitý, nelibý pocit kalil radost tu, aniž by byla Lora mohla říci, v čem nelibý pocit ten se zakládá. A pocit ten, ačkoliv jen chvílemi vystupoval, mohutněl stále víc a více tak sice, že zdálo se jí pojednou, jakoby dary snoubence jejího netěšily ji více tak, jako s počátku.

A nejen to. Nelibý ten pocit nutkal ji mimovolně k přemýšlení, a když oddala se svým myšlenkám, jednoduchým, jako ty chatky, jež viděla kolem sebe, tu slyšela stále vychloubavá slova svého snoubence, a viděla stále před sebou pyšný jeho a vypínavý vzhled. A čím více

slyšela a viděla v myšlenkách, tím nelibějším, tím určitějším stával se pocit onen, tak sice, že posléze musela sama sobě říci, že dárky Izhuakovy ji těší sice, ale to, co ji netěší, že jest způsob, jakým Izhuak dárky ty jí odevzdal.

A když tak počala pociťovati urážlivý způsob ten, tu mimovolně vzpomněla si, jak zcela jiným způsobem počínal sobě tajemný dárce amole. A sotva že ho vzpomněla, ozývala se tím prudčeji zvědavost poznati, kdo to as jest? A ze zvědavosti vyvinula se znenáhla touha, jež stávala se stále prudčí a prudčí. Dárek jeho byl arci prostý a laciný — nebylo třeba jíti k vůli němu do Verakruzu a vydávati realy; avšak byl takou pečlivostí sesbírán, byl tak opatrně vždy svázán v skvostný nějaký list divokého pralesa, a na vrchu nalézaly se někdy květy tak báječné krásy, že jich Lora, ačkoliv v pralese vyrostla, nebyla nikdy posud spatřila, a vůně tak omamující, že ani olej i mýdlo Izhuakovo dohromady neydaly vůně i jen podobné. A pak: jak zvláštním způsobem byl dar udílen! Pojednou byl zde — nikdo nevěděl odkud. Mimovolně napadl při tom Loře způsob, jakým Izhuak přinášel dary své. Lora porovnávala oba: Izhuaka i neznámého — a pojednou zdálo se jí, jakoby ji zasnoubení s nejpřednějším boháčem rodné její vísky více netěšilo.

Myšlenky tyto a jim podobné míhaly se Loře hlavou s počátku jen ob čas, později ale víc a více, až konečně činily ji skoro vážnou, tak vážnou, že počala se znenáhla diviti, jak mohly ji těšiti takové maličkosti jako fábor, olej a vonné mýdlo.

Přestala skotačiti ve společné koupeli, přestala stříkati vodu z koupele na svého snoubence, a s podivným pocitem pohledla vždy na šňůrku, jež visela nad lůžkem otcovým, a na níž uzlů valně přibývalo.

Avšak tento zvláštní, nikdy netušený stav duševní stával se Loře stále obtížnějším, až konečně zdál se jí téměř nesnesitelným. Byla nespokojena sama s sebou, byla nespokojena s Izhuakem, nespokojena s otcem, s matkou, s družkami, s celým světem.

Jednoho dne umínila si náhle, že musí poznati neznámého dárce amole a kdyby mělo to státi cokoliv. Byla to zkoušela dříve již několikráte, ale nikdy se jí to nezdařilo. Nyní si umínila, že musí dopracovati se konce..

Blížila se sobota — ta musela Loře dáti jistotu.

V pátek odpoledne odebrala se na půdu, jíž tvořila palmová stříška nad bambusovým stropem rodné její chatky, a ulehla, aby mohla v noci bdíti. Úmysl ten zdařil se jí nad očekávání. Po polednách v největším vedru ulehla Lora a slunce sklánělo se k západu, když probudilo ji náhle volání matčino.

Vstala a cítila, že nebude muset dnes po celou noc spáti.

Slunce ustoupilo měsíci, a jasněji a jasněji rozléval tento jemné své světlo kolkolem. Bylo jasno jako ve dne, a čarokrásný ten koutek světa, jenž nazývá se El Meson, poskytoval v stříbrném tom světle bledé luny obraz úchvatný. Leč což dbá podobných věcí Indián! Ve vísce spalo již vše, nic se nehýbalo — jen čerstvý zefír laškoval po temenech pralesa.

Avšak ne — nespalo vše. V jedné z těch prostých chatek ležela

na rohožce své mladá dívka a upírala nedočkavě oči své na otvor, jímž vcházelo se do chatky, a kterýž as na dvě stopy od země s výše, chráněn byl proti domácím zvířatům prknem na příč položeným.

Dlouho hleděla dívka nadarmo. Měsíc byl již světlo své, jímž maloval obrys vchodu na udupané podlaze, pošinul do protějšího směru, a očka Lořina počala zemdlívati — pojednou přelétl bleskorychle světlý ten obraz vchodu na podlaze jakýs stín.

V Loře zatajil se dech — zemdlenost byla zapomenuta, a oči její hleděly plny napnutí ku vchodu.

Uplynulo několik minut. Pojednou objevila se mezi dveřmi tmavá postava. Stanula — naslouchala patrně — pak vstoupila zvolna a blížila se z polehounka k loži Lořině. Lora ležela nepohnutě. Postava sehnula se u jejího lože, vztyčila se zase, naklonila se k ní, políbila její vlas a ubírala se jako duch z chaty zase ven. Ale sotva že byla u vchodu, vzchopila se Lora a brala se za ní.

V stínu palmové stěny stanula a opatrně hleděla ven.

Postava byla vystoupila a zůstala státi u chaloupky, zakrývajíc si oběma rukama obličej.

Světlo měsíce padalo na ni plnou měrou — s jakou netrpělivostí čekala tudíž Lora, kdy sejme ruce ty!

Konečně se tak stalo. Ruce sklesly, a v stříbrném svitu luny objevil se překvapenému zraku Lořinu obličej mladého Indiána.

„Zapoteato!“ zvolala dívka polohlasitě.

Cit, jenž zmocnil se Lory při pohledu tom, byl — sklamání. Nevrle vrátila se zpět k svému loži — avšak neusnula více.

„Není divu,“ pravila sama k sobě několikráte, „vždyť spala jsem po celé odpoledne.“

III.

Zapoteato byl jeden z nejchudších a nejnepatrnějších Indiánů celé vísky. Postavy byl nevysoké, ovšem ale silné a obratné, nehybná, žlutavá tvář nebyla ani hezká ani ošklivá, a přehustý, vzadu krátce ostříhaný, napřed do čela spadající, uhločerný vlas modravého kovového lesku pokrýval hlavu jeho jako aksamitová přilba. Neměl mimo starou matku, o niž dbal s láskou skutečně pohnutlivou, a mimo svou machetu *) nic: jeho jedinou zásobárnou a spižírnou byl prales. Sousedé mluvíce o něm, krčili vždy potupně rameny, a děvčata smála se mu a pokřikovala za ním úsměšně, když potkala jej v nuzných jeho hadrech, a v klobouku, jejž si sám byl z kukuřicové slámy upletl.

A tento Zapoteato byl tím tajemným dárcem, k vůli němuž nalámala sobě tolikráte hlavu, k vůli němuž probděla tolik nocí!

Hněvivě obracela se Lora na svém prostém lůžku brzy na tu brzy na onu stranu — Zapoteato jí nešel z mysli, a čím více na něj myslela, tím nevrlejší, tím hněvivější byla. Zcela přirozeno — takový bídák!

Nemohla se dočkati dne. A sotva že první paprsky vycházejícího slunce zaleskly se v korunách nejvyšších obrů pralesa, opustila Lora

*) Dlouhý nůž, bez něhož Mexičan obejíti se nemůže.

lůžko. Zavadila při tom o jakýs předmět — shýbla se: byl to obvyklý Zapoteatův dar.

Nevrle chopila se balíčku, vystoupila z chatky, a zahnuvši za zadní její stranu, hodila ho pohrdlivě na zem. Nárazem protrhl se veliký list, bodláky kaktusovými spjatý, a amole vyvalila se na všechny strany. Již obracela se Lora k odchodu — v tom zahledla mezi zelení skvíti se barvy jiné. Mimovolně přiblížila se, rozhrnula travinu a zdvihla veliký květ.

Plna udivení zahleděla se Lora na květ ten. Znala prales skrz na skrz, znala nekonečný počet přebohatých jeho květů, ale květu takového posud neviděla, vůně takové v nižádném posud nenalezla. Byl širší nežli dlaň, sestával z četných, podlouhlých lístků, jež v kalíšku jsouce žluté jako zlato, znenáhla přecházely v bílou, skvoucí barvu a protkány byly řídkými, jemnými žilkami červenavými, kteréž čím dále, tím četnější byly a ohnivější barvitosti nabývaly, až sbíhaly se na konci lístků tak hustě, že tvořily v konečkách těch takřka rudé korunky.

A široký ten kalich vyplněn byl bezpočetnými, jemnými, sněhobílými tyčinkami, jež třásly se při každém pohybu a vůni vydávaly omamující.

„Jak krásné — jak krásné!“ zvolala Lora mimovolně plna obdivu. V tom však napadl jí nepatrný dárce, a již již chtěla květ pohodit. Avšak ne — nemohla. Zahleděla se na něj znovu a zamyslila se na chvíli. Pojednou se vzmužila a nevrle hodila ho na rozházenou amoli. „Zapoteato,“ pravila krčíc rameny, „Zapoteato!“ A obrátivši se vrátila se do chatky.

Snažila se, aby květu toho, amole a Zapoteata zapomněla. Chvílemi se jí to zdařilo, avšak ne na dlouho. Zvláště ten krásný květ nešel jí z mysli — nejednou počala litovati, že ho pohodila, a chtěla si pro něj doskočiti. Ale vzpomněla při tom Zapoteata a — zůstala.

Jak obyčejně dostavil se i dnes Izhuak s amoli a s novým fáborem. Lora se líbezně usmála, když Izhuak fábor s velikou chvalořečí jí odevzdal a ihned k provázku spěchal, aby učinil na něm zase dvojatý uzel. Ale ačkoliv jásala nad dárkem tím, nešel jí jásot ten přece tak upřímně od srdce jako jindy. Proč dává jí Izhuak ty krásné své dárky takovým způsobem, proč vynáší při tom stále tak sebe, proč praví jí každým slovem, každým pohledem, jaká jest to velká milost, že padla volba jeho na ni? Mimovolně vzpomněla onoho krásného květu, mimovolně skromnosti, s jakou Zapoteato po takou dobu chudičký svůj dárek přinášel bez nároků na dík, ano s úzkostí, aby poznán nebyl. Ubožák, věděl, jaký bídák jest, a netroufal si prozraditi se, aby se jí družky nesmály — ubožák! Mimovolně odběhla Lora, když byl Izhuak odešel, podívat se na pohozený květ. Byl již polo zvadlý, jako ta amole, neboť slunce pražilo nemilosrdně, a i vůni nevydával již tak jemnou.

Vzala ho, vrátila se do chatky, nalila vody do kalabasy a ponořila květ do vody. Pak šla spokojeně do obvyklé koupele.

Nalezla v říčce družek hojně — veselých, rozpustilých. Sama však nebyla stejně vesela. Nevěděla, proč nebylo jí dnes do smíchu.

Když vrátila se domů, byla první chůze její ku kalabase, do níž

vložila onen květ — nalezla ho k své radosti opět v plném lesku, v plné kráse.

Nemohla se pohledu na něj nabažiti; — usnula, myslíc na něj a probudivši se, běžela zase k němu. Ale o běda, květ byl tak svadlý, že sotva mohla ho poznati. Div že jí slzy nevstoupily do očí — jak litovala krásy té! —

Uplynulo několik dní. Lora vzpomínala krásného květu s lítostí. Z lítosti vyvinula se touha po novém květu, a pak začala Lora přemýšleti, přinese-li jí Zapoteato budoucí soboty zase květ takový.

Byl pátek. Loru netrpělo to v chatce — pudilo ji to neodolatelnou mocí do pralesa. Bylo krásné odpoledne; vše co učiniti měla, bylo hotovo — bez rozmyšlení dala se tedy Lora, jako činívala často, do pralesa.

Chvíli kráčela po „camino real“, cestě to pocházející ještě z dob španělských; po nějaké době však zabočila na úzkou stezku, kterou během času zvěř sobě utvořila a jež místy širší, místy užší, poskytovala procházku úchvatnou. Nebetyčné, báječným ptactvem oživené stromy klenuly se nad ní v tak plnou klenbu, že jen málokterému z pronikavých paprsků tropického slunce mohlo se podařiti, nalézti mezi těmi bezpočetnými větvemi a listy cestu k ní; vzdušné kořínky splítaly se nad ní v tak bizarní síť, že zhusta musela Lora dbáti, aby nezapletla se v síť tu, a v tom všem skvěly se květy barev a tvarů úchvatných, obletované pestrými motýly, brouky a kolibříky. Se všech stran zněl jásavý zpěv svobodných obyvatelů pralesa, ve zpěv ten mísilo se houkání dravců a ržání zvěře — a Lora kráčela rájem tím jako ve snách. S květu na květ snášel se zrak její — nadarmo — květu takého, jaký přinesl jí Zapoteato, nespatřila.

Pojednou se zarazila. Bylať nohou zavadila o něco a když pohledla před sebe, spatřila u nohou svých hromádku amole na ohromném listu, v jakém byl dar Zapoteatův vždy zaobalen. Rozhledla se kolkolem — neviděla nikoho, vzhlédla vzhůru — ani tam nebyl nikdo.

Avšak, amole nepřišla sem náhodou. Byla patrně pečlivě sesbírána a opatrně položena na veliký ten list. Lora se zamyslila, ale ne na dlouho, neboť v tom ozval se nad ní šramot, jakoby větve se lámaly.

Aniž byla si téměř vědoma, že tak činí, skočila Lora za ohromný kmen, u jehož paty amole ležela, a skryla se v hustém listí bujné keřiny, jež se sousedy svými o život svůj statně zápasila.

Chvíli trval zvláštní ten šramot, a nadarmo hleděla Lora do výše; konečně objevily se dvě nohy a v tomtéž okamžiku svezl se bleskorychle Zapoteato se stromu, v ruce drže květ, jakýž byl před týdnem Loře daroval.

Avšak dlouho nehleděla Lora na květ ten. Zevnějšek Zapoteatův upoutal takou měrou její pozornost, že nezbylo jí na nic jiného času. Ubohý Zapoteato — jak vypadal! Vlasy byly rozcuchány, tvář do krve rozedrána, a holé nohy a ruce posety téměř ostrými ostny.

Zapoteato s pečlivostí nejdříve položil květ na amoli, pak setřel krev s obličeje a usadil se na zem. Počal vytahovati ostny z masa, nejprvé z rukou, na to z nohou; za každým ostnem vyskočila krůpěj krve.

Ubohý Zapoteato! Jak bylo ho Loře líto! S takou obětí tedy opatřoval květ, jejž Lora proto posud nebyla spatřila, poněvadž rostl bezpochyby jen na nejvyšších temenech stromů, kdež slunce mělo k němu ničím nerušený přístup a tudíž takého vývoje popřáti mu mohlo? Takovou práci a tolik bolestí stál ten dárek, tak tajemně, beze všech nároků na dík, beze všech uzlů na účtovném provázku podávaný? Lora cítila tak zvláštní pohnutí, že nutkalo ji to, aby vystoupila ze svého úkrytu, a aby mu poděkovala. Ale jakýsi zvláštní cit jí v tom bránil. Přináší dar svůj tak tajemně — nechce patrně, aby ona věděla, kdo je dárcem — snad by jej to bolelo, kdyby věděl, že je prozrazen.

Zapoteato byl vytáhl poslední osten z masa svého. Pak vybral z ostnů ty nejsilnější, sepjal jimi ohromný ten list, v němž amole byla sbalena, vložil balíček opatrně na hlavu a vrátil se do vsi.

Dlouho čekala Lora, nežli odvážila se ze svého úkrytu. Když myslela, že Zapoteato jest již hodně daleko, opustila úkryt svůj a kráčela zamyšlena zpět. Ta zkrvácená tvář Zapoteatova a jeho zbodané tělo nešly jí z mysli!

IV.

Druhého dne nalezla Lora při svém probuzení amole u svého lože. Roztrhla kvapně list, vyňala květ, vložila ho pečlivě do kalabasy s vodou, a nemohla se na něj dosti vynadívati. Však byl ale ještě větší nežli onen, kterýž byla dostala před týdnem. Pak vzala kalabasu a uschovala ji v koutku pod střechou jako drahý poklad.

Když slunce nad pralesem se objevilo, přišel Izhuak s usmívavou tváří.

„Loro," volal z daleka, „dnes obdržíš něco, co daleko široko nemá žádná z družek tvých, co může poskytnouti zase jen Essetamaipuův syn." A přiblíživ se, vyňal z papíru, jejž v ruce držel, světle modrý hedbávný fábor, složený v širokou mašli.

S potěšením pohledla Lora na mašli a vztáhla po ní ruku.

„Izhuakův otec přinesl ji z Verakruzu," vypravoval Izhuak. „Vyměnil ji ve francouzském krámě k naléhání svého syna za tygří kůži. Mnoho — mnoho dní cesty odsud na východ jest veliké město, vypravoval mu Francouz obchodník, proti němuž jest Verakruz nepatrným zrnkem prachu; tam žije mnoho, mnoho bohatých a mocných lidí, kteří celému světu poroučejí, jak se strojiti má, a odtamtud přímo pochází tato mašle. Víš kolik znamená? — Čtyry uzly." A Izhuakův syn pyšně přistoupil ku provázku a počal vázati horlivě dva dvojaté uzly.

Radost, již Lora z počátku z nevídaného dárku měla, počala náhle mizeti a zmizela úplně, když pohledla na svého snoubence, an s takou horlivostí „zapisuje" své vydání. Mimovolně připadl jí zase Zapoteato na mysl s tou svou skromností, s tím sebezapíráním, se svou obětovností. Mlčky dala svému snoubenci odejíti, a mlčky položila stranou dárek jeho, jemuž matka dost vynadiviti se nemohla.

Essetamaipuův syn pyšně odešel ku koupelně děvčat. Nepochyboval, že Lora ozdobí se po dnešní koupeli převzácným jeho darem a těšil se již napřed — ne na to, jak Loře bude pěkně slušet, ale na to, jak

toužebně budou všechny dívky vzhlížeti k tomu, jenž je s to, poskytovati dárky takové, jak mluviti se bude v celé vsi o jeho štědrosti, a jak závistivě budou ohlížeti se po něm soudruhové.

Usedl na břeh a vesele hleděl na ten rej rozpustilých dívek, jež tančíce a zpívajíce ve vodě, pokřikovaly po něm a nejednou, smluvivše se, náhle stříkati po něm počaly, až voda s něho kapala.

Usmíval se; vždyť bylo to znamení, jak jest u děvčat oblíben.

Dlouho seděl Essetamaipuův syn na břehu a mnohé děvče opustilo vodu, činíc místo nové příchozí. Pojednou objevila se Lora, nesouc amoli na hlavě, a nepohlednuvši téměř na svého snoubence, počala se koupati. Nadarmo usilovala ostatní děvčata strhnouti ji ve svůj veselý kruh; mlčky postavila se stranou, rozetřela amoli, smáčela vlas, pročesala, upletla, a mlčky proplavala pak několikráte řeku. Na to vystoupila z vody, připnula sváteční tenqueiji okolo boků, a chystala se ozdobiti svůj vlas. S napnutím pozoroval ji nyní Izhuakův syn. Jak přiléhala pestrá tenqueye k štíhlému tílku, jak vinul se bohatý vlas okolo krásné hlavinky, poskytuje dosti místa k ozdobě, kterouž jí byl dnes přinesl. Nemohl se dočkati okamžiku, kdy připne Lora na místo to skvostnou tu mašli — již sáhla Lora mezi věci, kteréž byla s sebou přinesla, blažený úsměv rozhostil se na tváři jejího snoubence, ale v tom okamžiku již také zmizel — Lora vytáhla skvostný květ a připevnila ho tam, kde měla skvíti se mašle.

Snoubenec její hleděl na ni pln nelibého překvapení.

Děvčata, jež vždy na tento okamžik čekala s netrpělivostí, poněvadž objevil se skoro pokaždé nový dar nejbohatšího ženicha celé osady, spustila pojednou nehorázný smích.

„Květ — pouhý květ,“ počalo ozývati se se všech stran, „Essetamaipuův syn stal se zahradníkem“ a veselý chechtot zněl tomuto v uších, jako zvuk sykotu jedovatého hada.

Vyskočil prudce a přistoupil k Loře, jež právě chtěla se bráti domů.

„Kdo dal Loře tento květ?“ tázal se hlasem, jímž prochvívalo jeho rozčilení.

„Nikdo — nalezla jsem ho v pralese,“ odvětila Lora chladně.

„Proč nevzala Lora dnešní můj skvostný dar?“ tázal se Essetamaipuův syn dále.

„Ten květ líbil se mi více,“ zněla její odpověď.

Snoubenec její se zamlčel. „Ví Lora,“ pravil po chvíli zvolna, „že tento květ náleží rostlině, jež vine se podél velkých stromů do ohromné výše a teprvé na temeni pralesa, tam kde oku nebes — slunci, hleděti může v tvář, v květ tento končí? — Dívčí ruka nedovede ho strhnouti s jeho výše a sám spadnouti nemůže — tisíce větví a vzdušných kořínků zachytilo by jej v sítě své.“

Lora neodpovídala.

„Essetamaipuův syn ví dosti,“ odvětil snoubenec její ostře a opustil ji kvapným krokem.

S jakousi tajnou radostí kráčela Lora k chatce svých rodičů; splatila mu tu jeho pýchu, tu jeho vypínavost způsobem důkladným, a v prsou bylo jí tak volno, tak veselo.

Spokojeně rozhlížela se kolkolem. Pojednou se zarazila. Cestou

od pralesa blížil se Zapoteato. Na zádech nesl náklad dříví, a široký řemen, jenž náklad ten držel pohromadě, objímal, jak v obyčeji, čelo. Spatřiv Loru zarazil se. Ale pod řemenem zasvitly pojednou ty jindy tak mdlé oči a upřely se s nevýslovným výrazem nejprvé na květ, jenž zdobil Lořin vlas, a pak na její tvář. Nepochopitelný nepokoj zmocnil se pojednou Lory. Zmatena brala se domů. Na prahu stanula a obrátila se: Zapoteato stál jako přimrazen a hleděl za ní. Úsměv přelétl její tvář — ale zmizel ihned zase: spatřilať spolu nedaleko státi svého snoubence, jenž opíraje se o vysokou palmu, upřeně díval se na ni a — na Zapoteata.

V.

Temný mrak zahaloval hladké jindy čelo Izhuakovo. Snoubenka opovrhla darem jeho, na kterém tak si zakládal a to k vůli květině! To mělo zajisté svou příčinu! Od koho dostala květ ten? Kdo byl s to květ tento jí dáti? Květ roste na nejvyšších temenech nejvyšších stromů pralesa, a jen nejsmělejší ruka, člověk nejobratnější, nejodvážnější dovede květ ten snésti se závratné výše. Nadarmo přemýšlel Izhuak, kdo by to mohl býti — nižádný ze soudruhů nebyl toho schopen.

Pojednou spatřil Zapoteata, jak hledí za Lorou, spatřil její úsměv, a v hlavě se mu náhle rozbřesklo. Celým tělem projelo to jako elektrická rána. Zapoteato snad? Bídák Zapoteato? — Musel nabyti jistoty.

Zapoteato, jenž jako ve snách byl došel svého bídného přístřeší, právě shodil svůj náklad pod vyčnívající stříšku a hleděl v zamyšlení před sebe, když pojednou ozval se vedle něho hlas Essetamaipuova syna.

„Zapoteato, tys chudák: chceš vydělati sobě real?"

Zapoteato trhnul sebou jako člověk, jenž náhle se ulekuul.

„Chci," odvětil kvapně.

„Znáš skvostný ten květ," pokračoval Izhuak, upřeně na něj hledě, „jenž jako král všeho květu směle hledí do nebes a v nejvyšších jen korunách pralesa sídlí?"

„Znám," odvětil po chvíli zvolna, jako by uvažoval každou písmenu.

„Chci, abys mi takový květ opatřil," pravil nyní Izhuak kvapně.

Chvíli hleděl Zapoteato upřeně na Izhuaka, jako by v tváři jeho čísti chtěl. Již pohnuly se rty, aby propustily slůvko: „opatřím" — avšak pojednou sevřely se křečovitě, a mdlým okem Zapoteatovým kmitl se blesk.

„Zapoteatův život," odvětil po několika okamžicích, „jest větší ceny nežli real — máť Zapoteato starou matku, jež bez pomoci jeho musila by bídně zahynouti."

„Dám dva — tři — dám pět realů," zvolal Izhuak horlivě.

„A kdybys dal jich deset — Zapoteato nemůže — nesmí." A Zapoteato počal rovnati přinešené dříví, nedbaje více Izhuaka.

Se zaťatými zuby opustil jej Izhuak. „Selhalo," pravil sám k sobě, „avšak přisám můj svatý patron — Izhuak to vypátrá. Přilepí se ti na paty, až zví, čeho má třeba."

Zamyšleně hleděl za ním Zapoteato, když jej opustil. Jak těžká byla hlava jeho! Udalosti poslední hodiny připadaly mu jako sen.

Kráčel se svým nákladem z lesa a myslel právě na to, užívá-li Lora amole, kterouž on jí nosí či té, již obstarává snoubenec její, myslel právě na to, líbí-li se jí ten překrásný květ s tou omamující vůní, jejž byl v ní ukryl a k vůli němuž odvážil se svého života; v tom zahledl Loru jdoucí z koupele. Srdce počalo mu prudce tlouci — ale závrať se o něj pokoušela, když spatřil pojednou ve vlasech jejích překrásný ten květ. S vytřeštěným zrakem hleděl na Loru. Když pak na prahu rodné své chatky se obrátila a na něj se usmála, bylo ubohému hochu tak divně, jako posud nikdy. Hlava mu šla kolem — a on neviděl nic jiného nežli Lořin úsměv.

„Zapoteato," volala v tom na něj stará matka.

Zapoteato neslyšel.

„Zapoteato," opakovala matka hlasem silnějším.

Opět neslyšel.

Matka vstala a položila pravici na jeho rameno.

Ulekl se.

„Ode kdy leká se Zapoteato matky své?" tázala se stařena s jemnou výčitkou.

Zapoteato vzhledl k ní s vlhkým okem.

„Můj hoch je churav," pravila matka starostlivě. „Připravím mu lázeň."

A kvapně opustila starostlivá matka svého syna.

Pohnut hleděl za ní Zapoteato. Po chvíli vyvinul se z prsou těžký vzdech a mezi pysky proklouzlo sotva slyšitelno: „Ano — churav."

Uplynulo několik dní. Zapoteato zahledl několikrate Loru, ale netroufal si ani na ni pohlednouti; a i Lora vyhýbala se mu téměř úzkostlivě; bylať pozorovala, že Izhuak jest na všech stranách, a že oči jeho pronásledují každý její krok, každý pohyb, každý její pohled.

Bylo zase před sobotou. Loře se pojednou uvolnilo. Izhuak, jenž tak bedlivě pozoroval každé její hnutí, zmizel náhle, a přes všechno pátrání nemohla ho Lora nikde spatřiti. Zajisté, že odešel, aby ku blížící se sobotě opatřil opět nějaký dárek! Těšilo Loru, že odešel, ale netěšila ji příčina, za kterou byl zmizel. Poprvé po několika dnech rozhledla se zase kolkolem s tajnou nadějí, že spatří Zapoteata. Ale ani ten se neobjevoval.

Zapoteato, jenž matce posud starosti působil, poněvadž lázeň, již mu tehdá byla připravila, nic nespomohla, odebral se do lesa, aby, jak měl v obyčeji, nasbíral amoli pro Loru. Po nemalém namáhání — neboť bral jen tu nejčerstvější — sebral jí dostatečné množství a zaměřil zase k onomu kmeni, na jehož temeni rostl převzácný onen květ, jímž dárek svůj ozdoboval a kdež byl před týdnem pozoroval několik ještě poupat, kteréž dnes byly zajisté v rozkvětu. Složil nasbíranou travinu na veliký list a vystoupil na strom.

Byla to zajímavá sice, ale velice obtížná cesta, již konal nyní do výše. Strom, na němž se nalézal, byl z oněch velikánů, kteří berou životní sílu svou nejen hlavním kmenem ze země, ale jehož větve na všech stranách vzdušnými kořínky připoutány jsou k zemi a potravu svou přímo z ní si opatřují. A nejen to; kmen i větve obemknuty byly bezčetnými překrásnými cizopasníky, kteřížto obkličujíce jej od

paty k temeni, mezi sebou bojovali o život a společně opět tučnili ze šťáv, jež kmen a vzdušné kořínky, většinou v zemi již zapuštěné, opatřovaly větvím svým. Statečně vzdoroval jadrný kmen a vysílal v boj nové a nové síly. Avšak nejen že bylo příliš nepřátel — čím více síly vyvinoval, tím více mohutněli tito.

Pracně dral se Zapoteato vzhůru. Nejednou musela macheta raziti mu cestu přehustou sítí větví a vzdušných kořínků, nejednou musel zastaviti, aby utřel krev a vyňal ostny, jež některý ten kaktusovitý cizopasník vrazil mu úskočně do těla, a zděšeně prchali před ním pestří ptáci a ještěrky, jako blesky větvemi se míhající. Stále výš a výše stoupal neohrožený hoch, leč překážek stále přibývalo.

Kmen, jenž dělil se v nesčetná ramena, počal záhy slábnouti, a kdežto Zapoteato s počátku kráčel po něm jako po půdě pevné, vyšinuje se pracně od větve ku větvi, počalo se ponenáhlu pod ním vše houpati. Avšak to Zapoteatovi odvahy neodňalo — naopak zdálo se, jako by byl ve svém živlu. Chopil se obratně brzy větví, brzy vzdušných kořínků, pružné tělo jeho jako silou čarovnou stoupalo stále výš a výše, a svalnaté ruce nic nedbaly palčivé bolesti, již působil jim pichlavý povlak kmene a jeho větví.

Znenáhla řídlo listí, větve a vzdušné kořínky, paprsky palčivého slunce nalézaly přístup na nechráněnou hlavu Zapoteatovu, a kmen, nesoucí korunu, počal pod tíží těla jeho povážlivě kolísati.

Avšak což dbal toho Zapoteato! V lesku paprsků těch a skrze dosti hustý ještě závoj listí usmíval se na něj květ, květ to, za kterýž odhodlán byl i obětovati život. Opatrně, jako had, vinul se Zapoteato po kolísajícím kmeni ku koruně, každý sval konal svou povinnost, a oko jeho s vášnivou touhou lpělo na kýženém cíli — konečně dopracoval se temene, ruka vztáhla se po květu a jako blesk snesl se Zapoteato o několik stop dolů. Byl nejvyšší čas: sotva by jej byla udržela rozhoupaná koruna.

S květem v ruce zastavil se Zapoteato na okamžik, aby dechu popadl. S úsměvem pohledl na květ a s rozkoší přivoněl k němu. Pak vzav ho do úst vracel se opatrně dolů.

Za krátko octnul se se svou kořistí opět u své amole. Opatrně uložil na ni vzácný květ, setřel krev, jež z té neb oné pohmožděniny kapala, a jal se vybírati zase ostny, jež byl cestou nasbíral do kůže své. Dosti dlouho trvala práce ta, konečně byl hotov. Chopil se ovoce dnešní své práce, vyšinul je na hlavu a obrátil se k odchodu. Avšak jako přimrazen náhle stanul: na dva kroky před ním stála Lora.

„Lora!“ vyjelo mu mimovolně z úst.

Hleděla na něj vlhkým okem, a v oku tom leželo něco, co zarážělo mu dech v prsou.

Žádný nebyl schopen slova. Po dlouhé chvíli teprv vynutil ze sebe Zapoteato třesoucím se hlasem:

„Lora zbloudila v lese?“

„Nezbloudila,“ odvětila tato tiše.

Zapoteato počal se chvěti, aniž věděl proč. Zahleděl se na ni jako u vytržení. „Nezbloudila“ — opakoval tiše.

„Zapoteato krvácí,“ pravila Lora, a nežli se Zapoteato nadál,

sňala paňo s hlavy a stírala opatrně krev, kteráž sem tam z nohou jeho se drala.

Zapoteato nebyl s to učiniti jediný pohyb, aby zabránil počínání tomu. Hleděl se zatajeným dechem na spanilé to dítě, jež tak jemně stíralo krev pro ně prolitou, oči mu pojednou zvlhly a když posléz vzhlédla Lora k němu vzhůru, řkouc polo vyčítavě polo hněvivě: „Zapoteato musí býti budoucně opatrnější — Zapoteato má starou matku“ — skanula bohatá slza ze zvlhlých očí těch na vysoké čelo Lořino a zaběhla do hustých jejích obočí.

Zvolna zdvihla se Lora. Na čele leskla se stopa slzy té jako hvězda, oči byly sklopené a prsa zdvihala se prudce. Dlouho bylo ticho. Konečně povznesla Lora oči své zase k Zapoteatovi a pravila:

„Lora nezbloudila; Lora tušila, že Zapoteato odešel do lesa k vůli ní, následovala ho, aby mu poděkovala.“

„A zač?“ tázal se Zapoteato tiše.

„Za amoli, již Lora nalézá za takovou již dobu každé soboty před prostým ložem svým —“

„Za amoli,“ opakoval Zapoteato překvapen.

„A za květ,“ pokračovala Lora vřele, „za květ, pro nějž nasadil Zapoteato, zapomenuv matky, svůj život — pro nějž prolil svou krev.“

Zapoteato neodpověděl — hleděl jen s překypujícím srdcem na Lořin obličej. I Lora se zamlčela. Po chvíli teprv pravila: „Proč nepřišel Zapoteato s amolí ve dne?“

„Proč?“ zvolal nyní náhle Zapoteato a hlas jeho zněl zoufale. „Jakž mohl odvážiti se Z a p o t e a t o, ten b í d n ý, c h u d ý, o p o v r ž e n ý Zapoteato přinésti Loře travinu, již smí nositi jen snoubenec?“

„Kdo může říci,“ zvolala Lora prudce, „že Zapoteato jest bídný a opovržený? On jest jen chudý!“

A zase zamlčel se Zapoteato. Prsa jeho zdvihala se těžce a z očí zářilo neskonalé štěstí. Obličej jeho, jindy tak nehybný, byl jako vyměněn — blažený úsměv přeměnil jej tak, že Lora hleděla na něj v udivení. Po chvíli teprv pravil: „O proč není Zapoteato na místě Izhuakově!“

„O proč!“ opakovala Lora smutně.

Zapoteato pojednou se vztýčil. „To leží v rukou Lořiných,“ odvětil zajíkavě.

„Nikoliv,“ namítla Lora smutně, „ale Zapoteato jest tak chud, a Lora má tak pyšného otce!“

Zapoteato přistoupil k ní blíže. „A kdyby nebyl Zapoteato chud,“ tázal se chvějícím se hlasem, „kdyby měl Zapoteato tolik, aby mohl zaplatiti Izhuakovi všechny realy, jež byl na dárky Lořiny vydal, aby mohl zakoupiti dvě krávy — jednu pro Inchu, jednu pro hosti svatební, aby mohl koupiti pušku, jež poskytla by mu zvěře, aby mohl koupiti dostatek kukuřice na tortille — či mohl by Zapoteato pak předstoupiti před otce Inchu — a žádati, aby postavil jej na místo Izhuakovo?“

Lora naslouchala se stoupajícím rozčilením. „O jak by byla pak Lora šťastna!“ pravila hlasem roztouženým.

„Šťastna?“ opakoval Zapoteato, skláněje se k ní.

Upřeně zahleděly se oči do očí, hlava skláněla se ku hlavě, rámě

se vzepnula, a v stínu panenského pralesu sklesli sobě v náruč dvě čistá stvoření, jež neznajíce slova „láska“ a nejsouce si toho téměř ani vědoma, milovala se z plné duše.

Dlouhé to bylo objetí — konečně vyvinula se z něho jemně Lora.

„Lora musí domů,“ pravila.

„Zapoteato doprovodí Loru,“ odvětil tento. A shýbnuv se pro amoli s květem, již byl hned zpočátku uložil na zem, podal Loře ruku.

„Musíme jíti velmi těsně podle sebe,“ prohodil s blaženým úsměvem a položil ruku svou okolo jejího pasu.

Obrátili se k odchodu, avšak překvapeni stanuli náhle oba — tři kroky od nich stál, opřen o mohutný kmen, Izhuak.

Z očí mu sršely blesky, pysky byly zaťaty, hořejší část těla byla v před nakloněna a hlava skrčena jako u tigra, jenž právě chystá se ku skoku na vyhlídnutou kořist.

„Izhuak!“ zvolala Lora zděšeně.

„Izhuak!“ opakoval po ní Zapoteato hlasem vášnivým. Neočekávaný pohled na soka překvapil jej, avšak pýcha naplnila duši jeho, že sok ten byl svědkem, jak Lora dala jemu přednost před nejbohatším mladíkem v celém El Meson.

„Lora odejde domů,“ pravil Izhuak po několika okamžicích chvějícím se hlasem; „Izhuak a Zapoteato mají spolu co jednati, při čemž žena by byla zbytečna.“

„Lora nepůjde!“ zvolala dívka odhodlaně, a oči její opřely se úzkostlivě o zlověstnou tvář Izhuakovu. „Izhuak chce Zapoteatovi ublížiti!“

A Lora postavila se před tohoto, jako by jej chrániti chtěla tělem svým.

„Nuž, bude tedy Lora svědkem, jak Izhuak dovede trestati,“ zvolal Lořin snoubenec, popouštěje hněvu svému uzdu, a dlouhá, ostrá macheta zaleskla se v jeho pravici.

A sotva že domluvil, pojal Zapoteato Loru v silnou náruč svou, bleskorychle odnesl ji o několik kroků nazad, a již stál Izhuakovi tváří v tvář.

„Vítán jest Zapoteatovi okamžik,“ zvolal jásavě, „kdy může v boj se pustiti za Loru. Proti celému světu bude Zapoteato bojovati — holýma rukama proti oceli!“ dodal zvýšeným hlasem a hodil machetu svou za sebe.

„Zapoteato!“ vzkřikla Lora, všecka se třesouc — bylo pozdě.

K hrůzné ráně rozehnal se zuřivý Izhuak, avšak jediným skokem octnul se u něho Zapoteato, uhnuv se obratně ráně té, mocná pravice zachytila ruku Izhuakovu tak, že macheta z ní náhle vypadla a v nejbližším okamžiku mihlo se vzduchem tělo soupeřovo a dopadlo těžce k zemi. —

Jako zmámena viděla Lora, jak bleskorychle kleká Zapoteato přemoženému soku na prsa a jak tento v málomocném vzteku nadarmo namáhá se, aby vymknul se ze železných pěstí Zapoteatových, jehož obrovská síla, živena vědomím, že bojuje za Loru a že Lora na něj hledí, tiskla jej neodolatelně k zemi.

„Tak zničí Zapoteato každého, kdo odváží se stavěti se mezi něj a Loru!“ volal vítěz, a ruce jeho třásly tělem přemoženého jako třtinou.

„Zapoteato nesmí mu ublížiti!“ zvolala Lora úzkostlivě.

„Neublíží mu —“ odpověděl Zapoteato, a vyskočiv a chopiv se machety Izhuakovy, mrštil jí hluboko do houštiny. „Izhuak nesmí zapomenouti,“ pravil pak, „že Zapoteato jest sice daleko široko nejchudší, avšak také daleko široko nejsilnější a nejobratnější syn svého kmene. Izhuak může nyní jíti.“

S namáháním vstal tento a vrhnuv pln málomocného vzteku zuřivý pohled na svého přemožitele, zmizel za málo okamžiků v houšti.

Zapoteato zdvihl svůj nůž, vzal opatrně amoli na hlavu, a položiv ruku okolo pasu třesoucí se Lory a usmívaje se na ni blaženě, bral se s ní zvolna k domovu.

(Dokončení.)

Na zříceninách karthaginských.

Z cest

Josefa Wünsche.

I.

Ali Ben Hamdun je chlapík od hlavy až k patě. Vzdálenost obou těchto polů jeho lidského mikrokosmu obnáší skoro plné dva metry. Ali Ben Hamdun je Beduin, volný syn neujařmené matky Sahary.

Zde máte jeho fotografii.

Celé mohutné tělo oděno je v řasnatý bílý plášť vlněný. Obličej ostrý, výrazný. Pleť barvy olivové. Černé oči bodají jako žhavé paprsky sluneční. Ústa široká; pysky nabubřelé, vyhrnuté. Mezi nimi cení se bělostné zuby. Obličej holý bez vousů, jen pod nosem ukazuje se něco, co by vousem býti mělo. Na hlavě má jakousi pletenou čepičku, přes tu jde kapuce pláště, která pod bradou provázky se zavazuje. Přes kapuci kolem hlavy ovinut je široký turban z látky bavlněné a přes tento turban teprve naražen je klobouk lýkový. Takový beduinský klobouk je pravé monstrum klobouků. Výše jeho zápolí s babylonskou věží; střecha jeho tak je široká, že by se po ní mohlo tančit. Aby pak střecha již svou tíží se neprohnula, připevněn okraj její mnohými provázky ku klobouku samému. Plášť v půli sepjat je širokým pasem koženým. Za pasem pádný nůž, růžek na prach a váček na kulky. Dlouhá puška houpá se na levém rameni. Z pláště vyčnívají svalnaté, osmahlé ruce, item i nahé špinavé nohy do horkého písku se boří. — — Jak jsem pravil: Ali Ben Hamdun je chlapík od hlavy až k patě.

Avšak na pozadí jeho fotografie skoro docela byl bych zapomenul.

Pozadí tvoří celý majetek Aliho, dva vychrtlí hnědouši, kterými v Goletě chléb svůj vezdejší si vydělává.

Ukazuji směrem severním, k vesnici Sidibu-Saïd, ku pahorkům, po kterých rozkládala se někdy Karthagina.

Venti francchi! — odpovídá mi civilisovaný Beduin svými drobty vlaštiny.

Niente! — horlím.

Quindici! — slevuje.

Niente! zamítám. — Zkrátka; dostal jsem ho až na 8 franků. Že jiných koní nebylo právě po ruce, přijal jsem nabídnutí jeho.

Ben! — Smlouva byla uzavřena.

Tak opatřil jsem si koně u nádraží goletského, chtěje podívat se na zříceniny karthaginské.

Ben! Ben, Arfi! — brouká si Ali a na jednom hnědouši sedlo mi opravuje.

Já pak zatím před očima jeho nabíjím revolver. Ne proto, že bych snad již z předku pochyboval o jeho poctivosti, nýbrž za tou jediné příčinou, abych hned na počátku udělal mu nějakou radost. Vím,

že lidé ti pěkných zbraní velicí jsou milovníci a hlavně pak před revolvery, jejichž ďábelské konstrukci pořád jaksi nemohou porozuměti, úctu mají velmi chvalnou. Každý ten chlap aspoň do šesti umí počítat. On v pušce své má jen rány — dvě! V tom přece je logika tak jasná, že jí nejsprostší Beduin porozumí i bez Drobische.

Ali sedla již připevnil a koně mi přidržel, když jsem vstoupal. Sám pak na druhého se vyšvihl. Jedeme širokou ulicí goletskou. V pravo některé kavárny arabské, dále některá letní sídla se stinnými zahradami, pak mělký piščitý břeh. Tu přestává rozejetá cesta, nastává širá žlutavá písčina. Kopyta koňská do písku hluboko se boří, za námi mraky prachu se valí.

Koně beduinovi nejsou skutečně tak zlí, jak se vychrtlá ta stvoření na počátku zdála. Krok jejich není sice dlouhý, za to však dosti pohodlný. Jdou dosti ostře. Secvičeni jsou v tak zvaném pasu, který pro diletanta v umění jezdeckém je velice příjemný.

Goleta již daleko za námi. Po levé straně ve žlutém písku daleko stopujeme dvě rovnoběžné černé křivky, toť tunisská železnice. Po pravé straně pak nevysoký břeh a širá hladina zálivu tunisského.

Před námi arabská ves Dar-Duar. Nemálo tu dvorů. Každý ohražen šedou, hrubou zdí kamennou. Zeď pro případ potřeby i střílnami je opatřena. Na dvoře něco málo nářadí hospodářského a něco málo zásob pro dobytek. Do jednoho rohu dvora pak krčí se obydlí lidské, jakási bouda, zděná sice, ale bez oken. Kulovatá střecha z bláta je splácána. Ani človíčka není viděti. Jen smečka psů nás napadla a až za ves provází. Za vsí něco vyprahlých políček. Pole naskrze kaktusem jsou ohražena. Kaktus je při zemi tlustý jak silné stehno lidské a dřevnatý. Roste pak do výše 3 až 4 sáhů. Tvoří takto přirozené ploty tak husté a pevné, že ani nejbujnější býk jimi se neprodere. Vrchní částky listů kaktusových ovocem jenjen jsou posety. Jsou to žlutá, oražová až červená jablíčka formy a velikosti velkého vejce husího. V pevné kůži obaleno je maso velmi jemňounké a šťavnaté. Jablíčkům těm v Tunisu říkají Vlachové fichy d'India. Je jich ohromné množství a proto jsou velmi laciné. Za krejcar jich pojíst nebylo by ani lze.

Fichy d'India právě dozrávají. Tam u plotu stojí Arab a skřipcem na dlouhé žerdi připevněným nejzralejší uštěpuje.

Od Dar-Duaru jakýs úvoz táhne se k vyšinám sv. Ludvíka.

II.

Slunce připaluje strašně. Konečně dojíždíme vrcholku mohutného pahrbku, kolem jehož úbočí táhne se cesta kostrbatá.

Nahoře teprv ovívá a občerstvuje nás vonný vánek mořský. Dýcháme plným proudem. Hnědouši naši totéž činí bez pobízení.

Hamdun hledí si upocených koní. Mne okouzlila vyhlídka čarovným půvabem svým. K severu a k východu rozkládá se sluncem vyprahlá pahorkatina poloostrova, který jakoby koupal se ve vlnách modrojasných. Na severu širé moře, k východu širošírý chobot karthaginský. A za vodami jeho stříbrem se skvoucími opět pevnina, utěšená bydla,

úrodná půda a velebné horstvo v modrém jasu: strmý Hammam el Enf, Džebel-el-Resas a v dáli lepotvárný Zaghuan. K západu rozestřena úrodná nížina El Mersa s háji palmovými a olivovými. Jižněji na pokraji šedé Bahiry rozkládá se bílý Tunis. Velkolepý rozhled na mnoho mil kolem! —

Unavení zrakové vracejí se konečně z modravé dálky. Patřme na půdu, kde nohy naše spočinuly. Samé trosky tu a zříceniny, rum a prach. Prach posvátný! Posvátné to jeviště, na němž odehrávaly se přemnohé krvavé výstupy onoho dramatu nekonečného, jež lidé nazvali historií!

Kde nyní bědná poušť, tam druhdy rozbujněly se šumné vlny lidského života. Zde stávala hrdá Romy sokyně, zde zkvětla Karthagina. 700.000 obyvatelů žije tu pospolu. Zde pevná Byrsa, tamo níže bohaté tržiště s přístavy, dále nádherná Megara! Jaký život tu proudí po úzkých ulicích, po těsných náměstích! — Nadešel však osudný rok 146. Karthagina již třetí rok marně se brání dobývajícím Římanům, podmanitelům světa. Nepřítel před samými branami, v městě nesvornost a různice! Stíny černého osudu zahalily město. — —

Přišel Scipio. Sevřel město po souši i po moři. Hasdrubal marně se brání. Již proniká Scipio až na tržiště. Odtud vojsko jeho dále k Byrse cestu si klestí. Vraždí se strašlivě. O každý dům zvláště se bojuje. Římané po střechách postupují, dobývajíce jedné po druhé. Domy spalují a boří. Co z Karthaginců zachránilo se útěkem před meči římskými, to bídně hyne v plamenech a ssutinách svých vlastních domů.

Tak bojuje, tak vraždí se šest dní, šest dlouhých dní! Konečně dne sedmého přichází poselstvo z Byrsy a prosí, by Karthaginci směli se vzdáti a odejít. Scipio dovoluje. Tu vyšlo prý z Byrsy as 50.000 Karthaginců nedostatkem a bědami válečnými strýzněných.

Vůdce Hasdrubal však nevzdává se. S ostatním vojskem opevňuje se rychle na vrcholku Byrsy v rozsáhlém chrámu Aeskulapově. Tam brání se ještě dlouho. Když však posádka dále již nemůže se brániti, zradiv své z chrámu kradmo utíká a Scipiona o milost prosí. Posádka zrádného padoucha proklíná a sama chrám zapaluje si nad hlavami. Žena Hasdrubalova dvě své dítky na střeše chrámové vlastní rukou vraždí a tupíc muže zbabělce vrhá se do plamenů.

Sedmnáct dní hoří Karthagina. Hrůzný osud její živě na oči nám staví vrátkost a pomíjejícnost vší moci a slávy pozemské. Scipio zadumán v budoucí osudy vlastní své otčiny povzdechl prý tu hlasem prorockým:

Přijde jednou den, kdy sklesne svaté Ilion, sám Priamos a národ krále kopím zbrojeného. — —

Scipio píše senátu: Karthagina v moci naší, co dále?

Vše pobořeno, vše se zemí je srovnáno. Při obětech a modlitbách strašná kletba pronešena nad Karthaginou. Nikdo nesmí se tu usadit. Ochranné božství karthaginské slavně vyzváno, aby navždy opustilo prokletá místa tato:

Jsi-li bůh, jsi-li bohyně, v jejíž ochraně jest národ a obec karthaginská, žádám a vzývám a za odpuštění prosím, bys opustil národ

a obec karthaginskou, abys zanechal těchto míst, chrámů, božišť a města toho, abys pryč od nich odešel, strach a hrůzu a zapomenutí v mysl jim vštěpil . . .

Odchází strážný duch národa. Národ karthaginský zbaven velebné své metropole a pevného střediska národního života, rozprchl se po pouštích a po oasách severní Afriky. Těká po lesích se zvěří plachou a se lvem ve slujích skalních hledá odpočinku. Synové měst stávají se obyateli divoké pouště, národ vzdělaný zpět upadá v život kočovnický.

Proto hyne. Žijoutě národové jen vzdělaností svou.

III.

Avšak pobořená a opuštěná Karthagina neměla poustkou zůstati navždy.

Neuplynulo ještě ani čtvrt století a již v Římě na to se pomýšlí, aby území nedávno prokleté znovu se zalidnilo. Má se odpomoci chudině římské. Rubrius navrhuje, aby na zříceninách karthaginských založena byla osada římská. Los ustanovil C. Graccha, aby vše zařídil. Se 6 tisíci osadníků přepravil se Gracchus do Afriky a zde, nedbaje na dřívější prokletí, na zříceninách karthaginských založil římskou osadu Junonii, prvou osadu římskou mimo Italii. Při tom prý mnohá znamení věstila neštěstí. Ale Gracchus ničím nedal se zastrašiti a za 70 dní vše spořádal. Senát římský však — nejspíš proto, že Graccha se vším, co byl vykonal, ze srdce nenáviděl — osady té v ničem již nepodporoval, tak že jen leda bylo živořila.

Když Marius r. 88 do Afriky se utekl, po dlouhý čas skrýval se tu v bídné chatrči uprostřed zřícenin karthaginských. Padlý velikán útulku hledá u královny žebračky!

Později Julius Caesar Junonie se ujal, aby veterány své pozemky obdařil a tak sobě naklonil. Avšak i on brzy propadl černému losu svému a záměry jeho stínem se rozplynuly.

Teprve r. 44 Augustus nové 3 tisíce římských vysloužilců odeslal do Afriky. Těmi pak jakož i mnohými okolními kmeny osada rozšířena je ve znamenité město římské, jemuž staré jeho jméno Karthagina vráceno. Když pak Lepidus město zpustošil, r. 29 před Kr., noví osadníci tam odesláni.

Nová tato Karthagina zkvetla v krátkém čase. Nemohlo být ani jinak. Poloha překrásná, — poneb́í zdravé a líbezné, — úroda v okolí veliká. K tomu pak družily se ještě i jiné věci. Karthaginy nebylo se již obávati. Stará nenávist a zášť ztrácela se. Na místě někdejších obav nadšené zpěvy Virgiliovy budily nyní úctu k místům těm, kde praotci Římanů u kněžny Didony tak srdečného dostalo se pohostinství. Proto znovu zřizována jsou mnohá znamenitá stavení staré Karthaginy jako chrám Aeskulapův, Jovišův, chrám a palác Didonin a j. Cisterny jsou opravovány a prokonsulové římští sídlo své měli na vyšinách někdejší Byrsy.

Avšak přílišná tato láska Římanů ku Karthagině byla láska právě opičí. Staré Karthagině více uškodila než prospěla. Tím, že nové ty budovy na místě starých se stavěly, stávalo se, že i tyto poslední zbytky města starého, jež doposud ssutiny kryly a před pohromou chránily,

z kořen jsou vyvráceny a pobořeny. Nalezeno tu hojně krásného staviva ze staré Karthaginy. Drahých památek těch však nikterak nebylo šetřeno. Jsou zdělány z nich budovy nové, římské. Tak chrám Aeskulapův vystavěn ve slohu korintském, chrám Jovišův pak v jonském.

Znovu zkvetla Karthagina římská. Ve městě samém řeč latinská měla vrch, jen venkov držel se pořád ještě punštiny.

Císař Septimius Severus — Afrikán rodem — daroval jí všecka práva, jež měla města italská. Za Maximina vybral ji sice Capellianus, místodržitel numidský; to však Karthagině hrubě ani neuškodilo, tak že již Herodian druhým po Římu městem ji jmenuje co do velikosti staveb, počtu obyvatelů a jich bohatství. Po celý ten čas byla Karthagina i jedním z předních sídel biskupských církve křesťanské.

Theodosius II. rozkázal r. 424 všem městům africkým, aby se opevnila. Karthagina užila tu zasypaných základů svých starých hradeb. I Byrse dostalo se nového opevnění. Ale všecko to nic neprospělo. Sotva den ubránila se tato pevnost nájezdům Vandalů vedených Gensericbem. Tak stala se Karthagina r. 439 sídlem onoho národa, k němuž dříve staří Karthaginci daleko na sever zajížděli pro jantar.

Ale ani panství Vandalů nemělo tu dlouhého trvání. Již r. 534 Belisar dobyl Karthaginy pro východořímského císaře Justiniana a tomu na počest město Justinianou překřtil. Prokopius popisuje vítězství Belisarovo a seznamuje nás tak částečně i s místopisem města samého. Na vrcholu Byrsy stál palác krále Gelimera. V paláci tom dříve sídlíval římský prokonsul. Byla tu i vězení, kde druhdy v zajetí držán je sv. Saturnin a sv. Perpetua. Toho pak času Gelimer měl mnoho zajatých obchodníků cařihradských. Ti všichni v témže vězení teď úpěli. Avšak již Gelimer od Belisara je poražen. V noci pak žalářník vstoupil do vězení a svobodu nabízí nešťastníkům, přimluví-li se za něj u Belisara. Posud nevěří zajatci štěstí svému. Tu vyrazil žalářník okenici žaláře, srdce nešťastníků mocně zabušila a zaplesala svobodě vstříc. Rozmetány okovy, vyhlédají do čarovné noci. Vyhlédají na moře. Tam skví se záře měsíčná, a vítězoslavné loďstvo Belisarovo se blíží.

Víc než půl druhého století pak spravovali Karthaginu místodržitelé cařihradští, až na počátku 8. věku Hasan-ben-Miman, místodržitel egyptský, Karthaginy dobyl. Celé město z kořen opět vyvráceno. Obyvatelstvo, jež neuteklo se na lodě, od Muhamedánů rozsekáno. Karthagina po druhé zahlazena s povrchu zemského.

IV.

Dvakráte povznesla se Karthagina, dvakráte moc a sláva její v nivec se rozplynula.

Vstane z hrobu po třetí? Přijde snad kdy který národ, jenž dovede oceniti výhodnou polohu její a zachová se po příkladu Římanů?

Tak tážou se mnozí. Myslím však, že otázka ta je zbytečna. Jsem rozhodný nepřítel všech zeměpisných konstrukcí a konjektur, jež čím jsou důmyslnější a duchaplnější, tím jsou odvážnější a planější.

Avšak u Karthaginy nelze neviděti, že posud schází jí prvá a hlavní podmínka velkého města přímořského, totiž velký a bezpečný přístav

— přirozený. Toho Karthagina nikdy neměla. Přístav karthaginský byl pracné dílo rukou lidských. Nebyl veliký, avšak držán jen s největším napjetím sil lidských. Sešel, jakmile pracovitá ruka lidská umdlela. Ostatně i tolik je jisto, že kdyby tu byl příhodný přístav přirozený, Karthagina nikdy nebyla by přestala býti Karthaginou.

Karthagina zanikla. Místo ní nepatrná její společnice, bílý Tunis, stala se panovnicí těchto končin. Odtud na druhém konci jezera El Bahira znamenati je bílé její domy, paláce a minarety. El Bahira poskytovala lehkým lodicím pirátů tunisských vítané útočiště. Na sklonku 12. věku sice snaží se saracenský kníže jeden, aby Karthaginu znovu založil. Avšak výsledek velikého jeho přičinění byl pranepatrný: nová, turecká tato Karthagina nad několik bídných chalup nikdy se nepovznesla. Když — skoro celých sto let po tom — sv. Ludvík do Afriky se přepravil, aby Tunisu dobyl, přistál k nevysokému břehu mezi Goletou a Karthaginou. Zde však nebylo vody s dostatek. Vojsko jeho tedy šlo odtud několik honů dále na sever a rozložilo se v údolí, jež mělo dosti vody a dosti chladícího stínu. Údolí to je nynější El Mersa, kde Karthaginští mívali své zahrady a kde velmožové tunisští mají je posud. Zde dobyli Francouzové jen jediného hradu na výstupku skalním zdělaného. Více nebylo tu ničeho, čeho by dobyti se mohlo. Nyní na tomto místě stojí zase pevnůstka, Borč-Džedid, Nová věž nazvaná. Dříve, než ještě na pahrbku nynější Byrsy sv. Ludvíku na počest kaple je vystavena, nejmenovali Arabové věže té jinak než tvrzí Ludvíkovou.

Ještě jiná památka upomíná na sv. Ludvíka. Asi půl hodinky cesty od kaple jeho na východ rozkládá se na vysokém skalnatém břehu mořském arabská ves Sidi-Bu-Saïd. Ze strany mořské malebné je na ni podívání. U vsi pohřben jistý marabut, t. j. arabský svatý, jménem Bu-Saïd, Otec Štěstí. Jméno jeho přešlo na ves. U Arabů marabut ten ve veliké posud je vážnosti. Mají za to, že tento svatý není nikdo jiný než sv. Ludvík sám. Dokladem k tomu vypravují si historku, jak sv. Ludvík na konec svého života sám náboženství muhamedánské přijav, zde zemřel a pohřben jest.

Po výpravě sv. Ludvíka proti Tunisu Arabové nepomýšleli již na to, aby Karthaginu znovu vystavěli. Zříceniny karthaginské úplně spustly a osaměly. Jen tu a tam živá duše sem se odvážila. Avšak kdožkoli přicházel, nikdo neodcházel s prázdnem. Karthagina považována jako obecné skladiště krásných sloupů a drahocenného mramoru. Tak po celý 12. věk dále se pustošilo a loupilo, bořilo, odnášelo a odváželo. Souvěký dějepisec Edrisi horlí proti tomuto loupení a vypravuje spolu, že prý ve zříceninách karthaginských nalézaly se mramorové balvany, jež měly 36′ výše a přes 60 palců v průměru.

Mnohé paláce v Tunisu, v Goletě a v okolí vystaveny jsou z mramoru karthaginského. Ale ani na tom nebylo dost. I po moři přicházeli vzdálení národové a i ti z Karthaginy drahocenné stavivo odváželi. Tak na př. Pisané honosí se, že chrám jejich zbudován z mramoru karthaginského. Viděl jsem rozmetané zbytky staveb karthaginských a pozoroval i pestré mramory chrámu pisanského a jsem přesvědčen, že Pisané zajisté nechlubí se neprávem. Po Pisanech přicházeli i Janované a krásné sloupy karthaginských paláců a chrámů do nádní jejich lodí skládány

jako přítěž. Ještě za Karla V. bylo tu viděti mnohé velkolepé zříceniny mohutných staveb. V našem století však již Châteaubriand na Karthagině neviděl než srovnanou půdu nesčíslnými kousky pestrého mramoru posetou.

Nedlouho po tom, když Evropané zpustošení Karthaginy dokonali, počínají Evropané sami zase hledat stopy města, k jehož vyhlazení platně přispěli. Karthaginu stihl osud tím krutější, že ani ve hrobě nenalezla pokoje. Neb sotva krutý Mars dodal jí poslední ránu smrtící a sotva zlodějský Merkur poslední zbytek drahocenný zašantročil, jižjiž žene se slečna Minerva s celým sborem svých kněží a kostelníků, učenců a školometů všeho druhu, kteří o to zmučené tělo tahají se rukou nesvatou.

Nekonečnou řadu těchto učených a neučených rozprav a úvah, dissertací a disputací o starožitnostech karthaginských zahájil r. 1738 anglický cestovatel Shaw. Po něm následovalo hojně badatelů Angličanů, Francouzů i Vlachů, Holanďanů i Dánů. Mužové ti skoro všichni na místě samém studia konali. Učenci němečtí naproti tomu z učených komůrek svých ani nevylezli, za to však tím více a tím směleji o věcech karthaginských básnili, opírajíce se o náhledy a domněnky zhusta nepravdivé.

V době novější ve zříceninách karthaginských bádali hlavně Francouz M. Beulé a Angličan Nathan Davis. Davis pochází z ruského Polska a je původu israelského. V Tunisu mnoho Židů ku křesťanství již obrátil, začež mnohé bylo mu snášeti protivenství od fanatických Israelitů. I vládu tunisskou proti němu štvali. Upříti se nedá, že oba učenci předmětu svému mnoho píle věnovali. Kdyby pak vřelé chtění a pevná vůle dostačila tam, kde obmezené síly naše nás opouštějí, tu bychom dnes o staré Karthagině věděli zajisté více, než doposud víme. Davis po dvě leta žil ve vsi Kamartu, tedy skoro uprostřed zřícenin starožitné Karthaginy, v místech, kde dříve Megara stávala. Kopal tu na vrub vlády anglické. Hojné památky staré Karthaginy, jež nalezl, vesměs do londýnských museí jsou odvezeny. Mimo to pak i mnoho starých hrobek na Džebel-Khawi otevřel a proskoumal.

Beulé pak po dvakráte již z Paříže na Karthaginu se vypravil. Zde na mnohých místech, jako na Džebel Khawi, na pahrbku sv. Ludvíka a v přístavištích kopati dal. Práce ty podnikal ze svého. Nejsou ovšem tak rozsáhlé, jak by velkolepost předmětu vyžadovala. Neodkryl sice nových pohřebišť na Džebel Khawi a i přístaviště známa byla již před ním. Ale veliké zásluhy získal si tím, že změřil i přístavy i pohřebiště.

V.

Asi před 30 roky Ludvík Filip jmenovci svému v Tunisu kapli postavil v místech těch, kde sv. Ludvík ducha vypustil. Bey k tomu účelu vykázal vládě francouzské nejvyšší část holého pahrbku, na němž, jak se zdá, stávala Byrsa punské Karthaginy. Místo toto ohrazeno jest nyní vysokou pevnou zdí v podobě osmihranu. Ohrazeno tu prostoru as na 40 arů. Uprostřed na místě povýšeném vystavena kaple. Na oltáři stojí drahocenná socha sv. Ludvíka. Když ji sem dopravovali, pomáhali Arabové vůz do vrchu tlačit. — Ostatně v kapli nic není

zvláštního. Před ní k východu je nevelikě pohřebiště francouzských vojínů a vchod vedlejší. Za ní ku západu je malý hájek a hlavní vchod, po jehož obou stranách při zdi rozkládají se budovy klášterní s pěkným sloupořadím do ohrady otevřeným. V jednom křídle tohoto sloupořadí upraveno je zvláštní museum starožitnin karthaginských. Jsou to skoro naskrze větší menší úlomky mramorových okras. Pocházejí však vesměs z pozdější doby římské.

Když dojeli jsme sem ku sv. Ludvíku, Hamdun uhnané koně jal se napájeti ze zdejších cisteren.

Cisterny na pahrbku sv. Ludvíka jsou výtečny. Nikde nedrží se voda tak čistá a čerstvá jako zde. Po celé léto voda pro dvůr beyův a pro konsuly denně zde se čerpá. Mnohé z cisteren těch pocházejí ještě z dob starých.

Já zatím hleděl odevzdati list, jímž mne francouzský velevyslanec představenému kláštera činil poručena. Při veliké nenávisti, již hlavně v Tunisu a snad i jinde v cizině Němci a Francouzové navzájem si projevují, lehce by se bylo mohlo státi, že by mne, za Němce mne majíce, k sv. Ludvíku vůbec ani nepustili. Neb o tom, že Němcem nejsem, ještě žádného Francouze jsem nepřesvědčil.

Procházeje se uvnitř ohrady po pohřebišti francouzském, ku velikému podivení svému pozoroval jsem beduina v bílý plášť zahaleného, an v knize bedlivě četl. Toť zajisté k víře až nepodobno, jak nevzdělaní Beduini na těchto posvátných místech v umění prospívají! — myslím sám při sobě. Brzy však jsem se přesvědčil, že bedlivý čtenář není Beduin, nýbrž jeden z mnichů francouzských, kteří z ohledů zdravotních užívají kroje zdejšího obyvatelstva.

Brzy po tom i samého p. převora jsem potkal a list mu dodal. Byl to asi čtyřicátník, vzrůstu dosti drobného, obličeje výrazného a velkých rezavých vousů. Přijal mne vlídně a na mnohé poměry naše se vyptával. I to hned z předu chtěl věděti, jsem-li katolík.

Bylo právě 19. srpna, den sv. Ludvíku zasvěcený. Na Karthagině byla, jak u nás říkáme, pouť. V kapli sv. Ludvíka čtly se slavné služby boží a honorace francouzské vždy více přibývalo. Na vysokém tarasu před vchodem chrámovým rozestavilo se několik hudebníků, kteří foukajíce do rozbitých nástrojů dechových strašnou dissonancí oslavit hleděli dnešní den. Byli to patrně Vlaši, neboť ku Kyrie hráli nějaký světoborný pochod a po pochodu zavířil hned štěbetavý valčík, který „otci“ Straussovi z oka jako by byl vypadl.

Co takovýmto spůsobem slavnost v chrámě před se šla, prohlížel jsem si opodál základy jeho. Chrámek sv. Ludvíka stojí uprostřed ohrady klášterní na malém pahrbku. Z úbočí tohoto pahrbku je znamenati, že chrám není stavěn na pevné skále, nýbrž na jiném polou sesutém stavení. Staré stavby té na venek vystupuje několik mohutných kleneb polou zasypaných. Beulé pokládá je za zbytky paláce římského prokonsula a má za to, že tam, kde nyní stojí kaple sv. Ludvíka, stával dříve chrám Aeskulapův. Jádro pahrbku jest hlinitý pískovec barvy žluté. V tom velmi lehce se pracovalo a kopalo. Nad skalou utvořila se z pozdějších zřícenin nová až i 10′ vysoká vrstva. Vzduchem a vlhkem pevné částky její trouchniví a v prach se rozpadávají. V mrvě takto

se tvořící bují vonná traviska. Jednotlivá místa pak Arabové již i v políčka si vzdělávají. Pěstují boby a sejí jakýsi ječmen.

Léto však letos valně již bylo pokročilo. Sporé obilíčko dávno již sklizeno. Tráva vypálena vedrem slunečným. Celkem místa ta pohled poskytují dosti trudný. Rudožlutý pískovec kolem se šklebí, tu a tam kus zdi jak rozpadávající se mrtvola a všude kusy bílého mramoru rozeseté jak lidské kosti. Je tu viděti některé zbytky okrouhlých věží, trosky mnohých cisteren, domů soukromých a mnoho jiných zřícenin, o nichž nedá se říci, k čemu asi dříve sloužily. Vše to beze všeho odporu památky jsou Karthaginy římské. V tom i Beulé se shoduje. Ale jižně od sv. Ludvíka objevil zbytky veliké zdi nějaké. Tu má Beulé za starožitnou stavbu Karthaginy punské, za pověstnou ohradu Byrsy. Myslím však, že tu Beulé nemálo přehání. Jsou to skutečně zdi hrubší všech ostatních, ale práci římskou v nich člověk pozná na první pohled. Je to zdivo takového spůsobu, které člověk v Římě vidí každým krokem.

Beulé ovšem tvrdí, že hradby ty sesazeny byly z ohromných balvanů tesaných. Balvany ty Beduini prý ukradli. Pak ovšem i po celé zdi nemělo by býti již ani stopy. Ale zeď ta zůstala a chválí Římany, mistry své.

Punské hradby pevnostní zdělány byly z tesaného kamene. Vynikaly výší i tloušťkou svou. Výšky měly 10°, v šířce přes 5°. Ve hradbách samých upravena byla patra. V nižším byly prý stáje pro 300 slonů. ve vyšším konírny pro 4000 koní a veliké zásobárny pro čas obležení. Nejvýše byla obydlí pro 20.000 vojska pěšího a 4000 jezdců. Tak velkolepé byly hradby karthaginské. Ne neprávem porovnávaly se s rozsáhlým a pevným ležením. Doposud známe jen dvě větší památky, o nichž beze vší pochyby se ví, že pocházejí z dob punských. Je to veliké přístaviště karthaginské na jihu a Džebel Khawi, veliké pohřebiště karthaginské na severu poloostrova. O zříceninách, jež dosud nalezly se na pahrbku sv. Ludvíka, nemůže se tvrdit, že by z punské doby pocházely. Tím netvrdím nikterak, že by tu tak starých památek vůbec již ani nebylo. Naopak mám za to, že při bedlivém bádání najdou se zajisté mnohé základy velikých budov punských, o jejichž původu nebude pochybnosti. Ale bádání to bude vyžadovati značných obětí hmotných a píle veliké. S oběti tyto skrovné prostředky jednotlivého učence nikterak nejsou a nebudou. Velkou práci tu podstoupiti mohou jen vlády vědy podporující. Dosavadní kopání bylo příliš povrchní. a nedostatečné, byly to prvé pokusy vyvedené na zdař bůh. Práce ta však musí založiti se důkladně a soustavně. Památek tu zajisté hojně jest hluboko v zemi ukrytých. Vojsko Scipionovo ovšem punskou Karthaginu vyvrátilo. Avšak pobořeny-li jsou domy, základy jejich rozkopány zajisté nejsou; ty pokryty jsou zříceninami částí hořeních. Římané později pak zajisté také neměli proč základy ty bořit. Odstraňovali jen zříceniny a starý rum a stavěli; kde přišli na základy staré a dosti pevné, zajisté užili jich. Když pak i římská Karthagina rozkotána, zajisté ani tenkráte netknuli se punských základů hluboko pod zemí zasypaných. — —

Několik otrhaných a polonahých pastýřů beduinských pase tu po

pahrbku nečetné stádce vychrtlých koz a ovcí. Krok za krokem mne stopují. Patrně tomu se diví, jak zajímati mne mohou zříceniny, po kterých oni zde každý den se povalují. Mají též několik měděných penízků, které v zemi tu byli nalezli. Dal jsem jim několik charub na ně. Jsou to, pokud znáti lze, penízky římské.

VI.

Na místo, kde bývaly druhdy slavné přístavy karthaginské, naprosto nikdy se nezapomenulo. Při vyvrácení Karthaginy jen vrchní stavby přístavů jsou pobořeny. Spodní částky, základy samy i v časech pozdějších zůstaly bez porušení.

Divoký moře příboj šuměl nad nimi, ale neuškodil jim. Vrstvu písku usazoval za vrstvou, jakoby přikryti je chtěl před zvědavými zraky bořících kazisvětů. Tak zachovaly se základy přístavů karthaginských až na naše doby.

O přístavech karthaginských vždycky se vědělo. Byli ovšem též učenci, kteří je hledali všude, jen ne tam, kde jediné hledati měli, kde jediné nalézti je mohli.

Tak mnozí hledali ne u zálivu tunisského, nýbrž na severním břehu poloostrova karthaginského. A poněvadž hledali, našli je také. —

Všecky tyto křivé domněnky však pojednou v nivec se rozplynuly, když hlavně v době novější Dureau de la Malle, Camillo Borgia a Barth základy a rozměry skutečných přístavů jali se vyměřovati.

Přístavy karthaginské mají jako Karthagina sama svou historii.

O přístavech Karthaginy punské poučuje nás Appian, jenž zajisté čerpal z Polybia. Polybius pak, přítel Scipionův, byl svědkem pádu Karthaginy. Jest to autor zcela věrohodný.

Byly prý přístavy dva a jezdilo se z jednoho do druhého. Z moře přístup byl jen do prvého a sice zvláštním vchodem, který byl as 25 m. široký a železnými řetězy uzavříti se dal. Přístav prvý byl jen pro lodě kupecké zřízen. Uprostřed druhého byl ostrov. Na nábřeží tohoto ostrova, jakož i na protějším nábřeží přístavu zřízeny byly řady zvláštních kolen pro 220 lodí. Nad kolnami byla skladiště pro rozmanitou lodí úpravu. Před každou z těchto kolen vypínaly se 2 sloupy řádu jonského, tak že celý přístav kolem ostrova sloupořadí se podobal. Na ostrově stálo obydlí nejvyšího loďstva správce. Odtud vycházely rozmanité rozkazy a znamení. Ostrov značně byl povýšen, tak že admirál odtud vše mohl pozorovat, co na moři mimo přístav se dálo. Venku však, ani ve vedlejším přístavu kupeckém nikdo nevěděl, co ve vnitřním, válečném přístavu se strojí. Oba přístavy od sebe dělila dvojitá zeď. Válečný přístav slul též kothon, kterýmž slovem přístavy ne přirozené, nýbrž rukou lidskou zdělané se označovaly.

Obě tato veliká přístaviště i se vším příslušenstvím jako byly hradby, věže, arsenály a t. d. od Římanů jsou pobořena. Vše musilo být zničeno, co na někdejší Karthaginců moc námořní upomínalo.

A tak přístavy karthaginské svými vlastními troskami zůstaly zasypány tak dlouho, až zkvétající římská kolonie opět je vybrala. Římané přístaviště ta opět prohloubili a upravili; však jen tak dalece,

jak daleko sami jich potřebovali. Dřívější své výstavnosti a nádhery přístavy ty nikdy již nespatřily. Nábřeží sice znovu jsou upravena, ale nádherné kolny pro jednotlivé lodě stavěny nebyly.

V časech římských i na dřívější jméno „kothon" úplně se zapomnělo. Přístav karthaginský slul nyní „mandracium". Mandracium bývalo též východiště strašného loďstva Genserichova. Pak vidělo blížící se lodě Belisarovy a obyvatelé kartaginští vzbouřivše se proti vandalským utiskovatelům, sami odstranili železné řetězy, jež osvoboditelům přístavy uzavíraly. Justinian, který tak rád stavěl, i přístavy karthaginské opevnil. Mimo jiné stavby založil u moře a u přístavu také jakýs klášter a tak jej opevnil, že i přístav lze bylo jím hájiti.

Když r. 697 Arabové zdi karthaginské zbořili, i přístav od Římanů opravený z kořen je vyvrácen a zasypán, tak že v polovici 11. věku již byl bažinou. Pěknější stavivo i odtud odváželi Pisantští, Janovští a Španělé. Čeho pak cizinci zanechali, to odváželi Arabové a hlavně Goleta na větším díle vystavěna je ze zřícenin římského mandracia.

Časem přístaviště karthaginské pískem mořským úplně se zaneslo. Přístav válečný, jenž před vlnami mořskými více je chráněn, zevnější podobu svou lépe zachoval. Ale přístav kupecký s povrchu zemského skoro docela vymizel. Základy hradeb jeho hluboko pod zemí leží pochovány, a půda tu co rok se zvyšuje. A tak kde dříve houpaly se lodě tolika národů, tu nyní Arabové založili vinice a pěstují fíky a palmy. Jeden z těchto sadů sluje El Kram, zahrada fíková.

Pozemky ty náležejí nyní prvému ministru tunisskému Sidimu Mustafovi Khasnadaru, jenž při moři letohrádek dal si tu zbudovati. Opodál stojí letohrádek ministra námořnictví, generala Chaireddina. Pozemky rozmanitě jsou oploteny, příkopy jsou tu vykopány, cesty založeny, náspy navezeny.

Přes to přese všecko dostalo se Beulé-mu od obou majetníků hlavně přičiněním gener. konsula francouzského dovolení, že smí tu kopati. Beulé vykonal práci pro vědu velmi záslužnou, ne tím sice, že by přístaviště karthaginská byl odkryl, nýbrž tím, že rozsah jejich na jisto postavil a prostor změřil. Beulé v těchto místech více než třistakráte dal kopati a tu pak v hloubce 2—3 metrů přicházel na základy nábřeží římských i staršího zdiva punského. Kopání to byla práce ovšem velmi trudná. Bylo odstraňovati pronikající vodu a smrduté bahno. Teprve pak, když kalné vody se byly sedly, bylo lze způsob stavby zdí těch rozeznati a rozměry jejich určiti.

Místo, kde v někdejším přístavu válečném ostrov se nalézal, posázeno je květinami a mladými mandlovníky. Nynější pahrbek je rozsahu mnohem většího než ostrov dříve býval. Byl ohražen dvěma zdmi ve způsobu dvou kruhů souběžných. Zdi ty jsou půl osma metrů od sebe vzdáleny a každá z nich je asi metr tlustá. Nábřeží bylo tedy celkem asi půl deváta metru široké. Plochy pak zabíral celý ostrov necelý hektar. K severu ostrov s pevninou spojen byl zděnou hrází asi 10 metrů širokou. Hoření vrstvy zdí jsou vyvedeny stavbou tak zvanou cementovou. Jsou tedy původu pozdějšího, římského. Níže však znamenati lze ohromné krychlové balvany tufové. To zbytby staveb punských. Celý přístav karthaginský vysekán byl do vysokého ložiska

pískovce hlinitého. Ostrov není nasypán, nýbrž jádro jeho tvoří pískovec, který kolem do kola byl jen sesekán. Mimo základy zdí nábřežních a mimo mnohé jiné balvany prací hrubou zdělané nižádných z dob punských nezachovalo se tu památek. Z dob římských nalezl Boulé více památek, hlavně několik sloupů z mramoru numidského a jiné ozdoby stavitelské, dále lampičky, střepiny nádob z pálené země, džbány na olej a na víno, přesky, bronzová držadla, velké jehly, mince a t. d.

Kolem ostrova táhl se přístav válečný. Byla to ohromná plocha kruhová, v jejímž středu ležel ostov. I tento druhý břeh přístavu lemován velikým nábřežím, ve kterém vystavěny jsou kůlny pro jednotlivé lodě. Proto z kruhové zdi hlavní vystupují menší zídky příční, vždy asi 6 metrů od sebe vzdálené. Beulé má za to, že jsou to základy někdejších kolen. Dvě třetiny celé této kruhové zdi kopáním byly ohledány. Ostatek zabírá zahrada palmová. Ta pak kopáním zničit se nesměla. Ale již tyto dvě třetiny kruhu úplně postačily, že změřiti se mohl celý prostor. V průměru má 325 metrů, což dá přes 8 hektarů plochy. Odečteme-li pak asi jeden hektar, který zaujal ostrov uprostřed, vidíme, že celý vnitřní neb válečný přístav karthaginský měl něco k 8 arům plochy.

Severní hranici prostoru tvoří nyní příkop, jenž uzavírá zahradu Khasnadarovu. Svah pozemku toho fíkovými stromy je vysázen. Odtud průměrem k jihu, právě kde silnice vede k letohrádku Chaireddinovu, býval vchod ze zevního, kupeckého přístavu do vnitřního kothonu.

I nábřežní zeď kupeckého přístavu vystihl Beulé na větší části a to asi 2 metry pod povrchem zemským. Ukázalo se, že přístav tento byl mnohem větší přístavu vnitřního. Délka jeho obnáší 456, šířka pak 325 metrů, obsahoval tedy asi 15 hektarů. Severní strana jeho mírně prohnuta. V jihovýchodním rohu nalézal se dlouhý a úzký vchod. Ten však nyní pískem vysoko je zanesen. Opodál na místě vyvýšeném postavili Arabové baterii děl, strážnici a prachárnu. Velkou část i kupeckého přístavu zaujímá zahrada a letohrádek Khasnadarův.

VII.

Zde žili Karthaginci, zde pracovali a lopotili se, zde radovali se mnohým podnikům zdařilým, zde truchlili v neštěstí. Zde také umírali. Po smrti však mrtvoly jejich odtud daleko na sever jsou vyváženy a na hoře Džebel-Khawi pohřbívány.

Karthagina byla město živých, Džebel-Khawi pak osada mrtvých.

Sedla rychle upni, Hamdune! Vydáme se na Džebel-Khawi, do posvátné nekropole dřevní Karthaginy!

Hamdun vše jak náleží zase upravil a za nedlouho byli jsme opět v sedle.

Sjíždíme po kamenité stráni pahrbku někdejší Byrsy. Poloostrov karthaginský má jen na východní části své značnější vyvýšeniny. Jedna jest vrch Sidi-Bu-Saïd s pahrbkem sv. Ludvíka. Druhá je Džebel-Khawi od Sidi-Bu-Saïd na sever.

Béřeme se směrem severním. Cestu sypkým žlutým pískem sami si razíme. V pravo zůstávají některé chaloupky arabské, odpočívající

ve stínu zeleném. Dále míříme ku pěkným domkům vsi Kamartu. Zde po delší dobu bydlel pan Davis, bádaje ve zříceninách karthaginských.

Asi za hodinu dorazili jsme k širým vyšinám Džebel-Khawi. Je to místečko utěšené. Odloučeno bývalo od hlučného kramaření a nudného štěbetání všedních lidí, jako by od celého světa opuštěno, zapomenuto. Ale plno je svaté velebnosti, plno čisté poesie.

V dáli, kamkoli pohledneme kolem, všude skví se modrojasná hladina mořská. Na sever širé moře s ostrůvky Zembrou a Zembrettou, na východě záliv tunisský, k jihu El Bahira, jejíž dálné břehy lemuje Tunis, k západu solné jezero Sebcha El Ruan a mezi ním a Bahirou táhne se úrodná nížina El Mersa. Pod nohama našima jako milá oasa uprostřed palčivé pouště leží Kamart se svými palmami a olivami.

Na severním a severozápadním svahu této vysočiny, na které stojíme, pochovávali staří Karthaginci těla svých nebožtíků. Pohřebiště toho ani z Karthaginy samé, ani z blízkých Megar viděti nebylo. Pochovávali je do jeskyň ve skále vytesaných. Na prvý pohled teď málo tu znamenati. A přece tisíce hrobů tu, přece miliony mrtvol tu uloženy. Posvátná to místa! Kráčíme po prachu lidských těl před dvěma tisíci let zetlelých. Po skále sporá prsť. Tu a tam rostou vysoké keře rozmarinové, tymianové a jiné vonné křovisko, pod nímž ježovec líně se protahuje. Ve hrobkách polou zbořených šakal přespává horký den.

Na povrchu hory Džebel-Khawi není skoro ani znáti, že tu tak rozsáhlé pohřebiště. Teprve při bedlivější pozornosti znamenáme tu i tam díru v zemi, při bedlivějším ohledání vidíme, že to úzký otvor nějakého sklepení. Sklepení je čtverhranné a do stěn jeho kolmo vysekány jsou dlouhé díry, tak veliké, že mrtvola ležmo do nich mohla se položiti. Celé sklepení během časů dešti a jinou nepohodou na větší části zemí se zaneslo, tak že do mnohých hrobů jen čtvermo lze se dostati. Za starých dob vchod bedlivě byl uzavřen, tak že již tehdáž málo kdo znal, kudy do té které hrobky se vcházelo. Avšak když Karthaginy je dobyto, i tyto hroby několikráte po sobě jsou vydrancovány. Lupiči hrobů věc značně si ulehčili. Jelikož nesnadno bylo hledati otvory nových vchodů z venčí, prosekávali si uvnitř cestu z jednoho hrobu do druhého. Tak zdá se nám nyní, jako by více hrobů jednou chodbou v jeden celek bývalo spojeno. To však je dílo teprve věků pozdějších.

Hroby ve skále zdělané nalézáme u mnohých národů semitských. U Karthaginců do hrobek skalních pochovávati kázal, jak zdá se, zákon. Všecky hrobky hory Džebel-Khawi jsou hrobky podzemní. Místo samo, jakož i složení půdy na Džebel Khawi takovémuto dolování bylo velice příznivo. Na povrchu je prsť z látek rostlinných metr i několik metrů zhloubí. Pod prstí leží ve směru vodorovném tenká vrstva tvrdé skály místy až na půl metru ztloušti. Pod touto pevnou skalní plotnou nachází se měkký vápenec, který lze takřka drobiti a který ku stavbě výtečné dává vápno hydraulické. Karthagincům hrobku strojícím bylo tedy jen pevnou hoření skalinu prosekati, další kopání ve měkkém vápně bylo pohodlné. K tomu pak i vápna, jehož hrob kopajíce dobyli, jako staviva velmi dobře se užilo.

Jakub Karlovič Grot. Kreslila a ryla Augusta Šlechtova.

Takových podzemních hrobek má Džebel-Khawi mnoho tisíc. Mnohé jsou rozměrů větších, jiné rozměrů skrovnějších. To však nejsou rozdíly podstatné. Celkem hrobka hrobce se podobá.

Beulé očistiti dal a vyměřil větší takovou hrobku. Do pevné skály proražen otvor asi jeden metr široký. Tímto otvorem vnikáme a sestupujeme pak po devíti stupních ve vápenci vytesaných. Tak přijdeme až ke dveřím dva metry vysokým. Na dveřích ničeho nepozorujeme, co by prozrazovalo, že se dvéře někdy zamykaly. Možno, že když hrobka se naplnila, dvéře se zazdily. Ale možno též, že se jen velikými deskami kamennými zahradily. Celý ostatní otvor jakož i schody zemí bedlivě se zasypaly. Vše pak travou a křovím zarostlo, tak že všecky stopy po vchodu do hrobky znenáhla vymizely.

Vtupme nyní do hrobky samé. Jest to jediná větší komora skoro 7 metrů zdélí, přes 3 metry zšíří a málo přes 2 metry zvýší. V každé ze stran podélných nalézají se 3 výstupky a v každém z nich viděti dva otvory hrobové na způsob táhlých pecí. Jsouť něco přes 2 metry dlouhé, tři čtvrti metru vysoké a půl metru široké. Mrtvoly kladly se sem podélmo a beze všech sarkofagů a rakví. I otvor každého jednotlivého hrobu maltou pečlivě je zadělán. Nad otvor připevnila se jemná bronzová plotnička s nápisem. Plotničky ty dávno sice jsou již ukradeny, ale posud ve stěně je viděti, že tam byly připevněny.

Podobně rozsápány zpravidla i kostry hlavně bohatých nebožtíků. Ve hrobech chudobných poměrně více zbytků se nalézá, jelikož hroby ty obsahem svým málo drahocenným lakotu lupičů méně dráždily.

Stěny hrobek omítkou jsou ozdobeny velmi jemnou, tvrdou a pěkně uhlazenou. Maleb však se posud nenalezlo.

Mimo postranní hroby měla hrobka také ještě 3 hroby v průčelí a po jednom po každé straně schodiště, tak že celkem pozorovati lze tu 17 hrobů.

Avšak hrobka tato je jedna z největších. Ovšem mají některé až i dvacet jeden hrob. Z pravidla však v jednotlivých hrobkách nalézáme mnohem méně hrobů. Ano ve mnohých nezřídka viděti jen hroby tři.

Mimo to pak jsou hrobky chudých také mnohem jednoduševji zařízeny, bez omítky a bez schodiště. U mnohých místo dveří je jen jakási díra do země. Tou mrtvoly dolů se spouštěly.

Hrobky na Džebel-Khawi liší se od sebe tedy jen tím, že mnohé jsou rozsáhlejší a nádherněji upraveny než jiné. Mimo to však ráz celkový vždy je tentýž. Vchod do skály vytesaný, jeskyně podzemní jako společná hrobka a ve hrobce větší neb menší počet pecovitých otvorů, do kterých mrtvoly se kladly a zazdívaly.

Karthagina fenická asi po 7 věků sem pochovávala. Když pak Římany je vyvrácena, i hroby tyto pleněny jsou od vojska římského, jež i zde bohaté kořisti hledalo a zajisté také nalézalo. Tak Džebel-Khawi zpustošen zůstal a opuštěn, až Římané na troskách staré novou založili Karthaginu. Tu staré fenické obyvatelstvo, jež mezi okolními národy dosud žilo rozptýleno, vracelo se v místa, kde stávaly někdy krby předků. Obyvatelstvo toto podrželo řeč svou karthaginskou i mravy a obyčeje. Otrhané děti vrátká sídla stavěly si na zříceninách paláců, jež obývali druhdy šťastnější otcové. I staré hrobky rodinné

na Džebel-Khawi jsou vyhledány a fenické obyvatelstvo Karthaginy římské zase ku věčnému kladlo se tu odpočinku. To pak trvalo opět asi 7 věků. V době této mnohé hrobky na Džebel-Khawi jsou obnoveny, jak ukazují omítka a okrasy v římském vkusu vyvedené.

Džebel-Khawi však zůstal i tu výhradně jen pohřebiště obyvatelstva fenického, pohanského. Křesťanství, jež v čase tom v Africe utěšeně zkvétalo, do temných sklepení těch nevniklo, — štítiloť se jich. Ve hrobkách na Džebel-Khawi nenalézá se nic, co by na křesťanství upomínalo, ani dosti malé znamení, ani dosti malé slůvko. Džebel-Khawi zůstal pohřebištěm čistě pohanským. Hrobky na Džebel-Khawi podstatou svou liší se od hrobek křesťanských, od katakomb.

Když pak zase Arabové římské Karthaginy se zmocnili, hrobky její znovy jsou loupeny a pustošeny. V novějším čase Arabové tu vápna dobývají.

Přes to přese všecko před několika roky p. Davis přece ještě několik neporušených hrobek odkryl. Nalezeno v nich dosti starožitnin drahocenných, jež nebožtíkům do hrobů byly položeny. Zajímavé tyto památky fenické Karthaginy odvezeny jsou do museí londýnských. Tak aspoň zachráněny jsou před Araby a zachovány lidstvu ku poučení.

Beze vší pochyby však Džebel-Khawi ještě nejednu hrobku neporušenou chová ve skalném lůně svém. Přijde zajisté čas, kdy i z těch jedna po druhé bude odkryta a drahocenný obsah její proskoumán!

Na cestě z Tunisu do Cagliar sdělil mi p. Davis, že na podzim v bádáních svých po Karthagině pokračovati bude na účet vlády tunisské.

Kéž by z pokladů těch vědeckých, jež objeví ještě, nic nepřišlo do rukou nevzdělaných surovců!

Jakub Karlovič Grot.

Životopisná črta.

S podobiznou.

Jakub Karlovič Grot, nyní tajný rada a řádný člen Petrohradské akademie věd, proslulý spisovatel a učenec ruský, narodil se v Petrohradě 15. prosince r. 1812 v rodině úřadnické. Děd Jakuba Karloviče, luteránský pastor, rodem z Holštýna, přestěhoval se do Ruska za panování císařovny Alžběty Petrovny a stal se pastorem luteránské obce Vasiljevského Ostrova v Petrohradě, pro kterouž r. 1770 vystavěl kostel sv. Kateřiny v 1. linii řečeného ostrova. Pastor Grot byl výtečný řečník a vyznamenal se též co spisovatel dílem o svobodě vyznání v Rusku. Láska k ruskému národu a jazyku, kterouž vyznamenával se pastor Grot, ač byl Němec rodem, stala se dědičnou v jeho rodině, což se dosti často stává s Němci, žijícími v Rusku. — Otec Jakuba Karloviče zemřel r. 1816, zanechav vdovu s 3 syny a dcerou; počáteční, velmi starostlivé vychování dala dětem svým vysoce vzdělaná matka a sice čistě ruské,

ačkoliv i ona byla rodem Němkyně. — Další vychování Jakub Karlovič obdržel v carskoselském lyceum, kdež brzy vyznamenal se neobyčejným svým nadáním linguistickým a spisovatelským. V carskoselském lyceum tenkráte panoval zvláštní literární ruch, jenž udržoval se hlavně tradicí o Puškinu, kterýž, jak známo, též byl chovancem carského lycea a dokončil v něm své vychování teprvé před 9 lety. Nadaný a sečtěný v cizích literaturách (něm, franc. a latinské), mladý Grot vydával touto dobou psaný žurnál, v němž vycházely literární práce jeho spolužáků a hlavně jeho vlastní básně většinou humoristické. Ukončiv se skvělým výsledkem svá studia v lyceum, Jakub Karlovič pomýšlel oddati se diplomacii, k níž způsobilým mezi jiným činila jej znalost několika cizích řečí. Avšak doporučením jednoho z professorů lycea, Jakub Karlovič byl přijat do státní služby, a sice za pomocníka státního sekretáře barona Korfa, kde setrval 6 let.

Kancelářská práce však nebyla po chuti mladému, nadanému muži, jehož vábila věda a literatura. J. K. užíval prázdné chvíle ku čtení výtečných děl cizích literatur a naučil se zatím angličině. Prvním větším literárním podnikem jeho byl veršovaný překlad Byronova Mazepy, jenž vyšel r. 1838 v „Sovremenniku", redigovaném tou dobou slavně známým ruským spisovatelem Pletněvým (později rektorem Petrohradské university). Překlad Mazepy byl přijat velmi příznivě, následkem čehož J. K. od té doby byl stálým spolupracovníkem „Sovremenniku" a utvrzen v myšlence, zanechati státní služby a zcela oddati se vědě a literatuře. Touto dobou J. K. studoval skandinavské jazyky, zvláště švédštinu a švédskou literaturu, a přeložil výtečně Tégnerovu Fritjofssagu (2. vydání r. 1874), cestoval po Finsku, psal pojednání o finské, švédské a staroskandinavské literatuře, jež vycházely v Zapiskach. Cesty po romantickém Finsku, známost s finskými a švédskými spisovateli a tichými, pracovitými Finy, vzbudily v mladém spisovateli zvláštní náklonnost v lásku, kteráž byla hlavně příčinou, že J. K. zanechal státní služby a přijal roku 1839 skromné místo školního inspektora ve Finsku, ač příbuzní i přátelé valně jej z toho zráželi. V krátké době J. K. získal si svou lidumilností a svědomitou příčinlivostí lásku Finů tou měrou, že již r. 1840 byl povolán jakožto řádný professor na Helsingforskou universitu na kathedru ruské historie a literatury. V tomto úřadě J. K. setrval 12 let, přednášky své měl ve švédské řeči a vydal hlavně pro své posluchače grammatiku ruského jazyka a dějiny ruského národa do Petra Velikého, a sice ve švédštině. Za svého pobytu v Helsingforsu J. K. účastnil se činně v ruské i švédské literatuře, hlavně velezdařilými překlady básníka Runeberga, pojednáními o švédské historii a literatuře, cestopisnými náčrtky z Finska a p. Kromě toho v této době J. K. začal zabývati se vědeckými pracemi o ruské literatuře a řeči, kteréž se záhy staly hlavním předmětem jeho studií. Nejlepší ruské časopisy této doby (Sovremennik, Otěčestvennyja zapiski, Moskovitanin, Sěvernoje Obozrěnje a j. v.) plnily se četnými jeho pracemi. R. 1852 nabídnuta byla J. K. kathedra ruské literatury v Petrohradském lyceum a zároveň místo vychovatele starších dvou synů nynějšího cara ruského, jenž tenkráte byl ještě korunním princem. Přijav toto čestné nabídnutí, J. K. přestěhoval se následujícího roku do Petrohradu. Úřad vycho-

vatele nebožtíka korunního prince ruského, Mikuláše Alexandroviče, a nynějšího k. prince, Alexandra Alexandroviče, J. K. zastával do plnoletí prvního z nich. Roku 1855 byl jmenován členem petrohradské akademie věd, jež tímto vyznamenáním pronesla svůj úsudek o jeho četných vědeckých pracech v oboru ruského jazyka a literatury jím uveřejněných. Roku 1859 svěřila mu akademie úplné, kritické vydání slavného, velikého básníka ruského Gabriela Děržavina v chronologickém pořádku. Plán ohromného vydání tohoto, předložen byl J. Karlovičem v akademii, která jej schválila. Pomocí příbuzných básníka a jiných osob J. K. podařilo se sebrati všechny papíry pozůstalé po Děržavinu a kromě toho ohromný počet rukopisných podrobností, týkajících se Děržavina. Sbíraje a pořádaje tento material, J. K. touž dobou samostatně studoval historii a literaturu doby děržavinské i v nejmenších podrobnostech, navštívil všechna nejvzdálenější místa, kde Děržavin působil, sbíral v archivech rozličných měst papíry, týkající se slavného básníka a potřebné k porozumění jeho děl a biografie. V roku 1864 vyšel první díl nádherného vydání básní Děržavina s poznámkami vydavatele, jež úplností, učeností a kritickým textem vzbudily opravdivý obdiv všech spisovatelů, kritiků a přátel ruské literatury; poslední a sice sedmý díl, obsahující prosaické spisy Děržavinovy, vydal v r. 1872. Mezi tím vycházelo též druhé laciné vydání spisů D. bez obrázků, jež krášlí v hojné míře vydání skvostné. Od této doby do nynějška J. K. pracuje na podrobné biografii Děržavina, kterouž důstojně bude ukončeno obrovské vydání, bez kteréhož nemůže obejíti se žádný historik doby Kateřiny II. Při této namáhavé práci J. K. hleděl si i jiného, obzvláště bádání v oboru ruského jazyka, a vydal r. 1873 svazek Filologických výzkumů (Filologičeskija razyskanija), jichž druhé vydání vyšlo v r. 1876 a sice již ve dvou svazcích. Mezi těmito zvláště důležité jest pojednání o ruském pravopisu. Dále od r. 1865, v kterém slavila se stoletá památka úmrtí Lomonosova, následovala celá řada podobných slavností, v nichž súčastnila se důstojně i petrohradská akademie věd, k čemuž velice přispěly slavnostní řeči J. Karloviče i spisy k těmto slavnostem uveřejněné. (Listy Karamzinem sepsané Dimitrijevu 1866, listy metropolity Eugenia ps. Děržavinu a jiným osobám 1867, nevydané spisy a listy Chemnicera r. 1870 a j. v.) Při vědeckých pracech svých J. K., jsa horlivým vlastencem, všímá si pilně všeho, co se týká současného života ruského zvláště v oboru literatury a školství, čehož důkazem jsou výtečné články jeho v rozličných ruských listech; vytkneme ku př. články uveřejněné jím r. 1871 v „Golosu“ a „Petěrburgskich Vědomosťach“ na obranu klassického vychování mládeže. R. 1872 J. K. zvolen byl za člena „Ruské Historické Jednoty“, jejímž předsedou jest následník trůnu. Jednota svěřila J. K. Grotovi další uveřejňování papírů Kateřiny II. (dva svazky jich vydány byly nebož. Pekarským). Historická jednota sotva asi mohla zvoliti si k tomu osobu spůsobilejší, neb sotva asi kdo v Rusku zná lépe dobu kateřinskou z dokumentů ještě neuveřejněných, než J. K. Kromě toho vyžadovala ona práce také výtečné znalosti frančiny. Pět let J. K. pracoval v archivech a uveřejnil za tuto dobu dva svazky „Sbornika Istoričeskavo Obščestva“ a sice papíry Kateřiny II. od r. 1771 do r. 1774 a listy slavné carevny,

psané francouzsky mezi r. 1774—1796 Bedřichu Melicharu Grimmovi, známému francouzskému kritiku — encyclopedistu. Oba svazky opatřeny jsou poznámkami vydavatelovými. Po těchto dílech uveřejnil J. K. v rozličných ruských časopisech mnoho monografií, týkajících se Kateřiny II., a sice vše na základě dokumentů. Jakou důležitost a cenu mají tyto práce pro historika doby Kateřiny, o tom není ani třeba šířiti slov. Všechny vědecké práce (zmínili jsme se tuto jen o jeho větších dílech) J. K. Grota (Drevňaji; Novaja Rossija; Russkaja Starina; Zapiski Akademii Nauk) vyznamenávají se hlubokou a rozsáhlou učeností, svědomitostí, opatrností a kritičností, krásným, plynným a stručným slohem, a prodchnuty jsou vřelou láskou k vědě, zkrátka v pracech jeho poznáváme pravého učence a vzdělance.

Mnohá větší díla Grotova chovají se i v naší musejní knihovně, některé spisy své J. K. daroval též knihovně akademického spolku. Mnohým z Pražanů a Čechů vůbec jest známa i osobnost J. K., jenž na svých cestách, konaných v rozličných dobách po celé západní Evropě, dvakráte navštívil též Prahu. Za delšího pobytu svého v českých lázních J. K. naučil se též češtině. Jsa Rusem duší i tělem, p. Grot jest též upřímným Slovanem a zvláštním přítelem Čechů. Lásku k vědě a Slovanstvu vštípil i svým dvěma synům, z nichž starší (Mikuláš) je nyní professorem filosofie na Něžinském historicko-filol. ústavě, a mladší (Konstantin) připravuje se k professuře slovanské historie. První vědeckou cestu mladý Grot (Konstantin) kanal v Čechách a na Moravě a vrátiv se na Rus, vystoupil před rokem v několika článcích co vřelý, horlivý obrance Čechů oproti nepřátelskému nám horlení některých petrohradských novin.

Mnozí z Čechů, žijících na Rusi, nalezli v domě páně Grotově upřímné, pravé ruské pohostinství a účastenství, v rozmluvách pak s J. K., jeho manželkou a syny nejen ušlechtilou zábavu, nýbrž i poučení, neb J. K. náleží k lidem, již netajíce se ani nechlubíce se svými bohatými vědomostmi, ochotně sdílí je s jinými a rádi těží z vědomostí jiných, nehrajíce si při tom na vševědy. Není ani třeba zmiňovati se o tom, že J. K. pro svou učenost a veliké zásluhy jest v Rusku vůbec osobností vysoce váženou a každému vzdělanci známou. Bylo na čase seznámiti i naše širší obecenstvo s tímto šlechetným a o slovanskou vědu velezasloužilým mužem

Prof. J. Šebor.

Škretův poslední souboj.

Skizza od

J. Arbesa.

Kdo znal ještě východní, k Týnu obrácené průčelí starobylé staroměstské radnice pražské dříve, než ustoupila budově nové, kdo byl v životě svém jen jednou postál na několik okamžiků před tímto průčelím, aby viděl památnou pavláčku pod věží, z kteréž dne 21. června 1621 bělohorští mučenníci na popravní lešení vyváděni, zajisté — třeba jen mimochodem — povšimnul si také starého, úzkého domku na půlnoc od radnice, asi v těchže místech, kde nalézá se nyní městský archiv, známého pod jmenem Šmerhof.

V dějinách připomíná se sice Šmerhof zřídka kdy, za to tím častěji v historických románech a novellách českých jakožto více méně pověstná krčma, jedna z nejstarších v Praze, která přečkala neméně než čtyři sta roků.

Současná i historická pověst její arci vždy závisela na osobách, jež se v ní v tu neb onu dobu scházívaly. Za dob husitských navštěvován Šmerhof od lepších tříd obyvatelstva pražského; na sklonku patnáctého věku odbývány tu i tajné schůzky osob stavu rytířského a městského, jichž účelem bylo spiknutí proti životu krále Vladislava; leč na počátku druhé polovice věku šestnáctého, kdy dům ten náležel jednomu z předků slavného malíře Karla Škrety, byla to hospůdka již nepatrná a navštěvována od různých tříd obyvatelstva. Pověst její nebyla od té doby příliš chvalná; avšak přes to všecko scházívaly se tu déle než po celé století i osoby vynikající, hlavně umělci.

Byla to místnost příjemná, ale v celku nepatrná — dlouhá, klenutá světnice na levo od průjezdu, obyčejně, zvlášť za dob zimních, z jara a na podzim každodenně takměř přeplněná . . . Jen v době letní a na počátku podzimku, kdy za panujícího ještě vedra ohnivé víno spíše rozpalovalo než by bylo vypráhlá hrdla chladilo, bývala návštěva Šmerhofu méně četná . . .

Podobně bylo zde i pozdě na večer dne 2. září 1673. Bylof po celý den panovalo vedro takměř nesnesitelné a večer sešlo se v krčmě jen něco málo hostů, za to ale z tříd lepších. V pozadí krčmy obsazeny byly toliko dva stoly. Za jedním v koutě na pravo seděl asi padesátiletý muž neobyčejně vysoké, vlastně vyčouhlé postavy, silných svalů a s výrazem smělým, ba vyzývavým v snědé, drsné tváři. Byl poněkud přizrzlý a pod nosem měl malé, taktéž ryšavé knírky. Po pravé a levé straně přizrzlého čahouna sedělo asi deset mladších mužů různých, více méně charakteristických fysiognomií. Přizrzlý, vychrtlý kolohnát vedl při stole tom první slovo. Však nejen to — on také pilněji než kterýkoli jiný z veselých jeho kumpánů přihýbal si z velké cínové konvice, z kteréž společně pito a která musila býti skoro každých deset minut znovu naplňována.

Bezstarostné, bujné veselí panovalo u stolu toho již asi po tři hodiny. Společnost byla rozjařena; vtip stíhal vtip, říznosti jejich přibývalo, ba v brzku počínaly se již jednotlivé vtipy zvrhati v úsměšky a úšklebky.

Vtipy a úsměšky ty adresovány však jen zřídka kdy na některou osobu v zástolí samém; účel jejich byl patrně zcela jiný než pobaviti a rozveseliti soudruhy. Kdyby byl někdo, tehdejších společenských poměrů pražských neznalý, vtipům a jizlivým, úšklebným narážkám těm naslouchal, nebyl by snad ani desáté větě úplně porozuměl, ba nebyl by ani tušil, na koho vlastně jsou úsměšky ty namířeny, kdyby nebyl občas některý z popíjejících kumpánů pohledem nebo pohrdlivým mávnutím ruky dal na jevo, že společnost u protějšího stolu, v koutě na levo zdá se býti společnosti na pravo trnem v oku.

Oba tyto stoly byly sice jen asi osm kroků od sebe vzdáleny a hovor, vedený na hlas u jednoho stolu, musil býti zcela zřetelně slyšán u druhého; ale přes to vše počínala si společnost u stolu v levém koutě, jako by úsměšky pravičáků vůbec ani neslyšela.

Byla to společnost čtyř mužů, z nichž jeden, stařec již sedmdesátiletý, byl by upoutal pozornost i ve společnosti nejčetnější, neřku-li v kruhu tří mladších, solidních, fysiognomiemi nehrubě se lišících tichých, skromných mužů, z nichž ani jediný nebyl starší padesáti let, a každý choval se k starci kolegialně sice, ale přece s jakousi zvláštní přátelskou, skoro synovskou uctivostí. Stařec byl postavy prostřední, mužné a statné. Na první pohled poznal's, že to byl muž, kterýž byl druhdy slynul rovněž tak silou jako obratností. Rázovitá, poněkud k prsoum nachýlená hlava byla pokryta dlouhým, valně již prořidlým, skoro úplně již šedivým vlasem. Široká vráskami rozrytá tvář se sporými, prošedivělými vousky pod nosem a na bradě měla přísný, mračný, skoro odpuzující výraz, a jenom když promluvil a oko jeho zalesklo se skoro mladistvým ohněm a trpký úsměv, pohrávající si kolem širokých pouvadlých rtů, ustoupil úsměvu lahodnějšímu, nabyla tvář ta výrazu otcovské laskavosti a dobroty. Tento poslední výraz tváři starcovou arci vždy jen kmitnul, jako když paprsek podzimního slunce šlehne z charých mraků a ustoupil vždy ihned zase výrazu zádumčivě trpkému.

Tato druhá společnost meškala v krčmě teprv asi hodinu a bavila se spůsobem daleko umírněnějším nežli divoká, vínem již rozehřátá chasa u stolu na pravo, o kterouž se hrubě ani nestarala, ačkoliv každou chvíli některý z hulákajících kumpánů těch buď konvicí nebo pěstí na stůl udeřil nebo nějakou posměšnou, jizlivou a potupnou, zdánlivě jen jaksi mimochodem prohozenou poznámkou pozornost vzbuditi se snažil.

Posléze hulákající kumpáni u stolu na pravo poněkud se ztišili a ti, kdož z nich byli pozornější, zaslechli následující rozmluvu od protějšího stolu.

— — „Musím dodati, že po celou tu dobu, co meškal jsem mimo Čechy a Prahu, vždy s vděčností připomínal jsem si oněch dob, kdy dlel jsem, mistře, jakožto tvůj učeň u tebe,“ končil jeden ze soudruhů starcových, kterýž seděl za stolem přímo proti starci a zády ku stolu hlučících kumpánů, jakési vypravování a dodal na dotvrzení slov svých: „Přítel Schindler dosvědčí, že tomu tak . . . .“

„Přítel Klosse právě uvedl, co jsem chtěl připomenouti sám," ozval se muž, jehož svědectví se byl první právě dovolával. „My všickni zpomínali s vděčností, mistře, oněch dob, kdy jsi nám byl otcem i přítelem a mistrem zároveň . . ."

Stařec, kterýž byl po několik minut upíral zrak přímo před sebe na stůl, jakoby se hroužil v dávné zpomínky, poněkud se vztýčil a zasmušilá tvář jeho se na několik okamžiků vyjasnila.

„Děkuju ti, milý Bartoloměji," pravil zvučným srdečným hlasem, podávaje přes stůl pravici Klossovi a pohledna pak na pravo, kde po jeho boku seděl Schindler, dodal: „Také tobě, Jene, děkuju jako jsem byl již poděkoval příteli Pallingovi, když jsem se s ním dnes poprvé setkal."

„Toho jsme se, mistře, věru nenadáli, že sejdeme se všickni ještě jednou u téhož stolu, za kterýmž jsme byli před lety s tebou tak často sedávali," připomenul čtvrtý muž, sedící po levici starcově.

„Ale zároveň jest jisto, milý Pallingu," odpověděl na to stařec, obraceje se k tomuto, „že starý mistr nikdy více nezasedne ve společnosti tak milé, jako jest společnost jeho nejlepších tří přátel a žáků, kteří přes to vše, že jim nemohl poskytnouti více nežli pouhý návod v technice umění, přece s vděčností si připomínají . . . ."

Stařec se na chvíli odmlčel, načež pokračoval tónem přátelsky didaktickým:

„Musím vyznati, že jsem s potěšením i na vašich pozdějších pracích, jež jsem měl příležitost viděti, znamenal, kterak žádný z vás nezabředl ani v bezměrný idealismus a lichou manýrovanost eklektiků, aniž v opáčný směr bezohledných, mnohdy hnusnost budících naturalistů. Vybírati z nejvzácnějších uměleckých děl jen to, co zdá se nám býti nejdokonalejším a nejvzornějším a tvořiti z toho pravidla bez ohledu na to, zda-li jsou v souhlasu s přírodou, může býti po mém náhledu umění rovněž tak záhubným a vésti na scestí, jako když opovrhujíce všelikým idealismem, vyhledáváme slávu v pouhém otrockém napodobení přírody. První směr musí nutně vésti k prázdné, suchopárné a strojené idealnosti a na místo antické krásy a nehledaného, přirozeného citu nastoupí subjektivní a nábožennská sentimentalnost a blouznivost; směr druhý pak, ačkoliv život a přirozenost nevylučuje, snadno se zvrhne v hnusnou trivialnost . . . Avšak, což platny theoretické výklady! Jsemť už stár a chvějící se ruka má nevládne více štětcem tak zručně jako dříve, kdy jím vládla rovněž tak obratně jako rapírem . . . . Věřte, přátelé! Mnohdy toho trpce želím, že hlásí se příroda již k svému právu. Jsem stařec již skoro sedmdesátiletý; pracoval jsem pilně, ale přece jsem neprovedl ani stý díl myšlenek, jež jsem uznal za vhodné vtěliti. Nyní už umění více prospěti nemohu, ba více ještě — nyní bych už cti stavu nebo cti umění českého ani rapírem nedovedl hájiti . . ."

Mistr umlkl a zadumal se . . .

Žáci a přátelé jeho setrvali chvíli v mlčení; slova mistrova byla je dojala . . . Rovněž tak utichl již před chvílí hluk u druhého stolu na pravo, kde byli tentokráte pozorněji než dříve naslouchali, co mluví

se u stolu na levo; avšak sotva že byl mistr umlkl, zazněl od sousedního stolu potupný smích.

Přizrzlý čahoun vztýčiv se v zástolí, zvedl cínovou konev do výše a zvolal:

„Výborně, signor Espadrone!“

Stařec u levého stolu, buď že si předcházejícího potupného smíchu nepovšimnul nebo že býval druhdy v krčmě té podobným provokaterským výjevům uvyklý, setrval v mlčení; avšak žák jeho Klosse prudce se obrátil ku stolu, od kteréhož byla zazněla slova „Výborně, signor Espadrone!“ a změřil rozjiskřeným zrakem celou společnost.

V odpověď na tento pohled zazněl divoký, sveřepý smích a několik hrdel volalo současně:

„Výborně, výborně! Slach-Swert je už otupělý. Signoru Espadronu vypadaly už zuby! . . .“

Teprv nyní povšimnul si stařec, že jest terčem vtipů bujné, vínem rozehřáté společnosti sousedního stolu. Z mračného oka jeho šlehl blesk hněvu; ale hned na to přeletl vráskovitou jeho tvář útrpný úsměv. Povstal pomalu a nahnuv se přes stůl k příteli Klosseovi pravil k němu polopřitlumeným, poněkud káravým hlasem:

„Mírni se, Bartoloměji!“

Slova ta úplně dostačila. Klosse obrátil se k mistru a tento usednuv, přitlumeným hlasem pokračoval:

„Jak víš, milý Bartoloměji, býval jsem za svého mládí podobně prudké povahy a nestrpěl ani nejnepatrnější urážky. Mnohý spor a svár rozřešil jsem ostřím kordu a nikdy jsem neustoupil, dokud nebyl původce sporu pokárán; leč nyní, když jsme se byli snad naposledy v životě sešli k přátelské rozmluvě, nestrpčujme si několik těch milých chvil zbytečným svárem. Ostatně, vždyť přec pozoruješ, že ousměšek platí pouze mně a nikoli umění českému . . . .“

„Mistr má pravdu,“ podotknul žák Schindler, muž to povahy mírné, skoro zženštilé.

„Avšak já nestrpím,“ vyrazil ze sebe Klosse, „abys byl mistře urážen. A přisám bůh! Zazní-li jen ještě jeden úsměšek od stolu chvástavého Nizozemčana a jeho přátel, vyrazím „Dlouhému Pierre-ovi“ kordem konvici z ruky.“

Přizrzlý čahoun, jemuž výhrůžka ta platila, stál posud v zástolí a právě si přihýbal z konve. Zaslechl však toliko svou přezdívku a sivý, pronikavý zrak jeho utkvěl bodavě na tváři starce u levého stolu, jakoby on byl výhrůžku tu pronesl a byl povinen zodpovídati se. Prudce udeřil konví na stůl, a zahouknul:

„Však bych ti, mistře černoparohatý, dokázal, seč jsem, kdybys nebyl — zbabělým . . .“

Zádumčivou tvář starcovu přeletl opět jen útrpný úsměv, ale pravice jeho mimovolně sáhla po rukojeti kordu a skoro křečovitě ji stiskla. Přes to vše neodpověděl; neboť od stolu na pravo zazněl pekelný hluk.

„Bravo, bravissimo, mistře Oktaviane Ondřeji!“ zvolal kdosi ze společníků Pierreových. „Toť řízný vtip! Pan Karel Škreta Šotnovský ze Závořic narodil se v domě „u černého“ recte „u modrého jelena“;

je tudíž z rodu plaché zvěře a není divu, že na stará svá kolena běře tak rád do zaječích . . .“

Ohlušující smích byl odpovědí na tento výklad vtipu „Dlouhého Pierrea.“

Teprv po několika minutách utišil se hluk tak dalece, že bylo možno promluviti. První ujal se slova „Dlouhý Pierre“, kterýž uspokojen podařeným vtipem svým tvářil se býti nyní smířlivým, aby mohl později svým oušklebkům tím volněji uzdu popustiti.

„Utište se, přátelé!“ zvolal sedaje. „Nevyhledávejme sporu a hádek! Vždyť jsou to taktéž lidé našeho cechu — a jak víte, častokráte jsme s nimi popíjeli pod jednou střechou . . . Není-liž pravda, pane Karle Škreto?“

Starý mistr zvedl hlavu a mlčky upřel zrak svůj na mluvícího, kterýž nečekaje odpovědi pokračoval:

„Což pak se nepamatujete více na den 14. července 1656, když jsem byl přijat do bratrstva malířského na tomto Starém městě pražském? Což nepamatuješ se více na den, kde stal jsem se starším cechovním? Tenkráte jsme . . . Ale což! Zanechme sváru! Přisedněte k našemu stolu a popíjeme společně ke cti a slávě umění! . . .“

Škreta a jeho žáci nejevili valné chuti přisednouti ku stolu podnapilých přátel smírcových a ani jediný z nich neodpověděl. Za to došel návrh přizrzlého Nizozemčana souhlasu u jeho vlastních přátel.

„Přisedněte! Přisedněte!“ volali někteří.

„Nebo přisedneme my k vám!“ dodali jiní, vstávajíce od stolu.

„Přiražme stoly k sobě!“ velel Dlouhý Pierre a v několika okamžicích bylo přání jeho vyhověno. Přátelé jeho vstali od stolu, stůl přitažen ku stolu Škretových přátel a za nedlouho seděli zástupcové dvou na sebe nevražících směrů malířských proti sobě jako za stolem jediným.

Hluku a lomozu, jenž provázel tuto dislokaci, následovalo chvíli mlčení obou stran. Přátelé Škretovi a Škreta sám, ačkoli jim bylo toto vtírání se dávných odpůrců, kteří při každé příležitosti sváry vyhledávali, v nejvyšší míře nepříjemné, strpěli je přece jako lidé umírnění a smířliví.

Posléze ujal se slova opět Dlouhý Pierre.

„Dovolte, mistře Karle Škreto,“ pravil, obrácen k starému mistru a klada ironicky důraz na slovo „mistře“, „abych vás představil i oněm z mých přátel, kteří o vás posud málo slyšeli; dovolte, abych jim ve vaší přítomnosti pověděl v stručnosti, kým jste a vzácné umění vaše charakterisoval. Nemajíť mnozí z nich ani tušení, jak řídkým samorostlým talentem jest zakladatel české malířské školy . . .“

A nečekaje odpovědi pokračoval Nizozemčan ve svém výkladu, z části vážném, spravedlivém a věrném, z části však tendenčně přiostřeném, ironicky zkomoleném nebo úsměšně podceňujícím.

„Mistr Karel Škreta jest rodem Čech a Pražan. Zahořev již za útlého mládí láskou k umění, marně hledal ve své vlasti vhodných vzorů, dle kterýchž by se byl mohl vzdělati. Mistrů ani polomistrů zde nebylo. Vyjímaje několik řemeslnických břídlilů nezplodila tato krásná, bohatá země česká žádného vynikajícího malíře a našemu mistru

budoucnosti nezbylo než poohlídnouti se v cizině ... Měl arci na výběr — mohl zvoliti mistry nizozemské, španělské nebo italské. Zda-li je porovnával, dříve nežli se rozhodl, nevím; ale on se rozhodl pro mistry italské a putoval jakožto nezkušený šest- neb sedmecitmaletý mladík do Italie, aby studováním a napodebením mistrů italských štětci svému dodal vhodné zručnosti. Navštívil Benátky, kde po tři leta studoval díla korifeů školy benátské, zejmena Barbariniho, Pavla Veronského, Tintoretta a jiných a napodoboval antické vzory řecké a římské. Na to se odebral do někdejšího sídla Carracciův, Bononie, kde žil nejvýtečnější žák školy té, Quido Reni, a obcuje zde důvěrně s Guercinem, studoval díla Caracciův, Domenichina a přede vším Quida Reniho. Ukončiv tyto studie odebral se do Florencie, kde studoval práce portrétisty Branziniho a později se zamiloval do děl Karla Dolceho, s kterýmž žil v důvěrném poměru. Avšak ani zde neměl stání. Vydalť se na cestu do Říma, kde ve svých studiích pokračoval, ale v zcela jiném směru, nežli v Bononii. V Bononii snažil se dle děl Caracciův napodobiti jednoduchost a velkolepost starších mistrů, kdežto v Římě, kde právě škola akademikův či eklektikův vedla tuhý zápas se školou naturalistů, snažil se napodobiti naturalisty v přirozeném koloritu a nejjemnějších podrobnostech přírody, ale přes to vše ku škole té výhradně se nepřidal, nýbrž naopak kloně se spíše ku škole idealisujících eklektiků obral si za vzor díla skvělého a jemného, u nás v Nizozemi by se řeklo, zženštilého Quida Reniho, jehož spůsob malování, zejmena v rozdělování světla, barvitosti a pořádání roucha tak si osvojil, že mistra svého vskutku skvělým spůsobem dovedl napodobiti. Avšak nedosti na tom. Tímto těkavým spůsobem studií nabyl náš Škreta vzácné jiné vlastnosti, které by rozhodnuv se záhy pro jeden určitý směr, sotva byl nabyl — vzácné zručnosti, hbitosti a lehkosti v napodobování netoliko svých miláčků, nýbrž kterékoli školy italské vůbec; slovem náš mistr Škreta jest nyní nejznamenitějším napodobitelem, jakýmž se může české umění malířské vykázati.“

Dlouhý Pierre umlkl. Výklad jeho, obzvláště pak kladení důrazu na napodobování a tendenční snaha tu umlčeti veškerou původnost Škretovu, přátele Škretovy, ba i Škretu samého v nemalé míře rozpalovaly; ale přes to vše zachovali se všickni tolerantně, ponechávajíce cizímu, byť i stranicky zkrouceném úsudku úplnou volnost.

„Dlouhý Pierre“ patrně byl jist, že tento jeho výklad úplně dostačí k poškádlení nenáviděných odpůrců v umění a k rozdmychání sporu, kterého byl dříve se svými přátely ousměšnými poznámkami přes všechno úsilí nemohl rozdmychati; avšak vida nyní, že slova jeho zůstala zdánlivě skoro bez účinku, uznal za dobré pokračovati.

„Mistr Karel Škreta,“ vykládal „Dlouhý Pierre“ dále, „patrně jest se svými vavříny úplně spokojen. Vrátiv se z Italie do své vlasti, kde bylo mezi tím již mnohé z jeho napodobených děl v známost vešlo a na značného napodobitele italských mistrů kruhy šlechtické a měšťanské upozornilo, těšil se jako málo který z krajanů, ba jako málo který z cizích původních umělců přízni milovníků umění. Objednávanýť u něho práce skoro o překot; mívalť po celý svůj život plné ruce práce a pracoval — tolik musí se mu přiznati — s úžasnou rychlostí. Malby

historické, církevní, světské i portretní mnohdy takořka přes noc tvořeny a počet jich možno, pokud vím, směle páčiti na více než sto. Náš slavný mistr bohatl a slávy jeho přibývalo; leč tolik možno snad přece i o jeho přítomnosti říci, že po samostatnosti není u něho ani památky, že vydav se do světa, dlužil se u cizích mistrů, kde co mohl, slovem, že neopovrhl důstojným prostředkem pravých umělců šatiti se cizím peřím . . .“

Závěrečná, přímo urážející slova neminula se účinku na přátele a žáky Škretovy. Všickni tři vyskočili prudce a Klosse i Palling sáhli po rukojetích svých kordů, kdežto nejmírnější z nich, Schindler, výhrůžně vztáhl pravici k „Dlouhému Pierrovi“, kterýž ukončiv svůj jízlivý výklad hladil si samolibě bradu a vítězně, ba drze kolem sebe se rozhlížel. V tvářích přátel Pierrových zračila se skoro chlapecká radost a mnohý z nich ulevil si jízlivou nějakou poznámkou.

Jen Škreta zachoval tentokráte k nemalému podivení všech ostatních chladnokrevnost. Muž, kterýž byl druhdy každou, byť sebe nepatrnější urážku svého stavu bez rozmyšlení ostřím svého kordu vyrovnal, muž, kterýž býval druhdy rovněž tak obratným u zacházení kordem jak štětcem, což mu ani nejzarytější odpůrce popříti nemohl, zůstal tentokráte klidně seděti a vyzval toliko své přátele, aby zase usedli a ponechali Dlouhému Pierrovi volnost vysloviti bez obalu a bez nátlaku své mínění.

Nizozemčan byl tímto neočekávaným obratem překvapen. Očekávalť, že poslední jeho slova budou míti bouři v zápětí a ona zatím zůstala na hlavní osobu, na kterouž byla namířena, úplně bez účinku.

„Což pak jsem neřekl dosti?“ ozval se Dlouhý Pierre po malé pomlčce, když si byli přátelé Škretovi zase usedli. Či mám snad na každém díle mistra Škrety zvláštní provésti důkaz, dle kterého mistra je malováno? Ne bez příčiny vychvalujou, signore Espadrone, tvoji zbožňovatelé tvou zručnost a lehkost v trefném napodobení kterékoli školy italské; ale o původním pojmutí a takovém též provedení není v pracích tvých ani památky! . .“

„Důkaz toho!“ zahouknul nyní Klosse, nemoha svůj hněv zkrotiti.

Škreta pohlednuv káravě na Klossa, připomenul:

„Dovol, příteli, aby Ondřej Oktavian Pierre dříve domluvil.“

Dlouhý Pierre počal pak takto:

„I tento důkaz mohu podati a nebojím se, že znalce unavím suchopárným vypočítáváním děl mistra Škrety. Kdož medle z nás nezná Škretovy obrazy v maltezském chrámě na Malé Straně: Pannu Marii v oblacích a Jana Křtitele s maltezskými rytíři a neví, že jsou to malby v způsobu Tiziana a Pavla Veronesského? Kdo z nás neviděl téhož Stětí svaté Barbory v témže chrámě a nepoznal na první pohled, že jest obraz ten malován dle Caraccia a Quida Reniho současně? Před nedávnem meškal jsem návštěvou v Litoměřicích a v hlavním chrámě viděl jsem na jednom z postranních oltářů obraz Umučení sv. Václava. Dlouho stál jsem před výbornou, skvělou prací tou; ale obraz je dle způsobu Lanfrankova . . . . A kdož z nás neviděl řadu obrazů, vztahujících se k umučení Páně, jež byl mistr Škreta maloval pro jezovitský profesní dům na Malé Straně a nedosvědčí, že jsou malovány v způsobu

Tiziana a Hanibala Caraccia, kteréhož posledního mistra vzal si mistr Škreta také za vzor při obraze „Svatý Tomáš z Villanovy“ na jednom z postranních oltářů chrámu tomášského na Malé Straně? A čím medle možno doložiti původnost mistra Škrety při pohledu na jeho malby v chrámě Týnském? Návrat z Egypta jest malován dle Caraccia, Nanebevzetí Panny Marie na hlavním oltáři, jež pokládají přátelé mistrovi za jednu z nejzdařilejších prací jeho, malováno jest dle způsobu Lanfrankova a třetí „Pozdravení andělské“, taktéž jakožto jedna z nejkrasších jeho maleb velebené, pracováno jest dle nesmrtelného Rafaela . . . A což medle říci o Škretově obrazu „Křest Krista Pána“ v chrámě svatoštěpánském? Zbožňovatelé Škretovi ujišťují, že je to nejlepší jeho práce; ba obraz ten požívá nejchvalnější pověsti i za hranicemi, zvlášť v Římě; ale přece není original, nýbrž dle miláčka Škretova — Quida Reniho malován . . . V čemž tedy zakládá se zásluha mistra Karla Škrety jakožto zakladatele nové školy malířské — školy české, když i nejlepší práce jeho nejsou než pouhým napodobením mistrů rozličných škol cizích?“

„Bravo, bravissimo, Ondřeji Oktaviane!“ zvolal na to jeden ze soudruhů Pierrevých. „Tentokráte jsi na signora Espadrona vyzrál — tentokráte jej osvědčený jeho jazyk z nastražených tebou tenat nevymotá — tentokráte musí opět sáhnouti k nejoblíbenějšímu svému prostředku — ku kordu, ku kterémuž sáhal vždy, kdykoli byl nucen hájiti nezasloužené slávy svého štětce!“

Pustý smích ostatních soudruhů Pierrových zazněl po těchto slovech krčmou a přátelé Škretovi byvše v nejvyšší míře tímto pohaněním mistra svého rozhořčeni, hotovili se k brannému útoku. Klosse vyskočiv, tasil kord, Palling následoval jeho příkladu a jenom Schindler zůstal seděti, ale pravice jeho pohrávala rukojetí kordu a výraz tváře jeho vydával svědectví, že i on jest jako druzí dva žáci Škretovi hotov ostřím kordu smýti potupení mistra svého. Jenom Škreta zachoval i po té ještě úplnou chladnokrevnost. Byltě Dlouhého Pierra vyslechl s napnutou pozorností, jakoby byl vykládal přednosti některého mistra, z kterýchž možno se něčemu novému přiučiti, a když Pierre skončil, vyčkal ještě, až utiší se poněkud pustý smích Pierrových přátel. Pak pokynul svým žákům a pravil vážně:

„Mírněte se, přátelé! Tentokráte nejde o rozřešení sporu osobního, nýbrž zásadního.“

„Ale my těch urážek nestrpíme!“ namítal Klosse. Ustoupiv na krok od stolu a zvednuv vytasený kord do výše, upřel hněvem rozjiskřený zrak svůj na Dlouhého Pierra, kterýž s vítězoslavným úsměvem seděl za stolem a samolibě ryšavou bradu si hladil.

„Jen tentokráte ještě se mírni, milý Bartoloměji!“ nalehal mistr vážně s přízvukem káravým. „O mně byla řeč a na mně jest, brániti se. A nestrpíte-li vy urážek, které se vás netýkají, pak nestrpím já, abyste brali v ochranu mne, když se mohu obhájiti sám.“

Klosse pohledl na mistra. Výrazná tvář mistrova, v kteréž se v okamžiku tom zračil skoro až přísný rozkaz, byla zřejmým důkazem, že nelze odporovati. Nevrle zarazil kord do pochvy a usedl. Palling,

kterýž byl taktéž tasil kord, ale v zástolí státi zůstal, učinil beze slova po jeho příkladu.

V krčmě nastalo neobyčejné ticho, jež po malé přestávce přerušil Škreta.

„Nechal jsem Ondřeje Oktaviana vymluviti," počal klidně a nevášnivě, „poněvadž mnohé, co byl uvedl, skutečně se zakládá na pravdě. Avšak jiné vyžaduje věcné rektifikace. Jste-li hotovi, vyslechnouti moji obranu rovněž tak klidně jako jsem já vyslechl jeho výtky a své obvinění, pokusím se o vyvrácení některých punktů . . ."

Neobyčejná tato umírněnost mistra jinak vždy prudkého a vášnivého některým imponovala, u jiných pak, kteří byli po slovech Pierrových přesvědčeni, že Škreta obranu svou vůbec ani provésti nemůže, dráždila zvědavost, jakým asi způsobem nesnadný úkol ten provede.

„Mluvte!" zvolali první.

„Vymluvte se do syta!" dodali druzí a jeden, kterýž svůj jazyk ani nyní ještě nemohl udržeti na uzdě, vzkřikl posměšně:

„Však vás i Ondřej Oktavian dovede klidně vyslechnouti, aby se vám pak mohl tím veseleji vysmáti."

Škreta nedbaje ani tohoto úsměšku počal:

„Nechci následovati příkladu Ondřeje Oktaviana a tupiti dříve svého odpůrce, abych si další potupný výklad usnadnil. Ondřej Oktavian Pierre jest malíř dovedný; práce jeho pro šlechtu a sám dvůr Leopolda I. jsou důkazem, že požívá zasloužené pověsti, ba že zasloužil i vyznamenání, jakéhož se mu bylo dostalo volbou za staršího cechovního."

„Děkuju za laskavé uznání mých předností!" vpadl Dlouhý Pierre ousměšně Škretovi do řeči.

Škreta však nedbaje vyrušení pokračoval:

„Nechci tím nic více říci, nežli že jest Ondřej Oktavian jakožto obratný, zručný a dovedný malíř úplně oprávněn mluviti o kumštu malířském. Zná mnohé a může také o mnohém trefně souditi; ale vytýkati někomu, že v těch nebo oněch věcech řídil se dle vzorů cizích, jest svědectvím neznalosti rozvoje umění."

„Oho!" zaznělo z kruhu přívrženců Pierrových. „Důkaz toho! Důkaz!"

„Umění kteréhokoli národa," pokračoval Škreta, „vyvíjelo se znenáhla a každý z vynikajících umělců vstoupil v šlépěje některého nebo několika svých předchůdců. Ani umění italské v nejširším toho slova smyslu, mám-li na zřeteli stavitelství, sochařství a malbu, není samorostlé a jest původu byzantinského. Samostatnost umění italského počíná teprv třináctým věkem ve Florencii, kdy Cimabue nehybnosti byzantinských postav dodal jakési živosti. Teprv po celé řadě umělců, mezi nimiž jsou Giotto, Masaccio, Uccelo a Ghirlandajo, bylo možno, aby první pravý mistr italský, Leonardo da Vinci, položil nejen theoretický základ k pravidlům kumštu malířského, nýbrž i prakticky vážným, ba přísným rázem svých maleb vykázal florentinské škole malířské určitý směr."

„Ale božský Rafael Sanzio, hlava školy římské a mistr mistrů přec nikoho nenapodobil," namítal kdosi z přívrženců Dlouhého Pierra.

„Kdo viděl Rafaelovu svatou Kateřinu," odpověděl Škreta, „musí

mi přiznati, že obraz ten liší se valně od Rafaelova spůsobu malování vůbec. Připomínáť školu florentinskou, obzvláště postavou a šatem. Patrně pochází obraz ten z doby, kdy Rafael vymykaje se ze slohu svého mistra Pietra Vanucciho z Perugie, domáhal se slohu samostatného. Rafaelova svatá Kateřina a první malby jeho vůbec jsou důkazem, že i mistr mistrů zahájil činnost svou napodobením a teprv později propracoval se k slohu samostatnému, k jemné lahodě a posud nikým nedostižené idealní kráse."

„Za to však Tizian, hlava školy benátské, nikoho nenapodobil!" namítl tentokráte sám Dlouhý Pierre.

„V pravdivém znázornění přirozené krásy bez idealního nádechu vynikající Tizian, jehož vřelý, kyprý a přece nikdy nepřirozený kolorit dostižen byl jen Pavlem Veronesem, arci nikoho nenapodobil; ale všechny jeho práce mají ráz zakladatele školy benátské, Bellina, kterýž klada méně váhu na idealnost, snažil se skvělostí barev a rázovitostí vyniknouti. I Tizian bez Bellina byl by sotva oním Tizianem, jehož díla, pravé to zázraky umění malířského, nemožno popsati aniž napodobiti, kterýmž možno se jen obdivovati."

„Nyní, když už byl tři hlavní školy italské probral, má signor Espadrone arci snadnou práci," ozval se jeden z přívrženců Pierrových, kterýž zdál se býti slovy Škretovými poněkud přesvědčen; „zbýváť mu již jen škola lombardská a odvětví její, škola bologneská."

„Pravdu díš," odpověděl Škreta. „Correggio jest vlastně jaksi přívržencem školy římské. Milostná idealnost jeho blíží se idealnosti školy té; ale zvláštní harmonie barev jeho jest charakteristickou známkou, kterouž se práce jeho liší od děl stoupenců Rafaelových. Ještě méně originelní jsou hlavní representanti odvětví školy Correggiovské, zakladatelé školy bologneské, bratří Caracciové, jinak eklektikové zvaní, kteří se snažili uvědomělým, systematickým nápodobením nejlepších vlastností mistrů všech škol umění k rozkvětu přivésti. Z eklektiků Michel Angelo Amerighi, rozmrzen formalismem, odvážil se k věčnému zdroji veškerého umění, k přírodě, kdežto poslední mistr školy té, Quido Reni, zachovav sloh milostný a jemný vynikl duchaplnou komposicí."

„Bravo, bravissimo!" ozval se nyní Dlouhý Pierre. „Byl bych, signore Espadrone, s výkladem tvým úplně spokojen, kdyby's jej nebyl sobě tak usnadnil. Probrav hlavní representanty všech italských škol opomenul's — zajisté ne bez úmyslu — uvésti nejpůvodnějšího a nejgenialnějšího z nich, Michel Angela Buonarottiho. Ten přece se nikde a od nikoho nedlužil, ten přec nikoho nenapodobil!"

„Pravda," odpověděl Škreta. „Michel Angelo jest vskutku nejpůvodnějším umělcem všech dob a zárodek prací jeho nutno výhradně hledati v mohutném jeho duchu. Pro něho nebylo žádné míry, žádného zděděného pravidla kromě duševního jeho názoru, podporovaného nejmocnější, nejplamennější, nejsmělejší obrazností. Ale že by byl i tento veleduch úplně prost veškerého napodobení i v době prvních svých počátků, nezakládá se na pravdě. V prvních jeho malbách jeví se stopy učitele jeho Domenica Ghirlandaja a první jeho práce sochařská, která zbudila pozornost, jest smělá mramorová kopie antického fauna."

„Tím vším však jste, signore Espadrone, přece ještě málo dokázal,“ odpověděl se zatajenou zlostí Dlouhý Pierre, když byl Škreta domluvil. „Tím dokázal jste jen tolik, že znáte své miláčky, mistry italské, v jejichž vlasti jste byl tak dlouho prodlel a od nichž jste se byl tak mnohému přiučil, abyste tím své krajany ošálil. Nedivil bych se, kdybyste nyní popřel i původnosti škole nizozemské a obzvláště hlavnímu representantu jejímu Petru Pavlu Rubensovi. Jsemť jeho krajanem a již z osobního nepřátelství ke mně zachoval byste se stranicky.“

„Naopak, milý Ondřeji Oktaviane,“ odpověděl vlídně a mírně Škreta. „Mně nikdy nešlo o strannictví ani osobní, tím méně v umění. Přiznám ve všem i slavnému Rubensovi čest, ale tolik snad přece mohu říci, že učitelem jeho byl Tobiáš Verhaegt, malíř zaujatý pro allegorii, která i v Rubensových prvotinách hraje úlohu důležitou. Tak jest Rubensův obraz „Čtvero dílů světa“ malován ve vkusu Verhaegtově; seskupení jest ještě temné a mnohé podrobnosti figur jeví nedostatečné porozumění formě, ale barvitost, ačkoli začátečnická, jest přece skvělá a prozrazuje neobyčejný talent. Později když meškal Rubens v Římě, poutal jej hlavně Michel Angelo, jehož vliv jest na mnohých pozdějších obrazech Rubensových nepopíratelný.“

„Výborně, výborně!“ zvolal Dlouhý Pierre s nehrubě tajeným hněvem. „Jiného jsem od vás, úcty hodný signore Espadrone, neočekával. Věděl jsem, že na Rubensovi naleznete, co jste byl nalezl na jiných a že nenaleznete, co nalezli jiní — jen abyste zachránil svou reputaci jakožto znalec umění. Dokážu vám, že nejsem takový stranník jako vy, dokáži vám, že přes to vše, že jsem krajanem nejslavnějšího representanta školy nizozemské, nezavírám očí svých před jeho vadami, slovem že jsem spravedlivější vás. Je-li viděti na prvotinách Rubensových vliv prvního učitele jeho, je-li na pozdějších pracích jeho pozorovati vliv gigantického Michel Angela, budiž mu to prominuto — byly to práce první doby — ale spravedlnost toho nutně žádá, abychom nezavíraly očí svých před hříchy zralého jeho věku. Což pak, signore Espadrone, nevíte, odkud si vydlužil Rubens svůj nejslavnější obraz „Snímání Krista s kříže?“ Což pak nevíte, nebo jako už bývá vaším chvalným zvykem, nechcete věděti, co ví celý svět, že obraz ten, umístěný v poboční lodi hlavního chrámu v Antverpách, jest malován dle vlašské rytiny?“

„Znám utrhačnou pověst tu velmi dobře,“ vece na to Škreta s nezměněným klidem; „ale že vy, Ondřeji Oktaviane, pověst tu o svém slavném krajanu opakujete na důkaz své nestrannosti, dokazuje, že jste buď obrazu Rubensova nebo rytiny oné nebo obou vůbec ani neviděl. Utrhačnou onu pověst — a o tom vám může podati každý český malíř dokladů — možno zredukovati na to, že Magdalena Rubensova stojí pod křížem podobně jako na vlašské rytině Petra Passera a Jeronyma Wirera. Ale přes to zůstane obraz Rubensův nejslavnějším jeho dílem, poněvadž se v něm zračí nejúplněji genius původce jeho. Je to komposice velkolepá a musí každému utkvíti v paměti, kdo ji byl třeba jen jednou spatřil. Na jediném obrazu tom možno prostudovati celého Rubense ve všech jeho podrobnostech; zde možno obdivovati se rovněž tak skvělosti barev jako mistrovství kresby, neboť tělo spasitelovo nalézá

Corneille, předčítající svou tragedii „Polyeucte“ v „hôtelu de Rambouillet.“

se v položení nejnesnažším a přece nehledaném, úplně přirozeném. Jediný obraz ten bude věčně hlásati slávu Rubensovu....“

„Tentokráte jsi uvízl v tenatech sám, Ondřeji Oktaviane!“ vzkřikl nyní škodolibě Klosse, kterýž byl rovněž tak jako ostatní s napnutou pozorností sledoval slova mistrova.

„Dlouhý Pierre“, vida se vskutku klidem, rozvahou a především spravedlivou nestranností Škretovou pokořena, hořel hněvem, ba z očí sršely mu blesky uražené pýchy; ale přece ještě se nevzdával naděje, že podaří se mu rány Škretovy aspoň seslabiti.

„A přece vše to pranic nedokazuje,“ počal po malé chvíli, v kteréž musil vyslechnouti i mnohou trpkou a ousměšnou poznámku od svých vlastních stoupenců. „Nemluvilť jsem zpočátku o cizích mistrech, ku kterýmž byl signor Espadrone tak obratně odbočil; mluvil jsem o něm, o jeho umění, o jeho, recte o české škole, a tomu všemu se zchytralý „Slach Swert“ zručně vyhnul. Proč nám medle neudal příčiny, proč on sám neřídil se dle připomenutých mistrů a napodobil i v nejpozdějším věku svém? Proč nesnažil se položiti původní základ k samostatné škole české, která by neměla se žádnou jinou školou pranic společného?“

Zraky všech přítomných utkvěly po tomto vskutku zručném obratu Pierrově zvědavě na Škretovi, kterýž seděl klidně za stolem, jako by byla řeč o něčem, co se jeho vůbec ani netýká. Každý byl dychtiv zvěděti, jak odpoví nyní starý mistr, kterýž byl i v pokročilém stáří svém osvědčil rovněž tak bystrou dialektiku, jakou slynul za svého mládí a ve věku mužném.

„Není sice mojí povinností,“ počal po chvíli Škreta, „zodpovídati se ze všeho, co jsem v životě svém vůbec konal a prvotní výklad váš, Ondřeji Oktaviane, v kterémž jste kladl na to důraz, že přede mnou tato krásná a bohatá země česká nezplodila žádných mistrů aniž polomistrů v umění, nýbrž nanejvýše nějaké břídily, nutí mne odpověditi i na vaše poslední otázky. Tvrzení vaše zakládá se na neznalosti dřevního života českého. Jste cizinec a nelze tudíž také od vás žádati, abyste se vyznal v kulturních a uměleckých dějinách země, v kteréž jste se byl usadil, v takové míře jako od domorodců; ale možná, že v průběhu let, jež v této zemi trávíte, slyšel jste snad přece již také aspoň někdy uváděti plnozvuká jmena mužů, kteří se byli o umění a vzdělanost českou zasloužili a z nichž někteří do nedávna působili, ovšem v cizině, ve vyhnanství. Rejsek a Beneš Lounský, Polirář, Dětřich a Radouš, Hollar a Zynperk, Melantrych, Veleslavín, Komenský, Pavel Skála ze Zhoře a jiní arci už dávno zde nepůsobí; avšak jejich zásluhou, jakož i zásluhou jich předchůdců bylo, že země koruny české těšily se v minulé době neobyčejnému rozkvětu, tak že mezi zeměmi střední Evropy zaujímaly v ohledu kulturním a uměleckém jedno z předních míst. Nejen obchod, řemesla a hospodářství polní, i umění všeho druhu byla se tak zdokonalila, že možno umělecká díla oné doby směle postaviti po bok nejlepším pracím vynikajících umělců jižní i západní Evropy; ba dokázáno jest, že mnohá umělecká díla česká předčila i nad nejproslavenější práce cizích umělců a že cizinci blahobyt a rozkvět umění Čechům záviděli.“

„A závidí snad posud?!“ vzkřikl věcným tímto líčením podrážděný Dlouhý Pierre úšklebným tónem.

„Bohužel — nezávidí,“ odpověděl poněkud truchlivým hlasem Škreta. „Závist minulého věku úplně dostačila k podkopání blahobytu prvních, sotva položených základů českého umění vůbec. Závist ciziny a domácí řevnivost rozdmychaly spory, z nichž vznikla dlouholetá krvavá válka, kteráž zasadila umění i vzdělanosti české smrtelnou ránu. Cizácká vojska zaplavila jako hejna kobylek žirné luhy české, všady hubíce, pálíce a drancujíce — a nejdražší poklady umělecké zavlečeny do ciziny. Země rakouské, Sasko, Bavorsko, ba i vzdálené Švedsko přechovávají perly umění našeho, jež si byla surová soldateska v Čechách hamižným způsobem přivlastnila a do všech úhlů světa roznesla. Památky stavitelské a umělecké vůbec spustošeny a zmařeny a tak stalo se po utišení politických a náboženských bouří, když počal jsem se v mládeneckém věku svém zabývati malířstvím, že nebylo v krásné této zemi české skoro žádných ryze českých uměleckých vzorů více. Seznalť jsem tenkráte jen některá vzácnější díla, shotovená rukou cizích umělců, jež byl umění milovný císař Rudolf II. do Prahy povolal; leč po samorostlých pracích českých nebylo takměř ani památky. Ba více ještě; na pěstování umění v Čechách za tehdejší doby — před bitvou bělohorskou a krátce po ní — nebylo lze ani pomysliti. Tak vydal jsem se v šestém nebo sedmém roce po bitvě bělohorské s několika známými na uměleckou pouť do Italie, bych seznámiv se s uměním ciziny prospěl své vlasti ....“

„Aj, signor Espadrone dává náhle slovům svým podezřelý obrat vlastenecký! Patrně mu docházejí věcné důvody!“ vpadl Dlouhý Pierre Škretovi jizlivě do řeči, neboť střízlivé, upřímné a věcné vypravování Škretovo nezůstalo na přítomné bez účinku a mnozí z přívrženců žárlivého Nizozemčana počínali již různým způsobem mimickým dávati na jevo, že Škreta mluví pravdu, což hněv ješitného Dlouhého Pierra vždy víc a více rozpalovalo.

Tentokráte však úsměšek Pierrův dotkl se i Škrety; neboť z chmurného oka mistrova šlehnul blesk hněvu a pravice, jako již jednou na počátku tohoto zvláštního souboje uměleckého, mimovolně uchopila rukojeť kordu; ale hned na to Škreta zase jevil dřívější chladnokrevnost. Pokračovalť:

„Úsměšek Ondřeje Oktaviana zasluhoval by podobně ousměšné odpovědi, o kterouž by arci nebyla nouze, kdybych chtěl poukázati k dobrodružnému světoběžnictví, které opustivši na vždy vlast, potuluje se světem, aby z cizích pokladů žilo a tylo; ale pominu i tento oušklebek Pierrův mlčením, jako jsem byl pominul již celou řadu jiných ousměšků. Jdeť mi o věc a nikoli o osobu, jinak bych nyní nemusil býti terčem vtipů a úsměšků muže, kterýž o sebezapření nemá snad ani ponětí. Vraceje se z umělecké pouti po Italii, na kteréž jsem se byl seznámil s nejlepšími plody mistrů vlašských a zároveň také nabyl potřebné zručnosti v technice, octnul jsem se na umělecké své dráze na rozcestí. Mohl jsem nyní na základě nabytých zkušeností počít pracovati úplně samostatně bez ohledu na epigony a potřeby českého umění vůbec nebo jsem musil zvoliti dráhu opáčnou: vzdáti se individuelních choutek a pracovati vzhledem k nutným potřebám celku. Kdybych byl při svém návratu do vlasti shledal umění malířské buď v rozkvětu nebo kdybych zde

byl nalezl řadu talentů uměleckých, které opravňovaly k naději v příští rozkvět umění, není pochybnosti, že bych se byl rozhodl pro dráhu první a trvám, že bych byl v úplně samostatném pěstování svého umění docílil pro svou osobu a jmeno své daleko rozhodnějšího úspěchu nežli se stalo rozhodnutím se pro dráhu druhou. Shledal jsem vlast svou spustošenu; většina nejlepších talentů uměleckých byla do všech úhlů světa rozprášena a umění samo nalézalo se v politování hodném úpadku. Kdo cítil ve vlasti mé povolání k umění, nenalezl zde žádných vzorů a musil putovati do ciziny. Velký počet nadaných učňů neměl však prostředků k podniknutí nákladných uměleckých cest; není tudíž divu, že jeden po druhém marně napínal své síly, že jeden talent po druhém zakrněl a umění vždy více hynulo. Nezbylo tudíž, než aby ti, kdož byli seznali výtečné vzory cizích mistrů, kdož si byli osvojili zručnost malovati po spůsobě té neb oné školy malířské, toho neb onoho jednotlivého mistra, pokusili se o provedení prací v různých těchto směrech a poskytli tak epigonům v zubožené vlasti možnost seznámiti se aspoň tímto spůsobem s přednostmi a různostmi cizích mistrů, aby pak později talentové rozhodně samostatní na základě tom dále pracovati a samostatnost svou k úplné platnosti přivésti mohli. Rozhodnuv se pro tuto druhou dráhu, arci jsem častěji pracoval dle vzorů toho neb onoho mistra, hlavně v části technické, kdežto ve všem ostatním snažil jsem se zachovati buď typ neb charakter český, nebylo-li to duchu malby na závadu. Měl jsem též pevný úmysl časem svým, až bych takto epigonům dráhu uměleckou, seč jsou mé síly, aspoň poněkud urovnal, věnovati se výhradně tvoření samostatnému; ale v tomto vzhledě jsem se zmýlil, k čemuž se také přiznávám. Život lidský zdál se mi býti dosti dlouhým k provedení úkolu, jejž jsem si byl vytknul; ale není tomu tak. Večer života mého přikvačil, aniž bych se toho byl nadál; život jednotlivcův připadá mi nyní jako kratinká doba několika týdnů, s kterouž musí býti i za nejpříznivějších poměrů v pravém slova smyslu skrbleno a když pak nyní posavádní činnost celého svého života přehlížím, pozoruju k hlubokému žalu svému, že jsem v urovnávání půdy epigonům neprovedl snad ani stý díl práce, které jest k tomu nevyhnutelně potřebí, k tvoření úplně samostatnému že mi takměř ani času nezbylo a že vše, co jsem v ohledu tom provedl, jest spíše jen jaksi zkrácením hlavního úkolu mého života, při kterémž zapomenuv na sebe sama, měl jsem na zřeteli celek a především budoucnost českého umění malířského."

Škreta umlkl. Poslední věty svého líčení pronesl s přízvukem poněkud trpkým a s hlasem skoro bolestně rozechvěným. Upřímné, věrné a spravedlivé jeho líčení nezůstalo bez účinku ani na nejúhlavnější jeho odpůrce z kruhu stoupenců Pierrových; neboť když skončil, trvalo několik okamžiků v krčmě hrobové ticho, načež někteří z mírnějších odpůrců Škretových podávajíce starému mistru pravice, dávali tím na jevo, že byli slovy jeho přesvědčeni, kdežto ostatní buď útrpně, buď s jakousi výčitkou dívali se na Dlouhého Pierra, kterýž hoře hněvem, marně se snažil zatajiti svou rozhořčenost nad tak neočekávanou porážkou. Posléze vyrazil ze sebe stísněným hlasem:

„A přece zůstane signor Espadrone pouhým břídilem!"

Urážlivá slova ta však zbudila tentokráte odpor v kruhu vlastních jeho stoupenců.

„Důkaz toho, Ondřeji Oktaviane," zvolal jeden z nich, „jinak jsi břídilem sám."

„Důkaz toho, důkaz toho!" opakovali někteří jiní.

Dlouhý Pierre tváře se býti uraženým, nedal se dlouho vybízeti. Promluvilť takto:

„Signor Espadrone si obranu svou zručně upravil. Snaže se veškeré své konání vylíčiti jakožto diktované láskou k vlasti, opomenul zmíniti se o příčinách, pro které byl časem svým zamítl nabízenou mu učitelskou stolici recte úřad ředitelský na akademii Bononské, když byl úřad ten úmrtím Quida Reniho roku 1642 uprázdněn. Dle toho, co jsme byli právě slyšeli, nelze se arci jiného nadíti, nežli že signor Espadrone vezme i v tomto ohledu útočiště k osvědčené již vytáčce a že vyloží zamítnutí nabízeného mu čestného úřadu onoho svým ryzím vlastenectvím, svou touhou po vlasti a vůbec snahou, aby vlasti své prospěl. V pravdě však jest tomu zcela jinak. Signor Espadrone věda, že by úřadu onoho nezastal, rozhodl se učiniti ze svého uměleckého břídilství cnost a oděl je v háv vlastenecký, kterýmž svou nedostatečnost aspoň předpojatému světu zakryl; ale lidé nepředpojatí vědí zcela dobře, že vlastenectví signora Espadrona bylo a doposud ještě jest pouhou maskou jeho uměleckého břídilství . . . A proto připíjím na vlasteneckou mysl a snahu signora Espadrona!"

Po těchto urážlivých slovech Dlouhý Pierre vstav zvedl konvici vína do výše. V krčmě nastal bezpříkladný hluk a lomoz. Všickni vstávali a skoro každý pronesl nějakou poznámku; ale uprostřed hluku nebylo lze postihnouti smysl ani jediné. Ve všech tvářích však se jevilo rozčilení, hněv a pobouření. Ba sám Škreta, kterýž byl až dosud úplnou chladnokrevnost zachoval, nemohl se více zdržeti; prudká jeho krev přihlásila se i nyní v pokročilém věku k svému právu. Povstal pomalu sice, ale hrozivě a upřev rozjiskřený zrak na drzého Nizozemčana váhal, jak se zdálo, několik okamžiků; ale pak náhle tasil kord a učinil, co chtěl přítel a žák jeho Klosse již zpočátku učiniti — vyrazil Dlouhému Pierrovi konvici z ruky.

Hluk a lomoz, který následoval, přehlušil rozlícená slova Dlouhého Pierreho — všickni tasili a každý byl přesvědčen, že slova Nizozemčanova nejsou než vyzváním k souboji. Nežli však Pierre vyzvání své opakoval, aby je aspoň někteří zaslechli, metnul mu Škreta rukavici do tváře . . .

Teprv nyní hluk skoro rázem se utišil. Všickni pochopili vážnost okamžiku. Někteří z přívrženců Dlouhého Pierra snažili se tohoto utišiti, kdežto jiní a obzvláště přátelé Škretovi hleděli mistra svého přiměti ku smíření se . . . Ale marně . . .

„Vyrovnáme spor ostřím kordů!" byla poslední slova Škretova.

„Snad se nebudeš bíti s vetchým stařečkem, kterýž už sotva kord udrží v ruce!" domlouvali někteří přátelé Dlouhému Pierrovi, ale tento odpověděl posledními slovy Škretovými:

„Vyrovnáme spor ostřím kordů!"

A tak se také stalo . . .

Bez odkladu učiněny přípravy k souboji. Celá společnost odebrala se k návrhu přátel Škretových do nedalekého domu „u černého kohouta“, kterýž byl Škretův vlastní, a zde na dvoře při pochodních „vyrovnán spor ostřím kordů . . .“

Čepele kordů zaleskly se v rudé záři pochodní — souboj započal . . .

Statný, skoro athletický Nizozemčan, muž v plné mužné síle bil se s vetchým starcem . . .

Přátelé bojujících stáli v polokruhu mlčky očekávajíce výsledek nerovného boje a každý byl již napřed přesvědčen, kdo ze soupeřů podlehne — podlehnouti musí . . .

Několik okamžiků šermováno jaksi na zkoušku, jako by soupeři seznati chtěli vzájemně své umění šermířské, aniž by byl ten neb onen své stanovisko změnil. Kordy křižovaly se zpočátku jaksi matně, pak vždy živěji a ohnivěji. Nizozemčan dorážel na Škretu vždy prudčeji, až posléze Škreta o krok ucouvl . . . Couvnutí to bylo proň skoro osudným, neboť hned na to musil couvnouti o dva, o tři kroky; ale nepozbyv chladnokrevnosti vykročil hned na to pevnou nohou proti dorážejícímu soupeři a vyrazil mu jednou ranou kord z ruky.

„Výborně!“ zaznělo z polokruhu přátel soupeřů, kteří se domnívali, že je tím uražené cti zadost učiněno a souboj ukončen; ale Škreta ukázav špičkou kordu svého na kord na zemi ležící pravil:

„Zvedněte svůj kord, Ondřeji Oktaviane!“

Dlouhý Pierre uposlechl a boj obnoven.

Opět dorážel Nizozemčan prudce, vášnivě, divoce na Škretu, opět byl Škreta donucen couvnouti; ale hned na to rozkročiv se odrážel vytrvale rány Nizozemčanovy. Řinčící kordy skvěly se v záři pochodní jako plamenné; rány padaly tak rychle za sebou a byly tak pádny, že skoro po každé ráně od kordů se zajiskřilo. Asi tři minuty bojováno, aniž by byl některý ze soupeřů o krok ucouvl. Posléze byl donucen Dlouhý Pierre k prvnímu, zdánlivě jen libovolnému kroku na zad; ale hned na to couvl poznovu o krok a po několika dalších ranách couval znenáhla vždy dále a více se nezastavil. Škreta hnal couvajícího odpůrce svého před sebou. Hnal ho třikráte v kruhu po dvoře, aniž by mu byl popřál jen okamžik k výboji. Posléze však Pierre přece ještě jednou se zastavil a použil příznivého okamžiku toho k úskoku chtěje odpůrce svého přelstíti. Kord jeho zasáhl pravé rámě Škretovo, ale kord Škretův zabořil se v témže okamžiku v plná prsa Nizozemčana, kterýž sklesl.

Všickni, kteří byli souboji přítomni, shrnuli se kolem — Dlouhý Pierre byl raněn smrtelně a v několika okamžicích skonal . . .

Tak skončil poslední souboj signora Espadrona nebo-li Slach-Swerta, slavného Karla Škrety.

Nizozemčan Ondřej Oktavian Pierre pochován dne 4. září do obecné krypty v kostele svatohavelském . . . Avšak nežli minul rok, dokonal i slavný Karel Škreta, a byl právě den před osudným výročním dnem 1. září svého posledního souboje s velikou slávou pochován v témže chrámě svatohavelském, ale nikoli v obecné kryptě, nýbrž v kostele samém, v sklípku kaple Panny Marie před oltářem, na němž býval druhdy obraz madonny Neapolské.

Krištof Vilibald Gluck.

Od

Dra. O. Hostinského.

Nevím, zda-li večer 18. máje t. r. oslaven byl některým ústavem zpěvoherním tak, jak toho zasluhovala stoletá památka prvního provozování Gluckovy „Ifigenie na Tauridě".*) A přece jednalo se zde o něco více, než o pouhé jubileum jednotlivého klassického díla uměleckého; zde bylo svatou povinností všech přátel hudby dramatické, oslaviti dovršení oné velkolepé reformy, na jejíchžto výtěžcích spočívá celá naše nynější zpěvohra ve všech různých směrech svých, a nestalo-li se tak, dlužno nazvati to čirým nevděkem. Máť „Ifigenie na Tauridě" velký význam historický: jí Gluck uzavřel skvělou řadu velkých zpěvoher reformačních a právě v této poslední postavil se na nové stanovisko tak rozhodně a tak dokonale, že ji smíme nazvati nejmodernějším, nám nejbližším a nejpříbuznějším dílem jeho. Nezapomínejme, že z toho, co před Gluckem psáno pro jeviště zpěvoherní, nic nezachovalo tolik životní síly, aby dnes ještě se mohlo objevovati na našich divadlech, že starší opery, byť by i mistrů největších, jakými byli na př. Scarlatti, Haendel, Hasse, jen v úryvcích tu i tam se vyskytují na programech koncertních. Opery Gluckovy však, kdekoliv se objevují, účinkují vždy dojmy svěžími a hlubokými a každý přítel umění zajisté počítá mezi své nejkrásnější vzpomínky ony večery, které poprvé ho seznámily s „Orfeem", s „Armidou" nebo s některou obou „Ifigenií". Ostatně by Gluckovy opery, ani kdyby na dobro zmizely z repertoiru moderního, neztratily tím nic na své důležitosti pro nás: Přese všechny stopy stáří, kterých se arci nižádné umělecké dílo ubrániti nemůže, zůstanou v nejednom ohledu na vždy vzory pravého slohu dramatického, z nichž každý budoucí dramatický skladatel čerpati bude bohaté poučení a povzbuzení, jako každý básník čte a studuje Homera, byť by i nechtěl a nemohl psáti tak, jako Homer. Tak zůstanou Gluckovy skladby vždy alespoň prostředně pramenem oněch uměleckých požitků, jež obecenstvo hledati a nalézati bude v hudbě dramatické.

Avšak tím není ještě vyčerpán význam Glucků a jeho činnosti skladatelské; nebylť on pouze prvním moderním dramatikem hudebním, nýbrž byl i prvním velkým skladatelem moderním vůbec. Když Gluck co dospělý muž a slavný již umělec započal svoje velké dílo reformační, byl Haydn, o 18 let mladší, teprvé na začátku umělecké dráhy své; a teprvé po smrti Gluckově nastala Haydnova nejskvělejší, nejzralejší

*) Také české divadlo památného dne toho si nepovšimnulo, ačkoliv právě Gluckovým operám, „Orfeovi", „Armidě" a „Ifigenii v Aulidě", děkovati musí za některé svých nejskvělejších a nejčestnějších úspěchů uměleckých, a ačkoliv u nás velmi rádo se poukazuje k tomu, že Gluck své mládí v Čechách strávil, zde prvního základu svého hudebního vzdělání nabyl a povždy Čechův sobě vzpomínal s láskou a — vděčností.

doba. Gluck je také pravým typem umělce moderního: vždyť jen jeho intelligence, sahající daleko za hranice hudebního řemesla, jeho uvědomělé, na určitých uměleckých názorech založené snažení, jeho samostatná, mužná povaha bojovnická učinily to možným, že po tuhém zápase konečně přece vítězně si dobyl onoho čelného postavení ve světě hudebním, které tak dlouho mu bylo upíráno se strany mnohých mužův ve věcech uměleckých tehdy na slovo braných. Podobných bojů a polemik, jaké podstoupil Gluck v Paříži, nebyl tichý, mírumilovný Haydn nikdy schopen, ač i on na vrcholi své dráhy se octnul teprvé tenkráte, když alespoň do jisté míry se postavil na vlastní nohy a přestal býti sluhou o kratochvíli pánů svých pečujícím. Také Gluck psal původně opery objednané a podroboval se obvyklým formám a obvyklému vkusu — skladby ty však pro nás existují toliko svými jmeny, co zajímavá dáta životopisná, ne co trvalé, cenné činy umělecké. Jakmile pak skladatel „Orfea“ přestal vykonávati přání obecenstva a virtuosů a za to počal uskutečňovati idealy své, nastala epocha v umění hudebním: skladatel stal se z ochotného sluhy přímo velitelem umělců výkonných a vůdcem obecenstva. Toť předním znakem nového směru, Gluckem zahájeného, že tvůrčí genius nesnižuje se již ku všeobecnému vkusu panujícímu, nýbrž že naopak vkus ten nutí, aby k němu se povznášel. Řevnivosti, soupeření a strannictví vždy bývalo a bude mezi umělci; ale tuhé zápasy mezi uměleckými principiemi jsou karakteristickou známkou doby novější. A zejmena hned Gluckův příklad je nad míru poučný proto, že nás přímo uvádí do oněch základních sporů hudby dramatické se týkajících, které i nyní ještě, po celém století, jsou na denním pořádku. Poznáme-li tedy historické postavení Gluckovo jak sluší a patří, nabudeme tím i klíče — ne snad k rozřešení a ukončení, ale ovšem k pochopení oněch sporů celým moderním světem hudebním zmítajících.

Nepředesílal bych stručné rozpravě o Gluckovi tyto všeobecné poznámky, které skoro již se podobají jakési omluvě, že vůbec o něm jednati chci, kdyby právě ono všeobecné nepovšímnutí si stoleté památky oné zpěvohry, jíž svou velkolepou uměleckou činnost dokonal a korunoval, nenasvědčovalo tomu, že Gluckův význam bohužel i v samotných kruzích dramatickému umění nejbližších se nedoceňuje.

Krištof Vilibald Gluck*) narodil se dne 2. července 1714 ve Weidenwangu blíže Neumarktu, mezi Norimberkem a Řeznem. Jeho otec, jenž kdysi býval též myslivcem prince Eugena Savoyského, odstěhoval se však již r. 1717, když tedy nejstarší jeho syn byl teprvé tři roky stár, do Čech a zůstal zde až do smrti své (1747); byltě polesným u hraběte Kounice v Nových Zámcích, později fořtmistrem u hraběte Kinského v České Kamenici, pak tímtéž u knížete Lobkovice v Železné hoře (Eisenberg) u Mostu a konečně u velkovévodkyně toskánské v Zá-

---

*) Jsou dva větší životopisy Gluckovy, které i tomuto náčrtku slouží za základ: Anton Schmid, „Christoph Willibald Ritter von Gluck, dessen Leben und tonkünstlerisches Wirken“, 1854. a A. B. Marx, „Gluck und die Oper“, 1862. Prvnímu rozhodně sluší dáti přednost; k bohatému Schmidem sebranému materialu životopisnému Marx velmi málo přičinil a jen tím poněkud předčí nad svého předchůdce, že obšírněji znazorňuje stav italské opery před Gluckem a všude četné příklady notové podává.

kupech. Tak strávil náš mistr celé mládí své ve vlasti naší. Ve školách vesnických položen také první základ jeho vzdělání hudebního, on naučil se zde zpívat a hrát na housle a na cello a když r. 1726 dán byl na jezovitské gymnasium v Chomútově, vedle studií literních pěstoval též hru na klavír a na varhany. Tak stalo se, že Gluck v Praze, kdež od r. 1732 studoval filosofii, skrovnou podporu, kterou mu otec poskytovati mohl, doplňovati mohl výdělkem vlastním. Vyučoval zpěvu a hře na cello a hrál i zpíval v různých kostelích, zejmena ve chrámě Týnském pod řízením Bohuslava Černohorského, skladatele, varhaníka a učitele tehdy i za hranicemi velice váženého, u Křížovníků a u sv. Anežky. O prázdninách prý v okolí pražském improvisoval koncerty, za něž mu vděční vesničané někdy platili — vejci. Později ovšem mělo veřejné vystupování v různých městěch českých již mnohem utěšenější výsledky, tak že mohl mladík 22letý pomýšleti na dráhu uměleckou tím spíše, an se ho ujímal kníže Lobkovic, s jehož pomocí odebral se r. 1736 do Vídně za příčinou důkladnějšího vzdělání, zejmena theoretického. Avšak dlouho ve Vídni nepobyl; již po roce nabídl mu lombardský kníže Melzi, jenž se s Gluckem seznámil v paláci Lobkovickém, místo komorního hudebníka a vzal ho s sebou do Italie. Zde dokonal Gluck svoje studia u Giambattisty Sammartiniho v Miláně, proslulého to „otce slohu Haydnova“, jak jej později nazval krajan náš Mysliveček.

Po čtyrletých svědomitých přípravách odvážil se Gluck k prvnímu kroku na dráze skladatelské: napsal na libretto Metastasiovo „Artaserse“ operu, která r. 1741 měla v dvorním divadle milánském tak rozhodný úspěch, že se rázem stal komponistou velmi hledaným. Během čtyr let napsal pro Italii dalších sedm oper, „Demofoonte“, „Siface“ a „Fedra“ pro Milan, „Cleonice“ a „Ipermnestra“ pro Benátky, „Artamene“ pro Cremonu a „Il Rè Poro“ pro Turin.

Sláva Gluckova roznesla se až do Londýna, kamž r. 1745 byl povolán, aby pro divadlo Haymarketské složil operu. Cestoval s knížetem Ferdinandem Lobkovicem z Turina přes Paříž do Londýna, avšak docílil tam svou novinkou „La caduta dei Giganti“ jen mírný úspěch; dávala se toliko pětkráte. Mnohem více líbila se starší jeho skladba „Artamene“, méně zase „Piramo e Tisbe“, která však byla pouhé pasticcio t. j. směs nejoblíbenějších čísel různých oper, s nově podloženým, ovšem souvislým textem. Z Londýna, kdež pro něho zajisté důležité bylo osobní setkání se s Haendlem, jako před tím již v Paříži s Rameauem, odebral se přes Hamburg a Drážďany (v královském letohrádku Pilnickém dávala se Gluckova slavnostní hra „Le nozze d'Ercole e d'Ebe“ r. 1747) opět do Čech. Stalo se to však za příčinou smutnou: zemřelť roku toho Glucků otec a skladatel náš jakožto nejstarší syn pořádal pozůstalost. Prodal tehdy hospodu v Johnsdorfu u Jiřetína (Georgenthal nedaleko Mostu), která otci jeho byla patřila.

Od roku 1748 byla Víděň sídlem Gluckovým; opouštěl ji sice nezřídka, ale vždy se opět vracel a roku 1754 připoután k městu tomu ustanovením za operního kapelníka s 2000 zl. ročního platu, r. 1774 jmenován dvorním skladatelem. Umělecké poměry vídenské nebyly sice tehdy již tak skvělé, jako v minulých právě desítiletích, avšak ruch hudební živým účastenstvím císařského dvora přece udržován

na značné výši. Gluck uvedl se v novém kruhu operou „La Semiramide riconosciuta“, složenou na slova tehdejšího dvorního básníka císařského, slavného Metastasia. Provozování dne 14. května 1748 mělo úspěch nad míru skvělý. Roku následujícího nalezáme Glucka opět v Italii: bylť vyzván, aby pro římské divadlo Argentina složil novou zpěvohru — i učinil to a odebral se do Italie v přestrojení kapucínském, nemoha se dočkati vyhotovení potřebných k cestování dokumentů. Z opery „Telemaco“, která nejen v Římě, nýbrž i v Neapoli byla přijata s největší pochvalou, dostala se pak různá čísla do pozdějších skladeb Gluckových. Příčinou náhlého návratu do Vídně byla smrt otce Gluckovy milenky, Marianny Perginové; v září 1750 uzavřen sňatek, jemuž se byl zemřelý, bohatý to velkokupec a peněžník, co nejrozhodněji protivil. Brzo na to octnul se Gluck zase v Neapoli, kdež provedena jeho „La clemenza di Tito.“ Dále následuje řada oper a slavnostních her pro Vídeň — jako „Le Cinesi“, „La Danza“, „L'innocenza giustificata“, „Il Rè pastore“, „Tetide“, ballet „Don Giovanni“ — a pro Italii — „Il trionfo di Camillo“ a „Antigono“ pro Řím a „Il trionfo di Clelia“ pro Bolognu — komponovaných, jakož i několik francouzských operetek a různé skladby instrumentalní.

Celou dosavadní periodu života Gluckova až do roku 1762 mohli jsme odbýti tímto zcela stručným přehledem; nemáť žádný zvláštní význam v dějinách hudby dramatické, ač mistra našeho učinila slavným a váženým a dosti skvělých odměn hmotných i čestných vyznamenání mu poskytovala. Od r. 1754 psal se důsledně vždy „rytířem z Glucků“, byv od papeže poctěn rytířským řádem zlaté ostruhy.

Dotud psal Gluck úplně v obvyklém slohu vlašské opery; kdyby byl ve svém 47. roku — historie byla by svědomitě tvrdila, že „na vrcholi své slávy“ — zemřel, patřila by památka jeho dnes již dávné minulosti, divadla naše neměla by o celé činnosti umělecké, druhdy tak slavné, arci nejmenšího tušení, obecenstvo sotva by znalo jmeno Gluckovo a na nejvýš několik nejpovrchnějších dát životopisných o něm a žádného historika ani ve snu by nenapadlo, počítati ho mezi klassiky umění hudebního. Pohledněmež tedy na stav tehdejší hudby dramatické, abychom seznali onen proud umělecký, jenž před rokem 1762 unášel i umělce povolaného, aby mu pak mocnou rukou stavěl nepřekonatelné hráze a vykázal nový směr.

Opera vznikla ze snah duchem renaissance oživených, zjednati modernímu světu divadelní umění podobného rázu a významu, jakého bývala kdysi tragedie řecká. Nejednalo se o nápodobení a obnovení her starověkých, nýbrž toliko o uznání a uskutečnění esthetických zásad v antickém dramatě platných. Dle zásad těch měla býti hudba úplně podřízena slovům — a skutečný výsledek oněch snah, soustředěných okolo r. 1600 ve Florencii kolem Bardiho, Cacciniho, Periho, Rinucciniho, zajisté zásadám těm neskonale více odpovídal, než celá ostatní tehdejší hudba, která, jak známo, zpěvu jednohlasého vůbec ani neznala. S touto středověkou kontrapunktickou hudbou církevní musíme onu první nám známou zpěvohru „Euridice“, již r. 1600 na slova Rinucciniho složil Jacopo Peri, porovnávati, chceme-li pochopiti nadšení, s nímž tato smělá reforma byla uvítána, chceme-li poznati a oceniti

velkolepý pokrok a obrat, který jejím objevením se spůsoben byl v oboru umění hudebního. Arci se nám bude zdáti nad míru bezvýraznou, jednotvárnou a nudnou, jakmile vedle ní postavíme opery pozdější, snad dokonce klassické skladby Gluckovy a Mozartovy. Avšak takové posuzování bylo by zjevnou křivdou.

První opera měla sice ráz recitativu; ale deklamace byla ještě šablonovitá, o jakémsi výrazu již v skladbě samotné, v rythmické a melodické úpravě její spočívajícím sotva lze mluviti. Avšak již poměrná správnost deklamace té byla neocenitelným pokrokem: činilať alespoň možným, aby zpěvák do ní pomocí přednesu svého vkládal jakýsi výraz, ana šetřila přirozeného přízvuku slov a nezakryta spletitou polyfonií kontrapunktickou, v jediném toliko hlase plasticky vystupovala, podporována jsouc prostým akkordickým průvodem instrumentalním. Průvod ten ovšem byl chudinký u porovnání i s tím, co ještě během 17. století v oboru tom dokázala Italie: ale již druhý skladatel dramatický, Claudio Monteverde († 1643) dovedl těžiti z průvodu instrumentalního, ano obohatil jej o nejeden prostředek výrazu a stal se tak otcem orkestru operního. On však i deklamaci recitativní valně zdokonalil, dovedl jí, kde toho bylo zapotřebí, dodati i rázu živějšího, vášnivějšího a věnoval péči zároveň oněm zárodkům samostatné, uzavřené melodie, které se již v první opeře, ač velmi nesměle, hlásily k životu, a z nichž se později vyvinula arie.

Patrně nemohlo býti ani jinak: umělecké prostředky hudby jednohlasé byly na začátku 17. století ještě příliš skrovné, než aby byly mohly sloužiti účelům výrazu dramatického. Čím více však se hudba sama, zpěv i hra na nástroje, zdokonalovala, tím více pomůcek výrazu a karakteristiky podávala skladatelům, tím dramatičtější stávala se i opera. Arci neděl se postup ten bez překážek; brzo povstal zvláště nebezpečný soupeř všech vážnějších snah hudebních i dramatických: virtuosství zpěváků. Všechno ustupovalo zpěvačkám a zpěvákům (většinou kleštěncům) a jejich skvělým výkonům. Recitativ, ačkoliv neustále se zdokonaloval a novými prostředky hudebními obohacoval, vždy více považován za věc vedlejší, podřízenou, kterou jen proto nebylo lze na dobro vyloučiti ze zpěvohry, poněvadž udržoval souvislost děje a tím teprvé arii poskytoval jaksi právo existence na jevišti. Arie, pro niž se během času vyvinula šablona téměř nedotknutelná, soustřeďovala v sobě veškerou pozornost, veškerý interes umělecký. Dokud se zpívaly recitativy, obecenstvo nenuceně se bavilo mezi sebou, teprvé když na konci recitativu zazněl ritornell, t. j. předehra arie, všechno utichlo a pobožně naslouchalo virtuosním výkonům svých miláčků, solistů. Byl to slovem vokalní koncert, jehož zevnější pestrou a lesklou úpravu scenickou ovšem ospravedlňoval děj dramatu. Obecenstvo vidělo a slyšelo především virtuosa zpěvu — herec, jenž měl představovati jednající osobu, stál v řadě druhé. Proto také snášelo hnusné zjevy kleštěnců v úlohách, které vyžadovaly vlastně plnou mužnost vzezření a hry, ba snášelo je i v úlohách ženských nebo naopak zase zpěvačky v úlohách mužských, bohatýrských. V Gluckově starší opeře „Le nozze d'Ercole e d'Ebe" na př. psána byla úloha Herkula pro dámu. Také sbor a instrumentalní hudba byly v italské opeře na prosto podřízeny solistům: nejlepší to důkaz, že

stanovisko tehdejšího obecenstva, jemuž arci libretisté i skladatelé rádi bývali po vůli, nebylo průjevem ryzého vkusu hudebního, nýbrž spíše pouhé záliby v technické dokonalosti a zvukové lahodnosti zpěvu.

Toť jedna stránka italské opery před Gluckem — patrně její rub. Nesmíme však se domnívati, že byla hudba její na dobro prosta vší karakteristiky a výraznosti, že skladatelé a zpěváci ze zásady vybýbali se dojmům účinně dramatickým, že obecenstvo karakteristice a dramatičnosti bylo docela nepřístupno. Naopak — a to je líc italské opery — skvělá řada výtečných skladatelů, z nichž zde jmenuji toliko Cavalliho († 1676) a Alexandra Scarlattiho († 1725) jakožto nejčelnější representanty, úsilovně pracovala netoliko o zdokonalení hudební formy, ale i zvýšení dramatického výrazu zpěvu operního. Že snažení to neminulo se s úspěchem, pozná každý, kdo některou předgluckovskou arii nebo recitativ porovnává s prvními začátky opery. Mezi zpomenutou již jednotvárnou deklamací Periho „Euridice“ a velkolepým pathosem, jejž nalezáme na př. v úryvcích z oper Haendlových ob čas v našich koncertech se objevujících, je taková propast netoliko co do čistě hudební, ale i co do dramatické stránky, že se tomu přímo obdivujeme, jak se jednohlasý zpěv mohl od nejprimitivnějších začátků svých k takové nádheře vyšinouti během sotva půl druhého století. Je to tvrzení mylné — ne zřídka ovšem tendenční — jakoby se byl historický vývin opery od původních dramatických idealů oněch florentinských reformatorů z r. 1600 vždy byl vzdaloval směrem k pouhé, absolutní hudbě a tím i všechny pozdější snahy, dodávati zpěvohře většího, rozhodnějšího rázu dramatického, jakožto marné počínání zpátečnické k prvotinám dávno překonaným se vracející, označil. Pravda jest spíše to, že před Gluckem i po něm zveleboval se vždy netoliko hudební, ale zároveň i dramatický živel opery, že každý vynikající skladatel, nechť tomu neb onomu živlu více prospěl, přece jenom cítil se býti pokračovatelem v díle Perim započatém. Theoretikové 17. a 18. století ani dost málo o tom nepochybovali, že opera je drama, které od mluveného tím se liší, že se zpívá; jen v tom byly náhledy různé, zdali zásadě té skutečný stav opery je přiměřený čili nic.

Pokrok dramatické stránky opery arci valně byl zdržován virtuosstvím, které záhy z jeviště italského učinilo neobmezeně ovládanou říši svou; avšak byl jen zdržován, nikdy na dobro utlumen. Také v operách před Gluckem psaných naleza se leckterý moment v pravdě dramatický, ze slavných zpěváků oné doby nejeden vynikl úchvatným tlumočením právě takových míst, a obecenstvo zajisté výkony takovými bývalo vždy hluboce dojato. Ale byly to přece jen momenty jednotlivé, zvláštní efekty, které se spoře naskytovaly vedle efektů jiných, třeba dosti neuměleckých; učiniti je základem celé opery, domáhati se podobných dramatických dojmů v každé sceně, to již proto bylo tehdy takořka nemožné, poněvadž nemírné nároky virtuosního zpěvu toho nedovolovaly. Že ostatně nároky ty nikterak nesmíme stotožňovati s prospěchy čistě hudebními, je na bíle dni; vždyť i jim, ač ovšem menší měrou než dramatičnosti, překáží každé přílišné vzmáhání se virtuosství.

Taková asi byla italská opera, jíž i Gluck byl zasvětil svoje umění.

Slavný mistr sotva měl sám nějaké tušení o své budoucí úloze reformatorské, dokud ještě proudem časovým unášen v Italii slavil své triumfy. Vypravuje se, že v Londýně r. 1746 poprvé svou pozornost obrátil ku vzájemným službám, které si prokazují text a hudba v opeře. Musel totiž zakusiti, že v jeho uvedeném již pasticciu „Piramo e Tisbe“ mnohá arie a scena, která na původním svém místě v opeře nikdy nezůstala bez úspěchu, obecenstvo zcela chladným zůstavila i soudil z toho právem, že sebe krásnější hudba na nepravém místě nemůže rozvinouti celou moc svou. Také je známo, že se Gluck mnohem méně kořil a podroboval zpěvákům než ostatní současní skladatelé. Avšak k plnému poznání nedostatků tehdejší opery a prostředků, jakými by se důkladná náprava mohla uskutečniti, dospěl teprvé ve Vídni, jak se zdá ne bez zásluhy císařského rady Raniera di Calzabigi, rodilého Livorňana. Byl to muž vzdělaný, sám básník a vřelý ctitel hudby dramatické; našel v Gluckovi přítele stejně smýšlejícího a spojil se s ním k uměleckému činu, jenž patří k nejskvělejším celého 18. století. Napsal drama*) „Orfeo ed Euridice“, které provozováno bylo s hudbou Gluckovou poprvé dne 5. října r. 1762 ve dvorním divadle vídeňském a od něhož vlastně datuje se celá naše moderní zpěvohra.

Calzabigi sám vypravuje, že svého „Orfea“ předčítal hraběti Durazzovi, řediteli císařských divadel, jenž si text ten vyžádal pro operu vídenskou. Calzabigi svolil toliko s tou podmínkou, když hudba bude skládána dle jeho (Calzabigiho) idealu. Hrabě Durazzo navrhnul prý k tomu Glucka, „jenž se ke všemu propůjčí.“ Calzabigi pak báseň svou předčítal Gluckovi, deklamoval některá místa vícekráte, udával odstíny, prosil, aby všechny koloratury, kadence, ritornelly, slovem všechno, co je nevkusné a přehnané, bylo vyloučeno, a Gluck souhlasil.

Vypravování to zdá se býti zcela věrohodné a neodnímá Gluckovi zásluhu vítězného provedení oněch všeobecných zásad, které beztoho také Calzabigi nevyslovil první. Můžeme tím vděčněji uznati první initiativu básníkovu, an i sám Gluck o zásluhu s ním skromně se dělil. Pravilť v dopisu do pařížského „Mercure de France“ z r. 1772: „Musel bych si činiti ještě citelnější výčitky, kdybych vynalezení nového druhu italské opery, jehož směr schválen jest úspěchem, sobě sám přisvojovati chtěl. Je to pan di Calzabigi, jemuž patří nejpřednější zásluha u věci té.“ Že pouhá zdvořilost ze skladatele nemluví, nýbrž že si dobře jest toho vědom, jak závislým jest pravý dramatik hudební na básníkovi, dokazují další jeho zlatá slova: „Buďsi nadání skladatelovo sebe větší, vždy bude tvořiti jenom prostřední hudbu, pak-li v něm básník nevzbudí ono nadšení, bez něhož jsou výtvory všech umění slabé a mdlé.“

O tom nelze tedy pochybovati, že podnět pocházel od Calzabigiho. To ovšem nikterak nevylučuje, že v Gluckovi podobné myšlenky o pravé

*) Název hudební drama, dramma per musica, není, jak na mnoze omylem se tvrdí, vynález Gluckův, jaksi z oposice proti tehdejší opeře. Naopak je pravidelný takořka officielní titul italské zpěvohry v 17. i 18. století: dramma (favola, tragedia) per musica nebo musicale a melodramma; jen velmi zřídka vyskytuje se „opera“, což však má původně toliko význam jako naše „skladba“ (opus). Francouzové pak bez výminky nazývali svoje zpěvohry: tragédie (neboť comédie) mise en musique a p. v.

úloze hudebního dramatu již po delší čas dozrávaly; ano muselo by se zdáti přímo nepochopitelným, jak básník mohl tak dokonale přetvořiti hudebníka osmačtyřicetiletého, kdyby se byli nesetkali duchové příbuzní. Vždyť od programu, jaký Gluckovi předložil Calzabigi při čtění „Orfea", jest obrovský krok k jeho skvělému provedení hudebnímu a tento obrovský krok arci navždy zůstane výhradní zásluhou Gluckovou.

Zkoumáme-li, v čem asi spočívá reformační význam Gluckova „Orfea", shledáme jej především ve dvojí věci. Zpěvák přestal býti na prvním místě virtuosem a stal se hercem, jenž úloze své musí podrobiti všechnu svoji ješitnost osobní — toť jedna stránka nového směru. Druhá pak nebyla ničím jiným, než provedení myšlenky svrchu již naznačené: Gluck učinil docílení oněch hlubokých dojmů, které dosavadní opera jen poskytovala v řídkých momentech opravdu dramatických, základním pravidlem celé skladby své, hleděl v každém okamžiku užíti hudby ne na úkor, nýbrž ve prospěch situace dramatické. Jinak nelíší se hudba „Orfea" valně od ostatní tehdejší hudby italské — jen její shoda s dojmy, dramatem spůsobenými, dodává jí oné kouzelné moci, která i nyní ještě, po více než celém století, trvá neporušeně. Nehledě k činnějšímu do děje zasahování sboru a k přeměnění balletů ve významné pantomimy, při čemž ovšem libretistovi i skladateli tanuly na mysli tragedie řecké, a k bohatší, smělejší instrumentaci (užití posaun a harfy), neodchyloval se „Orfeus" v hudebních formách svých valně od vzorů italských. Avšak právě tím byl podán důkaz nezvratný, že hudba může zůstati krásná a lahodná, třeba by jednak zřekla se všech technických umělůstek a kudrlinek ve zpěvu, jednak zase na sebe brala úlohu, zvýšovati a sesilovati dojmy z dramatických situací plynoucí. „Orfeus" dokázal tedy možnost reformy — její důslednější provedení stalo se teprvé zpěvohrami následujícími.

Stanovisko Gluckovo nejlépe charakterisují slova, jež sice pronesl v památné předmluvě k tištěné partituře „Alcesty" teprvé r. 1769, v nichž se však jeví celé esthetické vyznání víry jeho. Uvádím je hned na tomto místě: „Když jsem se odhodlal uvésti „Alcestu" v hudbu, bylo úmyslem mým, uvarovati se bedlivě všech oněch zlozvyků, jež v italské opery uvedla nemístná ješitnost zpěváků a přílišná povolnost skladatelů; zlozvyků to, jimiž jedna z nejkrásnějších a nejskvělejších her snížena na nejnudnější a nejsměšnější. Hleděl jsem tedy, abych hudbu navrátil pravému úkolu jejímu, t. j.: podporovati báseň, aby výraz citů a dojem situací byl sesílen, anižby děj se přerušoval nebo zbytečnými okrasami hyzdil. Myslil jsem, že hudba má býti pro báseň tím, čím živost barev a šťastné mísení světla a stínu jsou pro bezúhonnou a úpravnou kresbu, sloužíce toliko k oživení tvarů, anižby rysy jejich rušily. Střežil jsem se proto, abych nepřerušil herce v ohni dialogu a nenechal ho přečkati zdlouhavý ritornell nebo zastaviti se náhle uprostřed fráse na příznivé samohlásce, jen aby buď v dlouhé pasáži ohebnost hlasu svého osvědčil nebo vyčkal, až by mu orkestr poskytnul čas, oddechnouti si k fermatě. Také se mi zdálo, že nesmím zběžně odbýti druhou polovici arie, je-li právě tato snad nejvášnivější a nejdůležitější, jen aby se mohla slova arie dle pravidla čtyrykráte opakovati; rovněž tak nedovolil jsem si, zakončiti arii tam, kde nekončí

smysl, jen abych zpěvákovi zjednal příležitost, ukázati svou zručnost ve variování nějakého místa. Slovem, chtěl jsem vyhostiti všechny ony zlozvyky, proti nimž zdravý rozum lidský a pravý vkus již dlouho marně bojují.“ Skutečně všechny tyto myšlenky nezrodily se teprvé v hlavě Gluckově — ležely takořka ve vzduchu, všude se o nich mluvilo a psalo. Ale provésti je do opravdy, učiniti živým skutkem, co dosud bývalo jen mlhovitým zbožným přáním, t. j. pokročiti od kritiky k opravě, to podařilo se teprvé skladateli „Orfea“.

Těchto několik vět z předmluvy k „Alcestě“ zajisté postačí, abychom se přesvědčili, že všechno to, co Gluck žádal na zpěvohře a co sám také provésti se usiloval, bylo velmi moudré a rozumné — ale zároveň neubráníme se také myšlenky, že by leckterému modernímu skladateli velice prospělo, kdyby si předmluvu tu pilně pročetl a svědomitě ji uvážil.

„Orfeus“ měl úspěch nad míru skvělý; ve Vídni dával se nesčíslněkráte a také v Italii o několik let později spůsobil neslýchanou sensaci, kdekoliv se objevil. Do Bologny přilákal prý během jedné saisony roku 177$\frac{1}{2}$ 20.000 cizinců, a vynesl divadlu 80.000 dukátů. Zpěvohru tu zná i obecenstvo české; r. 1864 přijalo ji v prozatímním divadle s nadšením, které zajisté jemu samému především sloužilo ke cti.

Že sloh, v němž skládán byl „Orfeus“, nebyl následkem nějaké bezděčné změny v umělecké povaze Gluckově, nýbrž toliko z jeho reflexí, z jeho esthetických názorů o hudebním dramatě plynul, dokazuje řada pozdějších skladeb: kdekoliv nemohl ho text naplniti oním „enthusiasmem“, o němž v dopise do „Merkure de France“ jest řeč, zůstal Gluck docela při obvyklém směru italském, zejmena v různých příležitostních hrách pro dvorní slavnosti. O těch tedy pomlčím; nemají pro nás důležitosti.

Druhá zpěvohra, v níž Gluck uskutečňoval umělecké idealy své, „Alcesta“, znamená rozhodný krok ku předu u porovnání s „Orfeem“. Text byl opět od Calzabigiho, dle Euripidovy tragedie. Jeho látka jest apotheosa lásky manželské: Alcesta obětuje život, aby chotě svého Admeta zachránila od jisté smrti. Gluckovu skladbu karakterisuje především tragické pathos zpěvu, přiměřeně vážný a velkolepý ráz průvodu orkestrového a dramatická živost sborů. „Alcesta“ patří k oněm zpěvohrám, které sice jen velmi zřídka se objevují na jevišti, avšak tím pilněji bývaly a dosud bývají studovány od skladatelů dramatických. Mozartův „Idomeneo“ a „Don Juan“ na př. z valné části spočívají na základech hudební tragiky, Gluckovou „Alcestou“ položených.

První provozování druhého tohoto díla reformačního dne 16. prosince 1766 mělo opět skvělý úspěch; po dva roky byla „Alcesta“ stále na repertoiru, avšak mezi hlasy nadšeně chválící mísil se již i leckterý výraz příkře kritisující, ba přímo odsuzující. Nejvíce žalováno na to, že celá opera (ačkoliv šťastně končí) prodchnuta je naveskrz duchem tragickým — takovému dojmu tehdejší obecenstvo operní nebylo zvyklé a uštěpačně nazývalo „Alcestu“ — requiem. Za to psal Sonnenfels ve Vídeňském „Diarium“ (1767): „Jsem v zemi zázraků. Vážná zpěvohra bez kleštěnců, hudba bez solfeggií, či jak bych to raději nazval, bez klokotání, vlašská báseň bez bombastu a pozlátko-

vého vtipu — tímto trojnásobným zázrakem otevřeno jest jeviště blíže hradu.“ Arci také počínaly „Alcestu“ stíhati již ony výtky, s kterými pak i další zpěvohry Gluckovy byly přivítány: „Alcesta“ je prý co pouhá do not uvedená deklamace příliš mnoho hudbou, a co hudební dílo umělecké zase příliš málo hudbou — tak soudil na př. Agricola v Berlíně. K výtkám podobným vrátíme se později.

Úspěch třetí z velkých zpěvoher Gluckových, „Paride ed Elena“ r. 1769 poprvé provozované, nebyl takový, jako při „Orfeu“ a při „Alcestě“. Hlavní vinu toho hledati dlužno v méně zajímavém librettu Calzabigiho. Závislost skladatele na básníkovi dotvrdil zde Gluck bezděky vlastním příkladem; sám sice opery této nemálo si vážil, avšak na jevišti se nemohla se udržeti. Má však pro nás důležitost celkovým rázem svým, jímž se od „Alcesty“ právě tak podstatně liší, jako od „Orfea“; je to důkaz, že pravý hudební dramatik nikdy netvoří podle všeobecné šablony, nýbrž povahu skladby své vždy přispůsobuje povaze textu, tak že každá zpěvohra má svůj zvláštní sloh, ráz docela individualní. I to jest znak doby nové, Gluckem zahájené a sice znak neposlední.

Ve vídeňském světě hudebním utvořily se dvě strany; jedna stála při Gluckovi a Calzabigim, druhá pak velebila skladatele Hasse (rodem Němce, ale hudebním slohem svým Vlacha) a libretistu Metastasia. Avšak zápasení stran těch bylo pouhou hříčkou naproti onomu vášnivému boji, jenž celou Paříž rozpoltil ve dva tábory, když Gluck přistoupil k druhé polovici svého velkého úkolu a jal se reformovati též zpěvohru francouzskou. Zdálo se mu totiž, že se pro deklamaci dramatickou jadrnější a ráznější franština mnohem lépe hodí než lahodnější zase vlaština a doufal také, že pro plné provedení svých zásad spíše získá obecenstvo pařížské, než kterékoliv jiné. Odhodlal se tedy, psáti operu francouzskou. Na štěstí našel opět libretistu, s nímž byl úplně spokojen; byl to úředník při francouzském vyslanectví ve Vídni, Bailly du Rollet, jenž Glucka již před lety v Římě byl seznal. Du Rollet napsal zpěvohru „Ifigenii v Aulidě“, k níž použil (s některými změnami) plánu a na mnoze i celých veršů tragedie Racinovy.

Když skladba byla hotova (1772), psal Du Rollet do Paříže jednomu z ředitelů „Akademie hudby“ (opery), a upozorniv ho na novou operu Gluckovu, žádal ho, aby se přičinil o její provedení. Odpověď nepřišla, ač list Du Rolletův uveřejněn byl v „Mercure de France“. Nyní chopil se i Gluck sám pera a zaslal redaktorovi tohoto časopisu dopis, jenž otištěn byl v únorovém sešitu r. 1773; Gluck v něm činí Francouzům, zvláště „proslulému panu Rousseauovi z Ženevy“ (ač tento platil za horlivého přivržence Vlachů) největší komplimenty a lituje velice, že mu popřáno nebylo, komponovati svou „Ifigenii“ v Paříži.

Konečně započalo vyjednávání mezi skladatelem a ředitelstvím; podmínky však, jež toto kladlo, nemohl Gluck nikterak přijmouti, tak že se obrátiti musel přímo ku své někdejší žákyni ve zpěvu, Marii Antoinettě, choti dauphina, pozdějšího krále Ludvíka XVI. Rozkaz, aby se „Ifigenie v Aulidě“ provedla, ihned byl dán a skladatel pozván, aby ji sám nastudoval. Pozdě v letě r. 1773 přibyl mistr náš do Paříže. Zde nalezl věci méně příznivé a méně příjemné, než si byl představoval. V pařížském hudebním světě příkře stály naproti sobě dvě strany:

vlašská a francouzská. Obě obrátily se proti Gluckovi, jenž toliko v Marii Antoinettě měl silnou záštitu. Nastávalo mu nyní mnohé utrpení. Umělecké síly, jimž své dílo svěřiti měl, byly překvapně slabé. V orkestru našel Gluck lidi, kteří (jak současný spisovatel praví) před sebou viděli jenom c nebo d a čtvrtě nebo osminy a nic víc; zpěváci skoro všichni byli uvyklí úlohu svou buď prostě „odzpívati“ buď „vykřičeti“ — slovem bylo zde jednati s tak neschopnými a namnoze i vzdornými živly, že se Gluck sám vyjádřil: kdybych za komposici opery žádal 20 livrů, musel bych za práci s provedením dostati nejméně 20.000. Nejvíce trápil ho však první mistr taneční, slavný Vestris, zvaný „bohem tance“, jenž prý vedle sebe uznával jen ještě dva velké muže v Evropě: Voltaira a Bedřicha krále pruského. Tu chtěl míti Vestris to, tam zase něco jiného, aby on sám a jeho syn, který v Ifigenii poprvé vystoupiti měl, se svým uměním vyniknouti mohli a choval se vůbec tak, jako by byl pánem celé opery. Když v rozepři s Gluckem jednou na své „božství“ narážel, odseknul mu rozzlobený skladatel: „Pak si tedy můžete tančiti ve svém nebi, ale jenom ne v mé opeře.“

Takové a podobné scény byly by málem „Ifigenii“ učinily nemožnou; alespoň chtěl již skladatel svou partituru vzíti nazpět a jenom vliv Marie Antoinetty dovedl tyto spory urovnati.

První představení „Ifigenie“ určeno bylo na den 13. února 1774. Tu náhle ochuravěl první tenorista a na jeho místo měl nastoupiti jiný, mnohem slabší. Gluck poznal ihned, že je to vlastně jenom intrika proti jeho opeře čelící, bránil se neústupně a chtěl raději, jak pravil, partituru spáliti, než by takové představení připustil. Podporován dvorem, zvítězil a dočkal se konečně dne 19. dubna prvního provedení „Ifigenie v Aulidě.“

Úspěch byl rozhodný, ač ne při všech číslech stejný; při prvním opakování novinky byl však již mnohem skvělejší, Gluck volán skoro celé půl hodiny, ale neukázal se na jevišti. Čím dále, tím oblíbenější stávala se „Ifigenie“; prvních 14 představení její vyneslo 70.818 livrů a 17. máje r. 1782 dávala se po 175. s příjmem 6.500 l.

Dílem tím, jež od r. 1872 zná též obecenstvo české, opět byl velký krok na dráze reformy. Čím „Orfeus“ a „Alcesta“ byly pro operu italskou, tím stala se „Ifigenie v Aulidě“ pro francouzskou. Arci nebylo nikterak Gluckovým úmyslem, prokázati službu toliko národní hudbě francouzské: on naopak zřejmě se přiznával ku kosmopolitismu hudebnímu a do Francie hlavně proto se obrátil, že si jazyku jejího zvláště vážil pro dramatickou deklamaci. A skutečně zvláštnostem jazyka toho dovedl právě tak skvěle vyhověti, jako před tím zvláštnostem vlaštiny. U porovnání s tehdejší operou francouzskou byla „Ifigenie“ valným pokrokem. Zdlouhavá, jednotvárně pathetická deklamace proměnila se v recitativy živé a dramatické, rázu nejrozmanitějšího, krátké a suchopárné arie nabyly větší bohatosti co do formy a větší výraznosti co do dojmu, recitativy a arie více se na vzájem sbližovaly a tak hudební jednotu skladby zvýšovaly, orkestrace stala se plnější, skvělejší, tance přijaly povahu ušlechtilé pantomimy. Avšak i o operní ústav samotný získal si Gluck velkých zásluh nastudováním své „Ifigenie“: naučil obecenstvo

Lafontaine Boileau, Molière a Racine v hostinci

činiti k výkonným silám větší nároky a dokázal, že není nemožno nárokům těm vyhověti, stal se tudíž reformatorem i zde.

Pařížská opera uzavřela s Gluckem smlouvu, dle níž za každou zpěvohru měl dostati 20.000 livrů honoráře, mimo to po třetí provozované opeře roční plat 1000 l., po čtvrté 1.500 l., po páté 2000 l. Skutečně již v srpnu r. 1774 objevila se nová skladba Gluckova na jevišti pařížském: byl to „Orfeus" ovšem valně přepracovaný. Hlavní změna týkala se titulní mužské úlohy. Původně psána byla pro altistu (kleštěnce Quadagniho); poněvadž však opera francouzská kleštěnců neznala, upravena pro hlas tenorový. Úspěch byl nad míru skvělý; sám Rousseau, druhdy horlivý přívrženec opery vlašské, stal se teď rozhodným stoupencem Gluckovým; od svého někdejšího tvrzení, že se franština pro zpěv nehodí tak jako vlaština, byl upustil již po uslyšení „Ifigenie v Aulidě", jejíž opakování pak ani jednou nevynechal.

Po provozování operety „L'Arbre enchanté" (v únoru 1775 ve Versailu) opustil Gluck Francii a navrátil se do Vídně. Přinesl s sebou z Paříže dva Quinaultovy texty, „Rolanda" a „Armidu", jichž komposice mu byla svěřena. Avšak když několik čísel „Rolanda" bylo již hotových, zvěděl, že jeho nepřátelé usilují o povolání do Paříže Picciniho, prosluléko tehdy skladatele italského, jakožto protiváhy proti Gluckovi, a že ředitelstvem opery také Piccinimu odevzdán tentýž Quinaultův „Roland", ovšem Marmontelem upravený. Ihned spálil Gluck, co dosud z „Rolanda" byl složil, a v soukromém dopise (jehož beztaktní uveřejnění pak mnohou mysl proti němu pobouřilo) sdělil to Du Rolletovi: „Piccini měl by výhodnější postavení než já; neboť k jeho osobním zásluhám, které skutečně jsou velmi značné, přidružila by se i novost jeho zjevu, já však dal jsem Paříži již čtyry opery, nechť si dobré nebo špatné, vše jedno, jak to právě fantasie přináší, a ukázal mu tak cestu, jíž se prostě dále bráti může. Nemluvím zde ani o jeho protekcích. Jsem jist, že jakýsi politik mně známý třem čtvrtinám Paříže vystrojí obědy a večeře, aby pro něho získal stoupenců, a že Marmontel, jenž tak obratně umí vypravovati, celému království vykládati bude o jediných zásluhách Picciniho" . . . .

Pařížští přátelé Gluckovi ovšem méně respektu měli před Piccinim. Když zvěděli o jednání ředitelstva opery, řekli: tím lépe, budeme míti dvě novinky, jednoho „Rolanda" a jednoho „Rolandíčka" („Orlandino"). Vtip ten druhou stranu arci nemálo popudil.

Mezi tím byla v srpnu 1775 v Paříži propadla Gluckova opera „La Cythère assiégée"; věc ta sotva příliš zarmoutila skladatele, poněvadž se jednalo o skladbu starší, jak se zdá, již z r. 1759 pocházející. Navrátiv se roku následujícího do Paříže, konal Gluck přípravy ku provozování „Alcesty", ovšem také zvláště k tomu cíli přepracované. Úspěch nebyl příznivý, obecenstvo třetí jednání při prvním představení dne 23. dubna 1776 takořka odmítlo. Sklíčen prchal Gluck z divadla na ulici a potkal přítele: „Alcesta padla!" žaloval mu, dostal však za odpověď: „Padla, ale s nebe!" Následujícími představeními se však úspěch neustále lepšil — jako u všech oper Gluckových a jako vůbec u každého uměleckého díla poněkud nezvyklého, novějšího směru.

Karakteristické pro ruch, jenž „Alcestou" znovu povstal mezi

přáteli dramatické hudby, jsou brožurky: „La soirée perdue à l'Opéra" a „Le souper des Enthousiastes" tehdy anonymně vydané. Pisatelem první byl Abbé Arnaud, druhé pak učenec Laurent. „Ztracený večer v opeře" předvádí nám přítele hudby Gluckovy, jenž po celé představení „Alcesty" musí poslouchati kritisující poznámky nespokojených sousedů a hájiti Glucka proti nejrůznějším výtkám. „Smutná to hudba!" — Ale vždyť je to tragedie. — „Nač tragedii zpívat?" — Řekové také zpívali v tragedii. — „My však nejsme Řekové!" — Je prý to opera bez arií a beze zpěvu (!), bez kadencí, bez baletů, tedy patrně opera nudná, špatná. I po „reminiscencích" se slídilo; Gluck prý jisté místo opsal ze Sacchiniho „Olympie" — obhájce Alcesty dokázal, že věc se má naopak, že „Alcesta" psána před „Olympií".

Také „Večeře enthusiastů" jest oslavou Gluckovy „Alcesty". Umění usilovný opat vsadil se s několika přáteli, jimž se opera ta nelíbila při prvním slyšení, že nabudou opačného o ní náhledu, pakli si ji ještě třikráte poslechnou. Stane-li se tak, musí oni subskribovati na poprsí Gluckovo, nestane-li se, nebude subskribovati ani opat sám. Opat vyhrál a při hostině, kterou po představení přátelům svým vystrojil, rozebírá se celá skladba Gluckova s opravdovým nadšením.

Samo sebou se rozumí, že odpůrci nového směru nezaháleli. Brzo vzplanul mezi „Gluckisty" a „Piccinisty" tak prudký boj, že celá Paříž byla ve vášnivém rozčilení bezpříkladném. Odehrávala se na poli uměleckém jakási předehra oné obrovské revoluce politické a socialní, která již za několik let měla otřásti Francií i celou Evropou. Proti Gluckovi povstali nyní dva spisovatelé, svého času velice vážení a na slovo braní: dramatický spisovatel a kritik La Harpe a novellista a romanopisec Marmontel.

La Harpe z počátku byl „Ifigenii v Aulidě" chválil; o tři roky později však ji v „Journal de politique et de litérature" posuzoval čím dále tím nepříznivěji a stavěl se vždy rozhodněji proti jejímu tvůrci, jehož „Alcesta" se mu ovšem tím méně líbila. Na útok ten odpověděl jakýsi „Anonym z Vaugirardu" v „Journal de Paris" tak řízně a tak duchaplně, že čtenářstvo hledalo Anonyma mezi prvními spisovateli francouzskými. Nejvíce pomýšleno na Rousseaua a na Diderota; avšak „Anonym z Vaugirardu" nebyl nikdo jiný, než jeden z vydavatelů „Journal de Paris", J. B. A. Suard. La Harpe odpověděl a Anonym pokračoval ve svých dopisech, jichž uveřejnil pět, a dokonale zvítězil. La Harpe ovšem stále opakoval obecnou výtku, že se Gluckovi „nedostává melodie", některé arie haněl, že jsou „slabé a sprosté", „mrazivě zdlouhavé", že se podobají jakési recitaci, po níž teprvé marně očekáváme melodii, jiné jsou prý nedůstojny osob a děje atd. Zejmena duetto Agamemnona a Achillea zdálo se mu býti docela nemístným; jeť prý nedůstojno takových reků, aby oba zároveň mluvili, hádajíce se a lajíce sobě. Štěstí a neštěstí své, lásku a přátelství, naději a strach mohou dvě osoby současně vyjadřovati, jenom ne výhrůžky a urážky. Anonym trefně odpověděl, že právě spíše při hádce i dva důstojní lidé mluví zároveň, než při jiné příležitosti.

Nejpádnější zbraň proti Gluckovi pozdvihl Marmontel brožurkou „Essai sur les Révolutions de la Musique en France." Podává stručný

přehled vývinu francouzské hudby dramatické jakožto úvod ku kritice směru Gluckova, která měla býti přímo zničující. Všemožně zlehčuje jeho dosavádní úspěchy, vykládá nový sloh „Orfeem“ zahájený jakožto následek neschopnosti ku tvoření melodickému, které prý jest pro Glucka „kyselým hroznem“, horlí proti recitativům, v nichž jen „hřmot orkestru zakrývá chybnou barbarskou (celtique) modulaci“, vytýká Gluckovi, že opovrhuje z dobrých příčin vlašskou hudbou a ctitelům svým opovržení to sděluje“, a podává konečně asi následující résumé: Vynikající vlastnosti Gluckovy hudby jsou příkrá, surová harmonie, urvané, nesouvislé přechody v ariích, ze zkomolených, nestejných úryvků složených,. atd. Nadání Gluckovi neupírá, uznává také vady italské i francouzské opery, jež Gluck odstranil a schvaluje to úplně: „Pravá zásluha Gluckova jest poznání, že ve francouzské opeře spočívá základ skvělé hry, kterému nic neschází, než hudba, která by hnutí duševní zobrazila, k čemuž, jak jeho chvalořečník praví, barvy našel v hudbě italské, jakož i pokus, sestaviti takovýto velkolepý obraz. Ale jest jeho malba krásně provedena, má krásný kolorit? Tomu opírají se milovníci lehké, pravidelné, melodické hudby.“

Nezní nám všechno to, co se proti Gluckovi namítalo, poněkud známé? Nemluvilo a nepsalo se právě tak, ba nemluví a nepíše se namnoze po dnes, někdy i těmitéž slovy, jichž užívali La Harpe a Marmontel, proti Berliozovi, proti Lisztovi, proti Wagnerovi, vůbec proti všem „novotářům?“ Jedna věc však je důležitá: Ani La Harpe, ani Marmontel neopírali se theoretické zásadě Gluckově, i oni žádali nejvyšší výraznost hudby, přirozenost deklamace, ale zdálo se jim, že karakteristika Gluckova již překročila hranice krásy hudební. Byl to boj proti spůsobu, jímž Gluck ideal svůj uskutečňoval, ne proti idealu samému. My arci se tomu jen smějeme, když čteme, že kdysi se Gluckovi vytýkala „nehudebnost“ i v recitativech, i v ariích; víme, že se totéž vytýkalo i Mozartovi i Beethovenovi. Dnešního dne je takový úsudek již naprosto nemožný, poněvadž již i nejširší kruhy přivykly oněm novým formám hudebním, jimiž tito velmistři svého času obohacovali prostředky umělecké. Skladatel předbíhá dobu svou a ostatní svět za ním teprvé pokulhává, ovšem s nestejnou rychlostí. Tak stává se, že může býti hádka o tom, je-li něco hudebně krásné čili nic. Pojem ten stále se vyvinuje a rozšiřuje hranice své: staří Řekové byli by zajisté mši Palestrinovu, fugu Bachovu, arii Mozartovu a symfonii Beethovenovu nazvali tímtéž právem naprosto nehudební, jakým přívrženci nizozemské polyfonie zatracovali nový zpěv jednohlasý, jako Piccinisté odsuzovali opery Gluckovy, jako dosud brojí proti všemu, co je nové, nezvyklé.

Vraťme se k Marmontelovi. On sám vyřknul nad sebou ortel neodvolatelný. Píšeť doslovně: „Pro ty, kteří chtějí býti toliko dojati (v divadle), stál by Shakespeare nad Racinem a z téže příčiny dává se hudbě Gluckově výhradně přednost před hudbou italskou i staví se anglický tragik nade všechny naše (francouzské) tragiky. Ale tato nová škola vkusu nesetkala se v Paříži se souhlasem. Když se již německému skladateli prokazuje tak přílišná čest a on sám se nesmírně těší z lichocení jeho genialnosti, tož chci ho považovati za Shakespeara

5*

hudby, a hned připojiti, že věru se neděje k jeho cti, když se z divadla vylučují Racinové italští."

Není to skvostné proroctví? Zajisté Marmontel ani ve snu netušil, jaký výklad slovům jeho dá budoucí zkušenost, ku které sám jakožto k nejvyšší instanci neustále se odvolával. Každé porovnání kulhá; ale upříti nelze, že konečně přece Shakespeare zvítězil nad Francouzi, Gluck nad Vlachy. Ostatně francouzští tragikové ještě nezmizeli na dobro z divadel, ani ne z divadel cizích: i u nás se dává na př. Racinova „Fedra" a nikoliv bez úspěchu. Kde však jsou ti „Racinové italští", Piccini, Sacchini a j. v.? Ani ve vlasti své nemohou se za našich dob objeviti na jevišti operním!

Odpovědi na Marmontelovu brožurku byly celkem slabé, jen Arnaudovy epigramy autora citelně ranily; za to tím skvěleji odražen nový útok La Harpův po prvním provozování „Armidy". Přípravy k opeře té byly důkladné; poučen zkušeností vymínil si Gluck dvouměsíční dobu ku studování, neobmezený počet zkoušek, jednoduché obsazení úloh a jinou operu, jakožto stálou reservu, aby nemusel předstoupiti s dílem nedosti připraveným. Dne 23. září 1777 provedla se „Armida" na starý, již v 17. století Lullym použitý text Quinaultův složená poprvé. Úspěch nebyl rozhodný, soud obecenstva a kritiky zněl velice nestejně.

Také „Armidu" zná české obecenstvo; mohu se tedy obmeziti několika vlastními slovy Gluckovými, jimiž význam díla toho a zejmena jeho poměr k „Alcestě" nejlépe je karakterisován. Nezapomeňme však, že to, co následuje, je vyňato z důvěrného onoho listu, Du Rolletovi psaného, o němž byla již učiněna zmínka: „Alcesta" je úplná tragedie, a zdá se mi, že jí k dokonalosti mnoho neschází. Nemůžete si představiti, jak mnohých odstínů a obratů hudba je schopna a jak různými cestami kráčeti může. „Armida" celkem je tak rozdílná od „Alcesty", že by se mohlo mysliti, že obě opery nejsou od téhož skladatele.... Arci bude obecenstvo potřebovati nejméně zrovna tolik času, aby porozumělo „Armidě", jako potřebovalo k pochopení „Alcesty". V „Armidě" panuje jakási jemnost, která v „Alcestě" se nenalezá: neboť podařilo se mi, nechati různé osoby mluviti tak, že ihned bude slyšeti, mluví-li Armida nebo jiná osoba. Musím končiti, sice mohl byste mysliti, že jsem blázen nebo šarlatan." Přece se však ku věci té vrací a praví: „Skoro musím se obávati, že budou „Armidu" porovnávati s „Alcestou" — dvě tak různá díla, jichž jedno až k slzám dojímá, druhé pak smyslům lahodí. Kdyby se to přece státi mělo, nevěděl bych si jiné rady, než prositi Pána Boha, aby dobrému městu Paříži navrátil zdravý rozum lidský."

La Harpova obšírná kritika „Armidy" opakovala a stupňovala všechny dosavadní výtky, mluvila o „surovém otřásání smyslů", o hudbě „omamující", nazývala úlohu Armidy „skoro od začátku až do konce pouhým jednotvárným a unavujícím křičením atd.", avšak přece musela doznati, že Gluckovy opery „jsou prvními, které se vymanily z chyb Vlachův i Francouzův." Gluck sám odpověděl La Harpovi spůsobem kousavě ironickým: že prý překonán důvody jeho vzdává se mu na dobro a budoucně hodlá komponovati dle zásad La Harpových, jež ovšem

persifluje. Na přímé vyzvání Gluckovo odpověděl také Anonym z Vaugirardu, a sice v dopise na Glucka adressovaném a v „Journal de Paris“ uveřejněném. La Harpe replikoval i vyvinula se z toho polemika, která principielními spory esthetickými začala a do hádek skoro již slovíčkářských vybíhala, avšak přece jen opětným vítězstvím Anonymovým skončila. Jedno sofisma La Harpovo z této polemiky pocházející cituje se i nyní ještě nezřídka: „Jakmile připouštíme zpěv, musíme jej připustiti také co možná nejkrásnější.“ Tím mělo býti dokázáno, že v opeře má býti co možná nejvíce „krásného zpěvu“, t. j. toho, co Piccinisté tak nazývali. Anonym zcela dobře odpověděl, že by se pak muselo také na mluvené tragedii žádati, aby byla psána v samých umělých různotvárných slokách, které jen lyrice přísluší, dle zásady: „Jakmile připouštíme v dramatě verš, musíme jej připustiti co možná nejkrásnější.“ A skutečně nelze upříti, že mezi formou písně a arie s jedné a hudební deklamací s druhé strany jest podobný poměr, jako mezi slokou a obyčejným dramatickým veršem, nechť již antickým trimetrem, nebo francouzským alexandrinem nebo Shakespearovým blankversem.

Polemiky byly ostré a vášnivé, celkem však zachovávaly ton slušnosti. Ve společnosti arci mluvilo se mnohem bezohledněji i došlo k výstupům politování hodným a k trvalým roztržkám mezi nejlepšími přáteli. Vedle neslýchaných, vždy rostoucích zevnějších úspěchů Gluckových oper (až do ledna 1778 vynesly „Ifigenie v Aulidě“, „Orfeus“, „Alcesta“ a „Armida“ dohromady 801.000 livrů!) nejvíce byli Piccinisté podrážděni velkou poctou, která se Gluckovi stala dne 14. března 1778: postaveno totiž poprsí jeho, sochařem Houdonem shotovené, na rozkaz králův v opeře vedle poprsí Lullyho, Rameaua a Quinaulta a sice s krásným nápisem (heslem to Pythagoreův): „Musas praeposuit Sirenis“ t. j. Musám dal přednost před Sirenami. V lednu téhož roku dáván sice Picciniho „Roland“ s úspěchem nepopíratelným — ale úspěch ten později neosvědčil se býti tak trvalým, jako úspěchy oper Gluckových.

Vítězství Gluckovo dokonáno však teprvé korunou jeho zpěvoher: „Ifigenií na Tauridě“, která se poprvé provozovala dne 18. května r. 1779. Text napsal mladý nadaný básník Guillard dle plánu tragedie Guymonda de la Touche. Obsahem jest onen známý příběh sejmutí kletby s Oresta, jenž matku svou zavraždil, poznání se jeho se sestrou Ifigenií a návrat obou i s přítelem Orestovým, Pyladem do vlasti. Gluck skladbou tou překonal sebe sám. Ifigenie na Tauridě jest nejdokonalejší, poněvadž nejdramatičtější a zároveň i hudebně nejzajímavější dílo jeho, a jest proto také ze všech nejmodernější, nám nejbližší a nejpřístupnější. Pokud tehdejší stav hudby vůbec to dovoloval, uskutečnil v ní Gluck ideal svůj dokonale — více učiniti bylo před novým rozkvětem instrumentalní hudby, před Haydnem, Mozartem a Beethovenem naprosto nemožné. Gluck nebyl snad největším talentem hudebním své doby (ač se mu nezřídka přílišným podceňováním tohoto nadání křivdí), tím méně vyrovnal se právě jmenovaným třem nástupcům svým — avšak co do genialního těžení ze současné hudby pro zpěvohru dosud mu nebylo rovného: všichni pozdější velmistři dramatikové kráčeli již cestou Gluckem nalezenou a schůdnou učiněnou.

Jedna stránka „Ifigenie na Tauridě“ zasluhuje zvláštního povšimnutí. Přisuzuje-li se Gluckovi, a to nikterak bez práva, jakýsi rys povahy antické, tož zajisté právě tato jeho zpěvohra jest nejantičtější, netoliko ze všech ostatních jeho děl, nýbrž ze všech dramatických skladeb vůbec. Tak blízko příbuzným duchu hellenskému nebyl žádný jiný hudebník. Gluck dovršil onu periodu dějin hudby, která r. 1600 ve Florencii započala, a jíž nazvati můžeme renaissancí hudby. Jeho „Ifigenie na Tauridě“ jest nejvyšší bod tohoto vývinu. V jistém ohledu však Gluck periodu tu také ukončil. Po Gluckovi (vyjma několik nejbližších učňů a nápodobitelů) ztrácel antický život již onen půvab pro dramatiky hudební, jejž byl dosud tak mocně osvědčoval. Umění rozvíraly se nové světy: právě nejčelnější výtvory Mozartovy: „Figarova svatba“, „Don Juan“, „Kouzelná flétna“, Beethovenův „Fidelio“ a celá další řada mistrovských děl novějších čerpala své látky i dojmy umělecké zcela jinde, než v antice. Doufám, že těmito poznámkami dostatečně jest objasněn onen velký význam „Ifigenie na Tauridě“ pro dějiny hudby dramatické, kterého si vděčné potomstvo po uplynutí století tak skvěle — nepovšimnulo.

Zbývá mi, doložiti několik slov o dalším životě Gluckově. Po „Ifigenii na Tauridě“, jejíž úspěch byl hned při prvním provozování skvělejší, nežli všechny dřívější triumfy mistrovy, vzplanul sice boj literarní znova, následkem brožurky, Picciniho na úkor Glucka oslavující („Entretiens sur l'état actuel de l'Opéra de Paris“) — avšak namáhání bylo marné, „zkušenost“, ku které se nepřátelé Gluckovi stále odvolávali, čím dále tím zřetelněji mluvila a — soudila. Konečně mohl se i novému řediteli opery Bertonovi podařiti pokus jakéhosi smíření mezi Gluckem a Piccinim, kteří se při památné hostině přátelsky obejmuli.

Poslední operu Gluckovu „Écho et Narcisse“, v září r. 1779 provozovanou a nevalným úspěchem korunovanou, nelze počítati do řady mistrovských děl Gluckových. Pak navrátil se skladatel do Vídně, aby tam po tolikerém napínání sil a rozčilení mysli poslední léta svá klidně a pohodlně trávil. Třikráte byv raněn mrtvicí, zemřel dne 15. října 1787 a jest pochován na Matzleinsdorfském hřbitově u Vídně.

Jeho choť, jíž zanechal jmění asi 300.000 zlatých, zemřela r. 1800. Dětí neměl; přijal však neť Mariannu za dceru svou a miloval děvče to, celou povahou svou i vzácným nadáním hudebním nejkrásnější naděje budící, jako dítě vlastní. Marianna zemřela v 16. roce svém ve Vídni, právě když Gluck připravoval v Paříži první provozování „Alcesty“. Byla to nejkrutější rána, která slavného mistra kdy zasáhla.

* * *

Tento náčrtek můj nepřináší nový material životopisný; podává data, která snad i v nejširších kruzích jsou dosti známá. Má toliko za účel, aby v době památné obrátil pozornost k nestorovi celé naší hudby dramatické, a velký jeho význam historický znázornil — ovšem pokud pouhé stručné slovo může poučovati o věcech, jež by nám vlastně předvésti měl umělecký čin.

Gluck zvítězil. Všechny naše i sebe různější idealy o hudebním

dramatě jsou ovocem tohoto vítězství. Vyplnila se proroctví, která před stoletím zdála se býti přemrštěným blouzněním: opery, které sám kdysi psal ve slohu starém, zmizely beze stopy, jeho díla reformační však dosud jsou plného života schopny, pakli jen dokonale se předvádějí — a toho si žádají zpěvohry Gluckovy více, než kterékoliv jiné. Lecos v nich arci již zastaralo — což by bylo na světě věčného? Avšak právě to jest poučné stvrzení názorů Gluckových: jen zbytky starého slohu, zejmena v ariích, tedy všechno to, co účinkuje pouze konvencionelní formou svou, ustoupilo, jako moda ustupuje modě i v umění. Co však v jeho hudbě jest výrazného a dramatického, zachovalo svěžest původní, všechna deklamatorní místa v recitativech i v ariích neztratila úchvatnou působivost svou, jsou nám dosud vzory klassickými a zůstanou jimi.

Zpěvohra arci nesměla líně lpěti na stanovisku Gluckově, musela po celé století statně kráčeti v před a bude tak museti činiti i budoucně. Avšak tím nevzdaluje se od Glucka a jeho zásad, ba naopak právě jen smělým pokračováním na dráze jím zahájené přináší mu nejdůstojnější hold. Vždyť byl to on, jenž heslem svým učinil krásná slova v důvěrném dopise přátelském položená: „V umění dlužno na zřeteli míti jedině pokrok!“ A Gluck není toliko svým udatným bojem pro tento pokrok vznešeným příkladem všem těm, jimž podobné zápasení osudem jest uloženo, nýbrž jeho dokonalé vítězství stalo se i nevyčerpatelným zdrojem plné důvěry v budoucnost, která tuží a sílí bojovníka v každém protivenství.

Z básní Bohdana Zaleského.

Přeložil

Rud. Pokorný.

Čajky.

(Duma.)

Ura, ura, ura!
Oj, vy naše limany!
Ohněm kypí kurhany,
Čartomelik, Dura!
Ha, to naše radování
od Chortyče do Tavani
nechť se hromem rozletuje
na prahy a ostrovy:
Ať nám žije, hetmanuje
Konaševič Košový!

Či to luny zoře
do vln padá ze mraku:
Synope to v oblaku
plamenného moře!
Při pochodni starých hradů
střelou žene od západu
vichor, rvoucí popel z kouře,
čajky ve kraj nížový,
a náš jásot jako bouře:
  Žij nám Petr Košový!

Oj, jak z dýmu mračna
jasně záře prosvítá!
Leč ať v dýmu dokmitá
v dálce nedozračná:
pohulanka naše nová
výprava jak Bohdánkova
zahřmí písní Ukrajinou,
činy naše rozpoví:
slaven bude domovinou
  Konaševič Košový!

Krásné vezem dárky
bratřím v Nízu, na Donu,
lesklá děla ze zvonů,
zlaté janičárky!
Kinžaly a šavle bleskem
oslní svým čaroleskem,
kameny až obsypány
zasvitnou v den hodový:
oj, jak houknem po tom v stany:
  Žij nám Petr Košový!

Na myrhu a svíce
svaté Lavře pošlem v dar,
čeho zchvátil orlí spár:
zlaté půlměsíce,
aby pobitému lidu
slavnou pěla panichidu,
vítězně by dál nás vodil
v lásce boží na lovy,
by nám dlouho vojevodil
  Konaševič Košový!

Pod ostrovy šumně
letí čajka s hetmanem:
korouhvic tam pod stanem,
hetman sedí v dumě.
Písním našim utíká-li,

samoten že pluje v dáli,
otec náš-li ticho hledá?
Nohajsko až odpoví,
nechať křik náš vlny zvedá:
  Žij nám Petr Košový!

Ale hetman jeví
jenom dumu na líci,
k srdci tiskne pravici
a kam plujem, neví.
Jakés plány v hlavě kuje,
nový boj-li připravuje?
Ura, bratři, nechať kyne,
hned se tanec obnoví:
z čajky na kůň, stepi syne!
  Žij nám Petr Košový!

Ura, otče! v Síči
družina tě s radostí
chlebem, vínem pohostí:
vždyť již ucho líčí.
A náš jásot, radování
od Chortyče do Tavani
jako hrom se rozeduje
na prahy a ostrovy:
Ať nám žije, hetmanuje
  Konaševič Košový!

Poznámka. Petr Konaševič byl třináctým hetmanem Sahajdačným čili Košovým obojí Ukrajiny a Koše záporožského po Daškieviči. Byl zajisté, nevyjímaje ani Boh. Chmielnického, nejslavnějším vůdcem polských Kozáků. Na malých čajkách doletěl až k Cařihradu, Trebizondu, Synopě, vypálil je a spustošil téměř celé asijské pobřeží turecké. Návrat z podobné výpravy jest předmětem této dumy. — Limany — zátoky. Jančárky — pušky. Bohdánkem přezván byl kníže Ružyňski, šestý hetman ukrajinský. — Svaté Lavře posvěcen byl kostel v Kijevě. — Tancem zvána vojna hlavně s Tatary, do níž šlechta dobrovolně chodila; pohulankou — hýření.

Nekonečnost.

(Psáno na moří Středozemním dne 9. října 1837.)

Ha, moře, nebe! V nebesích či v moři?
Jak svatyně ta boží, lepá, svěží!
Dvě hlubiny tu čisté bez pobřeží,
jak zornice dvě proti sobě hoří.
A loď, má loď jen sama tady třetí!
Ó kéž je možná duševním žít chlebem,
zde mezi mořem, mezi jasným nebem
svá léta snít, ach, sníti po staletí!
Ó což bych více v svět se nepohroužil
a po lidstvu se nikdy neroztoužil!

Duch svatý spočal kdysi nad vodami,
a proto nekonečnosť vlastí duší.
I duch můj dosud zaznívati tuší
zvěst, rajskou družku, svými hlubinami,
zvuk, ve srdcích jenž někdy ozývá se,
leč k člověčímu sluchu nedoletá:
neb ohlušeni různou bouří světa,
se stromu vědění vždy béřem zase.
Svých duší zlatem mrhajíce vlažně,
je vyměňujem cetkou lehkovážně.

Jak ticho všade! Miluji tu tíši!
Jak ptáček v zář má mysl pírka noří . . .
Zda vzletne výš a neutone v moři?
Ó archandělské hossiana slyší!
Kéž jen těch zvuků napojím se vírem:
a písním svým pak let pokořím děje,
že v čarovné se změní epopeje,
jimž věčnost půdou a bůh bohatýrem!
Což rouhač před ním ztichne jako pěna
a u pokoře padne na kolena.

Och, nekonečnost! Jaké city ve mně!
Však duši přece živel poutá cizí,
že ve bludišti motá se a mizí.
Má hříšná duše, žalářem tvým země!
Trp, doufej však, že puknou pouta těsná!
Tvým pánem přec jen znojný den, leč krátký,
a vznětem srdce žal a smutek sladký;
tvou písní povyk, budící tě ze sna!
Chceš vylkati se — schází tobě síla,
sám anděl tvůj tvé hoře k trůnu vsýlá.

Však nedlouho — a volen's, duchu, zase,
ach, proměněn a osvobozen ladně!

Div nejtajnější pochopíš pak snadně.
Tam před svou Spásou zjevíš v tichém jase
u přítomnosti světlých jeho sborů
své zemské činy, strádání a bědy,
své zásluhy a viny naposledy,
a jasnosť vezmeš v úděl za pokoru! . . .
Ó věčnosti! Kdy vazba těla puká,
kdo ví, zda ráj či věčná najde muka?

Nevypěná.

Step, step zas bezbřežná mne obetáčí,
co mohyl na ní v nepřehledném šiku —
za vrstevníky odcházeje v pláči,
se sluncem svým se loučím z mohylníku.

Tak pusto kolem, němo tak a tmavo,
ach, všecky stezky v buřanu se tratí . . .
Ó mladosti má! bujná kdysi trávo,
jak usycháš mi s vůní na souvrati!

Již objímají nebesa mne těsně,
již bílá chmýř mi květů na skráň padá.
Ach, k zaslíbené, lepší toužím vesně —
čas věštčích snů mi večer duše spřádá.

Ó čas ten nadšení víc nepřinese!
Však v svitu svého růžového jitra
já slavíkem přec v zeleném byl lese
a všecky tužby vypěl svého nitra.

Och, city lásky, bolesti a trudy,
žal prožitý a tuchy smutků luzných
tím lesem nesly zeleným se všudy,
oj, v znění sladkém, v melodiích různých.

Och, za poroby zrozen svého lidu,
jsem toužil písní jeho mírnit muka,
s ním trpěti — a trpím bez poklidu,
však v naději již tuhne moje ruka.

Svůj celý život o boji jsem sníval
a na Velkého čekal Atamana,
i chvěju stár se, jak jsem mlád se chvíval —
och, duma mojich dum — nevyzpívána!

Však dosavad ji cítím v prsou zníti!
V ten zvon svůj po Bojanu kdysi
jsem udeřiti toužíval och, v žití,
až Polska slavně k životu se vzkřísí.

Ó nevypěná, s bohem, na vždy s bohem!
Již znamení se kříže třpytí s hora —
můj Velký Hetman blíží se již s rohem,
leč neuvítá víc ho dlaň má chorá . . .

Hle, zbytek bratří rychle k hrobu pádí —
nizoučko slunce, v mraku mizí mnohém:
nuž, připravte si housle, pěvci mladí!
Ó dumo dum mých nevypěná — s bohem!

Turecký triumvirát r. 1876.

Dle ruských pramenů podává

Jos. J. Toužímský.

V Cařihradě spůsobeno bylo Evropě v posledních letech nejedno překvapení, jež historie nedovedla nám vysvětliti. Všechny moci evropské vysílají sice na Bospor nejvybranější ze svých diplomatů, jejichž úkolem jest nejen zastupovati panovníky u dvora tureckého, ale zároveň starati se o tureckou politiku pomocí všelikých vládních činitelů a živlů, jako jsou sultán, vezír, ministři, valida, harem, kleštěnci a vůbec osoby, jež v sultánově paláci mají vliv na osudy říše osmanské. Přes to však byla překvapena evropská diplomacie nenadálými událostmi, jež otřásly říší osmanskou, nevědouc ani, kterak se k nim zachovati a jakou o nich zprávu podati svým vládám.

Dne 29. května 1876 ulehl ještě celý Cařihrad u vědomí, že pán všech pánů a stín boha na zemi jest Abdul Azis chan; v džamiích zpomínáno bylo ještě jména nepřemožitelného nástupce prorokova: dne 30. května dověděl se však Stambul a o 24 hodin později zvěděla celá Evropa, že na prestol Osmana, Urchana, Bajazida a Mohameda Dobyvatele dosedl Abdul Murad. Netušená tato změna, nastalá za jedinou noc, spůsobila evropským diplomatům nemalé rozpaky.

Svět dověděl se jen o hotových událostech, ne však o jich příčinách a dověděl se o nich spůsobem, jaký právě tureckým státníkům zdál se nejvýhodnějším hledě k evropskému veřejnému mínění. Skutečný průběh událostí zůstal veřejným tajemstvím, jež kolovalo a koluje dosud v kavárnách Stambulu, střediskách to politického ruchu a života. Dle toho, co Stambul si vypráví o překvapeních r. 1876, podáváme i toto líčení soudu čtenářstva.

Přese všechny bouřné výstupy softů, horšících se, že osmanská moc nedovedla vyhladiti povstání v Hercegovině, nepozorovalo se před osudnou nocí na 30. května v sultánově paláci nic nápadného. Někdy, když večerní slunce ztápělo se ve vlnách Bílého moře, odrazil skvostný dvorní kajk s černými africkými veslaři od břehu u Dolma Bagče a unášel prvního kleštěnce Hakima Safiho na večerní procházku; obyčejně stavěl se tu i onde a přibral jednu neb dvě cizí osoby, jež opět vystoupily, než se navrátil. Někdy objevil se Hakim Safi i v Galatě v domě některého peněžníka a setkával se tu náhodou s Midhadem pašou neb Husseinem Avni pašou.

První kleštěnec, Midhad a Hussein Avni našli a sblížili se jaksi přirozeným pudem. První kleštěnec jest nejdůležitější osobou serailu. Jest zasvěcen do všech spádů a tajností paláce, jest tam hlavním strůjcem všelikých pletich a úkladů a nalézaje se stále kolem sultána jest zároveň prvním jeho rádcem a důvěrníkem. Nejvíce ze všech vydán jest hněvu, nejvíce také výsluní milosti mocného svého pána. Na prvního kleštěnce padá vina, je-li sultán ve špatném rozmaru; trvá-li špatný rozmar dlouho, jest to pro něho zlým znamením; může se octnouti pojednou s vrcholu lesku a blahobytu v prachu ponížení, žaláři neb i v Bílém moři, aby stal se neškodným a nemohl zraditi tajnosti sarailu. Náhradou za vše jest mu milost sultánova; je-li však výsluní milosti té příliš řídké a nadejde-li konečně jednou, příliš hubené, jako bylo za posledních let panování Abdula Azise, lze si snadno vysvětliti nespokojenost osoby, jež zaujímá tak vysoké a vratké postavení, aniž je může zpeněžit.

Midhada pašu spřátelila dvě slova s prvním kleštěncem: „špatné časy.“ Midhad, jenž tolikráte držel otěže vlády v rukou a tolikráte byl na výši situace, ale vždy opět upadl v nemilost a byl poslán do některého vilajetu za reformátora, pokládán mimoděk za osobu, jež stůj co stůj dosíci chce nejvyšší moci v státu a moc tu si pojistit. Co státník dovedl Midhad jednat, strojit úklady, klamat; jedna okolnost však mu vadila: nebyl vojákem a neměl přívrženců ve vojenské straně.

K těm měl mu dopomoci Hussein Avni, Čerkes v Cařihradě vychovaný, jenž oblíben byl ve vojště i v lidu, jak pro svou nehoráznou postavu tak pro své smýšlení a chování. Byl pověstným svým urážením vyslanců evropských a svou zásadou, že Turecko musí rozdrtit vše, chce-li mít jednou pokoj od Evropy. Začátek chtěl učiniti se Srbskem a Rumunskem, jsa přesvědčen, že rázem zničí rostoucí moc zpupných těchto vasalů. Nenáviděl Franky, t. j. Evropany a chtěl, aby Turecko navrátilo se k dávné své moci janičarské. Chtěl opak toho co Midhad, jenž byl centralista a aspoň pro forma Evropy se neštítil; byl Staroturkem, kdežto Midhad náležel k Mladoturkům.

Dne 29. května byly stráže v Dolma Bagče značně sesíleny a sotva že poslední pablesk slunce zmizel se stříbrolesklých věžiček štíhlých minaretů, dostavil se k strážím Hussein Avni a obcházel tiše od jedné k druhé. Když sklonila se úplně noc nad městem Konstantinovým, přistál za nočního šera nepozorován skvostný zastřený kajk, z něhož vystoupili Midhad paša a osoba pečlivě zahalená. Uvítáni od Husseina Avniho a některých důstojníků vešli postranními dveřmi od přístavu do

Dolma Bagče. Z kajku vynešeny měšce zlaťáků a stříbrňáků, jež rozděleny důstojníkům a vojsku. Za nedlouho objevil se u vchodu tajné postranní chodby v zadním schodišti první kleštěnec a když přikvapili Midhad a Hussein Avni, oslovil je tiše: „V ložnici u haremu“. Na pokyn dostavil se hlouček vysokých hodnostů vojenských a mlčky ubírali se všichni po úzkých schodech do síně prvního kleštěnce a odtud do pořadí síní, jimiž se dostali až do ložnice sultánovy.

Bez ohledu na koran, jenž za nejtěžší provinění pokládá rušiti svatyni haremu, vnikli Midhad, Hussein Avni a důstojníci s tasenou zbraní do ložnice Abdula Azise, vyburcovali ho ze sna, vyrvali z náruče dívky a bez okolků vlekli komnatami do síně kleštěncovy. Napřed zacpal mu Hakim Safi ústa a zavázal oči, na to začala porada, jak s ním naložit. Návrhy byly ovšem již pohotově.

„Náhlá smrt jest nejjednodušší,“ soudil první kleštěnec a podával provaz na zadrhnutí hrdla. „Stambul bude zítra oplakávat smrt jednoho a radovati se z nastolení druhého sultána.“

Hussein Avni byl též pro smrt, poněvadž již posvátné kanunameh hlásá, že jest lepší poprava než vzbouření, nebyl však pro smrt před tolika svědky: „Nejlépe na moři v kajku.“

Jedině Midhad byl pro život k vůli Evropě, aby se nemyslelo, že Turecko vězí po krk v barbarství.

Abdul Azis byl pokryt kobercem, naložen na nosítka a donešen do téhož kajku, na němž dříve připlul Midhad.

Náležité rozkazy dány byly již z večera. V noci přicházeli jen velitelové stráží oznamovat, kterak rozkazy byly splněny a kteří přívrženci sesazeného sultána jsou zatčeni.

Neznámý zahalený muž přiveden byl do velkolepého trůnního sálu a důstojníci a pašové mu přisáhali věrnost. Byl to Murad, nejstarší syn Abdula Medžida, bratra odklizeného právě sultána. Chvěl se stále strachy. Svaly bledého dlouhého jeho obličeje stahovaly se křečovitě, kdykoliv se ozval sebe menší šum neb předstoupil některý paša s oznámením. Černé, šikmé jeho oči hleděly nepohnutě před se a po celý akt nastolení nevypravil ze sebe ani slova, leda když se tázal: „Čeho žádáte? Co mám učinit?“

Ačkoliv provedeno bylo vše v největším tichu, přece stal se v Dolma Bagče úplný převrat a bylo vše rub na rub. Kleštěnci, kteří střežili na chodbách dveře do síní haremu vedoucí, skryli se, zanechavše stříbrné klíče od dveří na místě, aby snad k vůli klíčům nikdo po nich se nesháněl. Podobně bylo i jinde. Vnitřní pud pobádal strážce, aby nebyli ničeho svědky. Harem, svatyně každého moslima, poklady a nádherné síně s bohatstvím ze všech dílů světa snešeným, o nichž osmanský lid báje si vypravuje, byly přístupny a vydány všem přítomným pašům, důstojníkům i vojákům.

Triumvirát turecký, Midhad, Hussein Avni a první kleštěnec dosáhli, k čemu se byli spojili. Nyní nastalo dělení.

*
* *

K ránu, když přinesl Mehmed Rušdi paša zprávu, že Abdul Azis jest pod stráží v Kiosku na jednom z ostrovů bosporských, nastalo všeobecné hodování. Důstojníci, vojsko, stráže a súčastnění pašové byli skvěle častováni. I nový sultán Murad učil se od Midhada první opravě; dodávalť si odvahy šumivým šampaňským.

Midhadovi záleželo na tom, aby vypátral povahu, smýšlení i slabosti nového panovníka, jenž z vězení octnul se pojednou v omamujícím lesku na trůnu vládce všech věřících. Byl s ním patrně spokojen a poznával, že dosáhne od něho všeho.

„Naše dílo, pane, jest ukončeno; nyní jest řada na V. Velič.," pravil k němu.

„Neopouštěj mne, jednej se mnou, jednej za mne. Do hrobu nezapomenu, co jsi učinil pro mne. Rci mi, co mám činit a vše učiním." Tak mluvil nový sultán v první hodinu své vlády, tiskna ruku Midhadu pašovi a pohlížeje na něho vytřeštěným, slzami zaroseným okem.

„Především dlužno se V. V. rozhodnouti, co učinit s rozsáhlým haremem bývalého padišacha, z něhož by mohl dán býti podnět k nebezčnému revolučnímu hnutí," mluvil Midhad.

„Jak s ním naložit?"

„Nechť V. V. dá rozkaz, aby mu byl představen; vybere si nejpěknější z odalisek, starší ženy pošle za Abdulem Azisem a ony, kteréž nepoctí svou volbou — dá pomocníkům dnešní noci."

„Výborně," zvolal Murad, uchopiv Midhada pašu za ruku.

„V. V. ukončiti snad hodlá pro dnešek státní záležitosti a odpočinouti po tolikerém namáhání. Dám rozkazy, kteréž budou ihned vyplněny."

„Mám jíti sám do haremu?" otázal se skromně nový sultán Midhada paše.

„Nikoliv, V. V. Nebylo by to bez nebezpečí," mluvil po krátkém váhání Midhad. „Nařídím, aby všechny ženštiny předvedeny byly po jedné do této síně k V. V. Které vyznamenáte tím, že je oslovíte, ostanou zde v síni v pravo a budou dopraveny zpět do haremu. Ostatní budou odvedeny z paláce. Pokládám se za šťastna přáti V. V. šťastnou noc!"

Sultán vyprovodil Midhada, zmožen nezvyklým mu nápojem. Midhad zastavil se u dveří a shledal za chvíli, že Murad vrhl se do křesla a tvrdě usnul.

Na Midhada čekal již v odlehlé síni první kleštěnec. Radili se o náhradách a počali s cizími. „Němci Mehmedu Alimu deset tisíc zlatých medžidií", soudil Midhad. Kleštěnec byl však toho náhledu, že „méně než dvacet tisíc nemůže dostat." Na tom i ostalo. — „Murad bej jest bohatec." — „Reuf paša bohatec." — „Odškodníme je jinak." — „Osman bej jest zadlužen, pět tisíc medžidií stačí." Nyní však došla řada na Husseina Avni pašu. — „Jest bohat", pravil kleštěnec. „Vyšší hodnosti? Vezírství?" prohodil Midhad. — „Hussein Avni neb Midhad," rozumoval první kleštěnec. „Buď ho učiň od sebe závislým aneb ho znič." — Midhad pohledl naň nedůvěřivě, tázaje se: „A což ty?" — „Naše dílo není ještě skončeno, teprve vlastně počíná. Vyberu si odměnu sám," byla odpověď.

Když se rozešli, dal požádati Midhad Husseina Avniho, aby se k němu dostavil. Vykleštěný černý sluha přivedl státného starce s pověstnými v Cařihradě obrovskými bílými vousy.

„Drahý pašo," — počal Midhad příjemným hlasem — „nový náš pán počne hnedle přehlížeti harem. Chová mnoho krasavic a vy jste tak statečný. Sultán právě zdřimnul, co oddaný přítel dal bych vám milou radu"...

„Jíti do haremu a vybrati si odalisku!" zahřměl posměšně Hussein Avni.

„Uhodl jste," pravil Midhad zakrývaje svou nevoli, „považte však, že oddaná má rada není bez nebezpečí."

„A pouze jednu?" tázal se opět Hussein Avni.

„Vezměte jich deset, sultán to nepozná, an jich dosud neviděl," opravoval se rychle Midhad.

„Děkuji pěkně, já bez vaší rady vybral jsem si jich již třináct. S bohem, mějte se dobře!"

Midhad chodil chvíli rozčileně po síni; na Husseinu Avnim záleželo mu nejvíce a týž právě choval se k němu s takovým sebevědomím, jako by sám rozhodoval a byl pánem situace. Znepokojovalo ho to tím více, an přes jeho radu dal Hussein Avni o své ujmě téže noci uškrtit sesazeného sultána v kiosku, do kterého byl dopraven. Midhad nařídil sice, aby událost ta zachována byla v tajnosti, avšak konečně vyšlo přece na jevo, že Abdul Azis nežije. Zpráva dne 4. června vydaná, že „sesazený sultán v návalu šílenosti učinil svému životu násilný konec nůžkami", pokládána byla i od nejhorlivějších přátel Midhada za nejapnou výmluvu. Po chvíli dal Midhad rozkaz, aby zavolán byl k němu Reuf paša.

Štíhlý mladý muž vstoupil do síně a uctivě zdravil, dávaje dlaň pravé ruky k čelu, ústům a prsoum.

„Reufe pašo, vaše pomoc byla velmi vydatna. Získal jste si zásluhu o celé Osmanstvo." Reuf tiše přistoupil k Midhadovi a políbil jeho šat.

„Vím, že jste bohat a že vám nelze nabídnouti peněz." Reuf se uklonil.

„Jste však mlád a milujete krásu. Dopouštím se sice velké viny, ale abych vám dokázal svou vděčnost, radím vám a svoluji, byste si vybral z haremu padišacha nejkrásnější z odalisek, než nový náš pán procitne."

Otázav se ho ještě, má-li nabroušenou šavli pro případ, kdyby některý kleštěnec se objevil, poradil mu Midhad, kterým východem má odejíti.

Podobného nabídnutí dostalo se ještě Muradu bejovi a Mehmed Rušdi obdržel též svůj podíl z haremu. Ovšem ale nebyl Midhad jediný, který byl štědrým. Každý uchvátil co mohl, nejvíce Hakim Safi, jenž přes sto odalisek dopravil si do bezpečného úkrytu, aby pak znenáhla mohl sultána překvapovat a pojistit si tak dobrý jeho rozmar a milost.

Midhad dal k sobě povolat opět prvního kleštěnce. „Bylo by záhodno předvésti novému pánu harem," oslovil ho.

„Harem?" tázal se s úšklebkem Hakim Safi.

„Ovšem a zároveň můžeš nastoupit u nového pána svůj starý úřad.“

„Vždyť z celého haremu zbylo jedva dvacet krasavic velmi pochybné krásy.“

„Jakže, toť padišacha nedůstojno!“

„Dle vašich rad a rozkazů“ . . . prohodil uštěpačně první kleštěnec a dodal: „Zmatek dnešní noci vysvětlí vše.“

„Ty jsi naslouchal?“

„Každé slovo, jež se zde pronese, jest slyšeti v dolní síni těmito zde otvory . . . Hussein Avni vám okazuje zuby a jest si vědom své oblíbenosti i moci. Odvislým od sebe ho neučiníte, svolíte-li však, postarám se o něho.“

Midhad rozmrzen na chvíli se odmlčel, pak se tázal: „A co chceš s Husseinem?“

„Toť má věc, pašo,“ byla odpověď.

„Nuže, buďsi. Vyvedeš-li však něco nezdárného, padá všechna odpovědnost na tebe. Nevím o ničem.“ Za chvíli tázal se: „A což skvosty harému, za něž ručíš svou hlavou?“

„Jsou zde.“

„Nuže, dej je sebrati, a srovnati. Abdul Azis zanechal množství dluhů. Mají cenu as . . .“

„Tři milionů liber sterlingů,“ přerušil ho v řeči první kleštěnec. „I mně zůstal věru velmi mnoho dlužen.“

„Řekněme, že mají cenu dvou milionů liber,“ prohodil Midhad.

„Tří milionů, pravím dojista,“ dodal vážně Hakim Safi.

Midhad naň tázavě pohlédl nevěda, zdaž nepochopuje neb kam tím vlastně míří.

Oba rozešli se co dobří přátelé. Za několik dní rozplývaly se mnohé časopisy evropské chválou reformatorského ducha nového sultána a dokazovaly, že Abdul Murad Chan jest opravdovým spasitelem Turecka. Reformaci počal od hora a což dosud neslýcháno, zřeknuv se nádherného harému dle starých tradic mohamedánských, spokojil se pouze pěti ženami. Jiný důkaz jeho reformačního smýšlení, ovšem ještě lacinější byl, že po svém nastolení jel do mešity v hladkých bílých rukavičkách. Též kolovaly po všech novinách zprávy, že Midhad paša naléhá, aby skvosty haremu v ceně tří milionů liber sterlingů prohlášeny byly za majetek státní a nikoliv za soukromé vlastnictví Abdula Azise neb sultánského dvoru. Ovšem dodávalo se, že tyto skvosty beze stopy prozatím zmizely, začež uvalovala se odpovědnost na Abdula Azise a Validu, jeho matku.

* *
*

Hafis bej, syn chudého rybáře arménského, přijat byl co malý hošík do domu soucitného muftiho v Trebizondu, kterýž ho naučil čtení a psaní a poslal pak do vojenské školy do Cařihradu. Co sedmnáctiletý jinoch absolvoval školu s nejlepším úspěchem a byl vyznamenán od samého Abdula Azise, jenž ho povýšil na důstojníka a přijal mezi dvorní stráž. Po dvou letech vyslal sultán mladého důstojníka do Trebizondu a Erzerumu s komisí, kteráž na žádost evropských vyslanců —

ovšem bez naděje ve výsledek — měla snad již po desáté upokojit divoké Kurdy, kteří napadali, loupili a vraždili klidné arménské obyvatelstvo. Hafis shledal tam výjevy nevýslovné bídy a děsného násilí. Starší Arméni, aby získali v něm důraznějšího a upřímnějšího ochrance svých zájmů, vyjevili mu, že on sám svým původem jest Armén a křesťan a nikoliv mohamedán. Na otázky, kde jest jeho otec, kde jeho rodina, dáno mu za odpověď: „Nepochybně ve vesnici Chiritane, tam dlouho neobjevili se Kurdové a jsou tedy snad ještě na živu."

Mladý setník nalezl však jen ohořelé trosky svého rodiště. Jedině na břehu ušetřeny zůstaly tu a tam chaty rybáků, v nichžto některé rodiny se zachovaly před pleněním a vražděním Kurdů. — „Znali jste Alichana?" vyptával se jich Hafis. — „Znali, efendi." — „Jest někdo z rodiny té na živu?" — „Pouze dcera, Filareta." — „A kde se nalezá dívka ta?" — „Kurdové ji odvlékli."

Po mnohém namahavém hledání nalezl Hafis svou sestru. Aby neuvalil na sebe podezření nedůvěřivých mohamedánů, že jest v pokrevním příbuzenství s křesťankou, vybavil ji z rukou Kurdů co svou sestřenici a odvezl do Cařihradu. Na výšině nad Bosporem najal si domek, kdež vzdálen hluku městského s ní žil. Přátelství s mohamedánskými rodinami Hafis se vystříhal a s křesťanskými rodinami sestru svou seznámiti nesměl; takž rostla dívka v úplné odloučenosti a samotě. Pouze dvakráte téhodně docházel k ní arménský učitel a někdy z večera přivedl Hafis tajně arménského duchovního.

Vzdor odloučenosti Hafise neušlo však pozornosti slídičů dvorních haremů, že Filareta jest dívka neobyčejné krásy; ba první kleštěnec sultánův věděl také, že k Hafisovi dochází někdy arménský duchovní. Za málo měsíců měla nadejíti slavnost bajramu a dle dávného obyčeje má v den ten býti zasnoubena sultánu dívka neobyčejné krásy. Hakim Safi přemítal dlouho, kterak by obdařil nového sultána; konečně se rozhodl. Šlo mu při tom o mnohem více, chtěl dosíci rázem dvojího.

Deštivé noci na 14. června ozvalo se prudké klepání na dvéře domku Hafisova. Vyburcován ze sna, tázal se, kdo to. Dáno mu za odpověď, že posel s rozkazy od Husseina Avniho paše. Otevřel dům a k němu vstoupil voják s listem z ministeria války. Sotva však začal čísti, byl povalen, svázán a list mu odňat. Taktéž svázána jediná služka, stará černoška, kterouž z Trebizondu přivezl. Dívky zmocnilo se pět zakuklenců a odvleklo ji z domu. „Jsem křesťan," zašeptal jeden ze zakuklenců k Hafisovi, odnímaje mu list, „pomsti se za mne i za sebe!" „Komu?" ozval se Hafis. „Tiše, Husseinu Avnimu pašovi," zašeptal mu tento. Tím ukončen noční výjev, jenž netrval ani pět minut.

Dívka dovlečena byla k Bosporu a odtud dopravena v kajku k Dolma Bagče. Byla určena za dar sultánovi o slavnosti bajramu.

Téže noci odbývala se v Dolma Bagče ministerská rada. Hlavní slovo měli Hussein Avni a Midhad. Srazili se poprvé a již takovým způsobem, že nebylo pochybnosti, že padnouti musí buď jeden neb druhý! Hussein Avni horlil pro utvrzení starých řádů, pro obnovení vojenství, aby každý mohamedán byl vojákem, pro politiku, aby Turecko jednalo jen k vůli sobě a s ohledem na sebe co mohamedánský stát a nikoliv k vůli Evropě a s ohledem na Evropu, kteráž i v přátelství

i v nepřátelství stejně jest soběcká; horlil i pro povznešení svatosti a nedotknutelnosti moci sultánovy. Midhad naproti tomu žádal za opravy vnitřní, kteréž získají Turecku sympatie a peníze, ba snad i allianci Evropy, jež jest sama v sobě nesvorna. Dokazoval velkou důležitost ústavy a sněmu tureckého, kteréž sultánovi nebudou mnoho překážet a na kteréž může svaliti svou těžkou odpovědnost.

Za jeho řeči vešel důstojník službu mající a odevzdal mu list. Midhad jej prohlédl a podal Husseinu Avnimu.

„Budiž potrestán," prohodil tento krátce. „Věc kvapí."

Murad zblednul a tázal se co to. Midhad mu však vysvětlil, že nehrozí žádné nebezpečí a že jedná se pouze o zatčení setníka dvorní stráže, Hafise, na něhož padá podezření, že jest vrstevníkem Jusufa Isedina, syna starého sultána.

Hussein Avni nevstávaje z místa, napsal rozkaz o zatčení setníka.

Když se rozcházel divan, očekával vrchní kleštěnec Midhada v postranní chodbě.

„O padišacha jsem se postaral. Obdrží perlu zemské krásy," oslovil ho. „Nyní však starám se ti o Husseina Avniho, přece jsi pozoroval, že nezbývá, než buď ty neb on."

„Co jsi učinil?" tázal se rychle Midhad.

„Zítra poznáš, nyní není času. Jest zapotřebí, abys podepsal rozkaz o propuštění Hafise."

„Toť zhola nemožné, vždyť právě byl zatčen," namítal Midhad.

„Vím, vždyť jest to moje osnova. Vyžaduje toho tak zájem tvůj."

Midhad mlčky podepsal připravený rozkaz, aby Hafis, jehož nevinnost se zjistila, byl propuštěn z vězení.

Než Hafis byl propuštěn, dověděl se ještě, že vezena byla kolem ve vozu Husseina Avniho paše, dívka, jeho sestra, jež hořce naříkala.

* * *

Dne 16. června byla Evropa překvapena novou zprávou z Cařihradu, jež hlásala: „Když ministři byli minulé noci shromážděni u Midhada paše, vstoupil do sálu nedávno z vězení propuštěný důstojník, zastřelil ministra války, Husseina Avniho pašu, těžce ranil ministra námořnictva Rašida pašu i adjutanta a sluhu Midhada paše." Později hlásal telegram, že vrah jest důstojník dvorní stráže, jmenem Hassan, rodilý Čerkes a že učinil tak ze msty, poněvadž byl od Husseina Avniho vězněn pro nějaké provinění. Konečně došla i zvěst, že vrah jmenuje se Hafis, že jest rodilý z Asie a že lpělo na něm i podezření tajného křesťanství. O týden později podána byla též obšírná zpráva o jeho popravě.

Propuštěn z vězení, obdržel Hafis svou zbraň a první jeho cesta byla k Husseinu Avnimu. Zde však mu oznámeno, že ministr války si vyjel a večer že dostaví se k radě do paláce Midhada paše. Když se octnul před palácem Midhadovým, byl již pozdní večer. Stráž a sluhové všude mu ustoupili, až dostal se před baldachýnové dvéře síně, kde se radila turecká státní rada. „Stůj efendi, nesmí se vcházeti," zvolal tu na něho strážník a bránil mu vchod zbraní. Hafis ťal strážníka do krku

a rozlícen vrazil do vnitř volaje: „Vrať mi sestru, vrahu.“ Rychlostí blesku vrhl se na Husseina Avniho, střelil do něho několikráte a zaryl mu šavli hluboko do těla. Střílel na všechny strany, než od sluhů byl povalen a svázán. Midhad použil nastalého zmatku a ujel rychle do Gyldizkiosku, aby oznámil sultánovi velké neštěstí a zároveň své šťastné zachránění.

U vchodu očekával ho vrchní kleštěnec. „Pozdravuji tě co nejmocnějšího vezíra,“ oslovil Midhada a pokleknuv dodal: „Jsi samovládcem, nepřítele vlasti dotknul se prst Alahův.“

„Staneš se nejvyšším obřadníkem sultánova dvora,“ oznamoval mu Midhad.

„Vzal jsem si již odměnu,“ namítal vrchní kleštěnec. „Vzal jsem si klénoty haremu Abdul Azisova ....“

Z tureckého triumvirátu r. 1876 zmocnil se vlády Midhad paša, podporován zejmena od Anglie, kteráž jeho vládu a jeho sultána chtěla hájit i vysazením anglického vojska na břehy Bosporu, kdyby mohamedánský lid se jí vzpíral. Dne 1. srpna sesadil Midhad sultána Murada V. a posadil na trůn Osmanův Abdula Hamida. Brzo však došla řada i na něho. Úkladem téhož vrchního kleštěnce byl zatčen, vypovězen a vyvezen, aby nemohl znovu sesadit sultána a prohlásiti se sám s pomocí Anglie snad za samovládce věřících, jak v Stambulu o něm se tvrdí.

U hrobu Jana XXIII.

Rajskými dveřmi*) v podvečerní chvíli
jsem vkročil v kapli Baptisteria,
opodál s dómu štíhlé Campanily
zvučelo šerem Ave Maria!

Oltářní sochy kladly dlouhé stíny,
po mosaiky pestrém kamení,
měsíce paprsk mihotavý, siný
mešního roucha líbal třepení.

Můj krok se bořil v kámen vyvětralý,
náhrobních desek písmo rozrýval,
s ním ptáčat pískot, pozdní, rozespalý,
v ambitech kaple smutně dozníval.

Náhrobků mramor rozjasnil se v bělo,
jak sfingů řada v temné aleji;
tu o sarkofág zavadilo čelo,
na stěně poblíž rajských veřejí.

---

*) Tak nazval Michel Angelo proslulé kovové dvéře baptisteria ve Florenci.

Nad rakví křížem ruce sepínala,
postava chmurná v kněžském ornátě,
se stropu clona baldachýnu vlála,
v ní klíče Petra, tkány v brokátě.

Pallium vlnou bedra ovívalo,
na ruce skvěl se prsten rybáře;
kaménků tisíc barevných si hrálo
na berle z plechu, žluté tiáře.

Brunatné čelo, chmurně rozesněno,
pod diadému sponou zářivou
snad vášní divou bylo skaboněno,
či temnou jenom bronzu olivou?

Ač oko v sloupu — z brvy mračné, husté,
blesk zloby šlehal, hněvný, kikatý
v noc kolem; líce oholené, pusté,
rty k proklínání z tuha sepjaty.

Mně zdálo se, že pod pokrývkou z kovu,
snů černých přízi kněz dál utkává,
mně zdálo se, že v sarkofágu krovu
se tyčí vzhůru jeho postava.

Jan papež — — Cossa!*) démon hříchu, viny,
božího hněvu děsné rameno;
sen z Pathmu, oděn v Antikrista stíny,
před nímž se chvělo lidstvo zděšeno.

Meč nahý, který v středověké noci
o hlavu lidstva rozbil Hospodin,
že modlu sdělal v kněze pychu, moci,
před Baalem klekal podlý země syn!

Že pohřbil ducha vzlet a sílu paží,
jak Simson v klínu Delily,
že, slepý hudec, stával na zápraží,
když v síních zlatých bozi hýřili!

Postava hrůzná ku klenbě se pjala,
na netopýří, tmavé peruti,
však sotva vzletla, zase upadala,
jak Satan sražen s nebe klenutí.

---

*) Název mořského loupežníka, napotom papeže Jana XXIII.

Mně dál se zdálo — do kaple že vchází
stín bledý Mistra z dálné Kostnice,
a zlaté zrní — jiskry kolem hází,
v nichž plála druhdy jeho hranice.

I mněl jsem tehdá, že mi ve sluch bije
divoký jekot vlny Bodanu —
posvátných žalmů teskná melodie —
— rákosu ševel v Rýna límanu.

A zatím jenom podál drkotala
tiara z plechu větru v záchvatě,
na rakvi klidně ruce křížem pjala
postava chmurná v kněžském ornátě.

Otakar Mokrý.

Král stepi.

Román

od

Serváce B. Hellera.

Díl druhý.

Na průplavu řeky Mojky v Petrohradě, nedaleko mostu, jemuž se říká „Koňušennyj most“, žila v letech šedesátých hraběnka Saburová, stařičká vdova po někdejším odborném přednostovi v ministerstvě války. Příbytek její byl sice útulný, ale co do prostoru obmezený: čtyři komnaty a předsíň — jaká to chudoba na hraběnku v sídelním městě ruském! Nábytek, kterýž ty čtyři nevelíké komnaty zdobil, vypravoval elegicky o své někdejší nádheře a připomínal svými těžkými řezbami, hedbávnými látkami a vůbec celým slohem na vkus, který panoval na počátku nynějšího století. Zlato na massivních ornamentech bylo již z větší části setřeno, a ohnivé druhdy barvy hedbávu vybledly jako upomínky na vzrušené doby prvního francouzského císařství. Pestré kvítí drahocenných druhdy koberců bylo již dávno odkvětlo a v záhybech těžkých záclon jevily se povážlivé trhliny. Ze všeho dýchalo ctihodné stáří, a na první pohled zdálo se, že nejsou ty komnaty ničím jiným, než částí jakéhosi rodinného musea.

Stará hraběnka žila tu svým upomínkám jako ve svatyni nenahraditelných památek. Bývala druhdy bohatá a měla velkolepou domácnost; její salón navštěvovali ministři a vůbec nejvyšší hodnostové říše. Její kráse dvořil se celý Petrohrad a sám car osvědčoval jí velkou pozornost — co všechno byla by stařičká dáma mohla vypravovat!... O úsměv s jejích rtů závodili lvové petrohradských salónů, o její přízeň ucházeli se státní úředníci a důstojníci, kteří mocné přímluvy potřebovali, jejího úsudku dovolávali se spisovatelé a umělci, a kdykoliv se o nějakou pikantní dvorní historku nebo hladkou intriku jednalo, rokovali s ní důvěrně státníci a žurnalisté. Tak bývalo. Ale z toho všeho zbyly jen vybledlý, místy již spuchřelý nábytek a několik slabých nitek, jimiž se zimním palácem ještě ve spojení se držela.

Hraběnka schudla a přežila se. Celý svět kolem se změnil, ale ona nebyla již k změnám spůsobilá. Jevila se tudíž ve všem co zbytek z minulého století; mluvila jen rusky a libujíc si v patriarchálním obyčeji tykala každému na potkání, nechť si byl mladý nebo starý, nízký

nebo vznešený. Kterak se stalo, že schudla, nikdo již nevěděl a tázat se jí ovšem nikdo nesměl. Jen tolik bylo známo, že nastal v jejím domě úpadek pro zcela nepatrnou událost, pro náhodu, kteráž jen v dvorních kruzích takový může míti účinek!

Za onoho času, kdy její muž ještě byl řídícím duchem ministerstva války, odbývala se v zimním paláci večer před novým rokem vždy velkolepá dvorní maskaráda, kteráž v tom záležela, že se pořádal obrovský maškarní průvod nádvořím a všemi komnatami carského palácu. Téhož večera byl zimní palác bez vstupenky všemu lidu přístupen. Před maskarádou večeřel dvůr při oslňujícím osvětlení v divadle eremitáže, a tím časem valily se již tisíce lidu všemi portály do carského sídla. Mezi aksamitem, hedbávem a drahocennou sobolinou mačkaly se hrubé ovčí kožichy a útlé nožky v safianových střevíčkách přicházely do negalantního styku s neurvalými juchtovicemi. Když pak průvod obcházeti začal, byly již nádvoří, chodby a všechny sály i komnaty zimního palácu obecenstvem všeho druhu přeplněny, a nade všechen lid vynikala vysoká postava cara Mikuláše s třírohým kloboukem a klátivým chocholem.

Bylo pak od času Alexandra I. obyčejem, že první osoba, která do palácu vstoupila, a poslední, která z něho po maskarádě vycházela, své jméno, stav i bydliště udati musela, o čemž se druhého dne carovi zpráva podávala. Muž naší dámy, hrabě Saburov, nebyl nikdy na žádné maskarádě, nikdy v žádném divadle, chodil, i když byla společnost, v deset hodin spat a vstával vždy se slunce východem. Jednou přijela k novému roku do Petrohradu jeho sestra s osmnáctiletou dcerou a odborný přednosta musel slíbit, že je ke dvorní maskarádě doprovodí. Ale šel tam na své neštěstí. O jedenácté hodině byl následkem starého zvyku tak ospalý, že ho všechen šum nic nebavil a on jako zpitý kolem se rozhlížel hledaje, kde by poseděti a podřimnouti si mohl. V průchodních sálech velkého přízemí palácu nalézají se po stranách malé neosvětlené kabinety s pohodlnými lenoškami. Odborný přednosta vklouzl do jednoho takového kabinetu a vyzval své dámy, aby jen s proudem dále chodily a po skončené maskarádě, až na zpáteční cestě zase okolo půjdou, pro něho se zastavily. Dámy slíbily, ale nebyly s to slibu dostáti: sluhové spustili všude těžké záclony, kabinetů bylo mnoho a tlačenice bez konce. Sestra a neť odjely polo zoufalé domů, hrabě pak spal klidně dále a byl teprv ráno od leštičů parket nalezen a vyburcován. Byl tedy posledním, který z palácu odešel, ale on byl včera také prvním z těch, kteří do maskarády se dostavili, doufaje, že bude takto dříve hotov a svoboden. Minul rok. Všemohoucí ministr Arakčejev předložil carovi návrhy na udělení odměn. Odborný přednosta Saburov byl na prvním místě. Mikuláš potvrdil celý návrh, ale vyškrtl Saburova. Arakčejev osmělil se učiniti proti tomu námitku; ale car vpadl mu do řeči: „Což víte vy, ministři?! Tento úřadník navštěvuje všechny maskarády, je tam poslední a první — to není žádný pracovník!“ Žádné výklady nic nespomohly — odborný přednosta zadal o propuštění. „Upadl v nemilost,“ rozkřiklo se městem; „vyšlo něco zlého na jevo, car sám se o tom přesvědčil“ a tak dále. A Saburov neznal přec jiné cesty, než z domu do kanceláře, tam byl vždycky prvním a posledním! Salón paní hraběnky osiřel, její pokusy o navrácení dřívější vážnosti způsobily

zbytečný luxus a spohltaly ohromné sumy peněz, a takž asi dostavil se i hmotný úpadek, z něhož sestárlá dáma skoro jen čest a trochu nábytku si zachovati dovedla.

Nyní žila ve svém skromném bytě tiše, od celého světa odloučena. Však nikoliv — měla dosud spojení s velkým světem carské residence dolů i nahoru. S obecným světem udržoval ji ve styku synovec, Petr Michajlovič Razumovskij, důstojník u gardy, se svými přáteli, nahoru pak udržovala si sama přímé spojení. Každého dne o 4. hodině strhlo se na dvoře, do něhož okna hraběnčina bytu vedla, ohromné rachocení: mohutná archa na čtyrech kolech, s obrovským znakem na dveřích, s připřaženými čtyřmi koňmi, s jezdcem v popředí, kočím a lokajem v parádní livreji valila se těsnými vraty na ulici. Ptal-li se někdo, co ten předpotopní zjev znamená, odpověděla mu starší komorná, která až do odjezdu starobylého kočáru vždy na dvoře setrvala: „Stará paní jede do zimního palácu. Jezdí po celý rok, den co den, k ministrovi carského dvora na oběd; o jedenácté hodině v noci se vrací — vůz pojede k desáté opět za ní.“ A tak tomu i bylo. Každého večera o jedenácté rachotila archa s obrovským znakem opět do dvora, stará hraběnka vystoupila, nazvedla si sama vlečku a šla majestátně vzhůru po schodech. Lokaj nesl vždy za ní veliký kornout s „dvorním konfektem“, kterýž hraběnka pravidelně od dessertu uschovávala a druhý den ráno k čaji předkládala.

V kuchyni u staré hraběnky nikdy se nevařilo; vytápěli pouze dvakrát denně samovar a jídla pro Petra Michajloviče, komorné a služebnictvo dodával — ale nikoliv pravidelně — nedalcko bydlící „kuchmister“. Ve velkých ruských městech, jsou totiž „kuchmisterské“ závody, ve kterých se v každý čas dle lístku jísti aneb také jidlo domů objednávati může. V závodech „kuchmisterských“ nesmí se hostům nic jiného nalévati, než čistá pramenitá voda. Ale mimo to jsou i „kuchmistři“, kteří nemajíce veřejné místnosti, jen na objednávku do domů vaří, a od takového „kuchmistra“ nosilo se jídlo nahoru ke staré hraběnce. Ona sama se ho ovšem nikdy ani nedotekla; jí stačily ráno a v poledne dvě sklenice čaje s nějakým tím konfektem, a odpoledne obědvala vždy v zimním paláci.

Bylo to zvláštní zátiší v bytě hraběnky Saburové. Petr Michajlovič říkával, že slyší se všech stran šepotání věčnosti a že jest mu, jakoby sídlil v ptačím hnízdě u prostřed Petrohradu, kterýž v les se proměnil, v hnízdě měkkém, ale bez zobu. Byl to obraz vznešené chudoby, sešlá domácnost v přeludných obrysech nádhery, forma bez obsahu, zvětralá skořepina bez jádra. Na té hraběnka, nemajíc jiného, ještě lpěla. Povoz, v němž vyjížděla, náležel k rodinnému museu, ale koně vydržoval jí ministr, kterýž se takto odvděčoval za služby, jenž mu byla hraběnka v mládí prokázala. Jí děkoval prý za svou karriéru.

Takovým způsobem žila hraběnka Saburová bez velkého vyrušení již mnoho let a jednotvárnost toho života stala se jí prodlením času nezbytným pořádkem. V době, do kteréž toto vypravování spadá, přijela jednou patrně mrzuta o půl dvanácté v noci domů. Poručík Petr Michajlovič ještě nespal a spěchal, aby tetu políbením ruky uvítal. „Nastává nám opět starost, milý Petře,“ pravila stará paní, když byla

komorná ji odstrojila a kornout s „dvorními konfekty“ na obvyklé místo odnesla. „Považ si jen, velký dvůr odjede už zejtra na Krym, do Livadie, a ministr byl teprv dnes překvapen zprávou, že musí císaře tam doprovodit. Zase jednou jsem tedy osiřela. Léto je už v plném žáru, je nejvyšší čas odstěhovati se na venek, a my nemáme tentokráte žádné dače.“ *)

„Ale tetinko,“ namítal poručík, „vždyť máte přece jako obyčejně k disposici ministrovu villu v Petrhofě?“

„Daču bychom ovšem měli,“ odpovídala starostlivě hraběnka, ale bez kuchaře, bez spižírny, bez sklepa, se studeným krbem — a na samostatné stravování tam nestačí naše důchody. Víš, jak se tam musí žíti a jak je tam všechno draho! A co si počneme zde, zejmena já?! Každý slušný řemeslník posílá již ženu a děti na daču, a já mám poprvé, co živa jsem, ztrávit léto v této kamenné výhni! Nikdy nereptala jsem proti opatřením dvora, ale tentokráte — bůh ví, kdyby ještě žil car Mikuláš, že by ministr nemusel do Livadie. Tolik bych u něho ješě zmohla!“

„Netrapte se tím, tetinko!“ utěšoval starou paní Petr Michajlovič. „Vždyť nebude snad tak zle. Budeme zejtra přemýšlet a nepochybuji, že najdeme pěkný venkovský útulek, do něhož byste se uchýliti mohla. A nyní prosím snažně, tetinko, ulehněte si a spěte klidně. Dobrou noc!“

Poručík políbil staré paní ruku a vzav svícen do ruky, odcházel. Avšak ve dveřích se obrátil, udeřil se zlehka do čela a vraceje se pravil: „Zapomněl jsem na něco, tetinko! Pod večer přijel komorník knížete Galicyna Rjabčika a zůstavil pro vás tento lístek.“

Hraběnka rozevřela psaníčko, nasadila si lorgnon a čtla; Petr pak postaviv svícen na stůl a opřev se levou rukou o lenoch protějšího křesla čekal, jaké novinky se dozví aneb jaký rozkaz asi obdrží. Hraběnka čtla pomalu a usmívajíc se, kývala spokojeně hlavou. To bylo tak dobré znamení, že se i sám poručík v příjemné předtuše usmíval.

„Měl's pravdu, Petře,“ promluvila hraběnka, snímajíc lorgnon a spouštějíc ruku s listem do klína, „měl's pravdu, že netřeba se pro ministrův odjezd oddávati přílišným starostem. Máme vyhráno! Zde píše mi stará moje družka, Anna Galicynová, která mne poslední dobou jaksi nápadně zanedbávala — ale to jí budiž odpuštěno — že si bude ona i Lev Galicyn za štěstí a velkou čest pokládat, přijmu-li na celé léto jejich pohostinství v Carském Sele. Slyš dotyčné místo: „Vyslechli jsme s opravdovou radostí zprávu, že ministr s císařem odjede, a že bude tudíž naše milá, nedostižná hraběnka Alžběta zase jednou svobodna. Ten ministr je zlý sobec: nechce jí mimo sebe dopřáti nikomu! Používajíc tedy vítané okolnosti, že musí ten nepřející člověk na jih, spěchám — než by mne někdo jiný předešel — poprositi svou drahou, roztomilou hraběnku Alžbětu, aby také našemu domu svrchovanou čest prokázala a na léto — ale na celé léto — u nás hostem byla . . . . Celé levé křídlo naší villy je pro Tebe už zařízeno a také o Tvůj lid je s dostatek postaráno. Zejtra přijedu si pro odpověď a budu nad

*) Dača = letní sídlo.

míru šťastna, budu-li moci Lva oblažiti radostnou zprávou, že's naše pozvání s obvyklou laskavostí přijala.“ A tak dále. Co říkáš tomu pozvání?“ tázala se stará paní, odkládajíc zase list i lorgnon.

„Že je velmi delikatní a srdečné, a že není možná ho odmítnouti,“ odpověděl poručík.

„Nu vidíš“, na to zase hraběnka, „i já tak soudím a těší mne opravdu, že se mnou lidé dosud tak mluví, jakobych ještě byla tou, kterou jsem druhdy bývala.“

„Ale jak pak by měli a směli s tebou jinak mluvit, tetinko?“ tázal se s lichotným podivením Petr Michajlovič; „mluvit jen o stupeň chladněji, bylo by již urážkou, a té bych aspoň já na vás nikdy nedopustil. Ale nyní jsem přesvědčen, že budete klidně spáti a přeji vám znovu dobré noci!“

„Dobrou noc, Petře!“ odpověděla hraběnka, podávajíc mu ruku k políbení; ale zejtra budeš muset vypomáhat při skládání věcí!“

„S největší radostí, tetinko, pokud mi služba dovolí,“ přisvědčil s poklonou poručík a odešel do své komnaty. Hraběnka pak zazvonila na mladší komornou, a ukládajíc list kněžny Galicynové do skříně prohodila s povztýčenou hlavou: „Naše aristokracie není přec ještě tak dekrepidní, pak myslí Dixon“, a šla hrdě za komornou do ložnice.

* * *

Třetího dne stěhovala se hraběnka Saburová se svým nečetným služebnictvem na letohrádek knížete Galicyna do Carského Sela.

Carskoje Selo (po česku řeklo by se „Carská vesnice“) je od Petrohradu jen 25 verst čili asi $3^1/_2$ míle vzdáleno, a železnice, která tam z Petrohradu vede, byla první železnou drahou v Rusku. Není-li car na Krymu, sídlí větší část léta v Carském Selu, kamž ho, jak samo se rozumí, i valná část šlechty a vůbec vznešené petrohradské společnosti následuje. Crský zámek v Carském Selu jest nejnádhernější letní sídlo ruského panovníka; jeho nitro chová v sobě nádheru a poklady, o kterýchž by se nová „tisíc a jedna noc“ dala napsati. Jsou tu lazurové, jantarové a perleťové sály; malachitové, jaspisové, achatové a porfyrové sloupy; čínské, perské a turecké komnaty, kolonády, mramorové koupelny, mosaiky, nejskvostnější koberce, obrovské vásy z drahocenných nerostů, turecké kiosky, ba celé čínské vesnice, hollandské a švýcarské domky, triumfální oblouky, římské sloupy a bronzové pomníky, a mezi nimi růžové hájky, eremitáže, umělé trosky, římské hroby, jeskyně, vodopády a tak dále. Zámek sám je 700 stop dlouhý. Dříve byly podstavce a hlavice soch i sloupů, vásy a vůbec všechny ornamenty a ozdoby pozlaceny, a toto pozlacení samo stálo prý přes million rublů stříbra. Ale po několika letech začalo zlato neblahým působením povětrnosti opadávat. Podnikatelé oprav nabízeli císařovně Kateřině jen za oprýskané lístky zlata půl millionu rublů, ale Kateřina odpověděla prý: „Není mým obyčejem, abych staré šaty prodávala.“ Nyní jsou ovšem jen kupule chrámu a věž pozlaceny. Vnitřní úprava palácu, kaple a sálů jest nad míru luxuriosní. Stěny tak zvaného lazurového sálu jsou lazurovými plotnami obloženy a podlaha je celá

ze slonové kosti s perleťovými kvítky. Sál ten není sice příliš veliký, ale nemá snad sobě rovného; jantarový sál považuje se za pravý div světa; jeho stěny sestávají totiž ze samého jantaru, jejž byl Bedřich Velký Kateřině daroval. Žlutá, obláčkovitá a místy skvrnitá barva těchto stěn nedělá sice žádný obzvláštní dojem, ale kde na světě je asi sál tomu podobný? Ložnice Kateřiny II. má porculánové stěny a spočívá na zeleno-červených mramorových sloupech. — Zahrady, oranžerie a sklenníky carsko-selské náležejí zajisté mezi největší na světě a jsou téměř s báječnou péčí pěstovány.

Šedesátý stupeň severní šířky probíhá, jak známo, petrohradským okolím, a v tak blízkém sousedství věčného polárního ledu takové zahrady, sady a plody! Co svět stojí, nevykouzlila lidská ruka na tak vysokém severu takovou nádheru rostlinstva. Možným činí to ovšem jen mírné Baltické moře s teplou větví Golfského proudu, ale proto přece zůstává div divem. Na všech jiných mořích zeměkoule přestává ve stejné sevevní šířce už dávno všechno sadařství a květinářství. Na téže parallele, na kteréž v petrohradském okolí nesmírným úsilím a nákladem nádherné parky byly zřízeny, pasou v Sibíři Ošťakové a Tunguzi své soby v chudých mechovištích, projíždějí se Kamčadálové v saních se psy na ledu a sněhu, který nikdy netaje, a živoří v americkém Grónsku zakrsalí Eskymáci o tuku z ryb a tuleňů. Jaká to protiva mezi těmito kraji a Cárským Selem při stejné zeměpisné poloze! Zde spojily sady, oranžerie a sklenníky plody a květenu nejrůznějších podnebí, a samo ovoce vlastní říše dozrává tu carovi v čas zcela neobvyklý. Zahradník dodává pro carskou tabuli jahody v době, kdy země kolem ještě pod sněhem mrzne, a on dodává jich na centy. Na počátku pak léta jedí se v Carském Selu hrozny a broskve, kteréž se i krymským vyrovnají. Tak velkolepě je zařízeno letní sídlo carovo a netřeba dokládat, že i velmožové ruští, kteří u dvora se drží, své letohrádky co možná k němu přispůsobují.

Villa knížete Galicyna nazývala se „Světlana“. Hlavní část budovy jakož i pravé křídlo ponechala si rodina Galicynova, levé pak křídlo postoupila staré hraběnce Saburové. Toto křídlo obsahovalo v přízemí byty pro několik služebných a v nevysokém prvním poschodí tři velké komnaty s předsíní, balkónem a krytou terassou, kteréž se za pěkného počasí co jídelny mohlo používati. Na východní a jižní straně bylo levé křídlo letohrádku opodál obstoupeno vysokým košatým stromovím, tak že jen málo kdy několik slunečních paprsků hustým větvovím až do hraběnčiných komnat se prodralo. To bylo staré dámě obzvláště příjemno, poněvadž ji sluneční jas oslňoval a nervósní činil.

Za několik dní vpravila se hraběnka zcela do nové situace a cítila se záhy blaženou. Jediné, co jí scházelo, byla společnost veselého a přítulného synovce, poručíka Petra Michajloviče Razumovského, jemuž služba nedovolovala, aby se na delší čas z Petrohradu vzdálil. Nejvyšší ústupek, jehož se poručík domohl, bylo dovolení, že smí občas na den, na dva dni do Carského Sela dojíždět; jinak byl, byť i nikoliv na přímou službu, aspoň na město stále upoután. Avšak i za tento nedostatek měla stará hraběnka náhradu: skvělé úterní a čtvrteční večery u knížete Galicyna a mladé kněžny Lidie Odojevské, dcery Lva Galicyna, jejíž

choť co plukovník také jen ob občas na daču mohl dojíždět. Hlavní a obzvláště zábavné byly úterky ve „Světlauě“ u Galicynových.

Začátek schůze byl položen na 10 hodinu — dříve přijíti bylo by směšné bývalo; ale za to nesměl nikdo odejíti před slunce východem. Ježto pak slunce tou dobou teprv o desáté hodině zapadalo a o druhé již zase vycházelo, říkalo se vším právem, že společnost vždy celou noc pohromadě sedí. Před desátou uzavíraly se v komnatách prvního patra těžké okenice a rozžehovaly se vysoké pozlacené kandelábry. V prvním salóně hrála vybraná společnost billard, v druhém hrály se karty a v třetím přijímala kněžna Galicynová hosty, kteří se ovšem jí nejprv představovali. Kněžna, dáma to pokročilého již věku, ale proto přec ještě svěží, líbezná a rozmarná, připravovala sama čaj, kdežto se jinde hotový roznáší, a seděla při tom majestátně, jako na trůně, ve vysokém křesle před velikým stříbrným samovarem. Obtížné a nudné představování hostů hostům nebylo u kněžny ani v Petrohradě spůsobem a odpadalo zde docela; kdo jednou uveden byl, byl censé, a směl se všemi přítomnými, jako se známými obcovati. Obyčej ten je pohodlný. Hosté přicházejí s lehounkým pozdravem, jakoby byli společnost teprv před desíti minutami někde opustili, a odcházejí, aniž by se komu poroučeli.

Ve všech salónech bývalo vždy hlučno; jen v třetím, kdež se kolem kněžny nejvíce dámy soustřeďovaly a kamž pánové jen na čaj a krátký rozhovor docházeli, ovládal časem jakýsi parlamentární řád a ustával na chvíli všechen šum, že bylo ticho jako v kostele — když se totiž vypravovalo. Kněžna Galicynová milovala nad míru pikantní historky a anekdoty, a hosté znajíce tuto její libůstku, snažili se jí co nejvíce vyhověti. Tak bylo i dne 16. června. Kněžna Galicynová seděla od samovaru stranou odvrácena a opírajíc hlavu o pravou ruku, pozorovala s patrným potěšením pestré skupiny dam a pánů, kteréž právě tak šumně a rozmarně se bavily, že ona sama na chvíli opuštěna zůstala. V tom vykřikl někdo z pozadí, že všechno přehlušil: „Ejhle, náš nepřemožitelný! Venit, vidit, vicit!“ a v salóně nastalo ihned napjaté ticho.

Do salónu vstoupil vysoký hubený muž asi padesáti let, v upjatém černém fraku, s hvězdou na každé straně prsou. Každý lokaj ví, že se řádové hvězdy na levé straně nosí, a jsou-li dvě, že obě *tam* patří; ale to vcházejícímu hrdinovi patrně nevadilo. Byl to jakýsi pan Sibirjakov, státní rada a ředitel praesidiální kanceláře v ministerstvě komunikací s úřadní hodností generála. Považoval se za nejlepšího hráče na kulečníku, ale prohrával proto přece vždycky; považoval se také za neodolatelného miláčka dam, ačkoliv byl těmto jen na posměch — proto dostalo se mu přezdívky „nepřemožitelného“. Sibirjakov neohlížeje se na pravo ani na levo, šel hrdé vzpřímen přímo ke kněžně, aby se jí představil. Kněžna podávajíc mu ruku k políbení, podívala se maně na jeho prsa a dala se do smíchu. „Feodore Ivanoviči,“ pravila tisknouc krajkový šátek k ústům, „prosím vás, jaké to máte řády? To na pravo zde měl by býti Stanislav druhé třídy, ale proč máte zavěšeny hvězdu i kříž zároveň?“

„Jest to věc zcela přirozená, milostivá kněžno,“ odpovídal Feodor Ivanovič se sladkým úsměvem; „nosím Stanislava v tomto spůsobě co

památku na jednu pro mne skoro osudnou událost. Za našich časů, to jest asi před dvacíti lety udílel se řád Stanislavský v druhé třídě s křížem a hvězdou zároveň; hvězda o sobě znamenala první třídu. I stávalo se tedy často, že majitelé Stanislava druhé třídy kříž doma nechávali a pak vypadali, jakoby měli třídu první. Když ten a onen, proč ty ne, Feodore? pomyslil jsem si a učinil nápodobně. Jednou seděl jsem tedy v lóži velkého divadla s hvězdou bez kříže; císař, který šikmo naproti v dvorní lóži seděl, zpozoroval to, a druhý den byla mi hvězda druhé třídy škrtnuta. Musel jsem dalších pět let v potu tváři pracovat, abych si ji opět zasloužil, a od té doby nosím hvězdu i kříž, ačkoliv už toho není potřebí."

„Ale pak," smála se opět kněžna, „patří kříž na krk a hvězda na levou stranu!"

Všechno kolem dalo se do hlučného smíchu, více ovšem, než zmatku v řádech na hrudi p. Sibirjakova, jeho svrchovaně komické a rozpačité figuře. Ale kněžna nechtíc ho vydati v šanc pichlavým vtipům a poznámkám rozveselené společnosti, rozhledla se významně kolem a pravila s příměskem vážnosti:

„Odbyl jste si křest ohněm, milý Feodore Ivanoviči, nasypte nyní na naše hlavy řeřavého uhlí: jsem věru velice žádostiva, jakou novinku jste nám dnes přinesl."

„Lituji velice, kněžno, že je vaše očekávání tentokráte sklamáno," odpovídal s dřevěnou poklonou Sibirjakov; „mimo malé dobrodružství na billardu, jehož jsem sám zažil, nedošla od té doby, co jsem naposledy v Petrohradě váš salón navštívil, mého sluchu ani jediná historka, která by za vypravování stála."

„Vypravujte to dobrodružství, to dobrodružství," volali unisono kolem pánové i dámy a Sibirjakov, postaviv se do posice, jakoby říšskému kancléři referoval, jal se vypravovati takto:

„Pánové, kteří se mnou kdy hráli, dosvědčí mi zajisté, že nejsem na billardu žádný nováček; beru-li tago do ruky, volají znalci kolem, že bude koncert, a shrnují se zvědavě ke kulečníku. Ale hra a výhra jsou věci dvojí, jak jsem se onehdy zase přesvědčil. Je tomu sotva čtrnácte dní. Přijel jsem v noci poštou do města a jeda ke druhé hodině kolem restaurace Dusaux-ovy, pocítil jsem zuřivý hlad. V restauraci bylo ještě světlo. Vešel jsem tedy a objednal si večeři. Jakýsi elegantní muž s řádovou stužkou v kabátě, hrál sám na billardu a tázal se mne, nemám-li chuť zahráti si jednu neb dvě partie. Avec plaisir, s největším potěšením, odpověděl jsem nemoha arci tušiti, že to byl hráč z řemesla, vlk nejhorší sorty. Maskoval zpočátku svou hru, dělal nejhrubší chyby, ale na konec přece vždycky vyhrával. Sebral jsem všechno svoje umění a hrál, že mne dozajista ještě nikdy nikdo tak hráti neviděl, ale on, jakoby měl okouzlené tago a očarované koule, posléz přece vždycky zase vyhrával. Než minula hodina, prohrál jsem všechny peníze, jež při sobě jsem měl a ještě jsem mu zůstal pět set rublů dlužen. „Pošlu sem zejtra ty peníze, pan Dusaux mi dá na ně kvitanci." „Dobrá," odpověděl hráč; „jmenuji se Petruškin." O polednách následujícího dne poslal jsem sluhu s penězi; ale Dusaux nepřijal jich a odevzdal sluhovi podepsanou již kvitanci. Přišel prý

nedávno člověk, který se co můj sluha představil, a zaplatil celý obnos. Lámal jsem si dlouho hlavu, kdoby ten galanthom asi byl, ale nadarmo. Teprv onehdy, než císař odejel, potkal jsem před sezením státní rady náhodou následníka trůnu. Zastavil mne, vyptával se na rozličné úřadní záležitosti a prohodil pak, propouštěje mne, s tajemným úsměvem: „Nehrajte nikdy po půl noci s neznámým člověkem!“ Co myslíte, pánové a dámy: kdo zaplatil za mne prohru?“

„Ten, kdo nedávno moje dluhy zaplatil!“ ozval se v pozadí mladý svěží hlas a do kruhu vstoupil s graciósní poklonou gardový poručík Petr Michajlovič Razumovskij. „Milostivá kněžno,“ pokračoval galantně ale vesele, „přijměte moje holdování, ač nezasluhuju-li důtky, že jsem tak buršikosním způsobem vypravování generala Sibirjakova přerušil.“

„Zasluhujete každým způsobem pokárání,“ odvětila stejným způsobem kněžna; ale poněvadž jste nám vždy vítaným hostem a milým společníkem, ukládám vám pokutu co nejmírnější: vypravujte historii o svých zaplacených dluzích!“

Poručík se hluboce poklonil a opřev se levou rukou o křeslo, ve kterémž slečna Natalie Soltykova, jedna z prvních krasavic sídelního města, seděla, jal se zcela nenuceným tónem vypravovati asi takto:

„Původ a podstatu svých dluhů nepotřebuji zajisté před tonto osvícenou společností ani vysvětlovat ani odůvodňovat — tato moje uniforma, na kterouž mám právo býti hrdým, vysvětluje všechno. Dovolím si tedy v tom ohledu, jen ještě na pamět uvésti slova jednoho z prvních německých básníků, kterýž praví:

Weiber, schulden, widersacher,
wird ein edler ritter niemals los.

A nyní k věci. Jednoho krásného dne na počátku minulého měsíce, slavného máje, kterýž se letos v Petrohradě sněhy a mrazy nad jiná léta vyznamenal, obdržel jsem rozkaz, abych se odebral večer na stráž do Petro-Pavlovské pevnosti. Kdo z přítomných pánů někdy poručíkem byl, ví zajisté, že taková noc na strážnici pramálo rozkoše přináší, a nepodiví se tedy nikterak, že jsem se na ni láhví šampaňského posilnil. Byl večer. Seděl jsem na Petro-Pavlovské pevnosti při svítilně ve své budce u starého otlučeného stolu a přebíral jsem se z dlouhé chvíle v listech svého denníku. Déšť s hrubými vločkami sněhu šlehal zuřivě do vetchého okna a vítr burácel nad boudou, jako by ji vší mocí chtěl rozmetat. Taková povětrnost rodí sentimentální myšlenky. Přehlednuv poslední stránku svého denníku, kdež zaznamenána byla radostná zpráva, že budu na podzim povýšen na štábního kapitána, vyňal jsem tužku a napsal jsem níže velkými literami elegický povzdech: „To všechno je pěkné — ale kdo zaplatí mé dluhy!“ Na to jsem se zamyslil přemítaje, jakby se rozumně k té otázce dalo odpovědět, ale odpověď mi nepřicházela žádná a já jsem usnul. Jak dlouho jsem spal, nevím; ale když jsem se probudil, dohořívala lojová svíčka ve svítilně a můj denník byl odtažen a obrácen. Patrno, že v něm někdo četl. Přitáhl jsem jej rychle ku svítilně, abych se podíval, zda-li v něm nějaká stopa po čtenáři nezůstala, a kdo popíše můj úžas, když jsem pod svou žalostnou otázkou četl tuto klassicky krátkou a pro mne věčně

památnou odpověď: „Já! Alexandr.“ — Císař dělal totiž oné noci s generálem Heydenem obchůzku a našed mne spícího, dal mi o tom zprávu oním nezapomenutelným podpisem. Dnes obdržel jsem nazpět všechny svoje směnky a nebude vám tudíž s podivením, že to prvé ze mne tak vybuchlo.“

Kněžna Galicynová podala Razumovskému ruku a pravila s úsměvem, kterýž jí opravdu rozkošně slušel: „Gratuluji, pane štábní kapitáne — jde o podruhé!

Než poručík něco odpovědět mohl, povstal zase generál Sibirjakov a odkašlávaje si, dával na jevo, že chce ještě něco vypravovat. To zpozorovavše hosté kolem, začali ihned mezi sebou hlasitě rozmlouvat, že v salóně šum nastal, jaký lze slyšet jen v parlamentě, když byla nějaká pobuřující řeč skončena. Ale Sibirjakov nebyl člověk, jehož by něco takového dovedlo odradit; stál chvíli mlčky jako nad vlnami a když mu nepokoj už příliš dlouho trval, jal se vším možným spůsobem roztržitou a do sebe zabranou společnost na sebe upozorňovat a byl by se posléz přec ještě k slovu dostal, kdyby nebyl tím časem do salónu komorník vstoupil, po jehož objevení se kněžna Galicynová povstala a slovy: „Pánové a dámy! Prosím, abyste se odebrali se mnou do jídelny“ sezení rozpustila.

Celá společnost odebrala se do velkého sálu v střední části „Světlany“, a salóny pravého křídla rychle se vyprázdnily. Jen jedna dáma seděla ještě nepohnutě ve svém křesle v rohu třetího salónu, mezi květoucími kameliemi a nádherně vypěstovanými růžemi, jakoby byla toužebně čekala okamžiku, aby se na chvíli bez vyrušení svým myšlenkám mohla oddati. Byla to kněžna Lidie Odojevská, starší dcera knížete Lva Galicyna-Rjabčika a kněžny Anny, velitelky „Světlany“, dáma čtyřiadvaceti let, krásná brunetta bujného vzrůstu s neobyčejně bohatými kadeřemi, kteréž jí půl Petrohradu závidělo. Seděla a přečítala si patrně již po druhé list o několika hustě popsaných arších malého kabinetního formátu, jejž dříve uschovaný měla za ňadry, o kterých bych chtěl napsati nadšenou dithyrambu. Přečetla, spustila ruce do klínu a pozdechla si:

„Ubohá Adelaido, jak je mi tě líto! Ty's byla mojí nejmilejší družkou v dobách, kdy jsme ještě obě byly tak šťastny. V ten den pak, kdy jsi nás opustila, skončilo se také moje radostné mládí. Ty's byla polovinou mé duše, a s tebou prchla ode mne všechna poesie života!“

Přišel sluha, aby okna zotvíral a do salónů čerstvého vzduchu napustil. Když pak odešel, pokračovala kněžna Lidie ve své samomluvě:

„Jak nadějně rozevíral se svět před tebou, právě když jsi musela vymknouti se z jeho objetí. Měla jsem tehdá jisté tušení, že tě hrabě k ničemu dobrému neodváží. Že jsem tě od sebe pustila! Kdybych se byla pevně o to zasadila, mohla jsi zůstat u mne a státi se perlou residence. Vracíš se ovšem, ale jak! Snad oprchala tvoje nedostižná krása, snad plouží se za tebou stín pochybné minulosti, snad svěsil křídla tvůj duch dříve tak bystrý. Nebylo by divu! — — — Ale kdyby ani tomu všemu nebylo, kdo nahradí ti ztracená léta, kdo dobude ti nazpět místa, které jsi již ve společnosti měla? Kdo?! Já zpozdilá

Honba na medvědy v Pyrenejích. Kreslil Gustav Doré.

žena ještě se tážu. Můj to úkol, moje to svatá povinnost! Bude to ovšem při choulostivosti naší, předsudky prosáklé společnosti úloha nesnadná, ale při tvém drahém podpisu, který zde vroucně líbám, slibuji ti, že se o ni zasadím celou svou silou a že ji provedu, jako že jsem tvá snad už jediná přítelkyně! Nevím proč, ale zdá se mi, že tě Petrohrad uvítá jedovatým sykotem; však neboj se: vyzvu pro tebe na souboj všechnu úzkoprsou podjatost, a musela by mne jen zlá moc zaškrtiti, abych neprovedla, co láska a přátelství mi velí. Cítím v sobě odvahu tragického reka — nuže, začněme ihned!“

Po těchto patheticky pronešených slovech kněžna povstala, uschovala opět list do záňadří a odešla za ostatními do jídelny.

Po skončené večeři vrátila se celá společnost zase do salónů k promenádě a hudební produkci, o kterouž se byli někteří přítomní umělci a dilettanti smluvili. Používajíc té příležitosti sezvala si kněžna Lidie do modrého kabinetu vedle prvního salónu malou společnost dam a pánů „na krátký rozhovor a zajímavou novinku“. Byly to zejména dámy: stará kněžna Anna Galicynová, stará hraběnka Saburová, slečna Natalie Soltykova, dcera státního rady a senátora, princesa Ščerbatova a hraběnka Zavalská; z pánů pak kníže Rumjancov, poručík Petr Razumovskij a ostsejský baron Lipke. Když se byly dámy kruhem rozsadily a pánové za nimi stojíce místa zaujali, postrčila kněžna Lidie své křeslo trochu do předu, usadila se a začala vypravovati:

„Vy všichni, pánové a dámy, pamatujete se zajisté ještě na krásnou a duchaplnou dívku, která před několika lety v domě mé laskavé, zde přítomné matky žila a pak se mnou do Paříže odejela.“

„Myslíte-li, má drahá, na Adelaidu Campbellovu, pamatujeme se velmi dobře,“ vpadl jí do řeči kníže Rumjancov. „Říkali jsme jí na nemalé pohoršení ostatních dam ‚La Bellissima‘.“

„Tím lépe, že se pamatujete,“ pokračovala Lidie; „ale prosím, abyste mne nevyrušovali. Víte snad také, že tuto Adelaidu Campbellovu již v nejútlejším mládí stihl osud velmi krutý: na její matce ulpělo v Jaltě podezření, že zavraždila ze žárlivosti anglického mimořádného vyslance, lorda Lyttona, což — jak se později ukázalo, nebylo pravda. Ale důvody podezření byly takové, že hrdelní soud uznal, aby matka do Sibíře poslána a tříletá dcera ve státním ústavě pro nalezence vychována byla. Dlužno vám totiž věděti, že byla matka, markýzka Campbellová, Angličanka a že se zpěčovala o své osobě z minulosti více doznati, než udával její průvodní list, ze kteréhož vysvítalo, že se narodila v Londýně a že byla, ačkoliv teprv asi 20 let čítala, vdovou po jakémsi knížeti Urzum-Tahmovi z Kavkazu. Malinké děvčátko mělo tedy, poněvadž se nikdo o ně nehlásil, do státního ústavu; ale tu ujal se ho starý přítel naší rodiny, hrabě Korsakov, dal ho v Moskvě pečlivě vychovati, a když Adelaida dorostla, poslal ji k nám do Petrohradu, kdež jste ji seznali. Později byli jsme, jak víte, v Paříži a odtamtud odvezl si ji hrabě domů na Voroběnku, ale nikoliv co přijatou dceru, nýbrž co guvernantku ke svým již dorůstajícím dětem. Avšak na tom poměru nemělo zůstati. Starý Korsakov, však víte, jaký je to podivín, zamiloval se do ní a chtěl, aby se stala jeho ženou. Považuje ji pak dle svého despotického smýšlení za svůj bezvolný majetek, ohlásil

bez jejího vědomí a svolení přátelům a známým, že bude na Voroběnce v jeden a týž den dvojí svatba: jeho dcery, kontessy Zenaidy, s knížetem Tumeněvem a jeho sama s Adelaidou Campbellovou. Ale Zenaida nechtěla Tumeněva a Adelaida Korsákova. Proti násilí umíněného despoty postavila Adelaida intriku a zmařila jedním rázem sňatky oba — jak, bylo by obšírno vypravovat. Zkrátka a dobře, zamýšlené sňatky z násilí se rozbily a Adelaida, stížena plným hněvem starého Korsákova, poslána do vyhnanství. Týž osud stihl i mladého hraběte Alexandra."

„Ale, odpusťte kněžno," ozval se nedůvěřivě baron Lipke, „pokud vím, vzal si hrabě Korsákov skutečně Adelaidu Campbellovu za ženu."

„Ovšem," odpověděla kněžna Lidie, „ale matku, kteráž — dávno již z podezření očištěna — náhodou na Voroběnku přijela, aby dceru navštívila. Hrabě, aby své ohlášení odvolati nemusel, nabídl *jí* sňatek a schudlá markýzka obětovala se v naději, že dceři takto ještě nejspíše bude moci být prospěšna. Avšak kdo Korsákova zná, ví jistě, že bude ta oběť marná; než to náleží jinam. Moje přítelkyně (kněžna položila na to slovo obzvláštní důraz) Adelaida poslána tedy do vyhnanství a nyní poslechněte, co mi píše."

Kněžna Lidie rozevřela asi v polovici list, jejž v záňadří uschovaný měla, a začala čísti:

„......... Chtíc tedy z důvodů shora uvedených do rakouské Haliče se dostati a tam naši přítelkyni z Paříže, mladou hraběnku Wodzickou navštíviti, odtrhla jsem se ve Smolensku od hraběte Alexandra Korsákova a Rostislava Sologuba a vydala se sama na cestu směrem jihozápadním, k haličské hranici. Co společnici najala jsem si ve Smolensku jakousi starou paničku, chudou bezdětnou vdovu, kteráž mi na poště co nejlépe byla odporučena. Jmenovala se Zaklyňská. Tak cestovala jsem několik dní, užívajíc ovšem jen poštovských koní a povozů, bez překážky a nehody až do Kaměňce, nedaleko hranice. Zde opustila mne pojednou Zaklyňská, předstírajíc, že by jí další cesta jistě na zdraví uškodila a domlouvajíc mi, abych jen bez bázně samojediná dále jela, že budu za jednu silnou jízdu na rakouské půdě, kdež prý s největším bezpečím a pohodlím dále budu moci cestovat. Věříc, že tomu skutečně tak a vědouc mimo to, že od hranice na zámek Vodzických již vlastně ani není daleko, upokojila jsem se a najala v Kaměňci lehký vozík s třemi koňmi a starým vozkou, jehož klidná a uctivá tvář ve mně vzbudila úplnou důvěru. Záhy odpoledne měla jsem býti na haličské hranici.

Ale tu stalo se, co v Podolii velmi často se přihází: vozka neznal dobře cestu a byl opilec. A takž dorazili jsme teprv večer, za úplné již tmy a nevlídné povětrnosti k jakési zájezdní krčmě, kterouž byl vozka co svou pohraniční stanici poznamenal. Pravil, že zde nezbytně asi hodinu nebo dvě musí pokrmit. Mezi tím, co vozka s jakýmsi podomkem koně obstarával, přistoupila jsem k slabě osvětlenému oknu a podívala se dovnitř do krčmy. Byla to židovská krčma nejsprostšího druhu: polo rozbité, mastným papírem polepené okno, holé dřevěné, plísní a sazemi pokryté stěny, dvoje dvéře, na pravé straně stará jakási pohovka s vypelichanou medvědí kůží a před pohovkou malý stolek se schromenými nohami; na protější straně jizby dvě dřevěné lavice

s dvěma podlouhlými, nenatřenými stoly, v levém úhlu polorozvalená pec a vedle peci jakýsi nálevní stůl s několika barevnými lahvemi a špinavými sklenkami. Na stolku s pohovkou seděl právě starý polský žid, s dlouhým, rozcuchaným šedým vousem a ohavnými mastnými pejzy, kteréž mu s obou skrání jako tuční, leskli červi, na tvář splývaly a ustavičně se houpaly. Žid, patrně krčmář, měl na sobě obvyklý dlouhý, ošumělý kaftan a na hlavě černou aksamitovou čepičku. Seděl při oharku lojové svíčky, prohlížel skrze velké zvětšovací sklo, jakéhož u nás staří páni ke čtení užívají, padesátirublovou bankovku, nejspíše falešnou, usmíval se příšerně a pokyvoval spokojeně hlavou. Pojímala mne ošklivost před tím brlohem, ale nebylo pomoci: musela jsem do vnitř, neboť začínalo poprchávat.

Když jsem dvéře otevřela, vyskočil žid jakoby postrašen a vpustil rychle bankovku i zvětšující sklo do šuplíku ve stole. Uviděv, že nepřišel žandarm, nýbrž že vchází do jizby dáma v moderním cestovním obleku, usmál se potutelně, sňal čapku a dělaje hluboké poklony, pravil:

„Bůh posílá chudému Šmulovi vzácné hosty! Čím mohu tě obsloužit, jasně velmožná paní?“

Odkládajíc na nejbližší stůl plášť a příruční vak, odpověděla jsem:

„Nezůstanu zde dlouho, dobrý starče; jen co se koně trochu nakrmí. Dovol, abych se tu ohřála, a dej, máš-li, sklenku pitného vína.“

„Jak pak bych neměl,“ divil se s poklonami starý žid, „jak pak bych neměl dobrého vína, pro tak jasně velmožnou paní?! Mám prastaré uherské — dvě stě let leželo ve sklepě jednoho magnata.“

Žid přinesl láhev jakéhosi kalného, temně zbarveného moku, postavil ji přede mne a vyzděděv, co nejspíše již dříve věděl, kam jedu a proč v jeho krčmě přes noc zůstati nechci, usedl zase ke svému stolku a vida, že nemám chuti s ním se bavit, obrátil se ke mně zády a vyňal opatrně, abych snad nepoznala, co v rukou má, ze stolku nějaké papíry a zvětšovací sklo a ponořil se do drobnohledného zkoumání. Nebylo ani nejmenší pochybnosti, že prohlíží opět padesátirublovou bankovku. Seděl chvíli tiše ani nehlesaje; ale pojednou zavrtěl sebou, zamlaskal vesele, jako na koně děláme, pošoupl čepici hluboko do týlu a zvolal polohlasem, jakoby s někým rozmlouval: „Aj aj, Lajbovic, jaký's ty kreslič! Ty's pravý umělec, to nedokáže po tobě nikdo. K nepoznání! Ani vlásek, ani puntík tu neschází!“

Pak se opět zamlčel a z šustění papíru poznala jsem, že vyjímá zase jinou falešnou bankovnu. Ale než tu prohlednouti si mohl, dolehl do krčmy dusot koňských kopyt a bylo slyšet, že venku nějaký jezdec slézá. Žid zastrčil kvapně všechno do šuplíku a obrátiv se zvědavě ke dveřím, pravil:

„Už nám bude veseleji, velmožná paní! Nemýlím-li se, dostaneme nového hosta. Můj hotel nemine nikdo, koho cesta kolem vede.“

Sotva že to domluvil, vrazil hřmotně do dveří muž dosti slušného vzezření, ve vysokých jezdeckých botách, s navoskovanými kníry a s bičíkem v ruce. Odhodiv bičík na stůl a svlékaje rukavice, oslovil s vysoka krčmáře, který se v ustavičných poklonách prohýbal:

„Jak pak se máš, stará plesnivino? Dostanu-li pak nějakou zá-

kusku a sklenici vína, ale vína a nikoliv odvaru z brasilianského dřeva?“

„Všecko, nejjasnější pane!“ odpovídal pokorně židák. „Ale jak může tak vznešený, tak bohatý pán mluvit o brasiliánském dřevu?! Prosím pokorně, mám přinésti tokajské, burgundské nebo Cheres?“

„Přines co chceš,“ hřímal zase jezdec, „jen ať z toho nedostanu hryzení! — A pardón, jasná paní, ani jsem nezpozoroval, že nejsem s židem samoten,“ omlouval se pak, jakoby mne byl teprv zahledl a odložil klobouk.

Následovala krátká rozmluva, jaká se obyčejně děje, když se lidé cestou setkávají. Za chvíli přišel krčmář s lahví a nějakým mně naprosto neznámým pokrmem a postavil obé před hosta! Ten pak vedl stále svou, spílal jídlu i vínu, ale jedl a pil velmi statečně. Nutil se do jakéhosi kavalírského tónu, ale prozrazoval tím více sprosťáka. Vypiv asi třetí sklenku, odstrčil talíř i víno od sebe a spustil zase zhurta na žida, který ustavičně ho obskakoval:

„Snad nemyslíš, plesnivče, že jsem jen k vůli tvým lektvarům sem zajel? Máš-li pak nějaké dobré sedlo? Moje není k potřebě, ačkoliv jsem je teprv včera koupil.“

„Mám jedno anglické,“ odpověděl žid, „hned ti je, nejjasnější pane, přinesu.“

Odešel a vrátil se za malou chvíli se slíbeným sedlem. Nastalo prohlížení a krátké smlouvání, až se posléz o cenu dohodli. Jezdec vyňal padesátirublovou bankovku a podal ji židovi. Ten pak, jakoby ho bylo něco uštklo, trhl sebou, prohledl si padesátku a nakloniv se k jezdci, prohodil s lišáckým úsměvem: „Snad není také od Lajbovice?“

Jezdec ani tváří nepohnuv odvětil suše: „Ne, ta je od jiného!“

Krčmář zastrčil ji klidně do velkého portefeuillu, kterýž byl ze záňadří vytáhl a tvářil se, jakoby chtěl hostu něco dodávat. Ale ten učinil rukou znamení odmítavé a pravil: „Nech toho, starochu! Podrž si zbytek za uhoštění mne a napojení koně. Ostatně chci tě ještě o něco požádat: mám při sobě mnoho peněz a nevím, je-li cesta v noci dosti bezpečná; nechtěl bys mi je do pozejtří uschovat, než tudy zase pojedu?“

„S největší radostí, velmožný pane,“ odpověděl žid. „Šmul — chci říci Samuel je poctivý muž, byly by u něho lépe ukryty, než v nedobytné pokladně, ale myslím, že toho není potřebí, poněvadž je cesta až na nejbližší rakouskou stanici úplně bezpečna. Zná-li kůň cestu, jako že zná, můžeš se v sedle vyspati.“

„Když tedy myslíš, povleku se s nimi. Ale nikoliv — jistota je jistota; zde vezmi můj portefeuille, je v něm třicet tisíc rublů, můžeš si je přepočítat. A nyní pojď, přesedláme koně a podíváme se, jak tvoje sedlo přiléhá.“ Při těch slovech podal jezdec krčmářovi velkou koženou tobolku, s kterouž tento do vedlejší jizby odkvapil. Na to obrátil se jezdec ke mně a pravil, jak mohl, galantně:

„Kdybyste si chtěla, madame, jen malý kousek zajeti, doprovodil bych vás koňmo na dvě třetiny cesty. Není tu sice, jak jste slyšela, nebezpečno, ale dáma potřebuje vždy ochrany. Přijímáte můj návrh?“

„Děkuju vám, pane, za dobrou vůli," odpověděla jsem přesvědčena, že je to nějaký šibal; „mám špatné koně, opozdil byste se k vůli mně a já opozdila bych se zase následkem zajížďky. Důvěřuji v bezpečnost krajiny a děkuji ještě jednou za návrh."

„Jak se vám líbí; měl jsem jen za svou povinnost nabídnouti vám svou službu," prohodil lhostejně jezdec a ježto se žid právě byl vrátil, povstal, přál mi šťastnou cestu a odešel s krčmářem a sedlem do dvora.

Jakmile se byly dvéře za nimi zavřely, odemkla jsem rychle vak, vyňala z něho revolver a zastrčila jej rychle do záhybů šatu, kterýž jsem přes prsa položený a v bocích uvázaný měla. Měla jsem už jistotu, že jsem zapadla do revíru lupičů a s hrůzou, kteráž mne obcházela, pojila se odhodlanost, že se budu bránit na život a na smrt. Jakmile jsem z unikajícího dusotu koňských kopyt seznala, že podezřelý jezdec již odklusal, nařídila jsem vozkovi, aby bez prodlení vůz k odjezdu připravil. Vozka i žid namítali sice to a ono, ale vidouce, že neustupně na svém trvám, podrobili se a za čtvrt hodiny jela jsem dále.

Byla tmavá, nevlídná noc. Prška sice již dávno přešla, ale obloha byla dosud těžkými mraky zahalena. Jeli jsme nějakým lesnatým pohořím a vozka ujišťoval, že zná nyní každý kámen na cestě. Zvonec středního koně zvučně hlaholil a budil slabou ozvěnu v okolních hvozdech a stráních. Minula asi hodina. Vítr rozehnal mraky a protrhanými oponami nebes zasvitla bledá zář k západu již nachýleného půlměsíce. Nikde nejevilo se nic podezřelého a poněvadž starý vozka ujišťoval, že za nějakou půl hodiny na rakouské celní stanici budeme, nabývala jsem zvolna klidu a pokoje. Ale revolver jsem proto přece z ruky nepouštěla. Lehký vozík harašil nyní ostře s jakéhosi svahu dolů a vozka obrátiv se ke mně pravil vítězoslavně, že sjíždíme již do Haliče. Avšak sotva že to byl dořekl, vyřítil se z lesa na levo jezdec, přeskočil příkop u cesty a než jsem se z překvapení probrati mohla, přiletěl k vozíku a vyškubl mi jedním trhnutím ruky vak, kterýž jsem levicí byla držela. Než v tom vytřeskla i rána z mého revolveru a jezdec zařvav pustil vak a překotil se na koni. Vítězství i katastrofa zároveň, neboť v tutéž chvíli následoval prudký náraz, vozík se překotil a já letěla jsem někam dolů se stráně.

Více nevím. Neboť když jsem zase vědomí nabyla, ležela jsem v Kaměňci na poště, na celém těle potlučena a zmítána zimnicí. Vypravovali mi, že mne poštovský kočí, který se od rakouské hranice vracel, ráno v rokli spatřil, pomocí nějakého sedláka na horu vyvlekl a do města zavezl, odkudž jsem byla den před tím vyjela. Po vozkovi, který mne do Haliče vezl, není dosud ani památky a má se obecně za to, že byl s lupičem dorozuměn a že buď s raněným a s lupem uprchl anebo že zatáhnuv někam jeho mrtvolu sám kořist schvátil a zmizel.

Ale ať je tomu jakkoliv, jisto je, že jsem se tou událostí ocítila v tomtéž položení, ve kterémž jsem co děcko byla, když moji matku na Krymu zatkli, neboť věz, drahá Lidie, že vsechno což mým bylo, na zmar přišlo. Onen příruční vak obsahoval mé celé jmění, přes dvacet tisíc rublů na hotovosti, všechny moje skvosty a listiny. Co mám nyní

dělat kam se obrátit, kde se usadit? Nikde mne neznají, nikde mi neuvěří a nikde se také nemohu prokázat, neboť co se mnou se událo, nedá se úřadně zjistit, aspoň na ten čas nikterak. Nic nedělala bych si z podřízené práce, nic z postavení a života sebe skromnějšího, jen kdybych aspoň zabezpečena byla proti předsudku, proti křivému domnění. Ale to právě nejsem! Všechno bych snášela s tichou resignací, jen nikoliv podezření... Ty, šlechetná přítelkyně, mi zajisté rozumíš a jsi také jediná, s kterouž o těch věcech mluvím.

Však dosti o tom. Musím se rozhodnouti. Lékař říká, že se v několika dnech budu moci vydat na cestu. Ale kam? Neznám v tu chvíli jiné cesty, než do Petrohradu. V Moskvě mne už nikdo nezná a v Petrohradě mám Tebe! K tobě se tedy uchyluji, jsouc přesvědčena, že nepovrhneš mnou proto, že neštěstí mne potkalo. Nežádám o nic, než toliko o mravní tvou podporu, o tvé slovo, o tvé svědectví. Však možná, že jest to více, než ti okolnosti dovolují učinit. Proto prosím každým způsobem o to jediné: odpověz mi, drahá Lidie, mám přijet do Petrohradu, anebo mám se jinam obrátit? Tvá vůle, tvá rada bude mi rozkazem, proti němuž není ani v mysli odvolání...."

„Dále čísti nebudu," končila kněžna Lidie. „To, co jste dosud slyšeli, zajisté vám stačí, matko má milená i vám, moje přítelkyně i přátelé. Nuže rcete: chcete být nápomocni k tomu, aby moje přítelkyně a družka mého mládí vrácena byla společnosti, jejíž mohla, ba ještě dosud může býti ozdobou? Chcete přispěti k tomu, oč pokusiti se již jsem si umínila?"

„Ovšem!" „Rozumí se!" „Každým způsobem!" a podobně rozlehlo se kolem, a kněžna Galicynová, na kterouž dcera především tázavý zrak upjala, přisvědčovala blahosklonně, jakoby říci chtěla: „V tom poznávám svou dceru!"

„Bravo!" odpověděla spokojeně kněžna Lidie a políbila své matce ruku. „Přijímám vděčně váš slib — ale jen s podmínkou: zavážete-li se čestným a kavalírským slibem, že o tom, co jste právě slyšeli, nikomu ani slovem se nezmíníte, dokud vás slibu toho nezbavíme buď já, nebo sama Adelaida. Slibujete, pánové a dámy?"

„Slibujeme!" ozvalo se unisono do kola, a kněžna Lidie přijímala od každého zvlášť slib tisknutím ruky. Pak povzdechla si blaženě a doložila: „K poradě o ostatním dovolím si vás sezvati později. Nyní myslím, že je čas, abychom se k společnosti odebrali, sic se nám rozejde!"

Na to všichni povstali a šli do salónů.

(Pokračování.)

V buřanu.

Moře jarní trávy, buřan květuplný
po obzor až valí měkké pestré vlny.
S ním se blankyt snoubí. Kamo sáháš okem,
tichá step jen dřímá ve snu přehlubokém.

Dávno tomu, dávno. Stepi sen
nezvyklým byl šumem rozplašen.
Uviděla, žasnouc, od západu
valiti se vozů temných řadu,
blížiti se vichrem jezdců roj, —
neznámy jí hostů šat a zbroj.
Hlahol rozlehá se kol do kola, —
naslouchá mu — rozumí jen zpola.
Ký sem vítr přivál divnou chasu
snědých tváří, pustých brad a vlasů,
půl jak hrdé bohatýry báje,
půl jak bludné syny Himalaje?!
Vetchých oděvů a zbraní směs
postýlá jim plíseň, krev a rez.
Letem vzdouvají se kusé hávy,
čapky srsť tu hledy zaclání,
s přilby rezavé brk onde páví
k osmáhlé se šíji uklání.
Kosmatou hruď mnohý jeví spár
těsných kabátců, s jichž prsou chudé
povívají zbytky látky rudé,
kalicha jak hrubý, sešlý tvar.
Kůže hnědá, odraná se choulí
na dřevěných štítech. Prázdné touly,
těžké cepy houpají se vzadu
s pohárem a tykví v divném ladu,
s dropem zloveným — ba smutný vid
skytá neznámý ten branný lid!

Stanuly teď vozy. Jezdci oře
k pastvě vyhnali ve květů moře.
Ženy ňader osmahlých a lýtek
sestoupily s vozů. S nimi pak
po obrovských kolech chomáč dítek
sesypal se jako šotků mrak.
Nejeden tu hošík pružný, snědý,
pod přilbičkou na bělavé hlavě
stepí rozesílá bystré hledy
jako sokol honce na rukávě.
Ba i nahé robátko tam stranou

na pavézu snesli oprýskanou.
Děvče k němu kleklo miloněžné,
kalich majíc na košili režné
v ňadrech vetkaný jak rudý květ,
usmívá se na ně, k němu kloní
bílé čelo s řadou lesklých tret,
při tom v přilbě kostkami mu zvoní.

S prvního teď vozu muži, ženy
opatrně kmeta snesli v trávu,
zvolna, lehce opřeli mu hlavu
o štít velký, k vozu přikloněný.

Tak tu sedí, polovzpřímen tělem.
S temene mu splývá vlasu sníh
kolem tváří vpadlých, zvráštělých,
a krev zardívá se plátna bělem
v rozhalených prsou. Oči sklenné
bloudí v knize staré otevřené,
ležící mu v klíně. Ztichl šum
a všech zrak se sklonil k jeho rtům.

Stařec promluvil: „Nad blízkým rovem
kajícným se s vámi loučím slovem.
Zhřešili jsme, bratři! K mnohé seči
za jazyk a víru spěl náš voj,
ale poslézʼ přirostla nám k meči
srdce lítá, zvykem stal se boj,
bez volby již prapor náš se klonil,
kam plen pozýval, kde měšec zvonil,
z bohatýrů hrdých, Páně sluhů
stali jsme se hejnem dobrodruhů!

V boji mrzkém, v Uhrách naši četu
Hospodin teď rozbil na odvetu,
mně hruď proklál, vás co trosku žalnou
vyvrhl v tu stepi valnou, dálnou —
však vás aspoň spřízněný nám v rodě,
družný národ přijme na východě!

Ale já zde věčný budu sen
v šíré stepi spáti samoten.
Skloňte ke mně třáseň praporu,
válečný zpěv zazni ve sboru,
vpadněte všech houfnic hudbou jarou,
rozhlučte všech bubnů kůži starou,
bych mněl, na slavné že klesám dráze
v boji posvátném — pak umru snáze!

Do hrobu meč nahý dán mi buď,
nech v mé dlani mrtvé rez jej ztráví —
druha věrného mé hanby, slávy.
Bibli tu pak vložte na mou hruď —
za živa kde stále měla dlíti,
nechte spasné její blány ztlíti!

Zdá se mi, že v poslední té chvíli
Hospodin mé duše oko sílí,
budoucnosti závoj odkrývá.
Vidím — běda! — ve skráň mého lidu
hloub a hloub se trní zarývá —
však již vstává, — střásá hanbu, bídu — —
A teď vidím: z východní té strany
mrak se zdvihá jezdců hustý, branný,
a v něm vrátí vnuci našich vnuků
do vlasti se předků v bitev hluku.
Koní bouř' přeletne po mém rově,
zachytí můj popel na podkově
a jej ponese v zem rodnou zpět,
jíž se zrodí nové slávy květ!“

Za svítání ustlali jsou kmetu
do peřestých vonných stepních květů.
Povzdechy, modlitby tichým slovem
s vůdcovým se rozloučili rovem.
Dál se hnula vozů řada tmavá,
prapor s kalichem vlá v Ukrajinu,
za nimi pak v ladném stepi klínu
uhnětený buřan zvolna vstává.

Zmizeli již v dáli. Kamo sáháš okem,
step jen tichá dřímá ve snu přehlubokém,
po obzor až valí měkké, pestré vlny
moře jarní trávy, buřan květuplný.

Fr. Palát.

Tajemství sošky.

Novella, napsala

Grazia Pierantoni-Mancini.

Z italšt. přel. *J. J. Benešovský-Veselý.*

Kapitola první.

Ve které střepy svaté sošky způsobí zázrak.

Ctěné panstvo! Jsem zednický mistr a proto vám snad bude podivno, že chápu se péra, abych vám vyprávěl historku; praviloť se mi, že toho dovedu nejlépe sám, neboť jsem při tom hrál jednu z hlavních úloh a ostatně jsem byl velmi pozorným divákem. A protože jsem navštěvoval pilně večerní školy a pocházím — bohu díky — z Toskány, kde se řečí, kterou se píše, také mluví, nenahlížím, proč bych se ostýchal, povědět co se stalo, jak nejlépe znám, zejména jsem-li přesvědčen, že mi porozumí každý, kdo má jen špetku dobré vůle.

Zednictví se mi líbí — neříkejte, že se mi musí líbit, poněvadž jsem si je zvolil za svoji živnost. Ale tomu není tak, neboť zednictví je naší rodinnou živností, všichni moji předci byli zedníky a také já přenesu tuto živnost na své dítky. Mnozí velcí páni hledají slávu v tom, že vypočítávají, po kolik století již se v rodině jich zahálí; ale my řemeslníci jsme spokojeni, přenáší-li se živnost naše s otců na děti, neboť příklady a děděním přechází nám takřka v krev, tak že nabýváme dříve zručnosti a uznání.

Ale to všechno sem nepatří, neboť vlastně chci vyprávět, že jsem měl před krátkým časem obstarati sbourání několika domů, jichž stržení nařídila obec florentinská, aby naše milé město bylo ozdobeno širokou ulicí, jaké se nalézají v Paříži a v Londýně, kam bych se také jednou rád podíval.

Moje zaměstnání se mi líbí, zdá se mi, že je velmi pěkným stavět velké paláce, skvostné, pevné kostely, pomníky, kterým se budou naše děti obdivovat, fontány na náměstí, zkrátka vše, co činí člověka jaksi tvůrcem. Jsem toliko prostý řemeslník, ale prsa se mi dmou, přiložím-li ruku ke krásnému dílu, poznávám-li hned na první pohled úmysl stavitele a skládaje kámen na kámen, vidím-li vzrůstati štíhlý sloup neb umělou klenbu aneb novou hlavici a vystupovati vkusný ornament; kdežto naopak, jedná-li se o stavbu hrubou, nemotornou, beze slohu a vkusu, jakých bohužel za našich dob nalezáme až příliš mnoho, chápu se díla jen s nechutí a pracuji-li přece na ní — k vůli vezdejšímu chlebu — vzdychám těžce, zažehnávaje všechny lidi, kteří dávají přednost šerednému, ač mohli zvolit krásu.

Ale nejhorší prací, které se může dostati poctivému zedníku, jest bourání jakékoliv budovy. Dům je dosud v dobrém stavu, zdi jsou pevny, sklepení bez trhlin, přec musí být vše zničeno. Vylamování kamenů zní skorem jako nářek, zdi praskají a stěny pokojů, strhnutím

průčelí rázem obnažených, jakoby se styděly, že musejí očím všech zvědavců odhaliti tajemství, jež po tolik staletí skrývaly.

Co tyto kleté práce počaly, stal jsem se všecek nevrlý a neodvážil jsem se ani plísniti své lidi, když pracovali poněkud liknavo, neboť jsem se vmyslil do dávné minulosti, kdy jiní dělníci čile a chutě s celou duší budovali na těchto domech a domýšleli se, že tvoří kdož ví jaké zázračné věci. A my nyní spěcháme, abychom úplně zmařili celou jich práci, nečekajíce ani, až neuprosný zub času, který bohužel ničeho na tomto světě nešetří, svou práci vykoná; po nás pak přijdou jiní, kteří zase budou chtíti měnit, a takž nebude popřáno dětem, aby udržely dům otců a otcové nebudou moci říci: zde budou kdysi bydlet naše děti. Ale dal jsem výhost všem vrtochům uváživ, že lidská činnost jest pramenem bohatství, že dělníku jest práce nutností a že máme tím víc práce, čím více umění se provádí; pak jsem rozjařoval a povzbuzoval své lidi slovem i příkladem a první zapěl jsem národní píseň, neboť zpěv dodává chudému často síly a veselí, zapomínáme na lopotu i svízele.

Jednou v sobotu, v měsíci dubnu, odbíjela právě druhá s poledne; usedl jsem si, neboť jsem byl poněkud umdlen. Musím připomenouti, že náležím k oněm lidem, kteří sotva že odložili práci, ihned začínají hloubat. Na konci ulice pne se velká kopule chrámu Santa Maria de Fiore, v tak krásných obrysech, v takovém souladu, v také velebnosti, že se mi tehdá zdálo, jakoby ji samo to modré nebe něžně objímalo. Vzpomínal jsem onoho velkého mistra, který ji stvořil, vzpomínal jsem . . . ale nepříšel bych ku´ konci, kdybych tu chtěl uvádět všechny své myšlenky.

Pojednou stál přede mnou mladý muž, jenž by mne patrně byl rád oslovil a přec se k tomu nemohl odhodlati. Zedníci nebyli ještě nazpět od oběda a mladík byl zcela samoten se mnou v liduprázdné, až po kotníky prachem pokryté ulici. Hleděli jsme mlčky na sebe. Dle velmi mladistvého vzezření svého nemohl být mladík mnoho přes dvacet let, prostý jeho šat byl poněkud neobyčejného střihu, měl dlouhé kadeřavé vlasy, živé, lesklé černé oči a vnitřním pohnutím plály mu tváře.

„Pane“ — počal, smekl klobouk a uvázl. Povstal jsem ihned, očekávaje, co asi dále řekne.

„Pane mistře, já bych . . . já bych rád . . . ještě jednou vstoupil do tohoto domu, než bude úplně stržen.“

„To není dovoleno.“

„Ó prosím, prokažte mi tu laskavost,“ pravil a hlas jeho se chvěl, jakoby mu bylo do pláče.

„Lituji, že vám to musím odepříti,“ na to já, a bylo mi ho skutečně líto, „ale nemohu nijakým spůsobem, neboť je to zakázáno. Kdybyste znal některého inženýra neb vůbec někoho, kdo tu má co mluvit, ale já! . . . vidíte: není zde již ani schodů.“

„Neznám nikoho, jsem tu samoten ve světě,“ pravil s hlubokým žalem, pozbývaje odvahy. „Pusťte mne nahoru! . . . , Ta světnička s modrými stěnami tam nahoře v prvním patře byla kdys mým bytem.“

„Ó . . .“ pravil jsem, pozorně naslouchaje. „Ale hleďte, máme přísný zákaz.“

„Pusťte mne nahoru!“ opakoval odhodlaněji a mužněji. „V onom pokoji jsem se narodil, tam jsem ztrávil své dětství, ... tam jsem před sedmi léty viděl umírat svou zbožňovanou matku.“

„Vaši matinku? Ubohý mladý pane!“ zvolal jsem, pohnut jeho bolestí, kterou jsem i já byl kdys pocítil, „nuže, buď si, potěší-li vás to, vystoupíme nahoru; doufám, že nedostanete závrať a vrátí-li se mi lidé k práci mezi tím, co budeme nahoře, řeknu jim, že jste můj příbuzný. Dle svého vzezření patříte sice k vznešenějším, ale za našich dob není již hanbou býti příbuzným řemeslníka. Vy . . .“ zde jsem se zamlčel, neboť jsem pozoroval, že mluvím do větru. Mladík, kterému se tolik chtělo vystoupiti nahoru, stal se pojednou nerozhodným a zastavil se, chvěje se na celém těle.

Konečně přemožen bolestí podepřel rámě o zeď, sklonil hlavu a plakal, jako by se chtěl rozplynouti v slzách. Ulice byla stále ještě pusta, povozům byla jízda tudy zakázána a z pěších nejevil nikdo chuti brodit se těmi spoustami prachu; odstoupil jsem stranou a pokud možná jemu z očí, neboť vím dobře, že mužové se stydí za své slzy, a mají také pravdu, neboť pravý muž pláče zřídka, ale stane-li se to, pak je to bolest, nad níž by se kámen rozplakal.

Konečně mocné jeho vzlykání umlklo a těžce pracující jeho prsa se stišila; obrátiv se ke mně pokynul rukou; nestyděl se, jak jsem očekával, nýbrž řekl zcela prostě:

„Šel jsem tudy naposled, když zemřela a já ji vyprovázel na hřbitov.“

Stoupali jsme po zednickém žebříku, sestávajícím z trámců, spojených provazy; pozoroval jsem, že nový můj přítel je čiperný a obratný a že mne rychle následuje. Když jsme přišli do předsíně třetího patra, stanuli jsme. Po obou stranách táhly se dvě dlouhé řady světnic bez dveří, o hlavní stěny, ba i o strop oloupeny, jako zřícenina, a byla to také zřícenina, jen že velmi šeredná, nejsouc posvěcená pozvolným rozkladem věků.

Mladík se ohledl, šel kolem mne a zahnul na levo. Nechal jsem ho jíti, až došel k poslednímu rohovému pokoji, kde stanul na prahu. Ale pak urychlil jsem své kroky a postavil se mu po boku, ne snad ze zvědavosti, ale proto, že se mne zmocnila zvláštní bázeň a mozkem mi vířily příšerné myšlenky. Již jsem počal litovat své útrpnosti a obával jsem se, že jsem se vmísil do nějaké nekalé historie. Proto jsem dobrého toho člověka nespustil s očí, jsa připraven, chopit jej při sebe menším hnutí za cíp kabátu.

Pokoj, ve kterém jsme se nalezali, měl as šest metrů do čtverce a po tmavomodrých stěnách rozseté hvězdičky dodávaly mu přívětivého rázu. Klenutý strop byl již stržen, ale vzpomněl jsem si, že byl ozdoben malbami v dobrém slohu, jichž zkáza se mi zdála býti barbarstvím; okno bylo vysoké a po stranách okrášleno řezbami z dřeva cypřišového, jež dělá tak dobrý dojem a jehož se u nás tak často užívá. Zkrátka, bylo vidět, že nebohá tato budova pochází z dávné doby, kdy se ještě

užitečné s krásným pojilo, a že patřívala bohatým majitelům, třeba později, když sešla, byla pronajata chudým lidem.

Pojednou jsem zpozoroval něco, čeho jsem si nebyl dosud všimnul; byl to výklenek v zadní stěně, as metr vysoký, ve kterém stála silně otlučená soška nějakého svatého; snad býval tento pokoj kdysi modlitebnou.

Všechno, co zde postupem vypravuji, bylo myšlenkou jediného okamžiku, buď že mi byl prostor ten již znám aneb že myšlenka letí rychlostí blesku, kdežto slovo jako o berlích pokulhává.

Mezi tím, co jsem prohlížel sošku svatého, odstoupil mladý muž ode mne, poklekl u zdi, dle všeho odhodlán k novému vzlykání; avšak přemohl se, usedl na stupátko u okna a pravil, jakoby mluvil sám s sebou:

„U tohoto okna pracovala, a já sedával jsem u jejích nohou, pohlížel k ní a líbal chvílemi obrubu jejího šatu.

Tam stála bílá postel její a zde chudobné moje lůžko a vzbudila-li mne ráno políbením, zdálo se mi, jakoby náš svatý, ozářen prvními paprsky slunečními, na mne se usmíval.“

Na tato slova následovaly nové mlčení a nové slzy.

„Ach, a roztomilé ty ranní procházky! . . . a když mne pak učila číst! . . . a když svým sladkým jasným hlasem zpívala! . . . A já jsem ji musel vidět umírat, tak mladou! . . . Jak nešťastným jsem byl!“

Vzchopil se kvapně a zavadil o svatého, jehož byl před chvílí tak vychvaloval. A teď . . . teď, ctěné panstvo, stalo se něco, čemu bych neuvěřil, kdyby mi to byl někdo vyprávěl. Však není to žert, nýbrž jeden z oněch zázraků, které prostoduché lidi, jako jsem já, udržují ve víře v prozřetelnost boží. Na vlastní oči viděl jsem, co zde vyprávím.

Soška z terracotty, která následkem tolika ran, jež zdi již byly vydržely, rovnováhy pozbyla, začala se následkem nárazu kolísat a prask! . . . ležela rozbita na kusy. A hádejte, co chovalo břicho dobrého starého pána? . . . dřevěnou krabičku, která se také rozbila a z které vypadly balík starých listin, malá podobizna, několik suchých květin a černá kadeř.

Mladík se vrhl vedle těchto pokladů na zem nevěda, po čem dříve sáhnouti, proletěl listiny, díval se na obraz, zlíbal kadeř jako šílený a pak omdlel. Volal jsem ho po tichu, pak hlasitěji, konečně jsem na něho křičel a třepal jím za ramena; ale když tu pořád ležel přede mnou se zavřenýma očima, bledý jako stěna, stanul jsem jako osel na ledě a proklínal skrze zuby, což je bohužel mým obyčejem, jsem-li v nesnázích.

Mezi tím vrátili se moji lidé do práce, já sebral jsem obsah tajuplné skříňky, zavolal dva muže a řekl jim, co jsem uznal za dobré. Chopili neznámého pod paží a snesli jej s velkým namáháním dolů; donesli jsme jej k lékárníku na rohu a tím časem, co mu tento posilňující nápoj připravoval, sběhli se lidé před krámem, a poněvadž nikdo nevěděl, co se to vlastně stalo, vymyslil si jeden báchorku, kterou druhý hleděl překonati pohádkou ještě ukrutnější.

Konečně otevřel cizinec oči a rozpomenuv se, co se bylo událo, rozhlížel se nedůvěřivě kolem; pokusil se povstat, ale klesl malomocně

do lenošky. Ukázal jsem mu potají jeho papíry, které jsem měl uschovány pod kabátcem, pak jsem mu podal ruku a vedl jej zástupem zvědavých těch několik kroků do svého domu v San Lorenzo, skromného to příbytku poctivého řemeslníka.

„Hoho! Co se ti přihodilo?“ zvolala má žena, sedíc před oknem a pletouc slámu, „koho to přivádíš?“

„Uprav rychle lůžko a nežvatlej tolik,“ pravím, abych to odbyl zkrátka, neboť ženy jsou zvědavy a běda tomu, kdo se s nimi pustí do hovoru. Moje žena, ač má jazyk pohyblivý jako jiné, jest ostatně pravou perlou. Stoupala přes čtyry schody najednou a když jsme přišli do druhé světničky našeho bytu, byla postel již bíle povlečena a očekávala s natřesenými poduškami a odhrnutou svrchnicí svého hosta.

Pomáhal jsem mu při svlékání. Nechal s sebou dělat vše, jako dítě, šeptaje mezi tím: „otče, matko, čest, urozenost“ a jiné povzdechy, tak že jsem se počal obávat o jeho rozum.

Když jsem jej uložil, tázal jsem se ho, mám-li dojíti pro lékaře a poněvadž i moje žena, kterou všichni považují za polovičního lékaře, pravila, že jest to jen okamžitý záchvat, poradil jsem mu, aby se choval klidně a dělal jakoby byl doma; pak jsem šel po své práci, aby moji lidé snad nevyváděli hloupé kousky.

Když jsem se večer vrátil domů, nalezl jsem svého mladého pána opět ustrojeného; očekával mne netrpělivě, aby mi slovy mohl vyjevit svou vděčnost, kteréž, jak se mi zdá, ani jsem nezasluhoval.

„Vy jste můj ochrance!“ pravil potřásaje mi rukou, „čím se vám mám odměnit?“

„Vyprávějte nám své příběhy,“ vyrazila ze sebe má stará poněkud rozpačitě, ale povzbuzena zvědavostí, kterou z mých očí byla vyčetla.

Domlouval jsem své ženě jen tak k vůli slušnosti, ale mladý muž vpadl mi do řeči.

„Ano, ano, povím vám všechno a pak bych vás prosil o radu ...“

„Mne, prostého dělníka? Chcete si ze mne tropit žerty ..“

„Poznal jsem hned, že máte dobré srdce, a hleďte, já jsem tak samoten, opuštěn ... A co myslíte, že jsem? Vždyť jsem také dělníkem, neboť to jméno značí, že se živíme prací svých rukou; jsem malířem.“

„To je pěkný rozdíl,“ vskočila mu má žena do řeči.

„Ty's popadla věc za pravý konec; ale teď buď tak laskava a připrav večeři na místo toho hloupého žvatlání,“ pravím, zamračiv se, pak jsem přitáhl ku stolu starou lenošku nebožtíka dědečka pro malíře a postavil vedle ní třínožku pro sebe. Má žena, která jest pravzorem hospodyně, počala ihned připravovat večeři; zdálo se, jakoby byla všecka zabrána svými domácími starostmi, neboť šukala sem tam jak lasička, ale zatím vyslechla všechno od A až do Z, jak jsem se brzy přesvědčil.

Kapitola druhá.

Malíř nám vypráví svou historii.

Mladý muž mne poprosil, abych mu položil tajuplné papíry na klín, přemýšlel chvíli a vyprávěl pak asi takto. Říkám asi, neboť on

byl studovaný a mluvil, jak se říká, jako kniha, kdežto já, jenž nerozumím psaní knih ani za mák, podávám jeho slova pokud možná nejlépe a tak, jak jsem si je pamatoval.

„Jmenuji se Rafael a snad právě to jmeno dodalo mi chuti, abych se stal umělcem; vím teď ovšem, že myšlenka, dostihnout velkého Urbinčana, jest šílenstvím, ale ve dvanáctém roce tlouklo v této pyšné naději malé mé srdce mnohem prudčeji. Narodil jsem se v pokoji, k jehož poslední návštěvě před sbouráním jeho pohnul mne strážný anděl aneb snad dokonce duch mé matky, a skrovný tento prostor byl dlouho mým vesmírem, mým rájem.

Jakkoliv namáhám svou paměť a jakkoliv si vzpomínám, nemohu se přece upamatovat, že bych mimo svou matku byl vídal kolem sebe ještě někoho jiného. A přece! právě teď se jeví mé duši jako zjev z dávné, dávné minulosti, zdá se mi, jako bych byl jedné noci náhle procitnul a spatřil krásného muže s černým vousem, kterak se ke mně nahýbá a s pláčem mne objímá. Je to skutečná upomínka aneb snad obraz ten působí, že sním s otevřenýma očima?“ a při těchto slovech mi podal podobiznu.

Díval jsem se na drobný ten obrázek, představující mladého, as třicetiletého muže, jenž měl šedý stejnokroj alpských střelců z r. 1859.

„Ježíš, Maria! Jaký to krásný muž!“ zvolala má žena, jež se byla nepozorovaně přikradla a stála tu celá u vytržení.

Ó ty ženy, ty ženy!

„Také moje matka byla krásná jak anděl,“ pokračoval pak Rafael, „a miloval jsem ji z celé duše. Nebohá živila se šitím prádla, vyšívala také a dělala umělé květiny, tak krásné, jakoby byly přirozené. Pilné její ruce nikdy neodpočívaly a často si zpívala při své práci; jak sladce a žalně zněl její hlas! Mezi jiným pamatuji se na píseň, jež mé dětské srdce hluboce dojímala; — byla od Pergolese, jenž byl sám tak nešťasten a bídně zahynul na slámě — píseň ta jednala o jakés Ninettě, která tři dny již dřímá a kterou nic již nemůže probudit: marně znějí slavnostně flétny a housle, marně ji volá hlas milence, „moje Ninetta již neprocitne,“ tak končila každá sloka.

Seděl jsem na stupátku o okna a cítil, kterak mi horké slzy kanou po tváři . . . plakal jsem, nevěda ani proč. Konečně jsem padl své matce kolem šije, ona mne s úsměvem zlíbala, odložila práci a vypravovala mi krásnou povídku anebo mne učila veršům, ve kterých se mluvilo stále o ctnosti a o vlasti a pokaždé končila svoji řeč: „Staniž se hodným svého otce.“

„Svého otce?“ . . . Vždyť jsem ho nikdy ani nespatřil a neodvážil se, po něm se tázat, poněvadž matinka vždy, kdykoliv jsem se po něm ptal, odpovídala pouze vzlykáním a slzami. — Léta uplynula a rok 1859 se přiblížil. Bylo mi jedenáct let, byl jsem velký a štíhlý jak jedle, ale nevinný jak novorozeňátko; nebylť jsem ani na hodinu vzdálen od své matky, nechodil jsem do školy a neměl jsem soudruhů, matka sama mne učila čtení a psaní, mým jediným potěšením pak byly naše ranní procházky do polí a luk, kdež jsme trhali kvítí a haluze, jež pak matka pilnou rukou napodobovala. Stará jedna sousedka, jménem Cesira, upravovala prostou naši stravu a roznášela hotové práce matčiny;

byla chromá a shrbená, ale měla nejlepší srdce na světě. Pro matku mou by byla skočila do ohně. Měl jsem ji rád, neboť jsem již záhy poznal, že pod neúhledným zevnějškem vězí často šlechetné srdce.

Tehdáž mluvilo se mnoho o válce a revoluci; matka moje pojednou se změnila: brzy jí hořely tváře, brzy bývala bleda jako smrt. „Víš-li pak, hochu," říkávala, „že se blíží naše vykoupení?" Chtěla patrně říci více, ale sevřela pokaždé rty, sklonila hlavu, ověnčenou temnými vrkoči a šeptala: „Ať mu to vše vysvětlí on sám!"

Tento „on" byl můj otec a skvělé naděje, podivínské myšlenky vířily mou hlavou. Jednoho dne přinesl listonoš balíček; myslím, že v něm byl tento obraz a list ten, jejž jsem dnes četl již stokrát; přečtěte si jej teď sám, nemám k tomu odvahy."

Mladík se zamlčel a já jsem četl list na hlas, jednak abych vyhověl jeho přání, jednak, aby dobře mi známá osoba neumřela zvědavostí.

„Milovaná ženo!

V neděli o páté hodině ráno pozdravil jsem zdáli čarovný břeh drahé Italie.

Jak sladký jest po devítiletém vyhnanství návrat do vlasti! Nezazlíš proto mé slabosti, přiznám-li se ti, že jsem proléval slzy vstoupiv v Janově na půdu italskou.

Vracím se z Ameriky skorem tak chud, jak jsem tam přijel. Mluví se sice mnoho o rychlém zbohatnutí tam za mořem, však jen málo komu bývá osud tak přízniv a v skromném tom počtu šťastných lidí nejsou právě ti nejpoctivější. Konečně snad jsem byl na pravé cestě ku štěstí, ale při první zprávě o vypuknutí války opustil jsem vše a chvátal zpět. Což jsem mohl já, jenž se účastnil v bojích r. 1848, jenž u Curtatone byl raněn, jenž se nalezal mezi hajiteli Benátek, sháněti se za oceanem po klamném štěstí, co zatím národ můj volá své syny a bratři moji umírají na poli slávy? Ó vždyť mi rozumíš, anděli mého mládí, ty, jediná lásko, jediná naděje bouřného mého života! Kéž bych mohl tebe a našeho malého Rafaela spatřit aspoň na chvíli! Ale přišel jsem právě v nejvyšší čas, abych se mohl chopit pušky a připojit se k četám hrdinů, kteří bojují pod velením Garibaldiho.

Padnu-li, odpusť mi, vezmi dítě naše a doveď je k hrdému svému otci; snad se dá obměkčit, dozví-li se o mé smrti. Ale ne, Giulia, nikoliv, — šílím; ne; neveď syna mého mezi ty utiskovatele lidu, mezi to hrdé panstvo, nechať vyroste chud, ale svoboden. Nechať náleží národu a žije s lidem, kterému náležíme my oba, ty svým původem a já svobodnou volbou; zamlč mu původ můj, ba i mé rodné jméno, nechať zví o svém otci pouze to, že žil a zemřel pro vlast.

Ale snad se vrátím, Giulia; vyprostíme-li Italii z panství cizáků, nebude pro mne Toskana více uzavřena a pak . . . Což je popřáno člověku na tomto světě tolik blaženosti? . . . Ó kéž bych tě byl vzal aspoň s sebou! . . . Ale kdož mohl věděti, že mé vyhnanství potrvá tak dlouho?

Žehnám tobě i našemu Rafaelu a tisknu tě vřele k svému srdci.

Tvůj věrný manžel."

(Dokončení.)

ROZHLEDY

v literatuře, umění a vědě.

Česká literatura.

Romanetta. Sepsal J. Arbes. Díl druhý. V Praze nákladem knihkupectví dra. Grégra & Ferd. Dattla. Pronesli jsme svůj úsudek o Arbesovi krátce již v únorovém sešitu, kde jsme upozornili čtenářstvo „Květů“, na první díl jeho romanett. Skvělé vlastnosti jeho objevují se plnou měrou i v druhém díle. Obsahuje tři práce, z nichž stavíme co do ceny na přední místo „Ukřižovanou“. V ní rozvinul Arbes všechny vzácné přednosti své zvláštní spisovatelské individuality. Nalezáme zde především neobyčejnou, vysoce zajímavou látku a mistrné, od začátku do konce poutavé a napínavé sestrojení děje. Líčení místností a osob je silné, markantní a barvité. Psychologická stránka propracována je s velikou důmyslností a pilností. Třeba jen poukázati na postavu pátera Schneidera, jež se nám na první pohled jeví bizarní a fantastickou, ale na konec před námi stojí co povaha psychologicky úplně pravdivá a přirozená. Bujná obraznost a hloubavý rozum pracují v romanettu tom svorně: četné reflexe vetkány jsou lehce do zábavné látky a nezadržují nikterak postup děje. Zřejmě viděti také na práci této zvláštní „arbesovský“ ráz, který jej činí duševním příbuzným E. A. Poe: zálibu v neobyčejných, zejmena příšerných látkách a neobyčejné pojímání látek všedních. Arbes miluje nezvyklé, podivné obrysy a magické, příkré osvětlení. Jako „Santonie“ v jeho „Ďáblu na skřipci“ ukazuje poesie jeho ráda vylíčené předměty v neobyčejných, kouzelných světlech. Ale při všem tom je přece líčení jeho v základě svém vždy realistické. Umí místnost, osoby, děj nakresliti často tak názorně a věrně, že je takořka před sebou vidíme a hmatáme. Přisvědčí mi zajisté každý, kdo přečte v „Ukřižované“ líčení boje u Villafranky, které jest ve své přiléhavosti, jadrnosti a živosti věru klasickým, a líčení místností a výjevů v loretanském chrámě. Nejskvělejším místem romanetta jest však výjev v polské vesnici u Tarnova. Neznáme v Arbesových prácech mohutnější a úchvatnější scény nad tu, která následuje za ukřižováním krásné dívky židovské! Hrůzný a přece poeticky velice krásný obraz ukřižované tvoří jaksi básnický motiv celé práce a míhá se jí od začátku do konce v měnících se obrysech.

Níže klademe cenu druhého romanetta v tomto díle, starší Arbesovy práce „Ďábel na skřipci“, ač se i v ní jeví mnohé, shora uvedené přednosti jeho. Dle úsudku našeho zaujímá v ní reflexe příliš mnoho místa a není děj s tou pečlivostí propracován, jakou u Arbesa jinde spatřujeme.

„Akrobati“ zakončují druhý díl romanett. Jak již z názvu viděti, zašel si Arbes v této práci do cirku, do společnosti lidí, kteří vydávají pro zábavu obecenstva každodenně v nebezpečí svůj život neb alespoň své zdravé údy. Vstoupil mezi ně se svým bystrým pozorovacím nadáním a zahleděl se hluboko do jejich nitra. I vybral si mezi nimi ženštinu,

která, puzena magnetickým kouzlem v kruh oněch divných existencí, pro zvláštní tuto vášeň vše opustí a jí na konec zahyne. Považujeme však za nejlepší část tohoto romanetta začátek, kde líčí autor pobyt svůj ve vězení v České Lípě. Při tom zdá se nám býti na místě, abychom upozornili ještě na jednu vynikající črtu Arbesových prací: volívá si rád pro svá romanetta domácí půdu, nejraději Prahu a její okolí, — jež líčívá s velikou znalostí, — domácí předměty a poměry, příhody z vlastního života, vůbec věci, jež seznati mohl z vlastního názoru neb z vypravování jiných osob. Konečně třeba uznati, že mívají práce jeho vždy za základ ušlechtilou, čistě lidskou tendenci, směřující proti všem nesrovnalostem a neřestem společnosti.

— Nejnověji vycházejí tři rozsáhlejší illustrovaná díla, jež zasluhují odporučení. Jsou to: „Illustrované dějiny literatury všeobecné“ od V. Petrů, vycházející v sešitech po 45 kr. nákladem V. Steinhausera v Plzni. Pokud z prvního sešitu souditi lze, snaží se spisovatel, aby rozsáhlý materiál důkladně a při tom, pokud možná, zajímavě zpracoval. Zevnější úprava je velmi pěkná. První sešit ozdoben je četnými vybranými illustracemi. — „Život zvířat“ od A. E. Brehma v českém zpracování prof. dr. Č. Kotala. Nakladatel J. Otto v Praze. Brehmovo dílo došlo v cizině pro své důkladné a poutavé líčení a pro skvostné své illustrace obecné obliby. J. Otto odhodlal se, podati toto dílo v českém rouše našemu obecenstvu a dle prvního sešitu, právě vyšlého, lze souditi, že české toto vydání zejmena co do skostné úpravy německému úplně se vyrovná. Četná vyobrazení v sešitě tom obsažená, provedena jsou vesměs výtečně. Nákladné to to dílo vychází v sešitech po 60 kr. — Mythologie čili bájesloví Řeků a Římanů. Sepsal Tůma Cimrhanzl. Nákladem Vendelína Steinhausera v Plzni. Dobré to dílo, ozdobené četnými pěknými obrázky. Zaujímá celkem 8 sešitů po 30 kr. *S.*

Siegfrid Kapper.

Zvěsť z dálné Pisy oznamuje nám, že rozloučil se v italských vlastech 16. června t. r. se světem jeden z oblíbených a vynikajících v národě českém mužů, Siegfrid Kapper. Zesnul v plné síle pokročilého mužného věku, kdy ještě mnoho nadíti jsme se mohli do něho. Byl zvláštním zjevem v životě našem národním; ač rodem žid, byl velký co Čech i velký co Slovan. Ač vychován byl od rodičů úplně německých, přece již záhy probudily se v něm vědomí národní a láska k lidu českému. V době, kdy narodil se (21. března 1821 na Smíchově u Prahy) nebylo ani českých škol aniž se kde učilo českému jazyku a přece osvojil si ho Siegfrid Kapper způsobem obdivuhodným.

Velký vliv na duševní vývoj mladého Siegfrida měl jeho otec, jenž byl dříve až do r. 1816 učitelem na rozličných ústavech ve Francii a krátce i ve Švýcařích; češtině počal se učiti teprve na gymnasiu akademickém na Starém městě pražském, na kteréž vstoupil roku 1831, v mládí za tehdejších poměrů studijních velmi útlém. Když roku 1838 absolvoval na témž gymnasiu filosofii, bylo nejvřelejší jeho touhou ode-

brati se na Rus a státi se tam učitelem. Z té příčiny studoval ještě jeden rok na pedagogice. Té doby přeložil již celou řadu národních písní českých do němčiny, jež vyšly v tehdejších belletristických časopisech domácích i zahraničných a z části o čtyři leta později ve sbírce „Slavische Melodien“, prvním to samostatném literárním díle jeho.

Záměr Siegfrida Kappera odebrati se na Rus zmařen byl pro mnohé překážky a místo do Moskvy odebral se r. 1849 do Vídně, kdež se oddal studiím lékařským. Pobyt ve Vídni měl na vnímavého a ku všemu slovanskému s neobyčejnou láskou lnoucího ducha jeho nemalý účinek. Měl příležitost seznámiti se tam se Srby, Horvaty i Bulhary a pomocí těchto s jich písemnictvím, jich domácími i národními poměry. Vuk Karadžić, jenž mohutný položil základ modernímu písemnictví srbskému, vymaniv je z područí jazyka církevního, pokládal Siegfrida Kappera za svého dobrého přítele. Na druhé straně snažil se opět S. Kapper získati sympatie kaceřovanému hnutí českému v kruzích židovstva a němectva vídeňského i mimovídeňského.

Té doby, r. 1846, vystoupil S. Kapper, poprvé co básník český. „České listy“ zovou se jeho láskou k národu prodchnuté písně, ne snad sladkobolného rázu, jakéž se tehda rýmovaly, nýbrž z krásné duše pěvce toho vyplynuvší, v nichž s bolem pohlíží i na rozdrobený, povržený lid Israele a poukazuje mu na novou vlasť, v nížto se zrodil a ve které byl vychován, na Čechy.

S. Kapper zatoužil seznati jihoslovanské kraje a národy z autopsie a když povýšen byl r. 1847 za doktora lékařství na universitě vídeňské, nastoupil místo lékaře v Karlovci v Chorvátsku. Zatoužil po krajích posavských tím více, ano v Čechách dostalo se mu za jeho nadšenou oddanost k české věci s jisté strany hrubého nevděku, ba i posměchu. V Karlovci prožil dobu velmi bouřnou, Jihoslované chystali se k tuhému zápasu s Maďarstvem, kterýž také r. 1848 vypukl a vybojován byl na nesčetných bojištích. S. Kapper byl svědkem doby veliké na jihu slovanském. Pobyv po březnové revoluci krátce ve Vídni nastoupil v letě r. 1850 s nebezpečím života, netušenými obtížemi a nepohodlím spojenou cestu po Bosně, Bulharsku a Srbsku. Poohlédnuv se r. 1852 v Italii a Německu cestoval r. 1853 již opět po Jihoslovansku. Výsledek jeho cest byla řada spisů, jež obrátily nejen pozornost na Jihoslovany, ale získaly jim i sympatie. Jsou to zejmena spisy: „Südslavische Wanderungen,“ „Serbische Bewegung in Südungarn,“ oba r. 1851 vydané, „Fürst Lazar, epische Dichtung“, básnická práce, jež vyšla ve 3 svazcích r. 1851, 1852 a 1853, „Die Gesänge der Serben“ o 2 svazcích r. 1852 a „Christen und Türken, Reiseskizzen von der Save bis zum Eisernen Thor“ z r. 1854.

R. 1854 vrátil se S. Kapper do Čech, ne však do Prahy, nýbrž do Dobříše, kdež usadil se co praktický lékař, zasnoubiv se se slečnou Hartmannovou, sestrou známého pěvce „Boehmische Elegien.“ Již však r. 1859 opustil Čechy a konal spolu co dobrovolný lékař válečné tažení proti Italii. Po návratu svém usadil se v Boleslavi a odtud konečně odebral se do Prahy.

Po dlouhé přestávce od r. 1846 počal opět s velkým úsilím a nejlepším zdarem pracovati v oboru českého písemnictví po letech

šedesátých. Mimo mnohé úvahy a články v různých časopisech uveřejněné jsou chvalně známy jeho „Zpěvy lidu srbského“, vydané v dvou svazcích v „Poesii světové“ a „Gusle“, ohlasy písní černohorských. Jeho „Přímořské pohádky“ náležejí ke skvostům českého písemnictví. V českém rouše spracoval též epos „Fürst Lazar“, jež od let 1851—53 dožilo se několikátého vydání a uznáno bylo za jednu z předních toho druhu prací v písemnictví německém. Tiskem epos to česky dosud nevyšlo, bohdá však brzo se ho dočkáme.

Povaha S. Kappera neznala klidu a od let šedesátých podnikl dlouhou řadu cest do jihoslovanských krajů, Francie, Italie, Německa, Uher. Na jedné z posledních zastihla ho předčasná smrt. Čest budiž památce jeho! *J. J. T.*

Z Umělecké Besedy.

Podává J. Dunovský, jednatel odboru literarního.

Přednášky v odboru literarním.

Dne 3. května přednášel p. Fr. Chalupa o Belzovi a podal zároveň ukázku vlastního překladu jeho básní. Belza nenáleží k básníkům nejpřednějším. On sám staví sebe do řady druhé. Původním jeho pracím nedostává se originalnosti a síly. Uhlazená mluva a vůbec vybroušená forma nepřeváží chudobu myšlenek a vodnatelnost. Nikdy nepropracoval se k určitému idealu, k nějakému programu. Jednou věří v budoucnost svého národa, podruhé zaniká v pessimismu. Z českého přeložil Hálkovy Večerní písně vedlé některých básní Nerudových a Krásnohorské. (Na to charakterisoval p. přednášeč jednotlivé jeho přednější básně.)

Téhož dne přednášel p. Dunovský další ukázku ze své studie o písni lidu německého u porovnání s prostonárodní písní slovanskou. — Slované západní mnohou látku přijali z národního básnictví německého a po svém spůsobu ji zpracovali. Německá poesie lidu ani v bohatosti ani v kráse nemůže se měřiti s písní slovanskou. Jen u národů Skandinavských zachovaly se staré zpěvy bohatýrské v původní ryzosti; u nynějších Němců po dávné slávě jsou jen chatrné stopy. Jedinou vlastnost podrželi — ukrutnost, kteráž jeví se bezdůvodným, chtivým proléváním krve. (Podává ukázky).

Starosta zmiňuje se o literarním článku prof. Pinkasa, uveřejněném ve Varšavském časopise Revue Slave, pokud dotýkáno se v něm nepříslušně Vítězslava Hálka. — Odbor hodlá uspořádati večer, v němž by se básnická činnost Hálkova náležitě ocenila. — Dále oznamuje starosta, že vypravena právě nová bedna se 130 knihami pro „Matici Opavskou“. —

Ve schůzi dne 10. května přednášel p. Dr. Jul. Nejedlý o básnickém působení Havelkově. Dne 5. června slavil Mat. P. Havelka sedmdesátileté své narozeniny. — Chceme-li souditi o ceně básní H., třeba na zřeteli míti především dobu, v které povstaly. Tehdáž byly úkazem zajisté potěšitelným. Některé z nich proklestily si cestu i do

školních čítanek. Mnohé znělky jeho z oddílu „Lupeny Boubínské“ zachovaly cenu až po naši dobu, vyznamenávajíce se názorem v pravdě moderním a nelíčeným citem vlasteneckým. —

Literární odbor zmocňuje p. dr. Nejedlého, aby jménem jeho přípitek pronesl při banketu, pořádaném ku cti p. Havelkově. —

Na to referoval p. prof. Fr. Bílý o Čechových novellách a humoreskách.

Konečně p. Jar. Hrubý kriticky posoudil Holečkovy kresby „Za svobodu“.

Čeští spisovatelé a básníci rádi sobě všímají Jihoslovanů ve svých pracech (Chocholoušek, Hálek, Kapper). K takovým náleží i Holeček (Překlady národních písní bulharských a hercegovských, Černá Hora, Za svobodu). — Zaznamenávati scény z posledních bojů na slovanském jihu jest věcí důležitou jak pro historii politickou tak i kulturní. Holeček líčí ve svých kresbách Jihoslovany věrně, nepřechvaluje ani nepodceňuje; mnohé rysy v jejich povaze vyjasňují a odůvodňují se nám kresbami těmi spůsobem zajímavým, případným i originalním. Vůbec živost vypravování H. jest utěšená, karakteristiky osob jsou vesměs velmi trefné, a humor, pokud nevystřeluje v lehkovážné vtipy, jest silný a svěží. Zvláště pěkný jest zpěv o smrti Čengičově a vše, co s ním souvisí. — Jenom jedno sluší vytknouti: kniha Holečkova jest sbírka feuilletonů, nakvap sepsaných a potřebami času i okolností podmíněných. S tohoto stanoviska nedá se jim mnoho namítat. Posuzujeme-li však knihu jakožto celek, vadí nám jednak přílišné vystavování osoby spisovatelovy jednak mnohé nepřístojné žerty. —

Starosta oznámiv, že opět jedna bedna knih zaslána bude do Pruského Slezska, žádá přítomných pánů za podporu v záslužné té činnosti. Po jeho přímluvě sebráno ihned 6 zl. na vazbu (knihy samy dostáváme po většině zdarma).

V sobotu dne 24. května přednášel p. prof. Fr. Bílý o Brandlově obraně „Libušina soudu“.

Tři věci podávají stálou příčinu k nájezdům na „Libušin soud“; Tajemné objevení, neobyčejná rukopisu podoba a konečně to, že Hanka, který neměl žádné staré listiny v rukou, aby na ní nebyl něco přemaloval nebo přimaloval, měl v rukou i tento rukopis. Pochybnost tedy jest nejenom možná, než i z velké části oprávněná. — Proti druhému spisu Šemberovu vystoupil dosud u nás vědecky jediný Brandl. Ten vychází z tvrzení: není-li rukopis Zelenohorský pravý, nebude ze stejných příčin pravý ani rukopis královédvorský; naopak, nedokáže-li se nepravost posledního, netřeba ani o pravosti prvního pochybovat. Brandl drží se všude věci, nikde nedotýká se osoby, ačkoli cílem spisu jeho nic jiného není než vyvrácení námitek Šemberových. Výsledku dochází toho, že rukopis co do obsahu jest plodem doby staré (buď XII. neb XIII. st.) a pokud se úpravy týče, že jest přepisem novějším z originalu starého.

Nynější podoby nabyl po přetření houbou, jakož dokázáno na jiném rukopisu Rajhradském. V příčině objevení očekává Brandl z Prahy světla. To však dovozuje, že v našem století nikdo nemohl „Libušina soudu“ vybásniti, zvláště pak užívati slov na tu dobu neznámých a teprvé

nyní z jiných pramenů objevených. — I kdyby tyto důvody jinými byly překonány a falsifikace rukopisu dokázána, zůstane přece spis Brandlův skladištěm vzácných vědomostí a důležitých vybádání. —

Potom referoval p. J. Dunovský o Schulzově povídce „Starý pán z Domašic.“ Práce Schulzova náleží k t. z. novellám vesnickým, v kterýchž literatura česká směle měřiti se může s literaturami velkých národů. A proto není již snadno vyniknouti u nás na tomto poli. Schulz uvedl však do povídky svojí živly nové, posilující a osvěžující, charaktery veskrz původní a důsledně propracované, prosté události ozářil půvabem pěkného vypravování a výtečné krajinomalby, a tím jí zjednal přední místo mezi nejlepšími. Litovati lze jen, že konec jest příliš náhlý a jako násilný. —

V sobotu dne 31. května přednášela sleč. El. Krásnohorská „O Hálkovi slovo v čas“.

(Přednáška tato, kteráž vzbudila nemalý interes ve kruhu spisovatelů a přátel literatury, vyšla právě v červencovém čísle „Osvěty“.)

Ve schůzi dne 7. června referoval p. Rud. Pokorný o „Kytce z Moravy“ od Vlad. Šťastného, dále o sbírce básní „Z vesny života“ a o básních Kolarových.

Básně Šťastného byly jedním časopisem vychváleny, jiným příliš kaceřovány. Kde jest pravda? — Chváliti zde nemožno. Šťastný jest patrně lepším katolíkem než básníkem. Hrdinům jeho pomáhá sice Bůh a množství zázraků, nepomáhají však jeho básním. I přírody pokud užívá (jmenovitě poslů-ptáků), děje se tak nemístně a bez vnitřní nutnosti. Vůbec (neboť i forma není ve všem správná, ano namnoze i přímo chatrná) zdá se, že nedostává se Vl. Šťastnému básnického posvěcení. Poměrně nejlepší jest báseň „O dvanácti měsíčkách“ a „Pan Jiskra z Brandýsa.“ —

Sbírka básní „Z vesny života“, při níž podepsán jest Vrána, z pěknější části náleží Pelikánovi. Vlastní práce Vránovy nemají ceny. —

I o básních J. J. Kolarových vyslovily se dva přední časopisy české ve smyslu co nejrůznějším. Z celé sbírky patrno jest pachtění se za originalností, ať již hrubozrným vtipem nebo přímo sprostotou. Poesie jest zde málo. Literatura valně nezískala. —

Z oboru umění výtvarných.

Ve schůzi dne 20. března přednášel pan prof. Sob. Pinkas o harmonii barev při polychromování staveb francouzských ve XII., XIII. a XIV. st. dle díla od Viollet-de-Duca, kteréž bylo k nahlédnutí vyloženo zároveň se vzorkem, v barvách shotoveným pánem přednášejícím. —

Odbor umění výtvarných společně s odborem hudebním uspořádal dne 1. dubna v místnostech spolkových, případně i umělecky dekorovaných, zábavu „Život klášterní“, kteráž opakovala se opět dne 1. května.

K slosování svatojanskému navrhla porota 13 uměleckých předmětů (malířů a sochařů domácích), kteréž všecky byly zakoupeny a účelu svému odevzdány. —

Městské radě Pražské vypracováno bylo v odboru a správním výborem podáno memorandum za příčinou zachování veřejných kašen

ze starší doby, kteréž jsouce Praze k nemalé ozdobě, šmahem bývají odstraňovány. —

Přičiněním odboru získán byl obraz Siemiradzkého „Živé pochodně Neronovy“ k veřejnému vystavení. Návštěva této výstavy byla taková, o jaké u nás sotva slýcháno. —

Spolkem „Prokop“ zasláno bylo 15 projektů na pomník Prokopu Holému u Lipan. Z těch, které přísně se držely vypsaného konkursu, neodporučen žádný; za nejlepší však uznány jsou návrhy dva, mimo konkurs podané, kteréž by však vyměřený náklad daleko překračovaly. Navrženo tedy spolku „Prokop“, aby s postavením pomníku posečkal, sbíraje zatím po celé vlasti další příspěvky až do 5000 zl.; a pak nový konkurs vypsal. Návrh byl přijat. —

Pan Eduard Sejkora v Kostelci nad Orl. zaslal výkresy mladého samouka se žádostí o posouzení. Odbor prohlásil se, že výkresy jsou dobré, rozhodný soud o talentu pronést že však nemožno, poněvadž nic nebylo nakresleno podle přírody. Dána rada, aby se obrátil na odbornou školu zlatnickou zde v Praze.

Stejně vyřízena podobná žádost p. Ferd. Hollmanna ve Volyni s podotknutím, že dle zaslaných věcí přisouditi lze hochovi skutečné nadání. —

Za příští premii členům besedním ustanoven definitivně Čermákův obraz „Batin de guerre.“

Chemické drobnosti.

Phenol čili kyselina karbolová.

Phenol čili kyselina karbolová náleží k přečetným látkám, kteréž, ačkoliv teprv v novější době objeveny byly, velmi rozsáhlého upotřebení došly a následkem toho téměř ustavičně se jmenují. Phenol byl roku 1834 chemikem Rungem vyloučen z dehtu kamenouhelného a jest zajímavé, že tento dehet podnes poskytuje nejlepší surovinu k přípravě phenolu, jehož asi 9 stotin obsahuje. Phenol dobývá se z dehtu kamenouhelného destillací a potom pomocí jistých lučebnin. Destillace se provádí v ohromných železných nádobách, spojených s jímadly, v kterých se tak zvaný destillát chytá. K výrobě phenolu hodí se toliko ona část destillátu, kteráž se za tepla 150—200 stupňů Celsia tvoří a těžkým olejem kamenouhelným nazývá.

Z této tekutiny se vylučuje phenol pomocí žíravého louhu nátronového, s nímžto zvláštní ve vodě rozpustnou sloučeninu poskytuje, kteráž se co vrstva vodnatá od olejů snadno odděluje. Z této tekutiny sráží přiměřená část kyseliny solné phenol v podobě oleje, kterýž se vody zbavit a destillací čistit musí. Části, kteréž při 180 až 190 stupňů C. přecházejí, usazují při ochlazení až na deset stupňů zimy čistý phenol.

Nejvíce čistého phenolu přichází do obchodu z Anglie, kdež se největší továrny na phenol nalézají.

Čistý phenol tvoří velké bezbarvé krystally, které se již teplem 40 stupňů C. rozplývají a zvláštním zápachem vyznamenávají. V nad-

bytku vody a sice již v 15 dílech se rozpouštějí a to i za tepla obyčejného. S jistou částí vody tvoří zvláštní sloučeninu (hydrát), která se silným ochlazením vylučuje. Phenol jeví se u zvířat i bylin co prudký jed, rozežírá kůži a chutná palčivě.

Zhoubný účinek phenolu na organismy hlavně takové, kteréž jsou příčinou hniloby látek bylinných i zvířecích, jako: dřeva, masa, krve a t. d. odporučuje phenol co výtečný prostředek antiseptický, to jest co hmotu zabraňující hnilobě. Jak vydatně již malé části phenolu působiti mohou, lze poznati z následujícího: Roztok, kterýž na 2000 dílů vody 1 díl phenolu obsahuje, usmrcuje bakterie i infusorie okamžitě a v této tekutině zachovalo se maso pět neděl beze změny, kdežto se v pouhé vodě již třetím dnem kaziti začíná. — Kvašení cukru i piva přestalo ihned, jakmile se bylo $^{1}|_{50000}$ (váhy kvasící tekutiny) phenolu přisadila.

Dle účelu, jemuž sloužiti má, připravuje se phenol a přichází též do obchodu více nebo méně čistý, při čemž arci jeho cena na čistotě a množství prosté, ve výrobku obsažené kyseliny karbolové závisí. Proto uvádí se v cenníku, že surový phenol na př. 40%, 60% atd. čistého phenolu obsahuje.

Phenolu užívá se nyní spůsobem velmi rozmanitým a v tom právě jeví se jeho velká důležitost.

Velmi značná část phenolu čistého slouží k přípravě některých moderních barviv, kteréž se ve zvláštních továrnách veškerými pomůckami věd novověkých připravují a veliké důležitosti nabyly.

V tom ohledu dlužno jmenovati z barviv žlutých kyselinu pikrovou a některé pikrany, z barviv hnědých hněď phenylovou čili Phénicienne a potom tak zvaný Grénat soluble čili hněď granatovou, z barviv červených Corallin čili Paeonin, z barviv modrých modř phenylovou čili Azulin, k čemuž připomenouti dlužno, že se počet barviv z phenolu vyrobených každým pokrokem vědy chemické rozmnožuje a že zde tedy jenom nejdůležitější barviva jsou uvedena.

Zajímavé jest, že se z phenolu také některé třaskavé (explodující) látky připraviti mohou, v kterémžto ohledu obzvláště pikrany, to jest soli kyseliny pikrové, uvésti sluší, a že se ve Francii přese všechnu již tolikerým neštěstím dokázanou nebezpečnost těchto látek zvláštní třaskavé směsi k účelům válečným připravují, poněvadž jsou nad míru vydatné.

Značná část phenolu slouží v nejnovější době k přípravě kyseliny salicylové dle patentu H. Kolbeho, o kteréž důležité látce jsem v květnovém sešitu tohoto časopisu pojednal.

Důležitého upotřebení došel phenol vedle kyseliny salicylové v chirurgii, kdež tak výtečné služby koná, že některé operace jen použitím phenolu ve formě přiměřené s nadějí na dobrý výsledek provésti se dají. I mimo chirurgii slouží phenol při léčení některých nemocí spůsobem velmi úspěšným.

V obecném životě užívá se phenolu nejvíce k účelům desinfekce, hlavně za doby nakažlivých nemocí u lidí i zvířat, ku kterémužto účelu se hlavně surové a tedy laciné kyseliny karbolové užívá. Jelikož tato vždy tekutá a obyčejně také zbarvena jest, nezná širší obecenstvo phenol

v jiné formě, a nebývá často prodejný surový phenol nic jiného, než těžký olej kamenouhelný, kterýž jistou část phenolu obsahuje.

Ale k účelům desinfekce užívá se též rozmanitých směsí a sloučenin phenolu, tak ku př. zejmena směsí s vápnem, poněvadž ho takto, v podobě prášku, snáze a rozmanitěji a pohodlněji upotřebiti lze, než v podobě tekutiny.

Dobré služby koná phenol dále za účelem ochrany dřeva. Dřevo pomocí tlaku až do jisté hloubky phenolem napuštěné vzdoruje velmi vydatně nejen hmyzu nýbrž i plísním a hnilobě velmi, tak že předměty dřevěné takto upravené dlouho v dobrém stavu udržeti lze, následkem čehož se hlavně v Anglii a Belgii dřevo ve zvláštních závodech za vysokého tlaku phenolem napouští, a sice nejvíce pro potřebu stavby a železnic.

Ale ježto phenol nejen látky bylinné, nýbrž i zvířecí před hnilobou chrání, došel důležitého upotřebení i v továrnách, kteréž se zabývají spracováním zvířecích odpadků, poněvadž mimo ochranu před zkázou velmi úspěšně působí v ohledu zdravotním.

Tak užívá se ho velmi výhodně při výrobě klihu v klihárnách, při výrobě strun ze střev zvířecích, při výrobě pergaménu a chagrenu a dlužno vytknouti, že učinil phenol v mnohých pádech fabrikaci méně odpornou, než byla dříve. I při balsamování mrtvol užívá se novější dobou phenolu velmi výhodně. Ale následkem svého odporného zápachu musel surový phenol novější dobou v některých případech kyselině salicylové ustoupiti, tím spíše, jelikož tato podobně působí, aniž by byla jedovatou. Za to objevují se vždy nové a nové spůsoby upotřebení phenolu a důležitost této látky roste tudíž každým rokem.

Velmi výhodné jest, jak již podotknuto, pro význam phenolu v životě obecném, že se k mnohým účelům nečistý a tudíž laciný tak dobře, ba někdy ještě lépe hodí, než dražší čistý; nízká pak cena nečistého phenolu vysvětluje se tím, že se vyrábí z dehtu kamenouhelného, kterýž jest odpadkem při výrobě plynu z kamenného uhlí.

Jindy, dokud nevěděli, co s dehtem počíti, byl tento mnohým plynárnám pravým břemenem, jehož se nezřídka za plat zhošťovati musely — nyní poskytuje dehet těmto závodům značný příjem a byv zpracován dává látky pro průmysl i obecný život velice důležité.

Upozorniv v stručnosti na význam a důležitost phenolu podotýkám jen ještě, že poznání phenolu i vedle látek jiných nedělá chemikům žádných obtíží, ba že i množství phenolu bez obtíží určovati lze.

K poznání phenolu slouží některá zkoumadla, kterýmiž i nejmenší části pomocí jistých zjevů poznati lze; tak vyzrazuje phenol na př. fialové zbarvení roztokem chloridu železitého, bílá sraženina, kterouž bróm působí a t. d.

K vyobrazením.

Hrad Lichnice v Čáslavsku. Za údolím Doubravky, k severovýchodu spatřují se tmavomodré Železné hory, jež nesou na jednom z výběžků svých rozvaliny hradu Lichnice čili Lichtenburku. Cesta k nim vede nás přes Žleby, Ronov a Třemošnici. Kráčíme-li odtuď podél potoku, který sice v letě nepatrným se zdá, ale na jaře bujným proudem údolí protéká, dostaneme se do romantické pošmourné rokle, v níž se vypíná nad malým jezírkem strmá skála, na temeni borovicemi a smrky porostlá.

Stoupajíce na pravo cestou, přes tuto skálu smrkovým lesem vzhůru se vinoucí, dostihneme rozvalin na vrcholku hory. Ze stinného chládku hustého lesa vyjdeme na žhavou, příkře osvětlenou plochu skalní, mezi holými zdmi. Branou vstoupíme do nádvoří. Dusné vedro umirňuje chvílemi vítr, pohybující malými borovicemi, jež do spár zdí kořeny své zapustily. Bez tohoto osvěžení bylo by hrozné parno, za léta zde panující, valně na ujmu požitku rozkošné vyhlídky. Viděti odtuď osamělou Vysokou, něco dále Kutnou Horu, na pravo Kaňkův vrch, a na svahu jeho městečko Kolín, kolem něhož se stříbrná páska Labe vine a v mlhavé dálce ztrácí. Nimburk, Poděbrady a nesčetné dědiny bělají se mezi temnozelenými pruhy lesů.

Zde sídlil v 13. století Smil, první pán z Lichtenburka, jehož děd Smil byl praotcem rodu Hronovců, k němuž se hlásili páni z Lipé, Berkové z Dubé, páni z Ronova a po bratru Smila I., Načeratovi, též páni z Náchoda. Ve znaku měli dvě křížem položené větve (erb „ostrev“).

Lichtenburkové stáli věrně na straně Otakara II. Smil bojoval ve vítězné bitvě proti Uhrům r. 1260, a při poslední výpravě Otokarově proti Rudolfovi habsburskému spatřujeme jej rovněž mezi ostatními pány po boku nešťastného krále. Když se za nezletilosti Václava II. slavný Záviš z Falkenštejna co správce země proti odbojným pánům vypravil (r. 1283), stál Smil na straně jeho. Ale později přidal se k odpůrcům jeho a když mocný Vítkovec s bohatým nákladem pro nevěstu svou do Uher kolem Lichnice jel, přepadl svatební tuto výpravu, zmocnil se vozů a přinutil Záviše k útěku do Vilémova.

Lichtenburkové bývali vždy věrnými syny své vlasti. Oldřich a jeho synovec Hynek Krušina z Lichtenburka přítomni byli r. 1307 při volbě krále v biskupském paláci v Praze. Šedivý purkrabí, Tobiáš z Bechyně, kterýž k zachování pokoje korunu českou raději mocným Habsburkům, než pravým dědicům království zjednati chtěl a potupně na stav prvního Přemysla narážel, jest Oldřichem z Lichtenburka uprostřed shromáždění mečem proklán a Hynek Krušina učinil totéž synovci Tobiášovu, který smrt svého ujce potrestati chtěl.

Na to vzplanul odpor mezi národní a německou stranou, v měšťanstvu i v panstvu ve zjevnou občanskou válku, která se za nedbalé vlády Jindřicha Korutanského jen více rozmohla. Bohatý německý měšťan Volfram zajal v rozbrojích těchto Hynka Krušinu v Praze.

Syn Hynkův stejného jména byl posledním z rodu Lichtenburků,

jenž sídlil na Lichnici. Karel čtvrtý vyplatil hrad tento, druhdy královský, a ustanovil, že navždy při koruně zůstati má. Ale již syn jeho Václav zastavil jej milci svému Štěpánovi z Opočna (1396), který však Lichnici dlouho nedržel, byv o rok později na Karlově Týně zavražděn. Na to uveden byl opět do hradu královský purkrabí, který však úřadu svého, aby okolí a pocestné ochraňoval, tak málo dbal, že sám z hradu loupežné výpravy podnikal. Z té příčiny zmocnil se král Václav opět hradu a odevzdal jej ve správu Onešovi z Mukovic. Za husitských bouří, asi r. 1418—19, obsadil hrad královský hejtman chrudimský pan Jan Městecký z Opočna, a ustanovil tu purkrabím Petra Lišku, jemuž přidán byl ku pomoci jakýs Močihub. Pan Městecký i Liška byli úhlavními nepřátely všech Husitů a kde některého z nenáviděných kacířů dopadli, upalovali jej bez milosti. Četnější tlupy zajatých Husitů odváděli do Hor Kutných a metali je hromadně do šachet.

Ale brzy učiněn byl konec krutému tomu řádění. Kutná Hora vzdala se Pražanům, tito dobyli též Žleb a táhli na Lichnici. S tloukoucím srdcem pozoroval pan Liška s vysokého svého cimbuří, jak se z temna lesního strašné houfy s prapory svými, jízdectvo a vozové hradby s těžkou střelbou k Lichnici přibližují. Vida přesilu, vztýčil bez rozmýšlení bílý prapor a odevzdal hrad Pražanům. Na to oblehli tito v Chrudimi Městeckého. Když jej vyzvali, aby město dobrovolně vydal, odmítl hrdě všechno vyjednávání. Ale když pak dne 27. dubna Žižka s Tábory k Pražanům se připojil a přípravy k útoku činil, rozmyslil se také Jan Městecký a odebral se k nátlaku měšťanů, kteří zkázu města dopustiti nechtěli, do ležení Pražanů s prosbou za milosť a odpuštění. Obého dostalo se mu tou měrou, že jej o několik let později znovu co držitele Lichnice a Lišku co tamějšího jeho purkrabí nalezáme. Ruch válečný zatáhl se do vzdálených krajů a jen časem viděl Liška za lesy ke Kutné Hoře a Kolínu rudou záplavu zapálených vsí a hradů. Kutná Hora stala se táboritskou a Liška měl na blízku o nepřítele více. Ale přes to nezmoudřel: činil znovu výpady do okolí a vodil nenáviděné Husity v poutech na Lichnici. Toto konání rozhořčilo Sirotky, tábořící nedaleko Kutné Hory. Liška dověděl se brzy, že se chystají Sirotci k obléhání hradu, a dal do něho svézti všechen dobytek, obilí a jiné potraviny z okolí. Po sv. Jakubu oblehli Sirotci Lichnici a stříleli do ní z tarasnic a pušek, ale koule odrážely se bez účinku od přepevných, na sáh tlustých zdí. Oblehání řídili první hejtmané Sirotků, Prokůpek a Jan z Královic, ale přesvědčivše se brzy, že hradu střelbou a útokem nedobudou, usnesli se, že obsádku jeho vyhladoví. Téměř rok leželi kolem hradu, vyzývajíce časem Lišku, aby se vzdal; ale ten odbýval je s posměchem. Mezi tím trpělo vojsko oblehující samo hladem a vyslalo o Všech Svatých jednu částť pod Janem Kralovcem na pícování. Toho seslabení oblehajících použil Liška k mocnému výpadu a učinil jim začné škody. Konečně omrzelo Sirotky neúspěšné oblehání a Liška vymohl si volný odchod s celou posádkou a zbrojí. Vstoupil do služby Viktorina Trčky z Lípy, který jej do Vlašimi povolal a purkrabím učinil. Ale brzy na to zemřel Liška. Pan Jan Hartvik z Rousinova, který hrad Lichnický od Městeckého obdržel, zastavil jej r. 1436 císaři Sikmundovi. Hartvik byl horlivým přívržencem

utrakvistů a tudíž i krále Jiřího. Zemřel však r. 1455 a Lichnice dostala se v držení Burianu Trčkovi z Lípy, který v ní purkrabího ustanovil. Když odboj katolických pánů proti Jiřímu vypukl a Matyáš uherský ku vpádu do Čech se strojil, přiměli Šternberkové purkrabího, že hrad Uhrům vydal. Ale uherské vojsko, jež do Čech vpadlo, bylo u Vilémova Jiřím obklíčeno a Matyáš vyvázl jen velikomyslností tohoto zajetí.

Lichnice, od Uhrů obsazené, zmocnil se nejvyšší purkrabí Jenec z Janovic bez boje. Na to střídali se rychle držitelé hradu. Vdova po Jiřím, Johanka z Rožmitálu, držela jej v zástavě a po ní syn Jiřího, Hynek. Pak dostal se opět v držení Trčků. Pan Trčka z Lichtenburka, jak se nyní jmenoval, zdržoval se málo na Lichnici, meškaje za příčinou politických záležitostí většinou v Praze. Darmo prosívala jej krásná jeho choť, aby delší čas na hradě pobyl. Vždy odjížděl za krátký čas opět do Prahy. Ale jednou (r. 1507) vrátil se neočekávaně a vjel do hradu s mračnou a divokou lící, na druhý den pak usedl k soudu: vinníky byli jedna stará služka, jeho choť a mladý rytíř Šanovec, jsoucí u něho v službě. Po krátkém výslechu dal stařenu za živa zakopati, Šanovce na dvoře mečem popraviti a choť svou zazdíti. Příčinu ukrutných těchto trestů neobjevil nikdo. Ale čeládka hradní vypravovala si, že konala stará služka službu kuplířky choti pána hradu a mladému rytíři. Trčka nevstoupil od té doby již nikdy více do hradu Lichnického.

Roku 1550 prodal Vilém Trčka Lichtenburk poručníkům mladých bratří Albrechta a Václava Rabenhauptů ze Suchého. Po r. 1560 rozdělili se tito bratří o své statky a Lichnice připadla Albrechtovi. Týž byl čtyřikráte ženat: tři z manželek jeho odpočívají v romanském křížovém kostele u Ronova, čtvrtá, Anna z Lipé, jej přečkala. Nejstarší syn jeho Jan žil po smrti otcově pouze tři leta, oba mladší, Albrecht a Václav, převzali později dědictví otcovo, ale uprchli po bitvě na Bílé Hoře do Žitavy, kde Václav ještě r. 1631 žil. Sikmund, druhý syn Albrechtův, převzal Lichnici a Třemošnice, v kterýchžto posledních přebýval, když mu hrad r. 1610 vyhořel. Po r. 1622 byly jeho statky za trest v alodium proměněny.

Třicetiletá válka přinutila mnohé pány, že venkovská sídla svá opustili a do pevnějších, žoldnéři lépe hájených míst se uchýlili. Sikmund odebral se s chotí a syny do Kutné Hory. Mezi tím obsadilo Lichnici, chatrně znova vystavěnou, císařské vojsko. Jednoho dne přijel četný oddíl Švédů do stavení na úpatí skály, napojil tam koně a požádal hejtmana císařského lidu za rozmluvu. Neopatrný hejtman odebral se k nim a byl zajat. Švédové domnívali se, že mají vyhráno a táhli vesele vzhůru, ale posádka hradu přivítala je tak rázně, že museli s hanbou odtáhnouti. Tento byl poslední válečný čin, jehož jevištěm se stala Lichnice.

Synům Sikmundovým udělil císař milost a prohlásil společný jejich statek Lichnici a Ronov opět za zboží zpupné. Nejstarší, Ferdinand, vyplativ své bratry, stal se jediným držitelem statků těch (r. 1637). Až do r. 1741 zůstal hrad, tehdáž již pustý, v držení řečené rodiny, jejíž posledními členy byli Jan Emanuel a Jan Komedius. Později

koupil statek Lichtenburk Jan Václav hrabě Caretto-Millesimo a spojil jej s Ronovem.

K závěrku zmíním se ještě o pověsti, kterou každému navštěvovateli hradu vypravují. Na severozápadní straně hradní skály, nedaleko brány, vyčnívá nad propastí kámen, sotva na sáh široký. Přístup k němu je tak úzký, že jen člověk závrati prostý k němu se odvážiti může. Před časy bydlila prý na hradě slečna překrásné tváře, ale pyšné mysli a tvrdého srdce. Mnoho ženichů hlásilo se o její ruku, ale každý odcházel s košem. Otec její, rozmrzen, přikázal jí konečně, aby si některého z nápadníků zvolila. Krasavice svolila, ale prohlásila, že jen tomu ruku svou dá, kdo se koňmo na řečeném kameni třikrát otočí. Mnozí ženichové byli tim odpuzeni, neboť pohled do závratné hloubky poděsil i nejsmělejšího; ale někteří mladší odvážili se přece krkolomné té jízdy a zaplatili svou odvážnost smrtí v propasti. Mezi nimi byl i jeden, kterého tajně milovala a jehož život by byla ráda zachovala. Však jednou přijel do hradu krásný mladý muž na černém bujném koni a představil se co nápadník slečně, která při pohledu do divných, démonických jeho očí leknutím couvla. Chtěla jej od jízdy na kámen zdržeti, ale muž vyjel směle na balván, otočil se tam třikrát se svým černým koněm a vracel se k slečně; ale když s koně slezl a k ní přistoupil, uvrhla se nešťastná dívka s děsným výkřikem do propasti. *Ed. Herold.*

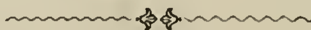
Jakub Karlovič Grot. Viz článek. Podobiznu ruského tohoto učence kreslila a ryla pro „Květy“ krajanka naše v Petrohradě, Augusta Šlechtova.

Corneille, předčítající svou tragedii „Polyeucte“ v „hotelu de Rambouillet“ a Lafontaine, Boileau, Molière a Racine v hostinci. Oba tyto obrázky uvádějí nás do kruhu předních veleduchů francouzských sedmnáctého století. Petr *Corneille* (nar. r. 1606, zemř. r. 1684) nazývá se vůbec otcem divadla francouzského. Povznesl-tě drama francouzské na výši před tím netušenou a zušlechtil zejmena mluvu básnickou. Nyní jsou ovšem kusy jeho zastaralé a nemohou obstáti před soudem vytříbenějšího vkusu. Přes to vše byl Corneille mužem velikým, což sám Voltaire, slavný jeho odpůrce, ochotně uznával. Z četných jeho dramat nejlepšími jsou: Cid, Horace, Cinna, Polyeucte, le Menteur, Rodogune a Sertorius. Vyobrazení naše představuje Corneilla na vrcholi slávy. — Zvítěziv nad pletichami kardinála Richelieua, s nímž se byl znepřátelil, dobyl si dramaty *Cid, Horace a Cinna* slávy světové. Jsa 34 roků stár, předčítá nové drama *Polyeucte,* které se pokládá za nejzdařilejší jeho dílo, vděčnému a velice vybranému obecenstvu. Jest to společnosť, proslavená pode jménem „hôtel de Rambouillet“, dle Kateřiny de Rambouillet, v jejímž paláci se scházelo množství osob znamenitých, rodem a vzděláním vynikajících. Byl to tehdáž nejvznešenější literární kruh. Náleželi k němu mimo jiné kardinál Richelieu, princ Condé, vévodkyně de Longueville, markýzka Lafayettová, markýzka de Sévigne, Julie d'Angennes, Balzac, Chapelain, Jiří Scudéry, Magdalena Scudéry a j. Později pozbyla tato společnost pro své výstřednosti, jež poskytly Molièrovi látku k známé veselohře „Précieuses ridicules“, vážnosti. V pozdějších letech svých trávil Corneille, téměř zapomenut, život svůj pomocí podpor, které mu někteří vznešení jeho příznivci udíleli.

Na druhém obrázku vidíme čtyři jiné hvězdy první velikosti na francouzském literárním nebi. Nalezáme je v místnosti méně skvělé, v hostinci, kde se rádi k dobrému obědu a nenucenému přátelskému hovoru scházívali. Jsou to Lafontaine, Boileau, Molière a Racine. Kdož nezná *Lafontainovy* bájky? Jest to dílo, jež založilo navždy slávu svého autora, nejen ve Francii, ale v celém vzdělaném světě. Jean de Lafontaine nar. se r. 1621 a zemřel r. 1695. Mikoláš *Boileau*-Despréaux (nar. r. 1636, zemř. 1711) byl výtečným satyrikem. jehož spisy se dočkaly dosud více než 350 vydání. O slavném *Molièrovi* (vlastně Jean B. Poquelin, nar. r. 1622, zemř. r. 1673) netřeba šířiti slov. Jeho výtečné veselohry stále zůstanou skvosty světové literatury. Jean de *Racine* (nar. r. 1639, zemř. r. 1699) je nejslavnějším tragikem francouzským. V kráse básnické mluvy kladou jej dosud Francouzové za vzor nedostížený. Slavná jsou zejmena jeho dramata: Andromaque, Britannicus, Bérenice, Bajazet, Mithridat, Ifigenie, Faedra, Esther a Athalie. Na vyobrazení našem sedí za stolem uprostřed Molière, po pravici jeho stojí Racine, po levici jeho pak vykládá cosi Lafontaine a vedle tohoto sedí Boileau.

Honba na medvědy v Pyrenejích. O Pyrenejském medvědu praví H. Taine, jehož cestopis Gustav Doré tak genialně illustroval: „Pyrenejský medvěd je vážné zvíře, pravý horal, a ve svém šedohnědém zimním kabátě z huňaté srsti podivný na pohled. Jsou patrně pro sebe stvořeni: on pro své bydliště a bydliště pro něho. Jeho tlustý kožich je výtečný plášť na zimu. Horalé pyrenejští váží si ho tak, že se ho jak jen možná často zmocňují, ale medvěd sám váží si ho opět tak, že ho jak jen možná hájí. Žije nejraději o samotě a rokliny vysokých hor jsou tak osamělé a tiché, jak si jen přáti může. Duté stromy poskytují mu hotový příbytek; a poněvadž jsou to hlavně buky nebo duby, má z nich medvěd byt a stravu zároveň. Jsa udatný, opatrný a silný, je zvířetem zcela ctihodným; jeho jedinou hříšnou vlastností jest, že svá mláďata požírá, když se s nimi setkává a že z něho příroda vlastně neudělala žádného tanečníka. — Aby jej zabili, ukrývají se horalé v záloze a střílejí na něj, když kolem kluše . . .“

Obrázek náš má nápis: „Honba na medvědy“, ale představuje vlastně honbu medvědů na lovce, aspoň v té situaci, kterou umělec zachytil. Horalé prchají před dvěma rozlícenými medvědy po nebezpečné cestě a honbu lze již nyní nazvati nešťastnou, neboť jeden z lovců řítí se již střemhlav do propasti. Drobivý a těsný okraj prohlubně není patrně místem, na němž by se boj bez dalšího nebezpečí dal vybojovat, neboť vidíme horaly kvapně a úzkostlivě prchat. Až za horu zahnou a do schůdnějších míst se dostanou, počíhají si v záloze na své huňaté pronásledovatele a pak bude ztracený soudruh zajisté pomstěn. Ale dostanou-li se všichni přes okraj propasti?

Oklamaná. Původní kresba od Ant. Königa.

KVĚTY.

LISTY

PRO ZÁBAVU A POUČENÍ S ČASOVÝMI ROZHLEDY.

Redaktoři:

SVATOPLUK ČECH. DR. SERVÁC HELLER.

Vydavatel a nakladatel

VLADIMÍR ČECH.

SEŠIT SRPNOVÝ.

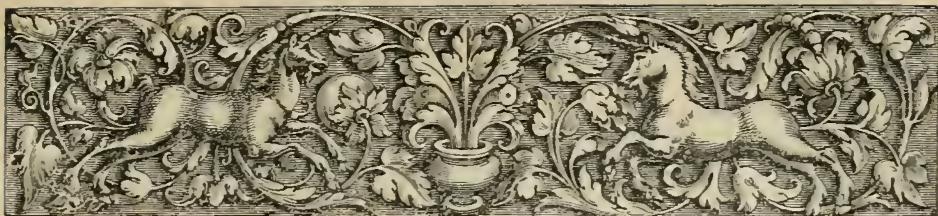

V PRAZE.

Tiskem dra. Edv. Grégra.

1879.

OBSAH.

V pralese.

Obrázek ze života mexických Indiánů.

Napsal

Josef Štolba.

(Pokračování.)

VI.

Volným krokem vcházela Lora, provázena Zapoteatem, do své rodné vísky. Avšak oba stanuli zaraženi, když spatřili, že tichá jindy osada nalézá se v nevídaném nikdy pobouření. Na všech stranách skupiny děvčat, hochů, mužů a žen, a všechny pohrouženy v živém hovoru. Když pak objevili se milující, obrátily se zraky všech k nim, a se všech stran ozývaly se potupné výkřiky, potupný smích.

„Hle, Izhuakova snoubenka s bídákem Zapoteatem," smála se děvčata.

„Nerozumná — lehkomyslná!" pokřikovaly ženy. „Takový snoubenec jako Essetamaipuův syn!"

„Bambus by ji přivedl k rozumu," volali mužové.

Jen hoši smáli se potichu. Znali Zapoteatovu sílu a věděli, že neradno vyvolati jeho hněv.

Avšak jako by výkřiků těch neslyšel a vysměvavých tváří neviděl, kráčel Zapoteato, přemáhaje své překvapení, skupinami těmi vztýčen, pyšen, vyzývavé rozesílaje pohledy na všechny strany a veda chvějící se Loru za ruku.

Kráčel s ní přímo k chatce Inchově, před níž zamračen stál její otec, a z jejíhož pozadí hleděla ustrašeně její matka.

Mlčky přiblížili se oba; ale nežli Zapoteato mohl promluviti, chopil Incha Loru prudce za ruku a vstrčil ji drsně do chatky, kdež vlétla téměř v náruč matčinu.

Zapoteato cítil, že zmocňuje se ho náhlá stísněnost.

„Compatrido," pravil k Inchovi, „Lora nevidí ráda Izhuaka."

„Co je Zapoteatovi po tom?" tázal se drsně Incha.

„Lora vidí ráda Zapoteata," pokračoval tento mírným hlasem.

„Lora bude viděti ráda toho, koho Incha bude chtíti," okřikl jej Incha.

„Chce otec činiti jediné své dítě nešťastným?"

„Mohlo by dítě býti snad šťastno v prázdné chalupě Zapoteatově, v níž zřídka jen zaplane oheň pod tortillemi, v níž bída domovem?"

„Nebyla by, neboť Zapoteato staral by se o Loru."

„Kde není pro dva, bylo by ještě méně pro tři. U mne nemá Zapoteato ničeho pohledávati — Lora pro něho není!"

„A kdyby Zapoteato opatřil, čeho by požadoval Incha?"

Incha se potupně usmál. „Dokud nevyrovná se Izhuakovi, ať neopováží se promluviti s Lorou." A Incha obrátil se a odešel do chaty.

Ohromen stál Zapoteato před chatou a hleděl chvíli za Inchou. „Dokud nevyrovná se Izhuakovi," znělo mu v uších. On — Izhuakovi! Hlava mu šla kolem, v údech cítil nepochopitelnou mdlobu — po chvíli teprv obrátil se a vrávoral téměř s hlavou sklopenou zpět do lesa. Neslyšel škodolibé výsměchy, neviděl vysmívající se tváře: viděl před sebou jen Inchu, jak trhá mu Loru z ruky, neslyšel nežli Inchu, volajícího: „Dokud nevyrovná se Izhuakovi." —

Vstoupil do lesa, a nehledě v pravo, nehledě v levo kráčel stále dál. Tu klopýtl přes kořen neb poražený kmen, tu udeřila jej vyčnívající větev do obličeje, tu zapletl se do vzdušných kořínků okolních stromů — Zapoteato nedbal, necítil ničeho. Když zápasil s Izhuakem o Loru a když v zápasu zvítězil, nemyslil na nic, nežli na Loru. Vraceje se s ní domů, držel ji okolo pasu — hleděl na ni, nemyslil opět nežli na ni a byl nevýslovně blažen. Otec její vyrušil jej však z blaha toho způsobem hrůzným. Jak mohl by se vyrovnati Izhuakovi? K tomu bylo by zapotřebí mnoho pesos*). Vykoupiti jeho dárky, koupiti dvě krávy — jistě že by dvacet pesos sotva stačilo.

Dvacet pesos! Tak strašná suma! Tolik neviděl Zapoteato nikdy na jedné hromádce! Ba ani tolik realů**) ne!

Jak opatřiti tak nedostížnou částku? Úplná beznadějnost zmocnila se ho, když o tom přemýšlel. Kdyby měl ručnici, bylo by to snadnější. Střílel by zvěř a nosil by ji na trh do Verakruzu. Slýchal, že možno dostati za divokého kance až i dva realy, za onzu***) až i dolar, ano i dva, měla-li pěknou kůži. Leč jak střílеti bez pušky?

Avšak ponenáhlu počal Zapoteato přece nabývati mysle. Což, když nemůže zvěř střílеti, aby ji chytal? Pamatoval se, že otec jeho chytával všelijaké živočichy do drátěných ok, nalíčených na cestičkách, kterýmiž zvěř častěji se brala. To byla myšlenka! Zapoteato viděl již v duchu celou řadu čtvernožců, chycených v jeho okách, viděl se s nimi na trhu ve Verakruzu neb v Alvaradě a slyšel již cinkání stržených za ně realů. Cítil pojednou zvláštní rozčilení a touhu, aby započal ihned mnohoslibnou činnost tu. Počal rozhlížeti se kolkolem. Ptactva hemžilo se na všech stranách, motýlové míhali se mezi větvemi, ale jiného nemohl spatřiti.

Zrychlil krok a hleděl pátravě na všechny strany. Prales tvořil po obou stranách neproniknutelné na pohled stěny, spěchal tedy, aby

*) Dolar = 2 zl. r. m.
**) Real = 25 kr. r. m.
***) Mexický tigr.

dostihl jednoho z větších prostranství, jež násilná jakás náhoda v pralese sem tam utvořila. Aby postranství takové tím dříve nalezl, počal klusati tím pravidelným spůsobem, jakéhož užívají Indiáni, mají-li určitý nějaký cíl před sebou.

Dlouho klusal, a stezka nechtěla se šířiti. Náhle počaly však stěny řidnouti, a za málo okamžiků nalézal se na prostranství tak velikém, že nalézalo do něho i slunce cesty.

Četné, polo spráchnivělé kmeny svědčily, že mocná jakás síla místečko to kdys zde připravila, a úplný téměř nedostatek mladého, čerstvého dorostu dokazoval, že bylo častěji navštěvováno zvěří neb lidmi, jichž noha žádnému životu vzejíti nedovolila.

Zapoteato usadil se na jeden z kmenů a rozhlížel se kolkolem. Cesta z rodné vísky jeho sem vedoucí dělila se tu na dvě, a v zelených stěnách prostranství toho byly bezpočetné prolomeniny, jež svědčily, že zvěř dovedla si nalézti stěnami těmi cestu. Zapoteato uvažoval, že, kdyby u takového otvoru položil oko, musel by chytiti nějakého čtvernožce, a přemýšlel jen, jak by opatřil si železný drát. Ale to bylo právě zase to neštěstí: drát stál peníze, a peněz Zapoteato neměl. A co by se tu dalo as zvěře nachytati — tolik patrných otvorů! — Zvolna bloudil zrak od jednoho k druhému a zvolna přelétl celé prostranství, skoumaje, kudy zvěř přebíhá s jedné strany na druhou.

Pojednou se zarazil. Uprostřed mýtiny, tam, kam paprsky slunce vší silou se opíraly, zahlédlo ostré oko jeho cosi červeného. Naklonil se v před, a překvapen hleděl na předmět ten. Poblíž poraženého kmene slunil se had, jakého Zapoteato nikdy posud nespatřil. Byl as tři stopy dlouhý, barvy ohnivě červené, přervané úzkými, černými pruhy, s bělavými okraji, každá šupinka měla černou špičku, a celé tělo jeho skvělo se v paprscích slunečních tak zázračným leskem, že Zapoteato nemohl očí svých od něho odvrátiti. Zpolehounka vstal, s obratností jen Indiánům vrozenou přiblížil se k hadu, jenž buďsi že následkem v přílišné míře požité snad potravy neb následkem slunečního tepla nehybným býti se zdál, jako blesk vrhl se naň, směřuje oběma rukama ku hlavě a v nejbližším již okamžiku držel jej v těch místech, kde hlava přestává a tělo začíná. Obrovskou svou silou stiskl jej v pěsti své, a s děsným sykotem ovinul se mu had okolo ruky. Avšak Zapoteato toho nedbal. Tiskl tím více a sice tak, že za nedlouho skleslo krásné tělo hadí bez vlády s ruky, okolo níž se bylo otočilo. Nyní stáhl Zapoteato jednou rukou řemen s těla, obemknul jím krk skvostného plazce, stáhl řemen vší silou, a vrátil se s kořistí svou opět ku svému kmeni.

Vzal hada do obou rukou a udiveně hleděl na skvělé jeho barvy. Podivno, tolik hadů byl již spatřil v pralese, tolik jich zabil již buď machetou neb obuškem, jejž byl ze sražené některé větve si utvořil, avšak tak krásného nikdy ještě nespatřil. Brzy ale pohledu toho se nabažil. Kdyby to byla raději onza neb nějaký kanec, vzdychl — ale pouhý had! Co s hadem? — v tom však vztýčil hlavu; zdálo se mu, že slyší blížiti se kroky. Naklonil ucho v stranu, odkud kroky se blížily, a pravil po chvíli k sobě: „Koně neb mezci“.

Kroky se blížily a zvědavě hleděl Zapoteato k otvoru, kterýž cesta,

po níž kroky zněly, v stěnách lesních tvořila. Za málo okamžiků objevil se v otvoru jezdec.

„Ha tu je konečně živá duše," zvolal zastaviv koně. A obrátiv se k Zapoteatovi oslovil jej přívětivě: „Buenas dias compatrido." *)

„Y à Usted, seňor," **) odvětil Indián chladně.

Jeť Indián k bělochovi velmi nedůvěřivý a nežli seznámí se blíže, velmi nesdílný.

Jezdce chladná odpověď nikterak nezarazila. „Compatrido," pravil dále, „ty budeš nám moci zajisté říci, kde bychom nalezli co možná nejdříve nějaké obydlené místo." A jezdec přiblížil se o několik kroků a umožnil takto objevení se jezdce druhého, jenž v patách za ním následoval.

Zapoteato pohledl pátravě nejdříve na prvního příchozího, pak na druhého. První seděl na pěkném mustangu.***) Byl to mladý muž přívětivé, plně zarostlé, upocené a od moskytů hrůzně poštípané tváře; hlavu chránil široký slaměný sombrero,†) tělo kryla pouze tmavá oxfordská košile, a široké světlé spodky vězely ve vysokých botách. Za sedlem po pravici vykukovala z koženého pouzdra, k zemi visícího, pažba ručnice, po levém boku klátila se ozdobná macheta, a za širokým koženým pasem zastrčen byl revolver. Koni přes krk přehozena byla calzonera,††) a pod sedlem nad calzonerou klátily se pevné, podlouhlé škatule řemenem svázané a tak koni přes krk přehozené, že s každé strany krku jedna visela. V pravici držel jezdec dlouhou tenkou tyčku, na jejímž konci byl dlouhý bílý pytlík z lehounké látky, natažený s předu přes oko ze železného drátu.

Druhý jezdec oblečen byl i ozbrojen podobně, avšak mizel takřka za samými škatulemi a vaky, jež obklopovaly ho na všech stranách.

„Mohu, seňore," odvětil po chvíli Zapoteato. „Dovedu vás do naší vsi, do El Meson."

„Dobrá, budu ti vděčen," pokračoval jezdec. „Zbloudili jsme na delším výletu, a nemohli jsme se daleko široko živé duše domoci. Avšak nežli půjdeme dále, můžeme zde na chvíli odpočinouti; jsem již kolik hodin v sedle, a ta lotrovská chasa, jíž říkáte moskyti, kterouž byste však měli nazývati ranou pekelnou, poštípala mne tak, že nevím si již rady. A pak, možná, že naleznu zde ledacos, co by mne mohlo zajímati." A jezdec seskočil s koně, hodil uzdu jezdci druhému, jenž ochotně ji ihned uchopil, a setřev pot s čela a mna se zuřivě v obličeji, přistoupil k Zapoteatovi. Avšak radostný výkřik vyvinul se mu pojednou z úst.

„Jak že!" zvolal, „vidím dobře?" A prudce chopil se hada, s nímž Indián stále ještě pohrával. „Ano, ano," pokračoval radostně,

*) Dobrý den krajane.

**) Y a Usted — i vám.

***) Mustangové = zdivočilí koně, jež chytají se pomocí lassa a pak se ochočují.

†) Mexický klobouk s ohromnou střechou.

††) Kožené nohavice s dlouhým vlasem, jež natáhne jezdec v dešti přes spodky.

„toť skutečný „Elaps Corralinus“, — první exemplář, jejž v Mexiku nalézám; a jak krásný exemplář!“ A nedbaje udivení Zapoteatova, nedbaje pichlavé bolesti v tváři, jal se hada tak horlivě prohlížeti, otvíraje mu tlamu a oči, že zdálo se, jako by zapomínal svého okolí.

„Compatrido!“ zvolal po nějaké době, „toho hada musíš mi přenechati. Co za něj chceš?“

Zapoteatem to trhlo. Za hada možno také něco dostati? To nevěděl.

„Dejte, seňore, co vám libo.“

„Spokojíš se pesem? tázal se jezdec, sahaje do kapsy.

Zapoteatovi dělaly se mžitky. Peso za mrtvého hada! Nevěděl, je-li to žert či pravda.

„Spokojím,“ odvětil nesměle čekaje, že jezdec propukne nyní v smích.

Avšak nejen že se tak nestalo — jezdec vytáhl lesknoucí se peso a podával ho Zapoteatovi.

Kvapně sáhl po něm tento, ale vztáhl ruku ihned zase zpět.

„Nežertuje seňor?“ tázal se nesměle.

„Bláhový, ber přece,“ smál se cizinec. „Budeš-li chtít, můžeš jich vydělati více.“

Zapoteato chopil se kvapně peníze a uschoval ho v kapse. „Více?“ opakoval. „Jak to?“

„Jsem přírodozpytec,“ vysvětloval cizinec, „jenž přišel z daleka, aby proskoumal trochu poklady, kteréž mexická příroda člověčenstvu poskytuje. Za každý příspěvek k proskoumání tomu zaplatím ti rád.“

V Zapoteatovi zatajil se dech. „Co má Zapoteato dělati, seňore?“ tázal se kvapně. „Má vésti vás na stopu onzy, ukázati vám cestu tam, kde kajman pokojně se sluní, vybrati vám mladé ptáky, již sídlí v závratné výši anebo přinésti s temene nejvyšších stromů mladou opici?“

Cizinec zahleděl se překvapeně na Zapoteata. „To vše dovedeš?“ pravil.

„Ano, seňore, dovedu.“

„Dobrá, beru tě za slovo,“ zvolal cizinec, „a věř, že škoda tvá to nebude. Avšak nyní v před.“ Vyšinul se na kůň, pokynul jezdci druhému, a drže zakoupeného hada v levici, dal se cestou, po které Zapoteato kráčeti se jal.

Pevně držel Zapoteato ruku na kapse, v níž vězel peso. Dech se mu tajil, když pomyslil, jak snadno ho vydělal, a tajil se mu ještě více při naději, již probudil v něm cizinec. Kvapným kráčel krokem před cizincem a upozorňoval jej každým okamžikem na některého nového vzácného obyvatele pralesa. Nejednou slezl cizinec s koně a sestřelil buď krásného černého bažanta neb pestrého papouška, a Zapoteato vždy s obratností, jížto cizinec nemohl odepříti svého obdivu, za málo okamžiků přinesl zastřelené zvíře z houštin, jež zdály se úplně neproniknutelny. S jakou závistí hleděl ubohý Indián na dalekonosnou pušku cizincovu! Puška ta mohla by jej učiniti šťastným na věky.

Náhle zastavil cizinec a kynul Zapoteatovi, aby zachoval se tiše.

Hodil mu uzdu, seskočil s koně a plížil se opatrně, napřáhnuv tyčku s bílým sáčkem, ku předu. V tom mávnul tyčkou a vzkřikl radostně.

Zapoteato přikvapil a pozoroval překvapen, že v síťce třepetá se jakýs živočich. Za okamžik vytahoval cizinec obrovského, krásně modrého motýla.

„Takové věci chytá seňor také?“ tázal se udivený Indián.

„Také, hochu,“ odvětil cizinec, napíchnuv motýla na špendlík a prohlížeje ho se zalíbením; „a nejen ty: chytám také brouky, pavouky — vše co naleznu.“

Zapoteato nemohl zdržeti se útrpného úsměvu, když jezdec sejmul s koně jednu z bedniček a otevřev ji, zabodl do ni chyceného motýla.

Bednička byla plna motýlů a brouků, plna toho hmyzu, který Zapoteato, když na nčj náhodou přišel, jednoduše holou nohou zašlápl aneb holí svou zabil. „Takového smetí mohu opatřiti, kolik bude seňorovi libo,“ pravil.

„Zaplatím ti to smetí velmi dobře,“ odvětil cizinec, vyšinuv se zase na koně, a všichni tři dali se zase v pochod, jejž přerušovaly stále výjevy podobné.

Konečně počala se cesta šířiti a za nedlouho byli v El Meson.

Zvědavě vyhlíželi z jednotlivých chatek obyvatelé jich a s podivením, pro něž na dřívější výsměchy své zapomínali, viděli bráti se dva jezdce se Zapoteatem k chatce jeho. Tito zastavili, slezli, a Zapoteato uvedl je do vnitř.

„Vypadá to zde bídně, seňore,“ pravil Zapoteato, „avšak váš sluha dá vše, co má. K jídlu arci nemůže poskytnouti nežli čerstvých tortill a frijoles, a, kdyby si seňor přál, toho bažanta, jejž zastřelil; matka Zapoteatova umí ho připraviti.“

Zvědavě hleděla matka Zaopoteatova na hosty, chopila se ihned bažanta, jejž cizinec jí podal, a odešla s ním ven, aby ho oškubala.

Zapoteato pomohl nejprvé oběma jezdcům snésti bezpočetné bedničky a ostatuí zavazadla i se sedly do prosté světničky a odvedl pak koně za chatu, kdež přivázal je ku kolíku, do země zaraženého.

Cizinec jal se nyní otvírati bedničku za bedničkou. Pln udivení spatřil Zapoteato, že jsou plny motýlů, brouků a ptačích kožek; a pln podivení viděl dále, jak cizinec jednotlivé motýly na zvláštní prkénko natahuje, křidélka jim rozprostírá a pomocí úzkých proužků papíru a špendlíků v roztaženém tom postavení udržuje. Nemohl se dost vynadiviti, když cizinec mu sdělil, že několik týdnů již jest v Mexiku jen za tím účelem, aby sbíral věci takové a že jich má již značnou sbírku ve Verakruzu. A což teprv, když z několika bedniček vytáhl pak cizinec podlouhlé vysoké lahvice se skleněnými zátkami a v těch objevili se rozliční hadi a mloci v tekutině žlutavé, o kteréž vysvětlil mu, že jest to líh. Líh na hady a na mloky — tenť přece lepší k pití.

A nyní vzal cizinec koupeného červeného hada, vyňal jednu z největších lahví, do polou naplněnou lihem, a uložil hada opatrně do ní.

A když vše bylo takto uspořádáno, pak teprv usedl cizinec se Zapoteatem před chýši, a kdežto soudruh jeho stahoval s obratností podivuhodnou zastřelené ptáky, vyprávěl cizinec plynnou španělčinou udivenému Zapoteatovi, že pochází z dalekých zámořských končin, kde

vypadá to zcela jinak nežli zde, kde není ani takového tepla, ani takových stromů, ani takových zvířat jako v Mexiku, za tím účelem, aby seznal neznámé ty krajiny a nasbíral v nich cizí živočišstvo. A až nasbírá toho hojně, pak že se vrátí zase tam do toho velikého kamenného města, a tam že dostanou věci ty svůj vlastní dům, a lidé že z daleka budou choditi na ně se dívat. Zapoteato žasl stále víc a více, když slyšel, že vláda té země, odkudž cizinec přišel, dala mu na všechno to peníze, aby mohl hodně mnoho nasbírati a s sebou přinésti. A jak žasnul Zapoteato dále, když slyšel, že každý z těch motýlů a brouků má své jméno, a že jméno to je tam za mořem úplně známo, kdežto zde, v domově jejich, nikdo ani neví, že vůbec nějaké jméno mají.

Napnutě naslouchal Zapoteato vypravování tomu. Bylo mu to sice k smíchu, ale cizinec vypravoval tak poutavě, že by byl Zapoteato poslouchal do rána.

Zatím přinesla matka několik horkých tortill, pak mísu frijoles a konečně upečeného bažanta. Zapoteato odskočil s kalabasou pro vodu, a nedlouho na to jedli oba cizinci s velkou chutí pokrmy, kteréž stará Indiánka dosti dobře byla připravila.

Zapoteato, jenž jenom k největšímu naléhání cizincově také s nimi jedl, zvěděl zatím, že cizinec jest Francouz, že jmenuje se Delibes, a druhý cizinec že jest jeho sluhou, jenž však ani slova španělského nezná.

Dlouho hovořili před chatkou. Byl krásný večer, jejž kalili přes všechno dýmání jenom — moskyti. Delibes, jenž byl již cestou jimi náramně trápen a na ně jen při novém některém nálezu zapomněl, jakož i sluha byli již od nich celí rozbodáni, a obličej i ruce nabíhaly, působíce náramné svrbění, tak že oba cizinci hlasitě naříkali. Avšak Zapoteato věděl pomoci. Přinesl malý zelený, kulatý citron, rozřízl ho ve dvě půle a podávaje každému jednu, radil, aby natřeli si kůži.

Oba tak učinili; příjemný chlad rozhostil se na kůži a za nedlouho bylo po svrbění. Moskyti, jakoby byli dostali výstrahu, vyhybali se místům, v nichž se jim bylo dříve tak zalíbilo.

Zvědavě a závistivě hleděli sousedé na Zapoteatovy hosti. Tak vzácní patrně páni a zvolili tu nejbídnější chýš! Avšak tím pyšnější byl Zapoteato. Rozhledl se po sousedech vítězoslavně, hledaje mezi nimi, arci marně, tvář Izhuakovu, a jal se pak připravovati hostům jednoduché lože. Vystlal je plaidy a kabáty, jež byly na sedlech upevněny, a oba cizinci usnuli na nich, jako by byli ulehli do nejpohodlnějších pařížských postelí.

VII.

Noc rozestřela nad pralesem závoj svůj. Nic se nehýbalo, a všichni téměř obyvatelé vesničky byli pohříženi ve spánek. Jen Zapoteato ještě bděl. Seděl před svou chatou, těžká hlava opírala se o pravici, a oči hleděly snivě na nedalekou chatku Inchovu.

Jakých to rozmanitých dojmů zažil za právě minulý den. Nejprvé vyznala mu Lora, že byla by šťastna, kdyby on byl jejím snoubencem, pak zápasil o ni vítězně s Essetamaipuovým synem, na to vyrval mu ji otec, vyčítaje mu chudobu jeho, a pak nalezl konečně cizince, jenž mohl

jej učiniti šťastným na věky. Zapoteato prožil ještě jednou veškerou tu slast a veškerý ten žal celého dne, a s dětinnou radostí prohlížel peso, jež ve svitu slunečním lesklo se tak skvéle. Takových dvacet kdyby mohl nazývati svými! Avšak cizinec poskytl mu na to naději, a Zapoteato byl by se nejraději rozběhl ihned do lesa, aby nasbíral toho, co mu mohlo pomoci k vytouženým penězům. To nebylo však nyní možné. Nedočkavě vzhledl ku měsíci, zda nekloní se již zase k západu — nadarmo! Měsíc zdál se býti na obloze přikován.

Oči Zapoteatovy obrátily se zase k chatce Inchově. Tam spí Lora! Jak bylo asi ubohé, když tak drsně strčil jí otec do chatky, jak jí bylo as při slovech, jimiž jej byl odbyl! Ona ví, že Zapoteato nemůže nikdy vyrovnati se Izhuakovi, a musila zajisté slyšeti trpké výčitky a hrozby — snad nespí — snad pláče ubohá. A sotva že to mu napadlo, vyskočil Zapoteato.

„Musím se přesvědčit," pravil sám k sobě, „nebdí-li ještě, a bdí-li, potěšit ji tím, co slíbil mi cizinec."

Jako duch plížil se, hledaje vždy jen stín, k chatce Inchově a stanul za málo okamžiků u jejího vchodu, kdež kryl jej stín vynikající stříšky. Napnul sluch a naslouchal.

Z chatky zaznívalo z jednoho kouta silné chrupání a z druhého pravidelné dýchání. — Zapoteato byl jist, že rodiče Lořiny spí; avšak zda spí i ona, a nespí-li, jak oznámí jí svůj příchod? Přešel zvolna okolo vchodu, tak že stín jeho do chaty padnouti musil — čekal pak chvíli, a kdo vypíše jeho štěstí, když zakmitla se pojednou postava a on v nejbližším okamžiku tiskl Loru v náruč svou.

Ruku v ruce zašli opodál k lesu, a ve stínu košatého stromu sdělila mu nyní Lora štkajíc, že otec zasypal ji nejdrsnějšími výčitkami a že hrozil jí i bitím. A když pak nedlouho po odchodu Zapoteatově dostavil se Essetamaipu se synem do chatky a potupným hlasem štěstí přeje k novému zeti, prohlásil zasnoubení její se synem svým za zrušené, jakož i že, jak obyčejem, do měsíce musí býti navrácena cena darů, jež Lora byla obdržela, tu skočil otec zuřiv k ní a uchopiv ji za dlouhé copy, mrštil jí o zem a byl by ji snad ubil, kdyby nebyla matka, zapomínajíc pro lásku k dítěti na poslušnost, jížto povinna jest muži, vskočila mezi ni a otce, a chránila ji tělem svým. Avšak když Izhuak jedovatě dodal, aby otec nezapomněl, že nebude-li peněz těch do měsíce, bude muset on i celá rodina jeho tak dlouho otročiti rodině Essetamaipuově, až odpracuje dluh ten, tu rozkácel se otec zase proti němu.

„Incha postará se o to, compatrido," zvolal vztekle, „a kdyby život na to obětovati měl. Avšak teď pryč mi odtud."

S jedovatým smíchem odešli prý oba a oznamovali po vsi, že za měsíc vypůjčí si Izhuak v Alvaradu dvoukolý vůz, a Incha a pyšná Lora že povezou jej do Alvarada na trh.

A otec sebral prý opatrně všechen prach, vycídil pušku, nabrousil machetu, a oznámil rodině, že druhého dne odejde a že vrátí se buď s penězi aneb že nevrátí se více.

S těžkým srdcem naslouchal Zapoteato smutným slovům Lořiným, přerušeným někdy křečovitým pláčem. A když skončila, tu přitiskl ji k sobě ještě vřeleji a počal vypravovati, co on byl zažil. Lora hltala

takřka slova jeho. Pláč její znenáhla ustál, a když Zapoteato skončil, pohrával ústy jejími již blažený úsměv. A když započal pak Zapoteato dále mluviti o svých nadějích do nejbližší budoucnosti, tu zářily oči její temnem nočním jako dvě hvězdy. Mimovolně počala mluviti také o budoucnosti a za okamžik zapomněli oba všech útrap svých a hovořili tlumeným hlasem jen o tom, jak mnoho peněz vydělá Zapoteato, jak hodí pak Izhuakovi cenu jeho dárků k nohoum, jak upraví chatku svou, jak krásných věcí nakoupí Loře a s jakou slávou povede ji do dalekého Alvarada do chrámu, aby kněz požehnal svazku jejich duší. Oba oddali se sladkým těm snům zúplna a nepozorovali ani, jak rychle kloní se nyní ten měsíc k západu, kterýž nedávno na nebi jako přibit byl.

Pozvolné svitání probudilo konečně oba z dětinsky blažených těch snů. Uleknutě rozhlédla se Lora — prudce objala ještě jednou Zapoteata a zmizela mžikem v rodné chatrči své.

Opatrně navrátil se Zapoteato domů a usadil se opět před chatu. Bylo mu tak volno okolo srdce, cítil se tak blaženým, že by byl hlasitě výskal. Lora — ta Lora, o níž snil, k níž vzhlížel vždy jako k tomu nedostížnému slunci, a k níž troufal si přiblížiti se jen za doby noční, když domníval se, že vše pohrouženo již v hluboký spánek, ta Lora byla mu nakloněna celou duší, a zakoušela již k vůli němu příkoří. Umínil si, že musí jí dokázati, že jest jí hoden, ano že musí přivésti to tam, aby celá ves jí záviděla. O jak blahořečil osudu, jenž dal mu nalézti toho červeného hada, kterýž přivedl jej v cestu tomu cizinci. Ten ukázal mu možnost dosíci cíle — Zapoteato umínil si, že cíleto ho dosíci musí a kdyby to život státi mělo.

S netrpělivostí hleděl nyní k obloze, jež jasnila se víc a více a s netrpělivostí do temného pralesa, v němž život zpolehounka probouzeti se počínal, kdy osvětlí se tak, aby mohl tam vejíti, nasbírat toho hmyzu, o nějž cizinec tak stál, a položiti mu ho k nohoum, když se probudí. Dlouho čekal marně. Prales byl ještě pln těch výparů, jež noční chlad k ránu z něho vyluzuje, avšak znenáhla počaly výpary se tratiti, temena nejvyšších stromů zaleskla se v prvních paprscích slunečních, a jako blesk vrhl se Zapoteato nyní do pralesa. Chvíli kráčel po camino real, pak dal se do houštiny a jal se hledati. —

Delibes probudil se, když slunce již dostupovalo chatek El Mesonských. Byl spal výborně, a obličej nejevil mimo četné červené body — známky to návštěv moskytů — žádných oteklin. Recept Zapoteatův působil dobře: moskyti, jichž kroužilo v chatce na všech stranách, jej ušetřili.

Opustil vesele lůžko a vystoupil z chaty. Stará Indiánka připravovala již čerstvé tortille, a sluha myl nedaleko svou tvář. Zvědavě hleděl na Indiánku, jak rozemílá kukuřici, jak z hrubého těsta dělá tenké placičky a jak přikládá je k ohni na rozpálený kámen.

Pojednou ozval se za ním Zapoteatův pozdrav.

„Dobrý den, seňore.“

„Ah Zapoteato,“ zvolal Delibes, obrátiv se k němu. „Aj!“ dodal pohlednuv na něj, „snad nepřicházíš již z pralesa?“

Zapoteato byl smáčen a šat sem tam potrhán. V ruce však držel objemný, kornoutovitý balíček.

„Ano, seňore," odvětil s úsměvem, „sbíral jsem pro vás hmyz."

„Sem s ním!" zvolal Delibes kvapně.

Zapoteato rozevřel veliký list, kornoutovitě stočený, a v něm objevilo se množství malých balíčků, v listy opatrně obalených a kaktusovými špičkami spjatých.

„V každém z nich je něco, co bude snad seňora zajímati," pokračoval Zapoteato. A nyní otevřel opatrně první a zrakům Delibesovým objevil se veliký, několik palců dlouhý brouk s dlouhým, silným, dolů zahnutým rohem, proti němuž ze zdola vybíhal roh menší sice, avšak stejně silný, brouk to černě lesklý, s olivově zelenavými, černě tečkovanými křídly. Zuřivě namáhal se brouk, aby vyprostil se z ruky, jež uprostřed těla ho držela, a hrozivě cvakal svými rohy. Avšak s jásotem a s voláním „Dynastes Hercules!" chopil se ho Delibes, kdežto sluha přinesl k několika slovům jeho kvapně plechovou krabici a otevřel ji.

Zvědavým zrakem pohledl Zapoteato do ní — byla naplněna jemnými drtinami.

Sluha vyňal větší část drtin na víko, Delibes vstrčil opatrně brouka do krabice, nasypal na něj rychle vyňaté prvé drtiny a zavřel ji pevně.

„Proč ho tam dává seňor?" tázal se Zapoteato.

„Abych ho co nejrychleji a zároveň co nejspolehlivěji usmrtil," odvětil Francouz s úsměvem; „kdybych hodil ho do lihu, mohl bych jej poškodit a mimo to musel bych dlouho čekati, než by byl na dobro mrtev. Tato krabice je jednodušší. Na dně pod drátěnou síťkou uschován kousek jedu, jenž náleží za mořem k nejoblíbenějším prostředkům, poslati se k Abrahamu, totiž neznámého posud v ubohých pralesích mexických cyankali. Měkké drtiny nemohou brouka porouchati a jed onen tak účinkuje blízkostí svou na ně, že co pobude v nich málo jen okamžiků, jest na dobro ztraceno. — Avšak dále."

A jeden balíček za druhým rozevíral nyní Zapoteato, a úžas hostí jeho stále rostl. Byli to velcí i malí brouci barev překrásných s tak pravidelnou a jemnou někdy kresbou na křídlech, že Delibes hlasitě radost svou na jevo dával. Nestačil ukládati je do krabic s drtinami, jichž měl několik po ruce, každého pojmenoval ihned vždy jmenem prazvláštním, a děkoval neustále Zapoteatovi za překvapení, jež mu byl připravil.

Již byly všechny balíčky rozbaleny — jediný jen ještě zbýval.

„A co je v tom?" tázal se Delibes zvědavě.

„Seňore," odvětil Zapoteato s úsměvem, „nyní vám ukážu něco, co náleží k hračkám dětí indiánských," při slovech těch vytáhl z kapsy připravenou již dlouhou nit, rozevřel opatrně balíček, a již držel levicí ohromného pavouka, jenž zuřivě pracoval svými čtyrmi páry dlouhých, tlustých nohou, a dva silné, dolů zahnuté tesáky, z hlavy vyčnívající, marně do prstů jeho zarýti usiloval. Tělo bylo as $1^1/_2$ palce dlouhé, a průřez okruhu, jejž tvořily nohy, obnášel zajisté palců šest až sedm.

Byl černý, do modra, na celém těle pokryt tak hustými, krátkými chloupky, že vypadal, jako by vězel v kůži aksamitové, a v čele sedělo osm očí, tvořících rozestavením svým figurku, již obdržíme, položíme-li dvě čárky šikmo na sebe.

„Mygale avicularia!“ zvolal Delibes unešen. „Překrásný exemplář! — Co hodláš s ním činiti?“

„Seňor uvidí to ihned,“ odvětil Zapoteato.

Se zvláštní obratností obvázal nit pavouku okolo těla a vyzval pak Delibesa i jeho sluhu, aby jej následovali. Rozhledl se, a postoupil přímo k nedalekému stromu, na jehož větvích vesele poskakovalo několik malých ptáčků.

Opatrně přiblížil pavouka ku kmeni a pustil jej, drže však pevně druhý konec dlouhé niti v ruce. Pavouk kvapně uskočil výše, jakoby utéci chtěl, ale ihned zase se zastavil. Obrátil se v stranu, odkudž zazněly ptačí hlasy, stanul okamžik, pak ale přitiskl tělo ku kmeni a s báječnou rychlostí octnul se u větve, na níž ptáci skotačili. Odsud blížil se ku ptáčkům velmi opatrně po spodní straně větve; náhle zastavil, vymrštil se mžikem do výše, a již zarývaly se klovany jeho do krčku útlého zvířátka, jež s úzkostlivým kvikotem o pomoc volalo k druhům, při objevení se nestvůry s křikem ihned se rozlétnuvším.

Za chvíli kvikot přestal, hlavička ubohé oběti sklesla, a pohodlně ssál pavouk teplou její krev.

S napnutím byl Delibes provázel každý pohyb pavoukův a nespustil s něho oči, až když po nějaké době pavouk oběť svou opustil a utéci chtěl. Avšak marné bylo jeho namahání. Pevná nit přes všechen jeho odpor přinášela jej Zapoteatovi blíž a blíže, až octnul se zase mezi těmi prsty, z nichž byl učinil tak úspěšný výlet.

„Zapoteato,“ zvolal Delibes, „tys perla. Toho pavouka musíme zachovati při životě.“

„Dá-li ho seňor do láhve, již uzavře lehkou nějakou tkaninou, a popřeje-li mu ob čas něco hmyzu neb nějakou žábu, může jej přivésti až tam za moře živého.“

S podivením pohledl Delibes na Zapoteata. To byl muž, jehož potřeboval. Byl přivezl sobě z Francie sluhu, člověka, jejž vzal proto s sebou, poněvadž účastnil se svého času invase francouzské do Mexika, což budilo v Delibesovi naději, že bude mu zde velmi na prospěch. Avšak monsieur Jean Jaques Ratipat byl zvláštní hoch. Ve Francii byl pln života a odhodlanosti a sliboval hory doly, ale sotva že vystoupil v Mexiku z lodi, jako by on to nebyl. Stal se líným, zemdlen byl ihned nehorázně po sebe menším namáhání, a nejhlavnější starost jeho byla, aby přivedl a udržel vnitřní svou temperaturu na rovni s temperaturou mexickou. Dokud byli ve městech, nebylo o lihoviny zle, avšak když potloukali se po venkově, kdež i indiánské vesnice byly vzácným zjevem, tu monsieur Jean Jaques, vyprázdniv objemnou svou láhev, počal hrůzně naříkati na nedostatek civilisace v Novém Světě, a na lehkomyslnost vlády mexické, jež vytrpí tak ohromné nekonečné pralesy, aniž by i jediným — hostincem pečovala o zdraví svých poddaných.

Darmo těšil jej Delibes při prvním výletu, jejž z Verakruzu do vnitř země podnikli, darmo dodával mu kuráže nadějí na nedaleký návrat do města. Monsieur Jean Jaques hleděl před sebe zamračen a s nevrlostí jen konal rozkazy svého pána.

Pojednou však vyjasnila se jeho tvář, a Jean Jaques stal se zase hovorným. Delibes měl za to, že smířil se se svým osudem a nepátral

dále po příčinách náhlé té změny; avšak kdož vypíše jeho leknutí, když po návratu svém počal vytahovati lahvice s uloženými v lihu reptiliemi a nalezl sice reptilie avšak — bez lihu. Zděšený pohled vrhl tenkráte na Jeana Jaquesa, jenž stál opodál zkormoucen, zničen, avšak jediný pohled ten vysvětlil mu vše.

„Člověče!“ zvolal, „snad jste ne . . .“

„Ano,“ přiznal se Jean Jaques ihned zkroušeně.

„Jak jste to mohl píti?“ pokračoval Delibes a odplivnul si. „Vždyť v tom hadi, žáby a jiné nestvůry nalezly smrt.“

„Monsieur,“ odvětil Jean Jaques s povzdechem, „špiritus je špiritus.“

Od té doby byl Delibes nucen, dáti do lihu přísadu, jež učinila ho tak hořkým, že Jean Jaques nemohl ho nyní ani v největší nouzi okusiti. Byl tedy jist, že o něj způsobem takovým více nepřijde. Avšak co měl ze svého sluhy? Byl mu snad k ruce, obsloužil jej, pomáhal mu hledati poklady, za nimiž byl přišel z Evropy? Nikoliv. Jean Jaques mluvil jen málo, a když promluvil, bylo to jen zaklení na to horko, na ty moskyty neb na nedostatek pití, neb na délku výletu. Nejmilejším zaměstnáním jeho bylo, seděti ve Verakruzu v Caffé de las diligencias a líti do sebe rozličné ty cocktaily a mindjulepy, lihovinové to smíšeniny, jež jsou s to, nezvyklý žaludek takořka propáliti.

Jak zcela jiným pomocníkem mohl býti tento nevědomý Indián! Necelých čtyřiadvacet hodin uplynulo od prvního sejítí se s ním, a kolik zajímavých věcí mu již opatřil! Delibes byl ihned rozhodnut, že Zapoteato musí se státi průvodcem jeho po dalších jeho výletech po Mexiku. Sáhl do kapsy a podal Zapoteatovi peníz. V dětské své naivnosti pohlédl na něj Zapoteato a uleknutě povznesl oči své na dárce.

„Zlato!“ zvolal.

„Napoleon“ — odvětil Delibes. „Zasloužíš ho. — A když tak spolu mluvíme,“ pokračoval Francouz, „chci zůstati ještě asi čtyry týdny v tvé vlasti, nežli odeberu se dále, do jižní Ameriky. Chceš býti po tyto čtyry neděle mým průvodčím?“

„Chci,“ odvětil Zapoteato s lesknoucíma očima.

„Dám ti peso denně, a vše, čeho budeš po dobu tu potřebovati. Jsi spokojen?“

Zapoteatovi točila se hlava. Po celý měsíc každodenně peso a mimo to vše, čeho bude potřebovati — toť znělo jako báchorka.

„Jsem,“ zašeptal zajíkavě.

„Dobrá, ruku na to.“

Zapoteato vztáhl svou pravici, již Delibes upřímně stiskl.

„Ujednáno!“ pravil Delibes.

„Ujednáno!“ odvětil Zapoteato jako ve snách.

VIII.

Delibes strávil zbytek dne pořádáním svých sbírek a natahováním motýlů a brouků. Plné již bedničky a lahvice svázal pak Zapoteato dlouhými, pružnými kořínky opatrně v jeden velký balík, a vše uloženo do jednoho koutu chatky jeho a přikryto opatrně rohožkami.

Po návratu z delšího výletu, jejž hodlal Delibes podniknouti v průvodu Zapoteatově, chtěl pak sbírku tuto vzíti s sebou.

A nyní ustanoven pořádek pro den následující. Před šestou se mělo vyraziti k laguně catemacské. Tam chtěl stráviti Delibes as tři týdny, aby pokračoval pak ve své vědecké pouti po Střední a Jižní Americe.

Den uplynul rychle. Delibes probíhal pralesem, Zapoteato snášel mu se všech stran všechno možné, a Delibes div že jej vždy neobjal. Pod večer vykoupali se v říčce, připravili vše k odjezdu a uložili se záhy po západu slunce na lože, aby v čas vyraziti mohli.

A když všichni pohrouženi byli v spánek, plížil se Zapoteato jako stín k chatce Lořině; jako minulou noc mihnul se zase okolo vchodu, a za málo okamžiků byla Lora opět v jeho náručí. Ó jak plesala, když sdělil jí Zapoteato své naděje, když oznámil jí, že za nemnoho dní předstoupí před otce jejího s plnou kapsou a bude žádati ji za ženu.

Dlouho byli pohromadě. Konečně rozešli se — Lora, aby nespozorovala její nepřítomnost matka, jíž byl otec, odcházeje dnes, na srdce vložil, by chránila ji před Zapoteatem, a tento, aby nahradil, co promeškal noci minulé. —

Druhého dne před šestou hodinou opouštěli dva jezdci, provázeni mladým Indiánem, El Meson. Těžce loučila se stará matka s mladíkem a svolávala všechno dobré na jeho hlavu. Ještě jednou ji objal srdečně, ještě jednou pohledl toužebně do blízké chaty, v jejímž nitru tratily se neurčité obrysy dívčí postavy — pak ubíhal kvapně za jezdci. V několika okamžicích je dohonil, a za nedlouho zmizeli všichni tři v pralese. —

Nebudeme provázeti je na pouti k velkolepé laguně catemacské, nebudeme provázeti je na jejich výletech a honbách za kajmany a za mexickým tigrem, za divokým kancem a za čtveračivou opicí, nebudeme provázeti je při sbírání a upravování těch nejrozmanitějších živočichů, jimiž se sbírka Delibesova denně obohacovala; vypadaloť by líčení věcí těch, ač velmi zajímavých, z rámce tohoto vypravování. Jen to musím podotknouti, že Delibesovi ubíhal čas přespříliš rychle, že Zapoteato vyplnil i nejskvělejší jeho naděje, a že poklady, nasbírané na březích laguny a v pralesích okolních vzrostly tak, že cítil se Delibes nucena zakoupiti k vůli nim zvláštního mezka.

Blaženě přihlížel den před návratem, jak obratně svazoval Zapoteato bedničky a lahvice v dvě stejně velké a stejně těžké polovice, jež vespolek řemeny svázány, měly koupenému mezku tvořiti břemeno s obou stran stejně těžké a rovnováhu si držící. Jakých služeb prokázal mu prostý Indián, jak neocenitelnou silou byl mu vedle toho líného Jaquesa, jenž po celý den válel se v chalupě, kdežto on se Zapoteatem honili se za kořistí!

Mnoho výletů podnikli spolu, a nejednou, když v pralese ulehli pod rychle upravenou palmovou stříšku, vyprávěl Zapoteato, jejž byl Delibes přívětivým, upřímným svým jednáním úplně pro sebe získal, prostými slovy o Loře a o štěstí, jež očekává jej po návratu. S pohnutím hleděl nyní Delibes na ubohého toho hocha, jenž pracoval ve dne v noci

jenž činil vše, co na očích mu viděl proto, aby vydělal sobě několik stříbrňáků, jež stačily učiniti jej blaženým pro celý život.

Zapoteato ukončil práci svou, proskoumal ještě jednou bedlivě, je-li vše důkladně svázáno, odnesl pak celý náklad do vnitř najatého obydlí, a usedl před ním na zem. Vyňal veliký trubkovitý doutník, jež na laguně catemacské jsou velmi oblíbeny, a kterýž byl od hostitele obdržel, a počal dýmati, netečně hledě na velkolepé to jezero v skvostném zeleném rámci, jež rozprostíralo se mu u nohou.

Pojednou zaslechl volati své jméno. Vyskočil kvapně a přiblížil se k Delibesovi. „Señor volal?“ tázal se.

„Čas vypršel,“ odvětil Delibes, „na který najal jsem služby tvé — musíme spolu účtovati.“

Mdlé oči Zapoteatovy se zaleskly.

„Jest tomu sedm a dvacet dní,“ pokračoval Delibes, „co opustili jsme tvou rodnou vísku. Do tří dnů se vrátíme — činí dohromady třicet pesos.“ A Delibes, jako by se byl na okamžik tento připravil, sáhl do kapsy, vytáhl kožený sáček a vysázev lesklé stříbrňáky v šesti řadách za sebou, hodil sáček Zapoteatovi.

Jako vyjeven hleděl mladý Indián na ohromné to nikdy nevídané bohatství u svých nohou. Před očima dělaly se mu mžitky, pysky se mu třásly, a prsty křečovitě se stahovaly, jakoby sevříti je chtěly ve svou dlaň — avšak ruka nevztáhla se po nich.

„Nuž, proč nebereš co tvého?“ tázal se Delibes, udiven na něj hledě.

Chvíli neodpovídal Zapoteato. Posléze pravil chvějícím se hlasem.

„A toto vše — to vše že jest mé?“

„Ano, tvé.“

„Mé!“ zvolal vášnivě Zapoteato, vrhnuv se na stříbrňáky, „mé — mé — o můj bože — mé — o matko! o Loro!“ A ústa smála se křečovitě, a z očí hrnuly se slzy.

Pohnut hleděl na něj Delibes. Jaké to nelíčené, neobsáhlé štěstí jevil každý pohyb, každý pohled, každé slůvko ubohého Indiána! Takové štěstí a spůsobené — třiceti dolary! Delibes pocítil něco, co podobalo se na vlas závisti.

(Dokončení.)

Z duševní dílny básníků.

Příspěvek k filosofii a technice tvoření.

Skizza od

J. Arbesa.

Kdož z nás smrtelníků může se pochlubiti, že ví, jak vzniká prvý zárodek života, jak tajemná síla životní ve hmotě klíčí a tuto proniká, až vznikne posléze živý tvor? Kdo dovede říci, jak vzniká růžové poupě a jaká tajemná moc je znenáhla rozvíjí v čarokrásnou růži? Kdo odvážil by se tvrditi, že postihl tajemství vzniku uměleckého díla, nechť cizího nebo vlastního?

Vzniklý život pozorujeme teprv když už byl vznikl; vidíme růži, když už je rozkvětlá a obdivujeme se uměleckému dílu, když už je hotovo před našima očima; ale vznik života i uměleckého díla jest zahalen v mystické temno. Jen někdy zdá se nám, že tušíme, jak bylo asi umělecké dílo vzniklo nebo aspoň co bylo příčinou jeho vzniku; jaký byl asi postup jeho vyvíjení, zda-li a jakou radost neb duševní namahání nebo snad i muka původci spůsobilo, než bylo úplně hotovo.

O tom všem panují obzvláště vzhledem k umění slovesnému nejrůznější náhledy. Všeobecně má se za to, že před duševním zrakem básníka vyhoupne se v tak zvaném „šťastném okamžiku" náhle jasný, do všech podrobností propracovaný obraz, že tajemná moc nadšení donutí jej k tvoření a že příznivý tento duševní stav potrvá tak dlouho, až je dílo úplně hotovo ... Mnohý zase je přesvědčen, že závisí na básníkovi, zvoliti si látku jakou chce a dáti jí také formu úplně libovolnou, slovem že vše závisí jaksi na vůli ducha básníkova a proto že nutno jest činiti jej odpovědným za vše, co byl vytvořil, nejen za formu, nýbrž i za látku ... Avšak tomu není vždycky tak.

Tvůrčí myšlenka klíčívá v duši básníkově pomalu a nepozorovaně pod tisícerým vlivem. Vznik i klíčení její závisí na nejrůznějších podmínkách a okolnostech nejen života básníkova, nýbrž i světa vůbec.

Pravda sice, že šlehne někdy základní myšlenka duší básníkovou náhle jako blesk; častěji však tímto spůsobem vznikne pouhý popud k tvoření a základní myšlenka i forma musejí býti teprv hledány nebo znenáhla v průběhu dalšího přemítání přirozeně a logicky se vyvíjejí a jenom v nejřidších případech vidí básník před sebou plasticky obraz celý.

Avšak jak namahavá, mozolná práce duševní nastává teprv nyní! V nejpříznivějším případu může básník ihned sáhnouti po péru a psáti. Někdy arci letí péro rychle po papíře; leč častěji mimovolně vázne. Mnohdy jediný nedostatečný obrat, jediné nepřiměřené slůvko zdrží péro na celé hodiny, ne-li na celé dny nebo mnohdy také celou práci zmaří.

Již tato zpola jaksi jen technická práce tvoření spojena jest mnohdy s bezpříkladným namaháním duševním. Vypouštění napsaných

již slov, celých vět nebo slok a odstavců, připisování, opravování, pilování a hlazení, vše to vyžaduje často více práce a namahání, než předcházející promyšlení.

Nepoměrně svízelnější duševní práce však předchází, musí-li se hledati forma pro základní myšlenku nebo docela sama idea. Jaké množství myšlenek víří duší a jak dlouho musí býti mnohdy každá z period zkoumána! Jak často zdá se býti pravou a když pak jest třeba již i osnova promyšlena a architektonika díla z hruba i v podrobnostech projektována — musí býti myšlenka zavržena . . . Mnohdy trvá duševní tento proces měsíce, ba celou řadu let. Zřídka kdy krystalisuje se myšlenka bezprostředně; obyčejně musí býti po ní slíděno po všech možných cestách a všemi možnými způsoby a teprv když je namahavý tento duševní proces ukončen, když je v duchu celé dílo promyšleno a hotovo, nastává výše připomenutá další namahavá práce psaní. —

Odhaliti roušku s tajemství tvoření úplně, jest ovšem naprosto nemožno. Pokusme se tudíž, pokud to vůbec možno, aspoň o poodhalení. Provázejme některé básníky při duševní jejich práci; sledujme vše, co zdá se nám býti ve spojení s tajemným duševním procesem; pozorujme, co možno viděti okem fysickým, vyslechněme, co vypravují básníci buď o sobě nebo o jiných, vyslechněme i jiné o nich a suďme pak z toho všeho na tajemný proces duševní.

Právě tak jako se ve světě individium nikdy neopakuje, nemůže býti také proces tvoření jiným, než individuálním. Každý básník tvoří jinak, svým vlastním spůsobem. A v tom právě spočívá největší obtíž našeho zkoumání. Material jest tak ohromný, že by k pouhému shledání nejhlavnějších dát nestačilo snad celé století a že by výsledek zkoumání tvořil celou biblioteku. A k tomu jak kusý, nedostatečný to mnohdy material! Vždyť pak přešlo na náš věk mnohdy pouhé jméno básníkovo nebo buď jen jeho díla a z těch často jen některá nebo pouhé zlomky. Mnohdy zase se setkáme se spoustou zpráv a nezaručených pověstí v celku i jednotlivostech tak si odporujících, že jeví se nám básník jen co osoba mythická.

Z té příčiny musí býti i tyto náčrtky spíše pouhým nastíněním náhodně sebraného materialu než propracováním každé básnické individuality až do nejmenších podrobností. Avšak již z těchto pouhých náčrtků jest zřejmo, jak neskonale různí se spůsoby tvoření a jak velice liší se skutečnost od všeobecně panujících náhledů velkého obecenstva.

Jakým spůsobem to neb ono dílo básnické vzniklo, bude ovšem možno jen zřídka kdy udati; snáze bude říci, kdy a kde a za jakých okolností nebo jakým popudem se to stalo. Tím nesnadněji bude lze postihnouti, jak vznikly základní myšlenky. Vznik myšlenek jest psychologickým tajemstvím. Člověk zví o myšlence teprv tenkráte, když už byla vznikla a v duševní dílně na povrch se vyhoupla a jen zřídka kdy možno postihnouti dobu, kdy se to stalo nebo okolnosti, které buď předcházely a mohly tak míti vliv na vznik její nebo následovaly a působily na další vývoj a krystalisaci myšlenky základní a celého díla básnického vůbec.

Kdyby k tvoření básnickému dostačil pouze duch, byla by práce

naše nepoměrně usnadněna. Ale při tvoření pracují přede vším fantasie a všechny ostatní faktory, kterýmiž jest duševní tento proces podmíněn, současně a zřídka kdy předvládá duch. A proto podařilo se jen v řídkých případech, kdy převládal při tvoření neobyčejně bystrý duch analytický, že básník postihl při tvoření svém aspoň v hlavních rysech postup duševního procesu toho a pak jej sám vylíčil. Převládala-li fantasie, jest to velice nesnadné i pro samého básníka a zbývají jenom díla, a život jeho, z nichž možno na způsob jeho tvoření jen přiblížené souditi. Na vyčerpání látky nelze, jak jsme byli již připomenuli, ani zdaleka pomysliti. Nezbývá než vybrati některé z nejvýznačnějších případů a z ostatních nastíniti hlavní rysy nebo nějakou závažnější podrobnost, vrhající charakteristické světlo na zvláštní spůsob tvoření toho neb onoho básníka.

I.

William Shakespeare.

Obraz „sladké labuti Avonské“, jest nám všem, kdož jsme byli aspoň některé z nejhlavnějších spisů o jeho životě a působení pozorně přečtli, přes všechno úsilí naše mlhavým, kusým a neúplným. Pomáhá-li nám fantasie naše nebo cizí doplniti, pro co nemáme zaručených a věrohodných dokladů, stává se obraz ten více méně idealním, ale vždy zůstává nehistorickým, tudíž nepravdivým.

Již z této příčiny tedy nemůže býti o přesné odpovědi na otázku: „Jakým spůsobem Shakespeare tvořil?“ takměř ani řeči. Nemíti před rukama věrohodných dat o životě zevnějším, neznati pravdivého nebo jen pravdě podobného obrazu o osobnosti, osudech a různých stycích básníkových se zevnějším světem a chtíti sestoupiti v tajemnou dílnu jeho duše, zdá se býti aspoň se stanoviska přísné vědy počínáním, na pouhých domněnkách založeným; tudíž podobně idealním jako se nám jeví obraz básníkův vůbec. Avšak přes to pokusíme se o sestavení oněch věrohodných hlavních momentů ze života a spisů Shakespearových, z kterýchž možno si aspoň přibližené učiniti jakýsi pojem o jeho spůsobu tvoření.

Především nesmíme zapomenouti, že jest tomu teprv asi sto let, co jest William Shakespeare „vzdělanému světu“ — Shakespearem ve smyslu nejgenialnějšího básníka dramatického. Po staletí byl podceňován a jeho spisy opovrhováno; ba více ještě — byl zapomenut . . .

K nám do Čech přenešen kultus genia Shakespearova z Německa před více než padesáti lety. V Německu a Anglii počal býti Shakespeare pravdivě pojímán a příznivěji vykládán asi před sto lety; avšak vyjímaje některá čelnější města evropská a severní Ameriky, kde byla dramatická díla Shakespearova genialními nebo výbornými interprety k větší nebo menší umělecké platnosti přivedena, jest Shakespeare všady jinde posud ještě více méně cizincem a širším kruhům méně znám nebo i úplně neznám. Ve Francii, Španělsku a v Italii, pak v Norsku, Rusku a v Polště na příklad jest genius Shakespearův posud ještě, když ne právě úplně

neoceněn nebo neuznán, tak aspoň nepřístupen, poněvadž duch Shakespearův nápadně se liší od ducha národů těch.

Vizme dále, čím byl Shakespeare některým vynikajícím representantům různých národů. Anglická škola básnická, která se byla po Shakespearu utvořila a jejímiž hlavními representanty byly Addison a Pope, kladouc nemalou, mnohdy i hlavní váhu na formu uměleckého díla, vytýkala pracím Shakespearovým nepravidelnost, neurvalost, ba surovost; sám lord Byron byl téhož mínění. Francouzi v době, když bylo u nich „klasické drama“ v největším rozkvětu, soudili o Shakespearovi podobně a Voltaire na příklad, jehož dramatická díla nyní sotva lze jen zběžně přehlednouti, neřku-li čísti nebo provozovati, nazval Shakespeara, jak známo, „opilým divochem“. Romantikové a němečtí esthetikové naproti tomu shledali u Shakespeara vše důmyslným, ryze uměleckým. Dle těchto německých esthetiků má každá práce Shakespearova nějakou „základní myšlenku“ přes to vše, že se posud ještě nikomu nepodařilo v kuse „Cokoliv chcete“ myšlenku takovou nalézti, tak že musilo býti vzato útočiště k sofistické vytáčce, že prý „Shakespeare zajisté měl v úmyslu napsati jeden kus bez základní myšlenky“. V očích Schleglových jest Shakespeare polobohem; Gervinius nezná básníka, kterýž by se Shakespearovi jen z daleka rovnati mohl, ba i Goethe byl by sotva některému ze svých současníků prominul, kdyby byl některé z vynikajících dramat Shakespearových nazval nekorektním, nedostatečným.

Tato nápadná různost v pojímání ducha Shakespearova a v posuzování jeho prací jest nemalou závadou při odpovědi na otázku, jakým způsobem Shakespeare básnil. Nelzeť totiž ani nejdůležitější dáta, která by poskytla aspoň poněkud světla, pokládati za úplně věrohodná; neboť kdežto jedni vše, co zdá se býti jen zdaleka nějakou výtkou, buď odmítají co lživé podezřívání nebo to ospravedlňují, snaží se druzí, seč jsou, snésti co nejvíce výtek, aby dokázali opak toho, co zbožňovatelé Shakespearovi na něm chválí.

O vlivech, které působily snad v nejútlejším mládí na ducha Shakespearova a tak položily základ ku pozdějšímu směru jeho ducha, ovšem nelze udati pranic positivního. Mnozí domnívají se však viděti v kuse „Sen v noci Svatojanské“ aspoň několik psychologických pokynů, z kterýchž možno souditi na vlivy, které na mysl Shakespearovu již v nejútlejším mládí působily. Míníme známé a rozkošné scény herců-řemeslníků, kteří pod širým nebem „umění“ své provozují.

Nelze pochybovati, že tento druh her byl vlastně před věky pravým zárodkem dramatu, jak se bylo v středověku vyvinulo. Za dob Shakespearových bylo toto pouliční „umění herecké“ již v posledním tažení; dramatická forma básnická byla již neobyčejně vyspělá, herecké umění na vysokém stupni a místo lidu na ulicích pod širým nebem poskytovalo umění dramatické zábavu v divadlech stálých, na hradech a zámcích velmožů, ba i v paláci královském. Ze všech měst Anglie vynikala dvě a sice Chester a Coventry, v kterýchž pěstováno nejpilněji primitivní dramatické umění pod širým nebem. A Coventry leží nedaleko rodiště Shakespearova, Stratfordu. S vršin obklopujících Stratford možno viděti věže města Coventry; zde na veřejném náměstí již od nepamětných

dob každoročně na počátku měsíce června provozována celá řada primitivních her divadelních, z počátku v Anglii „miracles“, později „mysterie“ zvaných.

Soudíme-li dle blízkosti Stratfordu a Coventry a připomeneme-li sobě genialní způsob Shakespearův, jakým byl primitivní toto umění pouliční ve svém „Sen v noci Svatojanské“ vylíčil, nemůžeme jinak než domnívati se, že býval Shakespeare již co hoch nebo docela již co dítě a později co mladík často těmto hrám v blízkém Coventry přítomen.

Zdá se však, že Shakespeare již v útlém mladí uviděl také pravé tehdejší umění dramatické v celém jeho lesku a nádheře přímo královské. Domněnku tu možno taktéž vážiti z připomenutého již kusu „Sen v noci Svatojanské“ a sice z poetických slov, jež klade Shakespeare do úst Oberonu a v nichž činí se zmínka o „sireně, kterou delfín na svých zádech nesl“, kterážto slova pokládají mnozí za přímé apostrofování královny Alžběty, kteréž se tu připomínají dávno minulí dnové, jež byla strávila na sídle prvního svého miláčka, Roberta Dudleye, Earla z Leicestru, na zámku Kenilworth, v hrabství Warwickshirském, asi půltřetí hodiny cesty od Stratfordu vzdáleném.

Za mládí Shakespearova navštívila královna Alžběta miláčka svého Leicestra v jeho zámku Kenilworthu. Walter Scott vylíčil událost tu skvělými barvami ve svém románu „Kenilworth“. Uvítání královny bylo tak velkolepé, že ohromné davy lidu hrnuly se do Kenilworthu nebo jeho okolí, aby spatřili posud nevídaný lesk a nádheru. Obyvatelstvo celého hrabství Warwickshirského bylo na nohou. Není pochybnosti, že i obyvatelé Stratfordští putovali na Kenilworth a možno, že byl mezi nimi i — William Shakespeare a že viděl na vlastní oči divadelní hry, které ve velké a nádherné síni zámecké na počest královny Alžběty provozovány. Byly to hry z větší části obsahu allegorického a vystupovaly v nich figury mythologické. V jedné z her těch navštívil „Triton v podobě mořské panny její milost královnu“ a „Arion objevil se sedě na delfínu“.

Zda-li Shakespeare skutečně tyto hry viděl, nelze, jak už připomenuto, najisto udati; ale Oberonova slova ve „Snu v noci Svatojanské“ zdají se to potvrzovati.

První literarní práci Shakespearovu, o které víme, ale z kteréž zachovalo se jen několik veršů, diktovala rozhořčenost. Shakespeare, náruživý lovec, byl pro porušení zákona honebního potrestán a pomstil se na původci trestu, bohatém velmoži Tomáši Lucym z Charlecotu velmi ostrou satyrickou balladou, která prý velmože toho tak popudila, že Shakespeare musil před dalším pronásledováním ze Stratfordu uprchnouti.

Uprchl do Londýna, zůstaviv v rodišti svém živnost, staré rodiče a ženu i dítky své. Přišel do Londýna co mladík asi pětmecitmaletý, ale ve věcech divadelních nikoliv již co ignorant; znaltě herecké umění již z rodiště svého, kde byl co mladík častěji vídal hráti londýnské herce, kteří v tu dobu občas z hlavního města zavítávali na venkov. Stratford navštěvoval nejčastěji herec Tomáš Greene s dvěma krajany stratfordskými, výtečnými to umělci Hemingem a Burbadgem. Zdá se, že Shakespeare tyto dva umělce-krajany osobně znal a že hledal u nich po svém příchodu do Londýna pomoci, které mu dle všeho neodepřeli.

V brzku shledáváme Shakespeara zaměstnaným při nejznamenitějším toho času divadle londýnském, při společnosti královnině na divadle Blackfriarském a po třech letech (asi r. 1589) jest již Shakespeare mezi šestnácti podnikateli divadla toho.

Čím se Shakespeare zpočátku při divadle tom zabýval, zda vystupoval ihned co herec nebo zastával úřad nynějších inspicientů, kteří upozorňují herce, kdy mají vystoupiti (v Londýně nazýván tehdáž nynější inspicient „call-boy“ t. j. vyvolavač), není zjištěno a zdá se, že první práce Shakespearovy skládaly se z opisování nových a opravování starých kusů. A v tomto zaměstnání, zdá se nám, dlužno hledati pravý původ pozdějšího, vlastně bezprostředně následujícího spůsobu tvoření Shakespearova.

Seznaltě dle všeho značný počet kusů a pilným čtěním, porovnáváním, rozebíráním a vůbec celou procedurou opravovačskou v brzku dovedl poznati a oceniti přednosti a vady kusů.

Práce ta, na pohled podřízená, byla rovněž tak nesnadnou jako důležitou. V tu dobu panoval v Londýně a v Anglii pravý „furor dramaticus“; žádné umění nebylo tak vysoko ctěno a tak vášnivě milováno jako umění dramatické. Skoro každý šlechtic vydržoval si svou vlastní hereckou společnost; každý, kdo nebyl právě idiot a mrzák, chtěl se „na prknech“ pokusiti, seč jest; každý, kdo dovedl vládnouti pérem, psal nebo chtěl psáti divadelní kusy, a kdo nemohl psáti nebo hráti, nedovedl oddolati takřka zžírající touze, která rozplameňovala všechny třídy obyvatelstva anglického — musil co možná nejčastěji divadelní hry aspoň viděti. Nejlepším důkazem této divadelní manie jest okolnost, že od založení prvního stálého divadla v Londýně zřízen byl v městě tom v době čtrnácti roků skoro rovněž takový počet divadel, jako bylo uplynulo let od založení prvního divadla, v kterýchž hráváno každodenně.

Za takových poměrů není divu, že byla hojnost dramatických spisovatelů a že literatura dramatická těšila se nemalému rozkvětu, že vynikala hojností i růzností plodů. Vliv italských básníků Boccaccia, Petrarky, Poggia, Ariosta a jiných na básníky anglické, jevící se již na počátku šestnáctého století hlavně u anglických epiků a lyriků, nebyl na básnictví dramatické sice bezprostřední, ale stopy jeho jeví se přece v četných pracích doby předshakespearovské. Mocněji nežli duch romanský působil na anglickou literaturu dramatickou duch antický. Již v první polovici šestnáctého věku provozovány v Anglii hry Plautovy, později, za Alžběty, hry Terentiovy a Euripidovy, ba i Seneca se překládal. Duch, který prostřednictvím těchto spisů působil na dramatickou literaturu anglickou, nebyl arci přesně antickým; leč vliv jeho byl přece blahodárným.

Především činěny pokusy o sloučení surových prostonárodních kusů divadelních, zejmena frašek, jadrným, mnohdy arci i sprostým humorem oplývajících, s kusy ušlechtilejší formy klasické. V celku se pokusy ty dařily; ale zůstaly přece jen pouhými pokusy. Živly a forma komedií řecko-latinských v prostonárodních hrách, v starých mysteriích a moralitách dodávaly těmto starším primitivním druhům dramatické muzy cizí podivný, mnohdy i nepřirozený ráz. Ale zušlechťující tyto pokusy přece aspoň částečně se podařily a důkazem toho jsou dramatické práce

celé řady spisovatelů, zejmena Tomáše Hughesa, Jiřího Whetstonea, Tomáše Kyda, Tomáše Lodgea, Jiřího Peelea, Roberta Greenea a přede vším Krištofa Marlowea. U posledních tří, zvláště u Marlowea, jest pozorovati proniknutí forem klasických látkou i živlem národním a moderním.

Marlowe (1562—1592), spisovatel genialní, jejž mnozí kritikové naší doby nazývají moderním Aeschylem, byl duch koruptivní; co zakladatel historické činohry a vážné tragedie požíval velké slávy a slavíval svými kusy pravé triumfy. Práce jeho arci mají mnoho vad, zejmena oplývají neladem, přepínáním a bombastem; leč vliv jeho na jiné spisovatele dramatické byl velký.

Kromě Marlowea dlužno z nepřehledné takměř řady dramatických spisovatelů uvésti hlavně dva: Roberta Greenea (1540—1592) jakožto zástupce školy národní a Johna Lillya (1554—1600) jakožto representanta poesie dvorské.

Shakespeare, octnuv se v Londýně, shledal tedy dramatickou literaturu u porovnání s dřívější dobou v poměrném rozkvětu, shledal ji sice roztříděnu v tré hlavních škol různých směrů, ale přece každou školu tu jaksi zorganisovanou a viděl, kterak všechny tři zápasí o přízeň londýnského obyvatelstva.

Vším právem lze se domnívati, že hlavně triumfy Marloweovy nezůstaly bez účinku na ducha Shakespearova.

Zkoumejme však, co leželo před Shakespearem a jaké bylo Shakespearovo předběžné vzdělání. Z děl Shakespearových přes všechny anachronismy a poklesky v děje- a zeměpisu mluví k nám spisovatel všestranně a neobyčejně vzdělaný, budící svými vědomostmi ve všech oborech lidského vědění pravý obdiv — a přece, jak jest dokázáno, neměl Shakespeare žádného vzdělání vědeckého, což mu později nejen sokové jeho vytýkali, nýbrž k čemuž i on sám ve svých znělkách se přiznal. Rovněž tak jest dokázáno, že v řečtině jen málo se vyznal a Plutarcha pouze v latinském překladě četl — slovem v tu dobu, kdy zahájil svou činnost u divadla, jeví se nám býti Shakespeare pouhým naturalistou — ovšem že, jak pozdějšími pracemi svými dokázal, naturalistou genialním, kterýž bez cizího návodu dovedl si jako málokterý z jeho současníků osvojiti vědomosti a vzdělání své doby.

A před tímto genialním naturalistou leží nesčetná řada dramatických prací: ovšem z větší části primitivních, buď prostonárodně sprostých nebo učeně nesrozumitelných, buď nemotorných, suchopárných, přímo marionetářských her historických, buď sprostých nechutných a odporných žertů v neurvalém rouše dramatickém, buď hrůzných, děsivých tragedií, v kterýchž „krev teče potokem“ a bombastické fráse se surovými effekty o palmu úspěchu závodí. I vidí hry ty provozovati; vidí úspěch některých, ba jest svědkem i triumfů, jaké slaví na prknech čelnější dramatičtí spisovatelé a mezi těmi v první řadě tvůrce tragedie, Marlowe.

Ký div, že duší jeho šlehla myšlenka, pokusiti se taktéž v dramatickém spisovatelství. Zahajuje (dle domněnky asi roku 1586 nebo 1587) tuto novou činnost svou, činí tak co praktický podnikatel pro

divadlo se zřetelem k obecenstvu, s jehož vkusem byl se dle všeho v brzku seznámil a v jehož vkusu také první své hry píše.

Vědeckým zkoumáním jest takměř úplně zjištěno, že první dramatickou prací Shakespearovou byl „Titus Andronicus", sepsaný dle vzorů krvavých tragedií, v nichž brutalní pomsta hrála úlohu nejhlavnější a které tehdáž divadelní obecenstvo k bouřím pochvaly strhovaly. Shakespeare vstoupil tedy v šlepěje svých vrstevníků, zejmena Marlowea a osvědčil již prvním svým pokusem vyvinutý smysl pro praktický účinek divadelního kusu. Též druhý a třetí pokus jeho nejsou než koncesemi panujícímu vkusu — „Perikles" náleží k druhu epickoromantických kusů, kdežto „Jindřich IV." patří k tak zvaným „historiím" neboli historickým dramatům, jež byly v tu dobu oblíbeny.

Avšak co do látky a obsahu není ani jediný z těchto kusů duševním majetkem Shakespearovým; „Titus Andronicus" jest dle všeho sdramatisování jakési staré ballady o žalostném osudu Tita Andronica, „Perikles" jest pouhé přepracování staršího kusu, „Jindřich IV." pak dokonce kompilace zbytků různých her.

Chronologický pořádek, v jakém byly hry Shakespearovy sepsány, arci není úplně authentický a byl toliko porovnávacím zkoumáním přiblížené stanoven; leč v tom shodují se nyní takměř všickni čelnější vykladači děl Shakespearových, že připomenuté tři hry dlužno vřaditi do první periody Shakespearovy činnosti na poli dramatického básnictví. Někteří vřaďují do této doby (od roku 1586—1591) také ještě veselohry „Omylové" a „Zkrocení zlé ženy". Avšak ani tyto dvě hry nejsou duševním majetkem Shakespearovým; neboť „Omylové" odpovídají úplně anglickému spracování Plautova kusu „Menaechmen", kdežto „Zkrocení zlé ženy" jest dle mnohých spracování starší divadelní hry od neznámého spisovatele a pokládá se také od mnohých jako od Warburtona, Farmera, Beaumonta a Fletschera za práci Shakespearovi podvrženou.

Nechť však tomu jakkolivěk, tolik jest zjištěno, že první dramatické pokusy Shakespearovy, vesměs tedy práce cizí a pouze spracované, nemálo se líbily; neboť v pěti nebo šesti letech po příchodu Shakespearově do Londýna, tudíž r. 1592 byl Shakespeare co dramatický spisovatel miláčkem londýnského obecenstva.

Mnozí obdivovatelé genia Shakespearova arci se snaží zahaliti veškeré tvoření jeho v etherický lesk nadpozemskosti; ale kdo má na zřeteli, že přirozený rozvoj duševní zajisté ani u Shakespeara neřídil se jinými přírodními zákony než u jiných smrtelníků zdravých smyslů, nemůže nikdy zavírati očí před pravdami, které z toho plynou.

Nelze sice udati, byl-li Shakespeare s úspěchem svých prvotin úplně spokojen; ale úspěch ten byl dle všeho rozhodným pro další způsob jeho tvoření vůbec. Docílilť úspěchu pouhým spracováním starších kusů a cizích látek a stal se oblíbeným — nebylo tudíž třeba měniti způsob tvoření, nýbrž dostačilo pokračovati na nastoupené dráze a toliko způsob produkce zdokonalovati.

Možná, že kdyby se byly první dramatické pokusy Shakespearovy setkaly s nezdarem, byl by genius jeho nastoupil časem svým jinou dráhu a nebyl by se spokojil básnickým přetvořováním látek již existujících,

nýbrž snažil se snad také jako Homer, Cervantes, Boccaccio a jiní novou nikým ještě nespracovanou látku odíti v neskonale krásné roucho své poesie a byl by dosáhl tak bez odporu nejvyšší dokonalosti, jaké v básnictví a umění vůbec dosáhnouti možno.

Shakespeare setrval však na dráze, kterouž byl prvními pokusy svými s úspěchem nastoupil. Ani jediný z kusů jeho není co do látky duševním vlastnictvím Shakespearovým; ku všem použil buď již starší nějaké hry nebo vážil látky z kronik, zejmena z kroniky Holinshedovy „History of England“, z Plutarcha, z rozličných novel, hlavně z Boccacciova „Decamerona“; použil, kde uznal za dobré, pověstí a ballad národních, slovem „bral, kde a co mohl“, mnohdy celé scény z cizích kusů, jindy opisoval celá místa Plutarcha, všady jinde po svém uznání měně, opravuje, doplňuje nebo vypouštěje.

Avšak ani v charakterech není Shakespeare veskrze původním; i embrya k figurám jeho jsou vynálezem cizím. Tak existoval Shylok již před „Kupcem Benátským.“ Marlowe byl totiž již dříve sepsal kus „Žid z Malty“, v kterémž vystupuje karikatura Shyloka. Rovněž tak není ani nejpopularnější komická figura Shakespearova, prototyp komiky vůbec, Falstaff, úplně duševním vlastnictvím Shakespearovým. Látku k Jindřichu IV., v němž objevuje se Falstaff poprvé, vážil Shakespeare, jak výše připomenuto, ze starší hry a již v této vystupuje zárodek Falstaffa, ovšem že surový, nemotorný a nepropracovaný, pod jmenem Oldcastl. Podobně má se i se známou divadelní hrou v „Hamletu“, s kterouž se setkáváme již před sepsáním „Hamleta“ v španělské tragedii jedné.

Za našich dnů, kdy žádá se na každém básníku, aby podal práci veskrze jen svou, novou, nikým ještě nespracovanou nebo aspoň v hlavních rysech, v pojmutí, v zauzlení a rozuzlení a v charakterech novou; za našich dnů, kdy o dramatu, spracovaném dle románu nebo starší nějaké látky, mluvívá se s pokrčením ramen, zdá se býti právě naznačený spůsob tvoření největšího dramatického básníka jaksi omluvou, ba úplným ospravedlněním všech vědomých i nevědomých plagiatů, kterýmiž byly literatury všech národů zaplavovány. Ba někteří obdivovatelé Shakespearovi, ale ještě více onino plagiatoři, kteří nemajíce vlastní vynalezavosti, drancovali nestoudně cizí básníky, aniž by byli podali prací formou dokonalejších svých předchůdců, šli tak daleko, že prohlásili spůsob tvoření Shakespearova za jakési dogma, platné pro každého a pro všechny věky.

Již za dob Shakespearových bylo v tomto vzhledě stanovisko některých spisovatelů anglických po našem náhledu úplně správné. Dokladem toho jsou slova jednoho současníka Shakespearova, zástupce poesie národní, Roberta Greene-a, kterýž ve svém spise „Za pět prstů rozumu koupeno za million lítosti“,*) upozorňuje své kolegy, dramatické spisovatele Marlowea, Peelea a Lodgea na Williama Shakespeara, tvrdě o něm, že „je straka, pyšnící se jejich vlastním peřím,“ že „má pod kůží uhlazeného herce — srdce tygří“, že domnívá se míti v moci „lepší“ výraz a řeč než kterýkoli z nich ....“

*) Groatsworth of With bought with a Million of Repentance.“

Mnozí z ctitelů Shakespearových snažili se sice tento výrok Greeneův podvrátiti nebo seslabiti tvrzením, že pochází z péra žárlivého soupeře literarního, kterémuž šlo o potupení Shakespeara a o zájmy sobecké.

Nechť však o výroku tom a jeho původu soudíme jakkoli, tolik jest jisto, že v nejpřísnějším slova smyslu nemá žádný spisovatel vlastně práva na nic jiného, nežli co před ním ještě nikdo nebyl napsal. Veškerá reprodukce myšlenek již existujících, látek již spracovaných nemá mimo to také pro všeobecnou osvětu oné důležitosti, jako myšlenka původní, nebo vhodné spracování látky nové, posud ještě nikým nepoužité. Zpracování látky cizí má pak pro všeobecnou kulturu cenu jen potud, pokud byl starší plod změněn v plod zralejší, ušlechtilejší, umělečtější. Umělecké dílo, nechť váží si umělec látku odkudkoli, arci na své ceně nikterak netrpí vhodnějším spracováním; ale zásluha o provedení zdokonaleného uměleckého díla nenáleží pak výhradně jen na vrub spracovatelův, byť byl tento sebe genialnější, nýbrž i na vrub onoho, v jehož duši bylo vzniklo první, byť sebe primitivnější embryo, ba na vrub všech, kdož byli při původním díle jakýmkoli spůsobem spolupůsobili, ovšem při každém jen v té míře, v jaké byl spolupůsobil.

A tak také netrpí Shakespearova díla nikterak tím, že byla látka k nim vážena z cizích pramenů; ale mluví-li se o Shakespearovi co tvůrci těchto děl, nesmí býti nikdy opomenuto oněch neznámých i známých duševních předchůdců, bez jejichž hrubých základů nebyl by snad Shakespeare ani jediného kusu v té genialní formě sepsal, jako se stalo nebo by byl v pozdějším věku zralosti sepsal kusy, které by byly v obou těchto ohledech co do původnosti látky i co do původní geniální formy úplně uspokojily.

Poslední věta zdá se býti paradoxem; ale není než logickou závěrkou. Shakespearovo tvoření možno vysvětliti toliko dvojím spůsobem: buď mohl si Shakespeare snadno zvoliti nebo vymysliti novou látku nebo byla fantasie jeho v tom ohledu obmezenou, bez vynalezavosti. Jen tyto dva případy jsou možny a případ druhý jest pravděpobobnější. Žádná práce Shakespearova nevyniká původností fabule; ku všem kusům měl Shakespeare hotovou látku před rukama a spůsob i výsledek jeho tvoření v tomto vzhledě možno nejlépe studovati na „Timonu Athenském“, v kterémž nemaje žádné povídky a hotové již látky před rukama, stojí Shakespeare na svých vlastních nohou a musí si i látku z části vymysliti. „Timon Athenský“ jest v celku dějem velice chudý, bez dramatického zakončení a rek kusu toho umírá za scénou . . . Sepsání „Timona“ klade se arci do doby, kdy prý tvůrčí duch Shakespearův již ochaboval; ale že ochabnutí co do tvůrčí síly dramatické nebylo příliš značné, toho důkazem jest „Bouře“, jejíž sepsání kladou někteří do roku 1611, pokládajíce kus ten za nejposlednější práci Shakespearovu vůbec, kdežto jiní tvrdí tak o „Timonu“.

Byla-li tudíž fantasie Shakespearova co do vynalezavosti látky skutečně obmezenou, pak arci by byl bez předchůdců a bez látek starších vůbec ani básniti nemohl, kdežto kdyby byl vynikal tvořivostí co do látky, byl by v pozdějším zralejším věku, když měl v dramatickém básnictví tak nadané, obratné a obzvláště původní soupeře, jakým byl

na příklad Benjamin Jonson, sotva asi tak důsledně setrval na nastoupené dráze a byl by i v tomto vzhledě soupeře své překonal nejen genialní formou, nýbrž i původní fabulí.

Nám zdá se býti přirozený nedostatek vynalezavosti co do látky u Shakespeara pravdě podobnější než mínění, že by byl geniální básník ten pokládal novou látku za úplně zbytečnou, když koryfeové literatur jiných jako Homer, Cervantes, Lope de Vega, Boccaccio a jiní nejen novou formou, nýbrž i novou původní látkou vynikli. A podivno! Přirozený tento nedostatek vynalezavosti zdá se míti Shakespeare společně s nejproslavenějším dramatickým spisovatelem francouzským, Molièrem. V plagiatu v moderním toho slova smyslu jest Molière rovněž tak veliký jako Shakespeare. Molière drancoval básníky antické, vlašské, španělské i předchůdce své francouzské s bezpříkladnou suverénností a přímo božskou naivností. Jemu pranic na tom nezáleželo, že mu to bylo vytýkáno — odpověděltʼ zcela klidně, že „béře, kde co nalezne."

Avšak co pronesli jsme již dříve o Shakespearovi, platí i o Molièrovi. Zásluha o uměleckost jeho děl nenáleží výhradně jen jemu, jako by mu byla náležela, kdyby byla díla ta látkou i provedením veskrze duševním jeho majetkem, nýbrž také z části všem předchůdcům, kteří při tom jakýmkoli způsobem spolupůsobili.

Tento způsob tvoření nejvýtečnějších dramatiků dvou velkých, duchem tak velice se různících národů, zdá se zároveň nasvědčovati tomu, že síla básníka epického, novelisty a románopisce spočívá ve vynalezavosti, síla básníka dramatického pak v přetvořování.

A v přetvořování v nejširším toho slova smyslu jest Shakespeare nedostižný. Upravení osnovy, zauzlení a rozuzlení různých nitek děje ryze dramatického, pravdivá, psychologicky prohloubená charakteristika jednajících osob, oduševnění látky a upravení celku v té spůsobě, jakoby se člověk díval s jediného bodu — právě tato řídká duševní schopnost přetvořiti hrubé surové balvány v umělecká díla neskonalé krásy, objevuje se u Shakespeara v míře jako u žádného jiného básníka a byla a zůstane jeho vlastnictvím.

Právem možno za to míti, že Shakespeare zahájil dramaturgickou činnost svou, jak jsme byli již výše připomenuli, jakožto naturalista, kterýž měl přede vším na zřeteli praktický účel divadla: co možná nejhojnější návštěvu. S tohoto hlediště nutno také pohlížeti na první plody Shakespearovy, v kterýchž činil koncesi panujícímu vkusu. Avšak dlouho Shakespeare na tomto primitivním stanovisku nesetrval. Práce z druhého období jeho tvoření (asi od roku 1592 až po rok 1598) svědčí už o neobyčejné zralosti. Již první práce tohoto období „Dvé šlechticů Veronských" a „Marné lásky snažení", v nichž byl Shakespeare nastoupil samostatnou dráhu, náleží mezi nejlepší veselohry tehdejší doby. O dalších pracích, jako jest na př. „Sen v noci Svatojanské", „Romeo a Julie", „Kupec Benátský", „Richard III.", „Veselé ženy Windsorské" atd. netřeba v tomto vzhledě šířiti slov.

Na sklonku tohoto druhého období svého tvoření a na počátku třetího, v němž dospěl k úplné samostatnosti a nejvyšší dokonalosti umělecké, jeví se nám býti Shakespeare rovněž tak velkým co duch tvůrčí jako co theoretik a praktický znalec divadelních poměrů a požadavků.

Na doklad toho sloužiž zdánlivě nepatrná, ale karakteristická podrobnost. Mladý dramatický básník zadal divadlu první plod své musy, nadepsaný „Každý ve svém rozmaru“ (Every Man in his Humor). Všickni, kdož byli kus ten čtli, vyslovili se o něm nehrubě pochvalně a nikdo ho nedoporučil k provozování. Kus ten měl býti spisovateli vrácen s nehrubě pochlebnou odpovědí. Náhodou dostal se do rukou Shakespearových a Shakespeare jej vlivem svým přes všechny překážky přivedl na prkna. Případ ten sám o sobě arci neznamená nic zvláštního; ale kus ten byl z péra mladého Benjamina Jonsona, později přítele a zároveň soupeře Shakespearova, nejnadanějšího to dramatika za dob Shakespearových, kterýž se svými stoupenci básnickými po smrti Shakespearově i práce tohoto s jeviště zatlačil. Shakespeare byl tudíž již v prvních zárodcích, v nichž jiní neviděli než nezralost, poznal Jonsonův neobyčejný talent dramaturgický.

Právě tento Ben Jonson zachoval sám taktéž zdánlivě nepatrnou, ale v podstatě důležitou podrobnost o spůsobu Shakespearova psaní. Praviť ve svých zápiskách do slova: „Pamatuju se, že herci často kladli jako na zvláštní přednost Shakespearovu důraz na to, že ve svých manuskriptech nikdy ani řádky nevyškrtl.“ Tím zdá se býti spůsob Shakespearova tvoření v hlavním rysu objasněn. Shakespeare propracoval dle toho každý plod svůj v duchu až do nejmenších podrobností a teprv, když už nebylo pranic více k měnění, chopil se péra.

Přes to vše nebyla každá práce Shakespearova ihned v téže dokonalosti sepsána, jak se nám jeví nyní, když byla svědomitá porovnávací kritika různá čtení pozdějších vydání děl Shakespearových původnímu znění vrátila. Shakespeare některé své práce také přepracoval. Tak byl na př. první chatrný a nedokonalý nástin veselohry „Veselé ženy Windsorské“, r. 1603 tištěn, sepsán ve čtrnácti dnech. Asi pět let po té Shakespeare kus ten úplně přepracoval a v tomto přepracování byl poprvé tištěn teprv po dvacíti letech, ve foliovém vydání z r. 1623.

Podobně stalo se s „Hamletem“, prací to z třetího, nejzralejšího období literarní produkce Shakespearovy. Látka vážena jest ze staré latinsky sepsané kroniky dánské asi z dvanáctého věku. Roku 1564 vydal jakýsi Belleforest v Londýně v jazyku latinském sbírku novel, v kteréž se nalezá též báj o šíleném knížeti Amlethovi, vážená z připomenuté kroniky dánské, ale už poněkud změněna a básnicky vyšňořena. A této novely použil Shakespeare ku své mistrovské tragedii, jejíž sepsání kladou někteří do roku 1601—2, kdežto jiní tvrdí, že byla sepsána dříve, an prý byl „Hamlet“ Shaskespearův již r. 1598 provozován.

Avšak již před tím a sice roku 1594 byla na londýnském divadle Newington-Batts provozována podobná hra jako Shakespearův Hamlet z péra Tomáše Kyda a zdá se, že Shakespeare této starší hry místy použil.

Poprvé vydán byl „Hamlet“ Shakespearův tiskem v kvartu r. 1603. Pozdější vydání ve folio r. 1623 liší se valně od vydání prvního na svůj prospěch; důkaz to, že byl „Hamlet“ Shakespearem přepracován. V prvním vydání schází nejen jednotlivá, charakteristická, ba v ohledu psychologickém nevyhnutelná místa, nýbrž i monolog druhé sceny třetího aktu a celý čtvrtý výstup předposledního jednání.

Procedura při sepsání „Hamleta“, než stal se uměleckým dílem neskonalé krásy, byla tudíž dosti složitá. Pokud možno souditi, byla asi tato:

I. Především udál se před několika věky podobný příběh, jenž tvoří jádro tragedie.

II. Kronikář dánský vážil buď skutečný příběh nebo již pouhou báj z podání lidu a zaznamenal ji suše, bez ozdoby, primitivně.

III. V rouše novellistickém objevuje se pak báj ta již v dokonalejší umělecké formě a jeví se býti vhodnou k zpracování dramatickému.

IV. Následuje sepsání divadelního kusu Tomášem Kydem.

V. Buď úspěch kusu toho nebo novellistické zpracování báje přiměje Shakespeara k zpracování novému a konečně

VI. částečná nedokonalost prvního zpracování nutí Shakespeara k přepracování.

Než nabyl „Hamlet“ nynější své umělecké formy, prošla látka jeho naivní myslí lidu dánského, byla kronikářem zachráněna před zapomenutím a prošla rukama novellisty a dramatického spisovatele, než dostala se pod ruce básníka, kterýž ji vtiskl pečeť ryze uměleckého díla a i tu musila projíti dvakráte výhní geniálního ducha a plamenné tvůrčí fantasie jeho.

Způsob tvoření Shakespearova byl tudíž přirozený a nevymyká se nikterak zákonům psychologickým. V době, kdy Shakespeare žil, arci nebyly ještě přesně formulovány ony požadavky, které se kladou v moderním věku na každé umělecké dílo a mezi kterýmiž jsou prvními nejen samostatná, látce úplně opovídající forma umělecká, nýbrž i původní, posud ještě nikým umělecky nespracovaná látka a originelní základní myšlenka. Mnozí ze souvěkých dramatických spisovatelů Shakespearových arci nad něho v tom neb onom vzhledě předčili; leč v ryze dramatické formě umělecké ho doposud ještě nikdo nedostihl. Shakespeare nemaje literární ctižádosti v moderním slova toho smyslu neměl také žádného smyslu pro plagiat, jak jej za našeho věku pojímáno. Pracoval pro úspěch okamžitý, efemerní; účelem jeho bylo pobaviti divadelní obecenstvo, skládající se z prostého lidu i šlechticů a on sám pokládal tuto práci dramaturgickou za vedlejší, za pouhé zaměstnání, kterýmž se vydělává vezdejší chléb. Shakespeare napodobil sice současné dramatické spisovatele, ba snažil se překonati je; ale vzorem v básnictví nebyl mu ani jediný z nich, nýbrž básník dvorský, epik Edmund Spenser, kterýž rovněž tak jako celá řada jiných básníků toho druhu pohlížela s opovržením na práce spisovatelů, majících na zřeteli zábavu surového lidu v divadlech.

Z různých míst Shakespearových znělek vyznívá trpkost tvůrce jejich, že byl odsouzen k pracím dramaturgickým, kterýchž si tehdáž daleko neváženo v té míře jako allegorických básní epických, v kterýchž nejbizzarnější nestvůrčičky básnické obraznosti mluvily nejsladší nesmysl způsobem co možná nejbombastičtějším.

Idealem Shakespearovým bylo básnictví epické a lyrické, nikoli dramatické. Pokusil se i v těchto svých idealech s úspěchem rozhodným, neboť současníci jeho kladli básně Shakespearovy daleko výše jeho prací dramatických; ba on sám mluví o těchto ve svých znělkách s nehrubě velkým uspokojením. A právě v tomto nepochopení vlastního talentu,

zdá se nám, nutno hledati zřídlo oné zvláštní melancholie, kterouž jsou prodchnuty všechny práce Shakespearovy, kterouž líší se od prací všech současníků Shakespeare, pokládaje stav a zaměstnání své takměř za ponižující; cítil zajisté záhy touhu po samotě, v kteréž myšlenky jeho znenáhla dozrávaly a názor jeho o světě se krystalisoval. Často v životě svém sklamán, počal zajisté již záhy chápati nicotu všeho pozemského. Není tudíž divu, že byla zádumčivost základním tónem všech jeho prací dramatických; není divu, že prodlením let, nahromaděním trpkých zkušeností a pokročilostí věku zádumčivost ta počíná býti vždy chmurnější.

A tak shledáváme se v třetím období tvoření Shakespearova, v období to umělecké zralosti, v kterémž sepsána nejdokonalejší tragedie Shakespearova „Julius Caesar“, pak „Večer tříkrálový“, „Coriolan“, „Bouře“ atd., s básníkem, jehož duševní horizont byl se znenáhla úžasně rozšířil, jehož názor v svět byl se stal všeobecným, ale zároveň také pessimističtějším. V ohledu uměleckém stojí sice na nejvyšší výši; duše jeho však je zachmuřena. Ještě v „Hamletu“ pozorujeme vznášeti se chmury ty nad hlavou básníkovou; leč od té doby sklánějí se vždy níže, až zahalují básníkovu duši.

Od té doby nezdá se míti Skakespeare smyslu než pro látky velkolepé, ale zároveň pošmurné, a pro rozpoutané vášně. Před „Hamletem“ jest ještě suverenním pánem svých výtvorů; po „Hamletovi“ zdá se býti stržen v děsný proud vášní; nevyhledává už více milých, rozkošných látek, jej poutá nejvíce látka pošmurná nebo nekrocená vášeň („Othello“, „Král Lear“ a „Macbeth“). Víra jeho v spravedlnost světa je zviklána, ba podryta a rozpor ten obráží se i v jeho dramatech: Desdemona a Cordelie umírají bez viny, Macbeth klesá jako rek . . . Víra v prozřetelnost, z kteréž byla vypučela tak zvaná „básnická spravedlnost“, ustupuje přesvědčení — básník, kterýž se byl až dosud na svět díval prismatem své fantasie, dívá se nyní na svět okem muže vyspělého; ale oko to, vidouc nesrovnalosti světa, vždy více se kalí. Nicota pozemského žití zarývá vždy hlouběji své spáry v srdce básníkovo; rozřešení problemů života a světa zdá se mu býti nemožným a tak tvoří ještě uprostřed chmurných mraků pessimismu dvě díla „Bouři“ a „Timona Athenského“, v kterýchž převládá rozervanost a která takměř příšernou září osvětlují temno jeho duše.

Po té loučí se s Londýnem a ubírá se nazpět do svého rodiště Stratfordu, aby tam — zemřel . . . Zda v klidu a spokojenosti, jak někteří ujišťují, nebo v rozporu se světem a vlastním svým duchem, jak vysvítá z posledních jeho prací, — o tom nemůže býti takměř ani pochybnosti . . . .

Tajemství sošky.

Novella, napsala

Grazia Pierantoni-Mancini.

Z italšt. přel. *J. J. Benešovský-Veselý.*

(Dokončení.)

„Mimo tento list došla po dlouhá ta léta vyhnanství jen málo kdy zpráva od mého otce, ale snad se listy jeho ztrácely,“ pokračoval Rafael. „V oněch dobách bylo ve Florencii vše na ruby. Nechci vás unavovati vypravováním o politice, připomínám pouze, že všude prohledávány byty, lidé vrháni do žalářů, zkrátka, že se užívalo všech těch zvrácených prostředků, jichž se chápe strach.“

„Proto také nalezáme svobodu jen u silných národů!“ připomenul jsem.

Mladý můj přítel pochválil mne za tuto poznámku, stiskl mi ruku a vypravoval dále:

„Téhož večera přišla k nám s velkým chvatem stará Cesira, oznamujíc mé matce, že se ptá po nás policejní komisař. Policie, která vždy dovede vypátrati tajemství, jež pro ni nemají nijaké ceny, dozvěděla se, že matka má jest manželkou revolucionáře. Brzy na to přišel také komisař, ale nenaleznuv přese všechno slídění ničeho, chopil mne zuřivě za ruku a zkřikl, hledě na mne jako katovský pacholek: „Kluku karbonarský, kde jsou listy tvého otce, toho . . .“ a dodal otázce své důrazu surovými kletbami. Nevěděl jsem ničeho a skryl polekán tvář svou v klínu matčině.

„Když luza ta odešla, sedla matka jako obyčejně k oknu a posadila mne na klín, což již dlouho nebyla učinila, neboť jsem byl již velký a ona velice slabá. „Rafaeli,“ zašeptala, slzíc, „cítím se být velice slabou a kdož ví, zdali brzy neztratíš i svou matku, jako jsi snad ztratil již otce; přiblížila se chvíle, abych ti zjevila vše, ač se mi téměř nedostává k tomu síly. Poslouchej pozorně a hleď, abys mi dobře porozuměl.“

„Kdybych žil sto let, nezapomenu jejího pohledu, jenž i v bolesti a před hroznou chvílí, jež nás očekávala, jevil stále tichou oddanost mučenice. Bylo jaro, vůně květin ze sousedních zahrad vnikala až k nám, ze všech věží zněly zvuky hodin, odbíjejících půlnoc a měsíc ozařoval naši světničku. U vytržení hleděl jsem v andělsky krásnou tvář matčinu a v dobré černé její oči, jež upřeně se dívaly na tvář svatého, kolem níž se spřádaly měsíční paprsky v gloriolu. Náhle se zamlčela a tiskla křečovitě moji ruku. Naslouchali jsme: pustou ulicí kráčeli dva muži a jeden z nich pravil přidušeným, ale srozumitelným hlasem: „Zde je zpráva o dobytí Ferma a Varese, jaké to vítězství!... zde je též seznam mrtvých a raněných.“

„Dítě!“ zvolala matka skorem bez sebe, „běž, leť, popros ony

pány pro lásku boží, aby ti dali list, je tam jistě zpráva o osudu tvého otce!“

Sběhl jsem se schodou, nalezl dvéře náhodou otevřené a dohonil pány, právě když zahýbali kolem rohu.

„Dejte mi ten list,“ prosil jsem, chopiv jednoho z nich za kabát, „je v něm zpráva o osudu mého otce.“

Páni stanuli a tázali se nerozhodně: „Kdo tě posílá?“

„Matinka!“

„Doveď nás k ní!“

Vrátil jsem se s nimi domů; matka očekávala nás na schodech. Jeden z pánů se jí otázal: „Jak se jmenuje váš choť?“ Ona mu však vytrhla list z ruky a přiskočila k oknu, neboť v pokoji nebylo světla.

Chvíli bylo vše ticho, pak zavzněl výkřik, ó jaký to výkřik! — Hned na to sklesla k zemi.

„Matičko, drahá matičko!“ volám, vrhaje se na ni.

„Sousedé zavolali Cesiru, poslali pro lékaře a také oba neznámí nás více neopustili. Matka moje žila ještě dva dny, nedávajíc nijakých známek vědomí; jen strnulé její oko nepohnutě spočívalo na sošce svatého; nebohá! jak hrozná as muka snášela, jsouc dosud při vědomí a nemohouc mluvit, nemohouc mi ničeho více svěřit!“

Pan Rafael se zamlčel a zakryl si tvář, já pak nemoha se již zdržeti přistoupil jsem k oknu a tvářil jsem se, jako bych hleděl na ulici, moje žena usedla v koutku a stírala si zástěrou slzy.

„Teď jsem u konce se svou historií,“ počal opět malíř, když se byl poněkud upokojil.

„Po smrti mé matky vzali mne oba pánové, kteří byli bezděčnou příčinou velkého mého neštěstí, s sebou; byli to chudí umělci, jichž jediným bohatstvím byla naděje a veselá mysl, ale ujali se útrpně nebohého sirotka, jinak bych byl musel žebrat. Než jsme na vždy opustili náš byt, žádala Cesira, aby bylo vše co nejbedlivěji prohledáno, neboť tvrdila, že jsou v bytě dojista skryty důležité listiny; ale všechno hledání bylo marné. Čtli mi seznam padlých u Varese, ale žel! nemohl jsem mezi nimi nalézti jméno svého otce, proto mne měli za dítě nemanželské, čemuž jsem až dosud sám věřil. Malíři, kteří se mne ujali, byly bratry ne rodem, ale srdcem. V roce šedesátém neměli oba klidu, hořeli touhou, zaměnit štětec a paletu puškou a obleknout červenou bluzu, a poslyšte, jak velkomyslně se ke mně zachovali! Vložili do klobouku dva lístky se svými jmény a vyzvali mne, abych táhnul; ten, na něhož by padl los, měl zůstati u mne, kdežto druhý měl jíti do boje. Nechtěli zanechati mne, jehož přijali za syna, bez podpory. Vytáhl jsem jméno mladšího, on plakal zlostí, ale zůstal u mne a byl mým milovaným otcem a učitelem, kdežto starší konal divy statečnosti a padl u Milazza.

Když jsem nabyl rozumu, trápil jsem se velice, domnívaje se, že jsem bez domova a beze jména a pak, mám se k tomu přiznat? . . . působila mi téměř nesnesitelnou trýzeň myšlenka, že musím pochybovat o ctnosti své matky; nevšímal jsem si zábav svých soudruhů a obíral se truchlivými svými myšlenkami, tak že moji soudruhové mne měli za nevlídníka. Minulého roku zemřel můj ochrance; stál jsem sám v širém

světě a dobýval si pracně svého chleba. Po delší dobu již chodil jsem každodenně kolem domu, kde jsem strávil nejšťastnější dny svého života a když jsem před nedávnem viděl, kterak jej vyklizují a konají přípravy k jeho sboření, pocítil jsem nevýslovnou touhu, spatřit naposledy vysoké to okno s kamenným stupátkem, malby na stropě a našeho svatého ve výklenku, a když jsem se konečně k tomuto kroku odvážil, stalo se, co již víte."

„Byl jsem od té doby opět v modrém pokoji a prohlednul střepy svaté sošky," pravím, „nebožák ten měl v zádech otvor, kterým se krabička dostala do jeho břicha."

„Ale jaký to vlastně byl důležitý nález?" vyrazila náhle ze sebe má stará, „snad dokonce poklad?"

„Uhodla jste, drahocenný poklad. Zde jest zásnubní list mých rodičů; Giulia, chudá dělnice, byla zákonnou manželkou barona . . ." a teď vyslovil jméno starého, vznešeného rodu, jenž u nás Florenčanů již hezky dlouho požívá vážnosti."

Žena má volala ustavičně: „Chvála bohu, chvála bohu!" A já byl ještě mnohem spokojenější; Rafael však jen vzdychnul a pravil: „Pakli teď pročtu seznam padlých u Varese, vím, že jméno mého otce bude v čele listiny, toť vše! Což pak si myslíte, dobří lidé? Domníváte se snad, že teď přímo poběhnu ku vratům onoho vznešeného pána, abych od něho žádal, čeho odepřel mé matce? Tajný sňatek byl v oněch dobách vítaným prostředkem k ukonejšení svědomí nebohé, zamilované, ale ctnostné dívky. Vesnický farář, dvě hořící svíce před obrazem madonny, několik věrných sluhů, polohlasné „ano" a věc byla odbyta; když pak se první opojení vykouřilo, následovaly v zápětí nářek a bída, ale bylo již pozdě měniti hotové události."

„Teď již nejsou možny podobné tajnosti," pravím, potěšen, že mohu ženu svou v něčem přesvědčit, „nahlížíš nyní, k čemu je civilní manželství?"

„Ale tys hloupý, domníváš-li se, že muži by nedovedli vymysliti prostředek, aby sklamali nebohou dívku!" na to moje stará.

„Máte pravdu," doložil smutně Rafael, „láska není pro muže často než kratochvílí. Nepravím to o svém otci: on miloval opravdově, to dokazují jeho listy, ale jedinou, opravdovou jeho láskou byla přece jen vlast. Na oltáři jejím obětoval pýchu svého rodu a mladistvou svoji lásku." —

Sklonil hlavu v patrném pohnutí, pak pokračoval živěji: „A já obětuji památce své matky lásku, bohatství i rod, jalové to sny prchavého okamžiku; chci náležet lidu a žíti s ním, jak mi to radil můj otec; chci oplácet pohrdání pohrdáním!" . . . A již pozvedl kolkovanou listinu, aby ji smělou rukou roztrhal.

„Mladý muži," zvolal jsem hlasem pokud možno nejpřísnějším, „považte, co hodláte učinit! Tímto listem vrací se vaší matce čest. Znám vašeho děda," pokračuji, ukládaje listiny, jichž jsem se byl z opatrnosti zmocnil, „pracoval jsem pro něho v jeho paláci a jeho ville; je to starý pán starého rázu, dvorný ke každému, pokud se nedotkne jeho rodové pýchy; neboť pochází z dob, kdy se hloubila nepřestupná propast mezi urozenými a plebejci, zakrytá ovšem kvítím dobročinnosti a zdvořilosti. Teď jsou si všichni lidé rovni: stojíme

všichni na též půdě, ale mnoho-li trní roste dosud na cestě! Ano, toť pravda, všichni jsme bratry, ale rveme se jako pes a kočka."

Zatím ustrojila moje žena večeři a my usedli za stůl, ale mně jedinému chutnala dnes jak náleží pečená jehněčí kýta a salát s tvrdými vejci, mojí ženě přešla chuť a malíř se spokojil douškem vína.

Po večeři počal jsem znovu doléhati na svého hosta a hleděl jsem jej přivésti k rozumu, ale mluvil jsem do větru. Žádal mne ovšem o radu a přijal ji též laskavě, ale nechtěl ničeho slyšet o svém dědu, ba nechtěl ani vědět, kde bydlí. Poněvadž jsem v něm vzbudil důvěru, požádal mne, abych mu uložil jeho listiny a přisáhal mi, tiskna mi vřele ruku, přátelství a vděčnost na věky. Slíbili jsme si navzájem, že se brzy opět sejdeme a vskutku uplynulo jedva čtyryadvacet hodin a señor Rafael ohlásil se u nás co každodenní strávník, neboť domácí naše strava chutnala mu lépe, než všelijaké ty špíny v hostincích. Brzo na to vyhledala mu moje žena u jedné kmotry dvě světničky, jež byly za těch několik lir měsíčního nájmu pravým zázrakem v těchto zlých časech.

Kapitola třetí.

V níž se jedná o lásce.

Nejprvé jsem se domníval, že mladý náš přítel, až nabude klidnější mysli, uváží věc lépe a bude pomýšlet na prostředky, jakými by se domohl svého práva; ale chraniž bůh! hrál si stále na Spartana, ba věnoval se teď, jsa upokojen v příčině svého rodu a počestnosti své matky, zcela svému umění a tvrdil, že se nikterak nebojí chudoby. Při nejnepatrnější narážce na jeho titul neb bohatství, zavrtěl hlavou a poklepav mi na rameno, pravil: „Což tě již omrzelo, býti mým přítelem?"

„Jak si můžete myslit něco podobného, milý pane Rafaeli! Ale nepochopuji, mohu-li se státi baronem a boháčem? . . ."

„Proč raději chci být chudým malířem, že? . . . Každý, jak se mu líbí." Při tom pohledl na mne svýma velkýma černýma očima téměř nadšeně a pokračoval: „Víš, co je to, umělec? Toť člověk, jenž vlastní zásluhou chce dobyti slávy a nechce požívati milosti od nikoho. Víš, kdo byl d'Azeglio? Byl markýzem a nepovažoval to za nehodné svého rodu státi se malířem."

„Nuže dobrá, nechte, ať vás uznají za barona a pak malujte jménem páně, jak se vám líbí; nádavkem dostanete ještě trochu těch drobných, jichž má člověk vždycky zapotřebí."

Cítil jsem, že mluvím velmi moudře, ale bylo to, jako bych mluvil do dřeva.

„Ah, což!" zvolal nevrle, „chci býti volným! kdybych se byl narodil mezi těmito lidmi, byl odkojen jich předsudky, byl bych jim utekl a ty chceš nyní, abych se dal dobrovolně ukovati k této galeji?"

„Dobrá, prozatím se to tak zdá . . . ale později . ."

„Později, nu, později si to rozmyslíme."

Uplynulo čtrnáct dní a Rafael, jak se zdá, zapomněl na celou tu věc, ale já a moje žena starali jsme se o jeho tajemství a o bohatství, jež mu po právu náleželo, jako by náleželo nám samým.

Poslední chvíle Marie Stuartky.

Večer nemohli jsme usnout. „Což není nijakého prostředku, abychom uvedli věc do pořádku?“ pravila má stará, „což nám nebe nezjeví cestu z tohoto bludiště? . . .“

„Přestaň, ženo!“ zvolal jsem konečně. „Co se státi má, stane se . . . dobrou noc! . . .“ a zhasil jsem jí lampu před nosem.

První neděli v květnu po obědě pravil mi pan Rafael: „Prokázal bys mi velkou laskavost? Pojď se mnou na procházku a ukaž mi dům mého děda.“

Moje žena pokynula mi se spokojeným úsměvem a dala mi znamení, abych mu byl po vůli.

Odložil jsem s těžkým povzdechem svou milou nedělní dýmku, vzal jsem klobouk a za chvíli byli jsme na cestě.

„Hleďte, toť dům vašich praotců!“ chtěl jsem právě zvolat slavnostním způsobem, ale můj pan Rafael stál již zpřímen jako voják a díval se na krásný, starý palác, jenž se podobá nějaké tvrzi a náleží k znamenitostem našeho města, kdež umění překvapuje člověka při každém kroku.

„Býval jste zde tedy již častěji?“

„Ano, ale nenabyl jsem o tom plné jistoty . . chtěl jsem vědět . . . nuže, mluvme zkrátka, poprosil bych tě o něco.“

„Oč?“

„Poslyš: miluji po šest měsíců dívku, krásku, bohyni! Vím, že se jmenuje Argia a že bydlí v tomto domě. Každodenně v čas projížďky po Corsu stávám na Lung' Arno, abych ji mohl vidět, když jede kolem; přisáhal bych na to, že mne pozorovala, neboť velké jasné její oči jevily nepokoj, nepozorovala-li mne ihned a jakmile mne shlédla, usmála se milostně. Úsměv ten byl mým životem a nyní jsem ji po tři dny již neviděl; přál bych si tedy, abys ty . . . vždyť mi rozumíš . . . abys ty, jemuž je vidět na očích, žes poctivcem, se po ní tázal.“

„Toť pěkný úřad,“ odpověděl jsem hněvivě, vida že naděje mé jsou opět sklamány, „užíváte mne k znamenitým věcem.“

„Ó nehněvej se, nežádám od tebe nic nepravého. My umělci milujeme zvláštním způsobem, jejž nazýváme „idealním“; dostačiť mi, vidím-li ji, mohu-li se jí v duchu kořit, znám-li sladké její jméno.“

„Tak počínají všechny milostné pletky.“

Ale mladíku vstoupila krev do tváří, jako bych ho byl urazil a zvolal prudce:

„Nepodezřívej mou lásku; je to sen umělce a nemůže být ničím jiným!“

„A proč nechcete uskutečniti tento sen? Staňte se panem baronem a můžete si dívku vzíti.“

Zatím co jsem tak mluvil, otevřela se hlavní vrata a z nich vyjel skvostný povoz, v němž seděla překrásná dívka s dvěma staršími pány. Jeden z nich zdál se být velice sešlým. Vedle kočáru pak na krásném vraníku jel ulízaný mladý pán. Jako přelud letěli kolem nás povoz i jezdec.

„Víte, že starý ten pán jest vaším dědem?“

„Bože, jak přichází Argie do tohoto povozu a proč jede mladý ten hejsek po jejím boku?“ zvolal Rafael, všecek jsa zelený žárlivostí.

V průjezdu stál podkoní; sejmul jsem klobouk, chválil koně a ekypáži jeho panstva a vytáhl z něho tím spůsobem, že signora Argia, jak se proslýchá, má se státi chotí vnuka a dědice starého barona, tedy bratrovce Rafaelova.

Mlčky a sklíčeni vrátili jsme se k domovu. Jen jednou zašeptal Rafael: „Vnuk? Dědic? Tím bych mohl být také já a pak by snad dala přednost mně ... z toho bude as pěkný ženich! ...“ Pak již nepromluvil jediného slova.

Druhého dne nezmínil se slovem o tomto setkání, ale viděl jsem, kterak nebohý hoch trpí. Dodal jsem si srdce a prohodil slůvko o tom, on však odpověděl: „Bolí mne to, že nebude šťastnou, neboť nejskvělejší předností tohoto hejska jsou modré jeho oči a nakroucený knírek; je to hráč a zhýralec, celá Florencie ho zná s této stránky, jen ona nebohá holubička dosud o tom nemá tušení a dozví se to teprv na ujmu svého štěstí. Ale stane se aspoň bohatou a já si budu moci aspoň ve svém svědomí říci: „Toto bohatství mohlo by býti mým; přenechávám jí je dobrovolně!“

„Ale poslyšte přec, pane Rafaeli, toť věru přílišné! Chcete-li se mermomocí nadarmo obětovat, budiž si! Každý, jak se mu líbí, ale nevinný ten andílek přec nesmí se stát nešťastným pro celý svůj život, a to vlastní vaší vinou. Milujete-li tu dívku skutečně ...“

„Kdyby mne milovala, nevstupovala by v tento proklatý sňatek.“

„Milovala, milovala! Vždyť jste snad přece dosti rozšafný, abyste dovedl posoudit, že nemilujeme hned člověka, po němž jsme byli na ulici několikkrát zašilhali; představte se slečně, aby vás poznala a ...“

„Je vidět, že nemáš o lásce ani ponětí,“ vpadl mi pan Rafael velitelsky do řeči, obrátiv se ke mně zády a já zabručel: „Hlouposti!“ a odešel rozmrzen po své práci.

Druhého dne byla neděle; procházeli jsme se opět po Lung'Arno a oběma nám zabolelo srdce, když jsme viděli téhož jezdce vedle ekypáže baronovy. Ale děd Rafaelův tentokrát nebyl ve voze, povoz jel volněji i mohl jsem pozorovat něžné pohledy signoriny, jež byly malíři rosou nebeskou.

„Děti ty milují se vskutku,“ pomyslil jsem si, „ale můj Rafael je hrozný ...“ mám zde opakovat jméno, kterým jsem ho tehdáž poctil v myšlenkách, čímž jsem ho arci nemohl urazit ...? Nuže! ... nazval jsem ho hlupákem, ovšem jen v nejlepším toho slova smyslu. Doprovodil jsem ho až do jeho pokoje, ač pohled jeho mi pravil: „Jdi po svých a dej mi pokoj!“ Ale zlíbí-li se mi, dovedu se tvářit hlupákem, jako kdokoliv.

Když jsme přišli do malé jeho dílny, připravil jsem mu vše, čeho třeba ku psaní. On byl zatím úplně zabrán v kreslení svého obrazu. Obraz ovšem představoval dívku jeho a byl jí tak podoben, jako by jí byl z oka vypadl. Když bylo vše připraveno, vzal jsem milého zamilovaného, posadil ho na židli a vtisknul mu péro do ruky. Podroboval se všemu jako loutka, náhle však se vzchopil, pohledl nejprv na mne, pak na papír a na péro, přemýšlel chvíli, napsal v čelo listu nějaké jméno a pak to šlo jedním rázem, jako by list neměl mít konce, já

pak hleděl na něho s úsměvem poněkud zlomyslným, neboť se podobal žíravému vápnu, jež v jámě vře a bouří jako malá sopka.

Poznenáhlu však rozčilení jeho poněkud povolilo, list byl popsán. Připojiv poslední slova, jež byla dojista velice pohnutliva, poněvadž při tom ronil slzy jako hrách veliké, podepsal „Rafael", odhodil péro a tázal se hledě na mne upřeně: „A teď?"

„Teď schází jen ještě obálka a adressa . . . Tak . . . a teď mi dejte psaní.

„Tobě?" tázal se, zdržuje slzy, „ty, jenž jsi tak pyšný, což by tě taková žádost neurazila?"

„Bude mi to ovšem krušno," zabručel jsem poněkud rozpačitě, „ale udělal jste mi již, pro jednou to neškodí a k vůli příteli . . ."

Rafael povstal a potřásl mi rukou s takým zápalem, že by mi ji byl málem vyvrtnul.

Téhož večera podstrčil jsem obratným způsobem lístek signorině, druhého jitra došla odpověď: něžný, vonný lístek, který jsem na žádost přítelovu musel číst, chtěj nechtěj, a který teď s dovolením súčastněných opakuji.

„Ctěný pane malíři!

Jsem nebohá, nezkušená dívka, jež nemá matky a jež je ohrožena velkým nebezpečím: provdati se za muže, jehož nemůže ani ctít, ani milovat. Proto se odvažuji odpovědít na krásný a upřímný váš list; kdo tak píše, jest dojista mužem šlechetným a pravdomluvným, proto vám svěřuji svoji čest. Pravíte mi, že jste chudým sirotkem, že jste nešťasten, byla jsem tím pohnuta k slzám a ráda bych vás potěšila.

Dovedu se opřít vůli svého otce, který konečně si přeje jen mého prospěchu; celé jmění jeho připadne po smrti jeho jinému rodu, neboť nemá synů a proto si přeje pro mne bohatého ženicha. Poznala jsem však záhy, že bohatství a šlechetné srdce zřídka jsou sdruženy; byla bych raději chuda a milována než bohata a v opovržení.

Řekla bych vám ráda ještě mnoho, ale ruka se chvěje; buďte statečným a pracujte! Budu na nás vzpomínat a za vás se modlit, aby prozřetelnost přispěla vám ku pomoci.

Nepravím nic více, neboť se to nesluší pro mladou dívku, ale důvěřujte mi, jakož i já vám důvěřuji.

Posílám vám na památku plavou kadeř; náleží mé nebožce matce a byla mi drahou relikvií; budiž jí i vám.

Neodpovídejte mi, neboť jsem přisáhala před obrazem své matky, že listy vaše nečtené spálím a že vám více neodpovím. Nám ženám není dovoleno, abychom zjevovaly své pocity muži, jenž není naším manželem neb snoubencem; dá-li nebe, a vy mi jednou budete tak blízkým, poznáte, mnoho-li lásky chová mé srdce.

Argia."

Lístek ten zdál se mi roztomilým; Argia nechtěla se přiznat, že je zamilována a konečně přiznala se k tomu přece zřejmě a upřímně. „Kdo tak píše," pravil jsem, „zasluhuje, aby byl milován."

„A já ji miluji celým žárem svého srdce!" zvolal Rafael líbaje lístek prvé než jej skryl na svém srdci; „toť rozkoš, kterou by mi nedovedlo nahradit všechno bohatství světa."

„Ovšem že, ale teď přec již změníte své rozhodnutí. Co hodláte učinit?"

„Poslechnu Argie; budu ji potají milovat a pracovat pro ni. Což jsi nečetl, že nepotřebuje nijakého bohatství? K čemu bych ho tedy potřeboval já?“

„Pěkná to otázka! Abyste si ji mohl dříve vzít.“

„Tak! Myslíš tedy, že je tak snadno, pohnout pyšného mého děda, aby uznal syna Giuliina za svého vnuka? Pomysli, jaký skandál by spůsobila pře, jaké by z toho povstalo pokoření, jaké nepříjemnosti; kdo nemá soucitu se svým synem, nebude mít též soucitu k jeho dětem. Ať podrží své peníze, mně náleží láska!“

„Je tvrdošíjnější než janek,“ pravil jsem jednoho večera k své staré.

„Kdybych byla na tvém místě,“ pravila pokyvujíc potutelně hlavou, „udělala bych si švandu a urovnala bych tu věc na vlastní pěst.“

„Na vlastní pěst, prosím tě, kterak bych to mohl provésti?...“

„Přemýšlej o tom, mudrci!“

Kapitola čtvrtá.

Kterak jsem uvedl věc do pořádku.

Přemýšlel jsem o tom a krásného jednoho jitra se mi zdálo, že jsem nalezl pravý prostředek. Když bylo po práci, došel jsem ke krejčímu na rohu San Lorenzo, starému mému známému — je to ještě jeden z těch, kteří se nestarají o modu, ale poslouží člověku prací trvanlivou — a objednal jsem si novou vestu a kabát.

Vyvolil jsem si nejkrásnější látku z předložených mi vzorků a kmotr, bera mi míru, tázal se s úsměvem: „Aj, řekni mi přec, zvolili tě snad také už za poslance, že se chceš ošatit černě?“

„Ba zajisté, za poslance,“ odpověděl jsem rovněž se smíchem, „uhodls a sice lépe, než se domníváš!“

Kmotr dostál slovu, příští neděli měl jsem nový svůj oděv. Oholil jsem se čistě, oblékl pěkně naškrobenou košili, uvázal kolem krku černý hedbávný nákrčník, tak že jsem vypadal jako notář a políbiv svou ženu, jež na mne hleděla vyjeveně, jakoby mne byli proměnili, šel jsem po svých, nesa s sebou papíry z tajemné skřínky. Když jsem přišel do paláce baronova, bylo právě deset hodin; věděl jsem, že je příliš časně a přecházel jsem zvolna před palácem, mezi tím ale cítil jsem, kterak poznenáhlu mne opouští zmužilost a pevná odhodlanost, kterou jsem měl minulého dne. Vynadal jsem si tedy zbabělých sket a zaklepal rychle na vrata.

Vrátný mi otevřel. „Ke komu chcete?“ tázal se mne zhurta, jak to bývá obyčejem sluhů ve velkých domech.

„K panu baronovi!“

„Tak! Znáte pana barona?“

„Toť se rozumí! Jsem mistr Beppe, zedník; eccellenza a já známe se již hezky dlouho.“

„Nuže, jděte jen nahoru; ale poslyšte, starý je již velice bídný, celou věčnost již netáže se po něm ani pes; lidé chodí teď přímo k panu Giuliovi, který bez toho bude brzy baronem.“

Neodpověděl jsem mu a šel zvolna vzhůru po schodech, stíraje

s čela pot; musímť se přiznati, že potem tím nebylo tak vinno horko, jako spíše jakés vnitřní chvění, jež se na vlas podobalo bázni.

Nahoře nalezl jsem komorníka, jenž mne očekával u otevřených dveří Muž ten znal mne na štěstí co poctivého chlapa a když jsem ho prosil, aby byl tak laskav a nechal mne promluvit s baronem v záležitosti velice důležité, vpustil mne. „Počkej zde,“ pravil, „pan baron sice již nikoho nepřijímá, ale snad se na tebe upamatuje a předpustí tě.“ Hned na to zmizel za hedbávnou portiérou a já jsem zůstal nepohnutě státi uprostřed pokoje.

U čerta, jaká to nádhera! myslím si, ohlížeje se, ale byla to staromodní nádhera, tak že bych byl na to přisáhal, že aspoň po třicet let nebylo tu ničeho měněno.

Snad právě v této síni zapřisáhal syn výmluvnými slovy otce, aby nebránil jeho štěstí a dovolil mu, aby směl vzíti za choť milovanou dívku. Zde snad později četl baron list svého zavrženého, nešťastného syna, zde obdržel zprávu o smrti synově a nedovedlo-li vše to oblomit jeho pýchu, čeho pořídí nyní prosté slovo chudého dělníka? Tak jsem přemítal, všecek malomyslný, a litoval skorem, že jsem sem přišel, abych se nepovolaně míchal do cizích záležitostí.

Suchý kašel upozornil mne, že nejsem více samoten. Pohlednuv před se uklonil jsem se vychle všecek rozčilen. V omámení tom podržel jsem na okamžik dle nechvalného zvyku florencských dělníků klobouk na hlavě a pohlednul mlčky na pána.

Měl na sobě černý, zlatem vyšívaný župan, opásaný černou a zlatou šňůrou, sametová čapka seděla šikmo nad vysokým lysým čelem a dvě husté, šedé kadeře splývaly k svadlým, hubeným lícím. Baron jest prostřední postavy, ale byl shrben stářím, tak že se mi jevil bídnějším, než kdykoliv. Ve svých velkých botách z kožešiny přibelhal se ke mně šouravým krokem a pohlednul na mne svýma malýma pronikavýma očima, jež v hlubokých důlcích blikaly jako plynové plameny ve větru.

Pohled na nebohého stárce, jenž mi sáhal výškou sotva po ramena a neustále kašlaje ke mně plížil se, naplnil mne útrpností a dodal mi nové odvahy. Když usednul v lenošce a položil nohy na velkou stoličku, byl jsem již úplně pánem sama sebe a tázal jsem se, sejmuv klobouk: „Jak se ráčíte mít, eccelenza?“

„Tak, tak, milý, jak se může nebohému, starému muži vést; ale co tě přivádí ke mně? Rci, čím ti mohu sloužit?“

Mluvil velmi laskavě, jako velký pán ze starých časů. Mezi prsty pravice, bílé, jak ruka ženská, držel špetku tabáku, nabízeje mi levicí zlatou tabatěrku a usmívaje se svými bezzubými rty, což pánovité jeho tváři velmi dobře slušelo, pobízel mne, abych si jen vzal. Učinil jsem mu po vůli a řekl pak, přistoupiv o něco blíže: „Přišel jsem, abych vás požádal o radu, eccellenza.“

„Posaď se a mluv bez ostychu,“ odpověděl patrně potěšen, že dosud něco platí.

„Věc se má takto,“ začal jsem, „přihodilo se mi cos prazvláštního, o čem může pronést úsudek jen pán tak rozumný jako vy, eccellenza, jenž ve svém životě tolik viděl a zkusil.“

A teď jsem mu vyprávěl vše, od začátku až do konce, popsal

jsem mu co nejsrdečněji mladého malíře, jeho něžnost k matce, zázračné objevení listin a dodal konečně, že mladík ten je pyšný hoch, jenž chce raději zůstat chudým a volným, než aby se vnucoval příbuzným.

Mezi řečí mi přešel všechen strach, avšak čím více jsem nabýval zmužilosti, tím zaraženějším stával se baron; brzy na mne vytřeštil zrak, jakoby mi chtěl vyčísti myšlenky z duše, brzy opět se lekal a bledl, a snažil se pak, aby vnitřní nepokoj utlumil a tvářil se lhostejným.

„A kam se ty papíry poděly?“

„Já je mám.“

„Ty? A jak se jmenuje onen domnělý příbuzný?“

„Kdybych uměl číst!“

Starý baron pohledl na mne nedůvěřivě a zakabonil se, patrně mi více nevěřil.

„Hleďte, za mých časů nebylo ještě škol, vždyť to znáte, eccellenza, lépe než já; musí-li to být, dovedu s bídou načmárat své jméno a umím také trochu číst tištěné věci, ale papíry ty jsou patrně starodávné, tajemné spisy, neboť jsme s tím ničeho nesvedli ani já, ani moje žena, která se přece něčemu přiučila. Ta mi řekla: „Což neznáš nějakého hodně učeného pána, jehož bys poprosil o radu?“ ... Vzpomněli jsme si nejdříve na našeho faráře, ale k tomu nemám důvěry. Tu jsem si řekl: Půjdeš k panu baronovi, toť aspoň řádný muž, ten mi poví, mám-li k vůli svému svědomí odevzdat všechno soudům aneb mám-li držet jazyk za zuby. Nuže, učinil jsem tak a tu jsem.“

Tato malá diplomatická lest dosáhla svého účele; baron myslel, že nemám zdání o pravém stavu věcí a oddechl si, ač jej stále ještě tísnily nové domněnky, myšlenky a vzpomínky.

„Beppe,“ tázal se mne a jeho hlas se chvěl. „Beppe, máš ty papíry s sebou?“

„Ano, eccelenza,“ odpověděl jsem, podávaje mu listiny; byl to snubní list a poslední dopis jeho syna, v němž byl onen obrázek.

A co se nestalo? Stařce zdál se být všecek proměněn; nejprvé vzal snubní list a prohlížel jej se všech stran, pak pohlednul na nadpis psaní a vzpřímil se polekán. Když otevřel obálku, vypadl obrázek, tak že jej hned nezpozoroval; četl však dopis a velké slzy kanuly mu po svadlé, vráskovité líci. Bylo mi také do pláče, ale zdržel jsem se a dělal, jako bych ničeho nepozoroval. Když baron dočetl dopis, zvedl jsem obraz a podal mu jej.

Vzkřikl hlasitě a pokryl drahou tvář polibky, pak se zarazil, pohledl rozpačitě na mne a zamručel nehrubě aristokratickou kletbu mezi zuby.

„Beppe, tento mladý muž byl ... byl ... mým vzdáleným příbuzným, proto mne to tak pohnulo.“

„Ah, vy tedy znáte jeho rodinu a víte, jaký to muž, ten jeho děd?“

„Děd?“

„Ano, děd mladého muže, jemuž patří tyto listiny.“

„Myslím, že ... ten starý pán — zemřel.“

„Aj, tím lépe! Pak se mladý pán tím spíše odhodlá k procesu.“

„K procesu?“

„Nebudou-li jej chtít příbuzní jeho uznat po dobrém, musí to tak

daleko dojít a galantuomo jako vy, eccelenza, neopomene zajisté podporovat nebohého sirotka radou i pomocí."

„Já jej mám podporovat? Ale Beppe . . ."

„Nuže, pane barone, teď, když jste viděl a pročetl ty papíry, vraťte mi je, povězte mi jméno rodiny, kterou šťastnou náhodou znáte, a poraďte mi laskavě, co se má teď státi."

Zatím co jsem já takto hrál nevinňátko, řádil krutý boj v nebohé duši, kterou pýcha byla sice zhouževnatila, ale nikoliv úplně znetvořila. Čapka spadla starému pánu s hlavy a na vysokém, lysém čele perlily se velké krůpěje potu; hřbet, dosud shrbený jako srp, se vzpřímil a v šedých výrazuplných očích jevily se brzy blesky zlostné pýchy, brzy se třpytily slzy pohnutí, jež nikterak nemohl zapuditi. Jemné rty svíraly se křečovitě, náhle pak chvějíce se vyrazily ze sebe povzdech, který přešel v slabý kašel. Ba zdálo se, že i špičatá brada a orličí nos mají podílu v této vnitřní bouři.

Cítil jsem útrpnost s prudkým pohnutím, jehož jsem byl příčinou, ale nemohl jsem stařečkovi pomoci.

Konečně se upokojil poněkud a vzpamatoval se tak dalece, že pomýšlel na hájení svých zájmů.

„Beppe," tázal se náhle, „tys přišel, abys mi tyto papíry prodal; co chceš za ně?"

Ztratil jsem na okamžik rozvahu, krev mi vstoupila do tváře. „Prodat tyto papíry vám?" zvolal jsem, „zač mne máte?"

„Víš, co obsahují, nehrej déle ošklivou tu komedii a měj soucit s nebohým mužem, který si musí uhájiti poklid, chce-li zachovati tu trochu svého života. Rci, co za to chceš a já ti zaplatím. Vím dobře: náhoda svádí k hříchu a tato náhoda je příliš svůdná, než abys si ji dal ujíti . . . za mých časů by byl člověk tvého stavu . . ."

„Za vašich časů byli snad lidé mého stavu právě tak zbabělí a nestoudní jako . . . jako nevzdělanci a otroci bohužel bývají, zejména když pánové nedávají dobrého příkladu, ale za mých časů, pane barone, pochopil již každý proletář, co vrabci po střechách zpívají: že všichni lidé jsou si rovni a že poctivý, počestný člověk, nechať již je zrozen v Camadoli neb v Mercato vecchio, má stokrát víc ceny, než lecjaký kobylkář, jenž kuje pikle proti Palazzo Pitti neb Palazzo vecchio, tropí šašky v klubech a na promenádách a myslí, že čest žen a svědomí dělníků lze uplatit penězy. Neplatí to vám, ale . . ."

Žluč mi vzkypěla; ač jsem se snažil, abych nevyvedl nějakou hloupost, nemohl jsem se přec zcela opanovat a kdož ví, co bych byl ještě řekl, kdyby mi změněné chování baronovo nebylo ucpalo ústa.

Stal jsem se opět skromným, jak se sluší na můj stav a myslil jsem si potají: je snad přece něco zvláštního na té šlechtě? pozoruje, s jakým důstojným klidem mne stařec poslouchá.

„Beppe, Beppe," zašeptal, „zdá se mi, že zapomínáte povinné úcty."

„Odpusťte mi, eccellenza, věru, ctím a vážím si vás, ale podkládáte mi věci, jež mi ženou krev k mozku, pomyslím-li pouze na ně. A pak neměl jsem ani zdání o jmenu onoho děda, ale teď, bůh mi odpusť, by se mi skorem zdálo . . . Ne! . . neřeknu nic více, abych vás nepohněval a nechci vás také déle vyrušovat. Ale abyste viděl, jak vám

důvěřuji, nechám vám tu ty listiny, za několik dní přijdu zas, abych se zeptal o radu. Nevím sice dosud ničeho, ale srdce mé mi praví, že mladého Rafaela, do něhož se eccellenza zajisté zamiluje, jakmile ho uzří, očekává velké štěstí."

„Ty chceš nechat tyto listiny u mne?" tázal se starý pán polou potěšen, polou v rozpacích.

„Zajisté, komu bych je mohl lépe svěřit?"

„Ale bylo by snad přece lépe ... hleď ... Basta! ... přijď sem, přijď sem zítra."

Uklonil jsem se pokorně a opustil pokoj, pohlednuv naposledy na drahocenné listiny, jež baron křečovitě tisknul v rukou.

Za portierou nalezl jsem starého sluhu, jenž zde byl patrně naslouchal; ustoupil sice s velkým chvatem, když jsem vycházel, ale ne tak rychle, abych ho nebyl spozoroval. Pokynul jsem mu, aby se nelekal a následoval mne na schody.

Na schodou jsem naň ostře pohlednul a tázal se:

„Andrea, rozuměl's, o čem byla řeč?"

„Trochu," pravil všecek polekán, „mluvil jsi o baronu Giulianovi, o mém drahém, mladém pánu, jehož jsem tak miloval a jenž byl tak nešťasten."

„Uhodl's. Ty, co starý sluha rodiny, pamatuješ se as dosud na svého mladého pána a na hněv starého barona, jenž jej proto vypudil z domu a bude ti také známo, že mladý pán se dal na vojnu, pak musel do vyhnanství a konečně bídně zahynul."

Andrea neodpovídal, oddychoval jen těžce.

„Nuže, poslyš! Baron Giuliano zanechal syna, a sice manželského — chceš mi přispěti ku pomoci, aby jej děd jeho uznal?"

Obličej starého sluhy byl k popukání, ale já se mu nemohl přece smáti. Jednou rukou hladil si bílé vlasy, jež dle starého zvyku byly krátce přistřiženy, druhou stíral si velké slzy, jež kanuly až na jeho červenou sametovou vestu. Nemohl se déle udržeti na nohou, klesl na sedátko a hleděl na mne jako ve snách ... pak zašeptal: „Ach, což mohu učinit já?"

„Musíš barona bedlivě pozorovat a zítra mi povíš do podrobna vše, co jsi spozoroval, a je-li možno, přimluv se také trochu za mladého pána ..."

V tom nás vyrušilo prudké zvonění; Andrea spěchal do pokoje svého pána a já jsem běžel o překot po schodech dolů, buď že mne tak hnalo rozčilení aneb snad že jsem měl veliký hlad, neboť bylo již dávno dvanáct hodin.

Kapitola pátá.

Rafael okouzlí svého dědečka.

Píše tyto řádky nemohu se zdržet utajeného smíchu, pomyslím-li, kterak panstvo, jež laskavě sleduje moje vypravování, bude mne mít za hlupáka neb ještě za něco horšího, poněvadž jsem drahocenné ty listiny zanechal v rukou pyšného barona.

Ale poněvadž jsem slyšel, že se jisté věci nesmí říci hned, aby čtenářstvo se udrželo v napnutí, a samo dovedlo uhodnout neb předpokládat, co to as bylo, očekával jsem, že si každý domyslí, co jsem učinil, než jsem šel k baronovi, ba dokonce již den před tím, než jsem si objednal u krejčího nový kabát. Toho dne zavolal jsem totiž dva své tovaryše, šel s nimi k notáři a dal zde před svědky přečísti zásnubní list a zhotovit opis; pro větší jistotu došel jsem ještě k faráři a dal si vyhotoviti druhý výtah listiny. Co pak se týče ostatních věcí, totiž dopisu a podobizny, bylo to ovšem drzostí, naložit s tím bez svolení majitele, ale kdo nesází, nevyhraje, praví přísloví a poněvadž moje srdce i má žena, což je pro mne jedno a totéž, mi pravily, že vše skončí šťastně, důvěřoval jsem jim a nedbal na ostatní.

Ale přece ne tak docela, aby mi nebylo bývalo poněkud nevolno, když jsem večer pohlédl do upřímné, poctivé tváře Rafaelovy. Jednal jsem správně čili nic? Vše záleželo na výsledku; vždyť časopisy tropí tolik hluku s tím, co nazývají politikou „dokonaných událostí!“

Netrpělivě očekával jsem příští den a dostavil se do paláce ještě před ustanovenou hodinou. Andrea očekával mne před vraty, uvedl mne do svého pokoje a počal, nečekaje mé otázky, svou zprávu.

„Když jsem přiběhl do pánova pokoje, stál uprostřed světnice; tvář jeho byla nápadně změněna, ostatně po dlouhou dobu již nevyhlížel tak čile a statně, tak že jsem naň udiveně pohlednul. Pokynul mi, abych přistoupil blíže a pravil, ukázav mi obrázek, jejž měl v ruce: „Poznáváš ho?“ Vzkřikl jsem, a v tu chvíli — nevím jak se to stalo — vidím před sebou krásné zlatovlasé dítko, pak bujarého hošíka, jenž býval tak laskav k nebohému Andreovi, a konečně štíhlého mladíka s hnědými knírky, jenž mi pravil při rozchodu: „Andreo, nespatříme se nikdy více.“ Pohledl jsem opětně na obraz. Ano! Byla to jeho tvář, jeho úsměv, jeho oči a uniforma činila jej ještě krásnějším. Nemohl jsem se zdržeti slzí a vypukl jsem v hlasitý pláč.

Baron pohledl na mne nejprv hněvivě a svraštil po svém zvyku obočí, ale konečně jej přemohla vzpomínka na minulé časy, sklesl těžce oddechuje v lenošku. Padl jsem na koberec před ním a plakali jsme spolu.“

Mdlé vyhaslé oči Andreovy zářily zrovna vnitřní radostí, když to vše vypravoval a po vráskách zapadlých, svadlých jeho lící kanuly vřelé slzy oddanosti a upřímné lásky.

„A pak?“ táži se skoro šeptem, když se byl Andrea poněkud utišil.

„Pak jsme mluvili o baronu Giulianovi, o dobách jeho dětství a když chodíval do školy, pak o nebohé jeho matince, jež dlouho již byla mrtva, o níž se nikdo neodvážil zmíniti před starým pánem; mluvili jsme o nadějích, jež jsme skládali v mladíka, o špatné společnosti, do níž se dostal, o zkažené nynější době a o nebezpečích lásky. Posléze svěřil mi baron, že je tu opuštěný hoch a to mi skorem utrhlo srdce touhou . . . Konečně pravil: velcí pánové za starých dobrých časů bývali vždy soucitní k takovýmto nebohým, opuštěným tvorům, kteří sice nemají právních nároků, ale s vlastní krví dlužno přece jen lidsky nakládat. Zkrátka, dnes o čtvrté hodině půjdeme incognito k našemu vnuku, abychom se přesvědčili, zasluhuje-li našeho soucitu.“

„Soucitu! . . . Oho! to se velice mýlíte. Ale nechť si, jen se podívejte na mého Rafaela a ručím za vše. Okouzlí svého dědečka právě tak, jako mne, mou ženu a všechny, kdož ho poznali.“

A rozloučiv se na kvap se starým sluhou, odešel jsem s přesvědčením, že vše jde dobře.

Rafael znal svého dědečka, nevěděl jsem tedy, mám-li jej připravit na návštěvu, anebo přenechat vše Prozřetelnosti; moje žena však mi radila, abych mu ničeho neřekl; navštívil jsem ho tudíž pouze a rozprávěl s ním, aby mi neodešel.

Zatím co malíř jako obyčejně s nadšením pracoval na obraze své nejmilejší, kutil jsem všelicos v pokoji, postavil stolice na svá místa, oprášil obrazy a různé maličkosti, jež ležely na stolech, zkrátka dodával všemu onen svěží ráz, jenž příchozího příjemně dojímá, vstoupí-li poprvé do cizího bytu. Konečně zavolal jsem kolemjdoucí květinářku a koupil jsem za půl liry celý košík růží, uvázal je dovedně v kytici a dal ji do krásné porculánové vásy, jež stála na kamnech.

„Což mám dnes večer svatbu, že mi tak vykrašluješ světnici, milý Beppe?“ žertoval Rafael, vzhlednuv od práce a zíraje na mne s úsměvem.

„Kdož ví! . . .“ odpověděl jsem a sotva že jsem to řekl, zazvoněno prudce u domovních vrat, že mi počalo bušit srdce, jako bych kráčel po zapovězených cestách. Zatáhl jsem šňůrou, jež otvírá vrata, otevřel dvéře pokoje a než návštěva přibyla nahoru, vykradl jsem se a skryl se v komůrce pana Rafaela, poodstrčiv poněkud portieru, abych lépe viděl.

Neboť to, co se nyní mělo díti, bylo mým dílem i chtěl jsem býti svědkem toho, abych aspoň viděl, vykonal-li jsem záslužný skutek aneb hloupý kousek, za nějž bych zasluhoval výprask.

Sotva jsem měl tolik času, oddechnouti si několikrát z hluboka, (neboť mi bylo krušno kolem srdce), když jsem zaslechl suchý kašel dědečkův.

Zalezl jsem ještě více do koutka; Rafael se ohlednul, vyskočil a zůstal nerozhodnut státi, hledě upřeně na starce, vstupujícího do světnice, jemuž v patách následoval starý Andrea.

Z počátku. a sice hezky dlouhou chvíli, bylo v pokoji úplné ticho. Ze své skrýše mohl jsem pozorovati bledou tvář starého pána, jež byla v plném světle velkého okna i vyčetl jsem z ní různé, podivné myšlenky. Hubené, svadlé jeho líce chvěly se křečovitě a tenké sevřené jeho rty třásly se, když se konečně tázal: „Jste vy pan Rafael, malíř?“

Žádná odpověď.

Baron přistoupil o krok blíže.

„Přišel jsem navštívit vaši dílnu . . . abych viděl vaše práce.“

Ale Rafael byl němým, jakoby se ho věc ani netýkala.

„Slyšel jsem mnoho o vás . . . ale snad jste teď zaměstnán . . . přijdu sem podruhé,“ pravil baron a měl se k odchodu; neboť mlčení Rafaelovo jej zarazilo. Shledal patrně, že vnuk jej poznal a hleděl tudíž pokud možno co nejrychleji nastoupit zpáteční pochod.

Ale Andrea, jenž se samým pohnutím šklebil až hrůza, zastoupil mu rozevřenou náručí cestu, zvolav:

„Ó prosím, pane barone, pohleďte naň přec jen trochu! Což nepoznáváte, že to pan Giuliano, že mu je podoben, jako by mu z oka

vypadl? . . . Necítíte, že to vaše krev . . . Ó jak to člověka dojímá!“ Starý sluha nemohl se déle zdržeti a proti všem aristokratickým pravidlům a zapomínaje úplně své livreje, chopil se ruky, kterou mu Rafael podával a pokryl ji polibky a slzami. A teď byla bitva vyhrána.

„Dědečku!“ . . . zvolal Rafael hlasem, jenž by byl mrtvého z hrobu vyvolal.

Stařeček rozevřel náručí a v nejbližším okamžiku drželi se oba tak pevně, jakoby byli srostlí.

Když se první bouře radosti poněkud utišila, donesl mladík téměř stařečka k lenošce, posadil ho a poklekl před ním.

Teď teprve mohl jsem nahlednout do tváře pana Rafaela, jenž dosud byl ke mně obrácen zády . . . Jak krásný byl! vypadal vskutku nadpozemsky, tak že mohl sloužiti malíři za model serafa. Oči jeho, plny slz, jeho plné, jindy planoucí líce, nyní bledé po přestálém rozčilení, vysoké jasné čelo, vroubené černými kadeřemi, bledé rty, lehce se chvějící, jakoby chtěly šeptat prosbu, vše to pohnulo pyšným srdcem starého barona, tak že se konečně sklonil ku kadeřavé hlavě a líbaje vnuka, šeptal: „Giuliano, můj Giuliano!“ Snad se v tu chvíli skutečně domníval, že nalezl syna, jehož tak dlouho pohřešoval.

Poznenáhla se Rafael poněkud vzpamatoval, ale přece se zdálo, že mluví více sám s sebou, když hladě hubenou, bílou ruku starcovu, pravil: „Můj nebohý, starý dědečku, jak chorobně vypadáš! . . . Vytrpěl jsi as mnoho, když jsi vzpomínal na svého zavrženého syna, jenž musel zemříti tak mlád, a bez tvého požehnání! . . . Ale ta pýcha, ta zlá pýcha! . . . Hleď, rozumím ti, odpouštím ti jménem oněch, kteří se v nebi za tebe modlí. Kdo as vnuknul ti tu šťastnou myšlenku, abys mne navštívil? . . . Byl to snad dobrý Beppe? Doufal jsi as, že zachováš své incognito . . . O budiž požehnán tento dobrý stařec zde, jenž . . .“

„Andrea!“ vpadl mu do řeči sluha, „Andrea, jenž vašeho otce nosil na rukou.“

„Ale viděl jsem tě již stokrát, dědečku . . . Hleď, v celém mém životě mne nikdo nepoceloval, než má matka, a tato nebohá, mně nejdražší bytost opustila mne již před mnohými léty. Viď, že mne zde někdy navštívíš v mé dílně, milý dědečku, a povzbudíš mne trochu k práci? Hleď, až do včerejška domníval jsem se, že tě nenávidím, ale nyní tě mám rád; nevím sice, jak a proč se tak stalo, ale cítím, že i ty máš zapotřebí trochy lásky, a že mohu něčím přispět k ulehčení tvého stáří.“

Já jsem plakal při tom jako dítě a myslil si: „To je štěstí, že tu není má stará, sice bychom utonuli v samých slzách.“

„Rafaeli, ty půjdeš se mnou,“ pravil starý baron, jenž se vzdal všeho odporu, byl jako znovu omladlý a zářil štěstím, „půjdeš se mnou, uznám tě za svého vnuka a oprávněného dědice, neodloučíme se již nikdy více.“

Ale dědeček se mýlil ve svých počtech, neboť mladík, kdož by to byl řekl, setrval i po této pohnutlivé scéně na svém rozhodnutí. Prohlásil odhodlaně, že nežádá ani titule ani bohatství a že je spokojen, má-li ho dědeček jen trochu rád. Chce prý jej povždy ctít a milovat,

ale nechce prý mít lepšího osudu, než otec jeho, jenž toho zajisté spíše zasluhoval.

Baron byl tím velice překvapen; bylo mu přímo nepochopitelno, žeby mohlo být odmítnuto něco, co ještě tohoto jitra na žádný spůsob povoliti nechtěl.

A já? Já ve svém koutku ze vzteku hryzl jsem se do pěstí: „Svéhlavý, zaslepený tvrdohlavče!“ bručel jsem a pan Rafael nechať mi teď odpustí, chce-li, ale musím se přiznati, že jsem mu v té chvíli spílal více, než se snáší s povinnou úctou.

Náhle jsem se obrátil a spatřil . . . hádejte koho? . . . Sázím se, oč chcete, že to neuhodnete . . . druhého vnuka a dědice baronova: ženicha Argie.

Jakmile ho spatřil, vyskočil Rafael; mladý muž blížil se tančivým krokem hejska, vypravuje, že viděl povoz baronův před domem, že nalezl vrata otevřená a odvážil se přijít nahoru, aby se tázal . . . aby . . . a při tom pohlížel udiveně na děda, jenž zde seděl všecek zmámen a na Rafaela, jenž tiskna jednu ruku k srdci a druhou se opíraje o lenošku, hleděl se vzpamatovat.

Starý pán, jak se zdálo, chvíli váhal a představil důstojně, byť i hlasem poněkud se chvějícím, na vzájem oba mladé muže, kteří již stáli proti sobě jako dva kohouti.

„Hrabě Ernesto, můj vnuk, syn mé dcery, a Rafael . . . jeho bratrovec.“

„Můj bratrovec!

„Ano, syn mého Giuliana, jemuž bůh odpustil jeho vinu.“

Mladý hejsek sevřel rty k zlomyslnému úsměvu.

„Jeho legitimní syn!“ — doložil Rafael hrdě.

Mladý hrabě chvíli váhal, pak zvolal: „Nuže, tím lépe!“ a podal Rafaelovi ruku.

Rafael přiblížil se k bratrovci jako zaběhlé kuřátko, jež opět nalezlo své hnízdo a povzbuzen jeho laskavým chováním, odhodlal se konečně, že doprovodí své nové příbuzné domů.

Když jsem byl samoten, ohledl jsem se po pokoji a bylo mi poněkud nevolno. Připadal jsem si jako lampář v divadle, jenž spouští oponu a zhasíná svíce, když je komedie u konce. Bylo mi také, přiznávám se, bolno u srdce, jako bych byl ztratil někoho mně milého. Ale pak zabručel jsem mezi zuby: „Hlouposti!“ Toť již běh světa!“ zamknul dvéře a běžel domů ku své staré, jež umírala zvědavostí, jak asi věc skončila.

Kapitola šestá.

Vynáším přípitek a končím.

A co dále, laskavý čtenáři? . . . Když jsem Rafaela opět spatřil, byl nejšťastnějším člověkem pod sluncem, což se stalo následujícím spůsobem. Hrabě Ernesto, jemuž nebyla ženitba valně příjemná, byl bratrovci svému velice povděčen, že mu pomohl z nesnází a spokojil se tím, že mu dědeček po patnácté zaplatil jeho dluhy. Tento větroplach

neměl vlastně zlé srdce, ale zároveň neměl více mozku nežli komár a ženění bylo mu největší pošetilostí. Rafael však chtěl si štěstí své pojistiti, dohodl se tedy s dědečkem a brzy na to přišli oba do domu slečnina, aby s otcem jejím vyjednávali o věnu a peněžních záležitostech, neboť to bylo otci krásné Argie hlavní věcí.

Když se dohodli, šel otec k své dceři a oznámil, že ji ženich očekává ve vedlejším pokoji a že s ní chce mluvit, že mu dal již své slovo a že je nemůže vzíti zpět, že tento sňatek učiní šťastnou ji a všechny, jichž se týče — zkrátka na sta věcí, jež byly snad zcela pěkné, ale nebohému dítěti nikterak se nelíbily. Neboť jsouc přesvědčena, že snoubencem jejím jest hrabě Ernesto, vyslechla zprávy tyto jako ortel smrti.

Otec, jenž dceru svou přec jen miloval, bavil se pohledem na její rozpaky a postrčil ji jemně ku dveřím.

Konečně si Argia dodala srdce a odhodlala se vyznati mladému hraběti, že jej nemůže milovat a že se tudíž nemůže státi jeho chotí.

Otevřela dvéře a vstoupila se sklopenou hlavinkou, s tváří planoucí jak pivoňka do pokoje: „Pane," pravila hlasem slabým, ale odhodlaným, nepozvedajíc očí svých, „poslyšte mne: nemohu se státi vaší chotí a aby vás moje odmítnutí neurazilo, povím vám pravdu . . . Miluji jiného."

„Ó Argie!" zašeptal Rafael; tu teprvé zpozorovala svůj omyl a sklesla skorem omdlévajíc v lenošku. Usmívala se a slzela zároveň, líce její plály studem i láskou.

Rafael chopil ji za ruku. „Milujete tedy jiného?"

„Domnívala jsem se, že mluvím s hrabětem," zašeptala chvějící se Argia.

„A nyní, když víte, že to je chudý umělec, jenž se odvažuje, žádat za vaši ruku, kdož ví, jakou hrdou odpověď mi nyní dáte . . ."

Co mu dívka odpověděla, s tím se mi Rafael nikdy tak zcela nesvěřil, to však je jisto, že si oba ihned porozuměli, neboť chopili se za ruce a vrhli se v náručí obou starých pánů, kteří se potají usmívali tisknouce si ruce, a byli celí rozjařeni.

Náhlé to štěstí nepopletlo Rafaelovi hlavu a nebylo nikterak na ujmu jeho přátelství ke mně; byl jsem dosud jeho důvěrníkem a často mne překvapil při práci. Ba, dosáhl i toho, že se stal majitelem známého vám domu, jejž dal opět obnoviti a poněvadž modrý pokoj byl již sbořen, dal vystavěti pokoj na vlas mu podobný, ani výklenek pro sošku svatého a krásné malby na stropě nescházely.

Prvního května bylo průčelí dohotoveno i počato s vyzdobováním velké síně, jež měla býti do svatby hotova. A každodenně svlékl pan Rafael kabát, vystoupil na lešení a maloval na stropě nejrozkošnější dětské figurky, jako krev a mléko: byly věru k nakousnutí. Někdy, abych mu tak sáhl na zub, prohodil jsem: „K čemu pak potřebujete teď ještě pracovat, vždyť jste bohat a stal jste se baronem? Proč raději nepoužijete těchto chvil, abyste se bavil se svou nevěstou?"

Ale on odpověděl zcela moudře: „Milý Beppe, není mi dáno, abych zahálel. Milostný pohled mé Argie jest cosi božského, ale cením si jej tisíckrát výše, mohu-li míti za to, že jsem si ho zasloužil. Láska a práce, toť mým heslem, jemuž chci zůstat věren do svého posledního vzdechnutí."

Fresky byly hotovy a vydařily se ku podivu krásně, jak dosvědčili i proslavení umělci, kteří nyní přicházeli a vynášeli umění barona Rafaela do nebe, kdežto by si snad nebohého, osiřelého mladíka sotva byli povšimli. Ale není to vinou jejich, toť již tak běh světa.

Argia přišla též a jak se dívala na ty andělíčky! Zraky její hledaly Rafaela a oba se zapýřili. Hoj, ti myslili as na jiné andělíčky, jež, bude-li tak dle vůle boží, brzy budou chovat na rukou.

Pak přistoupila rozmilá slečinka ke mně, podala mi svoji sněhobílou ručinku a nepopustila, až jsem ji stisknul svýma tvrdýma rukama; učinil jsem tak, ale nevypravil jsem z úst jediného slova. A bůh ví, že takto mi jede huba jak náleží; ale bylo mi, jako by mi stáhnul hrdlo.

„Mistře Beppe," pravila, „Rafael a já zvolili jsme vás za svědka k naší svatbě."

„Ó!"

„Ovšem že, a nesmíte nám to odepříti. Mně dosud nikdo ničeho neodepřel," pravila s roztomilým úsměvem jako nějaká malá víla.

„Ale považte přec, já . . ."

„Povážila jsem již! Příští neděli buďte již časně z rána připraven, nejprvé půjdeme do kostela, pak na zásnubní úřad a pak pojíte s námi a doprovodíte nás až k vozu, v němž, až bude vše odbyto, odcestujeme co muž a žena."

Zmizela a já zůstal stát všecek pomaten; ale Rafael pravil mi druhého dne totéž a přisáhal, že nežertuje, nýbrž že Argia vskutku si přeje, abych jí byl svědkem.

Poněvadž si na tom zakládám, býti rozšafným mužem, umínil jsem si, že provedu svou věc řádně. Dovolil jsem své ženě, aby se divila, jak jí libo, a zatím co se starala o moji košili, o nákrčník a kdož ví oč ještě, a vyprávěla celému sousedstvu, jaké cti se mi dostalo, zavřel jsem se a přemýšlel o tom, jak se budu v den svatby chovat a co as budu mluvit.

Bylo nás padesát osob při svatební hostině. Vévodové a knížata představovali minulost, dámy krásu, jež povždy vládne světem, a kolem Rafaela bylo několik umělců, neboť on, ať to bylo či nebylo jistým lidem po chuti, zůstal umělcem. Viděl jsem tu také jednoho poslance, a skorem bych řekl, že zastupoval nynější věk, ale přiznám se upřímně, že mi nikterak nebyl po chuti. Byl to velký, tlustý muž, stálá poklona a úklona, jenž mluvil sám tolik, jako všichni ostatní dohromady a rozhodoval o osudu světa jen což děláš, jakoby národ byl toliko jeho děvečkou; ale jakmile se nejednalo o politice, byl rozpačitějším, než váš oddanný služebník, jenž si byl vzal do hlavy, že zahraje také svoji úlohu.

„Hlouposti!" řeknete snad, ale v oné chvíli se mi zdálo, jako bych představoval lid: vzdělaného a poctivého dělníka, jenž je toho hoden, aby obcoval s druhými stavy co rovný s rovnými, a byl jsem hrdým na to.

Vynešeno mnoho přípitků a pronešeno mnoho blahopřání. Konečně pravil Rafael ke mně:

„Nuže, Beppe, ty neříkáš ničeho? Což nemáš nijakého přání k našemu štěstí, jež přece je tvým dílem?"

Povstal jsem a zatím, co všichni zvědavě na mne hleděli a mne poslouchali, snad s tajným úmyslem, že se mi vysmějou, promluvil jsem srdnatě as takto:

„Nuže, poněvadž si toho přejete, chci promluvit několik slov, jak mi právě přicházejí od srdce. Panstvu as bylo velice divné, že dnes sedí u této tabule prostý dělník. Ale přijal jsem pozvání jednak proto, poněvadž pocházelo od anděla, jednak proto, že jsem uznal za dobré ukázat, že za našich dob každý poctivý a vzdělaný člověk může míti tolik sebevědomí, aby se považoval za hodna, obcovati s kýmkoliv co rovný s rovným. Pánové! Lid vám nezávidí vašeho bohatství, jak se tvrdí, ale přeje si, abyste části tohoto jmění upotřebili k tomu, aby bylo postaráno o jeho vzdělání a zdraví, aby práce jeho měla více úspěchu a starosti jeho o rodinu aby byly méně krušné.

My máme také ještě srdce! Kdo chce míti přítele, hledej ho mezi námi; statečný vojín pochází vždy z řad našich, ochrancem života svých spoluobčanů bývá nejčastěji dělník. Rafaeli, byl jste kdys na to hrd, že jste našincem, nyní jste bohat a mocen. Chcete slyšet přání mého srdce? Nezapomeňte je. Vy a vaše choť staňte se našimi dobrodinci. vyučujte naše dítky, učte vaše ženy, aby se vzdaly svých předsudků a vzdělávaly pak nás a polepšovaly naše mravy. A vy, pane poslanče. podejte brzy návrh zákona, abychom i my mohli volit zástupce národa, aneb, což by bylo ještě lépe, abychom my sami mohli zasedat mezi vámi a pronášet svoje mínění ne sice tak krásnými slovy, jak to snad činíte vy, ale neohroženě a upřímně. Ale teď pryč s dumáním a pijme všichni na zdraví novomanželů a na četné potomstvo!“

Všichni opakovali poslední tato slova, tu a tam se mi některý smál, kdežto mi jiný tisknul ruku a třetí se na mne mračil a myslil si, že žijeme ve zlých časech a že by sprostý člověk, jako já neměl býti zde trpěn. Ale nedbal jsem všeho toho a byl jsem rád, že jsem upřímně pronesl svoje mínění a to tím spíše, jelikož i starý baron přistoupil ke mně, poklepal mi na rameno, a pošeptal do ucha: „Bravo, Beppe! Tys filosof; kdyby byli všichni jako ty, mohl bych se vskutku domýšlet, že jsme my v neprávu.“

Konečně jsem doprovázel mladé manžely, kteří se odebrali na jeden ze svých zámků, k vozu. Rafael mne obejmul a přisáhal mi, že nezapomene mé rady a Argia, položivši hlavinku svoji na prsa svého chotě, doložila:

„Mistře Beppe, ponechte nám trochu času, dopřejte nám krátkých, šťastných libánků a uvidíte, že po našem návratu získáme si vaší vážnosti.“ Na to mi růžovými svými prstíčky poslala polibek a zmizela ve voze, či spíše v objetí dvou ramen, jež ji tiskla k sobě.

Když jsem se vrátil domů, umínil jsem si, že hezkou tu historku napíšu a dostojí-li mladí lidé svému slovu, kdož ví, nebude-li vám Beppe zedník vypravovat ještě jednu historii, totiž: dovolíte-li.

Muslimské legendy.

Od

Dra. J. Košuta.

Úvod.

Bylo až do nedávna rozšířeno bludné mínění, že Muhammed přijav z náboženských kněh židů a křesťanů mnohé látky, různé nepatřičné přídavky k nim přičinil a vůbec zúmyslně je zpotvořil. Od té doby však co Muhammed a jeho učení staly se předmětem nepředpojatého vědeckého skoumání, ukázalo se, že mínění to nezakládá se na pravdě. Dokázalo se totiž, že Muhammed ani čísti ani psáti neuměl a mimo svůj mateřský jiného jazyka neznal, že nemohl tedy sám přímo ani ze starého ani z nového zákona čerpati, nýbrž že musel známosti s učením židovským a křesťanským jiným spůsobem nabyti.

Jest známo, že za doby, kdy Muhammed se svým učením vystoupil, i židovské i křesťanské náboženství v Arabii dosti silně rozšířeno bylo, prvé na jihu, v Hidžâse a Medině, druhé též na jihu jsouc ve spojení se starou církví v Abesinii a na hranici Syrie. Již tato okolnost musela by nás k tomu vésti, kdybychom i jiných přímých dokladů toho neměli, že Muhammed učení židovské a křesťanské v obcování s vyznavači těchto náboženství seznal. Muhammed však shledal, dle svého přesvědčení, v obou těchto zjevených náboženstvích mnohé nedostatky a bludy a jelikož i starý i nový zákon za knihy s nebe seslané měl, prohlásil, že v té formě, v které je nyní židé a křesťané mají, porušeny jsou. Jmenovitě nemohl se spřáteliti s učením o trojici, poněvadž sám co nejdůsledněji jednoho boha, kteréžto dogma tvoří základ celého jeho učení, hlásal.

Že i starý zákon od židů porušen byl, musel již z toho souditi, že Ismael, z jehož rodu sám pocházel, se tam líčí co syn vypuzené otrokyně, kdežto Ishâk (Izak), požívaje veškeré péče a lásky otcovské, jest pravým dědicem i nástupcem Abrahamovým u víře a zvláštní požehnání boží jest mu údělem. A právě tak musel veškerá proroctví o příští Messiáše, jak v knihách prorockých pronešena jsou, za podvržená míti, poněvadž nesouhlasila s jeho vírou o sobě co posledním a největším proroku, čili — jak sám to vyjadřuje — pečetí proroků.

Co první, od kterého své známosti o židovství a křesťanství Muhammed čerpal, uvádí se Waraka Ibn Naufal, strýc manželky jeho Chadîdžy, kterýž nejprvé k židovskému, pak ku křesťanskému náboženství přestoupiv, starý i nový zákon četl ano prý i něco ze starého zákona do arabštiny přeložil. Právem tedy můžeme za to míti, že tento muž, jak se zdá, velmi skeptický, nenacházeje uspokojení ve víře (polytheismu) svých otců a domnívaje se jej nalézti v náboženství buď židovském neb křesťanském, to byl, kterýž na mysl svého příbuzného, pro věci náboženské velmi vnímavou, veliký vliv měl a k tomu ho povzbudil,

aby v úlohu obnovení pravé staré víry se uvázal. Když Waraka — brzy po vystoupení Muhammedově s jeho novým — učením zemřel, byli to ještě Peršan Salmân (kterýž dlouho mezi židy a křesťany žil a prvé než se stal muslimem, byl magem, židem a křesťanem) a židovský učenec Abd-Allâh Ibn Salâm, s nimiž Muhammed důvěrně obcoval. Také Bahîra, s nímž se Muhammed na svých obchodních cestách do Syrie seznámil — podání to ovšem z mnohých ohledů pochybné — byl křtěný žid. Vše to, co Muhammed od těchto mužů byl slyšel, učinilo na něho hluboký dojem a vzbudilo v něm přesvědčení, že bůh v různých dobách, kdykoliv mravní zkaženost člověčenstva toho vyžaduje, jednotlivé zbožné muže vyvoluje, aby je opět na cestu pravdy a cnosti přivedli. Židovství bez jeho četných rituelních a ceremonielních zákonů, jež — dle výroku Muhammedova — zrušiti již Kristovým povoláním bylo, nebo křesťanství bez trojice, bez ukřižování a s ním souvisícího spasení, to byl islâm, kterýž Muhammed z prvopočátku svého poslání s pravým nadšením hlásal.

Později ovšem náhled svůj o tom změnil — o čemž zde jednati nebylo by na místě.

Co tuto jsme předeslali, pokládali jsme za nutné k pochopení legend, jež tuto čtenářstvu podáváme.

Legendy tyto pocházejí až na některé pozdější vykrášlení od Muhammeda samého, ano hlavní rysy jejich jsou již v korânu nakresleny, a co tam jen naznačeno, rozpředlo dále ústní podání.

Legendy tyto zaujímají v arabské literatuře dvojí místo: předně tvoří jakožto historická fakta s dějinami všech starých národů souvisící počátek veškerého všeobecného dějepisu a za druhé slouží za úvod k životopisu proroka Muhammeda.

Co se původu jejich týče, seznali jsme již z předcházejícího výkladu, že veškeré legendy až po Krista původ svůj v židovské tradici míti musí. A skutečně nacházíme je všecky v midraši a talmudu v témže legendárním rouše jako zde, z čehož taktéž souditi musíme, že je Muhammed od židů slyšel, že však je názorům svým a svých spoluvěřících krajanů přispůsobil. Neboť nedá se mysleti, že by pověsti ty byly bývaly společným majetkem Židů i Arabů, poněvadž je Muhammed Arabům co něco zcela nového sděluje, a jest známo, že musel časté výčitky slýchati, že musí se od cizích dáti poučovati.

Účel jich jest zřejmý: měly totiž býti vydatným prostředkem k rozšíření víry v Muhammeda co proroka. Poněvadž nové učení jeho na počátku s nezdarem se potkávalo, a on sám osobně všelijak i od svých příbuzných pronásledován byl, chtěl na příkladě ostatních proroků svým krajanům dokázati, že cokoliv jich před ním přišlo, všichni zpočátku zneuznáni a pronásledováni byli, konečně však přispěním božím vítězství dosáhli. Měly tedy jeho protivníkům býti výstrahou a přívržencům útěchou v pronásledování a poučením.

Legendy, jak je zde čtenářstvu podáváme, zpracovány dle originalu arabského Achmeda Ibna Zeina el-ʿâbidîn el-Bekrî-ho: dachîrat-il-ʿulûm wanatîdžat-il-fuhûm (skladiště vědy a původ poznání). [čís. 235 arabských rukopisů vévodské bibliotheky v Gothě].

I. Adam.

Dle nejspolehlivějších nás došlých zpráv byl Adam v pátek v době u prostřed mezi polednem a slunce západem (ʿasr) stvořen. Čtyři nejvyšší andělé Džibrîl (Gabriel), Mîkâîl (Michael), Isrâfîl a Asrâfîl snášeli ze všech čtyř úhlů světa hlínu, z kteréž bůh tělo jeho stvořil; pro srdce a hlavu jeho použil pak hlíny z obvodu Mekky, kdež později posvátný chrám Kaʿba vypínati se měl a Mediny, kdež měl později býti hrob Muhammedův. Ač dosud neoživen, vzbudil úžas a obdiv u všech andělů, již kolem brány ráje, kdež jej byl bůh položil, letěli. Iblîs, kterýž krásnou postavu, duchaplné a půvabné vzezření Adamovi záviděl, pravil k andělům: kterak můžete zalíbení míti v této duté, z hlíny stvořené bytosti? Nelze jiného leč slabosti a křehkosti do tohoto stvoření se nadíti.

Když veškeré obyvatelstvo nebeské, vyjma jediného Iblîse, v úctyplném mlčení obdiv svůj bylo na jevo dalo, chválili boha, tvůrce tohoto prvního člověka, kterýž byl tak veliký, že když vzpřímen na zemi stál, hlava jeho prvního sedmi nebí se dotykala. Na to kázal bůh duši, již před tisíci lety byl stvořil, aby v moře světla z něho se prýštící se ponořila a Adama oživila. Ježto však duše poněkud váhala, nechtíc nekonečné prostory nebeské opustiti a v obmezeném těle lidském se usaditi, zvolal na ni bůh: musíš Adama i proti tvé vůli oživiti, a za trest, žes ihned neuposlechla, musíš jej jednou též proti tvé vůli opustiti. Na to dechl bůh takovou mocí na duši, že nosem do hlavy Adamovy vtáhla. Když očí jeho se dotkla, otevřely se a Adam spatřil trůn boží s nápisem: „není boha kromě boha jediného a Muhammed jest poslanec boží.“ Potom pronikla duše k uším jeho a on zaslechl chvalozpěv andělů. Při tom rozvázal se i jeho jazyk a on zvolal: budiž slaven o stvořiteli, věčný, jediný! A bůh odpověděl mu: k tomu jsi stvořen, abyste ty i potomkové tvoji mne vzývali; pak naleznete vždy milost a slitování u mne. A tak pronikla duše veškeré oudy Adamovy, až konečně i do nohou jeho se dostala a moc mu propůjčila, že mohl se zvednouti. Když se zpříma postavil, musel oči své zavříti, neboť nemohl snésti lesku, jenž z prostřed božského trůnu do očí mu dorážel. „Co znamená světlo toto?“ tázal se boha, zvedaje jednu ruku k trůnu a druhou své oči zastíraje. Jest to světlo proroka, odvece bůh, kterýž z tebe pojde a později na svět přijde. Při velebnosti mé! jen k vůli němu stvořil jsem tebe i celý svět. V nebi jest jméno jeho Achmed (Oslavovaný), na zemi pak bude se Muhammed nazývati. On přivede opět lidstvo z bludiště lži a nepravosti na cestu cnosti a pravdy.

Na to přivolal bůh vše, co byl stvořil a životem obdařil, k Adamovi a učil jej jmenům všech ssavců, všeho ptactva a plazů ano i všech ryb v moři jakož i spůsobu, kterak se oplozují a živí, spůsobu jejich života a účeli jich bytí. Konečně shromáždil bůh i anděly kolem Adama a rozkázal jim, aby se před ním, jakožto nejdokonalejším, nejsvobodnějším všech božským dechem oživených bytostí, uklonili. Nejprvé uposlechl Isrâfîl, začež mu bůh knihu osudu svěřil. Ostatní andělé následovali pak jeho příkladu. Jediný Iblîs neuposlechl a pravil zpupně: „Kterak má se z ohně stvořený anděl kořiti před člověkem z hlíny

utvořeným?“, začež z kruhu andělů vyvržen a vstup do ráje mu zakázán. Tím se Adamovi ulehčilo, že nebyl mu více Iblis na blízku. Na to měl Adam k rozkazu božímu před anděly v desíti tisících řadách před ním stojícími kázání, v kterémž jmenovitě všemohoucnost boží a divy jeho stvoření oslavoval. Při této příležitosti dokázal andělům, že učeností a jmenovitě znalostí jazyků nad ně vyniká — umělť totiž každou stvořenou bytost v sedmdesáti jazycích jmenovati. Po kázání dal mu bůh andělem Gabrielem hrozen z ráje přinésti, kteréhož poživ, ihned v hluboký spánek upadl.

Mezi tím co spal, stvořil bůh z levého žebra jeho ženu, již nazval Chawâ — poněvadž byla vzata ze živého (chaj) — a položil ji vedle Adama. Byla mu docela podobná, však tahy její byly jemnější, vlas její delší a v sedm set pletenců rozdělený, postava její útlejší, oči její unylejší a hlas její čistší než Adamův. Mezi tím co bůh Evu vší ženskou krásou a spanilostí krášlil, snil Adam o druhé jemu podobné bytosti, neboť byl viděl, že i zvířata jemu představená po párku žijí. Když ze sna se probudiv po své straně Evu spatřil, blížil se k ní toužebně a chtěl ji obejmouti, avšak ač láska její k němu nad lásku jeho k ní vroucnější byla, přec mu odpor kladla, pravíc: bůh jest můj pán; jen s jeho dovolením mohu býti tvou; také se nesluší ženě, aby se muži bez daru svatebního zadala. Na to žádal Adam anděla Gabriela, aby se u boha pro něho o Evu ucházel a se otázal, co by za věno podati měl. Gabriel brzy s odpovědí se vrátil: bůh daruje ti Evu za manželku, neboť ji právě k tomu účeli z jedné části tvého těla stvořil. Avšak máš ji tak jako sám sebe milovati, laskavě a dobrotivě s ní zacházeti. Za věno žádá od tebe, abys dvakrát za Muhammeda, jeho miláčka, se pomodlil, t. j. za proroka, jehož tělo jednou z tvého masa a tvé krve stvořeno bude, jehož duše však již mnoho tisíc let před stvořením světa trůn jeho obletovala.

Na to přivedl Ridwân, vrátný ráje, pro Adama okřídleného koně Mejmûna a pro Evu lehkonohého ženského velblouda. Gabriel pomohl jim při vsedání a sprovázel je do ráje, kdež všichni přítomní andělé a zvířata se slovy: „vítáni buďte otče a matko Muhammedovi“ je pozdravila. Uprostřed ráje byl pro ně postaven zelený hedbávný stan se zlatými pilíři, a ve stanu stál trůn, na kterýž Adam vedlé Evy se posadil, načež záclona sama od sebe spadla.

Když Adam a Eva opět do zahrady vstoupili, poručil jim Gabriel jmenem boha, aby se v jedné ze čtyř rajských řek vykoupali. Když se byli očistili, promluvil k nim bůh takto: Určil jsem vám zahradu tuto za obydlí, neboť zde jste kryti před vedrem a zimou, před hladem a žízní. Požívejte všeho dle libosti, co vám poskytuje, jen jediný plod (největší část učenců se domnívá, že to byla pšenice) budiž vám zakázán. Střežte se, abyste zákaz tento přestoupili a ozbrojte se proti nástrahám svého nepřítele Iblîse, neboť vám závidí a ustavičně o to ukládá, aby vás zahubil, protože pro vás byl vyvržen. Lest jeho jest veliká.

Adam i Eva pozorně naslouchali slovům boha a žili dlouho, dle některých podání 500 let, v ráji, aniž by se byli zakázanému ovoci přiblížili.

Iblîs, jenž zákaz boží byl slyšel, dlouho v ulicích nebeských

před rájem pro něho zavřeném a andělem Ridwânem střeženým se potloukal, v naději, že snad přece příležitost se mu naskytne do ráje se vlouditi a lidský párek svésti. — Jednoho dne objevil se páv před branou ráje. Tento pták, jehož peří ze smaragdu a perel se skládalo, byl nejen nejkrásnější všech ptáků, nýbrž i hlas jeho byl tak líbezný a zvučný, že byl povolán, aby každého dne chválu boha v hlavních ulicích nebeských hlásal. Tento krásný pták, myslil si Iblîs, spatřiv jej, jest jistě také marnivý; možno že se mně podaří lichocením jej k tomu přiměti, aby mne nepozorovaně do ráje přivedl.

Nejpodivuhodnější všech ptáků, vece Iblîs k pávu, když dostatečně byl od brány ráje vzdálen, že Ridwân nemohl jej slyšeti, náležíš k ptákům ráje? Ovšem; a kdo jsi ty? vždyť vyhlížíš tak ulekaně a ustrašeně, jakoby tě někdo pronásledoval.

Náležím k Cherubinům, již neustále boha slaviti musí. Nepozorovaně jsem uklouzl, abych rychle na ráj, jejž bůh pro zbožné určil, se podíval; chtěl bys mne pod tvými krásnými křídly ukrýti? —

Kterak mohl bych se činu dopustiti, jímž bych v nemilost boží upadl?

Vezmi mne s sebou, rozkošné stvoření! naučím tě třem tajuplným slovům, kteráž tě před nemocí, stářím a smrtí chrániti budou.

Což musí také obyvatelé ráje umříti?

Všichni bez výminky, kteří těmito třemi slovy před smrtí se neuchrání. — A mluvíš pravdu? — Živtě všemohoucí bůh!

Páv uvěřil této přísaze, neboť pokládal to za nemožné, že by některé stvoření ve jmenu stvořitele falešně přisáhati mohlo. Ješto však se obával, že by jej Ridwân, když by opět do ráje vstoupil, přísně prohlížeti mohl, zdráhal se Iblîse s sebou vzíti, přislíbil však, že mu přivede chytrého hada, kterýž snáze prostředků nalezne, jak by jej do ráje uvedl. Had byl totiž původně králem všech zvířat a měl hlavu jako rubín a oči jako smaragd. Postava jeho byla podobná velbloudu, nejkrásnější barvy hrály na jeho kůži, jejíž srst byla jemná jako vlas urozené panny; zaváněl moschem a ambrou; postava jeho byla šafrán, hlas jeho chvalozpěv; půvabné břehy Kausaru*) jeho peleší. Tisíc let před člověkem byl stvořen a vychován za družku Evě. Toto krásné a rozumné zvíře bude ještě více než já — myslil si páv — po tom toužiti, aby při věčném mládí a zdraví zůstalo a snáze se odhodlá něco potají za zády Ridwânovými podniknouti. A nemýlil se. Neboť jakmile mu zvěstoval, co se mu bylo přihodilo, zvolal had: Jakže! já že bych měl zemříti? život můj shasnouti? jazyk můj oněměti? údy mé ztrnouti? oči a uši mé se uzavříti a lesknoucí se tělo mé v prach se obrátiti? Toho nikdy nebude byť i hněv Ridwânův mne postihl! Pospíším k Cherubovi a zavedu jej k Adamovi, naučí-li mne oněm tajuplným slovům.

Ihned vyběhl had z ráje a dal si Iblîsem opakovati výpověď pávovu. Iblîs potvrdil opět výpověď svou posvátnou přísahou.

Jak ale mám tě nepozorovaně do ráje přivésti? otázal se had.

Schoulím se tak, odvece Iblîs, že dostačí pro mne mezera mezi tvými předními zuby.

Jak ale budu moci potom odpovídati, osloví-li mne Ridwân?

---

*) jedna z tří rajských řek.

Neboj se ničeho! budu šeptati posvátná jména, kteráž když Ridwân uslyší, ihned se odmlčí.

Na to otevřel had ústa, Iblîs vlétl tam, usadil se mezi jeho zuby a otrávil je pro všechny věky. Když šťastně Ridwâna, kterýž ani hlásku ze sebe vydati nemohl, minuli, otevřel had svá ústa, domnívaje se, že Cherub nyní ve své dřívější podobě andělské vedle něho půjde. Iblîs však nechtěl vyjíti, nýbrž chtěl Adama z jeho úst a jeho jmenem osloviti, k čemuž had konečně ze strachu před Ridwânem a z touhy po oněch třech spásonosných slovech svolil.

Když ku stanu Evy přišli, vzdychl z hluboka Iblîs — byl to první vzdech, jenž ze závisti z prsou živých se vydral.

Proč jsi dnes tak sklíčený, milý hade? otázala se Eva.

Mám starost o tvou a tvého manžele budoucnost, odpověděl Iblîs, hlas hada napodobuje.

Což nemáme vše, čehokoliv si jen přáti můžeme zde v zahradách Edenu?

Pravda; avšak nejušlechtilejší ovoce, jež jediné s to jest vás zcela blaženými učiniti, jest vám zapovězeno.

Což nemáme jiného ovoce v hojnosti? proč bychom nemohli jednoho druhu postrádati?

Kdybys věděla, proč právě tento jediný druh vám zakázán, pak jistě žádný jiný druh by ti rozkoše neposkytoval.

A znáš ty příčinu zákazu?

Ovšem, a právě to jest příčinou mého zármutku. Toto ovoce jediné poskytuje věčné mládí a zdraví, všecka ostatní jen slabost, nemoc, stáří a konečně smrť t. j. přestání všeho života.

Ještě nikdys o tom nemluvil, milý hade, odkud víš to vše?

Pravil mi to jakýs anděl, s nímž pod zapovězeným stromem jsem se sešel.

Musím jej též spatřiti a s ním promluviti, pravila Eva, a opustivši stan, ubírala se ku zapovězenému stromu. V tom okamžiku vyskočil Iblîs, kterýž zvědavost Evinu znal, z úst hada a prvé než Eva došla, stál již v podobě anděla s obličejem lidským pod stromem.

Kdo jsi ty, podivné stvoření, jakéž jsem ještě nikdy nespatřila?

Jsem člověk, kterýž stal se andělem.

Jakým spůsobem stal jsi se andělem?

Poživ tohoto ovoce, jehož mi závistivý bůh pod trestem smrti požiti zapověděl. Dlouho byl jsem tohoto rozkazu poslušen, až čím dále tím více jsem stárnul a slábnul; oči mé neviděly více zřetelně, uši neslyšely, všecky zuby byly vypadaly, tak že jsem ani srozumitelně mluviti ani plodů požívati nemohl; ruce mé se třásly, nohy kolísaly, hlava nad prsa se svěsila a záda se skřivila, vůbec tak ohyzdně jsem vypadal, že veškerá zvířata v ráji přede mnou utíkala. Tu zatoužilo se mi po smrti a v domněnce, že, poživ tohoto ovoce, smrt nalezuu, okusil jsem je. Avšak div! sotva jsem je měl v ústech, byl jsem opět mlád jako v prvních dnech svého života, a ačkoliv od té doby mnoho tisíc let uplynulo, nepozoruju přec žádné změny ani v mém vzezření ani na mých silách.

A mluvíš pravdu?

Živtě bůh, kterýž mne stvořil!

Eva uvěřila této přísaze a ulomila klas stromu pšeničného. — Před pádem Adamových rostla totiž pšenice na nejkrásnějším stromě v ráji. Strom ten vypadal jako zlato, větve jeho jako stříbro, listí jako smaragd. Z každé větve pučelo sedm klasů jako rubín: každý klas měl pět zrn bílých jako sníh, sladkých jako med, vonných jako moschus a velikých jako pštrosí vejce. Eva snědla takové zrno a ježto shledala je býti chutnějším než vše, co dosud byla okusila, podala též Adamovi. Adam dlouho se vzpíral, dle některých učenců celou hodinu, jež dle pozemského počtu osmdesát let obnáší. Když ale konečně viděl, že Eva po požití plodu zdráva a vesela byla, poddal se její prosbám a požil druhého zrna, jež za ním Eva nosila a třikrát denně mu nabízela.

Na to vznesla se ihned koruna, jež hlavu Adamovu krášlila, k nebi, prsteny spadaly mu s rukou, hedvábný oděv též a taktéž Eva stála před ním nahá a neokrášlená. Při tom uslyšeli všecky tyto předměty jednohlasně volati: „Veliké jest vaše neštěstí, dlouhý váš zármutek; my stvořeny jsme jen pro oddané bohu, žijte blaze až ku dni vzkříšení!“ Trůn, jenž u prostřed stanu pro ně postaven byl, odmítl je od sebe slovy: „Pryč ode mne, jste vzdorující!“ Oř Mejmûn, na němž Adam prchnouti chtěl, nechtěl jej přijeti a pravil: „Tak jsi zachoval smlouvu boží?“ Veškeré obyvatelstvo ráje obrátilo se zády k Adamovi a Evě a prosili boha, aby je z tohoto posvátného místa vzdálil. Bůh sám oslovil pak Adama hlasem hromovým: nezakázal-liž jsem ti toho ovoce a nevaroval tě před lstí tvého nepřítele Iblîse? Adam chtěl s Evou těmto výčitkám útěkem ujíti, avšak zapletl se ve větvoví stromu Talch, kdež vězeti zůstal, a Eva uvízla ve svých rozcuchaných vlasech. „Hněvu božímu nelze uniknouti,“ zvolal k nim hlas ze stromu Talch, „poddejte se božímu soudu!“ „Opusťte ráj,“ pokračoval bůh hlasem hněvivým, „i zvířata, jež k hříchu vás svedla. Těžkou prací budete od nynějška potravu si dobývati, země budiž vaším bydlištěm a zboží její naplňovati bude srdce vaše záštím a nenávistí. Eva navštívena bude všelikými útrapami a s bolestí bude roditi. Páv pozbude svého krásného hlasu a had svých nohou; tmavé díry budou jejich příbytkem, prach potravou a každý kdokoliv by je usmrtil, budiž mu sedmkráte odměněno. Iblîs pak budiž k věčnému trestu pekelnému zatracen.“

Na to byli s takovou rychlostí z ráje vyvrženi, že Adam a Eva jen tolik času měli, že po jednom listu s sebou vzíti mohli, aby svou hanbu zakryli. Adam branou pokání vyvržen a tím mu naznačeno, že smí jednou pokáním se navrátiti, Eva branou milosti, páv a had branou hněvu a Iblîs branou kletby. Adam spadl na ostrov Serendîb (Ceylon), Eva k Džiddě (u Mekky), had na poušť Sachrâ, páv do Persie a Iblîs do řeky Eilâ.

Když Adam země se dotkl, pravil orel k velrybě, s níž dosud v přátelském poměru žil a v důvěrných rozpravách mnohou hodinku na březích indického oceanu byl strávil: nyní musíme na vždy se rozloučiti, neboť nejsme více jisti na zemi před člověkem. Jen hluboké dno mořské jest s to tebe, mne pak jen nedostižitelná výše před jeho úklady a zlobou ochrániti. — Adam upadl pak ve své samotě v takovou truchlivost, že mu počala brada růsti, kdežto dosud jeho obličej docela hladký byl. Nad tím trápil se Adam velice, až naň zvolal hlas: Brada

jest okrasou muže; jí líší se od slabé ženy. Adam prolil pak tolik slzí, že veškerá zvířata a ptactvo jimi se napojily, z ostatních pak, jež do země se vpily — poněvadž měl tehdáž ještě šťávy z potravy rajské v sobě — vzrostlo nejdražší koření a nejvonnější stromy. Slzy Evy, kteráž též v Džiddě osamělou a opuštěnou se cítila — neboť Adama viděti nemohla, ačkoliv tehdáž tak veliký byl, že hlava jeho nejspodnějšího nebe se dotýkala a on chvalozpěv andělů zcela zřetelně slyšel — proměnily se v moři v perly a margarity, a kdekoliv suchou půdu zúrodnily, vypučely nejkrásnější stromy. Oba naříkali tak hlasitě, že západní vítr nářek Evin Adamovi, jižní vítr pak vzlykání Adamovo Evě donášel. Eva neustále rukama nad hlavou lomila, což až dosud ženy v zoufalství činí, kdežto Adam pravou ruku pod bradou držel, což až dosud mužové v zármutku napodobují. Konečně proudily slzy Adamovy v takovém množství, že slzy pravého oka Eufrat, levého Tigris rozproudily. Veškerá příroda plakala s ním: zvířata a ptactvo, jež dosud před ním prchala, nářkem jeho tak byly dojata, že všecka k němu přicházela, aby mu soustrast projevila. Kobylky přišly naposled, poněvadž teprv po utvoření Adama z hlíny, jež po něm zbyla, stvořeny byly. Jest jich sedm tisíc druhů všech barev a různých velikostí až do velikosti orla. Mají také svého krále, kterémuž bůh rozkazy udílí, když hříšné národy, jako k. př. Egyptské pod Faraonem, zkaziti chce. Na křídlech jejich nalezá se nápis v starohebrejském písmu, znamenající „bůh jest jediný; on přemáhá i nejmocnější; kobylky tvoří část jeho vojsk, jež proti rouhačům vysýlá.“ Když celý svět nářkem se ozýval a každé stvoření od neviditelného hmyzu počínaje až k andělům, kteří celou zemi v jedné ruce drží, s Adamem plakali, tu poslal bůh k němu anděla Gabriela se slovy, jež jednou též proroka Jonáše v útrobách velryby vysvoboditi měly: „Není boha kromě tebe: zhřešil jsem, odpusť mi pro Muhammeda největšího a posledního proroka, jehož jméno na tvém svatém trůnu vyryto jest.“ Když byl Adam tato slova s kajícím srdcem vyřkl, otevřely se brány nebeské a Gabriel zvolal na něho: „bůh přijal tvé pokání, Adame! modli se k němu, pak jistě vyplní, zač jej požádáš, ano i návrat do ráje po čase ti dovolí.“

Na to modlil se Adam: Pane! chraň mne proti dalším nástrahám Iblîsovým! —

Říkej ustavičně: není boha kromě boha, to zasazuje mu rány jako jedovatý šíp.

Nesvedou mne jídla, nápoje a obydlí tohoto světa k hříchu?

Budeš-li vodu píti a jen čistá zvířata ve jmenu božím zabitá jísti, a medžidy si za obydlí stavěti, nebude míti Iblîs žádné moci nad tebou.

Což ale, budeli mne v noci zlými myšlénkami a sny pronásledovati?

Pak vstaň z lože a modli se!

Pane! kterak rozeznám vždy dobré od zlého?

Já budu tobě pomocen a dvé andělů bude v srdci tvém bydleti, před zlem tě vystříhati a k dobru nabádati.

Pane! zaruč mi milost pro hříchy, jichž v budoucnosti se dopustím!

Milosti lze tobě dosíci jen skutky dobrými. Skutky zlé, jichž se dopustíš, jen jednou potrestám, dobré pak desateronásobně odměním. —

Mezi tím poslal bůh anděla Mîkâîla k Evě, aby též jí milost zvěstoval.

Jakou zbraní mám bojovati proti hříchu, ježto srdce a duch můj tak slaby jsou?

Bůh obdařil tě studem, kterýž žádosti tvé právě v té míře jako u muže pevnější víra na uzdě drží.

A kdo bude mne chrániti proti muži, kterýž nejen tělesně a duševně nade mne předčí, nýbrž i po zákonu co svědek a dědic přednost má.

Láska muže k tobě a soucit, jejž v prsa jeho jsem vložil.

Což neudělí mně bůh kromě toho žádného milodaru?

Ano; budeš odměněna za bolesti, jež snášeti musíš od těhotenství až do odstavení dítěte, a smrť šestinedělky bude považována za smrť mučennickou. —

Také Iblîs nabyl zmužilosti, uslyšev, že lidskému párku milosti se dostalo a žádal o zmírnění svého trestu a dosáhl toho, že trest pekelný až ku dni vzkříšení odročen a moc mu dána nade všemi hříšníky.

A kde mám bydleti mezi tím?

V zříceninách, na pohřebištích a jiných nečistých místech, jimž lidé se vyhýbají.

Co bude mi potravou?

Vše, co bude zabito ve jmenu božstev.

A čím budu žízeň ukájeti?

Vínem a jinými opojnými nápoji.

A čím mám se v prázdných hodinách zabývati?

Hudbou, tancem, zpěvem a záletnickými básněmi.

Co bude mým heslem?

Kletba boží až ku dni soudu.

A kterak mám bojovati proti člověku, jemuž jsi své zjevení dal a dvé andělů ku ochraně?

Potomstvo tvé bude nad jeho četnější. Za každého člověka, jenž se narodí, přijde 7 zlých duchů na svět, již však nebudou míti moci proti věřícím.

Na to uzavřel bůh smlouvu s Adamem a jeho potomstvem dotknuv se jeho zad, z nichž veškeré lidstvo, jež až do skonání světa naroditi se má, ve velikosti mravence vyšlo a jemu po pravici a po levici se postavilo. V čele prvních byl Muhammed, pak ostatní proroci a věřící, již běloskvoucí barvou od hříšníků se rozeznávali, kteří po levici Adamově se postavili s bratrovrahem Kâbîlem (Kain) v čele.

Bůh seznámil nyní Adama s jmeny a osudy všech jeho potomků a když přišla řada na proroka a krále Davida, jemuž původně stáří 30 let vyměřeno bylo, otázal se Adam: jak starým budu já? bůh odpověděl: 1000 let. Tu zvolal Adam: Pane! daruju 60 z let mých Davidovi.

Bůh svolil; ježto ale znal zapomělivost Adamovu, dal tento odkaz na pergamen napsati a nejen Adamem, nýbrž i Gabrielem a Mîkâîlem co svědky podepsati.

Když veškeré potomstvo Adamovo shromážděno bylo, zvolal bůh: vyznejte, že já bůh jsem jediný a Muhammed můj poslanec. Davy po

pravici Adamově stojící rychle vyznání toto učinili, kdežto levice dlouho váhala a mnozí jen polovici odříkali. Na to řekl bůh Adamovi: neposlušníci, již zatvrzelými zůstanou, budou do pekla zatraceni, věřící pak dojdou spasení v ráji. Tak budiž, odpověděl Adam. Soudného dne bude Adam sám všecky lidi jejich jmeny volati a dle soudné váhy je odsuzovati. — Uzavřev smlouvu, dotkl se bůh opět zad Adamových a veškeré lidstvo zpět do něho se navrátilo.

Když na to bůh od Adama pro vždy vzdáliti se chtěl, vzkřikl Adam, že celá země se otřásla, načež mu ještě i na dále všeslitovný bůh svou milost popřál a mu rozkázal, aby za jistým oblakem šel, kterýž jej k jistému místu právě naproti božskému trůnu stojícímu povede, a aby tam chrám vystavěl. Obcházej tento chrám, vece bůh k Adamovi, a budu ti tak blízký jako andělům, již kolem mého trůnu se shromažďují. Adam, kterýž dosud tak veliký byl, jak jej byl bůh stvořil, urazil celou cestu z Indie až do Mekky, kdež mračno, jež mu vůdcem bylo, státi zůstalo, v několika hodinách. K svému velikému překvapení a radosti nalezl na hoře ʿArafât u Mekky Evu, odkudž také hora ta své jmeno má (od slovesa ʿarafa: věděti, znáti, opět poznati). Počali tedy spolu chrám o 4 branách, z nichž první brána Adamova, druhá Abrahamova, třetí Ismâîlova a čtvrtá Muhammedova se nazývala, stavěti. Gabriel přinesl s sebou plán celé stavby s nebe a skvoucí drahokam, kterýž později, hříchy lidstva pokálen, zčernal. Tento černý kámen, nejposvátnější předmět Kaʿby, byl původně andělem, kterýž prvotně k tomu byl určen, aby strom pšeničný střehl a Adama varoval, kdykoliv by se k němu přiblížiti chtěl. Poněvadž ale v úřadě svém nedbale si vedl, byl v kámen proměněn a nabude své původní podoby teprv v soudný den a pak navrátí se v kruh ostatních andělů. — Na to učil Gabriel Adama všem ceremoniím poutí, jak později opět Muhammedem ustanoveny byly, a když slavnosti skončeny, dovoleno mu jedné noci se čtvrtku na pátek, aby opět Evu obejmouti směl.

Následujícího dne navrátil se Adam se svou manželkou do Indie, kdež až do své smrti bydlel, vykonávaje každoročně pouť do Mekky, až své původní postavy pozbyl a jen 60 loktů velikým zůstal. Příčinou jeho scvrknutí se byla bolest nad zavražděním Abela. Eva totiž porodila vedlé Kâbîla (Kaina) a Hâbîla (Abela) ještě více dcer, jež Adam za své syny provdal. Když pak chtěl nejkrásnější z nich za Abela provdati, rozhněval se Kain a sám o ni se ucházel, ačkoliv již ženu měl. Adam odkázal syny své na rozhodnutí s nebe a pravil: přineste každý z vás oběť, a ten, jemuž bůh své zalíbení na jevo dá, pojmi ji za ženu. Abel přinesl v oběť tučného berana, jejž oheň s nebe strávil, Kain některé plody, jež na oltáři nepovšimnuty zůstaly. Načež vzplanul Kain závistí a záštím proti svému bratru, avšak neznal prostředku, jakým by se ho zbavil. — Jednoho dne postavil se Iblîs před něho, když právě s Abelem na poli byl, a zvednuv kámen ze země, roztříštil jím hlavu vlka, kterýž právě k nim se blížil. Kain použil tohoto navedení a udeřil velikým kamenem do hlavy Abele, kterýž hned mrtev k zemi klesl. Na to vzal na se Iblîs podobu havrana, a usmrtil jiného havrana, vyhrabal pak zobákem díru do země, položil jej do ní a zahrabal vykopanou hlínou. Totéž učinil Kain s Abelem, tak že Adam

ničeho se nedověděl, co s ním se přihodilo a bolestí a zármutkem nad tím se scvrkl.

Teprvé když jistoty o osudu svého syna nabyl, počal se těšiti a do vůle stvořitelovy oddávati. To stalo se následujícím spůsobem: Jednoho dne přinesl anděl Gabriel na rozkaz boží Adamovi, když se byl dlouho divokými rostlinami, plody a zvířaty živil, ostatní zrna pšeničná, jež Eva natrhala, jakož i dva býky a různé nástroje k orání, a učil jej půdu zorávati, síti a žnouti. Avšak pluh zůstal náhle státi, ač býci se namahali, aby ho vytáhli. Adam bil býky. Tu otázal se starší z nich: proč mne týráš? Adam odpověděl: poněvadž nechceš pluh dále táhnouti. Což bil tě také bůh, když's mu vzdoroval? — Adam modlil se k bohu: „má snad každému zvířeti býti dovoleno, aby mne na mé poblouzení upomínalo, ač jsi mi milostivě odpustil?“ Od toho okamžení odňal bůh řeč všem zvířatům. Poněvadž ale nebylo lze pluhem dále hnouti, kopal Adam do země a nalezl mrtvolu svého syna Abela. Když obilí požato bylo, učil Gabriel Evu mleti a zadělávati, kdežto Adam kamna stavěti musel. Gabriel přinesl z pekla oheň, kterýž však dříve sedmdesátkrát umýti musel, jinak by byl celou zemi i se vším, což na ní jest, strávil. Když chleb upečen byl, pravil Gabriel Adamovi: toť tvůj a tvých potomků pokrm. —

Ačkoliv Adam pro veliké namahání při orání tolik slzí prolil, že místo deště osení zúrodnily, byli přec pozdější lidé pro hříchy ještě k těžší práci odsouzeni.

Již za Idrîse (Henocha) bylo zrno již jen tak veliké jako husí vejce, za Iliase (Eliáš) jako slepičí vejce, za Christa, když jej Židé zabiti chtěli, jako holubí vejce a konečně za Uzeira (Ezdra) obdrželo podobu, jakou má nyní.

Když byli Adam i Eva ve všem, co vzdělávání pole a kuchařství se týče poučeni, přinesl Gabriel beránka a ukázal Adamovi, kterak má býti ve jmenu božím zabíjen, kterak má mu vlnu ostříhati, kůži stáhnouti a ji vydělati. Eva pak musela dle jeho návodu vlnu přísti, tkáti, nejdříve závoj pro sebe a potom pro Adama košili ušíti. První párek lidský vyučoval ve všem, čemu ho Gabriel byl naučil, své vnuky a pravnuky, jichž dle některých 40000 se dožil, dle jiných 70000. Když byl totiž Abel zabit, usmrtil anděl, jemuž pomsta krve svěřena, Kaina a Eva porodila třetího syna Šeta, kterýž stal se otcem četných synů a dcer, z nichž všichni následující proroci povstali.

Konečně přiblížil se devíti stý a třicátý rok Adamův, a anděl smrti představil se mu v podobě ošklivého kozla, žádaje jeho duše. Země rozpukla se pod nohama Adamovýma a žádala tělo jeho zpět. Adam zděsil se a pravil k anděli smrti: bůh určil délku života mého na 1000 let, přicházíš předčasně. Což nedaroval jsi, odvece anděl smrti, 70 let proroku Davidovi? Když Adam zapíral — neboť byl na to skutečně zapomněl — vyňal anděl smrti darovací listinu ze své brady a předložil ji Adamovi, načež on ochotně svou duši mu odevzdal. Jeho syn Šet obmyl a pohřbil jej, když byl anděl Gabriel, dle některých bůh sám jej požehnal, což i při Evě se stalo, kteráž rok po něm zemřela. O místě, kde hroby jsou, neshodují se učenci. Některá podání uvádějí Indii, jiná horu Kubeis, jiná opět Jerusalem — avšak bůh to ví nejlíp!

O písni lidu německého

se zvláštním zřetelem k prostonárodní písni slovanské.

Podává

J. Dunovský.

Známo jest, že v životě lidstva veliká vždy úloha náležela myšlence národnosti, kteráž největšího významu dosáhla v době přítomné, v níž vyslovena skutky světodějnými; i podobá se pravdě, že, založena jsouc na zákonech jedině platných — přirozených, nebude vlády zbavena ani v daleké ještě budoucnosti.

V takových okolnostech nastává nám (jakož i všem národům vůbec, kteří jsouce počtem slabi. nechtějí se vzdáti své osobitosti) povinnost, abychom svorně shloučeni, o velikou slovanskou „zadrugu" se opírajíce, svého vlastního hájili a zrádného daru cizoty — zmije ve skřínce zlaté, o níž mluví píseň srbská — rozhodně od sebe odmítali. Mám na mysli především naše „vezdy sousedy". Praví se nám, že jsme odkojeni jejich vzdělaností — budiž tomu tak! Jest tím také dokázáno, že často i vnucovaná pomoc jejich byla nám ku prospěchu? Jest snad možna pochybnost, že bychom bez nich, při svém bohatém duševním nadání, o němž svědčí všecka naše minulost, byli dostoupili takové, ne-li větší výše vzdělanosti, na níž se právě nalézáme? Jedno jest jasno: že jest u každého národa doba otročení cizímu vlivu dobou nejhlubšího úpadku. Snaha po vymanění se z tohoto vlivu jest prvním krokem k samostatnosti, bez níž není síly, moci ani slávy. — U nás mnoho se již v tomto směru vykonalo, ale mnoho zbývá ještě k vykonání. Však doufejme, že nastane brzy doba, kdy budeme moci účtovati se svými „učiteli". Přítomné pojednání budiž nepatrnou k takovým účtům položkou.

My Slované jsme hrdi na své písně, a to právem, neboť i sami Němci velebí jich bohatství a krásu. Jsme však v takové míře obklíčeni a prosáklí cizotou (platí jmenovitě o Slovanech západních, t. j. o Češích, Slovincích a Lužičanech i Polácích), že původní náš ráz v mnohém ohledu se otřel a zopačil, o čemž právě nejlépe svědčí písně lidové. Zvláště sluší vytknouti, že západní Slované oblíbili sobě látky německých ballad a romancí a po svém způsobu je zpracovali. Však právě toto zpracování veliký má význam: prostý obsah odívá se poesií, oduševňuje přírodou a ozdobuje kvítím, ukrutnosť se mírní, mrav se ulahodňuje, zločin se trestem stíhá, posvátnost svazku rodinného nade vše se vyvyšuje, zkrátka látka se znova přetvořuje, slovanská pečeť se jí vtiská a původního rázu se zbavuje. — Však jsou i písně, které duchu slovanskému přispůsobiti se nedaly a jako houba usedly na zdravý kmen naší poesie. Naopak nelze opět upříti, že v krajinách druhdy slovanských, nyní živlem německým zaplavených, ozývají se u lidu písně, které

duchem i citem slovanským jsouce odkojeny, zpronevěřují se obecnému rázu písně germanské.

Ukázati k tomuto vzájemnému působení, vytknouti a vymítiti, co cizorodého, nezdravého, zhoubného na štěpu domácím, není úkolem nevděčným. Pokud mi známo, nebylo posud v naší literatuře šířeji o věci té pojednáno; čerpati poučení z četných prací německých neuznal jsem za dobré, a proto podávám jen názor vlastní, dobytý studováním písní samých ze sbírek jednak německých: K. Simrocka, Heinr. Pröhle, Ludv. Uhlanda, Fried. K. z Erlachu, Dr. O. L. B. Wolffa, Rosa Warrense a j., jednak ze všech hlavních sbírek národů slovanských.

Prohlížíme-li sbírky německých písní národních, shledáme záhy, že ne všecko v nich obsažené jest plodem ducha prostého lidu, že jsou zde z velké části útvory lidí jmenovitých, více méně umělých, kteří dovedli uhoditi na pravou strunu srdce svého národa. Básníci takoví neopomenou se nám v poslední sloce představiti (podobně jako v našich písních jarmarečních).

Na př. v písni o hrozné popravě mladého nevinného hocha:

„Wer ist's, der uns das Liedlein sang,
so frei ist es gesungen?
Das haben gethan drei Jungfräulein
zu Wien in Oesterreiche."

Jinde praví o sobě zpěvák-jezdec:

„Er hat's gar frei gesungen
bei Meth, bei kühlem Wein,
darbei da sein gesessen
drei zarte Jungfräulein."

Opět jinde dva písaři se zvěčňují:

„Wer hat das Lied gemacht?
Es habens gemacht zwei Schreiber,
die liebten Mädchen und Weiber
bei Tag als bei der Nacht."

Někdy se i skladatel sám jmenuje:

„Mathias Jäger ist er genannt,
beim Trunk hat er's gesungen."

Vedlé plodů tohoto druhu jsou zde také písně, vzácné to dědictví po dávných předcích, které platně zapsány jsou v knihách ku věčnému vlastnictví národa německého, jichž ale národ sám ani jako za své nepovažuje a nehlásí se k nim, t. j. nepěje jich více. Jsou zde konečně také písně, které náležejíce původem a obsahem pouze a výhradně jednotlivým stavům, nejsou výrazem ryze národním (tak jmenovitě písní vojanských, mysliveckých a pijáckých jest veliká hojnost), jakož i zbytky robotnických stvůr Minne- a Meistersängrů, které, bohudíky, národními nikdy nebyly a snad také nebudou.

Pátráme-li po příčině této vady sbírek německých, nalezneme ji hlavně ve způsobu sbírání písní. U nás, po Slovanstvu, sebrány všechny písně z úst lidu, v Německu však neshledali mnoho na této cestě, i obrátili se ku starým knihám a rukopisům a konečně i k novým písním jarmarečním (Fliegende Blätter), kteréž, pokud neklesají v ničemný žvast o vraždách a necudnostech, jsou starodávné romance a ballady v novém, valně pokaženém vydání. Vůbec možno vysloviti, že vše, co krásného jest uloženo v nynější písni lidu německého, čerpáno jest ze starého zřídla pověstí a bájí severních Germanů. Doba nynější není tvoření krásna přízniva; ona nejenom nového nic netvoří, ale ani ten odkaz dávných věků zachovati nedovedla úhony a zkázy: všecko báječné, velkolepé, nádherné, ušlechtilé, klidné, prosté a vůbec poetickou zdobou ozářené odpadlo a zůstal předmět nahý a v nahotě té odporný, ač neoděn-li šatem novým, ztrhaným a nečistým.

Při tom třeba míti na zřeteli, že ony nemnohé, německou poesii vůbec charakterisující, staré, ctihodné romance a ballady, nejsou samorostlé výkvěty života lidu, ale útvory minstrelů a bardů, tedy pěvců z povolání. Porovnání těchto s pěvci slovanskými, guslary, kobzary, lyrníky jest příliš vzdálené, neboť tito z obecného lidu vzešli a obecnému lidu pěli (a posud se tak děje), kdežto oni, sami nezřídka lidé urození, zpěvy svoje přednášeli ve hradech velmožů a skvělých síních dvorů knížecích.

Jako v oněch zpěvích germanských jeví se nám všude šlechtic, tak v písni slovanské vystupuje všude člověk prostý, obecný lid. Nejslavnější hrdina ruské poesie národní, Ilja Muromec, vstupuje do paláce knížecího, otvírá dvéře patou, křižuje se před svatými obrazy, kloní se na všechny čtyry strany, — každým krokem a každým slovem prozrazuje „selštinu-derevenštinu“. A jihoslovanský Marko kraljevič nemá při sobě, věru, pranic královského, připustno-li, že velkodušnost a bohatýrská síla mohou býti údělem i lidu obecného. —

U národů Skandinavských, kde kultura tak záhy a tak důkladně neřádila jako u Němců, zachovaly se ony severní zpěvy ve větší ryzosti původní, se vším leskem a se vší nádherou aristokratické noblessy, se všemi princi a princeznami, odvážnými rytíři a hrdými slečnami, ale také se vší silou mravní a poetické ceny. Diviti se musíme tomu lidu, jenž ujav se v pozdější době ze síní rytířských vystrčených a na trhy měst a do krčem zapuzených zpěvů, k srdci svému je přiložil a jako děti vlastní odchoval bez ouhony až do našich dob. —

U nynějších Němců shledáváme již jenom stopy bývalé slávy: aristokratická noblessa valně ošuměla, z mocných králů stali se sedláci, z princezen selské dcerky, poesie hluboce klesla a nemravnost vybujela jako bejlí.

Na př.: V krásné balladě islandské táže se král své dcerušky, nechce-li se letos provdati? — Ona, že jí to ani na mysl nepřišlo. —

„A čí byla ta ústa spanilá,
která jsi v lese líbala?“

Že líbala jednu ze svých dívek komorných. —

„Nosí tvé dívky, divy nad divy!
po boku meč-li zlatem zářivý?“ —

To že nebyl meč, ale byly klíče od komnat. Otec táže se dále, mají-li dívky její vlasy krátce přistřižené jako jeho rytíři?

Načež dcera vymlouvá se:

„Nebyly vlasy krátce střižené,
byly vrkoče věncem spletené.“ —

Nosí-li dívky její ostré ostruhy na nožičkách malých?

„Sotva to byly ostré ostruhy,
snad že střevíčky zlaté obruby?“ —

Nosí-li dívky její krátký šat jako muži bojovní? —

„Padá-li rosný na nivy chlad,
dívka si kasá hedbávný šat.“ —

A čí je kůň ten před branou? — Dceruška naivně omlouvá se, to že není kůň ale pejsek že jest.

Konečně se otec táže:

„Neznáš tu ruku pravici
od sedla mého visící?
Komu ta noha uťata,
jež popruhem je připjata,
a čí ta hlava krvavá,
s níž třemen můj si pohrává?“

A dívka přiznává se, otci klnouc, k nešťastnému milenci.

(Stará tato romance s některými proměnami stala se majetkem mnohých národů. Tak jmenovitě u Španělů se s ní shledáváme: Muž přijde na nevěru své paní —

„Komu patří kůň ten dole,
jejž jsem slyšel zařehtat? —
Kůň ten patřil mému otci,
darem Vám jej posílá.

Komu patří ony zbraně,
jež jsou venku na chodbě? —
Patřily dřív mému bratru,
v dar Vám je dnes posílá.

Komu patří ono kopí,
které tamto vidím stát? — —
Vezměte to kopí, hrabě,
usmrťte mne na místě,
neboť jsem si této smrti
zasloužila zajistě.“)

Co však učinili Němci z této, ač hrozné, přece znamenité látky? Muž přijde do stáje a spatří zde tři husarské koně:

„Wie kommen denn die Pferde her?“

Na to žena:

„Nun schaut einmal die Dummheit an,
wo sind denn Pferde hier?
Milchkühe sind es! die Mutter schickt sie mir!"

Muž se diví:

„Milchkühe mit Sätteln d'rauf?
O Wind, o Wind, o Wind!
Bin ein betrogener Ehemann,
wie viele Männer sind!"

A tak napořád provádí se parallela s botami (to že jsou máselnice — máselnice s ostruhami?), se šavlemi (to že jsou rožně — rožně s třepením?), s plášti (to že jsou plachty na trávu — plachty na trávu s výložky?), s čákami (to že jsou krajáče na mléko — s chocholy?), a t. d. s kabáty, kalhotami a konečně i s husary samými:

„Wo sind Husaren hier?" hájí se žena.

„Milchmädchen sind es,
die Mutter schickt sie mir! —"
„Milchmädchen mit Schnauzbärten?
O Wind, o Wind, o Wind!" etc.

V tomto požehnaném zpracování dostala se ona nordická romance i do našich českých krajů:

„V Pardubicích na rynku
slyšeli jsme novinku — —

Paní učinila se nemocnou a poslala starého muže svého pro víno.

Pán se s vínem navrací,
husar za kamna skočí. —
Paní moje, paní má,
proč je postel zcuchaná? —
Běžela po ní myšička
a za ní naše kočička.

A čí že jsou ty boty se špornama? — Ševci jeli na jarmark, zapomněli jich.

A kdo za těmi kamny?

„Je to žebráček ubohý,
má polámané nohy."

Pán sáhne do kapsy a dá žebráčkovi dva dukáty, aby si dal nohy zhojit.

„Husar běží po rynku,
slyšte lidi novinku:
dva dukáty jsem dostal,
že jsem paní miloval." —

Že posílá žena, nemocnou se stavíc, muže svého pro lék, vidíme i v písni ruské. Na cestě setkává se však oklamaný manžel s přítelem, jenž radí, aby domů se vrátil a neduh ženin karabáčem léčil. Muž,

uposlechnuv, domů přijde, vezme spletku, jde „za zanavěsu běluju, ko krovati slonovych kostej, stane molodoju ženu léčit,

„a nedug-ot ne putem v okoško skočil,
čut golovy ne slomil, na koračkach polzaet,
odva ot okna otpoloz.“

Že píseň tato, povahou svou zajisté bezúhonná, jest majetkem slovanským, není pochyby. Leč i variant slovinský (německého originalu) značí se rovněž větší mravní cenou, jmenovitě pro své přísné, rodinnému citu slovanskému odpovídající zakončení:

Ženuška, majíc u sebe na noc písaře (v něm. písni často vypráskaný Schreiber), postaví tři hlídače (také známí „Wächtři“), jednoho do pole, druhého do dvora, třetího před ložnici. Áčkoli tito v čas ohlašují, že pán se domů vrací, ženuška, jim nevěříc, milence zdržuje až do poslední chvíle, v níž ubohému písaři nezbývá než vyskočiti oknem.

Pán vejde: Kdo to okno rozbil? — Kočka honila se za myší.

„Proč má ty vlasy zchuchané? —
Služka ji špatně česává. —
Proč je postýlka zdrchaná? —
Služka v ní klíče hledala. —
Proč má živůtek rozhalen? —
Roběti mléko dávala. —
Pán tasil světlou šavličku
a paní srazil hlavičku.“ —

Charakteristickou jest i krásná romance nordická o sestře bratrem nalezené, kterážto romance, ovšem ve formě značně zevšednělé, rozšířena jest posud nejen po veškerém Germansku, ale i v sousedních krajinách slovanských. (Čímž ovšem není míněno, jakoby látka její byla majetkem pouze germanským, neboť, jsouc jaksi prabytnou, nalézá se u mnohých národů, rodem i prostorem velmi oddělených. Jmenovitě Jihoslované rádi se jí obírají).

Píseň skandinavská vypravuje: Pan Peder táže se své matky, nemá-li on sestry jaké? Matka sděluje mu, že měl sestru krásné postavy, že mu však byla unešena mořskou paní. Uslyšev to pan Peder, jde do konírny, vybéře si nejlepšího koně, osedlá a vyjede hledat sestru unesenou. Jede až přijede k paláci mořské paní. Tluče na bránu. Mořská paní přijde otevřít. Pan Peder užasne nad její krásou; ona skromně však odpovídá, že má u sebe dívku, nad ni stokrát krásnější:

„Krásnější ona je, vlasem objata,
než já v koruně jasné od zlata!
krásnější ona je s prsty drobnými
než já se všemi skvosty drahými;
krásnější ona je — bosé nožičky,
než já se zlatými střevíčky.“

Pan Peder prosí, aby mu zázračnou tu dívku ukázala. Mořská paní odběhne do hořejších komnat, budí dívku: nelíbí-li se jí s postýlky vstáti, patnáct let že u sebe ji měla, nikdy ji ze spánku nebudila, a že

Lotos.

ani teď nebudí ji snad k vůli jehle a nůžkám, ale k vůli krásnému rytíři, jenž u brány stojí. Dívka se zdráhá: kterak že má k němu jíti — patnáct let jsem slunce nespatřila? — Posadí ji na zlatou stolici, oblekou ji v zářný šat, obujou v zlaté střevíčky; všechny víly služebné pletou jí vlasy, do nich zapletají perly, na ňadra připínají zlatou jehlici, a víla královna na hlavu jí klade zlatou korunu. Dívka kráčí po zeleném břehu se stříbrným vědércem v sněhobílé ruce. Rytíř k ní promluví: dříve že nevezme nádoby z ruky její, dokud mu neoznámí jméno svého otce. Dívka sděluje, že otec její byl králem anglickým. Na to potěšený rytíř: Byl-li tvůj otec králem anglickým, tedy jsi mojí rodnou sestrou. A domluvivše se usednou na kůň a ujedou spolu ve svůj domov.

V písni německé mluví se sice posud o královské dceři, ale ve všem ostatním jeví se značná pokleslost: královská dcerka byla kramáři unesena (když sbírala barevné kamínky) a do služby zaprodána šenkýřce. Bratr její nevyjíždí proto do světa, aby ztracenou sestru nalezl, ale náhodou přijede k hospodě. Překrásné děvče přinese mu víno. Jezdec otáže se hospodské, je-li to vlastní její dceruška anebo její synová, „dass es so wunderschön mag sein?“ a dostává za odpověď:

„Es ist doch nicht mein Töchterlein,
es ist doch nicht meines Sohnes Weib,
es ist nur mein armes Südeli,
es weist meinen Gästen die Stübeli.“

Host bez rozpaků táže se, je-li dovoleno přespati s dívkou jednu noc nebo tři? — S radostí a pokud se jen líbí! přivoluje krčmářka.

„Er nahm schön Annelein bei der Hand,
er führt’ es in eine Schlafkammer lang,
er führt es vor ein schönes Bett,
ob es die Nacht bei ihm schlafen wöllt.“

Aninka obyčejně pláče a upozorňuje na vznešený svůj rod. Načež následuje vzájemný dohovor a galantní bratr nalezenou sestru z nečestné služby vysvobozuje a domů dováží. —

Téhož původu píseň česká podává příležitost ku vděčnému porovnání se zněním německým. Začíná:

„Plouli rytíři po brodě,
připlouli k nové hospodě.

Šenkýřko, hezkou dceru máte!
Komu ji ke cti dochováte? —

To není, rytíři, dcera má,
je to dívečka služebná. —

Poslala Lenorku pro vodu,
smýšlela o ni zlou radu.“

(Pokračování.)

Sedlecká balada.

Napsal

Ladislav Quis.

Na sedlickém klášteře
nemodlí se páteře,
nechodí už k oféře.
Práce místo modlení
nyní lidstvu v síních slouží,
za kadidlo dým zde krouží
z tabáčního lupení,
z něhož tisíc tady rukou
sladké chystá kouření.

Půlnoc právě odbila,
píle dávno skončila,
pusto vše, jen v staré cele
u vína bdí, u korbele
strůjce toho převratu.
Z lulky krátké dýmá čile,
sleduje ty mráčky bílé,
v výš jak spějí bez chvatu.
Bez účele! — Beze cíle! —

Kotouče ty roztroušené,
myšlenky ty probuzené
z nenáhla se spřádají,
v divné tvary skládají;
a již kolem hustý mrak.
Lampa-li to šálí zrak?
Co se z dýmu vylupuje?!
Šedý mnich, hle, vystupuje,
schlíplý, smutný ubožák.

A než na divení času,
druhý mnich tu s vousem k pasu, —
hněv má lysém na čele.

Mistr, ač mu úzko dosti,
ku stolu zve pozdní hosti,
k noční pitce veselé.

„Co vás, otce zvěčnělé,
vábí ke mně v tuto chvíli?“

„Prospavše ji, když jsme žili,
musíme v ní nyní bdít,
zkázu toho světa zřít,
až se duše rozekvílí.“

„„Slaboch s pláčem hlavu chýlí!
Nepřišel jsem naříkat,
ale s tímto vyslán z nebe
prohlednout náš klášter milý,
kterak jste jej zpustošili,
zcela na rub převrátili.
Přicházím tě zaříkat,
bysi ustál v zhoubné práci.
Proč tvá ruka dílo kácí,
zbudované od věků?““

„Poskvrnils nám svatyni,
ďábelství vnes do síní,
ba i v sklepích staré víno
tebou, smělče, znesvěcíno.“

„„Stiš se, bratře sklepníku.
Což je svato bídníku,
který klášter v dílnu zvrátil,
o modlitby boha zkrátil?!
Kéž jsem nebyl opatem
v klášteře tom nesvatém.“

Mistr hledí na oba,
na sklepníka, na opata.
Před každým již nádoba
a on vína nalít chvátá.
„Nejsemť, páni důstojní,
původcem já vašich bolů —
vypijme tu sklenku spolu
přátelé co pokojní.
Vinníkem té děsné zhouby,
zkázou vaší svaté chlouby
jenom tento hnědý list
Ano, on ten vinník pravý,
začež nič jej plamen dravý;
k boží slávě, to jsem jist.

Proto ve půlnoční době,
vše kdy v spánku hoví sobě,
hranici já zapaluju,
vlastním dechem rozdmychuju,
kacíře v prach proměňuju,
nebe sobě zasluhuju.
Hle, tu list, zde také dýmky,
zlosyn tu i hranice.
Palte jej, ať bídně zhyne,
z popele jen spása kyne,
dým spěj Pánu před líce."

A již tré tu dýmek plane.
Mistr s klidným úsměvem;
fraterovi slza kane,
opat zabrán. — Volno všem.
Ze tří výhní dým se valí,
v oblak pozdní spolek halí,
víc a víc jenž kol se svírá.
Frater s tváře slzu stírá:
„Pěkně se ten kacíř pálí
k rozmnožení boží chvály,
kéž jsme dříve již jej znali."

Kouř se kolem hlav jim stáčí.
Zda se opat ještě mračí?
Či to on, jenž usmívavý
k mistru vlídným hlasem praví:
„Synu, co jsi provinil,
dobrým jsi zas odčinil,
nech ať klášter pokálen,
jen když vinník upálen:
tím se boží sláva zvětší
a kdo pálí, tomu svědčí."

Dým a mrak je zahalil,
a kdy zvolna vstoupil vzhůru —
právě začlo pění kůrů —
samoten zas mistr byl,
z lulky dýmal, víno pil.

Jest vivisekce výkonem oprávněným?

Od

Dra. Josefa Thomayera.

Není to přílišným uměním, aniž vyžaduje zvlášť bystrého ducha, vyrvati z uzavřeného jakéhosi celku více aneb méně podstatnou část, osvětliti ji paprskem pronikavého světla a tvrditi pak z nesprávnosti, osvětlením takovým patrné, že veškerý onen uzavřený celek jest nesprávným, neoprávněným. Ovšem jedná se pak o to, je-li počínání takové správným. Souhlas veřejnosti v otázce té nerozhoduje; neboť střízlivého člověka potlesk sebe větších kruhů obecenstva nijak nemýlí. Nelze na příklad — jak se aspoň laickému rozumu mému zdá — popírati, že věhlasnému právníkovi podaří se použitím všelikých důmyslných kliček sprostiti obžalovaného, o jehož vině každý třeba přesvědčen jest, obžaloby; avšak je již proto někdo oprávněným tvrditi, že právnická věda jest ústrojím na nesprávnosti založeným, mravnímu citu lidskému se příčícím?

Právě tak se má s konáním pokusů na živém zvířeti v oné míře, jak se to dnes ve světě lékařském děje.

Po několik roků brojilo se v Anglii proti pokusům těmto — říkáme jim vivisekce —, avšak ku konci minulého a počátkem letošního roku vybuchlo brojení ono v žár planoucí, vyskytlo se také v Německu a síla brošur, pikantními tituly obdařených, výsledek to psavosti bodrých sousedů našich, dostala se i do rukou čtoucího světa českého, v němž přirozeným spůsobem vyvolala totéž rozhořčení, jaké zaznamenávali jsme o některý čas dříve v krajích jiných. Nad to i novinářské články horlivě přispívaly k zatracení výkonů těchto.

Jen že byl všude spůsob zatracování stejně nesprávný. Líčeny tu výkony, při nichž čtoucímu ježily se vlasy hrůzou, výkony, svědčící téměř o duševní zhovadilosti konatele, aniž by bylo jen poněkud vysvítalo, že měly jakýsi vědecký účel, že prospěly dobru trpícího lidstva. Byly to ovšem jednotlivosti, vyrvané nesprávným spůsobem z celku, avšak vylíčené spůsobem tak groteskním, že oslněný tím čtenář přehlednul, jak tu pochybeno proti nejprvotnějším zákonům rozumného soudu.

Pokusím se podati přehledný rozbor celé této otázky; nechť pak čtenář posoudí, bylo-li mravné ono rozhořčení vskutku a veskrze odůvodněným. Třeba ovšem doznati, že má sofistika v otázce této velmi vděčnou půdu. Uvažme jen, že horlilo proti vivisekcím zvířete pokolení lidské, jemuž jsou vivisekce na člověku zjevem na prosto snad oprávněným. Bitva u Gravelottu na příklad měla za následek asi patnáct tisíc raněných ve vojště německém, vykonalo se v ní tedy patnáct tisíc vivisekcí lidských! Nikdo se nad tím nepozastaví, vynálezcové nástrojů vivisekčních, Kruppové, Berdanové, Snyderové a jiní jsou slavenými osobnostmi. Ba ve společnosti naší umírají řady lidí, poněvadž ulovili souchotiny následkem cupování žíněnek, poněvadž v povolání svém jako čističi stok

městských se otrávili a tak dále a tak dále, onemocňují také lidé povážlivě, poněvadž pracují olovem, rtutí, poněvadž se vydávají otřesením na železnici a podobně: vesměs sit venia verbo — vivisekce; ale vivisekce, jež neleží, jak se podobá, v dosahu všelikých prostosrdečných lidí. Však pravil jsem sám, že považuji výklady takové za sofistické a dím výslovně, že nepostačí k ospravedlnění vivisekcí, jsou-li tyto vskutku neoprávněnými. Neboť bylo by zajisté povážlivým, omlouvati chybu chybou.

Tvrdím, že oprávněnost vivisekcí těsně souvisí s oprávněností léčení vůbec, myslím pak, že pravdivost tvrzení takového mohu dokázati měrou naprosto určitou.

Především ale myslím, že má nemocný právo žádati za pomoc v útrapě své. Časy, v nichž mělo se za to, že nemoc jest trestem od boha za hřích seslaným, trestem tedy eo ipso spravedlivým, bohudík pominuly. Že však byly, nelze popírati. Není tomu dávno, co Heinroth*) učil, že každý choromyslný jest člověkem prostopášným, hříšným. Dnes učí se ovšem, že každá psychosa jest nemocí mozku, tedy především nemocí tělesnou. Avšak do Bacona nevysloveno ani, že by choromyslnost mohla býti nemocí — (mluvím o době křesťanské**). Choromyslní úpěli ve vězeních, byli mučeni a páleni; jen v Německu prý upáleno za jedenáct set roků přes devět millionů bláznů. Viděli v nich právě jen lidi zlým duchem posedlé! Historie čarodějnic, posedlých a vlkodlaků je děsnou! Tenkráte mohl ovšem nemocný trápiti se bez nároků na pomoc. A přece zakladatel víry evropské, Kristus, zřejmě tyto své pošetilé vyznavače pozdějších dob ze lži trestal. Zázraky Kristovy u značné míře měly za předmět vyhojení chorob, ba těchže chorob, jež později vyznávači Kristovi považovali za následek spáchaných hříchů a jež trestali v žalářích a mučírnách. Totéž, čemu učí náboženství křesťanské v příčině této o Kristovi, vypravují legendy i jiných věr o předních mistrech svých. Připomínám jen Mojžíše! Pomoc nemocným a trpícím vyplývá tedy již ze všelikých zásad náboženských.

Také novověký náš humanismus, neopírající se již více všude o základ náboženský, učí do dnes těmže zásadám. Zakládají se nemocnice a jiné ušlechtilé ústavy humanitní na spůsob paláců. V Paříži otevřena 1878 nová nemocnice, jejíž stavba stála celkem as sedmnáct millionů franků (Hôtel-Dieu), stavba nemocnice svatého Tomáše v Londýně stála šest set tisíc liber sterlingů, nemocnice Menil-Montant v Paříži, otevřená tolikéž 1878, stála deset milliónu franků. Veliká města jako Londýn a Paříž, aby zlepšila poměry zdravotní, provedla kanalisaci, jejíž líčení spadá téměř v obor pohádek. Ve stokách pařížských může se choditi, jezditi po loďce a po železnici zvláštní; i hostiny v nich

---

*) Heinroth byl v našem století (!) profesorem psychiatrie v Lipsku. Základním jeho učením bylo: Všecko zlo člověka pochází ze hříchu.

**) Staří lékaři Hippokrates a zejmena Galen byli rozumu střízlivějšího, oba již tušili to, co teprvé dnes víme, viz Krafft-Ebing, Lehrbuch der Psychiatrie. Svazek I. str. 15. etc.

dávány. Nikdo neozve se více proti návrhům zdravotním, pomoc lékařská řízena jest všude zákony — slovem je to podnikáním až směšným, dokazovati, že lidská společnost pokládá pomáhání nemocným za oprávněné. Pomoc nemocným není za našich dnů více skutkem milosrdenství, ale nutností.

Jakým však spůsobem poskytuje se pomoc nemocným?

Od nedohledných dob svěřen úkol ten jisté jen třídě společenské. Z prvu byli lékaři kněži, otcové. Pythagoras, jak dí slovo okřídlené, vyvedl lékařství z chrámu do světa, to jest několik set let před Kristem počali léčiti nemocné muži, kteří kromě úkolu tohoto jiného neměli. Úkol jejich pak stal se doktrinou určitou, byť i opíral se o názory dobrodružné, z bájí vyplývající.

Avšak jako veliké dílo lidského ducha, jako celá řada odborů uměleckých, vědeckých i řemeslných, tak i lékařství muselo se rozvíjeti, pokračovati.

Má-li pak býti lékařství rozumným a prospěšným, musí se opírati o celou řadu známých pojmů. Druhdy věděli o složení lidského těla jen málo, o výkonech zdravého těla měla medicina taktéž jen skrovničké vědomosti a o změnách, jež nemoc v zdravém těle způsobuje, nevěděla téměř ničeho. Neznalit staří lékařové pitvy, neznali fysiologie, ani pitvy chorobozpytné. Následkem toho řídila počínání lékařovo na mnoze jen spekulace. Náhodou měl starověk to ohromné štěstí, že starali se o lékařství mužové velikáni, jakými všecky pozdější doby jen zřídka kdy vykázati se mohou. Tím stalo se, že staří lékaři naučili se znáti téměř všechno, co právě jen bez anatomie a fysiologie poznati lze. Mnohé věty, jež před tisíci roky vyslovil Hyppokrates a Galen, do dnes zůstávají v platnosti, avšak po úmrtí těchto mužů přibývalo kladných vědomostí lékařských nesmírně po sporu, a tisíc roků po smrti Galenově (20 l. po Kristu) nevěděli lékařové o nemocech lidských, ba ani o těle lidském o mnoho více, než Galenus sám! Není divu!

Když roku 1315 Mondini v Bologně mrtvoly pitval, děsil se ještě před nesprávím, které by spáchal rozpilováním kostí spánkových v lebce. R. 1546 vydal veliký muž Ondřej Vesalius knihu o pitvě lidské a vyvolal tím větší rozhořčení, než moderní vykonavatelé vivisekcí. Císař Karel pátý předložil o třinácte roků později theologické fakultě v Salamance knihu Vesalovu s otázkou, je-li dovoleno katolickému křesťanu pitvati lidské mrtvoly. Na štěstí odpověděla fakulta, že ano; kdyby byla oprávněnost pitvání popřela, snad by býval rozvoj pitvy ještě o nějaké století zadržán.

Vesalem počal rozkvět pitvy, on i žáci jeho zjednali jí potřebné váhy. Před nimi byly vědomosti v oboru tomto nesmírně kusé — celá století nepřekročila před tím názory Galenovy a Galen sám, jak nepochybným se jeví, nabyl zkušeností svých v oboru pitvy hlavně zkoumáním složení zvířat, nikoliv člověka.

Tak konečně prolomena hráz, kteráž prospěšnému rozvoji lékařství po tak dlouhou dobu na závadu byla: anatomové stali se pojednou osobami váženými. Vesal sám již byl tělesným lékařem císaře Karla pátého, Bauhin byl dokonce v sedmnáctém roce věku svého (žil v let. 1560—1624) hledaným lékařem! Svět tušil, čeho lékařství zapotřebí

má. Také se šestnáctým stoletím počínají množiti vážné, předůležité objevy. Angličan William Harvey objevil konečně, k čemu slouží tepny a žíly, objevil poměry oběhu krevního! Podivuhodný to zjev, že — nepřihlížeje ani k starověku — svět šestnácte věků nemohl uhodnouti, k čemu vlastně slouží jedna z nejdůležitějších útrob tělesných, jaký jest poměr oběhu krevního! Dnes zdá se nám to tím nepochopitelnějším, poněvadž zajisté po ony věky při rozličných operacích chirurgických cévy krevní nesčíslněkráte proříznuty byly, aniž by se byl operující lékař dopídil poměru, v jakém se nachází proud krve, kterýž v žilách a tepnách co do směru opáčným jest! A Harveyovi, kterýž poprvé poměr ten přesně vyložil, nechtěli vrstevníci, opírajíce se o neomylného tehdy Galena, ani uvěřiti! Svět takový zajisté zasluhoval, že mu rány obvazovány vroucím olejem, že se pracovalo na jeho těle žhavým železem, aniž by byl znal dobrodiní, jaké dnes všeliké uspávací prostředky poskytují!

Avšak tím, že rozřešena konečně staletá záhada vzhledem k složení těla lidského, neukončeno nijak ještě prospěšně bádání v příčině podstaty nemocí a léčení jejich! Naopak! Lékařství naučilo se znáti skličující množství rozličných útrob a částí tělesných a myslícímu lékaři nutně namanula se otázka, k čemu slouží ony části a útroby tělesné v zdravém těle! Neboť je-li nemoc porušením jistých výkonů zdravého organismu, bylo lékařům píditi se především po výkonech zdravého těla — neznáme-li výkonů těchto, nemůžeme souditi o nemocech! Zde pak nacházíme se u minulosti poměrně velice blízké. Jestiť pochopitelno, že z anatomie zrodila se fysiologie; a fysiologie jest vědou velmi mladou!

Harvey ukázal již roku 1628, jakým spůsobem lékař si počínati má, chce-li dodělati se podstatných výzkumů; jeho bádání v příčině oběhu krevního opírají se o pokusy na živých zvířatech — o vivisekce.

Ale původem vivisekcí Harvey není. Proslulá škola alexandrinská činila již tři sta roků před Kristem pokusy na živých zvířatech; hlavně uvádí se proslulý lékař Herofilus jakožto jeden z oněch, kteří již tenkráte vivisekce vykonávali. Harveyem však nastoupen směr tento důsledně. Vypravuje se, že po něm Malpighi již r. 1661 na živé žábě oběh krevní posluchačům demonstroval. Harveye tedy sluší mezi vědeckými fysiology na předním místě jmenovati.

Nezapomínejme pak, že nemoc jest porušením ústrojí tělesného jak co do složení pitevného, tak co do výkonů normálních. Stopujme k vůli příkladu zánět plic. Při nemoci této nastává v postižené části plicní nejprve mohutnější příval krve, tkaň onemocnělá nejdříve nasákne bohatěji, po té opouštějí cévy krevní jak bílá tělíska krevní tak rozličné jiné moky, to všecko vniká do sklípků plicních druhdy vzduchem naplněných — neboť v nich právě přijímá krev, kolující v cévách, kyslík a odevzdává kyselinu uhličitou. Nejen pak do sklípků těchto, ale i do stěn, sklípky od sebe oddělujících, vnikají částice tělesné. Tím se stává, že postižená část, jsouc látkami poměrně cizími zanešena, nemůže již vytčenému úkolu sloužiti. Jest tedy zánět plic změnou jak pitevního složení plic, tak i výkonu jejich. Avšak jakým spůsobem bylo lze chorobný pochod tento, poměrně tak jednoduchý, postihnouti? Zajisté bylo třeba znáti především složení útroby této, za druhé však

také výkony její v stavu zdravém, pak teprvé bylo lze učiniti si názor o změně chorobné, pak teprvé bylo lze nemoci porozuměti.

Jest tedy patrno, že porozumění nemoci předcházeti musí znalost pitvy a znalost výkonů zdravého ústrojí — fysiologie, pak teprvé lze přikročiti se zdarem k pitvání chorobozpytnému. Avšak jakým způsobem lze si učiniti správný názor o normálních výkonech zdravého těla? Viděli jsme, že dokud Harvey pokusem na zvířeti pravdy se nedopátral, svět před ním neměl hrubě ani správného tušení, k čemu slouží tak důležitá útroba jako je srdce! Zde nelze namítnouti, že pouhým pozorováním neporušeného těla lidského aneb zvířecího lze se dodělati správného náhledu o výkonech jednotlivých útrob! Dějiny nás poučují, že celá století minula, aniž by lékaři byli pokročili dále, než starý Galenus! Patrno, že pouhým stopováním neporušeného těla živého není možno docíliti vědomostí důkladných. Proto také po Harveyovi všichni fysiologové a mezi nimi v první řadě slavný Albrecht Haller, muž geniální, mnohostranný, vivisekce konali, razíce takto konečně cestu k učení pravdivému, dosud netušenému.

Mluvím tak povšechně, že až posud kromě Harveyova objevu neuvedl jsem příkladu, z něhož by pro fysiologa nutnost pokusu na zvířeti určitě vyplývala. Učiním tak aspoň ještě případem jediným. — Angličan Bell ukázal r. 1811 světoznámým svým nálezem, že nervy z míchy dvěma praménky vynikající a sloužící jak k tomu, aby ústřední soustavě nervové dojmy citu dopravovaly, tak aby svalstvo co do pohybů ovládaly, tudy jak odstředivě, tak dostředivě působily, tuto svou vlastnost jeví na základě různých svých vláken, z nichž jedny zadním praménkem (kořenem), druhé pak předním z míchy vycházejí. Vlákna pak citu sloužící (sensitivní) obsažena jsou v praménku zadním, vlákna hybná (motorická) v předním. Objev tento v příčině rozpoznání mnohých nemocí nervových předůležitý vykonán pokusem na zvířeti, a nelze si ani mysliti, že bylo by lze jinak jej učiniti. Případů pak takových je řada ohromná a uvedu jich později více, ale ze všech určitě vyplývá, že bez vivisekcí fysiologie býti nemůže, kdežto fysiologie pro lékařství samo jest podmínkou nutnou. Zde by někdo mohl vivisekce jen tenkráte zatratiti, kdyby se mu podařilo dokázati, že fysiologie jest pro lékaře zbytečnou — o tom však nutno velice pochybovati, neboť všichni lékařové po více jak dvě stě let v tom se určitě shodují, že bez fysiologie lékařství jest nemožné.

Leč jak pitva tak fysiologie jsou pouhými základy ve veliké stavbě lékařství. Lékař, jehož předním účelem — jak již český název jeho dí — jest léčení, musí, chce-li si přesně a zdárně počínati, znáti nemoc i prostředky nemoc rušící. Znalost nemoci však jest jen tenkráte možnou, víme-li především, jaké změny v tělesném ústrojí jeví, víme-li, jakým způsobem změny ty zaviňuje, víme-li dále, jak se na nemocném projevuje. Teprvé tenkráte, když víme to všechno, můžeme si rozumně předložiti otázku: jakých léků proti určité nemoci užijeme? Změnami, nemocí jistou způsobenými, zanáší se pitva chorobozpytná, způsob pak, jak nemoc vzniká a jak se na živém těle jeví, luští věda, již zoveme chorobozpytem. Chorobozpytem zanášely se ovšem všecky doby; nemajíce však opor přesných, dlouho bloudily. Co jim scházelo, viděli jsme

částečně již s hora; nyní podotýkám, že rozvoji lékařství vadila dále neznalost pitvy chorobozpytné. Malý rozhled po dějinách jasně nám ukazuje, jak nutnými jsou všecky tuto uvedené podmínky. Franciscus Deleboe Sylvius (1614—1667), muž nad jiné slavný, učil, na svou dobu velice již správně, že nemůže býti pro medicinu jiného podkladu, než pitva, fysiologie i klinické vyšetřování. Klinické vyšetřování však jest pouze částí dnešního chorobozpytu. Užitečnost pitvy chorobozpytné Sylvius ještě neuznával. Následkem toho jest ovšem učení velikého toho muže o nemocích v hlavních rysech naprosto nesprávné. Horečka mu vzniká vlivem žluči a mízy na srdce, zimnice střídavka nastává podle něho, když šťáva mikterem odměšovaná nemůže odtékati atd. atd., vesměs to věty na základě dnešního stavu vědy naprosto nemožné. Veliký Angličan Sydenham, jenž zatracoval všecky theorie a hypothesy v medicině, vykládá velikou část nemocí zánětem krve, tedy opětně hypothesou a to nepravdivou, i tento veliký muž zabřednul nedostatkem své doby — nedostávalo se mu chorobozpytu a pitvy naší doby. Takových příkladů pak jest nesmírná řada.*)

Teprvé ku konci minulého a v našem století pochopili lékaři důležitost pitvy chorobozpytné. Francouzi Corvisart (1755—1821), Bayle (1774—1816), Laennec (1784—1826) a rodilý Čech Rokitanský pohřížili se v pitvání mrtvol k poznání chorobných změn, a velikými výzkumy mužů těchto dostala se medicina v koleje, v nichž částečně do dnes se pohybuje! Mužové ti, prosti vlivu dosavadního učení, pátrali po změnách, jež nemoc v těle lidském budí a pátrání jejich mělo zdar skvělý. Jest pak patrno, že není lepší methody pro lékaře, než může-li po smrti nožem objeviti změny pitevné, jež se za živa jistými známkami vyznačovaly. Jenom tak usnadní se rozeznávání nemocí a umožní se názor o poměru změn takových.

Leč ani velicí mužové ti nebrali se ještě dokonalou cestou co do bádání o spůsobu, jakým choroby vznikají, — jejich chorobozpytná učení nebyla přesnými a veliký Rokitanský přemnohé, čemu v prvém vydání slavného díla svého učil, v pozdějším čase podstatně přeměnil, neboť veliký jeho duch záhy poznal, že oblíbené počátkem tohoto století filosofování ve vědě lékařské svésti může toliko na scestí. Filosofování to zplodilo na příklad homeopathii, chorobný to výrůstek na kmenu vědy lékařské, jejž ani do dnes nebylo lze úplně vyhladiti. Totéž platí o mesmerismu a podobných vynálezech, o nichž, abych příliš rozvláčným se nestal, šířiti se nebudu.

Rokitanský a po něm celá nynější škola lékařská, mezi nimi zejména slavný Virchow, nabyli při studiích svých přesvědčení, že pouhá pitva chorobozpytná k porozumění nemocí nepostačí, že bádání o spůsobu, jakým choroba vzniká, může se díti jen tak, jako v jiných odvětvích přírodovědeckých — pokusem. Chorobozpyt naleză se k pitvě chorobozpytné v témže poměru, jako fysiologie k pitvě normální.

Pitváním nabýváme při nemocích vědomostí, jaké změny v ústrojí nemocí nastaly; chorobozpyt táže se, jak nastaly, jak se zjeví, co jest

*) Kdo bližšího v příčině této dočísti se chce, sahniž po spisu Haesrovu „Geschichte der Medicin“.

jejich příčinou — jest tedy pro lékaře naukou naprosto nezbytnou. Bez chorobozpytu by se mohl lékař obejíti jen tenkrát, kdyby odpůrci vědeckého lékařství vynalezli samé zázračné prameny, kterýmiž by nemocné léčili, aniž by se ptali, co jim schází. Mnohou otázku chorobozpytnou rozluští sice pitvání tím, že lékař naleznuv v mrtvole následek, logickým uzavíráním příčiny se dovídá; avšak mnohé by zůstalo bez pokusu nepochybně na vždy nerozluštěným.

Naleznu-li na příklad v některé dutině tělesné veliký výron krevní, kterýž patrně byl příčinu k smrti zavdal, a shledám-li, že protržená tepna, z níž právě se krev byla vyřinula, jest onemocnělou křehkou; porozumím zajisté zjevu takovému v ten smysl, že chabá stěna tepenní nemohla tlaku proudu krevního odolati a protrhla se. V případu tomto soud na základě nálezu pitevného učiněný řeší otázku, již chorobozpyt zde lékaři předkládá, jinak se to má však s jinými pochody chorobnými. Svět mluví již tisíce roků o zánětu, kterážto nemoc v přerozličných podobách denně se vyskytuje, a přece není zjev ten ještě do detailů přesně vyložen; avšak podstatu jeho známe, a anglický lékař Waller, aniž by si ho byli vrstevníci všimnuli, již v pátém desítiletí našeho století ukazovoval k tomu, že skládá se zprvu z rozšíření cév krevních, načež stěnami těchto bílá tělíska krevní, jakož i tekutina prostupují, v okolí cévy se tisknou, poškozujíce tak tkaň, do níž se byly vedraly. Na prostém tomto zjevu zakládá se celé učení o zánětu — avšak učení toto sestrojili jak Waller, tak Němec Cohnheim jen na základě pokusů na zvířeti! V otázkách obdobných, zejména v složitých — a těch je v chorobozpytu na sta — nemůže býti správného nazírání bez pokusu na zvířeti; o tom mezi lékaři pochynosti býti nemůže.

Chorobozpyt, podobně jako fysiologie, zapotřebí má nevyhnutelně pokusů. Že tyto pak k vůli obdobě těla zvířecího s lidským na zvířeti jen konati se mohou, jest na bíle dni.

Ale nemocnému jest konečně lhostejno, léčí-li ho vědecký lékař čili nic, jedná se jen o to, aby pomohl. Pomiňme třeba toho, že léčení bez známosti nemoci je po našem dnešním názoru nemožné — a čeho znalost nemocí vyžaduje, víme; ptejme se jen, jakým spůsobem lze se dopátrati léků nových?

Neboť nelze zapříti, že lékařové, ať empirikové, ať přírodovědecky vzdělaní, ať homeopathové, ať mesmeriáni, ať Baunscheidtiani a jak se ty všeliké sekty nazývají, při všech svých methodách více méně znamenitých, nějaký ten počet nemocí přece vyléčiti nedovedou; a že počet ten je dosti značný. Okolnost tato měla od jak živa za následek, že se v lékařství pracovalo a bádalo. Nedomůžeme se sice nepochybně nikdy jakéhosi stálého lékařského zákonníku, na základě jehož by se nemoci jednoduše, ale dobře léčily, poněvadž právě každý člověk dříve aneb později zemříti musí; přes to však neustáli lékařové nikdy v práci a neustanou; bylť počínání jejich přečasto korunováno zdarem a lékárnický arsenal našich dob obsahuje mnohý prospěšný lék, o němž dřívější doby nevěděly.

Nalézání léků měla druhdy na starosti jednak náhoda, jednak pověra, jednak zkušenost a podobně; dnes nalézá a zkoumá nové léky zase jen pokus na zvířatech. Zkoumající vtělí zvířeti lék, a vivisekcí

pátrá po účinku léku; podle toho, jaké změny v organismu zvířecím budí, soudí se o užitečnosti jeho v nemoci, v níž změny (na příklad silnější činnost srdce, pot a p.), jež lék spůsobuje, byly by žádoucny. Zkušenosti — a uvedu jich později celou řadu — ukázaly, že spůsob ten jest velmi užitečným; jiného pak spůsobu, jakým by se léky zkoumati mohly, není. Na člověku ani nenebezpečné léky zkoumati nelze — k vůli možným omylům — neřku-li léky jedovaté. Tvrdím, že i v tomto případu lékařství pokusu na zvířatech potřebuje.

Vysloveno shora zdánlivé paradoxon, že oprávněnost vivisekcí závisí na oprávněnosti léčení; dokázáno tuším s jistotou, že léčení oprávněno jest, dokázáno dále — ovšem ponejvíce pouhými dedukcemi, že lékařství dnešní, má-li prospěšno býti — a zkušenost nás učí, že lékařství v době nové skutečně pokročilo — potřebuje pokusů na zvířeti; možno tedy pokusy ty považovati za skutečně oprávněné.

Pokusím se nyní podati dedukcím svým opory tím, že uvedu a ocením některé z výsledků, jichž se lékařství vivisekcemi domohlo. Nečiním žádných nároků na úplnost; k tomu by také rámec žádného listu na světě nestačil. Podám pouze některé nejnovější výzkumy, ovšem potud, pokud zasluhují pozornosti obecenstva širšího. —

Myslím, že musím se ptáti po úsudku čtenářovu, sdělím-li s ním následující pokus: Fysiolog sepne strojem psa, rozřízne mu krk, obnaží nerv, zvaný bloudivým, a třeba také srdce, po té vstříkne pod kůži velice prudký jed zvaný atropin, a stopuje účinky jeho jednak na pohyb srdce, jednak na tlak krevní, dráždí nerv bloudivý a podobně! Surovec! řekne čtenář laik, a řekl by totéž, kdybych byl uvedl, že vstříknul psu pod kůži jed z muchomůrek. V obou případech pes dříve aneb později scepení, a čtenář se ptá — nač že byla ta zvířata tak krutě týrána? Nuž, tuto jest odpověď: Pokusy takovými se nalezlo, že po vstříknutí atropinu nastupuje ochrnutí nervu bloudivého, kdežto vstříknutí jedu z muchomůrek — muskarinu — nerv ten dráždí. Určité tyto výsledky srovná však třetí a vidí, že oba jedy opáčně na nerv bloudivý působí; nerv tento pak v příčině dýchání a pohybu srdečního pro veškerý život ústrojí tělesného předůležitým jest. Namane se pak třetímu badateli, zkoumati účinek jednoho jedu při otravě druhým. A výsledek v případě našem?

Dovolím si zděliti protokoly vivisekční, jednoho takového pokusu se týkající*):

Psu, jehož tep obnášel za půl minuty padesát, vstříknuto jedenáct milligrammů muskarinu pod kůži.

Za šest minut, tep udeřil v půl minutě — pětkrát, dýchání děje se velmi slabě a zřídka kdy, zorničky jsou zúženy, třesení ve všech údech, zřetelný zápas se smrtí!!

Ve 12 hodin 20 min. vstříknuty témuž psu dva milligramy atropinu.

Ve 12 h. 22 m. tluče srdce již jen dva až třikrát za minutu, dýchání děje se jen někdy — smrt tedy přímo nevyhnutelná!

---

*) Vyňato z brožury Antagonismus der Gifte von F. A. Talik, Volkmanns Sammlung Klin. Vortraege Nr. 159, 1879.

Ve 12 h. 24 m. tep obnáší čtyřicet osm za půl minuty.
— 25 m. zvíře dýchá.
— 27 m. Tep osmdesát osm za půl minuty, zorničky jsou rozšířeny, vědomí se vrací, dech jest sporý, ale hluboký.
— 31 m. zvíře pohybuje končetinami.
— 33 m. zvíře nemůže sice ještě seděti, avšak drží již hlavu vzhůru.
— 40 m. zvíře chodí, ale vrávorá.
— 42 m. chůze jest pevná.

Po čtyřech hodinách běhá pes tak vesel jako jindy, ani stopy po nemoci!

Obdržený takto výsledek jest skvělým nálezem pro lékaře! Otrávení muchomůrkami může se zajisté přihoditi a není zjevem přes příliš vzácným! Atropin jest látka vydobytá z rulíku, sice taktéž jedovatá, přes to však jako odjed muskarinu velice prospěšná. Přihodilo-li by se otrávení houbami jedovatými, možno dát otrávenému některou bobuli rulíkovou — ač-li jí po ruce — anebo, poněvadž účinek léku v žaludku vstřebaného jest zdlouhavým, dlužno vstříknouti pod kůži malou dávku atropinu, i lze na základě pokusů na zvířeti s plnou důvěrou vyléčení očekávati. Nález tento bez pokusu na zvířeti lze učiniti jen čirou náhodou!

Avšak dalo by se mysliti, že i v opáčném případě možno si tímže spůsobem počínati, užíti tedy při otravě rulíkem jakožto odjedu — muskarinu! Chyba lávky! Pokusy na zvířeti dokázáno, že atropin jest sice odjed muskarinu, avšak muskarin vůči atropinu vlastnosti této na prosto postrádá. Tedy zase pokusem na zvířeti jsme o důležitou zkušenost bohatšími.

Tímtéž spůsobem nalezeno, že atropin jest odjed pilokarpinu. Pilokarpin jest totiž látka, vyrobená uměle z byliny jaborandi, kteráž v posledním pětiletí ve světě lékařském nadělala mnoho hluku. Má totiž tu vzácnou vlastnost, že odvar její přemohutně působí na pot a na odměšování slin. Látka pak z byliny této vyrobená — pilokarpin, má tytéž vlastnosti, avšak také společně s mateřskou bylinou i to, že působí jedovatě, a sice podobně jako jed muchomůrek — srdce přestává po něm ve své činnosti (vedle jiných hrozivých příznaků). I zde podkožní vstříknutí atropinu přesně účinek pilokarpinu ruší.

Pilokarpinem nenastane tak snadno otrava v obyčejném životě — jestiť to látka až dosud málo známá; avšak mohlo by se jím přihoditi otrávení, zvané medicinálním! V případě takovém, lékaři zajisté velice nemilém, máme na základě pokusů na zvířatech na snadě bezpečně působící odjed.

Tak nalezeno dále a potvrzeno pokusem na zvířeti, že chloral hydrát jest odjedem strychninu. (Mohl bych tuto opětně uvésti z Falkovy brožury velmi zajímavý protokoll vivisekční, jako při muskarinu, vynechávám jej však, chtěje se vyhnouti jednotvárnosti.) Strychnin jest jedním z nejprudších a nejděsnějších jedů. Působivost jeho spočívá v tom, že ochrnuje pohyby dýchací, vedle toho pak zvyšuje ohromně, jak vědecky říkáme, reflektivní činnost míchy. Toto poslední jeví se

tím, že pouhé dotknutí, ba foukuutí na otrávené zvíře má za následek záchvat bolestných křečí, postihující téměř všecko vůlí ovládané svalstvo na těle. Obraz otráveného takto zvířete, které v záchvatu takovém bolestí křičí, jest vskutku hluboce dojemný, mně aspoň vryl se snad na vždy do paměti. Při tom sluší poznamenati, že otrávení jedem tímto u lidí nenáleží k velikým vzácnostem a přihází se zejména u lidí s odbornými vědomostmi, u lékařů, zvěrolékařů, lékárníků a podobně. Tím vzácnějším zjevem jest, že pokusem na zvířeti dokázán v chloralhydrátu prostředek, jenž účinek strychninu bezpečně ruší! Zvířata otrávená šestinásobnou smrtelnou dávkou strychninu zotavila se po podání nepatrné, nikoliv nebezpečné dávky chloralhydrátu: (Chloralhydrát jest lučebná připravenina, příbuzná s chloroformem, v nějž se také v krvi lidské mění. Má pak účinek ten, že budí určitě náhle nastupující spánek, z něhož nemocný procitne zotaven, aniž by trpěl žaludeční nevolí aneb bolením hlavy). Podávání chloralhydrátu by však zde bez pokusu na zvířatech nebylo bez pochyby nikdy lékařům na mysl přišlo; budiť lék tento spánek, spánek však jest výsledkem změny obou polovin mozkových, kdežto strychnin usmrcuje působivostí na míchu. Zde by ani nejgenialnější spekulace, ani nejpřesnější logika, po níž odpůrci vivisekcí tak toužebně volají, nebyla pomohla. Zajímavo jest ovšem dále také, že otrávení chloralhydrátem, kterýž jest — jakož pochopitelno — taktéž jedem, pomíjí po vstříknutí atropinu; avšak nález ten učinila náhoda, a pokusy na zvířatech pravdivost nálezu tohoto jen potvrdily.

Myslím však, že ve prospěch účelu vytknutého podáno zatím dosti dokladů o prospěchu vivisekcí při zkoumání jedů a odjedů.

Chci však stopovat dále prospěch pokusů na zvířatech za účelem léčebným, a proto přecházím k látce jiné. Uvedu na příklad věc všeobecně známou.

Tasemnice náleží zajisté k nejznámějším nemocím těla lidského. Již starověk je sice znal, a již v sedmnáctém století počali někteří, zejména Felix Plater, jednotlivé druhy od sebe odlišovati, přes to však ani do třetího desítiletí století nynějšího nedovedli si poměry a původ hlístů těchto vysvětliti, ba vídeňský professor Wawruch přičítal jim v době právě naznačené vlastnosti tak podivuhodné, že dnes je nám počínání jeho k nemalému podivení.

Nyní víme, a jedině Küchenmeisterovými a Leuckartovými pokusy na zvířatech dopátrali jsme se toho, že tasemnice, skládající se z celé kolonie článků, z nichž každý zvířecí individuum značí, dostává se do těla lidského masem požitým, v němž uschovány jsou vpouzdřené zárodky budoucích tasemnic; pouzdro ono, skládající se hlavně ze solí vápenatých, rozpuštěno bývá šťavou žaludeční, bohatou poměrně na kyselinu solnou, následkem čehož zárodek dostává se volně v obsah žaludeční a později střevní, a ve střevě později přissává se ku stěně, počínaje takto nepříjemnou činnost a plodivost svou na úkor ústrojí lidského. Životní poměr tvorů těchto závisí na okolnosti té, že žijou ve dvou zvláštních tvarech, z nichž každý jiného organismu cizího k rozvoji svému potřebuje. Má se totiž tak: Jednotlivé články tasemnice v jistém těle lidském žijící, odcházejí, nabyvše jistého stáří, ze střeva; jsou pak tou

dobou naplněny vejci, schopnými rozvoje a vzrůstu. Články tyto — říká se jim proglottidy — povalují se na různých místech, na př. výkaly zanešených, a doznávají za časté toho osudu, že některé zvíře, zejmena mezi ssavci, hledajíc potravu svou, s touto zároveň proglottidu, zralými vejci naplněnou, pozře. Hodí-li se organismus dotčeného ssavce dobře k rozvoji druhu pozřené tasemnice, vyvíjí se z vejce zvláštní, jaksi zárodkový tvar tasemnice příští, kterýž proniká stěnu střevní a uhnizďuje se ve svalech a jiných tkaních postiženého ústrojí zvířecího; a zde pak se vpouzdří a očekává, až ssavci, sloužící náhodou snad za potravu lidskou, sekerou řeznickou končí a maso, takto nemocné, do těla lidského vejde. Neumořila-li pak příprava masa život vpouzdřených zárodků, udává se, co jseme s hora naznačili — pouzdro může zmizeti a zárodek může se vyvíjeti v skutečnou tasemnici. Toť tak v nejpovšechnějších rysech přehled vývoje tvorů těchto. Leč i z povrchního tohoto líčení vysvítá, že rozvoj tento děje se měrou složitou a že rozřešení záhady jeho umožněno hlavně pokusem na zvířeti, jemuž se proglottidy, vejci naplněné, násilně do žaludku vpravily. Na to zkoumán další rozvoj vajec pozřených tím způsobem, že se zvířata, takto krmená, po jistých mezidobích zabíjela, při čemž stopován stupeň, jakého vývoj tvorů těchto byl dospěl. Zajímavo jest, že poměry tasemnice také na člověku pokusem stopovány a sice tím, že Němec Küchenmeister zločinci k smrti odsouzenému maso se zárodky tasemnice k požívání dal a sice na tři dni před smrtí. Po odpravení tohoto nalezeno, že zárodky, sproštěny pouzdra svého, již ku stěně střevní se přissály a tak život svůj ve fási druhé započaly.

Nález tento nebyl nedůležitým pro léčení. Od těch dob poznala medicina, že tasemnice jsou spíše nepříjemným, než škodlivým hostem v ústrojí tělesném. Dříve, dokud se podstata jejich neznala, přičítán jim všeliký škodlivý nebezpečný vliv na tělo; mnohý zánět plen mozkových aneb všeliká nervová nemoc, již dnes lékař snadno poznává, považovány druhdy za následek tasemnic, a člověk takto stížený podroben — ovšem s neúspěchem — složitému a veletrapnému druhdy léčení protitasemničnímu. Podotýkám, že tak se mělo ještě na počátku tohoto století, a že kura ona m i m o jiné zahrnovala třídenní půst. Dnes na základě pokusů na zvířatech užíváme léčení méně nepříjemného a to jen tenkráte, když smysly svými se přesvědčíme, že osoba jistá skutečně tasemnicí trpí.*)

I zde tedy pokus na zvířatech měl za přímý následek milosrdnější zacházení s nemocným organismem lidským. Pokusy na zvířatech, jež zejména Francouz Ollier a Němec Heine ve Würzburku druhdy konali, objeveno, že zachováme-li okostici neporušenou, veliká část kostí z těla odstraniti se může, aniž by tělo utrpělo zvláštní jakousi pohromu. Neboť okostice, t. j. pevná vláknitá blána, zahalující a tvořící kosť ve stavu zdravém, zachovává poslední svou vlastnost i tenkráte, když byla od kosti, k níž přiléhá, odloučena. Vědomosti této tak zajímavé a prosté použili důmyslně moderní chirurgové při všelikých houbovitých zánětech

*) Viz o tom právě vyšedší brožuru: Die Bandwurmkrankheit des Menschen von C. Bettelheim. Volkm. Kl. Vortr. 1879.

kloubů. Nemoc tato, bohužel u nás v Čechách přes příliš častá a co do bujení svého nepochybně také bídou lidskou podporovaná, spočívá, jak nové práce zejména německého chirurga Volkmanna ukázaly, na tom, že původně některá z kostí v kloubu jistém se stýkajících onemocní, načež pak zánět kosti na kloub překročí a takto úd postižený k práci neschopným činí. Léčení děje se v posledních dobách tím spůsobem, že se chirurgickými nástroji onemocnělá část kosti vyřízne, při tom však se zdravá okostice (je-li takovou) ve spojení svém zanechá a za to během času novou kosť vytvoří, kteráž mnohdy tvarem tak vyniká, že vyhojený kloub úplně jako druhdy zdravý člověku slouží. Operace tyto netěší se dosud příliš mnohým příznivcům, avšak stále a stále více půdy nabývají, zejména poněvadž zlepšený moderní obvaz ranný, tak zvaný Listrův, nebezpečí, jež druhdy na nich lpělo, u značné míře odstranil.

Na základě téže zásady konány ještě jiné operace, tak na příklad odstraněna celá lopatka člověka, a okostice v ráně zanechaná přece novou zcela potřebnou lopatku vytvořila.

Kdo by chtěl zde upírati prospěšnost pokusu na zvířeti?

(Dokončení.)

Dusné okamžiky.

Od

Rob. Hammerlinga.

Jsou kdys dusné okamžiky,
kde je pláň tak něma kolem,
kde les ani nevydechne,
jakby tísněn žhavým bolem;

Bez zvuku kde vody plynou,
v oku květin ani hnutí,
kde mi zdá se život všechen
jakby zaklet ve ztrnutí,

A v to dusno jakby musel
náhle hromu řev zazníti,
aneb v hloubi zem se zachvět,
neb mně hruď se rozkočiti.

Přeložil *J. Kuchař.*

Zvláštní album.

Napsal

Fr. Herites.

Navštívil jsem spanilou tetičku — vlastně to ani nebyla — abychom si rozuměli — — víte, přátelství poněkud již vzdálené — ale co pak vám na tom vůbec záleží? — — tedy: tetička.

Neviděli jsme se již dávno. A teď mne pozvala. Ne na den, hned na celé mé prázdniny. Pan manžel ničeho nenamítal — šlechetný manžel.

Tedy jsem přijel. Po cestě měl jsem mnoho starostí — co řeknu, kterak se omluvím? „Používám vlídného, přátelského pozvání . ." atd., zkrátka připravil jsem se na řeč, dosti vřelou, nepříliš dlouhou, jak se patří. „Strýčka" obejmu co možná nenuceně, tetičce políbím na nejvýše dva prsty — — —

Zlatá tetička! Vyšla mně naproti v půvabném domácím rouchu, na hlavě nitěný čepeček s bleděmodrou pentlí. Neřekl jsem pranic. Díval jsem se jen na ni — udiveně, roztržitě a tak se zalíbením. Jak jí to slušelo! — Dala se do smíchu. „Což mě ani neobejmete?" — A sešpulila rtíky. Dal jsem jí hubičku, počestnou, cudnou; strýček stál při nás.

Vedli mě spolu nahoru. Strýček bafčil spokojeně z dlouhé dýmky a tetička tulila se ke mně dosti důvěrně.

Musel jsem zděliti celý svůj životopis — byl jsem brzo hotov; studie, zkoušky, zaprášená soudní akta, život, otáčející se výhradně okolo §§ trestního zákona — ach, bože, jak to vše nudné!

Pak vyprávěla tetička. Vyprávěla tak roztomile, a mé v kancelářském prachu skorem již na dobro vysušené duše dotýkala se slova její tak sladce, tak líbezně, tak — jak pak jsem jí to řekl tenkráte? — — jako když poutníku, uštvanému dlouhou cestou pouští, pojednou teplý, drobný deštík padne na rozpálenou hlavu a svlaží jeho vyprahlé rty — — vidíte, až k tomuto básnickému obrazu jsem se povznesl tenkráte . . .

Tetička začala se svou svatbou — jak živě vylíčila tehdejší svou toiletu! — Zdálo se mi, že stojí přede mnou v hedbávném bílém šatu s ohromnou vlečkou, ve vlasech oranžový květ — po boku ženicha. — Zrak můj svezl se na strýce. Teprve teď jsem pozoroval, jak silně prokvetlé má vlasy . . . . Pak mluvila tetička o italské cestě, o štěstí

manželském, o pluku holubů, které má v zahradě, mluvila o všem možném a jen nic o minulosti, o čase, který byl před svatbou.

Strýček odešel někam, osaměli jsme. Otázal jsem se schválně: „Pamatujete se, jak jsme se loučili?“ — a myslím, že jsem trochu vzdychl.

„Ovšem, že se pamatuji“ — odpověděla — „ale bože, jak tomu dávno! vždyť jsem tenkráte měla na sobě tuniku ohromné šířky a na hlavě čikoš — považte — či — koš — — s jakousi nemožnou červenou květinou — —“ a tetička smála se srdečně — „jen považte, ta hrozná tehdejší móda — hahaha —“

„A pak“ — přerušil jsem její hlasitý smích — „co jste pak dělala — jak se vám vedlo? . .“

Upřeně podívala se na mne. „Vy mne chcete přinutit, abych mluvila o minulosti?“ — otázala se vážně.

Neodpověděl jsem; styděl jsem se za svoji zvědavost. „A proč ne“ — řekl jsem konečně — „kdož nemá minulosti?“ —

„Kdož nemá minulosti — —“ opakovala po mně zdlouha a zamyslila se. Naklonila se v lenošce poněkud na zad, opřela hlavu o měkký polštář, přivřela oči jaksi snivě; ruce sklesly jí do klína. „Kdož nemá minulosti . .“

Pojednou vzchopila se a vyndala ze skříně, která stála u okna — album, vázané v hnědé kůži, sešlé, zaprášené, roztrhané trochu.

Pohledl jsem na tetičku překvapeně — kolem rtů jejích rozkládal se již opět úsměv, rozpustilý a tolik líbezný.

„Zde jest má minulost,“ pravila a podala mi album, načež přistrčila lenošku, na níž dříve seděla, těsně k mému sedadlu. Zůstala však státi, opřela se jen o pelesť.

S povzdechem vyrazil jsem ze sebe: album. Tetička mne zatahala za vousy. „Lekáte se? — Napadlo vám snad, že se nalezáte ve společnosti osob, s kterými jste již vyčerpal zásoby všech možných frází a oni nevědouce, na čí zdraví by se ještě snad mohli zeptati, podají vám album pod záminkou, abyste se nenudil a pak spustí: to jest moje švakrová, vlastně abych vám řekla pravdu, jest to nevlastní sestřenice mé švakrové — teď se provdala a má dva chlapečky — dále v album naleznete je fotografované — starší se v nejrozhodnějším okamžiku ušklíb' — roztomilý to klučina — švakrová tedy, chtěla jsem říci — a — obrátil jste? — to jest můj kuzén, s tím jsem tančila — —“ Přerušil jsem tetičku v její roztomilé výmluvnosti podotýkaje, že jsem na nudu opravdu nemyslil („lžete! — lžete! — lžete!“) — ačkoli by mně opravdu bylo milejší dívati se místo na obrázky v opojnou hloubku jejích krásných očí . . .

Podívala se na mne jaksi nedůvěřivě a kvapem urovnala na hlavě čepeček, který se byl pošinul silně na zad, nikoli na úkor půvabnosti. Také si na prsou zapjala knoflíček.

„Vy jste všickni stejní —“ řekla káravě; vlastně to ani nebylo zcela káravé, bylo znáti, že to praveno také trochu se zalíbením — „nedovedete nic, než lichotit.“ A vzala do ruky album. „Vidíte — z lichocení sestává celá moje minulost — ano, lichocení a samé lichocení byla moje minulost — — Byla jsem trochu hezká (ó ty koketo!)

— jak často jsem si přála, abych byla ošklivou, opravdu ošklivou — — myslíte, že by se byl někdo sklonil k mému srdci?" — —"

Nečekala odpovědi. „Sestavila jsem celé album lichotníků" — řekla kvapem — „ti všickni se mi kořili —"

„A některý — aspoň některý snad přece vás miloval."

Pokrčila rameny.

Otevřel jsem maně album. „Tento ku příkladu?" — Tetička se dala do smíchu. „Ach, bože — kdybyste ho viděl. Jak je teď tlustý! —"

„Tedy ten — ten — ten — —"

„O ano — ti mne milovali, ale dokud klečeli přede mnou. Jeden vyznával mi horoucně lásku, odešel ode mne a — opil se — (tetička se otřásla) — A co se z nich ze všech stalo?" — řekla po chvíli.

„Tomu zde říkali jsme Honzík Kulíšků — platil za poctivou, neoblomnou povahu a za ryzího Čecha. Obdržela jsem také oznámení jeho svatby —

Otto Johann Kullischek, k. k. Bezirksadjunkt

bylo na listu ozdobným švabachem. Teď je místodržitelským radou a nemá na světě jiného přání než aby ozdobena byla prsa jeho řádem sv. Leopolda druhé třídy a on za své zásluhy o blaho státu povýšen byl do stavu šlechtického s prominutím taks — —"

„A druhý — chcete věděti?" — mluvila dále tetička. „Druhý byl jako študent hotovým demagogem. Dovedl elektrisovat skvělou svou výmluvností. Zapřisáhl se veřejně službě národa. Zděděv příznivou náhodou pěkný statek, nespal mnoho nocí radostí z neočekávaného štěstí, které mu tak umožnilo cestu, již chudí lidé nastupují tak těžko a namáhavě — cestu veřejné služby — pro vlast — pro národ — — Přemýšlel, jak by nejlépe využitkoval svěřenou sobě hřivnu — konečně rozhodl se pro bohatou nevěstu a věren reformátorské snaze mládí svého, — dal ihned přestaviti staré chlívky a obíliti zahradní besídku — — teď jest otcem četné rodiny, váženým starostou a mnohonásobným předsedou a teď konečně také poslancem lidu na sněmu, kde nepochybně jednou také něco promluví — snad — nesmí se nikterak rozčilovat, lékaři nedovolí — —"

„Ubohý národe," povzdychl jsem, „který máš takové syny." —

„A třetí?" — chopila se slova tetička po chvíli. „Též mnoho sliboval. Na poli vědy zraje bohatý klas — říkalo se všeobecně. A zatím teď odsedí si denně několik hodin na katedře a nepracuje praničeho. Vychovává prý mládež . . . bah! Učí je chytat v potocích pitomé ráčky v ve vzduchu dovádivé motýly a broučky pod kameny — škrtí je a napichují na klobouk a otravují jejich bezstarostný život v líhu jako Angličané divochy — — jděte! to jest věda? — —"

„I tomu se přezdívá přírodní věda, milostpaní" — odvětil jsem. „Vaše líčení bylo skutečně trefné. Máme mezi sebou dosti takových „vědců" — ale pro ně neodsuzujte šmahem; máme také dosti nadšených apoštolů vědy —"

Obrátil jsem právě list album a chtěl jsem jich obrátiti několik za sebou, avšak tetička chopila mne za ruku a prudce ji stiskla. „Tento jím byl" — řekla měkce.

Pohledl jsem na podobiznu; představovala mladého muže s rozcuchaným plnovousem, s očima, z kterých zářilo nadšení.

„A kterak dostal se do vašeho album?“ otázal jsem se. „I on byl lichotníkem?“ — Neodpověděla. Sklonila hlavu a v zamyšlení otáčela kol prstu jakýsi nepatrný zlatý proužek.

„Ubohý apoštole!“ — řekla po chvíli pološeptem a její průhledně ohnivé rty stáhly se k výrazu nevýslovně bolestnému. „Opustil jsi všechno štěstí a šel jsi za hvězdou slávy. Tvojí vinou to nebylo, že's nikam nedošel. Ubohý apoštole! Teď tvoje veliké srdce vyspává věčný sen v sivém africkém písku a nad tvou mrtvou hlavou šumí větve palem a houpají se hrozny zralých datlí . . .“

Tetička pojednou se zachvěla a — za chvíli spočíval v tváři její zase ten dřívější bezstarostně blažený úsměv, jaký vídáme jen u lidí, jejichž životní cestu nikdy nepřeletěl ani stín zármutku.

„Mluvili jsme zrovna o datlích“ — pravila nedbale — „nechtěl byste mně podati tam ze stolku moji bonboniéru?“ — Učinil jsem tak a tetička vysypala obsah její do klína. Byly to samé datle. Její hezounké prorůžovělé prsty rozlamovaly jednu po druhé i krmila mne jimi. Sotva jsem postačil jísti. Pecky kladla opatrně na .stůl a utvořila z nich malý věneček.

„Víte, co to znamená?“ — otázal jsem se.

Upřela ke mně oči šelmovsky, spíše zvědavě.

„Neznáte onu arabskou báj o Starém Jediném Bohu lidstva, který putoval po zemi a nalezuuv tolik nešťastných srdcí rozplakal se nad nimi — a ze slzy, která z oka jeho skanula na zem, vyrostl vysoký strom, datlová palma — a proto je na každé datlové pecce vyryto zřetelně O — — na znamení, že i bůh povzdechl nad svrchovanou bídou, kterou sám stvořil . . .“

I v oku tetině objevila se slza — na okamžik zachvěla se v přivřené řase — ne na dlouho . .

Přišel v tom strýc a tetička rozhodivši pecky i datle po celém pokoji, běžela mu naproti; se smíchem padla mu kolem krku.

„Jen se dívejte dále“ — volala na mne, ale obrátila se — „naleznete se tam také — lichotníku mezi lichotníky — vždyť jste hrál také vy v mé minulosti úlohu — trochu smutnou úlohu — — pamatujete se — tenkráte v besídce, jak jste najednou poklekl — hahaha — “

Myslím, že jsem se řádně začervenal. A tetička smála se dále svým zvonkovým hláskem. Zlobit, opravdu zlobit jsem se nemohl. Konečně dal jsem se také do smíchu — co jsem měl dělat?

„Aj hle!“ zvolal jsem pojednou vesele. „Poslední lichotník!“ — To měl být strýc; podobizna jeho byla na poslední stránce, on uzavíral zvláštní album.

„Ano poslední! — poslední! Uznala jsem tenkráte za dobré, vše ukončit — a dost již o tom! — Nechci nic více slyšet o minulosti!“ volala tetička a ukryla album pod ozdobný ubrousek toiletního stolku. Pak obejmula zas dobrého strýce a líbala jej vášnivě. „Miluji tebe — tebe — tebe — Nikdo nemá práva ptáti se po minulosti — můj — můj —“ a znova jej líbala. Až se strýc zakuckal.

Pak jsme usedli k večeři. Tetička byla zase v dobré míře, veselá,

až rozpustilá, ale trochu zdála se bledší. „Vy nic nejíte,“ zlobila se neustále a sama mně krájela. Snědl jsem celé kuře.

Dlouho do noci zůstali jsme pohromadě — bavili jsme se výborně. Udeřili jsme šťastně na pravý tón — přátelsky důvěrný a přece nikdy nepřekročující meze zdrželivosti.

Strýček to byl, který vyslovil slovo „spat“. —

Druhého dne vyšel jsem časně z rána již do zahrady; spal jsem výborně. Potkal jsem tetičku. — „Co se vám zdálo?“ volala z daleka. „To jest pravda, svatá pravda.“

„Že v tomto domě přebývá štěstí,“ řekl jsem.

Neodpověděla. Utrhla nějakou květinu a roztrhala ji pomalu. —

Zůstal jsem pouze několik dnů, pak jsem se rozloučil. Přátelsky, s těžkým srdcem.

„Strýček“ psal mi několikráte, vřele, důvěrně, štěstí zářilo z každé řádky; též tetička připsala vždy několik slov.

A jednou obdržel jsem pouze tištěný lístek — rozumíte? — v černém rámci. S tetičkou sešli jsme se na to příští zimu v Praze. Viděli jsme se skoro každodenně. Společnostem vyhýbala se dosud, ale do divadla chodila a do koncertů. Též na ledě jsme se vídali.

Ostatně jsem ji často i navštívil. Sedali jsme spolu u krbu — to bylo tetiččinou zvláštností, krb v jejím pokoji nalézal se vždy. Jak se to pěkně sedí a rozmlouvá! a vzdychá také! — Tetička byla ke mně vždy roztomilou.

Jednou měl jsem nešťastný nápad. Rád bych to pověděl hezky zkrátka — jak pak to bylo? — Hloupý nápad! Seděli jsme podle sebe. Ona měla na hlavě zase nitěný čepeček, tentokrát s tmavě hnědou pentlí. Ruce měla sepjaté za hlavou — rameno bylo z pola odhaleno. To krásné, bílé, měkké rameno . . . Snad se mi zatočila hlava. Přitiskl jsem na ně své rty.

Nehněvala se — pohledla na mne laskavě. To mně dodalo odvahy. „Tetičko . .“ zašeptal jsem a dále . . . klečel jsem u jejích nohou . . . „tetičko . .“ zkrátka vyznal jsem jí . . .

Odpověděla mi smíchem. „Dost — dost“ — a přitiskla ruku na má ústa. Pak odběhla do vedlejšího pokoje — co pravím? — odtančila tam, nožky jen jí hrály. — —

Za chvíli vrátila se — v ruce album — — krásné, nádherné, s umělým reliefem ze slonové kosti na desce. Usedla mlčky ke krbu a vzala do ruky podobiznu. — „Co to činíte?“ ptal jsem se. „Zakládám“ — odpověděla vážně, ale smích dral se jí patrně z hrdla — „zakládám druhý ročník svého zvláštního almanahu. Jak se vám líbí ta vazba? — Pěkná, viďte? — První ročník, k němuž jste i vy laskavě přispěl, byl chudobný. Jak také jinak! Tenkráte byla jsem hezké, ale chudé děvče — a teď jsem stará (přimhouřila oči velmi půvabně — ta koketa!) ale bohatá vdova . . . Druhý ročník bude lepší, již vidím . . .“

A zastrčila moji vlastní podobiznu do album na první místo.

Utekl jsem od ní rozzloben.

A opravdu jsem se na ni rozhněval. To bylo pošetilé! Ani jsem ji více nenavštívil.

Pouze jednou jsem se s ní sešel — na ledě to bylo. Projížděl jsem se na bruslích, zahalen v teplý zimník, zlehka a vážně, zadumaně bych skorem řekl, kdyby to nebylo trochu divné. Bylo už šero. Pojednou se octla vedle mne — tetička.

Měla na sobě černou kamizolu s bílým sobolím kožíškem a takovou též čapku s dlouhým pérem. Byla velice půvabná.

Oněměl jsem překvapením.

Sama vložila ruku v mé rámě. „Nehněvejte se“ — pravila přívětivě a jaksi prosebně. Myslím, že jsem ji stiskl ruku. „Nebudu více nikdy nikoho milovat.“

„Ale album se plní“ — dodala rozpustile. „Máte již docela slušnou společnost — přes třicet. Mezi nimi doktoři, vysoce postavení úředníci, baroni, a včera přibyli hrabě a jeden potřebný spisovatel.“

Toho dne nepustila mne tak brzo. Byl jsem již celý promrzlý. Ještě jsem ji musel vyprovodit domů.

Více jsem ji nespatřil. Odjela druhého dne náhle z Prahy a dověděl jsem se o ní až po čase. Vdala se za jakéhosi bláznivého Angličana, musel se jí zaručit, že s ní bude cestovat — v Africe ....

Marně hledali rozumní lidé rozumnou příčinu.

Z básní T. Tjutčeva.

Z ruského přeložil *Fr. Chalupa.*

Na jihu.

Jak dávno tomu, vábný jihu,
co tváří v tvář jsem tebe zřel,
co tajemství svých velkých knihu
mně cizinci jsi odevřel.
Tak dávno — srdce plno tísně,
duch nových tuch a tužeb pln —
já poslouchával čarné písně
siného moře, kvapných vln.

Tak ladně chvěla se jich struna
a v melodické předtuše,
jak v době té, kdy z jejich lůna
se vynořila Venuše. —
Jak jindy zvučí, pějí v smání,
jak jindy zvučí, šumí dnes,
a nad jich lazurovou plání
se rozplývá těch končin ples.

A já? — — Já rozloučil se s vámi
a vrátil se na sever zpět.
Zas nade mnou své mlžné chrámy
rozklenul náš polární svět.
Vzduch svěží kol a závěj sněhu
na výšinách i v údolích — —
Sníh v neustálém tančí běhu
a ledový zní vichru smích.

Však tam za zemí našich bouří,
v tom kraji nevadnoucích jar,
zřím v duchu, jak se moře kouří
a halí v závoj bílých par.
I vlny vidím v modré dáli —
však jejich tklivý šum a ruch
a hovor, jímž se kolem smály,
v můj nezalétá více sluch.

Teď víš — —

Jak něhyplně, s jakým vášně plamenem
tvůj rozjasněný zrak v to nitro moje pad',
jak horoucně mne's objímala ramenem! — — —
A na okamžik divný chlad
nám hrudí zachvěl — — utich' stříbrný tvůj smích
a líce bledé porosily vlahé slze;
tu lahodný snů genij, zahalený v mlze,
spočinul na tvých řasách hedvábných.
V mé lokty hlava tvoje padla jako v mech;
v té chvíli byl jsem více ti než matičkou.
Ret k úsměvu se nutil, lehko splýval dech — — —
jak blaze snila jsi tu chvilku kratičkou!
A dnes — dnes — kdyby se ti tehdy bylo zdálo,
jak budoucnost nám chystá radosti tak málo,
tak málo, málo — ach, ty nedosnila bys. — — —
Teď víš, že šťasten byl jsem kdys!

Doma.

Tak opět, opět shledávám se s vámi,
vy smutné kraje, ty má domovino,
kde duch můj klenul prvních tužeb chrámy — —
Teď v zracích mojich mlhavo a sino — —
Hle, z červánků dne, který nedohas,
na mne pohlíží mládí mého čas.

Ó, chudý přelude, tak chabý, sirý,
jejž potlačily v žití mnohé žely!
Jak trpce nyní, prost soucitu, víry
na tebe hledím, starý hostiteli!
Je cizím oku mému mládí sen,
jak mladší brat, jenž umře v první den.

Zde nebylo to . . . Nebyl zemí rodnou
mé duši ten kraj samoty a smutku —
Zde nerozkvet duch, ani silou plodnou
se nenapájel k velikému skutku!
Žel! nezaletlo v tuto smutnou zem,
co bylo jasným žití mého snem.

Král stepi.

Román

od

Serváce B. Hellera.

II.

Za čtrnácte dní byla na „Světlaně“ u kněžny Anny Galicynové zase úterní společnost. Opět bylo ve všech třech salónech šumno a veselo; opět hráli pánové i dámy v prvním salóně billard, v druhém whist, ruskou préférence a taroky, kdežto v třetím kolem stříbrného samovaru „o všech možných a ještě některých jiných věcech“ volně a rozmarně se hovořilo.

Společnost byla všude dobré myli a tím veselejší, ježto se bylo pomocí okenic a těžkých záclon podařilo spůsobiti v celém pravém křídle villy umělou noc, kteráž s panujícím venku nepřetržitým denním světlem ostře a lahodně kontrastovala. Tou dobou nemůže být totiž v Petrohradě a jeho okolí o nějaké noci vlastně ani řeči; slunce zapadá teprv po půl noci, aby za hodinu opět vyšlo, a o dobu mezi západem a východem dělí se bratrsky večerní a ranní soumrak. Pochopitelno tudíž, že je za takých okolností kus opravdové, byť i umělé tmy stejnou pochoutkou i těm, kdož po obvyklé lopotě odpočinku potřebují i těm, kdož po celodenní nudě společensky pobaviti se chtějí, což — jak známo — při planoucích lustrech nejlépe se dařívá.

O tmu bylo tedy v salónech kněžny Anny postaráno pevným uzavřením oken, kdežto se potřebný chlad udržoval několika ve výklencích umístěnými vodotrysky a ventilační mašinerií, která skrze mřížovanou podlahu v týchž výklencích na jedné straně ohřátý a opotřebovaný vzduch vyssávala, na druhé pak straně z podzemních místností ledem schlazený vzduch vzhůru hnala, ale tak pravidelně a klidně, že v salónech o žádném průvanu nebylo ani potuchy. Ježto tedy tím spůsobem obě hlavní obtíže výroční doby: parno a unavující, poněvadž nepřetržité světlo odklizeny byly, zmizela i lenivá nechuť severního léta a osvěžené mysli překypovaly rozmarem jako ten chlazený sekt v lehounkých křišťálových číších, jež sluhové kolem roznášeli.

Obzvláště čile vedla si společnost v třetím salóně, kdež náhodou tak mnoho se vypravovalo, že stará kněžna trůn u samovaru své dceři,

kněžně Lidii Odojevské, postoupila a sama do rokujících skupin se vmísila. Nebyla to žádná sensační událost nebo palčivá otázka, která jazyky shromážděných tak odpoutala — nikoliv: jen „vyšší klep“, staré upomínky a nové historky byly zase, obvyklým spůsobem, předmětem zábavy, ale věci ty vypravovaly se tentokráte tak živě, že více než kdykoliv jindy zajímaly a k poznámkám i novému vypravování podnět dávaly.

Když se již bylo nějakou hodinu vypravovalo, povstal na všeobecné zděšení generál Sibirjakov a upokojiv několika energickými posunky a řečnickými pomůckami smějící se společnost, zvolal zvučně, že i poslední šepot umlknouti musel:

„A nyní, pánové a dámy, dovolte, abych přednesl k vůli změně něco tragického. Přijel jsem, jak víte, odpoledne z Petrohradu, a tam sběhla se právě událost, kterouž mi sám gradonačalnik vypravoval. Můžete být tedy jisti, že není ani slovo přilháno . . . Důstojník preobraženského pluku, Nikolaj Ivanovič Markov, miloval sestru jiného důstojníka, tuším že se jmenoval Sěrov. Měl s ní už dlouhou a velmi, pravím velmi důvěrnou známost, tak že se manželský sňatek jich obou považoval za věc, která se sama sebou rozumí. Ale stalo se jinak. Markov zasnoubil se potají s jinou slečnou a ustanovil kvapně den, kdy ověnčení mělo býti vykonáno. Téhož dne stál druhý důstojník, bratr opuštěného děvčete, právě před Borellovou restaurací na Velké mořské ulici, když Markov se svou nevěstou v svatebním rouše do kostela ujížděl. Pohledem tím rozpálil se bratr opuštěné tak, že ihned do svého nedalekého bytu odkvapil, dýku do kapsy zastrčil a v najaté preljotce nejkratší cestou ke kostelu odejel. Markov a jeho nevěsta, kteří delší cestou, přes Něvský prospekt jeli a nejspíš ještě někde zastávku učinili, nebyli dosud na místě, ale přijeli v malé chvilce za ním. Sěrov postavil se tím časem v předsíni za sloup u dveří chrámových a když byl Markov s nevěstou po schodech vzhůru vystoupil a do vnitř chrámu vejíti chtěl, přiskočil rychle k němu Sěrov a vrazil mu jedním mihnutím ruky dýku do prsou. Vykonav takto pomstu zachytil rychle klesajícího druha, že tento ani klesnouti nemohl, a velel pevným hlasem opodál stojícímu církevnímu sluhovi, aby ihned chrámové dvéře uzavřel. Sluha učinil po rozkazu a tak stalo se, že celý výjev téměř bez svědků zůstal. Sěrov udal sám, kde věc oznámiti se měla a nechal se po té zcela klidně zatknouti. Poněvadž pak požehnání sňatku úmyslně položeno bylo na dobu, kdy nikdo do chrámu nechodí, neudál se žádný sběh lidu, a velitel preobraženského pluku, který ihned na místo byl přikvapil, postaral se všemi možnými prostředky o to, aby událost co možná nejméně a nejpozději na veřejnost pronikla. Ve vší tichosti byl Sěrov druhého dne před vojenský soud pohnán, degradován a do Sibíře vypovězen. Degradace pak vykonána při něm vzhledem k velikosti zločinu a místu, kde spáchán byl, starým potupným spůsobem: byl totiž povolán kat, aby odsouzenému důstojníku šavli na hlavou zlomil. Ale kat vykonal svou práci tak nemotorně, že Sěrovu vymrsklým koncem přelomené šavle hlubokou ránu do skráně zasadil, následkem čehož Sěrov ve vojenské nemocnici za krátko zemřel. Jeho odpůrce, Markov, byl sice těžce poraněn, ale ihned dobře obvázán, a lékaři

doufali, že ho zachrání. Ale Markov dověděv se, že císař, jemuž o celém případě bylo doneseno, rozhodně v ten smysl se pronesl, že Markov pozdraviv se ihned opuštěnou Sěrovu sestru za ženu pojmouti musí, upadl v tak zoufalý vztek, že si obvaz strhl, ránu rozjitřil a takto samovolně smrt spůsobil. Ptáte se nyní, co se stalo s oběma osiřelými milenkami? Odpověď je tak smutná, jako krátká: Sěrova se zbláznila a druhá onemocněla tak, že dle lékařského dobrozdání jistě zchřadne. Nyní teprv, kdy tragický tento příběh je ukončen, mluví se o něm po celém Petrohradě a noviny, kteréž na žádost velitele pluku dosud mlčely, přinesou obšírné zprávy na základě úřadních vyšetření."

Domluviv posadil se opět pan Sibirjakov a pátral zkoumavě, jaký dojem jeho vypravování na přítomné dámy učinil. Dojem ten byl dosti hluboký a byl by se dalším hovorem o věci té zajisté ještě sesílil, kdyby nebyl vše pokazil starý kníže Galicyn, kterýž opíraje se v pozadí o pozlacenou římsu vlašského krbu levou rukou do bílých vousů se zahrabal a nastalou přestávku touto zdrcující poznámkou přerušil:

„Vaše historie, milý generále, je velmi tklivá a spůsobila mi velikou bolesť; jediné, co mne a soucitné naše dámy utěšiti může, jest okolnost, že se to všechno neudálo nyní, nýbrž roku 1840, kdy jsem já sám byl mladším náměstkem generálního prokurátora."

Na toto překvapující odhalení následoval hlučný smích a mnozí hrnuli se k panu Sibirjakovu, aby mu k jeho podařené novince gratulovali. Generál povstal chtěje patrně pronésti jakési vysvětlení, ale jako v podobných případech vždycky bývalo, zaskočil jej i tentokráte jiný řečník, totiž bankéř Manasěvič, který takto promluvil:

„Já vím, pánové a dámy, veselejší a novější historku, a začnu ji s vaším dovolením ihned vypravovat. Včera večer přijel jsem z Moskvy, kdež jsem jakousi finanční operaci vyřizoval. Nuže, v moskevských klubech, pokud nyní vůbec jsou navštěvovány, a na burse nemluvilo se předevčírem o ničem jiném, než o cikánce Esmeraldě a rumunském bojáru Grodeskovi. Asi před třemi roky cestoval známý moskevský seladon, hrabě Dobrovolskij, po Rumunsku a seznámil se v Bukurešti u oběda v restauraci bratří Frascatti s bojárem Grodeskem a jeho mladistvou, neobyčejně krásnou ženou, kteráž v „malé Paříži" na Dimbovici velikou sensaci spůsobila. V Bukurešti není, jak známo, příliš mnoho dam co do tváře obzvláště sličných, a Grodeskova paní stala se tudíž snadno předmětem obecného obdivu. Byla to dáma lepého vzrůstu a temné, skoro hnědé pleti, s jiskřícíma očima, úžasným černým vlasem a nad perly čistšími zuby. Považovali ji vesměs za Kreolku. Hrabě Dobrovolskij stal se nerozlučným společníkem bojára Grodeska a netajil se nikterak dojmem, kterýž krásná panička na něho učinila. Grodesko neměl mu to nikterak za zlé, naopak: svěřil mu, že jeho paní není žádná Kreolka, nýbrž toliko vzácný exemplář cikánky, kterouž si byl na cestách vyhledal a zakoupil. Aby pak „ruskému bojárovi" podal důkaz svého obzvláštního přátelství, nabídl se, že mu svou paničku za 20.000 franků prodá. Dobrovolskij přijal návrh ten s jásotem, a poněvadž paní Esmeralda souhlasila, byl obchod proveden beze všech obtíží. Dřívější sňatek byl za zrušený prohlášen a nový dle napoleonského zákonníku, tedy civilním spůsobem, uzavřen. Tak přijel Dobrovolskij

z cest nazpět do Moskvy co šťastný manžel. Esmeralda dělala nyní zase v Moskvě sensaci a bukureštská historie se asi po roce opakovala. Dobrovolskij prodal svou ženu kupci Daškovu za 20.000 rublů, tedy třikrát tak draho, jak ji byl koupil, a Daškov prodal ji zase po nějaké době jakémusi millionáři za 30.000 rublů. Tyto dni pak přijel do Moskvy bojár Grodesko a navštívil jednou večer letní místnosti kupeckého klubu v Petrovském parku. Společnost, do kteréž uveden byl, mluvila mnoho o dámách a řeč došla až na krásnou ženu pana Rostovského. Řečníci překonávali druh druha velebením vnad a půvabů té „nedostižné Afrikánky“, až konečně jeden z přítomných společnosti pod rukou vyzradil tajemství, že chce tu dámu koupit jakýsi anglický lord, že je Rostovskij sice ochoten ženu prodat, ale že se nemohli dosud o cenu dohodnouti. „Avšak,“ doložil, „vím z bezpečného pramene, že ji lord za každou cenu vezme a že bude paní Rostovská nejdéle do zejtřka Angličankou!“ Grodesko, který jak se jeho stavu sluší, jen šampaňské pil, jiskřil očima a stříhal ušima, vyptával se s nápadnou zvědavostí na všechny ctnosti a půvaby velebené dámy a jevil k ní vždy větší a větší interes. Najednou zvolal jeden z přísedících: „Vizte, tam přichází Rostovskij sám!“ A ihned volaly od stolu tři hlasy: „Michajl Jakovlevič, prokažte nám čest, přisedněte k nám!“ Michajl Jakovlevič prokázal jim čest a přisedl. Začala řeč o jeho paní. Přišedší kupec vykládal, že zůstala v městě, poněvadž zejtra nebo pozejtří za hranice odcestovati chce a za tím účelem lecjaké přípravy konati musí. Rozjařený bojár dodal si za chvíli odvahy a otázal se po některých oklikách Michajla Jakovleviče Rostovského stranou, je-li pravda, že chce svou manželku prodat? „Chci,“ odpověděl Rostovskij. „Jsem nad bankrotem a moje žena nesnesla by chudobného života; chce žíti aspoň v dosavadním přepychu a to aby mohla, je ochotna zaměniti mne za každého muže, jen když je bohatý.“ Sousedu na pravo pak pravil tiše Michajl Jakovlevič: „Přivedla mne na mizinu — rád bych aspoň část utracených peněz nazpět dostal!“ Bojár, jemuž podobný obchod ničím neobyčejným se nezdál, ptal se dále, nemá-li Rostovskij náhodou nějakou podobiznu své paní po ruce? Rostovskij vyňal z náprsní kapsy velkou tobolku a z této objemný emailovaný medaillon s jemně namalovanou ženskou podobiznou. Podávaje pak medaillon Grodeskovi pravil: „Podoba není sice docela věrná, ale buďte ubezpečen, že tu na kráse malíř mé ženě nepřidal ani jediné črty!“ A hosté kolem stolu ujišťovali souhlasně, že je podobizna na medaillonu jen slabý odlesk půvabu, kterýmž oplývá paní Rostovská. Bojár tím vším velice uspokojen, nabídl se ihned, že dámu koupí a cenu na místě vyplatí. Rostovskij vyslovil ohromnou sumu 40 tisíc rublů. Bojár se poněkud zarazil, ale vypiv jedním douškem číši šampaňského pravil odhodlaně: „Dobrá, zaplatím; zde jsou!“ Po těch slovech vyňal, jako prvé kupec, velkou tobolku a chtěl ji rozevříti. Avšak kupec zadržel mu ruku, a namítal, že se přec obchod uzavírati nemůže, dokud se zboží nevidělo. „A kdy to bude možná?“ tázal se opět bojár. „Ne dříve, než zejtra o polednách,“ odpověděl Rostovskij. „Tak dlouho nemohu čekat, mohl by mne ten Angličan předejíti!“ zvolal vášnivě Grodesko. „Dáte-li mi jen čestné slovo, vy i ostatní zde přítomní pánové, že je vaše dáma aspoň

tak sličná, jako na této podobizně, koupím ji neznámou a složím ihned kupní cenu.“ Společnost dala arci a mohla také vším právem dáti čestné slovo a bojár vyplatil bez prodlení čtyřicet tisíc rublů v accreditivech rumunské banky. Následovala ještě baterie šampaňského a k půlnoci jela celá rozehřátá společnost k slavnému odevzdání nastávající bojárky. Když přijížděli k hôtelu Crimée, cítil se Grodesko již tak — unaveným, že ani do Rostovského domu jeti nechtěl, nýbrž své nové přátele v největší důvěře požádal, aby mu sami „nedostižnou Afrikánku“ přivezli, on že jí zatím byt a slušné uvítání dá připravit. Slezl, vzbouřil služebnictvo a měl ještě tolik síly, aby, čeho potřebí, nařídil. Ostatní jeli dále. Rostovskij objasnil své paní, která již dávno na něco podobného připravena byla, krátkými slovy situaci, a než hodina minula, byli všichni s „Afrikánkou“ v hôtelu. Ale vstoupivše do naznačených komnat, nalezli bojára na pohovce tvrdě spícího a na stole baterii sektu. I nechali bojára bojárem, poručili se dámě a odešli. „Afrikánka“ pak dala si ukázati svou komnatu, zamkla za sebou, a když se bojár dopoledne probudil, spatřil, že v jeho bytě s velkou gracií hospodaří krásná sice, ale po hříchu už známá panička — měl opět svou Esmeraldu, druhdy Kreolku, nyní Afrikánku. Následovalo něco podobného, jako na samém konci Sardouovy „Fernandy“: bojár maje za sebou provedenou hloupost a před sebou (kdyby koupi zrušiti chtěl) výsměch a skandál, zvolil zlo, jehož se nejsnáze mohl opět zbaviti. Řekl Esmeraldě, že poznal, jakou perlu byl před časem odhodil, že ji hledal až ji našel a opět si získal, a ona na to — rozumí se — že dobře věděla, ke komu se vrací, a tak dále, a etikettě bylo vyhověno. Ale když Esmeralda potom na chvíli do své komnaty odešla, udeřil se Grodesko do čela a zvolal, že to až sluhové na chodbě slyšeli: „Za dvacet tisíc franků jsem ji prodal a za čtyřicet tisíc rublů zase koupil. Šest set procent zaplatil jsem tedy za tři léta svým kollegům školného! To není možná nazpět vydělat!“ Pak opásal se resignací a večer odjeli oba kurskou drahou na jih. Toť moskevská historka o bojáru a cikánce Esmeraldě.“

„Za píseň děkujem!“ zazpíval poručík Razumovskij známou melodií z Gounodova Fausta a společnost jala se plným proudem vtipkovat na to, co byla právě slyšela. Ale sotva že se byl obecný hovor rozproudil, povstal zase pan Sibirjakov a hlásil se důtklivě o slovo.

„Dovolím vám, generale, mluvit“ — odpověděla kněžna Lidie, „ale s tou podmínkou, že se ani slovem nedotknete svého dřívějšího vypravování, kteréž považuji za na dobro odbyté.“

„Podrobuji se, kněžno, tím ochotněji,“ na to zase pan Sibirjakov, „ježto chci vypravovat malou a nade všechnu pochybnost pravdivou událost, jejímž svědkem jsem já sám byl, a o kteréž dojista nikdo nebude moci říci, že se stala roku 1840. Tedy račte pozor dáti.“

„Již dosti těch anekdot!“ — ozvalo se několik hlasů zároveň, „mluvme o vážnějších věcech.“

„Jen ještě tuto,“ žádal pan Sibirjakov s úsměvem, jakoby kdo ví jaké překvapení chystal, „ručím, že stojí za to. Bude velmi dobrým zakončením dnešních povídek.“

„Nuže“ — rozhodla kněžna Lidie — „dopustím ještě jednu, ale

každým spůsobem již poslední povídku. Generále, vypravujte, ale, prosím, co možná zkrátka."

Sibirjakov odkašlal si trochu a stále se usmívaje promluvil takto:

„Tyto dni, pánové moji a dámy, mělo se v našem departementu rozhodnouti o zadání stavby nového železničného mostu přes Dněpr u Kijeva. Za tím účelem sestavil ministr šestičlennou komissi a ustanovil mne, co sedmého člena, za jejího předsedu. Podnikatelů přihlásilo se několik, ale všichni zaslali prostě své offerty a vyčkávali klidně našeho rozhodnutí. Toliko jeden, jakýsi Polonskij, roztáhl zlatou síť, aby komissi do svých tenat polapil. Co myslíte, že udělal? Dal si zhotoviti, jak jsem se později dověděl, šest docela stejných zlatých tabatěrek s vypouklou bohyní spravedlnosti na víčku, obešel si den před rozhodujícím sezením všechny členy mé komisse a daroval každému z nich jednu tabatěrku, naplněnou místo tabákem — nejjemnějším zlatým práškem. Pravil, že ji podává jen co malou náhradu za práci, kterou také on svou offertou dotyčnému členu komisse spůsobil, a že o nic jiného neprosí, než aby obdarovaný svou dosavadní tabatěrku ihned odložil a nové zlaté užíval. Zlatý prášek, jímž tabatěrka nacpána byla, prohlásil za pouhý symbol, kterýmž prý naznačiti chce, že je N. N. hoden, aby místo bezcenného tabáku nejdražší zlatý prášek šňupal, kdyby lze bylo tak jej připraviti, aby k tomu účelu se hodil. Zkrátka: všichni přijali dárek s výkladem i podmínkou. Den na to zahájil jsem o polednách sezení komisse, a ihned ukázalo se, že Polonského offerta největší obliby dochází. Ten nalézal v ní tu, onen jinou přednost a pro stát výhodu, ačkoliv nescházely ani hlasy, kteréž na její zjevné nedostatky upozorňovaly. To všechno dělo se zcela vážně a já neměl jsem příčiny ani k nejmenšímu podezření; ale situace stala se záhy velmi komickou, aspoň pro mne, kterýž jsem z úřadní povinnosti byl bedlivým všeho pozorovatelem. Pánové začali totiž v zápasu rokování jeden po druhém šňupat a na vzájem tabáku si podávat, a než čtvrt hodiny minulo, leželo na stole šest zcela stejných, nových zlatých tabatěrek. Ty obličeje bych vám přál vidět! Udiveně a roztržitě těkaly zraky všech komissařů po skvoucích těch nádobách a hovor vždy více a více vázl — všeobecná rozpačitost! Jen já kousal jsem se do pysků, abych v hlasitý smích nepropukl, neboť bylo mi jasno, co ta náhoda znamená. Facit rokování je už lhostejný: když jsem hlasovati dal, pozvedly se mechanicky ruce všech šesti komissařů pro návrh Polonského. Toť nejnovější historka z našich kanceláří; neměl bych ji ani vypravovat, ale kdy pak zůstalo ještě něco podobného tajemstvím! Ostatně jsem přesvědčen, že mého vypravování nikdo z přítomných zde dám a pánů nebude chtět zneužiti."

To domluviv, spustil se pan Sibirjakov zase do křesla a pozoruje s uspokojením, že se povídka jeho líbila, vytáhl bezděky tabatěrku a vzal si šňupec. Ale v tu chvíli vybuchla ze všech úst salva homérického smíchu, neboť pan Sibirjakov měl v ruce — novou zlatou tabatěrku s bohyní spravedlnosti na víčku. Bylo to věru dobré zakončení povídek. Společnost upírajíc zraky soustředivě na Sibirjakova, smála se tím více, čím větší rozpačitost tento jevil, a generálovy rozpaky rostly, čím více se společnost smála.

Když se bylo veselí poněkud ztišilo, zazvonil do zaléhajících akordů dušeného již chechtotu jasný a vysoký hlas princessy Ščerbatovy:

„Abych ani já za ostatními nezůstala, povím také novinku; není to povídka po způsobu těch, jež jste právě slyšeli, ale zato zpráva, kteráž by opravdu potěšiti mohla mnohého z našich kavalírů. Dostala jsem list od přítelkyně z dalekého kraje, ze „stepního království“ hraběte Korsákova, o němž zde poslední dobou již několikráte řeč byla. Zenaida Korsákova, s kterouž jsem se hned při prvním setkání v Moskvě velmi důvěrně spřátelila, píše mi, že přijede na zimu do Petrohradu a že by tam nejraději vůbec zůstala. Pánové, kteří ještě pro skutečnou urozenost, poetický půvab a ženskou ušlechtilost v idealním smyslu srdce a rozum jste si zachovali, vy všichni měli byste uctivě povstat, když jméno Zenaidy Korsákovy se pronáší. Nežádám toho od vás, poněvadž pocta neznámé dámě na pouhý doslech vzdaná žádné ceny nemá; ale ujišťuji vás, že takových dívek, jakou v contesse Zenaidě seznáte, v Petrohradě velmi málo se nalézá. Škoda, že ihned raději nejede!“

„Na ten způsob dostaneme dvě dámy, kterýmž se ani nepostačíme obdivovat a kořit,“ prohodil s přídechem ironie a slabým úsměvem baron Lipke. Je-li pravda, — a kdož osmělil by se o tom pochybovat — co kněžna Odojevská minule o slečně Adelaidě Campbellově nám vypravovala a co nyní princessa Ščerbatova o contesse Korsákově praví, musejí se aspoň naše nejbližší salóny ze svých drah vymknouti, neboť pak objeví se mezi námi dvě slunce, kolem nichž zpočátku jako bludné planety v opojení vířiti budeme, než se v řádnou dvojitou sluneční soustavu seskupíme. Tak nadšená chvála z úst takových krasavic a celebrit našeho krásného pohlaví, jako jsou kněžna Odojevská a princessa Ščerbatova, přemáhá — přiznávám se upřímně — všechnu mou obraznost i chápavost.

„A přece nemohu odvolati ani jediného slova,“ odpověděla s klidným úsměvem a patrným vědomím jistoty kněžna Lidie a pohledla přimhouřivši oči poněkud pichlavě stranou na princessu Ščerbatovu.

„Ani já!“ doložila tato stejným způsobem a pokračovala: „Avšak prosím, pánové a dámy, abyste nemysleli, že jsem se stala fantastkou aneb velebitelkou povrchu. Zakládám si na své znalosti lidí a jsem skoro domýšliva na to, že mne dosud nikdy nesklamal můj úsudek o povahách, zejména ženských. Promluvila-li jsem snad příliš panegyricky o své přítelkyni Zenaidě, stalo se to mimo jiné i v dojmu, jejž na mne učinil její osud. To děvče je totiž nešťastné, nikoliv svou vinou, nýbrž účinkem jakéhosi zlého ducha, který v rodině Korsákových úplný rozvrat způsobil. Starý hrabě se totiž, jak vám asi známo bude, podruhé oženil, pojav za choť ženu, o jejíž kvalifikaci mi dovolte pomlčet. Tato žena, ačkoliv prý vedle despotismu hraběte Korsákova nikterak velitelkou na Voroběnce nazývati se nemůže, činí Zenaidě pobyt v otcovském domě nesnesitelným a nemožným. Rozumí se, že k tomu i jiné okolnosti ještě přispívají, avšak o těch bylo by prozatím zbytečno i nemístno se šířit; postačí zajisté, řeknu-li ještě, že byla Zenaida nucena prositi svého otce, aby ji bez hněvu a zášti třeba na vždy z domu propustil a jí buď v Petrohradě nebo v Moskvě přiměřený pobyt opatřil. Hrabě se z počátku proti tomu vzpíral, ale posléz uznal přece

oprávněnost dceřiny prosby a svolil vyhradiv si toliko, aby Zenaida do sklonku léta na Voroběnce zůstala a teprv na zimu do Petrohradu se odebrala, kamž ji arci sám musí doprovodit. Zenaida tuší, že chce hrabě na zimu také odcestovat, a sice prý zase do Indie, kteráž dosud nepřestala býti jeho eldoradem. Stane-li se to, bude rodina Korsákových úplně rozptýlena a na Voroběnce bude vládnouti ženský dobrodruh, neboť lze za jisté míti, že se hrabě do svého ráje asi nepovleče s břemenem, kteréž na se uvalil ve chvíli svého největšího pobloužení. A takž vidíte, pánové a dámy, že také soustrast zasluhuje ta idealní dívka, o kteréž vás ještě jednou ujišťuji, že je svrchovanou měrou úcty a lásky hodna."

„Moje rozkošná přítelkyně," promluvila na to líbezným, ale při tom přece zřejmě polemickým tónem kněžna Lidie, „mluví z přirozeného hnutí svého šlechetného srdce o contesse Zenaidě vroucněji, než jsme ji kdykoliv dříve mluviti slyšeli, a já jsem jí za to z té duše povděčna, neboť Zenaida je také mou přítelkyní a rodina Korsákova je s naší rodinou dosti blízko spřízněna. Než — princessa musí mi odpustit, že jsem nucena učiniti v její řeči malou opravu. Nemyslím totiž, že je k ocenění jedné dámy nezbytně potřebí, aby jiná dáma v lehkost byla uvedena, a to myslím, že se tu stalo nynější choti hraběte Korsákova. O dámě té víme jen, že pochází z dobré šlechtické rodiny anglické, že se záhy provdala za knížete Urzum-Tabunova, že brzy na to ovdověla a že pak na ni těžce dopadla ruka nezaslouženého osudu. Dáma ta byla, pokud vím, velice nešťastna, a já aspoň nedovedu pro neštěstí nikým na světě opovrhovat. Toho kdybych dovedla, mohla bych se také odvrátit od dcery nynější hraběnky Korsákové, od nejmilejší družky mého mládí, kterouž co nevidět do naší společnosti uvedu a pro kterouž se stejným zápalem i právem horuji, jako princessa Ščerbatova pro contessu Zenaidu."

Po těchto patheticky a poněkud ostřeji pronešených slovech nastala přestávka, ve kteréž celá společnost střídavě na kněžnu a princessu pátravé zraky obracela, ježto všem patrno bylo, že mezi oběma jakési napnutí se vyvinulo. Avšak mlčení nepotrvalo dlouho. Princessa, kteráž byla při posledních slovech kněžny Lidie nervosně rty sevřela a oči sklopila, rozmyslila si rychle odpověď a pravila opět s úsměvem, jako by ani stín nebyl kolem přeletěl:

„Prohlašuji se za poraženu a dokladám ihned, že mne ta porážka těší, neboť moje vznešená přítelkyně překonala mne idealností mysli a něžností svého citu. Souhlasím, abychom mluvíce o dámách, kteréž společnost naši rozmnožiti mají, nemluvili o těch, které dojista mimo ni zůstanou; neboť jsou věci, o kterých je nejlépe mlčet. Jsem potěšena, že se naše rozmilá kněžna srovnává s mým úsudkem o contesse Zenaidě a budu ještě více potěšena, budu-li se moci srovnati také s jejím úsudkem o slečně — nevím, mám-li říci markéze nebo princesse — Adelaidě, o čemž ostatně nikterak nechci pochybovat. Želím toliko jednoho: že nemohu současně s kněžnou na kolbiště vystoupit, neboť jak jsem již připomenula, Zenaida přijede teprv na podzim, kdežto kněžna slibuje, že nás svou chráněnkou co nevidět oblaží."

Orang-utan. (Z českého vydání Brehmova díla „Život zvířat.“)

„Nesměli bychom, kněžno, vědět, kdy se to asi stane?“ otázal se Lidie jeden z nejblíže stojících pánů.

„Řekla jsem co nevidět,“ odpověděla s nápadně veselou tváří kněžna Lidie, „a prosím, abyste tomu rozuměli slovně. Jsem vám, pánové a dámy, dnes ještě dlužna novinku; nechala jsem si ji na konec a zvěstuji vám nyní, že je má rozkošná Adelaida již několik hodin zde a že spěchám, abych vám ji představila. Slečna dala se mi právě ohlásit i vstávám tedy, abych jí šla v ústrety. Neobyčejný tento způsob příchodu a představení omluvíte zajisté laskavě tím, že jsem vám způsobiti chtěla malé překvapení.“ To pověděvši povstala Lidie, stiskla na stole telegrafový knoflík a popošla asi tři kroky ku vchodu. A v tutéž chvíli rozevřely se dvéře, vstoupil lokaj a hlásil: „Markéza Campbellova!“

Na prahu objevila se Adelaida v jednoduché ale skvostné a nad míru vkusné toilettě, zářic krásou a neobyčejnou svěžestí pleti. Důmyslně upravené, na dva vlnité proudy rozvržené vlasy chvěly se kolem její ku podivu spanilé hlavy jako aureola mdle zlatého lesku a z jejích velkých očí sálal lahodný svit safíru. Když vstupovala, svezl se jí s temene a hrudi lehký šat z černých krajek a objevil oblá, nad alabastr bělejší ramena. Zraky všech přítomných byly ku vchodu upjaty a na všech tvářích spočinul výraz milého překvapení.

Kněžna Lidie přistoupivši rychle k Adelaidě, podala jí srdečně ruku a obrátivši se k společnosti vykonala povšechné představení slovy: „Moje rozmilá přítelkyně — vznešení hosté mé matky!“ Na to představovala Adelaidě jednotlivé pány a dámy, z nichž mnozí co „staří známí“ příchozí krasavice se hlásili. Když ke staré kněžně Galicynové přistoupily, pokývala tato dobrosrdečně hlavou, podala příchozí ruku a pravila: „My jsme se už sice viděly, ale proto přece vítám tě, Adelaido, ještě jednou!“ Adelaida schýlila rychle hlavu a pocelovala staré paní ruku, načež tato oběma rukama její hlavu si přiklonila a Adelaidu srdečně na čelo políbila. Představujíc Adelaidu princesse Ščerbatově pravila Lidie: „Odporučuji svou družku vaší obzvláštní přízni, princesso, a tobě, milá přítelkyně, představuji nejduchaplnější dámu petrohradských salónů a perlu naší společnosti.“

Princessa Ščerbatova hledíc zkoumavým ale vlídným okem v tvář Adelaidy odpověděla: „Mám opravdu radost, že poznávám dámu, pro kterouž naše líbezná kněžna tak nadšeně horuje. Jsem přesvědčena, markézo, že i v ostatních brzy stejný enthusiasmus vzbudíte.“

„Ani zmínka o možnosti nějakého přátelství, ani jediný srdečný tón, to není dobré znamení!“ povzdychla si stranou kněžna Lidie a šla s Adelaidou dále.

Zastavivši se pak u knížete Rumjancova pravila: „Zde kníže Rumjancov, milá Adelaido, zachoval tě nejvíce v paměti a nemýlím-li se, jest on také mimo mne a mou matku z tvého příchodu nejvíce potěšen.“

„Nemýlíte se, jasná paní,“ odpověděl Rumjancov, „ačkoliv jsem přesvědčen, že markéza všem radost spůsobila. Však kdo štěstí měl, bývati tak často na blízku rusalky, kteréž jsme „La Bellissima“ říkali, jako já, ten ovšem musel si nejlepší pamět zachovat a ten musí býti

nyní také nejvíce potěšen. Markézo, prosím na základě toho za vaše přátelství."

Adelaida podala mu ruku a pronesla, jakoby řečí knížete obzvláště mile byla dojata: „Nebyla bych se věru nadála, že jsem v Petrohradě mimo kněžnu Lidii u někoho tak vlídnou upomínku si zůstavila. Děkuji z plna srdce a prosím o další přízeň."

„Tou buďte pro všechny časy i případy jista," odpověděl s poklonou Rumjancov a provázel dámy na další obchůzce.

Kněžna Lidie vyšla s přítelkyní a knížetem z prvního salónu, aby Adelaidu také ostatním hostům, kteří v předních salónech obvyklým způsobem do hry a hovoru zabráni, nic o tom nevěděli, co v třetím salóně se dělo, představila a takto celou úvodní ceremonii jedním rázem odbyla. Společnost v třetím salóně rozstoupila se tím časem na několik promenujících skupin a co do okamžité nálady na dva tábory. Jedni byli ihned Adelaidě nakloněni, kdežto druzí z řečí princessy Ščerbatovy jakési podezření čerpali a také okázalým způsobem nemile dojati byli, kterýmž kněžna Lidie, nejsouc ani hostitelkou, nýbrž jen svou matku mimořádně zastupujíc, Adelaidu byla uvedla a představila. Áčkoliv tedy ani první dojem ještě nebyl procítěn, stály už proti sobě dvě strany: jedna pro Lidii a druhá pro Ščerbatovu, čili jedna pro Adelaidu a druhá proti ní. Strana pro Lidii a Adelaidu byla ovšem četnější, skládajíc se jednak z osob, kterýmž nedotknutelná noblessa Galicynovy rodiny proti všelikým společenským pochybnostem nejvyšší zárukou byla, jednak z těch, kteří oslňujícím zjevem Adelaidy a naprostou lahodou jejího vzezření i chování se byli okouzleni. Mohlo se tedy přcse všechen vznikající odpor říci, že Adelaida hned na první vystoupení pronikla.

Kněžna Lidie, kteráž v tom výstupu sama byla herečkou, viděla prozatím jen úspěch a byla tudíž s výsledkem plnou měrou spokojena. Jí šlo především o to, aby petrohradská vyšší společnost Adelaidu příznivě aneb aspoň vůbec přijala; o další pokroky neměla starosti jsouc přesvědčena, že Adelaidina krása a znamenitá salonní turnýra sama dílo dovrší. Proto uznala zapotřebí, aby Adelaida v salóně její matky a co možná okázale byla uvedena, ježto ze zkušenosti věděla, že společenská choulostivost a výlučnost jen tím způsobem nejsnáze prolomiti se dá. Nuže, byla-li jaká překážka proti uvedení Adelaidy do vysoké společnosti carské residence, byla již proražena, a kněžna Lidie vracejíc se po vykonané obchůzce do třetího salónu, stiskla Adelaidě vřele ruku a pravila:

„Gratuluj si, Adelaido; první partie je brillantně vyhrána!"

„Tvoje to dílo, drahá Lidie, — měj za ně svrchované díky!" odtušila Adelaida a pohledla na Lidii tak vroucně a dojemně, že této slzy do očí vstoupily.

Zatím nadešla doba obvyklé večeře a všichni hosté odebrali se do jídelny.

Po skončené večeři sezvala si kněžna Lidie opět tutéž malou spolačnost, jako před čtrnácti dny do modrého kabinetu vedle prvního salónu ku krátké poradě stran Adelaidy. Chtěla železo kouti, dokud bylo žhavé, a aby výsledek porady ani pochybným státi se nemohl, vypustila z pozvání princessu Ščerbatovu a poprosila za to do schůzky

svého otce, knížete Lva Galicyna. Mezi večeří a hudební produkcí sešli se tedy k důvěrné rozpravě: kněžna Anna Galicynová, hraběnka Saburová, hraběnka Zavalská, slečna Natalie Soltykova a kněžna Lidie, z pánů pak kníže Galicyn, kníže Rumjancov, baron Lipke a poručík Razumovskij. Ježto pak času nazbyt nebylo, umínila si kněžna Lidie, že ihned na jádro věci udeří a promluvila tudíž beze všeho úvodu o tom, jak by se nyní postavení Adelaidy mělo upravit.

Porada byla krátká a skončila patrně velmi uspokojivým způsobem, neboť když kněžna Lidie zase do salónu vstoupila, stiskla při prvním setkání Adelaidě opět ruku a pravila spěšně, aby nikdo z kolemstojících toho nezaslechl: „Gratuluji znovu; druhá partie je vyhrána!“

Jinak nestalo se té noci nic pozoruhodného. Adelaida byla šťastna, neboť její zjev, vtip a hladká manýra docházely vždy větší obliby a sami instinktivní její odpůrcové z tábora princessy Ščerbatovy uznávali ochotně, že jest Adelaida čili — jak se již obecně říkalo — markéza dáma duchaplná a příjemná. Mladší kavalíři spěchali o závod, aby se s krásnou markýzkou blíže seznámili a také dámy věnovaly jí značnou pozornost, namnoze ovšem jen z té příčiny, aby se kněžně Lidii a hostitelce zavděčily aneb aby na cizince nějaké vady objevily, kterých by se prodlením času proti ní dalo užiti.

Princessa Ščerbatova chovala se velmi zdrželivě, ačkoliv ani ona zvědavosti odolati nedovedla a s Adelaidou krátkou rozprávku zavedla, aby se o jejím duchu a mravu poněkud přesvědčila. Že pak výsledek tohoto krátkého výzkumu nebyl pro ni uspokojivý, vyšlo na jevo ze slov, jež potom k baronesse Friderixově pronesla řkouc: „Ta žena je opravdu nebezpečná! Teď chápu již, že dovedla rodinu Korsákovu tak rozrušit!“ Od té chvíle sledovala princessa z pozdálí takřka žárlivým okem každé hnutí té „nebezpečné ženy“ a její pozornosti nemohlo tudíž ujíti, že ze všech přítomných pánů Adelaidě největší pozornost osvědčoval kníže Rumjancov. „Vizte toho Rumjancova,“ pravila po nějaké době zase baronesse Friderixově, „jak dnes září, jak se rozplývá! Wieniawski hraje jako nějaký bůh, a on ho neslyší! On ztápí zrak, sluch a vůbec všechen svůj smysl do zjevu té záhadné cizinky, od níž se ani odtrhnouti nemůže. Nezdá se vám, má milá, že se tu zapřádá první kapitola románu?“

„Neškodilo by,“ odpověděla s rozmarem baronessa. „Děje se beztoho tak málo, o čem by se s chutí mohlo promluvit; kdyby Korsákova bývalá guvernantka tomu nedostatku odpomohla, byla bych jí, to jest kněžně Lidii opravdu povděčna.“

„Mám tušení, že se vaše přání uskuteční,“ prohodila zase princessa; „ale nyní dejme již pozor, sice nám ujde nejlepší část koncertu!“

Koncert skončil po třetí hodině, a když hosté se rozcházeli, stálo již slunce vysoko na obloze.

III.

Asi za dvě neděle po onom večeru opustil „malý dvůr“ t. j. dvůr následníka trůnu Carskoje Selo a přesídlil se na Krym, kdež „velký dvůr“ již dávno jižního mořského vzduchu užíval. Odjezd ten způsobil,

jako obyčejně, také velkou změnu v obyvatelstvu panských letohradů. Některé rodiny odjely za hranici do německých nebo francouzských mořských lázní, a jejich villy osiřely docela; jiné pak rodiny zůstaly neúplné, ježto hlavy jich buď z úřadní povinnosti následníka trůnu do Livadie doprovodily aneb na obvyklé letní cesty se vydaly. Kníže Ščerbatov odejel s chotí a dcerou do Trouvillu, hraběnka Zavalská odešla s rodinou do Ostende, rodina Friderixova odebrala se do Jalty na Krymu, baron Lipke musel s družinou následníka trůnu do Livadie a tak dále. Jen rodina knížete Lva Galicyna zůstala celá na „Světlaně", hlavně k vůli kněžně Lidii, jejíž choť teprv na podzim dovolenou měl slíbenu, a pak také z ohledu na starou hraběnku Saburovu, kteráž na „Světlaně" hostem byla a nemajíc vlastních prostředků žádným způsobem za hranici by se nebyla vydala. Mimo to byl kníže Galicyn pohodlný pán, který častých změn nemiloval a proto své dceři a staré hraběnce milerád se obětoval.

Za takýchto okolností odpadly ovšem úterní a čtvrteční večery u Galicynů i kněžny Lidie Odojevské a na „Světlaně" zavládl tichý, skoro idyllický život rodinný.

Kněžna Galicynová, která společnosti nade všechno milovala, pravila již třetího dne po všeobecném ztišení v Carském Selu knížeti: „Štěstí ještě, že nám sem přijela Adelaida; nevím, co bych si byla jinak nudou počala. Kromě toho zdá se mi, když Lidii s Adelaidou pohromadě vidím, že se vrátila uplynulá léta a že jsme oba ještě mladší."

„I já jsem tomu povděčen," odpověděl Lev Galicyn. „Měl jsem to děvče od jakživa rád; bojím se jen, aby to starý Korsákov nepovažoval za demonstraci."

„Chtěl bys snad upustit od dobrého skutku jen proto, aby se někomu nezdál demonstrací?" namítala kněžna.

„To nikoliv," odtušil kníže; „ostatně nejsme ze svého pohostinství nikomu zodpovědni."

A tím byly všechny rozpaky odbyty. Třikráte za den bývali buď na „Světlaně" nebo na ville Odojevského pohromadě kníže Lev Galicyn a kněžna Anna, jejich dcery Lidie Odojevská a šestnáctiletá Olga, pak Adelaida a hraběnka Saburová; co možná často přijížděli z Petrohradu plukovník kníže Odojevskij, mladý Dimitrij Galicyn, který k ministerstvu spravedlnosti byl přidělen, a poručík Razumovskij; denním pak hostem u večerního čaje býval kníže Vladimír Rumjancov.

Pravidelné tyto návštěvy Rumjancova nebyly nikomu nápadny; rodina Galicynova považovala je toliko za důkaz obzvláštní oddanosti a byla prostě povděčna za to, že mladý ten a ještě svobodný kavalír jiných zábav nevyhledávaje ochotně přicházel, aby jí večery ukrátil. „Večery" říkalo se ze zvyku a pak proto, že se čaj píval při uzavřených okenicích a rozžhatých lustrech. Jen kněžna Lidie, která ustavičně o Adelaidu hlavní péči měla, pozorovala se smíšenými pocity, s obavou a přec zase s jakousi mlhavou nadějí, že Rumjancov vlastně jen k vůli Adelaidě přichází a domyslila se z toho přirozeným způsobem, že také jen k vůli ní, proti svému obyčeji, toho roku na žádnou cestu vydati se nechtěl, nýbrž celé léto v Carském Sele ztráviti si umínil. Avšak domnělý ten poměr nevystupoval zevně nikterak z mezí obyčejné spo-

lečenské dvornosti, a sama Adelaida nebyla by mohla nic jiného říci, než že považuje pozornost knížete Rumjancova za zcela nevinný projev přátelské přízně, za kterouž ho sama s kněžnou Lidií byla požádala. K vážnému přemítání nezdálo se tedy býti ještě podstatné příčiny, a kněžna Lidie nevyzradivši nikomu své pozorování dopřála věci volného průběhu.

Kníže Vladimír Rumjancov byl muž vysoké, pružné postavy a příjemné tváře, jejíž mužný výraz obestřen byl tím zvláštním a u dam nikoliv neoblíbeným unylým přídechem, kterýž tak zhusta vídáme na lících světáků z vysoké společnosti. Měl černé jiskrné oči a mohutné rovněž černé kníry. Čítal teprv 33 roků, mluvil zběžně několika jazyky, znal všechna velká evropská města, byl veliký boháč a měl dosti značný fond povšechného vzdělání. Nebylo tudíž vlastně ani s podivením, že Adelaida jeho dvornost ochotně snášela, jakož také zcela přirozeným se zdálo, že Rumjancov společnost tak sličné, duchaplné a v řeči obratné dámy, za jakouž Adelaida obecně se uznávala, rád vyhledával. V Petrohradě bylo by se to ovšem ihned stalo nápadným, ale na venkově prošlo to i v tak opatrném domě, jakým byl dům knížete Lva Galicyna.

V nerušeném souladu děly se tedy čajové schůze den co den, po čaji pak, když slunce k západu se chýlilo, následovala vždy delší procházka zahradou, a takž prchal obyvatelům „Světlany“ klidně a příjemně večer za večerem, až zase čtrnácte dní uplynulo.

Tu pak oznamoval, když zase čaj byl podán, na milé překvapení svých „mladých lidí“ kníže Galicyn:

„Zejtra večer odjedeme do Moskvy a doufám, že se z té cesty nikdo nebude chtět vymknouti. Jen hraběnce Saburové dám dispens, kdyby jí obtížno bylo s námi se trmácet. V naší staré a bohužel stranou postavené „matušce“ sejde se totiž pozejtří sjezd největších statkářů ruských, k jehož zahájení navzdor parné výroční době sám císař se dostaví. Nevlekl bych vás s sebou, kdyby se na oslavu té události v Moskvě nepořádaly všelijaké slavnosti, jako na příklad skvělé operní představení ve velkém divadle, kdež co pozvaní hosté spolupůsobiti budou nejslavnější zpěvačky a pěvci, osvětlení města, pochodňový průvod vojska na Kreml, velká serenáda u carského dvorce v Petrovském parku a tak dále, což vám po delší letní nudě zajisté bude pochoutkou.“

Stará hraběnka Saburová žádala ihned o slíbené dovolení, aby směla zůstat, kdežto kněžna Lidie jménem ostatních otcovo nabídnutí s radostí přijala. Adelaida namítala sice, že by jí lépe slušelo, kdyby s hraběnkou Saburovou v Carském Sele zůstala, ale námitka ta byla co nepodstatná jednohlasně zamítnuta. Rumjancov, jakž arci předvídati se dalo, prohlásil, že také pojede, ačkoliv prý ze zásady na sjezdu súčastniti se nechtěl, a prosil, aby se směl ke knížeti a jeho rodině připojit, což mu také bez okolků bylo dovoleno.

Lidie slyšíc jej takto mluvit, podívala se maně na Adelaidu a spatřila, že tato před sebe na stůl hledíc, významně se usmála. Od té chvíle byla kněžna Odojevská přesvědčena, že kníže Rumjancov Adelaidu miluje a tato — že o tom ví.

* * *

Odpoledne následujícího dne odjížděli už kníže Galicyn s rodinou, Adelaidou a Rumjancovem z nádraží nikolajevské dráhy v Petrohradě. Lev Galicyn měl dva vlastní vagony, kteréž se jen pro něho a na jeho rozkaz do vlaků vřaďovaly; jeden z nich obsahoval salón, druhý oddělené ložnice; z jednoho mohlo se ovšem přecházeti do druhého. V těchto dvou vagonech tedy, zpočátku ovšem v salónovém voze pohromadě sedíce, opouštěli obyvatelé „Světlany“ říšskou residenci, aby na zejtří ráno již súčastniti se mohli při slavnostním vjezdu cara do Moskvy. Za týmž účelem odejely o celých čtyřiadvacet hodin dříve do Moskvy Galicynovy parádní ekypáže a jezdečtí koně s příslušným počtem služebnictva.

Car spal té noci již v letním zámku v Petrovském parku u Moskvy, kdež také Galicyn a Rumjancov vlastní villy měli. I bylo ustanoveno, že Galicyn s rodinou z moskevského nádraží přímo do Petrovského parku odjede a tam ihned k carově družině se připojí. A tak se i stalo.

V moskevském nádraží sestoupili knížata a jejich dámy už v přiměřené slavnostní toilettě do čekajících ekypáží a dorazili k hlavnímu východu z Petrovského parku právě v tu chvíli, kdy car uprostřed velkých knížat Alexandra a Vladimíra z květinového portálu koňmo vyjížděl. Bylo rozkošné letní jitro, plné svěžesti, vůně a jasu. Kolem osvěžená příroda a v popředí jiskřící nepřehledné moře kupulí a bání s planoucími kříži, půlměsíci a řetězy, vrcholem to Moskvy, kteráž spodem ještě v ranní páře se koupala. Na pravo ovládalo ten úchvatný obraz pět obrovských zlatých bání vzdáleného chrámu Spasitele, kdežto v samém středu staroslavný Kreml zlaté hlavy svých kostelů a věží nad bělavou mlhu majestátně vypínal.

A jakou to hudbou vítala svého cara matka měst slovanských!

Jakoby se byla každá věž a každá báň ve zvučnou Aeolovu harfu proměnila, hlaholila nad Moskvou velkolepá, měkká a velebná symfonie několika tisíc harmonických zvonů, že člověk Platonovu harmonii světových těles slyšeti se domníval. Není snadno představiti si v říši zvuků něco majestátnějšího, než takovýto hymnus nesčetných moskevských věží, jehož dojem vrcholu dostupuje, když do něho v přestávkách a s různých stran ještě děla hřímají.

Za takovýchto slavných zvuků jel car ostrým klusem po silnici špalírem vojska a uvolnil krok teprv na samém prahu Moskvy, u velkého triumfálního oblouku, kdež zastupitelstva města, církve, úřadů a vojska hosudara očekávala a pozdravila. Kněžstvo okolních kostelů stálo tu s křišťalovými kříži a svatými obrazy na zlatých a stříbrných žerdích, v těžkých, zlatých a stříbrných, drahokamy posetých mitrách a řízách a vynikalo takto nade všechen lesk vojenských uniforem. Car poživ z rukou purkmistra chleba i soli, vjel zvolna do ulic, kteréž pískem hojně posypány a kvítím vystlány byly. Jako bouře valilo se před ním jásání nadšených davů, kteréž i sesílený hlahol zvonů a hřímání děl přehlušovalo. Car jel městem v řadě samoten a za ním teprv jeli, také koňmo, velící knížata a pobočníci, ostatní pak družina v zadu v ekypážích. Uplynulo asi půl druhé hodiny, než car, s koně sestoupiv, s obnaženou hlavou „svatou branou“ do Kremlu vešel, jehož hlavní, vysoko nad jižní polovici Moskvy rozložené nádvoří záhy na to koňstvem a povozy se vyplnilo.

Knížata Galicyn a Rumjancov, kteří v slavnostním přijetí šlechty súčastniti se museli, odloučili se u Kremlu od dam, kteréž do paláce Odojevských zajely a o polednách do Petrovského parku se vrátily.

Večer, po formální, zahajovací schůzi velkých statkářů bylo ve velkém divadle slavnostní představení, ku kterémuž, aby nával nebyl přílišný, jen ti přístup měli, kdož na učiněné přihlášení od generálního gubernátora vstupenku obdrželi. Ale i přes toto opatření bylo divadlo ve všech prostorách naplněno. Knížata Odojevskij, kterýž také do Moskvy se dostavil, Rumjancov a Galicyn obdrželi pro sebe a své dámy dohromady dvě sousedící lože v prvním pořadí. Dávaly se úryvky z nejoblíbenějších oper a balletů. V přestávkách pozval si car do dvorní lóže vždy některého šlechtice, aby s ním několik slov promluvil. Při třetí přestávce byl k císaři povolán teké Lev Galicyn.

„Mám radost, že vás zde vidím!“ pravil car, když byl Galicyn vstoupil. A porokovav s ním o účelu sjezdu, za jehož předsedu Galicyn byl zvolen, prohodil, když zase opona se zvedala: „Očekávám bezpečně, že se zejtra večer také kněžna a vaše dcery na Kreml dostaví. Tedy na shledanou!“

Pozornost tato, ačkoliv za nejvyšší vyznamenání považovati se musela, nepřišla dámám přece jak náleží vhod. Doufalyť, že se budou moci dát u hofmistra prostě omluvit, což nyní naprosto bylo nemožné. Nejméně byla tím potěšena kněžna Lidie, která vůbec ke dvoru nerada chodila a nyní ještě tu příčinu měla, že bude muset „doma zůstavit“ Adelaidu, kterouž ve svém poněkud přepjatém idealismu sobě, pokud možná, ve všem na roveň chtěla postavit. Avšak dvorní vzduch není sférou, ve kteréž by se podobné libůstky daly provádět, a proto byla Lidie celý následující den jak náleží mrzuta.

Tím spokojenější byl kníže Rumjancov, který si pro svůj účel ihned plán sestavil.

(Pokračování.)

Colbert a Bismarck.

Národohospodářská skizza

od

Jos. Fořta.

Jsou státníci, které proud politicko-ekonomického rozvoje unáší jako třtinu; jsou dále státníci, již silou svého ducha vhánějí onen proud do směrů, v němž bystrozrak jich shledal nejkratší a nejjistější cestu vedoucí k cíli: k mravnímu i hmotnému blahu státní společnosti. První druh neprospívá lidu na prosto, škoditi však může svou nemotorností; druzí, uhodivše na cestu pravou, zajistí státu na celá století hlavní podmínky rozkvětu — chybí-li však, mohou nešťastným experimentem zasadit jedné generaci rány tak hluboké, že z následků jich se nevzpamatují vnuci ani pravnuci.

Doklady k pravdě této podávají velké dva historické momenty v hospodářském rozvoji předních států západoevropských: Francie a Německa. Ve Francii jest to doba neunavného organisatora činnosti hospodářské Jeana Baptista Colberta, doba to, z níž prýští se do dnešního dne ekonomická i duševní síla francouzského lidu; v Německu jsou to Bismarckovy celní a finanční předlohy, o kterýchž se právě v říšském sněmu berlínském rozhodlo. V obou státech vyšlehl z mozku jediného státníka složitý, smělý plán, jenž nekráčel ani cestami souvěkých doktrin, aniž byl rázu přesně eklektického. V jednom bodu, přes to, že rozdíl časový obnáší více než dvě století, se plány obou stýkají úplně, v názoru totiž, že stát sám musí z vlastní povinnosti převzít hospodářskou organisaci pevně do svých rukou. V pohnutkách, prostředcích a účelech se však oba rozhodně liší. K pochopení pravé podstaty Bismarckových předloh a k seznání směrů, ku kterýmž se nese náhlý obrat v hospodářské politice Německa, může nám být tudy zajímavým vodítkem spůsob, jakýmž Colbert položil základy k nynější ekonomické mohutnosti národa francouzského. Stojíť provedení této parallely skutečně za práci!

Bylo po válce 1871; Francie ležela politicky zdrcena u nohou pruského krále, na jehož hlavu posadil Bismarck korunu císaře německého. Sjednocené Německo jásalo. Každý hleděl vstříc nové době a maloval si budoucnost v barvách nejrůžovějších; staré obchody, závody průmyslové a podniky peněžné, jež za války odkázány byly na pouhé živoření, jaly se obor působnosti své se zimničným chvatem rozšiřovat, aby ztracený čas, ušlý výdělek co nejdříve byl nahražen. Práce se dařila a prospěch závodů starých podněcoval k zakládání podniků nových. V jediném Prusku vzniklo r. 1872 přes 500 společností akciových, tedy skoro polovička všech (1267) podniků, které od r. 1801—1874 byly tam založeny; akciový kapitál všech 1267 závodů obnášel $2^1/_2$ milliardy tolarů, z kteréžto sumy $^1/_2$ milliardy připadá jen na společnosti založené r. 1872. Současně dostavil se onen zlatý dešt — pět milliard fran-

couzské náhrady válečné. Větší část obrovských sum těchto, jež Francie splácela s rychlostí obdivu hodnou, připadla k zaplacení přímých výloh válečných a ku stavbě pevností; dále založen fond vysloužilců a tak zvaný poklad válečný; však vedle toho zbylo ještě peněz s dostatek, aby v jednotlivých státech německých prováděny byly velkolepé stavby, různé podniky, aneb větší operace peněžní. Vliv francouzských milliard na peněžní trh a hospodářský rozvoj v Německu byl nad vše pomyšlení zhoubný. Hojnost peněz vedla veškery vrstvy k horečce zakladatelské, rozpoutala chtíč mamonu. V tu dobu spadá ono zimničné zakládání nových a nových ústavů, jemuž v zápětí kráčela divoká bursovní hra o ažio. Kdo měl jen poněkud hotového kapitálu, hrál na bursách, ba na mnoze uvolněn i kapitál fundovaný, vždyť na burse bylo lze vydělat přes noc více, nežli v solidním občanském podniku za celé desítiletí. Však brzy nastal obrat, jehož příšerným věštcem byl květnový krach ve Vídni r. 1873. Produkce za příčinou zdražení všech podmínek, zejména však zvýšení mzdy byla jak ohromnou, tak drahou — odbytu však ubývalo. Ubývalo ho tím více, poněvadž i vývoz Německa utrpěl současně hluboké rány. Hlavním vývozištěm Německa jest trh americký; v Americe však rozzuřila se divoká válka a když tato dospěla ku konci, pustili se Amerikáni s železnou energií do práce k povznešení svého života hospodářského; zavedliť vysoká cla ochranná, uvnitř pak úsilovně pečovali o rozvoj veškeré výroby.

A zatím v Německu? Staré podniky nemohouce, či nechtějíce práci nevýnosnou zastaviti, vyráběly dále. Hromady hotových výrobků rostly, skladiště továren i obchodníků byla přeplněna — však odbyt scházel. Vývoz za hranice klesl, odliv přebytku do Rakouska byl přes všechnu „dobrou vůli“ obchodních smluv nemožný — vždyť zde řádila krise mnohem krutěji, než v Německu samém! — a konsum vnitřní ochabnul. I jakž by neochabnul, vždyť mezi tím nejenom výnos hotových kapitálů, onen hlavní pramen kupní síly lidu, nýbrž i kapitál sám z valné části stal se obětí hospodářského neduhu. Cenné papíry zaznamenané na berlínské burse r. 1872 měly úhrnem základního kapitálu $2^1/_4$ milliardy tolarů; dle kursovního lístku z r. 1872 obnášela však tržní bursovní cena papírů těch $2^3/_4$ milliardy. Však již r. 1874 zbylo na veškerých papírech těchto ceny pouze 2 milliardy, r. 1875 dokonce jen $1^2/_3$ milliardy tolarů. Bylo tedy skorem 1000,000.000 tolarů ztraceno. Zdaž nemusila obrovská tato ztráta zdrtit i kupní sílu všech konsumentů německých? Tito nebyli s to, aby z nahromaděných fabrikátů, jež množství zbytečných, jen za účelem bursovní spekulace do života vyvolaných podniků vyrábělo, aspoň polovinu spotřebovali. A následek všeho? Řada nových podniků klesala v záhubu, strážejíc s sebou i bezčetné podniky staré a solidní. Jsouť obchodní i průmyslové podniky spjaty mezi sebou v dlouhý řetěz, jako byli onino neštastní bojovníci kalicha na pokraji šachet kutnohorských; první husita, shozený v propasť, strhl s sebou i řadu ostatních.

V Německu zavládla bída rozežírající jednu větev za druhou. Jako jest hmotný nedostatek jednotlivce zdrojem nemocí tělesných, ba nezřídka i pohromou síly mravní, tak jest hospodářská bída státu pramenem těžkých neduhů politických, ba někdy i zdrojem národní demo-

ralisace. V Německu jeví se ona nemoc v rozvoji nauky socialistické. Nemocí nazván budiž socialism jenom potud, pokud vůbec lze každou velkolepou krisi v organismu národa ba celého lidstva přirovnat k chorobě tělesní; jsouť i choroby jen následkem rozvoje nepřirozeného. Byla-li nepřirozenost operací, byť i bolestnou, odstraněna, zavládne v organismu zdravý, přirozený život. Nechceme tuto rozbírat ani oprávněnost, ani možnost provedení zásad nauky socialistické; jisto však jest, že v Německu následkem nepřirozených poměrů hospodářských zmohl se socialism tou měrou, že orgány, kteréž na trvání nynějších poměrů společenských hluboký mají zájem, naplňuje ať právem či neprávem, skutečnou bázní. Pocit ten vzrostl až do krajnosti, když jednotlivé výstřelky socialismu sáhly rukou vražednou až na samého představitele „Německa sjednoceného". Útok podniknutý dvakrát po sobě na život stařičkého císaře Viléma vyburcoval všechny ty elementy, kteréž jako netopýři a sovy před leskem vycházejícího slunce počaly již zalézat před září mohutnějícího liberalismu do tmavých koutů, a po celém Německu znělo to jedním hlaholem: „Něco se státi musí!"

A toto „něco" se stalo. Jest to obrovitý plán Bismarckův na znovuzřízení celé hospodářské budovy Německa. Že vedle zřízení hospodářského směřuje se k účelům politickým, ba že tyto jsou onomu pobídkou hlavní, pochopí čtenář z vývodů pozdějších. Bismarck si dříve, toť vlastní jeho doznání, věd politicko-ekonomických nevšímal. Teprv když francouzské milliardy nadělaly v Německu nemenší spousty, než pruské žoldáctvo dvě leta před tím na nivách Francie, jal prý se pilně hloubati ve vědě národního hospodářství, hodil „doktrinářské nauky" mezi staré haraburdí, vypracoval si vlastní svou „soustavu" a došel k poznání, že jenom železným její provedením lze Německo přivésti a udržeti na stupni blahobytu a moci politické. Pozoruhodno, že obrat v názorech Bismarckových nastal během krátkých tří let. Ještě r. 1875 byl náhledů zcela opačných; vysloviltě se tehdá v německém parlamentu, že dlužno „celní tarif německý co možná zjednodušit, zbaviti jej všech nízkých a zbytečných položek, a přidržeti se jen několika zhola nezbytných cel ochranných." Koncem lonského roku, když o vánocích v listu k spolkové radě poprvé začal plány své rozvinovati, octnul se Bismarck k názorům svým z r. 1875 v odporu přímo kontradictorickém a již tato nápadná změna u muže tak starého, zkušeného a bez odporu i vysoce nadaného jest velice pro ryzost a přesvědčení jeho pochybnou.

Nuž a v čem záleží ta Bismarckova soustava hospodářská? Německá celní a obchodní politika pohybuje se od počátku devatenáctého věku tím směrem, že hleděla hospodářskému rozvoji pokud možná uvolniti cestu, že odstraňovala překážky, jež postup jeho zdržovaly; bylo to období — nehledě k malým vyjímkám — mírné ochrany celní co prostředku vychovacího. Doklady toho vidíme již r. 1816 za krále Viléma v uvolnění pozemků, v povznešení rolnictví a podporování průmyslu, dalších dokladů podává zákonodárství všech států spolkových a konečně samo zřízení celní jednoty, kteréžto dílo zbudováním říše německé r. 1871 dosáhlo zatímního svého vrcholu. Politiku tu naznačují nejlépe výše uvedená slova Bismarckova: snaha po zjedno-

dušení sazby celní, odstranění zbytečných položek nízkých a ponechání jen několika nezbytně nutných cel ochranných.

Dnes však Bismarck obrátil. Politicko-ekonomický plán, jenž obsažen jest v osnově nového celního tarifu a osnovách berních, o kterýchž v německém parlamentu právě rozhodnuto, chová v sobě tyto základní myšlenky: Celní oprava musí kráčet ruku v ruce s opravou berní a finanční; cla musejí nejenom chrániti průmysl a domácí výrobu vůbec, nýbrž i vynášet státní pokladně; čeho pak nevynesou cla, musí být dosazeno výnosem daní nepřímých. Proto: *a*) dlužno ze všech předmětů k nám z ciziny dovážených — vyjímaje některé průmyslu německému nezbytně potřebné suroviny — vybírati clo; *b*) dlužno dále dosavadní průmyslové clo ochranné zvýšiti tou měrou, aby soutěž cizích výrobků s německými producenty zhola byla nemožnou; *c*) dlužno uvalit, po případě zvýšit v podobě cla finančního nepřímou daň na všechny potraviny, jako kávu, rýži, čaj, víno, pivo, sůl atd. z ciziny do Německa přivážené, aby příjmy státní pokladny co nejvíce byly rozmnoženy; *d*) dlužno k ochraně německého rolnictva stížit po případě zamezit přivážení cizích plodin zemědělských a sice v první řadě zavedením cla z obilí, dobytka a dříví; *e*) dlužno vedle toho celním tarifem (§. 5) vtisknout do silné pravice vlády německé břitký meč cla ritorsního čili odvetného, aby kancléř mohl každým okamžikem podniknout vítěznou válku celní s kterýmkoli státem sousedním, jenž by se opovážil hospodářských zájmů svých na úkor Německa hájiti; *f*) dlužno konečně reorganisovati a zavésti daně nepřímé, v první řadě daň z tabáku a z piva, aby říše — tedy Prusko — majíc v říšské pokladně s dostatek příjmů nejen ze cla, nýbrž i z daní nepřímých, od říšského sněmu a jednotlivých států — kteréž až dosud platí na potřeby říšské tak zvané matrikularní příspěvky — stala se finančně neodvislou a podtětím snah partikularistických jednota říše i politicky pevněji byla skována.

Vodící tyto myšlenky naznačeny jsou, byť i na půl slova, hned v prvních větách důvodní zprávy, kterouž Bismarck 13. dubna 1879 zároveň s celním tarifem předložil říšskému sněmu. „Celní tarif“ — dí se ve zprávě — „kterýž německá říše převzala od celní jednoty, nevyhovuje za nynějších změněných poměrů ani ve finančním ani v národohospodářském ohledu oprávněným požadavkům. Neměla dřívější celní jednota téměř žádných potřeb finančních. Poměry se však změnily: na místo staré celní jednoty vstoupila německá říše s velikými vydaji; dříve vyplácela celní jednota členům svým podíly z přebytku, dnes musejí platit jednotlivé státy na potřeby říše příspěvky matrikularní. Poměr tento dlužno změniti . . .“

Nuž a změna záleží v osmi uvedených punktech.*)

*) Chtějíce čtenáře seznámiti hlavně s duchem materiálu, vystříháme se zúmyslně nakupování dlouhých řad čísel. I v příčině jednotlivých položek předlohy nového tarifu německého obmezujeme se tuto na vytčení cifer nejnutnějších, tím spíše, poněvadž jednotlivá čísla, než-li se stane předloha platným zákonem, mohou doznati ještě nějakých změn. Předlohou Bismarckovou navrhuje se zvýšení zejména těchto cel průmyslových: Při železném plechu z 0 na 5 mark, drátu z 0 na $2\frac{1}{2}$—3 marky, jemném zboží ocelovém ze 24 na 60 m., z příze bavlněné ze 12, 24, 36 m. na 12, 18, 24, 30, 36, 39,

Bylo by chybou, kdyby se kdo při rozboru politicko-ekonomických snah postavil na jednostranné stanovisko některé z hospodářských theorií. Chybu tu vidíme zejména v jisté části veřejného tisku a nedivíme se jí nikterak. Jako v politice, tak i v otázkách celních a hospodářských vůbec, rozděleno jest časopisectvo denní ve dva veliké tábory, ovšem s odstíny barev veškerých, a při rychlosti, s jakou nuceno jest pracovati, nemá ani času, aby posuzovalo veliké úkazy jinak, než z vlastního jednostranného stanoviska. Následek toho jest, že za tím co v jednom táboře, mezi zastanci cla ochranného, zpívají se na Bismarcka co neomylného mesiáše nadšené hymny, zatracuje tábor druhý, přívrženci to svobody obchodní, veškeré kroky jeho co egyptskou metlu, vida již Německo, ano řítí se neodolatelně v propast záhuby. Oba tábory na okamžik zapomínají, že žádné z obou theorií v celní politice nemožno ve všem všudy přikládat platnost naprostou, právě tak jako nelze, aby vědec k vůli analysi zamítal zhola methodu synthetickou, či naopak; zapomínají, že jediná politika celní sama o sobě není sto, aby povznesla národ k hmotnému i duševnímu rozkvětu, nýbrž že vedle cla jest tu ještě celá řada jiných cest a prostředků, kterýchž současně musí státník použíti, má-li práce jeho opravdu hluboké zapustit kořeny. Nuž a právě toto bylo nám pohnutkou k přirovnání nynějšího ruchu v říši německé ku obrovské práci, kterouž ministr Colbert již před dvěma sty lety dal základ k dnešnímu lesku a ekonomické síle státu francouzského.

V běžných názorech platí ministr Ludvíka XIV. Jean Baptiste Colbert za stvořitele pověstného merkantilismu, či též colbertismu. Bedlivější pátrání nás poučí, že na díle, které korunoval Colbert svojí soustavou, pracovali též Richelieu a Mazarin; jeť život člověka jediného příliš krátký, než aby veliký proces ve velkém národě propracoval jednotlivec ve všech podrobnostech až do konce. Richelieu položil jisté základy, Mazarin na nich pokračoval a Colbert, jeho žák, spjal železnou svojí silou vše to v soustavu, dodav kulturně-politické škole obou svých předchůdců zákonodárstvím pevnou konstrukci. Základními větami školy té bylo: z povinnosti státu musejí býti probuzeny, rozvinuty

---

42 a 48 mark, při zboží skleněném z 0, 4, 24 na 4, 8, 16, 24 a 30 mark, při nástrojích ekonomických, hudebních atd. ze 6 na 30 mark, při strojích z 0 na 8 mark atd. Cla finanční pak zavádí a zvyšuje předloha následovně: při kávě surové (vše za 100 kilogrammů) ze 35 na 42 marky, při kávě pálené z 43 na 50 m., při čaji ze 48 na 100 m., rýži ze 3 na 4 m., lihu z 36 na 48 m., vínu ze 16—24 na 24—48 m., petroleji z 0 na 6 m., pivu z 0 na 6 m. a soli z 0 na 12·80 mark. Důležitými cly na výrobky a plodiny zemědělské uvaluje se: na chmel za 100 kilogrammů 20 mark, na pšenici, oves a luštiny 1 marka, žito, ječmen a kukuřici 0·5 m., slad 1·2 m., řepku 0·30 m.; dále na dobytek: z koně 10 m., býka neb krávy 6 m., vola 20 m., vepře 2·50 m. atd.; konečně z dříví stavebního, ze sprostých výrobků dřevěných, z dřevěného nářadí atd. od 0.10—40 mark. Zmíněný §. 5 celní sazby, kterýmž se Bismarckovi uděluje moc, každým okamžikem zahájiti s některým sousedním státem celní válku a kterýmž se celý tarif vůči cizině prohlašuje vlastně za sazbu minimalní, ustanovuje: Na veškeré zboží, přicházející z těch států, které v celním a obchodním ohledu chovají se k Německu nepřízniveji než ku státům jiným, může být pouhým nařízením císaře se svolením spolkové rady přívozní clo o 50 (původně navrhováno 100) procent zvýšeno.

a vedeny veškeré síly, kteréž Francii ve vědě, literatuře, umění a živnostech povznésti mohou nad ostatní národy a zajistit jí vůdcovství evropské. — Za tím co Richelieu a Mazarin obraceli hlavní zřetel k činnosti umělecké a literární, vrhnul se Colbert s všestranností neunavného ducha svého na činnost ekonomickou. Za něho dosáhl merkantilism — jehož kořeny zapuštěny ostatně hned po pádu prvního předchůdce pozdějších fysiokratů, ministra Sullyho — svého vrcholu. Přední zásady theorie té spočívají v následujícím: Hlavní úlohou státní správy v ohledu hospodářském budiž, aby množství drahokovu v zemi vzrůstalo. Čím více drahokovu, tím větší zámožnost, tím větší blahobyt; proto: nekupovat výrobky z ciziny, aby peníze nevycházely ze země, ale naopak prodávat vlastní výrobky v cizině, aby z ciziny co nejvíce peněz přišlo do země. Tedy žádný import, ale tím větší export. Obyvatelstvo musí být k všestranné výrobě průmyslové i umělecké vychováno; výroba domácí musí poskytovat nejen vše to, co se v zemi spotřebuje, nýbrž musí nadbytek výrobků svých vyvážeti za hranice a činiti si tak poplatnými národy ostatní.

Zásadní theoretické chyby jednotlivých názorů merkantilních byly již bezpočtukrát dokázány a objasněny, praktický následek oné soustavy vychovací, kteráž celní politiku Colbertovu ve všem všudy sledovala, vidíme však podnes na hospodářské síle francouzského národa. Colbert podřídil vše rozkvětu francouzského průmyslu. Pro výrobu zemědělskou v soustavě jeho místa nebylo — přiřčenať jí pouze úloha, aby ostatní odvětví zásobovala potravou. Těmto věnována pozornost veškerá. Aby živnostník a průmyslník ve spojení s umělcem laciněji mohl vyráběti, překažen vývoz obilí, zakázán z části přívoz cizích fabrikátů, na ostatní pak uvalena vysoká cla; za to však vývoz vlastních fabrikátů podporován premiemi a zlepšováním prostředků dopravních; berní soustava vedena k tomu, aby kapitalisté a velký průmysl stíženi byli co možná nejméně, aby kapitál neutíkal ze země. Všude podporován luxus a sám dvůr kráčel v ohledu tom příkladem svým v popředí, neboť vydaje luxusu považovány za vydaje produktivní.*) Colbert nebyl ve vychovací své činnosti nikterak jednostranným. Staraje se o vypěstování živnostenské i průmyslové výroby, o zdokonalení, povznešení a uspořádání ruchu uměleckého, o upravení poměrů obchodních i soukromoprávních, věděl dobře, že všechna snaha nepomůže pranic, nebude-li vše spočívati na solidním podkladu finančním. Před Colbertem byly finance státní na mizině; jeho předchůdce Fouquet uzavřel za 171 mill. půjček, z nichž stát platil ve skutečnosti 15—18%. Činnost Colberta v upra-

*) Toť byla ovšem zásadní chyba. Zajímavý jest v ohledu tom citat: „Luxus pohlcuje kapitalie, plodí marnivou přepjatost, otřásá poměry majetkovými a rozpaluje vášně těch, kterým nedostává se ani potřeb nejnutnějších. Křesťanství i filosofie zatracují luxus se stanoviska mravního; národní hospodářství odkrylo zhoubnou jeho působnost s hlediska výroby. Nelzeť prospěti tím, co člověk ztráví, nýbrž jen tím, co uspoří; jenom hospodárnost tvoří kapitály a množí tak všeobecnou produkci. Jednoduchost v životě, pilnost, pracovitost, nejvyšší mravní i duševní vzdělání — toť jsou obrazy, jež dlužno lidu stavěti na oči. Richesse oblige!“ Emil de Zaveleye v nedávné řeči své „o demokracii a socialní politice“ přednešené v král. belgické akademii.

vení finančních a berních poměrů jest tak obdivuhodnou, že by věru obzvlášť vzhledem k poměrům rakouským zasluhovala zvláštního pojednání. Výsledek neúmorné jeho práce záležel v tom, že veřejný dluh snížen byl na 32 mill., daně pak, přiměřeněji rozdělené, vystoupily z 89 na 115 mill. Vším právem nazval Richelieu finance bodem Archimedovým, s něhož možno hýbati světem — a Colbert význam slov těch pochopil úplně. Věděltť, že ku zvýšení příjmů jest nezbytně třeba čilého ruchu výrobního v oborech veškerých.

Tísnící cla finanční zrušena, celní šraňky v jednotlivých provinciích stejnoměrně urovnány, průvoz zboží určeného za hranice uvolněn; zakládány nové komunikace, stavěny přístavy, velká průvozní skladiště (entrepôty), průplavy vodní a současně zavedena v obchod zákonodárstvím co nejpřísnější kázeň. Colbert vyvolav do života nové odvětví inženýrské, stavbu lodí, jest do jisté míry zakladatelem nynějšího francouzského loďstva. Před Colbertem křižovalo 20.000 lodí v obchodu světovém; z těch náleželo 15000 Hollanďanům, Francouzům pak asi 600! Colbert poměr ten skoro obrátil a jakou pozornost věnoval obchodu námořskému, svědčí ta okolnost, že Napoleon praviv: středozemní moře musí být mořem francouzským! — opětoval jen myšlenku bourbonského ministra. Ba za Colberta vzniklo i přesvědčení, že Francie musí se zmocniti Egypta, aby odtud vládla obchodem východním, a Francouz Jaques Savary byl první, jenž už tehdá naléhavě radil Ludvíku XIV., aby dal prokopati průplav suezský. Za dvě stě let po tom byla skutečně velkolepá práce tato dle francouzských plánů a většinou francouzskými penězi provedena a jenom nezručnosti vlády Mac Mahonovy lze připsati na účet, že Angličanům tajně se podařilo skoupit před nedávnem větší díl suezských akcií.

Jiným důkazem bystrozraku a vychovatelské dovednosti Colbertovy jest obchodní a hospodářské jeho zákonodárství. Jeho édit de commerce z r. 1673 udržel se až do prvního desítiletí našeho věku, jeho ordonnance sur les eaux et forêts z r. 1669 až do r. 1827 a i potom přešlo takřka vše ze starých kodifikací do zákonů nových. V obchodních jeho ustanoveních vidíme nejjasněji vodící myšlenku vychovatelskou: všude žádá se se železnou přísností kupecká i živnostenská solidnost, ba podvodným kridatorům vyhrožuje se až trestem smrti! Netřeba ani podotýkat, že Colbert se při tom neštítil žádných prostředků policejních,*) přes to však hned na druhé straně pečoval o to, aby průmyslnictvo samo, dospěvší státním vychováním na stupeň jisté dokonalosti, samo staralo se o vlastní své zájmy. Dospělým ihned povolil uzdu. Tak byl Colbertem již před dvěma sty lety založen conseil de commerce, v němž zasedali obchodníci i průmyslníci, scházejíce se každých 14 dnů k poradám, jimž sám král musil předsedati. Conseil de commerce možno právem nazvati základem slavných obchodních komor francouzských, jež na př. v Rakousku zorganisovány a sice dost jednostranně teprv r. 1850!

---

*) Colbert trestal citelně lenost a odměňoval píli. Uslyšev jednou, že dělníci továrny v Chevreuse tráví celý den v hospodách, vydal jednoduše rozkaz, aby se dělníkům pod přísným trestem neprodávaly ve všedních dnech pokrmy a nápoje leda v hodině polední.

Vedlo by nás daleko, kdybychom rozebrati chtěli celou obrovitou činnost francouzského ministra. Ovšem, politické poměry tehdejší doby byly mu nad míru příznivy. Před Colbertem zaujímala Francie asi páté místo v pořadí národů. Však už za jeho působení klesalo Španělsko i Portugalsko — země tyto jsou ostatně nejvýmluvnějším dokladem o mylnosti jednostranné theorie merkantilní; z krajin zámořských přiváženo tam veliké množství drahokovu, však blahobyt národní klesal — nepřátelství pak mezi Anglií a Hollandskem mohlo Francii jen posloužiti, neboť duobus litigantibus tertius gaudet. Nejhůř to ale dopadalo v Evropě střední, kdež třicetiletá válka nadělala spoust nezměrných. V Čechách, jedné z nejbohatších zemí střední Evropy, v zemi to, jejíž kultura tehdá už mocným krokem razila si cestu na kolbiště s národy nejvzdělanějšími, zbylo na konci války třicetileté ze 732 měst jenom 130, ze 30.700 vesnic jen 6000 a z 3 millionů obyvatelstva jen 780.000! Tak dělo se více méně i v zemích ostatních a vedle toho byl střed Evropy neustále znepokojován návaly osmanských hord. Tomuto příznivému skupení poměrů a neunavné píli nadaného ducha Colbertova lze připsati, že jeho dílo zapustilo ve Francii tak hluboké kořeny. Křivdí se Colbertovi, prohlašuje-li se za vynálezce, ba za vtělenou soustavu naprostého protekcionářství. Protekcionism v celní politice vyvinul se již před ním v Anglii, Benátkách a jinde. Nicméně chybují však druzí, kdož prohlašují jej za tajného či zakukleného přívržence obchodní svobody, uvádějíce na doklad paměti hodné memorandum, kteréž Colbert psal v příčině obchodní smlouvy francouzsko-anglické. Ustálený úsudek o Colbertovi zněl bý spíše takto: státník ten nebyl doktrinářem; nezabředl, jako se to pohříchu děje i v našich dnech se strany mnohých, již na titul státníků činí nároky, do pouhých hesel té či oné theorie, aby pak k vůli heslu zapomněl na věc. Colbert vytknul si za účel života vypěstovat ve Francii zdravý, lepotou výrobků, vzděláním, dovedností a vkusem dělnictva nad veškery národy vynikající průmysl; průmysl, jenž proniknut jest do všech vrstev činností uměleckou; obchod, jenž do šíře i hloubky předstihuje žárlivé konkurenty, aby pomáhal francouzskému národu nad průmyslovou činností celé Evropy držeti nadvládu; výrobky francouzské práce, francouzského ducha, aby dosazeny byly na trůn světa výrobního, aby vévodily, ubíjely a ssály ze všech svých manů tuk ve prospěch Francie. Jeho system celní, jeho obchodní a živnostenské zákonodárství, jeho bezčetný počet průmyslových a uměleckých škol, jeho akademie, stálé výstavy a musea, jeho řady učitelů, státem podporovaných umělců a množství orgánů dozorčích — — to vše mělo být armadou, jíž uloženo, aby souverenity francouzské výroby hájila. V čem Colbert chybil, jest dnes po dvou stech letech jasno. Však chyby ty nebyly nikdy s to, aby síly, Colbertovou vychovací methodou rozpoutané, vrátily se v starou dřímotu. Vystřelenou kuli z hlavně nemožno již odvolati. Probuzení tak obrovského množství sil ve všech vrstvách obyvatelstva, probuzení jich k práci, dále pak vzdělávání, upravování a odměňování práce, to vše musilo hospodářskou i politickou sílu země zvýšiti. Přes veliké sumy peněz, které pohltily války a rozmařilý život králů francouzských, vzrůstal blahobyt Francie vůčihledě. Símě zasazené Richelieuem, vypěstováno hospodářskou pedagogikou

v tak mohutný strom, že do dnes kráčí Francie v industrielním a finančním ohledu právě tak jako v otázkách svobody politické v popředí národů veškerých.

(Dokončení.)

ROZHLEDY
v literatuře, umění a vědě.

Ruská literatura.

Slovanská myšlenka stává se na Rusi skutkem nejen v politice, jež nespadá v obor naší úvahy na tomto místě, nýbrž i v literatuře. Překvapující jest v poslední době vývoj slavistiky na Rusi, nejen počtem děl, nýbrž i velkou vědeckou cenou. Není to snad diletantism, s nímž se setkáváme, jehož povrchnost mívá jen chvilkovou cenu, nýbrž reální práce ve všech oborech vědy slovanské.

Každý pokrok vědy slovanské na Rusi značí zároveň i nové vítězství slovanské myšlenky. Boj mezi přívrženci strany „jevropejčikov,“ neb liberální či radikální, jak se také zove, a přívrženci strany slovanské byl tužší, než se domníváme a domohla-li se strana slovanská převahy i velkého politického vítězství, není tím ještě řečeno, že boj ten jest již dobojován. Boj ten neplatil jen zásadám politickým, nýbrž přenešen i na pole písemnictví tou měrou, že literární měsíčníky, jako jsou moskevská „Beséda“, petrohradská „Ruskaja Beséda“, „Denj“, „Zarja“ nebyly čteny aniž oceňovány se strany „jevropejčiků“ a tuhý vedly zápas za slovanskou ideu s „Dělem“, „Slovem“ i „Věstníkem Jevropy“. Věstník ten však v době poslední změnil již směr svůj a velikou věnuje pozornost věcem slovanským a přináší studie a úvahy Pervolfovy, jako v květnovém svazku „Rakouští Slované r. 1848 a 1849“, práce Pypinovy a jiné.

Literární předáci jako Bědinskij, Pisarev, Dobroljubov, Boborykin, Šelgunov a jiní, hájící tvrdošíjně zásady „jevropejčiků“, všímati si počali slovanské vědy a seznamovati se s Chomjakovem, Kirějevem, Aksakovem, Samarinem, Danilevským, Lamanským, Hilferdingem, Pogodinem, Dostojevským, Majkovem, Boďanským, Budilovičem a jinými teprve v době nejnovější. Arci „puška nevesiňská“, válka srbská a černohorská a mohutná jednomyslně se manifestující vůle národa přičinily mnoho k řešení sporu. Tím vřeleji dlužno vítati zjevy literární, jež kladou pevný základ vědění slovanskému a s tím zálibě a sympatii s věcí slovanskou.

Významné v tom ohledu jest dílo slovutného znalce slovanských literatur a neunavného pisatele o otázkách a věcech slovanských, A. N. Pypina, jenž dokončil s pomocí V. D. Spasoviče: „Istoria slavjanských literatur“, jehož první část vyšla v Petrohradě a druhá k tisku jest připravena. Obě ty části obsahovati budou dějiny literatur všech

slovanských národů vyjma ruský; dějiny ruské literatury vyjdou o sobě později. Ve vydané části pojednává se v úvodu o významu slovanského písemnictví se stanoviska lidské civilisace a podávají se národopisná a statistická dáta o slovanských kmenech, přehled historie starých Slovanů, rozdíly i přehled slovanských nářečí. Počátek činí literatura bulharská co nejstarší ze slovanských, jejíž zakladateli byli sv. Cyrill a Methoděj. Dále následují podrobné dějiny literatury srbské a chorvátské se všemi jejími odvětvími. Poslední ve vydaném dosud díle jsou dějiny literatury jihoruské a haličskoruské, pokud byla samostatnou. Dějiny literatury českoslovanské vyjdou v části následovní. Dějiny jednotlivých literatur slovanských předcházejí dějiny politické. Spisovatel praví sice, že úkolem jeho díla jest: „podati všeobecný přehled čtenářům, kteří nejsou odborní znalci literatury a spolu návod, vysvětlení hlavních věcí a možnosť dalšího studia těm, kteří blíže hodlají se seznámiti s tímto předmětem". Ve skutečnosti podává však spisovatel daleko více. Mnohé otázky a podrobnosti probírány s takovou všestranností a kritikou, že nejen neodborný čtenář ale i odborný znalec najde v díle Pypinově mnoho nového a zajímavého. Kniha ta vyjde za nedlouho i v překladě srbském.

Studiem celého Slovanstva, avšak v jiném směru zanáší se též dílo A. Budiloviče: „Pervobytnyje Slavjane v jich jazykě, bytě i ponjatijach po dannym leksikaljnym. Izslědovanije v oblasti lingvističeskoj paleontologiji Slavjan." Díla toho vyšla dosud ve dvou svazcích první část v Kijevě. Myšlenka Budilovičova jest zcela zvláštního druhu, avšak velká a provedení její pracné a nesnadné. Jak již titul svědčí, obral si spisovatel za úkol jazykovým materiálem slovanských národů propracovati se k obrazu jazyka, života i názorů starých Slovanů. Od doby, co založena škola porovnávacího jazykozpytu pracemi Vil. Humboldta, Joh. Grimma, Potta a j., osvědčila se pravdivost výroku, že jazyk jest nejstarším letopisem národů a tudíž i lidstva. Jazyk, jak připomíná spisovatel, jest souvěkovec mohyl, kostí a zbraní dávných dob; svou výrazností však daleko předčí nad němé tyto památky minulosti. J. Grimm ukázal, že dějiny slov jsou nejnázornějším materiálem dějin lidského života, pojmů a názorů. K poznání událostí pozdějších dob mají historikové dosti rozličného materiálu, o nejstarších dobách vývoje národního nezachovaly se však takměř žádné památky a první stránky dějin slovanských národů zůstaly prázdny. Vyplniti je může jen jazykozpyt. Byť i nemohl udati jednající osoby, byť i obejíti se musil ve svém vypravování bez jmen osobních; přece dovede pověditi mnohé o mnohém. Může vyjeviti prvotní způsob života národu, jeho mrav i zvyk, jeho vnitřní snahy a svazky s jinými národy; vylíčení to může být tím správnější a podrobnější, čím hlouběji vnikne se ve smysl jazyka, v jeho poměr k národnímu životu, a v smysl jazyka pronikne se tím hlouběji, čím vydatnější budou prostředky při porovnání jazyků a nářečí příbuzných.

Spisovateli bylo nejprvé prozkoumati celé spousty lexikálního materiálu, z něhož vyhledal nejvhodnější. Vybrav ze slovníku a jiných děl na 4000 slov, jež dle jeho náhledu sloužiti měla přesnějšímu nástinu historickému a etnografickému původního Slovanstva, pustil se do ne-

snadného úkolu určiti poměrnou starožitnost, smysl slov těch i oněch pojmů. V určování tom řídil se spisovatel etymologií slov, kde byla jasná, významem slov v různých nářečích, porovnáním homonym a p. Pro jisté pojmy jsou tatáž slova ve všech slovanských jazycích, pro jiné pojmy tatáž slova jen v jistých skupinách jazyků a pro ještě jiné rozdílná slova ve všech jazycích. Spisovatel táže se: zdaž neodpovídají tyto tři skupiny slov třem různým epochám v životě slovanských národů? Po vědeckém rozboru otázky té provádí spisovatel genealogické roztřídění slov a dělí svůj materiál v tři skupiny, epochy slov praslovanských, tvořících nejstarší vrstvu jazyka, slov staroslovanských ze středního věku a slov novějších vrstev.

V prvním, linguistickém oddílu probírá spisovatel přes tisíc slov týkajících se přírody a soudí dle nich o fysickém i myšlenkovém obzoru Praslovanů. Druhý, historicko-zeměpisný a národopisný oddíl, obírá se výsledky předešlého, hledě k historickému zeměpisu, národopisu, národní psychologii a kulturní historii Slovanů. Co se týče následků bádání toho hledě k charakteristice praslovanského území, dokládá spisovatel, že nejen neodporují historickým udáním o starých Slovanech v severozápadě Skithie Herodotovy a Sarmatie Ptolomeovy, nýbrž udání ta co nejvíce i podporují. Myšlenkový obzor Praslovanů byl dle spisovatele tak rozsáhlý jako fysický. Spisovatel dovozuje, že jim bylo známo přes sto divokých i kulturních rostlin a přes sto zjevů z říše zvířat. Mnohá jména jich mohla se dostati k Slovanům jenom historickým příbuzenstvím a stykem s národy na východě a jihu.

Spisovatel probírá i poměr linguistických epoch k chronologii a přichází k těmto výsledkům: Jest-li že dle svědectví historických doba přesídlování z původní vlasti Slovanů spadá v první věky křesťanské, tož epocha praslovanská spadá v doby předcházející a epocha staroslovanská v následující. Století IX. a X. jest dobou, kdy vznikaly a o sobě vyvinovati se počaly státy slovanské, církve a literatury, v době té počíná třetí epocha linguistická.

Následující část bádání prof. Budiloviče obsahovati bude rozsáhlý materiál k porovnávacímu slovníku všech slovanských jazyků, jenž velmi usnadní příští práce slovanských jazykozpytců. Poslední část práce Budilovičovy obsahovati bude souvěký národopis slovanský.

O Berezinově obsáhlém díle „Chorvatija, Slavonija, Dalmacija i Vojennaja Granica“ měli jsme již jednou příležitost se zmíniti. Nyní vyšlo v úplnosti a možno posoudit jeho velkolepé založení. L. V. Berezin byvší dlouhá léta ruským konsulem v Řece, měl příležitost z autopsie seznati a studovati poměry, v nichž žije národ chorvátský. Pět roků pracoval Berezin na díle svém, jež nyní v dvou objemných knihách spatřilo svět. Dílo jeho jedná o všech stránkách národního života Chorvátů a Srbů v trojjediném království a založeno jest na této osnově: Na prvním místě nalézáme zeměpisný a statistický nástin zprvu uvedených zemí a dále pojednává se o Chorvátsku a Slavonii: o administrativním jich zřízení s nástinem státních soustav v Rakousku, jež měly účinek na správu Chorvátska a Slavonie, po tom následuje zřízení soudní, průmysl a obchod, stav měšťanstva, selského obyvatelstva a šlechty s historickými jich sudbami, stav národní osvěty s nástinem současné

chorvátské literatury, poměry náboženské a dějiny katolicismu a pravoslavie v Chorvátsku a Slavonii. Vše to zahrnuto jest v dílu prvním, k němuž připojena jest důkladná mapka jihoslovanských zemí Rakousko-Uherska. Druhý díl pojednává stejným spůsobem o Dalmácii a Vojenské hranici a obsahuje dále obšírný historicko-archeologický popis Dalmácie jak pevniny tak i dalmatských ostrovů s historickým nástinem veškerých jednotlivých částí, jež v dějinách samostatně vystupovaly. Dále obsahuje díl ten obšírný národopis všech čtyř zemí jihoslovanských v Rakousko-Uhersku, kdež jedná se o bájesloví jihoslovanském, o domácím životě, zvycích a obyčejích, pověrách a pořekadlech, hrách a p. Spisovatel přichází k tomu úsudku, že život prostého obyvatelstva srbského a chorvátského velice se podobá životu a spůsobům prostého obyvatelstva na Rusi. „Mezi národnostmi chorvátskou a ruskou“ — praví spisovatel — „jest těsný svazek, jenž má tím větší význam, že nezakládá se na myšlence státní, alebrž na skutečnosti životní, že vyplývá ze samého života národa“.

Od Nikolaje Ivanoviče Pavliščeva vyšla ve třech dílech historická studie z polských dějin: „Polskaja anarchija pri Janě Kazimirě i vojna za Ukrajinu 1592—1699“. K spisu tomu připojena jest mapka zemí polských a sousedních oné doby a osm podobizen. Pavliščev obral si za životní úkol studium polských dějin a činnosť jeho v tom směru došla již nejednou vřelého ocenění. Po „Polské anarchii“ vyjde nyní dále „Sedmicy poljskago mjateža 1861—1864 g.“ s nástinem dějin od pádu Polska, po té „Poljša do ljublinskoj uniji“ a konečně „Poljskaja anarchija pri trech poslědnich Augustach“. Tímto spůsobem projedná Pavliščev v spisech celé dějiny Polska. „Sedmicy poljskago mjateža,“ jak se sděluje, jsou již v tisku a vyjdou co nejdříve. Zajímavé jest líčení vnitřních poměrů polských, jichž Pavliščev nad jiné jest znalcem. Tak praví již na počátku prvního dílu: „V dvanáctimillionovém národě jediná jen vrstva čítající od 500 do 800 tisíc duší tvořila sama svobodnou vládu a prohlašovala vznešené principy volnosti, rovnosti a neodvislosti národa: byla to šlechta, původu dle Szajnochy neslovanského; ji jen nazývají polští a cizí spisovatelé národem; národ vlastní tvořil však kastu chlopů t. j. otroků. Mezi šlechtou již v dávných dobách utvořily se dvě třídy: starší a mladší bratří. Menšími bratry nazývali chudobnou šlechtu nosivší šedé župany, od nichž dáno jí též jmeno „szaraczkowa“. Starší bratří byli bohatší velmoži, z nichž někteří umínili si přetrhnouti pásky bratrství se šlechtou a utvořiti zvláštní vrstvu. Sigismund I. Jagellonský opíral se tomuto různění šlechty, avšak aristokratický duch velmožů prosadil zřízení vyšší než šlechta vrstvy, magnátů, kteří vlastně potom vládli Polskem, sami podnikali výpravy za hranice a jejichž dějiny jsou dějinami Polska.“

Šťastnou dlužno nazvati myšlenku slovanského spolku kijevského vydávati ročně sborník vynikajících prací z oboru slovanské vědy a šířiti jím znalosť o Slovanstvě. Pěkný výběr obsahuje: „Slavjanskij ježegodnik, sbornik statej po slavjanověděniju za god 1878“, jenž vyšel redakcí N. Zaderackého. Sborník ten obsahuje deset prací, z nichžto jedna jest pojednání professora N. A. Popova: „Avstrijskaja publicistika pred ovedenijem dualizma“. Jest to s neobyčejnou bystrostí ducha

sepsané studium o rakouských poměrech od r. 1840 do 1867. Spisovatel probírá v něm veškeré otázky národní a politické, jež hýbaly Rakouskem a osvětluje je publicistickými staťmi Palackého, bar. Helferta, Deaka, Eötvöse, hr. Harracha a mnohých jiných. V práci prof. Budiloviče shledáváme se s pěvcem Růže stolisté, Ladislavem Čelakovským. Budilovič podává v ruském překladu jeho dopisy vynikajícím osobnostem na Rusi zaslané a dosud nikde neuveřejněné, v nichžto o Slovanstvu a Rusku se pronáší; k těmto připojen jest vřele psaný životopis českého národního buditele. Stať ta zove se: „Pisjma znamenitago češskago russofila, pocta Ladislava Čelakovskago". Professor varšavské university, Makušev, pojednává v „Ježegodniku" o zapomenutém básníku polském Zantě. Od bývalého archimandrity cetyňského, Dučiče, jest zde výpis dějin černohorských; od professora Kotljarevského historicko-bibliografické úvahy o slavistovi O. M. Boďanském. K nejlepším pracím v „Ježegodniku" uveřejněným náleží professora slavistiky na berlínské universitě, Jagiče: „O slavjanskoj narodnoj poesii", přeloženo z chorvátského „Radu jugoslovenske akademie". Jsou zde sebrána a kriticky osvětlena historická dáta o písních a zpěvech slovanských národů, vytknuta jich podobnost a analogie; zprávy o slovanské poesii ze sedmého, devátého a desátého věku, o staročeské a staropolské ústní poesii; úvahy o ruských písních a dumách, „Slovo o polku Igorevě", o poesii jihoslovanské a p.

Konečně připomínáme ještě poutavou studii našeho Pervolfa „Slavjanskoje dviženije v Avstriji 1800—1840 godov," uveřejněnou v měsíčníku „Ruskaja rěč"; velezajímavý spis: „Knjaz Vladimir Čerkaskij, jego statji, jego rěči i vospominanija o něm," jenž právě vydán byl v Moskvě. V obor slavistiky dlužno přičísti i velké dílo A. N. Molčanova „Meždu mirom i kongressom," jakož i „Dvadcať měsjacev v dějstvujuščej armii," úřadní to zprávy o válce rusko-turecké, Utinovy „Pisjma iz Bolgariji" a prostonárodní národopis „Narody v Rossiji".

J. J. T.

Slovinská literatura.

Z jihoslovanských národů netěší se sice ani jediný sjednocenosti národní, jížto se teprve domáhají, avšak žádný není tak rozdroben a pod tolikerou vládní správou jako národ slovinský. V Rakousku obývá v šesti korunních zemích: v Krajině, jižním Štýrsku, jižním Korutansku, Gorici, Istrii a terstském území; kromě toho sáhá slovinský živel do Uher až k Rabu a počtem 26.000 duší do videmského okresu v Benátsku. Ač slovinský národ nečítá ani půl druhého millionu a od dob velké západoslovanské říše Samovy nebyl sjednocen, vyjma jedině krátkou přechodní dobu, co Napoleon I. obnovil království illyrské, přece zachoval se co do jazyka a obyčejů spůsobem podivuhodným. Co v mluvě i slovesnosti jiných slovanských národů dávno již se otřelo a vymizelo, jako dualy v skloněni jmen a u časoslov a jednoduchý minulý čas, zachovali Slovinci v plné síle a bohatosti nejen v jazyku spisovném, ale i v mluvě národa.

Že písemnictví slovinské nelze posuzovati dle měřítka národů větších a v šťastnějších politických poměrech se nalézajících, rozumí se

samo sebou. Národ rozdrobený a nevelký, kterýž vede tuhý zápas na jedné straně s živlem německým a na druhé s italským, jenž nemá při tom podpory odnikud, nemůže ovšem rozvinovati velkou činnost v různých oborech literatury. Vždyť marně na př. domáhali se dosud Slovinci koncesse, aby směli založiti si v Lubláni: — slovinské knihkupectví! Přes to však ze všeho, co vychází a se děje, vidíme, že literatura slovinská pokračuje a že zápas proti germanisaci a italianismu vedou Slovinci s úspěchem.

Ruch literární soustřeďuje se hlavně v literárních spolcích „Slovenské Matici", „Družbě sv. Mohora" a v „Dramatičném družstvě", jichž přičiněním neb nákladem vycházejí veškeré téměř literární plody slovinské. Největší prostředky má po ruce „Matice Slovenská", jež založena byla r. 1864 a kteráž do dnešního dne má základního kapitálu přes 60.000 zl., z něhož 16. července t. r. zakoupila pro sebe budovu v Lubláni, jež náležela dříve bance „Slovenii". Spolek ten čítá nyní přes 1600 členů s ročním příspěvkem po 2 zl. Činnost „Matice" neodpovídá však zcela jejím poměrně značným hmotným prostředkům. Vinou toho jest hlavně způsob sestavování výboru, do něhož se volí osobnosti, jimžto volbou dává se jakés vyznamenání za jich národní horlivost, aniž se béře zřetel na jich způsobilost k vedení tak důležitého národního ústavu. „Matice" vydala loňského roku dva svazky svého „Letopisu" a překlad Jules Verne-ova románu „Pot okolo zemlje v 80 dneh." Letos vydala svazek „Letopisů", jehož obsah na ukázku zde uvádíme. Obsahuje pojednání od Hubada o obyčejích slovanských, od Radiče životopis „Tomaž Crön", dle Šulka úvahu, proč Slované ctí lípu, od Raiće životopis Oroslava Cafa, monografie Ptuje a Ljutomer od J. L. černohorští lékaři samouci a listy o Bosně a Hercegovině, jedno i druhé od Navrátila, konečně bibliografii slovinskou od Tomšiće a věstník „Matice". Již z obsahu toho vysvítá, že by mohla rozvinouti činnost mnohem prospěšnější.

Vydatnější činnost než „Matice" rozvíjí „Družba sv. Mohora" v Celovci, jež čítá nyní 24.412 členů. Spolek ten má vlastní svou slovinskou tiskárnu v Celovci a od loňska i velký dvoupatrový dům na jednom z nejlepších náměstí celoveckých. Zásluha všeho toho náleží neunavnému úsilí dvou horlivých mužů, kteří jsou duší celého spolku. Jsou to starý vlastenec slovinský Andrej Einspieler, profesor na reálné škole, známý i svou politickou činností a mladší synovec jeho, P. Lambert Einspieler, konsistoriální rada, vytrvalý pracovník na národa roli dědičné. Zřízení spolku sv. Mohora podobá se zcela zřízení české „Matice lidu", rozdíl jest jen ten, že „družba sv. Mohora" jest o deset roků starší, než „Matice lidu", a že většímu těší se účastenství. Každý člen platí ročně po 1 zl., začež dostává nejméně šest knih. Loňského roku obdrželi členové „družby sv. Mohora" kalendář na rok 1879 s hojnou částí zábavnou, „Goffine", povídku od Fernčika, „Potovanje v Rim" cestopis od J. Gomilšaka, „Občne zgodovine" od prof. Jos. Starého, „Umni sadjerejec" od Fr. Kuralta a „Slovenske večernice", sbírka drobných zábavných a poučných článků a pojednání.

„Dramatično družstvo" založeno bylo v Lublani r. 1867 a mělo nahraditi jednak samostatné divadlo slovinské pořádáním ochotnických

divadelních produkcí, jednak opatřovati i slovinský repertoire. Hledě k tomu počal spolek ten vydávati slovinskou divadelní bibliothéku pod jménem „Slovenska Talija“, jež dospěla k dílu 43. Loňského roku vydány čtyry díly, jež obsahují první překlad ze Scribe: „Čaše vode“, druhý „Ignalka“, překlad z Fourniera a „Dva gospoda a jeden sluga“, překlad z Goldoniho, třetí překlad z Feuilleta „Stari samec“ a z Korzeňovského „Stara mesto mlade“ a čtvrtý překlady z Banvilleho „Gringoire“ a z Undea „Jedna mora se udati“.

Vydáním slovinských hudebnin zanáší se „Glasbena Matica“ v Lublani.

Kromě uvedených děl vyšly nákladem tiskárny „družby sv. Mohora“ sebrané spisy zesnulého biskupa Martina Slomšeka, jež došly hojného rozšíření. Od Alešovce vyšel časový spis pro lid „Vojska na Turškem“, v němž líčí události v Turecku od povstání hercegovského r. 1875 až do konce okupačních bojů rakouského vojska v Bosně roku 1878. Chvalně známý slovinský novelista Jos. Jurčič počal před dvěma lety vydávati sbírku povídek a románů pod jmenem „Slovenska knjižnica“, jež nesetkává se však s žádoucím úspěchem a jen pomalu pokračuje. Poslední díl, jenž vyšel loňského roku, obsahuje Jurčičův román „Cvet i sad“.

K doplnění obrazu literární činnosti slovinské podáváme ještě obzor periodických listů. Časopisů slovinských vychází osmnáct, z nichž jsou čtyři politické: „Slovenski Narod“, denník, vychází v Lublani a jest směru národního a liberálního, „Slovenec“ taktéž v Lublani, směru národního a konservativního, „Soča“ (dle pohoří Soča) v Gorici, „Edinost“ v Terstu; oba tyto listy jsou orgány politických spolků a setkávají se s úspěchem, ač nevycházely v městech těch dříve žádné časopisy slovinské. „Novice“, jeden z nejstarších listů slovinských od dr. Bleiweise r. 1843 založené, jež zjednaly průchod nynějšímu prostému pravopisu a moderní slovesnosti, vycházejí v Lublani co list hospodářský; mimo to vychází v Lublani druhý ještě hospodářský list: „Slovenska čbela“ (slovinská včela) a v Mariboru „Slovenski gospodar“. Krásnou literaturou zanášejí se „Vrtec“ (zahrádka) v Lublani a „Zvon“ ve Vídni. „Beseduik“, jenž vycházel v Celovci a „Zora“ v Mariboru zanikly roku 1878, tím více však vynikl „Zvon“, jehož redakci vede přední z žijících básníků slovinských, Stritarj. „Zvon“ přináší vesměs jen práce původní i illustrace jeho jsou původní. Národním školstvím zanášejí se „Učiteljski tovariš“ v Lublani a „Slovenski prijatelj“ v Celovci vycházející. V Lublani vychází co orgán ceciliánského spolku pro církevní hudbu „Cerkveni glasbenik“. Církevního rázu jest „Zgodnja Danica“, v Lublani již od roku 1848 vydávaný týdenník. V Lublani vychází též humoristický list slovinský „Brencelj“ a v Pešti zmateným pravopisem z počátku devatenáctého věku list pro slovinský lid v uherských stolicích zaladské, železné a šimežské, kdež obývá přes 50.000 Slovinců: „Prijatelj, znanost razserjüvajocze mêsecsne novine“.

Významné jsou hlasy, jež v poslední době čím dále tím úsilovněji počínají se ozývat v časopisech slovinských a vřelého docházejí ohlasu se strany chorvátské, hlasy po literární jednotě slovinsko-chor-

vátské. Oba jazyky jsou si co do slovného materiálu i mluvnických tvarů tak blízky a příbuzny, že bez velkých obtíží, zejmena v písemnictví vědeckém, přijmouti mohou Slovinci jazyk chorvátský. *J. J. T.*

Slavnosť Preradovićova v Záhřebu.

Chorvaté slavili 14. července v Záhřebu řídkou slavnost: přenešení tělesných ostatků slavného básníka jihoslovanského Preradoviće z Vídně do Záhřeba. Veškeré spolky zpěvácké, sokolské a akademické, deputace ze všech krajin chorvatských, náčelník zemské vlády ban Mažuranić s přednosty úřadů, gener. velitelstvo vojenské, členstvo divadla, měšťanstvo, školní mládež a duchovenstvo dostavili se o 7. hod. ráno na nádraží, odkudž u velkolepém průvodu provázeli tělesné ostatky před sedmi léty zesnulého pěvce, jež v měděné rakvi byly uschovány, k hlavnímu chrámu a odtud k nové jeho krytbě, nad nížto od Rendiće zbudován skvostný pomník z kararského mramoru v podobě sarkofagu s vílou kvítí naň sypoucí. Národ vyplnil přání svého pěvce, jenž v jedné ze svých písní k němu volá: „Na svých luhách přej mi hrobu, svojím kvítím rov mi krášli.“ A nový rov Preradovićův ozdoben byl celým hájem kvítí a věnců s trojbarevnými stužkami slovanskými, k nimžto, co zvláštnost budiž uvedeno, přispěli i Maďaři v Záhřebu žijící a representace strany práva z Vídně. „Večer Preradovićův“, jejž uspořádal akademický literární spolek „Hrvatski dom“, shromáždil veškeré deputace a všechny předáky chorvatské z Chorvatska, Slavonie a Dalmacie.

Petr Peradović pochází vlastně z rodiny srbské. Narozen byl 19. března 1818 v Grabrovnici, vesnici đurděvského pluku ve Vojenské hranici. Otec jeho, prostý hraničář, bojoval ve všech válkách napoleonských a vyznamenán byl za svou neobyčejnou statečnost řádem i hodností důstojníka, což mělo pro syna jeho ten význam, že přijat byl na vojenskou akademii. Odbyv si vojenskou školu v Belovaru, vyslán byl mladý Petr Preradović na vojenskou akademii do Nového města Vídeňského. Zde setkal se s jedinou překážkou — náboženským vyznáním. Rodina Preradovićů byla vyznání pravoslavného a lpěla se vší horoucností při víře otců svých; do vojenské akademie neměl však nikdo přístupu, kdo nebyl římský katolík. Petr Preradović rozhodl se konečně a přestoupil k vyznání římsko-katolickému. Krok ten byl by ho málem zbavil jeho národnosti, s vírou pravoslavnou odložil i mrav a jazyk otcovský a básně, jež psal za osmiletého svého pobytu na vojenské akademii, psal německy. V náčrtku svého životopisu praví sám Preradović: „Ačkoliv jsem se učil na vojenské akademii českému jazyku, přece jsem svého mateřského jazyka za oněch osm roků tak zapomněl, že setkav se potom s matkou těžko jsem s ní, ana jiného jazyka neznala, rozpráveti mohl!“ To stalo se r. 1838, když ukončiv akademii a stav se důstojníkem navštívil svou matku. Dvě léta později seznámil se Preradović se známým vlastencem chorvatským, Ivanem Kukuljevićem, jenž přesazen byl do pluku Gyulayova, kdež onen sloužil. Kukuljević první obrátil pozornost mladého talentovaného důstojníka na chor-

vatské písemnictví a přiměl ho zejmena k studiu dubrovnických literárních památek a jihoslovanských národních písní. Snad by Preradović nebyl nikdy se odhodlal psáti chorvatské písně, avšak náhoda tomu chtěla, že přesazen byl do Zadru, kdež se seznámil s Kuzmanićem, kterýž chystal k tisku „Zoru dalmatinskou“. Dověděv se, že Preradović píše básně, naléhal na něho tak dlouho, až mu slíbil příspěvek do „Zory“. První jeho píseň „Zora puca, bitće dana“ (jitro plane, den se blíží) došla všeobecné obliby a Gaj otiskl ji v „Danici ilirské“. Brzo následovaly písně „Putnik“, „Djed i unuk“, „Miruj srdce“ a „Veseo danak“, jež zjednaly mladému pěvci čestné místo v probouzejícím se písemnictví chorvatském.

Tyto i řada jiných skvostných zpěvů Preradovićových vynikaly správným, přesným jazykem, nenucenou a ušlechtilou formou a ryze národním duchem jak co do myšlenek tak co do dikce. A přece neměl ještě básník aspoň vědomě jazyk v plné moci, nýbrž básnil, jak v listu k Stanku Vrazu r. 1845 se vyjadřuje: „Vše co píšu, činím jak by ze sna, ze sna prvních dob mého života, kdy neslyšel jsem jiných zvuků než mateřských.“

R. 1846 vyšla první sbírka Preradovićových písní pod jmenem „Prvienci“. Sbírka ta okázala velké jeho přednosti co básníka lyrického. Jest věru pořídku písní, jež co do hloubky citu, živosti výrazu, vzletu a dokonalosti formy rovnati se mohou Preradovićovým. Za sbírku tu, již věnoval „J. M. králi trojjediného království, Ferdinandu IV.“ poctěn byl Preradović zlatou medailií „litteris et artibus“. Když chystalo se povstání proti Maďarům, navrátil se Preradović do Záhřebu, kdež pod vrchním velením bana Jelačiće zřizoval národní obranu. Bouřného roku 1848 oženil se Preradović v Dubrovníku se sličnou Pavkou de Ponte, s nížto za svého pobytu v Zadru se seznámil a kterouž v písních svých v přímořském nářečí nazývá „Pave“. R. 1849 přidělen byl od bana Jelačiće k banskému pluku a získal si v pohnuté době té zvláštních zásluh za zřízení a vedení národní hotovosti na Drávě a co pobočník Jelačićův.

R. 1851 vyšla nová sbírka básnických plodů Preradovićových pod jmenem „Nove pjesme“, z nichžto vynikají zejmena písně „Dubrovniku“ a „Na Grobniku“. Od doby té nevydal Preradović novou sbírku básní svých, nýbrž uveřejňoval je po různu v „Nevenu“, „Glasonoši“, „Slavonci“, „Vienci“ a almanachu „Leptiru“ (motýlu).

Co vojín měl Preradović zvláštní osud, byl přesazován z místa na místo. R. 1855 stihla ho těžká rána, zemřelať mu choť jeho Pavka, s nížto měl jednoho syna a dvě dcery, kteří, jakož i druhá jeho choť, rozená Ema Regnerova, s nížto po desítiletém vdovství r. 1865 byl oddán, kráčeli za rakví při slavnostním přenešení tělesných ostatků slavného pěvce do Záhřeba.

V poslední době povýšen byl Preradović za generála. Předčasná smrt stihla ho 18. srpna 1872 právě, když zanášel se pořádáním veškerých svých tištěných i neotištěných písní.

Sebrané jeho písně vyšly co posmrtné vydání pod jmenem „Pjesnička djela Petra Preradovića“.

Poctivá a otevřená povaha velkého pěvce jihoslovanského, jež

neznala soběckosti, byla obecně známa a vážena. Co zvláštnost možno uvésti, že zanášel se v prázných chvílích spiritismem a r. 1865 vydal též v Záhřebu překlad francouzského spisu Cardecova o spiritismu.

Uložením tělesných ostatků svého pěvce v rodné půdě učinil národ chorvatský svou povinnost i vyplnil vřelé přání zesnulého, jehož tužbou bylo po osudech života spočinouti v lůně rodné země.

Chemické drobnosti.

Kysličník dusnatý a jeho upotřebení k narkotisování.

K látkám, jež se k narkotisování hodí a z nichž se nejčastěji étheru a chloroformu užívá, druží se novější dobou také plyn, zvaný kysličník dusnatý (Stickstoffoxydul, Lustgas), a nabývá následkem toho takové důležitosti, že nebude snad zbytečné, o něm zde pojednati.

Plyn tento byl roku 1776 anglickým chemikem Pristley-em objeven, a připravuje se snadno zahříváním dusičnanu ammonatého, kterýž se za jisté teploty v řečený plyn a vodu rozkládá. Příprava plynu čistého vyžaduje toliko úplně čistých látek a šetření jistých pravidel, nepůsobí však jinak žádných obtíží.

Vyloučený plyn čistý jest bezbarvý a nevonný, těžší vzduchu a ve vodě poněkud rozpustný. Doutnající uhel neb louč vzejme se v něm a hoří jako v kyslíku. Silným tlakem a ochlazením mění se kysličník dusnatý v bezbarevnou tekutinu, pomocí kteréž lze docíliti velmi značného ochlazení, ku př. takového, při kterémž i rtuť rychle tuhne (zamrzá). — Nejzajímavější jest účinek tohoto plynu, když byl místo vzduchu vdýchán, kterýžto pokus po prvé učinil slavný anglický chemik Davy r. 1800. Týž pocítil po dýchání několik minut trvavším jakési příjemné opojení spojené s velikou veselostí a končící úplným bezvědomím.

Pokus tento vzbudil takovou pozornost, že byl častěji, ale s nestejným výsledkem opakován. Kdežto někteří pozorování Davy-ho potvrdili, doznali jiní zcela jiných účinků, při čemž někdy dosti špatně pochodili. Na základě nynějších zkušeností víme arci, že byl účinek proto různý, poněvadž mnozí neužívali úplně čistého plynu jako Davy, nýbrž takového, kterýž jiné velmi škodné látky, jako chlór atd. obsahoval.

Praktického upotřebování docházel kysličník dusnatý po roce 1844 v Americe, kdež si však teprve roku 1863 působením Coltona a Portera pevné půdy vydobyl.

Brzy na to došel náš plyn obliby a hojného užívání v Anglii a roku 1867 působením amerikánského zubního lékaře Evanse v Paříži. K pohodlnému připravování, uschování a užívání kysličníku dusnatého zařízeno množství přístrojů, v kterémžto ohledu obzvláště anglická firma C. Ash v Londýně chvalné pověsti požívá, tak že sklady svých výrobků v mnohých velkých městech evropských založila.

Vlastnost kysličníku dusnatého, že za silného tlaku a ochlazení

z tvaru plynového do tvaru tekutého přechází, usnadnila velice jeho praktické upotřebování v tom směru, že učinila možným snadné zasílání této hmoty na libovolná místa. Použije-li se totiž výhodných pomůcek, zkapalní čistý plyn kysličníku dusnatého a tato tekutina rozesílá se pak do obchodu v nad míru pevných a zkoušených nádobách měděných neb poniklovaných železných, kteréž z pravidla formu válců mívají. Nádoby musejí býti proto velmi pevné a na jistý tlak zkoušené, poněvadž plyn z kapaliny se vyvinující již za obyčejné teploty na stěny tlakem 50 athmosfér působí, a tudíž obzvláště při značnějším množství nebezpečný výbuch spůsobiti by mohl, kdyby nádoba dosti pevna nebyla. Nádoby bývají různé velikosti, obyčejně trojí, tak že by, když si zkapalnělý plyn představíme v původním objemu co plyn, 227, 455 až 4550 litrů kysličníku dusnatého jímaly.

Na místě výroby stojí litr plynu bez nádoby asi pět krejcarů.

Každá nádoba jest opatřena rourkou a kohoutkem, kterýž poněkud pootevřen ihned kysličník dusnatý co plyn vypouští, jenž se do oněch zvláštních plynojemů neb kaučukových balonů vede, ze kterých se dýchá. Na základě zkušenosti, že pouhý čistý plyn vdýchán smyslů zbavuje, aniž by veselost působil nebo nějaké příjemné opojení, nechává lékař obyčejně po 5. až 6. dychu následovati dych obyčejného vzduchu. Celkem se počítá, že je k úplné narkose potřebí, aby se vdychalo 22 až 26 litrů plynu.

Účinek vdýchaného kysličníku dusnatého jeví se již po 20 až 30 vteřinách tím, že nastává bledost obličeje a třesení rukou, načež záhy vůle ochabuje a bezcitnost se dostavuje. Narkotisovaný pociťuje mizením smyslů zvláštní zvuky v hlavě a uších a mívá obyčejně rozkošné sny a jakýsi pocit blaženosti.

Při narkotisování musí se šetřiti přesně jistých pravidel, kteréž před každým nebezpečenstvím chrání, ku př. že pouhý plyn nesmí déle než $1^1/_2$ až 2 minuty býti dýchán, aniž by následovalo alespoň jedno vdychnutí vzduchu, že nesmí dýchání kysličníku dusnatého trvati příliš dlouho atd.

Jen výminečně nechává se narkosa po dobu celých minut trvati; obyčejně udržuje se 30 až 90 vteřin, kterážto doba stačí k provedení menších operací zejmena u zubních lékařů, což jest také příčinou, že se kysličníku dusnatého nejvíce v praxi zubních lékařů užívá.

Minutu neb dvě minuty později, co bylo dýchání kysličníku dusnatého přerušeno, probouzí se narkotisovaný, aniž by jaké nepříjemnosti pociťoval. Kdežto se při narkotisování chloroformem, étherem a jinými látkami někdy stává, že narkotisovaný následkem narkosy umírá, ku př. při chloroformu z 2723 osob jedna, při směsi z chloroformu a étheru z 5588 osob též jedna, není posud při ohromném počtu narkotisovaných kysličníkem dusnatým znám ani jediný případ úmrtí, kterýž by se s určitostí pouze narkotisování tou hmotou přičítati mohl.

V poslední době konány pokusy se zvířaty a užito při nich směsi tohoto plynu s plyny jinými buď za tlaku obyčejného nebo vyššího, a výsledky byly takové, že s jistotou předvídati lze, že kysličník dusnatý mnohem větší důležitosti nabude, než jakou má dosud.

V poslední době konány pokusy vodou, která za vysokého tlaku

kysličníkem dusnatým nasycena byla, tak že z nádob vypuštěna zrovna tak se pěnila, jako tak zvaná voda sodová. Voda ta měla chuť zasládlou, příjemnou, ale nejevila žádných účinků jako plyn dýchaný, tak že se prozatím kysličníku dusnatého jen co plynu užívati musí.

Prof. F. Š.

K vyobrazením.

Oklamaná. Kolikrát sestupovala za večera s toužebně tlukoucím srdcem po stupních těchto k hladině vodní, na níž ji očekával v kolébavém člunu miláček její! Kolikrát odkládal plavbou veslo, chápal se její ruky, tiskl ji k sobě a šeptal jí plamenná slova lásky! Kolikrát přisáhal jí tam lásku věčnou! A nyní —? Týž člun plyne volně kolem, opět položeno je veslo na příč přes loďku, ale věrolomník tiskne tam ruku, šeptá přísahy lásky — dívčině jiné. Zachvívá se ubohá žarlivostí, litostí, hněvem. Ruku tiskne na srdce — srdce to div se nerozskočí. Smutná hlava jí klesá do dlaně. V tu chvíli zdá se jí, že nemá na světě ničeho více. „Bez konce láska je — zklamána láska má!“ Kdo podá lék poraněné její duši? Snad milosrdný čas.

Poslední chvíle Marie Stuartky. Krása, zvýšená leskem koruny královské, volnost mravů vedle pobožnosti, pohnutý život, plný růží a trní lásky, tragická smrt v plném bujarém rozkvětu — učinily Marii Stuartku zjevem, pro básníky velice vábivým. Z četných spisovatelů, kteří si osudy její za látku básnických prací zvolili, obklopil zejmena Schiller nešťastnou královnu skotskou leskem poesie nehynoucí a učinil ji postavou i širšímu obecenstvu známou a sympatickou. Marie Stuartová, nar. r. 1542, byla dcerou Jakuba V., krále škotského, s Marií Guisovou a ztrávila mladá léta svá při dvoře francouzském co snoubenka daufina, později Františka II. Po smrti tohoto vrátila se r. 1561 do Škotska, kdež dosedla na trůn úmrtím otce jejího uprázdněný. Ale lehkost jejích mravů a horlivé její katolictví uvedly ji brzy v nenávist lidu, vedeného poušmourným reformatorem Knoxem a nespokojenou šlechtou. Když pak r. 1567 manžel její Henry Darnley, s nímž se byla r. 1565 zasnoubila a s nímž stále v rozbroji žila, bezpochyby přičiněním záletnické choti s domem svým v Edinburku prachem do povětří vyhozen byl a ovdovělá Marie ještě téhož roku Bothwellovi, jenž byl z vraždy této viněn, ruku svou podala, vypuklo vzbouření a vítězní povstalci uvěznili zajatou královnu na zámku Lochleven, kdež se koruny ve prospěch syna svého Jakuba vzdáti musila. Roku 1568 vyprostil ji sice Jiří Douglas, zamilovav se do ní, z vězení a shromáždil okolo ní 6000 mužů, ale sbor tento poražen byl u Langside od vladaře země (na místě nezlet. Jakuba VI.) Murraye a Marie uprchla do Anglie. Ale tím osud svůj nezlepšila. Co vnučka Markéty, sestry Jindřicha VIII., pokládána byla od části anglických katolíků za pravou královnu Anglie a královna Alžběta, bojíc se o svůj trůn, věznila proto nenáviděnou sokyni, dala ji přísně střežiti a ze zámku na zámek voziti a konečně, když se spiklenci nepřestávali pokoušeti o její vysvobození, na zámku

Fotheringhay mečem popraviti. Dojemně líčeny jsou v dramatě Schillerově poslední okamžiky odsouzené královny. Vyobrazení naše představuje ji nedlouho před popravou na vroucích modlitbách; vedle ní klečí zdrcena některá z věrných jejích služebnic.

Lotos. Říše rostlinstva rozvinuje největší svou nádheru v rostlinách vodních. Příroda nepodává nám květiny, které by se v kráse tvarů a barev měřiti mohly s nympheami a nelumbiemi. Mnohé druhy vodních těchto rostlin vynikají jak velikostí a lepotvárností svou, tak nádhernými barvami svých květů a budily po všechny doby obdiv, ba na mnoze zbožnou úctu člověka. K nim náleží posvátný lotos Egypťanů, jehož nádherný zjev z vyobrazení našeho seznati lze — ovšem jen z části, poněvadž se mu nedostává skvostných barev jeho květů, přecházejících rozmanitými lahodnými odstíny od nejčistšího běla v nejkrásnější růžovo a nejlíbeznější modro. Krásná tato rostlina hraje v bájesloví a umění dávných Egypťanů úlohu znamenitou. Není pomníku egyptského, na němž by bohyně Isis byla vypodobněna jinak, než ověnčena lotosem neb držíc květ lotosový v ruce. Rostlina tato byla jí zvláště zasvěcena a tvořila nerozlučnou její ozdobu. Také Osiris bývá ověnčen květy lotosovými. Na mnohých vyobrazeních staroegyptských vypodobňuje se konečně Horus, sedící na květu neb ovoci lotosu. Ba i sfingám přidáván býval často lotos za ozdobu. Na jedné minci z doby Vespasianovy spatřuje se personifikace řeky Nily s obličejem Jovišovým a s ovocem lotosu na hlavě. Nalezeno bylo též několik římských soch Antinoa s ozdobou, skládající se z lotosových květů a plodů.

Rovně důležitý vliv měla krása této rostliny na stavitelství egyptské. Hlavice sloupů v chrámech egyptských mívají tvar rozvitého lotosového květu, k němuž přidružovali stavitelé časem ozdoby v podobě datlí.

Známo jest, že se těšíval a těší také lotos indický u bramínů veliké oblibě a úctě. Květ lotosový sloužívá obyčejně za trůn Bramovi, když bývá vypodobněn sedící, s posvátnými vedami v ruce.

Dužnatý oddenek, listy, řapíky a semena lotosu sloužily a slouží dosud prostým Egypťanům za potravu.

Orang-utan. Nejmohutnější pákou k povznášení vzdělanosti národní jest bez odporu šíření známosti přírody, živé této bible, v níž do nedávna jen úzký kruh učenců čítati uměl. Za našich dob rozmohla se snaha, aby kniha přírody kruhům co nejširším přístupnou učiněna a jim způsobem snadno pochopitelným vyložena byla. Jedním z nejkrásnějších plodů, jež snaha tato vydala, jest dílo „Život zvířat“ od A. E. Brehma. S vědeckou důkladností, o níž svědčí velice pochvalné uznání mnohých vynikajících učenců, mezi nimi slavného Ch. Darvina, spojuje tato kniha svižný, zajímavý, prostolepý způsob líčení a vypravování, jímž dovede poutati a baviti každého čtenáře bez rozdílu. Zvláštní pak ozdobu díla tvoří přesně a umělecky provedené, opravdu skvostné illustrace, jež prohlašuje na př. Ch. Darwin za nejlepší ze všech, které kdy v podobném díle viděl.

Veliké tyto přednosti jmenovaného díla, přeloženého do mnohých jazyků, činily ovšem žádoucím, aby se dostalo do rukou i čtenářstva

českého. Vydání jeho v českém rouše bylo tím spíše na čase, čím méně se nadíti bylo, že bychom si za dosavadních poměrů podobné dílo původní pořiditi mohli. K tomu bylo by třeba nákladu tak značného, že se ho žádný soukromník vzhledem k poměrům knihovního trhu našeho odvážiti nemůže. Vždyť vyžaduje již pouhé české vydání cizího díla nákladu nemalého a skutečné odvahy. Čilý nakladatel J. Otto odhodlal se k podniknutí tomu a dva před námi ležící, dotuď vydané sešity českého vydání Brehmova spisu opravňují k úsudku, že český tento „Život zvířat“ co do slovesné i co do obrázkové části dostihne úplně originálu. Vyhovujíce ochotně přání p. nakladatele, podáváme na ukázku, s jakou péčí provedeny jsou illustrace, vyobrazení orang-utana z druhého sešitu.

Orang-utan náleží k veleopům (Anthropoides sive Anthropomorphae), kteříž se podobají člověku nejvíce. Podáme čtenářstvu několik výňatků z části „Života zvířat“, o něm jednající.

Od afrických veleopů rozeznává se veleop asijský či rudý, jenž obyčejně orang-utan čili lesní muž (nepravě orang-utang), ve své vlasti na ostrově Borneu však mejas či majas (Simia satyrus, Pithecus satyrus) se nazývá, pažemi značně delšími, jež sáhají až ke kotníkům, hlavou kuželovitě přiostřenou, jejíž morda (čenich) daleko vyčuhuje, a jen dvanácti obratli žebronosnými.

Největší mužský orang-utan, jejž badatel Wallace zabil, byl stoje 1 m. 35 cm. vysoký a obsáhl oběma ramenoma roztaženýma 2 m. 40 cm.; obličej jeho byl 35 cm. široký; objem těla činil 1 m. 15 cm. Tělo orang-utanovo, na němž břicho silně vystupuje, jest na kyčlích široké, krk krátký a v předu řasnatý (vráskatý), poněvadž má zvíře veliký vak chřtánový, jenž nadmouti se dá; dlouhé okončiny mají též dlouhé ruky a prsty. Ploché nehty scházejí často palcům zadních ruk. Pysky jsou nepěkny, poněvadž nejen svraskalé, nýbrž i silně naduřelé a naběhlé jsou; u nosu zcela ploského prodlužuje se přehrádka nosová přes křídla nosová; oči a uši jsou sice malé, ale podobně jako lidské vytvořeny. Ve strašném chrupu vynikají značné špičáky; dolejší čelisť jest čelisti hořejší delší. Srsť jest na hřbetě sporá a na prsou velmi řídká, tím delší a hojnější jest za to po stranách či v bocích těla, dlouze tu spadajíc. V obličeji vyvíjí se v podobě vousů; na svrchním pysku a na bradě, na lebce a na předrameních má směr vzhůru, jinak směr dolů. Obličej a dlaně jsou lysy, prsa a vnější strany prstů skoro zcela holé. Obyčejně jest barva srsti tmavě rezavá, zřídka kdy hnědočervená, jež na hřbetě a na hrudi tmavější, na vousech však světlejší bývá. Lysé díly těla jeví se býti modravě šedými nebo popelavými (jako břidlice). Staří samci liší se od samic značnou svou velikostí, hustější a delší srstí, hojnějším vousem a zvláštními mozoly aneb laloky kožními na tvářích, jež se na způsob půlměsíce táhnou od očí k uším a ke svrchní čelisti a obličej nápadně zohyzďují. Mladší zvířata jsou bezvousá, jinak mají hojnější srsť a tmavější barvu.

Orang-utan obývá na Sumatře a Borneu a dle všeho se zdá, že na tyto dva veliké ostrovy obmezen jest. Zdržuje se výhradně ve velikých bažinatých nížinách lesních, nejraději na březích řek.

Výborný badatel a cestovatel anglický Wallace měl nejlepší pří-

ležitosť orang-utana poznávati na svobodě a zprávy tuzemcův o něm srovnávati s vlastními zkušenostmi i poučil nás o tomto opičáku důkladněji, než jsme jinými badateli o ostatních veleopech zpraveni byli.

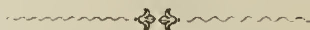
„Jest to," praví Wallace, „zvláštní a poutavá podívaná na orang-utana (mejasa), jak pohodlně lesem se ubírá. Jdeť obezřele podél větší větve v postavení zpola přímém, k němuž jej značná délka paží a poměrná krátkosť noh nutkají, a sice pohybuje se jako jeho příbuzní, dostupuje na kotníky a nikoliv jako my na chodidla. Zdá se, že si obyčejně volí stromy, jichž větve s větvemi stromu nejbližšího spleteny jsou, natáhne, je-li stromu blízek, dlouhé páže své, uchopí se případných větví oběma rukama, zdá se, jako by zkoušel sílu jejich, a vyšvihne se pak opatrně na nejbližší větev druhého stromu, po níž jako dříve leze dále. Nikdy nehopkuje ani neskáče, nezdá se nikdy, že by snad chvátal a přece postupuje rovněž tak rychle jako člověk, jenž by pod ním lesem běžel."

„Orang-utan opouští své lůžko na stromě teprve, kdy již slunce hezky vysoko stojí a vysušilo rosu na listech. Průměrní čas denní prožere, vrací se však zřídka kdy po dva dni k témuž stromu. Pokud jsem se dověděti mohl, živí se skoro výhradně ovocem, po případě též listím, pupeny a mladými výhonky."

„Náramně zřídka mejas sestupuje na zemi, bez pochyby jen tehdáž, když hladem puzen jsa chce dužnaté výhonky na břehu hledati aneb když za počasí tuze suchého po vodě se shání, jíž mu za poměrův obyčejných dutiny listů s dostatek poskytují."

„Zdá se, že se mejas člověka příliš nebojí. Jednotlivci, které jsem pozoroval, vyvalovali často po několik minut na mne oči a vzdalovali se pak jen pozvolna k sousednímu stromu. Když jsem některého viděl, bylo mi často půl míle ano i více dále jíti, abych sobě ručnici přinesl; přes to našel jsem skoro vždycky po svém návratu zvíře na témž stromě nebo uvnitř obvodu několik set stop. Nikdy neviděl jsem pohromadě dvou zvířat zcela dospělých, ovšem však samce jakož i samičky, jež někdy na polo vyrostlá mláďata provázela."

„Dajakové vypravují, že orang-utan nikdy napaden nebývá od zvířat lesních, případy řídké vyjímajíc. Všickni pohlaváři (náčelníci) Dajakův, kteří ztrávili všecek život svůj na místech, kde veleop řečený často se vyskytuje, ujišťovali mne, že žádné zvíře nemá dosti sil, aby jemu na těle ublížiti mohlo, a že krokodil jihoasijský jediným tvorem jest, s nímž vůbec bojuje a zápasí."

Benátský dělník. Původní kresba od Adolfa Liebschera.

KVĚTY.

LISTY

PRO ZÁBAVU A POUČENÍ S ČASOVÝMI ROZHLEDY.

Redaktoři:

SVATOPLUK ČECH. DR. SERVÁC HELLER.

Vydavatel a nakladatel

VLADIMÍR ČECH.

SEŠIT ZÁŘÍJOVÝ.

V PRAZE.

Tiskem dra. Edv. Grégra.

1879.

OBSAH.

Ballada zimní.

Od

Jana Nerudy.

Čaroděj šel po silnici
v mrazné zimní chumelici,
došel k šeré šibenici.
Šibenice trojram lysý,
na ní tři zloději visí.
Usednul. „Zde dobré bydlo.
Máte, hoši, pěkné sídlo!
ale teď už honem dolů,
ponoclehujem tu spolu!“
Zaklel, máchnul rukou v kole,
hup! a již jsou všichni dole.

Zasedli kruh ve příšerný.
Hlavy sobě napravují,
mistra chvalně pozdravují.
První jako pes je černý,
kde ramena tu kolena,
brada věky neholena;
druhý s hlavou rozsochatou,
s nohou dřevem podepjatou;
třetí — pánbůh budiž s námi! —
celý nahý — v očích ledy,
po tváři je jíním šedý
a po těle střechýl samý.

„Vzkřísil jsem Vás, dále žijte,
tropte dál svou lotrovinu,
za to mně dnes posloužíte.
V šibenice nočním stínu
pospolu se pobavíme,
vínem spijem, povyspíme.
Vzhůru, sneste, čeho třeba,
jeden peřin, druhý chleba,
třetí vína — kapka stačí! —
vzhůru, leťte, plémě stračí!“
Vzlétli jako hejno ptačí.

Vzduch jen hvizdnul divým letem,
a již první snes' se zpátky.
„„Nesu polštáříček malý,
uzmul jsem jej vdově chudé
churavícím pod dítětem;
trochu na nás bude krátký —““
„Však ho na nás dosti bude!“
mistr tovaryše chválí;
říká slova, statek množe:
už tu čtvero měkké lože.
Nad hlavami teskné vání
jako dálné žalování.

A již je tu nazpět druhý.
„Nesu víno, šel jsem zchytra
na skříň kostelního sluhy,
mělo ku mši sloužit zítra;
jen že je ho málo trochu —““
„Stačí nám, můj dobrý hochu!“
Mistr říká svoje bludy,
a již vína kolem sudy.
Ve vzduchu to lačně hučí,
jak když šedí vlci skučí.

Třetí tu a volá v plesu:
„„Svěcenou Ti hostyj nesu!
Vyrval jsem ji knézi ctnému,
nes' ji k smrti nemocnému
na poslední posilnění!““
„Dobrý chléb, když jiný není —“
Hrom v tom bouchnul. — Co se děje?
zem se pod nohama chvěje,
vzduch jak hlína, plný chmýru,
vše se točí v náhlém víru,
co kde leží, co kde stojí,
vzhůru dolů lítá v roji,
a ti čtyři v divém kůru
letí jako plevy vzhůru.
Ještě zavzdechnutí táhlé,
a zas ticho, ticho náhlé.

Zimní ticho. Přišlo ráno,
s nocí den se plavě mísí,
nad silnicí trojram lysý,
na něm čtyři chlapi visí.

V pralese.

Obrázek ze života mexických Indiánů.

Napsal

Josef Štolba.

(Dokončení.)

Nějakou dobu hrabal se Zapoteato v stříbře — pojednou, jako by náhle mu cos bylo napadlo, vyskočil a přistoupil k Delibesovi.

„Seňor odpustiž ubohému Indiánu,“ pravil; „netušené štěstí připravilo jej o hlavu. Tolik stříbra nemá ani celá naše ves dohromady, a největší boháč její, Essetamaipu, nemá toho ani polovici. Seňor učinil Zapoteata takým boháčem, že nevyrovná se mu nikdo, a bohatstvím tím vrátil mu život, neboť umožnil takto dosažení Lory. Jak má Zapoteato seňorovi děkovati, jak bude mu vděčným? O kéž vrhne se na seňora ten největší a nejzuřivější kajman celé laguny, aby mohl Zapoteato život jeho zachrániti, kéž dostane se v celé stádo tygrů, aby Zapoteato mohl vyrvati jej z jejich tlap, kéž strhnou seňora divoké proudy mocných vod, aby Zapoteato na zádech svých mohl vynésti ho ku břehu, kéž přepadnou jej v temném pralese lupiči, by Zapoteato dokázati mu mohl, jak dovede jej chrániti. Život Zapoteatův náleží seňorovi, neboť byl již ztracen a seňor mu ho vrátil.“

S úsměvem naslouchal Delibes nelíčeným těm slovům vděčnosti. „Děkuji,“ pravil s nádechem humoru, „nech kajmany, tygry, vlny a lupiče tam, kde jsou — to, co tuto leží, jsi sobě již zasloužil. Vysázev třicet stříbrňáků vykonal jsem povinnost svou, jako byl jsi ty po tolik dní konal své povinnosti. Jsme vyrovnáni, nemluvme více o tom. Jen to musím ještě říci, že jsem šťasten, vida, jak blaženým jsem tě učinil.“

Zapoteato vstal zvolna, sedl na zem ku stříbrňákům, a kladl jeden za druhým opatrně do koženého sáčku. Když napočítal jich dvacet, obrátil se pojednou pln rozpaků k Delibesovi.

„Kolik pravil seňor,“ tázal se nesměle, „že jich jest?“

„Třicet.“

„Třicet,“ opakoval Zapoteato táhle. „Třicet. — Seňore!“

„Nuže?“

„Já umím,“ odvětil Zapoteato upřímně, „počítati jen do dvacíti. — Nechtěl by seňor mne naučit počítati dále?“

S úsměvem vyhověl Delibes přání tomu, a Zapoteato opakoval sobě počítání to bezpočtukráte po sobě, tak dlouho, až uměl je úplně z paměti.

Pak stáhl opatrně sáček dlouhým úzkým řemínkem, jenž na něm byl zavěšen, a přetáhnuv řemínek přes hlavu, ukryl sáček pod lehkou halenou svou na holém těle. —

Druhého dne časně z rána opouštěl Delibes v průvodu Jacquesově Catemaco následován Zapoteatem, jenž hnal před sebou mezka, nasbíranými poklady obtíženého. Brali se volně toutéž cestou zpět, kterouž byli přišli a dorazili as za dvě hodiny do San Andres Tuxtla, kdež zastavili za tím účelem, aby mohl Delibes podniknouti výlet k nedalekému velkolepému vodopádu řeky, běžící z laguny catemacské, jenž jen za tou příčinou nebývá jmenován po boku Niagary, poněvadž Mexiko vůbec a tento kout Mexika zvlášť posud poměrně málo cestujících spatřily.

S těží jen odtrhl se Delibes od velkolepého toho pohledu, kterýž poskytuje tu mocná řeka, vrhající se přes kolmou, několik set stop vysokou skálu v sedmi mocných proudech do bujně porostlé úžlabiny s takou silou, že roztříštěna na miliardy atomů o bezčetné balvany, na úpatí rozhozené, další svůj proud halí v ohromný oblak, v němž lomí se paprsky slunce barvitostí úchvatnou. Opět a opět vracely se zraky jeho k velkolepému tomu obrazu — s udivením hleděl na něj Zapoteato, jako by nechápal, že trochu vody může někoho tak uchvátiti, a mrzutě Jean Jacques, kterýž by byl zápal Delibesův shledal tenkráte jen oprávněným, kdyby to, co hrnulo se s takým jekotem do propasti, byl býval — pravý francouzský cognac. Voda nebyla nikdy s to, nadchnouti Jeana Jacquesa, nechť prováděla sebe skvělejší umělecké kousky. —

Bylo nedaleko do poledne, když druhého dne na to zastavili naši přátelé u nevelkého kamenného můstku, pocházejícího ještě z dob španělských, odkudž již jen několik hodin cesty zbývalo do El Meson. Můstek ten, jenž klene se tu přes mělkou v létě, avšak na podzim a na jaře předivokou říčku, opatřuje obloukem svým nezatopený břeh tak příjemným chladem, že jest pravidelnou stanicí všech cestujících, tudy se beroucích. I naše kavalkáda zaměřila přímo pod oblouk ten.

Avšak sotva že zahnula s cesty, zahýbající pod most, stanul mimovolně Delibes a s ním i jeho průvodčí.

U sloupu, jenž tvořil na tomto místě základ mostní klenby, seděl starý Indián, kterýž s namáháním vrážel do otvoru těsně u země se nalezajícího objemný kámen, jehož vyndání otvor ten patrně bylo spůsobilo. Několik silných ran zavznělo, a kámen seděl pevně jako dříve, jen as na palec ven vyčnívaje.

„Incha!“ zvolal Zapoteato překvapen.

Indián ohledl se kvapně, a oči jeho se zajiskřily. „Zapoteato?!“ zvolal hlasem radostným; — „přichází jako na zavolání. Pojď blíže,“ pokračoval, „a vy také,“ dodal po chvíli, když byl Delibesa a Jeana Jacquesa sobě prohledl.

Naši přátelé uposlechli vyzvání. Za okamžik byli v stínu oblouku mostního, sestoupili s koní, a když byl Zapoteato oba koně a mezka

k blízké keřině přivázal, vrhli se všichni na břeh, porostlý krátkou travou, jejíž nízký vzrůst svědčil, že často as slouží za lože cestujícím.

Incha byl každý pohyb jejich pozoroval bystrým ale chladným okem. Ruce spočívaly na zádech, v ústech klátila se krátká dýmka, a tělo bylo nepohnuté, jako kdyby bylo bývalo se zemí srostlo. Když však Delibes a jeho soudruhové usedli, přistoupil zvolna ku kameni, jenž prvé byl mu tolik práce spůsobil a usedl k němu na zem.

Z nevalně široké mezery nad kamenem tím vyčníval černý, as půl stopy dlouhý provázek. K tomu přiložil Incha svou rozpálenou dýmku, a provázek počal ihned doutnati, prskaje a házeje na všechny strany ohnivé hvězdičky.

Nikdo mimo Zapoteata si toho nevšimnul.

„Compatrido, vy jste z El Meson?“ tázal se ho Delibes.

„Ano, seňore,“ odvětil chladně Incha.

„Byl jste bezpochyby na honbě?“ pokračoval Delibes.

„Ano, na honbě.“

„A vracíte se domů?“

„Vracím se tam, odkud jsem přišel,“ odvětil Incha se zvláštním důrazem.

Zapoteato byl se stal náhle velice nepokojným.

„Compatrido,“ pravil nyní důrazným hlasem, „co znamená tam ten doutnák?“

Incha vytasil zvolna břitkou machetu a usadiv se vedle doutnáku, položil ji na kolena.

„Incha bude vypráběti povídku,“ odvětil nedbale, — „to jest, chtějí-li bledolící cizinci poslouchati.“

„Budou poslouchati rádi,“ odvětil Delibes napnutě v naději, že uslyší nějakou báji z dávných dob Mexika.

„Dobrá, tedy slyšte,“ započal Incha. „Byl kdysi otec, jenž měl dceru, kteréž nebylo rovné mezi ženami rudé barvy. Oči bohatého mladíka spočinuly na dceři té, a oba vyměnili provázky, na nichž zaznamenávají se dary rudých snoubenců. Vše bylo šťastné — spokojené; — tu pojednou vedral se mezi oba úlisný had, jenž štěstí a spokojenost zvrátil a snoubence v hrůzného tygra změnil. „Do měsíce nejsou-li vyplaceny mé dary,“ zvolal zuřivě, „musí je celá rodina vykoupiti podle zvyku pradávného prací otrockou!“ — Rodina neměla, čím by darů vykoupila. Odešel tedy otec, aby peněz vydělal. Avšak špatně dařilo se otci. S největším jen namáháním zdařilo se mu, opatřiti něco málo realů, a poslední den zastal jej bez dostatečných prostředků. Odhodlal se tedy k tomu jedinému co mu zbývalo: zemříti. Sebral všechen prach, jenž mu z honby zbyl, přikoupil za veškeré peníze, jež měl a učinil podkop. A když byl hotov a k posledním věcem svým se chystal, tu objevil se pojednou had, jenž přivodil konec takový, a otec zajásal.“

Incha se pojednou vzchopil a hledě na doutnák, jenž byl již uhořel až k otvoru, zvolal náhle, mávaje machetou, jako by postup k doutnáku chránil, s šílenou vášní: „Bledolící cizinci pomáhají, jak se zdá, hadu tomu — v okamžiku vyletí most tento do povětří a pohřbí je s Inchou a Zapoteatem pod svými balvany.“

Delibes naslouchal s patrným interesem. Při slovech těchto však prudce vyskočil. Jean Jacques chopil se bambitky — ale dříve nežli kdo z obou rozhodný krok učiniti mohl, vrhl se Zapoteato obličejem do říčky, vrátil se bleskorychle, přiskočil k Inchovi, odhodil jej obrovskou silou na několik kroků od podkopu a přikleknuv k otvoru, vychlestnul vodu, již byl do úst nabral, v otvor, z něhož sršely hvězdičky.

Zasyčelo to prudce a — hvězdičky přestaly sršeti.

Mimovolně oddechli sobě Delibes a Jacques, avšak zuřivě hnal se Incha s machetou nyní na Zapoteata.

„Inchův život jest obětován,“ zvolal; „nesejde však bez pomsty.“

„Zpátky,“ vzkřiknul Delibes vytrhnuv revolver. „Jediný krok a ze šesti ran trefí zajisté jedna.“

Incha mimovolně stanul.

Zapoteato, jako by nebyl nic pozoroval, byl zatím uhaslý doutnák pomocí svého nože vytáhl a odhodil. Na to zvolna vstal a obrátiv se k Delibesovi pravil:

„Seňore, Zapoteato zná jiný prostředek, jenž dovede upokojiti compatrida Inchu.“ Při slovech těch vyňal ze záňadří sáček, stáhl ho přes hlavu a vysypav obsah jeho na zem, zvolal:

„Compatrido byl by zemřel zbytečně a my také. Zde vše, co potřebuje Lořin otec i ten úlisný had.“

Revolver Delibesův byl by Inchu sotva byl asi zastavil. Avšak hromádka stříbra u nohou Zapoteatových působila na něj magicky. Oči jeho upřely se o ni, macheta vypadla z pravice, a tělo otřásalo se chvílemi.

„A to vše náleží Zapoteatovi?“ tázal se po nějaké době.

„Zapoteatovi — Inchovi — jak se Inchovi líbí,“ odvětil Zapoteato.

Incha shýbnul se ku stříbru a prohrábl je oběma rukama.

„To vyváží Izhuaka zúplna,“ zabručel; „zúplna — zúplna — ano jest to více, nežli má on a otec jeho.“ Náhle se vztyčil. „Dobrá,“ pravil, „Zapoteato může svůj poklad zase vzíti. — Incha a Zapoteato mohou nyní býti přátely.“

A Incha objal Zapoteata třikráte, tiskna ho na svá prsa. Na to přisedl zase ku kameni, na němž byl prvé tak úsilovně pracoval a jal se s největším namáháním rváti jej zase z místa ven, kamž ho byl zarazil. Za nedlouho se mu to zdařilo; sáhl do otvoru a vyňal veliký měchýř, polo otevřený a naplněný prachem. Pak chopil se ohromného rohu, jenž, lýkem obvázán, nedaleko na zemi ležel, a vsypal prach do něho.

Delibes, jenž byl zatím vyňal něco pokrmů, ztratil při pohledu na konání Inchovo všechnu chuť k jídlu. Nebylo mu ani tak o vlastní život — ale myšlenka, že byl by snad přišel o vzácné ty přírodniny, jež cestou nasbíral, byla mu hroznou. Vděčně pohledl na Zapoteata, jenž zamyšlen patřil do vlnek, u nohou jeho skotačících a obrátil pak zrak svůj k Jeanu Jacquesu, kterýto s tak olympickým klidem obíral pečené kuře a nahýbal sobě ze skleněné, kůží potažené láhve, jako by seděl v pařížském hôtelu.

Delibes mimovolně při pohledu tom se usmál. —

Když palčivé paprsky slunce změnily svůj kolmý směr, zdvihla se

naše společnost a vstoupila zase do pralesu. Napřed kráčel Incha se svou sdrátovanou puškou, těsně za ním jel Delibes, zvědavě vyptávajc se po celou cestu starého Indiána, pak následoval flegmatický Jean Jacques, a za ním hnal Zapoteato mezka se sbírkami. Incha kráčel domů klidně, avšak jak bouřilo to v Zapoteatovi! Každým okamžikem sáhl pod svou halenu po svém pokladu a každému ptáku, jenž se okolo něho mihnul, záviděl, že umí lítati! Jakou radost bude míti asi Lora, až spatří jej vraceti se se vším, čeho budou míti ku štěstí svému zapotřebí, jak bude zuřiti Izhuak, až uvidí, že opovržený ten jeho sok hází mu k nohoum hrsť stříbrňáků a vykupuje tak celou rodinu z dlouhého otroctví! A pak vzpomněl té staré matky, která jak živa ani čtvrtinu toho pohromadě neviděla, co on má ve svém sáčku. Jak bude blažena, jak šťastna, jak stiskne jej ve svou náruč a jak vítati bude Loru v chudinké chatce své!

Jak rád byl by Zapoteato pustil se do toho pravidelného klusu, jehož Indián při svých pochůzkách bez ohledu na stoupající neb klesající půdu užívá — nemohl. Duše jeho ubíhala s větrem o závod tam, kde dleli ti, již byli mu tak drazí, avšak tělo volně jen mohlo kráčeti podle líného toho zvířete, jež neslo poklady Delibesovy.

Cesta zdála se mu nekonečnou. Posléz, když slunce oblévalo již jen vrcholy pralesa, počala se cesta nepatrně šířiti, a za nedlouho vstupovali poutníci naši do rodné vísky Zapoteatovy.

Jako obyčejně, objeví-li se v indiánské vesničce mexické tlupa několika ozbrojených lidí, zdály se chatky zpočátku jako vymřelé! Museliť se obyvatelé dříve přesvědčiti, nepřicházejí-li to vojínové republiky, aby schytali zbraně schopné muže a odvedli je svázané k plukům co — rekruty. Avšak když poznali Inchu, známou tvář Delibesovu a Jacquesovu a konečně i Zapoteata, tu počali vybíhati ze svých chatek a vítali hlasitě staré známé.

A když blížila se tlupa chatce Zapoteatově a Inchově, tu vyběhla pojednou z prvější stará, šedovlasá žena a vrhnuvši se s jásavým výkřikem na Zapoteata, objímala a líbala jej se zaslzeným okem. A mezi tím co blažený syn hladil vráskovitou tvář staré Indiánky a tisknul ji na prsa svá, odskočil Incha do své chaty a uvítán poníženou úctou, jíž přísná povaha jeho byla ženu i dítě uvykla, pojal Loru za ruku a veda ji k Zapoteatovi, pravil: „Zde stojí Lořin nový snoubenec a bohdá i nastávající manžel, jehož bude Lora poslouchati tak, jak poslouchala otce svého.“

Udiveně hleděla na něj stará Indiánka a ještě větší podivení jalo ji, když Zapoteato, objav mocnou paží to dítě, jež hledělo na něj plno překvapení a rozpaků a zároveň plno blaha a štěstí, zvolal jásavě: „Zapoteatova — na věky Zapoteatova!“

S úsměvem pozoroval skupinu tu Delibes a netrpělivě Jean Jacques, avšak se zuřivým vztekem mladý Indián, jenž byl při objevení se Inchově z chaty Essetamaipuovy vyběhl a každý pohyb příchozích napnutě očima sledoval.

„Incha přišel v čas,“ pravil chvějícím se hlasem, přistoupiv blíže; „na zítřek po východu slunce shromáždí se celá osada na břehu říčky

aby přesvědčila se, dovede-li Incha vyplatiti dary, jež obdržela dcera jeho od Essetamaipuova syna.“

Místo Inchy, jenž s pohrdlivým úsměvem naslouchal slovům těm, odpověděl kvapně Zapoteato.

„Zítra po východu slunce,“ pravil, „bude celá osada svědkem, jak Zapoteato vyplatí tímto stříbrem dary Essetamaipuova syna.“ — A Zapoteato rozhaliv šat svůj, vyňal sáček na prsou skrytý a udeřil dlaní do něho, až tolary zvučně zacinkaly.

Izhuak zaťal zuby, vrhl pohled plný hrůzné nenávisti na soka svého a vynutil ze sebe: „Zítřejší den to ukáže.“

Pak vzdálil se kvapným krokem.

IX.

Byl pozdní večer. Ve vísce panovalo hrobové ticho, a jasný měsíc rozléval takou záři kolkolem, že zdálo se, jakoby závoditi chtěl se sluncem, jež byl viděl nedávno v krvavém lesku mizeti s obzoru. Na ozářené zemi mohl's poznati ubíhajícího broučka, za to však v stínu, na pokraji pralesa, za kterýmž měsíc do výše spěl, bylo tím temněji, poněvadž oko, oslněné svitem měsíčním, stín ten jen ponenáhlu proniknouti mohlo.

Delibes a Jean Jacques spali již dávno; jen stará matka Zapoteatova seděla před chatou, a se srdcem překypujícím blahem a štěstím upírala oči na nedalekou chatrč Inchovu, kdež v sladkém hovoru dlel šťastný její syn s krásnou dcerou Inchovou.

Jaká to změna stala se s jejím ubohým dítětem! Od nejútlejšího mládí býval všem ostatním hochům vždy jen k posměchu. Bylť otec jeho nejchudším z celé vsi, jenž neměl ničeho, co poskytlo by mu možnosti, vydělati sobě něco honbou a kterýž mohl hocha tudíž zabaliti jen v ty nejnuznější hadry. A hadry ty zavdávaly právě soudruhům nejvíce příčiny k výsměchu, k hádkám a pračkám. V pračkách těch stál Zapoteato vždy samojediný proti všem a byl často nemilosrdně sbit, když nestrpěl výsměšků mu činěných. Avšak časté ty rvačky otužily síly jeho tak a vzbudily v něm znenáhla takovou odvahu, že úsměšky a tudíž i rvačky pozvolnu přestávati počaly. Nikdy nelekl se Zapoteato počtu těch, již proti němu stáli. Jako blesk vrhl se vždy do nejhustšího chumáče, rány lítaly na všechny strany, a třebas dopadl jich i na něj počet nesčetný, dovedl si sjednati neohrožeností svou konečně úplný pokoj. Avšak to bylo vše, čeho docílil. Opovržení, jež budila jeho bída, zůstalo, jen že netroufal si nikdo je vysloviti. Za to však pohrdlivé pohledy a vyhýbání se jeho společnosti dávaly mu s dostatek na jevo, že náhledy o něm a o rodičích jeho nikterak se nezměnily.

Zapoteato vedl s rodiči svými život přebídný. Ovoce, kteréž jim poskytoval prales, bylo takřka to jediné, čím se živili, a málo kdy jen zdařilo se Zapoteatově otci lapiti nějaký kus zvěře primitivními těmi nástroji, jež nepříliš vynalezavý duch jeho sestaviti dovedl. Později, když Zapoteato dorůstal, obohatil sám „kuchyň“ matčinu lecjakous zvěří, avšak nějaký větší kus zabiti neb lapiti a prodejem jeho opatřiti

sobě peněz, nebyl s to. Protloukali jen to pouhé živobytí, a to nezměnilo se ani tehdá, když otec zemřel.

Smutný byl otcův život, a s bolestí pozorovala ubohá matka, že stejně bídný život očekává jejího syna. Pojednou však objevili se ti cizinci, jako by je byla sama nebesa seslala, a darovali ubohému dítěti jejímu tak ohromný poklad, že jí šla hlava kolem, když vzpomněla okamžiku, kdy uvnitř chaty vysypal Zapoteato lesknoucí se stříbrňáky před ní na zem! Jakého to štěstí dočkal se její hoch, štěstí to, jež opatřilo mu štěstí druhé: Loru!

Když před nedlouhou dobou Zapoteato s cizinci odešel, aby vydělal sobě co potřeboval k štěstí svému, tu zaběhla Lora často k opuštěné nyní matce a naslouchala lásky plným slovům jejím o Zapoteatovi, mluvila s ní o svých nadějích, těšila ji a přijímala útěchy od ní — nahražovala matce zkrátka dítě. A matka obživla takřka v ní a s dvojitou horoucností modlila se nyní u toho svatého, jenž v jednom koutku chaty ode dávna ochrannou svou ruku nad chatkou držel, a prosila, aby konání syna jejího a budoucnosti jeho požehnal.

A požehnal. Vděčně byla stará Indiánka sošku svatého zulíbala — nyní hleděla na to, co bylo po tolik nesčetných dnů jedinou její myšlenkou, po tolik nesčetných nocí jediným jejím snem: na blaho svého syna. Tam dlel, a drže Loru v objetí, šeptal s ní o štěstí svém, vyprávěl jí, co vše podnikl pro ni, čeho zakusil, čeho dosáhl.

Nyní se zdvihl. Ještě jednou objal Loru, ona zmizela v chatce, a volným krokem vracel se Zapoteato domů. Avšak nevracel se přímo, nýbrž obešel, jak byl uvykl, chatku a zmizel v stínu pralesa.

Stará Indiánka stopovala postavu jeho. Když zmizel v stínu, nebylo v prvním okamžiku s to rozeznati jej v stínu tom. Zahleděla se tam a ponenáhlu jen pronikala, chráníc oči proti svitu měsíce plochou rukou, stín ten. Avšak pojednou vyskočila kvapně. Zdálo se jí, jakoby byla zahlédla několik ještě temnějších bodů v stínu tom a v tomtéž okamžiku ozval se se strany té tlumený výkřik, výkřik to, podobající se výkřiku tvora, jemuž náhle sevřen krk.

Nevýslovná úzkost zmocnila se stařeny. Rychlostí blesku octla se v stínu blízkého lesa a vznášejíc se téměř ubíhala k místu, kdež byl zmizel Zapoteato.

Oči byly zatím temnu uvykly, a stařena zarazila náhle svůj let. Byla několik kroků od cesty, jež vedla tu do vnitra pralesa a zrak ji neklamal: do pralesa zahýbaly právě dvě postavy nesoucí na ramenou něco, co podobalo se kmeni. Chvíli čekala uděšená žena, pak dala se za nimi.

V pralese byla děsná tma. Hrůznou úzkostí jata kráčela ubohá žena dále, rukama hledajíc cestu. Nic nedbala toho, že krok co krok šlehaly jí větve do tváře, že krok co krok vrážela do stromů a klopýtala přes vyčnívající kořeny. Necítíc bolesti, necítíc únavy spěchala dále, darmo se namáhajíc, aby v panující tmě rozeznala okolí své.

Dlouho kráčela temnem a úzkost její rostla každým krokem. Pojednou se zastavila — zaslechlať tlumený hovor. V tomtéž okamžiku skoro ozvalo se křesání a nedaleko před sebou spatřila vyděšená matka pojednou sršeti jiskry. Náhle přestalo křesání, jedna jiskra zůstala,

opsala několik kruhů ve vzduchu, pak vzplanulo to, jako když hrstka prachu se vzejme, objevil se malý plamének, ten zmohutněl po nějaké chvíli, a za několik minut rozeznala Indiánka postavu, nesoucí svazek hořících tříštěk.

Rudé světlo ozářilo nyní úzkou cestu, a uděšená Indiánka rozeznala po nějaké době zcela dobře dva muže, nesoucí na ramenech svých člověka, jak se zdálo, bezvládného.

Rozhledli se, a kráčeli kvapně dále, následováni stařenou. Pojednou opustili cestu a zahnuli po praúzké stezce, již utvořila zajisté jen zvěř a po níž jen s největším namáháním dále bráti se mohli, ještě hlouběji do pralesa.

Se zatajeným dechem a s vytřeštěnýma očima následovala je ubohá žena. Nemohla poznati, kdo to před ní kráčí, avšak nevýslovná jakás úzkost nutila ji, aby brala se za lidmi těmi. Co dbala ran, jež zasazovaly jí silné větve, co krve, jež řinula se z jejích ran; jakýs tajný hlas jí pravil, že musí jíti za nimi a kdyby šli v kraj světa.

Náhle zastavili. Pokud stařena při plápolavém kmitu loučí pozorovati mohla, nalézali se na malém, divokém prostoru, jakýž častěji v pralesích se vyskytuje. Odvěký stromový velikán klesl uhlodán času zubem, a vyvrátiv několik soudruhů, spůsobil malou mýtinu. Muž, nesoucí hořící louče, zarazil je do rozpukaného kmene, a oba mužové shodili nyní břímě své. Dopadlo s temným zvukem k zemi, a stařena byla by zděšením vzkřikla: byl to — Zapoteato, svázaný kříž na kříž, nad nímž shýbaly se právě ďábelsky spitvořené tváře Essetamaipua a jeho syna!

O starou Indiánku pokoušela se mdloba. Avšak nebezpečí, v němž nalézal se její syn, dodalo jí netušených sil. Vztýčila se a ukrývajíc se za silný kmen, hleděla s utajeným dechem na oba Indiány.

„Jsme na místě,“ pravil otec a ukázal prstem na vysokou, černou, přišpičatělou hromadu.

Stará Indiánka se zachvěla.

Izhuak kyvnul hlavou, a chopiv se pravicí hořících loučí, upravil levicí na zemi nevelké místečko, na něž je hodil, a sebrav v malé chvíli plnou náruč suchých větví, rozdělal oheň, jenž za krátko mohutně plápolal, příšerným světlem polévaje okolí své.

Pak chopili se oba Indiáni Zapoteata, jenž ležel tu úplně bez vlády, a ubohá matka s největším jen namáháním potlačila hrůzný výkřik nejvyšší zoufalosti, když musela hleděti na to, jak vlekou oba ti ďáblové nešťastné dítě její k mocnému kmeni, u jehož paty vypínala se černá ona hromada, a vztýčivše je nohami vzhůru, přivazují je ku kmeni tak, že hlava dotýká se téměř hromady té.

A když byl Zapoteato ku kmeni co nejpevněji přivázán, roztrhl Essetamaipuův syn s ďábelským chechtotem šat na prsou jeho, a urvav sáček se stříbrňáky a schovávaje ho za halenu svou, zvolal: „Zapoteato chce zápoliti s Izhuakem — synem Essetamaipuovým? Tak odpovídá na vyzvání k boji tomu Izhuak a jeho otec.“

A v tomtéž okamžiku chopili se otec i syn mocných větví, jichž leželo tu kolkolem s důstatek, několik ran do černé hromady — a stará Indiánka myslela, že musí v nejblišším okamžiku klesnouti k zemi:

z hromady, jí předobře známé, vyhrnuly se tisíce a tisíce drobných zvířátek a rozbíhaly se na všechny strany, nejvíce pak na nejbližší kmen a na přivázaného k němu hlavou dolů Zapoteata. V málo okamžicích bylo bezvládné tělo jeho pokryto bezčetnými — mravenci.

S ďábelským chechtotem chopil se nyní Izhuak několika hořících loučí a zvolav posměšně: „Dobrou noc — zítra je Lora Izhuakovou otrokyní," vrátil se následován otcem cestou, kterou byl přišel.

Rozechvěním se třesouc, hleděla zoufalá žena za světlem, až ztratilo se mezi stromy. Pak vyskočila jako blesk, a hodivši do dohořívajícího již ohně několik větví, tak že znovu plápolati započal, vrhla se na svého syna. S třesoucíma se rukama setřela bezčetné ty mravence s tváře a s ostatního těla a chopila se pak silou zoufalosti vazeb, jež poutaly ho ku kmeni. Avšak nadarmo: vazby nepovolovaly; bylyť to silné provazy, spletené z lýka.

Ubohá žena hlasitě zasténala. Co nyní? Dítě její viselo hlavou k zemi, tisíce rozzuřených zvířátek vracelo se opět k tělu jeho, a tělo to bylo již skoro nehybné. Nůž — kde vzíti nějaký nůž! Zoufale táhala provazy, leč nadarmo. Pojednou probleskla jí uděšeným mozkem myšlenka — přiblížila ústa k provazu a počala na něm hlodati.

Zuby Indiánů jsou neobyčejně pevné a vytrvají do nejpozdnějších let. Stará matka, jež těšila se zubům posud zdravým, hlodala se sílou zoufalosti — za nedlouho bylo lýko prokousnuto.

Jásavý vzdech vyvinul se jí z prsou. Bleskorychle roztáčela provaz a záhy kleslo bezvládné tělo jejího syna k zemi. Silou, již dodává jedině zoufalost, odvlekla je nyní matka z mraveniště, vyčistila rychle opět tvář a počala dále hlodati na provazích, jimiž bylo ještě celé tělo kříž na kříž staženo.

Zdálo se, že síla její se zdvojnásobňuje. Za málo okamžiků mohla roztočiti poslední vazby, avšak — ubohý Zapoteato ležel tu beze hnutí.

Indiánka zoufale vzkřikla. Chopila se jeho hlavy, zdvihla ji oběma rukama a volajíc syna svého nejsladšími jmény, pokrývala ji horoucími polibky.

Pojednou se jí zdálo, že vyvinul se ze zaťatých úst hluboký vzdech. Indiánka zajásala — a zajásala znova, neboť vzdech se opakoval, a po chvíli hnula se i víčka očí. Vztýčila celé jeho hořejší tělo a podpírala je tělem svým.

„Vodu," vzdychl pojednou ubožák.

Zoufale rozhledla se matka. Vodu — kde vzíti zde vodu — a vodu míti musí.

Mdloby se o ni pokoušely. V tom spatřila nedaleko fíkový kaktus. Vztáhla k němu ruku, utrhla jedno z hojného jeho ovoce, ukousla na jedné straně a přiložila bílé, šťávnaté maso k ústům Zapoteatovým.

Započal hltavě ssáti vláhu a otevřel za nedlouho oči.

Matka zajásala v šílené radosti. Zapoteato hleděl na ni chvíli udiven a rozhledl se mdle. Pak zavřel oči a trhnuv pojednou sebou, otevřel je zase. Avšak jinak již hleděly nyní nežli prvé: Zapoteato nabýval vědomí.

„Matka má je zde?" tázal se slabě.

„O dítě — dítě!“ volala žena v slzách, líbajíc jej vášnivě.

Zrak jeho obrátil se zvolna k ohni a vrátil se k matce.

Opatrně přitáhla jej matka k polosprächnivělému kmeni a podepřela jej. Pak sebrala kvapně něco suchých větví, oživila znovu oheň a vrátila se k synovi, starostlivě zbavujíc jej četných mravenců, jichž bylo plno ještě na jeho těle.

„Kdo zavlekl Zapoteata sem?“ tázal se Zapoteato slabým hlasem.

„Essetamaipu a jeho syn,“ odvětila žena.

„Blesk zuřivého vzteku ozářil klidnou jeho tvář a s namáháním sáhl na prsa. — Děsný výkřik vyvinul se mu z úst a zoufale pohledl na matku.

„Izhuak uloupil Zapoteatovi poklad jeho!“ zalkala matka.

Hlava Zapoteatova klesla bez vlády k prsoum a zoufale štkajíc, líbala ji ubohá žena. „Zapoteato nemusí se strachovati,“ těšila jej, sama nevěříc slovům svým, „však jim ho zase odejme.“

Po chvíli otevřel Zapoteato oči, a nehýbaje se, hleděl mdle před sebe. Darmo mluvila do něj zoufalá matka, darmo čekala odpovědi — hleděl před sebe jako bez duše.

Indiánka, zvyklá doma poslušenství, jež podobá se na vlas porobě, troufá si mluviti jen, je-li tázána. Matka vidouc syna tak zamyšleného, nemluvného, umlkla po chvíli, nespouštějíc zraků svých s jeho tváře.

Dlouho seděl nepohnutě. Oheň počal již dohořívati; kvapně vyskočila opét matka a nasbíravši rychle uschlých větví, oživila znovu jeho žár.

Pak zahleděla se zase na svého syna, ani sebou nehýbajíc.

A opět seděl Zapoteato po dlouhou dobu jakoby z kamene vytesán byl. Jen víčka někdy se pohnula a prozrazovala takto, že v bronzové této, rudým plamenem ozářené soše jest posud život.

Náhle pohnul sebou Zapoteato. Natáhl pravici, pak levici, a zase seděl tiše. Pak vztýčil se trochu a posadil se pohodlněji. A opět natáhl ruku za rukou, jako by chtěl rozprouditi v nich krev a opakoval tak neustále, chvílemi odpočívaje, a chvílemi prohlížeje krví podlité pruhy, jež lýkové provazy v mase jeho byly zůstavily.

Pojednou zdvihl se volně ač ne bez namahání. Počal nohama pracovati právě tak jako byl pracoval před tím rukama a třel si je chvílemi. S tlukoucím srdcem hleděla na něj matka a jásavý výkřik uvolnil prsoum, když učinil Zapoteato několik kroků.

Výkřik ten jako by byl mladého Indiána k vědomí přivedl. Obrátil se pojedou k matce a vztáhnuv po ní ruce své, pravil hlasem trhaným:

„Čím byl by Zapoteato nyní bez matky své? — O matko!“ — A prostý ten syn přírody klesl před starou matkou na kolena.

S jakou vášní vrhla se blažená matka na znovuzrozeného syna, s jakou vášní líbala jeho tvář, jeho vlas, jeho tělo! Horké slzy kanuly jí z očí, a ústa se usmívala tak blaženě, jako snad nikdy posud.

Náhle vzchopil se Zapoteato a naslouchal. Se shora ozvaly se ptačí hlasy.

„Den se vrací,“ pravil, „jest nejvyšší čas.“

„A shybnuv se s namáháním, uchvátil několik hořících větví.

„Nechtěla by matka,“ pravil pak, „zaházeti oheň, aby nezničil snad prales, jenž Indiána živí?“

Mlčky naházela matka na oheň kypré země, jíž bylo dosti ve vyvrácených kořenech a uhasila ho. Pak obrátila se k Zapoteatovi a tázala se úzkostlivě: „Bude moci můj syn kráčeti sám?“

„Musí,“ odvětil Zapoteato rozhodně a dal se úzkou cestičkou, po kteréžto byli jej před několika hodinami nepřátelé přinesli, svítě na cestu matce, která těsně za ním kráčela. Chvílemi arci zarazil krok a přidržel se větví neb vzdušných kořínků okolních stromů, aby neklesl. Ale řídčeji a řídčeji opětovaly se takové zastávky, pevnějším stával se krok a když konečně vystoupili oba na pohodlnější „camino real“, vyšlapoval Zapoteato již zcela jinak. Avšak jaké železné vůle bylo k tomu třeba, aby ztýrané svaly byly s to konati službu povinnou!

Tma, kolkolem panující stávala se znenáhla průhlednější, a stromy počaly, arci jen na temenech svých, oživovati se. Zapoteato zahodil dohořívající větve, sečkal u nich, až vyhasly zúplna a bral se pak, podpíraje se o matku a mávaje dlouhým prutem vodorovně před sebou, by směr cesty zachoval, temným lesem k rodné své vísce s takou bezpečností, jakoby kráčel za světla denního.

X.

Široký břeh říčky El Mesonské poskytoval časně z rána zajímavý pohled. Ve velikém kruhu seděli tu všichni dorostlí mužové celé vísky na rohožkách palmových, jež sobě byli přinesli a dýmali mlčky buď z dýmek buď kouřili doma urobené doutníky. U prostřed kruhu seděli taktéž na rohožkách svých Essetamaipu, jeho syn a Incha, opodál plni úcty hleděli na kruh ten hoši, sražení v jeden hlouček, a mezi stromovím kolkolem se táhnoucím kmitaly se postavy zvědavých Indiánek, jimž není dovoleno býti přítomnu úradám mužů.

Velebné ticho panovalo kolkolem, rušené jen bubláním čilých vlnek a šumotem pralesa. Ob čas ohledl se jeden neb druhý z mužů směrem k vesnici, jakoby někoho očekával, a sotva viditelný úsměv přelétl vždy tvář Izhuakovu, když přes vše ohlížení nikdo nepřicházel.

Konečně přerušil jeden z mužů, stařec to s hlavou jako mléko bílou, s bílým, řídkým a krátkým vousem a s vráskovitým obličejem všeobecné mlčení.

„Slunce stojí již nad pralesem,“ pravil vážně, „avšak Zapoteata tu posud není.“

„Jest dovoleno Inchovi,“ ozval se tento, „ohlednouti se po něm, jemuž snad hosté jeho nedávají odejíti?“

Tázavě rozhledl se stařec, a když spatřil, že všichni přítomní mlčky kývají hlavou, pravil: „Incha může jíti.“

Incha vážně vstal a bral se k chatce Zapoteatově. Za chvíli se vrátil — sám.

„Proč vrací se Incha, jak byl odešel?“ tázal se starý Indián.

Obličej Inchův jevil jakýs nepokoj. „Chata Zapoteatova jest prázdna,“ pravil; „ani cizinců tam není.“

Izhuak se vztýčil. „Zapoteato jest chlubný jazyk,“ zvolal. „Sliboval, co nemůže, a zmizel nyní ze strachu před výsměchem.“ A Izhuak provázel slova ta potupným smíchem.

Incha obrátil zvolna k němu svůj zrak a zabodl oči do jeho tváře, jako by ji probodnouti chtěl. Chvíli vydržel Izhuak pohled ten, ale ne dlouho. Úsměv zmizel s úst, a v tváři rozestřela se jakás rozpačitost, která Inchovi neušla.

Essetamaipu vše pozoroval. „Jest nejvyšší čas,“ pravil kvapně, „aby věc, k vůli níž všichni mužové se dostavili, došla rozhodnutí. Doba, kdy každý, kdož súčastněn, měl se dostaviti, minula — kdo nepřišel, nese škodu sám.“

„Co praví tomu shromáždění moji bratří?“ tázal se opět stařec, rozhlížeje se v kruhu.

„Jest již nejvyšší čas,“ znělo se všech stran.

„Essetamaipu může tedy mluviti,“ pokračoval stařec.

Essetamaipu vstal a vytáhl zvolna provázek, na němž bylo jen málo jednoduchých uzlů.

„Mužové slavného kmene Catecomacchů,“ jal se vyprávěti; „syn Essetamaipuův zahořel v lásce k dceři Inchově. Otcové zasnoubili děti své a podle pradávného zvyku přinášel Izhuak Loře obvyklé dary. Essetamaipuův syn konal tedy své povinnosti — avšak Inchova dcera ji nekonala. Essetamaipu musel za tou příčinou prohlásiti zasnoubení za neplatné, a dnes vrátí si snoubenci cenu darů svých, jinak budou míti průchod staré, po otcích zděděné zvyky. Shromáždění mužové rozhodnětež, vyhověno-li bude stranám oběma. Zde snubní provázek Izhuakův.“ A Essetamaipu podal ho starci a usedl opět na svou rohožku.

Nyní povstal Incha.

„Incha,“ pravil ostře, „jest šťasten, že nastal tento okamžik. Leč nebude on sám vypláceti cenu darů, nýbrž nový snoubenec Lořin, Zapoteato, jemuž pán osudů popřál nenadálého štěstí. — Zde jest snubní provázek Lořin,“ a podal ho taktéž starci.

Sotva viditelný úsměv přelétl tvář Essetamaipuovu a jeho syna — avšak Incha si ho přece povšimnul.

Stařec počítal uzly. „Na tomto nalézám jich dvacet dvoj- i trojitých — na druhém pouze šest jednoduchých. Nechť bratří moji se přesvědčí, zda starý Kanaimapu počítal dobře.

Provázky prošly všemi rukami. „Kanaimapu počítal dobře,“ znělo to se všech stran.

„Nuž tedy,“ zvolal nyní stařec vážně, „Incha zaplatí Essetamaipuovi třikrát dvacet a osm realů, tento pak onomu šest.“

„Tak jest! tak jest,“ souhlasili shromáždění.

Essetamaipu vzchopil se a vysázel šest realů Kanaimapuovi k nohoum. „Zde jest, čím povinen jest Essetamaipu.“

„Incha může vzíti co jest jeho, a dá, co Essetamaipuovo,“ vyzýval stařec.

Incha zvolna vstal, a hladě si čelo, jako by vrásky na něm vyvstalé urovnati chtěl, odvětil zvolna:

„Incha již pravil, že nebude platiti sám — nemůže. Avšak nový snoubenec jeho dcery zaplatí vše, neboť má mnohonácte tolik.“

„A kde jest snoubenec ten?“ smál se jedovatě Essetamaipu. „Když má, proč nespěchá, aby osvobodil snoubenku a ty, již dali jí život, z hrozícího otročení?“

Incha opřel opět svůj zrak o jeho tvář se zvláštním výrazem. Pak přistoupil kvapně k němu a chopiv se ho za ruku, pravil s důrazem: „Incha neví, kde jest Zapoteato; avšak snad ví to Essetamaipu neb jeho syn?"

Essetamaipu sebou nepatrně trhnul. Pohledl pátravě na Inchu, jakoby v duši jeho čísti chtěl a zvolal po chvíli posměšně: „Essetamaipu má jiné starosti, nežli aby dbal Zapoteata. Nyní má především starost o své peníze."

„Incha tedy nemůže platit?" tázal se Kanaimapu.

„Ne," odvětil Indián temně.

„Shromáždění mužové," pokračoval stařec, „jak odpovídají ctihodné, po otcích zděděné zvyky naše na toto slovo?"

Nežli mohl ale kdo odpověď dáti, ozvalo se pojednou z daleka volání. Zvědavě ohledli se všichni v stranu, odkud volání znělo — ženská postava spěchala od pralesa přímo k řece.

Essetamaipu se náhle zachvěl — poznal Zapoteatovu matku.

„Pomoc — mému — synu — mému — ubohému — synu!" volala z daleka hlasem trhaným, sotva dechu popadajíc a sklesla před Kanaimapuem na kolena.

„Ode kdy smí se odvážiti žena," vzkřikl Essetamaipu zuřivě, „rušiti shromáždění mužů?"

Mnozí z mužů dávali souhlas se slovy těmi na jevo.

Incha se prudce vzchopil. „Jde o toho, jenž v tomto jednání jest nejdůležitější osobou, a bratří moji zvědí snad, proč nepřichází. Myslím, že Kanaimapu může dát matce jeho mluviti."

„Pravda, pravda," volali mnozí.

„Smí žena tato podati zprávu o synu svém, na nějž tak dlouho jsme čekali?" tázal se stařec shromážděných.

„Buďsi," odvětili tito většinou.

„Zapoteatova matka může nyní mluviti," obrátil se Kanaimapu k ženě.

„Bůh žehnejž vašim dětem," odvětila žena horoucně: „nešťastná matka v slzách modliti se bude za vaše blaho. — Mne posílá můj syn — Zapoteato. Dva ďáblové přepadli jej v stínu pralesa, když vracel se od své snoubenky, svázali tělo jeho kříž na kříž provazy, a zanesli do hlubokého pralesa, kdež hlavou dolů přivázali jej nad ohromným mraveništěm ku kmeni a rozzuřivše mravence a oloupivše jej o jeho peníze, ponechali jej samého sobě."

Hlasité výkřiky nevole ozývaly se z řady shromážděných mužů, kdežto Essetamaipu a jeho syn zmateni hleděli na vášnivě rozechvěnou ženu.

„Mysleli, že není nikdo svědkem toho zločinu, avšak matka Zapoteatova má bystrý zrak i sluch. Zaslechla tlumený výkřik svého dítěte, když stáhli mu krk, spatřila jak nesou jej ďáblové ti do pralesa, viděla jak přivazují jej ku kmeni, jak ztrácí nešťastné dítě její vědomí, jak ďáblové je olupují. Avšak bůh, jenž nemůže oslyšeti horoucí prosby srdce mateřského, ten bůh dodal matce síly takové, že srdce její nepuklo, když musela patřiti na bědy svého dítěte, že zuby její prohlodaly provazy, že přivedla ubohé dítě své zase k životu, že podporovala tělo jeho, když spěchajíc k tomuto shromáždění, klesalo mdlobou a že

konečně k úpěnlivým prosbám jeho, když přece dále nemohl, rozběhla se za pomoc prositi cizince, kteří jej šťastným byli učinili, že dovedla je tak daleko, že nemohli jej více chybiti, a úprkem vrátila se pak, aby zapřisáhla shromážděné muže rodné vísky, by okamžik ještě vyčkali, až zuboženému Zapoteatovi zdaří se doraziti sem."

Jako proud rozžhavené lávy z burácející sopky řinula se slova tato z úst rozechvěné ženy. Celé tělo se chvělo, oči vystupovaly, jako by z důlků svých vyskočiti chtěly, z bezpočetných ran kapala krev, rozcuchaným vlasem pohrával vítr, a rozedraný šat nuzně jen zahaloval ztýrané tělo.

Dojem slov těch na shromážděné byl veliký. Mužové se vztýčili a napnutě naslouchali, útrpně hledíce na ubohou ženu.

„A kterému kmeni náleží ti vyvrhelové?" tázal se Kuelpo.

„Tamo stojí," vzkřikla žena, sbírajíc poslední své síly; „jest to Essetamaipu a jeho syn."

Výkřiky zuřivého vzteku draly se shromážděným z prsou, a výkřiky ty se množily, když ubohá žena, jež stála tu vztýčená jako bohyně pomsty, pojednou sklesla bez sebe na zem.

A plni zdrcujícího leknutí slyšeli slova ta oba obvinění. Toho se nenadáli. Mysleli, že vše, co přihodilo se minulé noci, jest pohřbeno v hlubinách pralesa, a tu pojednou vystoupil svědek činu jejich.

„Ta žena šílí," zvolal Essetamaipu chvějícím se hlasem, když se byl trochu vzpamatoval.

„Nešílí," odvětil hlasem hromovým Incha a ukázal k lesu. — Všichni pohledli v naznačený směr, a kdyby nebyla ubohá matka bez vědomí spočívala v rukou žen, jež se byly okolo ní sběhly, byla by zajásala: volným klusem blížil se Zapoteato na koni po boku Delibesově, jenž podporoval jej svou pravicí.

Essetamaipu sklesl na svou rohožku a objal křečovitě svého syna, když Zapoteato zvolna s koně se svezl a matným krokem do kruhu vstoupiv a skříživ ruce přes prsa, na všechny strany se uklonil a pak náhle jako tygr vrhl se na Izhuaka a roztrhnuv halenu jeho, zmocnil se sáčku, jenž visel mu na krku. Beze slov a chvějíce se, hleděli na něj oba zločinci, jako na zjev z onoho světa, a ustrašeně rozhlíželi se, když Zapoteato přiblížil se opět ku Kanaimapuovi a ukazuje krví podlité pruhy na těle svém, pravil: „Zapoteato žádá od shromážděných mužů svého kmene spravedlivost."

A zvolna povstal Kanaimapu. Velebně vypadala vysoká ta postava s bílým vlasem a vousem, když vztáhnuvši pravici proti obviněným, jala tázati se: „Vypadají takto lidé nevinní?"

„Nikoliv," odvětilo shromáždění jako jeden muž.

„Od nepamětných dob," pokračoval stařec, „žili obyvatelé této vísky, dítky to jednoho kmene, jako bratří, a nikdy neublížil jeden druhému tak, aby stal se nehodným synem svého kmene. Co malý hoch slýchal Kanaimapu tak již od svých otců, a i v době, kdy černý hustý vlas jeho změnil se znenáhla v řídký sníh, bylo cos podobného neslýcháno. Essetamaipu a jeho syn zapomněli hrůzným způsobem, čemu je otcové jich učili, zapomněli, čím povinni jsou kmeni svému, zapomněli, že Zapoteato jest bratrem jejich. Jako jedovatý had uštknuli

ho za noci, s ďábelskou ukrutností vydali jej v hrůznou smrt, oloupili o vše to, co měl, a pak vstoupili před shromáždění toto, jako by čisté měli svědomí. Či může víska naše poskytovati nadál hadům takovým přístřeší, či mohou mužové našeho kmene nazývati je nadál svými bratry?“

„Nikoliv,“ znělo to opět kolkolem.

„Nuže, jmenem tuto shromážděných mužů slavného kmene Catecomacchů,“ pokračoval Kanaimapu, „vypovídá nejstarší z nich Essetamaipua a jeho syna z této vsi — vylučuje oba z kmene Catecomacchů. Nechť nikdo neposkytne jim přístřeší, nechť jedovatý plaz nedá jim uložiti hlavu ku spánku, nechť zuřivý kajman nevytrpí jich na vodě, a divá puma*) a onza**) nechť nedopřeje jim útulku v pralese. Širá, vyprahlá rovina bez vody a beze stínu budiž domovem prokletého jejich žití, a ani tam nechť nenaleznou pokoje před hanbou, již uvalili na tuto vísku. Nechť varují se vrátiti se do bývalého domova. Každý jest oprávněn je skoliti jako divou, škodlivou zvěř. Chata jejich, pole a vše, co v nich, propadá a budiž majetkem toho, jejž chtěli zničiti.“

Bouřlivý souhlas rozléhal se kolkolem.

„Zapoteato,“ dodal stařec zvýšeným hlasem. „Jsou odsud vymítěni, jsou bez kmene, bez domova, bez přátel, propadli kletbě svých soukmenovců — můžeš činiti s nimi co ti libo.“

Zapoteato se obrátil k oběma odsouzeným, kteřížto stáli tu beze slov, ztrnulí, jako dvě sochy. Prsa jeho se dmula, a pěstě se svíraly. Náhle pokročil v před jako by vrhnouti se chtěl na své škůdce — avšak v tom zavzněl matčin hlas: „Zapoteato!“

Zapoteato stanul, obrátil se k matce, jež probudivši se právě z mdloby své, blaženě na něho se usmívala a rozběhnuv se k ní, klesl jí k nohoum a líbal chvějící se ruce, líbal stýraný obličej.

„Odejděte!“ vzkřikl Kanaimapu velitelsky — „nechť nikdy více nespatří víska tato vaší tváře.“

Essetamaipu a jeho syn, oddychnuvše sobě patrně, opustili kvapně kruh, do něhož byli s tak velikými nadějemi vstoupili. Avšak změnili krok svůj v pravý běh, když pojednou lítati počalo za nimi kamení se všech stran. Zmizeli záhy v lese, daleko pronásledováni rozzuřenou mládeží. —

* * *

Hrůzné stýrání, jehož Zapoteato byl zakusil, a hrdinství matky jeho, s jakýmž stala se vysvoboditelkou svého jediného syna, učinilo oba pojednou nejpřednějšími osobami celé vísky. Všichni obyvatelé závodili, aby poskytli jim úlevy na lůžku, na něž přestálé strasti a rozechvění je bylo uvrhlo, a přirozeno tudíž, že oba rychle zas zotavili se ze svých ran.

Bylo rozkošné ráno nedlouho po onom shromáždění, jež vyřklo ortel nad Essetamaipuem a jeho synem. Ve vísce bylo vše vzhůru; ženy a dívky pobíhali ve svátečních tenqueyích, mužové a hoši v čerstvých halenách, a v stínu ohromného manga sestavoval Zapoteato prostý oltářík, na němž vypínala se soška onoho svatého, před kteroužto matka jeho tolikráte vyprošovala požehnání pro svého syna.

---

*) Mexický lev. — **) Mexický tygr.

A když bylo vše hotovo, vrátil se do své chaty, kdež očekávala jej matka v nové pestré tenqueji a v novém paňu, jímž ji byl Delibes obdaroval, a muž ten, jenž tak šťastným jej byl učinil. Mlčky, se zaroseným okem objal matku a stiskl ruku Delibesovu.

„Seňore," pravil po chvíli, „rozhledněte se — to Vaše dílo. Jak může Zapoteato dokázati Vám vděčnost svou?"

Delibes se usmál. „Neděkuj," pravil, „vyrovnal jsem pouze svůj účet. Avšak chci, abys měl jinou ještě památku na dnešní den. Mně dostačí puška jediná. Ta druhá, již z opatrnosti s sebou vozím, bude tobě konati služby lepší." A Delibes podával překvapenému Indiánu krásnou dvojku.

Opět pohledl na něj Zapoteato udiveně. S třesoucí se rukou vzal pušku, pojednou ale vzchopil se a objal Delibesa prudce. „Seňore — není šťastnějšího člověka nad Zapoteato!" zvolal zajikavě.

S úsměvem pojal jej Delibes za ruku, druhou podal matce a vedl oba přímo k chatce Inchově.

Ta poskytovala pestrý obraz. Uprostřed četných družek stála tu Lora v bílé tenqueyi — prsa pokrytá bělostnou košilí a ve vlasech skvostný ten květ, jenž kdysi Izhuaka tak rozhněval. A nedaleko shromážděni byli hoši a za nimi mužové ženatí a ženy, přísně od sebe odděleni.

„Otče Incho," zvolal Delibes, „kněz bude zde každým okamžikem — jest vše připraveno?"

„Jest, seňore," odvětil Incha, a ukázal na oltářík a pak na veliký prostor za chatou, kdež houf žen zaměstnán byl sestavováním hrubých stolů a pečením bezčetných kýt, tortill a jiných lahůdek.

Toužebný pohled vyměnili spolu snoubenci, avšak jen pohled. Hoši pojali Zapoteata ve svůj střed a nedali mu dle zvyku přiblížiti se nevěstě.

A když brzy na to objevili se dva jezdci, na nichž by nikdo nebyl poznal Delibesem obeslaného kněze a jeho zákristána, a když pak kněz, obléknuv obřadný šat, k prostému oltáři přistoupil, tu hnula se nejprvé děvčata s Lorou k oltáři, poklekla po jedné straně, za nimi ženy, pak hoši se Zapoteatem po straně druhé a za nimi zase mužové. Velebné ticho panovalo vůkol, rušené jen jásavým ptactvem pralesa, když kněz odříkával své modlitby, svá požehnání. A když konečně pokynul snoubencům a přiblíživším se svázal ruce štolou, nemohla blažená matka odolati svému pohnutí a počala hlasitě štkáti. —

Skutečně pohnut opouštěl druhého dne Delibes vísku, v níž byl spůsobil takový převrat. Se všech stran zněl jásot rozjařených vesničanů, kteří ze svatby nesměli se vrátiti, dokud zbývalo ještě z toho, co štědrá ruka jeho snoubencům byla poskytla. Daleko jej provázeli, nejdále však Zapoteato, matka jeho a Lora. A když konečně Delibes sám nutil k návratu, tu mlčky jen byli s to děkovati mu za vše ta dobrodiní. A ani Delibes nebyl schopen slova. Němé stisknutí rukou — pak pobídnul koně; a když u nejbližšího záhybu ohledl se za těmi, jež byl učinil tak neskonale šťastnými, viděl, jak držíce se v objetí a hledíce upřeně za ním, kynou mu na rozloučenou.

„Šťastní lidé!" povzdechl si; „a za jakou cenu šťastní!"

Ze „Snů královských“

od

Adolfa Heyduka.

V jařmu.

(1434.)

Po drahách pustých, dalekých
král bloudí duchy klet,
zrak krví se mu podlívá
a pěnou kypí ret.

Strach vlas mu vztýčil kosmatý,
a v jeho plec i skráň
hněv povražděných Husitů
skryl sedmihlavou saň.

I kluše polem v šerou noc
jak uplašený kůň,
a hněvných duchů nad hlavou
je plna nebes tůň.

Kam kročí: v pole, sad i les —
o jaký hrozný zjev —
tam pod nohou mu zbodanou
se prýští rudá krev.

Ať kráčí na úpatí skal
a nebo na pažit,
vždy stopy důlec hluboký
jest nachem pln a syt.

A Sigmund na zem pokleká
a ručí jeho chvat
prsť černou hrabe ustrašen
do krvavých těch lat.

Však neukryl je, rudnou tak,
jak zjevily se dřív,
a kámen, pole, luh i sad
je stop těch pamětliv.

Tak Sigmund stále přebíhá,
leč povždy stejna tíž,
a rudé stopy množí se
a jest jich plná říš.

Když jednu rukou zahrabal,
hned druhou patou vryl,
vše marně, lat těch příšerných
své duši neukryl.

Vždy práce marna napořád,
a všude, kamo tíh',
sta jeví se mu krvavých
stop v jeho bludištích.

O hrozná práce, hrozný kvap!
Sem tam ho smýká sen,
a duchů páží obrovskou
je třen a poháněn.

O strašno! Brodu dobíhá,
s ním v mraku na sta hlav
tam zahání ho pohněvem,
kde průhon na Sázav. —

Hle, od Chotouně zášerem
kdo vychází mu v střet?
Kmet vážný je, siv vous i vlas,
leč v oko blesk je set.

Šat řásný v půli opásán,
a kápě skrývá tvář,
sandály prosté na nohou,
však nad temenem zář. —

„Aj! přicházíš?“ Tak hovoří —
„nuž věru, dospěl čas,
v němž brázdu ďáblem oranou
nám přeorati zas!

Tu brázdu, kterou chrabrý lid
svou statnou ukryl plec,
než v planinu ho vylákal
lstný Mikeš Krchlebec.

Tu brázdu, kterou odplaval
těch mučeníků vzdor,
jež láska k pravdě vedla kdys
tvým vášním na úkor.

Hle, lid ten, ukryt v oblacích,
dnes zahnal mně tě sem,
bys místo ďábla, duši v trest,
pluh táhnul úvozem.

Bys místo nebes zbojníka,
ty, zbojník lidských práv,
tu zašlou brázdu přeoral
pro svatý onen dav.

Však víš, že vždy mu bojovat
tu boží pravdy seč,
že každé noci kříží se
zde lsti a práva meč.

Však víš, že trupů na tisíc
v tu brázdu Bořek svál,
až po mrtvolách Leskovec
příč na příč přebíhal.

Ty nyní božím povelem
ji znovu zorat máš,
však lstivější jsi prvního
a horší satanáš.

Před jména tvého vyřknutím
i ona strne směs,
jíž pyšný anděl knížetem
s nebeské výše kles'.

Nuž, bojovníci nad námi,
již sneste onen pluh,
jímž Sigmund, hrůzy výstřelek,
vám zaplatí svůj dluh!“ —

A hle pluh z mraků ohnivý
se nese níž a níž,
šíř radlí dvakrát v rozsah jest,
a kroják muže výš.

V před s bičem z blesků spleteným
a s žhavou otkou chlap,
na místo rukou orlí dráp,
a pařát místo tlap. —

I strne král, vše marné jest,
v sten zaměnil se křik,
již k hřídeli ho upoutal
příšerný popluzník.

Kol hrdla jařmo řeřavé
a popruh s obou stran,
v před veden světcem Prokopem
a vzadu ďáblem hnán.

Tak oře. Hrozný jeho pluh
vryl do štěrku se v příč,
dál nelze mu — v hřbet schýlený
jej mrská žhavý bič.

Král svíjí se a vzpírá se
a zase kloní šíj,
mrak duchů nad ním: „Tuž se tuž!“
a na pohonce: „Bij.“

Jen svatý kmet když oprať stáh’,
šlo o stopu to dál,
a na Prokopa prosebně
pohlíží hrozný král.

Však světec hlavu odvrací:
„Ty platíš jen svůj dluh
ne já, leč prosbou stínů těch
tě spřáhnout kázal bůh!

Slyš, kterak z mraků volá bouř:
„Jen dále, měj se v běh!“ —
Král sténá, Prokop uzdou škub,
a ďábel bičem šleh’.

Tak brázdou žene krále dál
ten strašný duchů dav,
a nový úvoz táhne se
z Chotouně na Čáslav.

Tak jako vlny ohnivé
se z brázdy valí jíl,
krev pouze na pluh zasyčí,
když Sigmund skloní týl.

Zas zpjal se v jařmu jako tur,
sten z prsou tisk se ven:
„Jak dlouho musím orat tak?“
A Prokop: „V soudný den!“

Však zase ďábel bičem šleh'
a Sigmund děsně křik' . . . .
„O lékaři, jak od blesku
je utýrán můj dřík!

Tak jako v jarmu jest můj týl,
jak v úzdě brada jest!“
„„Vše znikne, pane, stiš se jen
a vezmi léčnou tresť!““

A požil král, vzdech', v lože paď,
však sotvy počal spát,
už v skráni černý pavouk snů
síť novou jal se tkát. — —

Colbert a Bismarck.

Národohospodářská skizza

od

Jos. Fořta.

(Dokonč.)

Pedagogické výsledky ducha Colbertova vnikly tak hluboko do ústrojí celého národa, že francouzský průmysl mohl snésti trojí velikou zkoušku ohněm, a že z každé vyšel očistěný. První zkouškou byla průmyslová krise, jež nastala ještě za Ludvíka XIV. zrušením ediktu Nanteského; protestantští průmyslníci vyhlazeni neb zapuzeni do ciziny. Druhou zkouškou byla krise vyvolaná v předešlém století finančními kotrmelci pověstného Lawa. Třetí velikou krisí byl konečně politický následek Colbertova ruchu hospodářského, ona velkolepá revoluce francouzská. Ve všech těchto zkouškách, hlavně však v poslední, setřeny jsou vady a nedostatky systemu Colbertova. Místo železné kázně cechovní, kterou Colbert svíral až ku krajnostem veškeru výrobu, prohlásila revoluce r. 1791 svobodu živnostenskou. Úzká, těsná kazajka, v níž průmysl byl vychován, praskla sesílením vzrostlého jinocha sama sebou. Však revoluce nejen klestila, co z jádra vyrostlo nezdravého, revoluce šla ještě dál: dobylať úprkem toho, k čemuž Colbert po celá leta pracoval marně. Vedle cechu zrušila tísnící cla provincialní, doplnila a opravila zákonodárství, zavedla jednotu měr a váh na základě desítinném a korunovala vše řádnou organisací technického a průmyslového vyučování. Že dnes francouzská literatura stojí v popředí duševní činnosti veškerého lidstva, že dnes francouzský jazyk jest řečí světovou, to vše se pramení valnou částí z impulsů, jež francouzskému hospodářství dány byly Colbertem a jež revoluce očistila, vytříbila a dílem i do nových uvedla směrů. Ovšem pružnost, píle a spořivost francouzského lidu měla při tom úkol vynikající; vlastnosti tyto byly však do jisté míry jen materiálem, z nichž genialní iniciativa ruky státnické utvořila tak velkolepou budovu! —

A Bismarck v Německu? Vychovatelský ráz, kterýž vidíme v hospodářské politice Colbertově schází Bismarckovým plánům úplně. Snad se vrhne německý kancléř na činnost tu později, jakmile předlohy jeho uvedeny budou do života, snad konečně výroba německá žádného zušlechťování již nepotřebuje? — namítne se nám. K druhé námitce odpoví zajisté každý záporně, neboť německé školství v oboru živnostenském, průmyslovém a technickém školství francouzského nikterak nedostihuje; k námitce první pak utvoří si čtenář z následujícího odpověď sám. Bismarck dosud nedal nikde a v ničem na jevo, že by discipliny směřující k povznešení německé výroby měly být z povinnosti a z příjmů říše povzbuzeny, rozvětveny a v harmonický upraveny celek. Naopak,

péče o to ponechává se jednotlivým státečkům, říš sama potřebuje peněz — na vojsko. Bismarckovy osnovy jsou tudy zcela jednostranny, pohybujíce se výhradně dráhou celní a finanční politiky.

Však buďsi! — vždyť zdravá politika celní jest taktéž jedním z hlavních pramenů národního blaha. Přistupme tedy k politice jeho blíž. Bismarck v první řadě zvyšuje veškerá cla na ochranu výroby průmyslové; domácí práce, dí Bismarck právě jako před dvěma sty lety Colbert, nesmí být vydána na pospas cizí soutěži; stát povinnen jest práci tu hájiti a nejvydatnější ochranou bude, když vysokými cly zamezí, neb aspoň stíží se přívoz cizích výrobků na německé tržiště. — Vyrobí-li francouzský průmyslník loket bavlněné látky, dejme tomu za 20 kr., německý však z různých příčin jako jsou: menší dovednost dělníka, dražší kapitál, větší daně a j. v. vyrobí loket téže látky za 30 kr., může ovšem francouzský konkurent zaplatit snadno 5 kr. dovozného z Paříže do Berlína a prodávat tu s výdělkem fabrikát svůj laciněji, než průmyslník německý ve vlastním svém domovu. Uvalíte-li však na výrobek konkurenta Francouze clo 10 kr., jsou podmínky na obou stranách vyrovnány a francouzský výrobek nemůže lácí svou odbyt německého zboží dusiti. Zastanci obchodní svobody ovšem dí vším právem, že nikoli výrobník francouzský, nýbrž německý spotřebovatel řečené clo musí zaplatiti, že průmysl není žádný handicap, žádné dostihy, při nichž se tíha koně a jezdce vyrovnává olověným závažím. Než zastanců těch jest nyní pořídku a jako v Německu, tak v celé téměř Evropě kloní se většina veřejného mínění k názorům rozhodné celní ochrany.

Nuž, dejme tomu, že by názory ty do jisté míry zcela byly oprávněny. V tom případě leží na dlani, že stát, jenž na hranicích staví vysoké šraňky celní, povinen jest uvnitř pracovati k tomu, aby nepříznivé podmínky domácí výroby byly zlepšovány; takýto stát musí pečovati o vychování dovedného dělnictva, o vytříbení vkusu, o zmenšení daní a konečně o poměrné snížení mzdy, ovšem jenom tím spůsobem, aby živobytí dělníka stalo se co možno nejlacinějším. Jediným měřítkem mzdy dělnické jest za velké nynější nabídky lidské síly v první řadě cena potravin, nájemného, oděvu atd. vůbec všeho, čehō dělník nejnutněji potřebuje k výživě a udržení nuzné svojí domácnosti. Na tuto nejnutnější míru jsou dnes mzdy dělnické stlačeny, jdou-li kdes níže, tam nastane bída a hlad. Že tento neblahý poměr již tu a tam v jednotlivých okrscích nadešel, toho důkazem jest ono mezinárodní hnutí mezi dělnictvem, onen rozvoj nauky socialistické. Každý tlak vyvolává protitlak: neposkytuje-li společnost pracovní síle ani výživy nejnutnější, kupí-li se kapitály na několika velikých hromadách, krátce, mění-li se společnost vedle několika millionářů v milliony žebráků, může tu být s podivením, že snaha, směřující k zavedení rovnosti majetkové, zapouští v massách kořeny své s rychlostí tak úžasnou?

Však neuchylujme se od předmětu. Jestliže tedy už, byť i na úkor spotřebovatelů, výrobníkům proti cizí soutěži poskytuje se ochrana celní, tož dlužno nezbytně pracovati k tomu, aby ochrana tato pozvolna stala se zbytečnou, aby podmínky domácí výroby se zlepšily. Co však spatřujeme v plánech Bismarckových? Zároveň se zvýšením cel průmyslových zvyšuje a zavádí se celá řada cel finančních. Všechny denní

potřeby, každé i sebe chudší domácnosti, od kávy až k soli, podléhati mají ve prospěch říšské pokladny vysokým clům. Finanční clo nezaplatí snad ten, kdo zboží své přiváží do Německa. Nikoli; pohraniční tuto daň zapraviti musí pouze a jedině konsument německý, neboť cena ku př. kávy, rýže atd. zůstane přes finanční clo v Německu na evropském tržišti závislou od světových poměrů obchodních. Je-li však německý dělník nucen platiti veškery denní potřeby dráž, musí tlačiti na zvýšení mzdy, z těchže důvodů bude hledět vlastník domu zvýšit nájemné atd. atd. Zdražením potřeb denních zdraží se tudy i výroba na celé čáře, zhorší se tytéž podmínky, jež ochranné clo průmyslové má vůči zahraniční soutěži vyrovnat a následkem toho pak obě cla stanou se pouhou kontribucí všech spotřebovatelů ve prospěch státní pokladny. Však finanční cla mají ještě jiný význam socialní. Cla tato, jako vůbec každou daň potravní, platí totiž z velké části pouze chudina, ony massy lidu pracujícího. Dejme tomu, že v jisté průmyslové kolonii žije 2000 rodin dělnických a 20 rodin továrníků a úřadníků. Každá rodina dělnická spotřebuje denně lot kávy, tedy všechny as 30 kilo; úřednické rodiny po 2 lotech denně asi $1^1/_2$ kila. Platí-li se, dejme tomu z kila 20 kr. finančního cla, tož dělnictvo odvede v jednom dnu z nepatrných příjmů svých do státní pokladny 6 zl., kdežto na zámožné rodiny továrníků a úřadníků připadne sotva 30 kr. Bohatší mohou pít ovšem dražší a jemnější kávu, však z té se platí zrovna takové clo, jako z kávy nejšpatnější; toť právě vada nejen cel finančních, nýbrž potravní daně vůbec, že nestihnou jakost, nýbrž jen množství a z tohoto množství že platiti musejí daň ony veliké massy lidu nemajetného. Colbert tísnící finanční cla zrušil; Bismarck stará zvýšuje a nová zavádí.

Však německý kancléř jde ještě dál — zavádítě též cla na plodiny a výrobky zemědělské. Zemědělství, které až dosud bylo při všech krocích k povznešení státu hotovou popelkou, musí prý být konečně taktéž chráněno. Do Němec přiváží se každoročně z Rakouska, nejvíc ale ze žírného Ruska značné množství obilí, obilí to, kteréž obzvláště v době neúrody s německým rolníkem nebezpečně konkuruje. Jindy, byl-li rolník stížen neúrodou, nahradil si ztrátu aspoň částečně tím, že cena obilí znamenitě stoupla; nyní však, praví Bismarck, nastane-li neúroda, tlačí se k nám při laciné dopravě lodní a železniční obilí z ciziny a rolník náš při hubené sklizni má nízké ceny nádavkem; kterak může chudák při vysokých daních pak vůbec existovat? Ovšem! Leč při tom se zapomíná, že právě ono zlepšení komunikací, které rolnictvo německé vydává v šanc cizí soutěži, jest největším dobrodiním moderní společnosti. Vždyť chrání nás před středověkými hrůzami hladu! Nastane-li kde neúroda, jest to zajisté neštěstí; druhdy však bylo neštěstí to osudným pro celou zem, pro celou společnost, dnes dík drahám a parolodím obmezeno jest pouze na jednu třídu — na rolnictvo. A jedné této třídě může stát v době neštěstí mnohem snadněji přispět ku pomoci, než kdyby hlad uvrhl v bídu třídy veškery.

Nebude tu od místa, když otázku obilního cla v Německu objasníme velezajímavým procesem hospodářským, kterýž se právě odehrává v Anglii. Zem tato nalézá se na prahu velkých převratů ve výrobě zemědělské. Agricultural depression — tíseň zemědělská, toť stálý

nadpis úvah v anglickém časopisectvu, ba právě co řádky tyto píšeme, jedná o této otázce i anglický parlament a referát o rokování tom vyplňuje neméně než 26 sloupců drobného tisku v „Times". Známo, že velká většina půdy spojených království evropského Britska náleží několika málo bohatým lordům, již pozemky své stálým pachtýřům či farmařům pronajímajíce, berou z nich jakousi stálou rentu, čili „důchod pozemkový". Však v poslední době ceny obilní v Anglii nesmírně klesly, hlavně z té příčiny, že obilí americké zaplavuje v ohromných proudech veškerá tržiště anglická. Velká část farmařů, pracujíc se škodou, přišla už na mizinu, ostatek vzpírá se platit lordům dosavadní rentu. Kdo povolí? Konečně ovšem lordové, neboť živel farmařů by pod americkou soutěží brzy musil vykrváceti. Ale kdyby Bismarck byl v Anglii premierem, musil by dle zásad, které provádí v Německu, říci následovně: Nikoli, lordové nepovolí, potřebujíť k nádhernému životu svému dosavadních důchodů nezbytně; má-li však mít farmář odbyt, aby platiti mohl lordům nájemné, musíme jej chrániti — clem, kteréž by ceny levného obilí amerického vyšroubovalo výše, než zač domácí farmář může prodávati. — Slyšme však, jaké v ohledu tom panují názory v Anglii samé. „Times" vyslovují se v jedné z posledních úvah o předmětu tom následovním velice zajímavým spůsobem: „Nízké ceny potravin, kteréž časem jsou pro pachtýře a lordy metlou zdrcující, dlužno přec vzhledem k celé zemi nazvat věcí jen prospěšnou. Lordové ovšem ztratí. Nynější jich pozemkový důchod obnáší ročně úhrnem as 67 mill. liber št. — nuž a dejme tomu, že lordové budou nuceni 10 procent ze sumy té sleviti pachtýřům. Co ztratí lordové, získá zcela jistě obyvatelstvo co celek, — ba ještě víc! Velké obecenstvo, majíc zajistěnu potravu lacinou, bude s to, aby mnohem více vydávalo na spotřebu průmyslovou. A spotřeba velkých mass podporuje odbyt průmyslu daleko víc, než vydaje několika lordů. Však zatím co obecenstvo jakožto celek získá to, co lordové ztratí, tož nesmíme zapomenout, že nízké ceny všech přivežených potravin jsou pro nás absolutním ziskem. Čím nižší ceny potravin, tím líp! Jestliže se cena za 100 millionů přivežených potravin sníží o 20%, uspoří tím obecenstvo ročně 20 millionů a úspory tyto mohou tvořiti nové fondy k výrobě." *)

---

*) V Anglii má ovšem agrarní tento boj i význam politický. Průmyslový kapitál, jenž tvoří jádro liberalní strany s Gladstonem v čele, vystupuje nyní jako před zrušením obilních cel roku 1846 opětně proti torystickým velkostatkářům, proti vládnoucí teď straně konservativní. Bezpochyby nabude anglický process agrarní v nejbližší době značných rozměrů a tu snad udá se nám příčina věc tu hlouběji rozebrat. Prozatím budiž k naznačení zvrácených poměrů v anglickém zemědělstvu upozorněno na jedno místo v řeči Johna Brighta, jíž proslulý tento liberal měl tyto dny v parlamentě za příčinou návrhu, aby k prozkoumání zemědělské tísně zvolena byla zvláštní komise. „Členové vaší komise — pravil Bright ku straně vládní — shledají, že v Anglii a Walesu náležejí 2 milliony akrů (à 1125 □°) půdy toliko 66 osobám; že 4 mill. akrů náležejí 100 osobám; že 710 osob drží více než čtvrtinu veškeré půdy v Anglii a Walesu. Půjde-li komise do Škotska, shledá, že z 19 mill. akrů půdy drží 12 osob neméně než 4,346.000 akrů, že 70 osob drží tam 9,400.000 akrů, tedy skorem celou polovici Škotska, že 1700 osob má devět desetin celé země, kdežto pouze jedna desetina náleží millionům lidí ostatních. Půjde-li komise do Irska, shledá, že z 20 mill. akrů náležejí 6½ mill. akrů 292

Jak veliký to rozdíl mezi názory liberálních Angličanů a mezi náhledem Bismarckovým! Zemědělské clo, zavedené v Německu, bude mít na zdražení výrobních podmínek tentýž zhoubný účinek jako clo finanční. Clo to zaplatit musí německý dělník a konsument vůbec, při každém soustu masa i chleba — nikoli však zahraniční konkurent rolníka pomořanského. A k tomu jest prospěch, jejž si německý statkář z obilního cla slibuje, nesmírně pochybným, vždyť zemědělství a výroba průmyslová jsou siamskými dvojčaty, když jedno živoří, nemůže ani druhé nikterak prospívati.

Již z těchto povšechných črtů vychází na jevo, že hospodářská ta soustava německého kancléře chová v sobě směry, které si na vzájem zásadně odporují. Nikoli zvýšení cla průmyslového, nýbrž současné zavedení cel finančních a zemědělských jest zásadní její vadou. A což ten Bismarck — namítne snad každý — což ten Bismarck, jehož současníci považují snad vším právem za největšího státníka nynější doby, za muže povahy železné, bystrého ducha a nadání co nejskvělejšího — což ten Bismarck makavé chyby hospodářských plánů svých nenahlíží?! Ba věru že nahlíží. „Měl jsem od počátku své karriery a mám až dosud v celé své činnosti jedinou vodící hvězdu: hledati prostředky, hledati cestu, po kteréž bych Německo sjednotil a jednotě této dal pevné, nerozborné základy!“ To děl Bismarck v německém sněmu při druhém čtení svých předloh dne 9. července 1879. Účel Bismarckův jest čistě politický a tomuto účelu obětuje kancléř vše; hospodářské předlohy jsou k dosažení politického účelu jen holým prostředkem. Jako Napoleon I. chtěl uzavřením pevniny, tedy prostředkem hospodářským zničit politickou moc Anglie, tak zamýšlí dnes Bismarck cestami hospodářskými provést politický svůj účel: vystavět mocnou politickou budovu Německa sjednoceného. A v této jeho snaze jeví se skutečně železná důslednost logické soustavy. Celní jednota byla prvním krokem na cestě k Bismarckovu cíli; r. 1866 vyloučením Rakouska, upevněním a sesílením primatu pruského učiněn krok druhý; r. 1871 konečně proveden krok třetí, plán Bismarckův nabyl makavé formy, německá říše s císařem Vilémem v čele stala se skutkem. Ovšem říše rázu monarchické federace, říše, v níž snahy odstředivé jsou pořád ještě mocnější, než panovačnost a síla kmene pruského. Bismarck octnul se před cílem života: nezbývá mu nic jiného, než jednu žilku snah partikularistických za druhou přetínat a soustřeďovat veškeru státní pravomoc v Berlíně. Hlavními zdroji každé státní síly jsou za nynějších poměrů evropských vojsko a finance. Armádu a námořnictvo německá říše již má. Aby pak říše opírati se mohla o vlastní své finance, aby v peněžním ohledu nebyla závislou na matrikulačních příspěvcích jednotlivých států a na „rozmarech“ nahodilých většin v německém parlamentu — pouze a jedině k tomu směřují celní a berní předlohy Bismarckovy; proto Bismarck již loni vytlačil z ministerstva intelligentní národohospodáře

---

osobám, že 744 osoby drží dále $9\frac{1}{2}$ mill. akrů, tedy skoro polovici celého Irska. Sečte-li to komise dohromady, shledá, že $\frac{2}{3}$ půdy v Anglii a Walesu náležejí 10.200 osobám; $\frac{2}{3}$ půdy ve Škotsku 330 osobám a $\frac{2}{3}$ půdy v Irsku 1942 osobám.“

Delbrücka a Camphausena; proto obsadil si všechny vyšší úřady v resortech hospodářských výhradně jen svými potakači; proto rozbil dosavadní liberální většinu v německém parlamentu a získav pro ochranná cla střed, pro finanční a obilní cla konservativce, utvořil si majoritu novou; proto konečně, aby plánům svým zjednal přízně ve vrstvách širšího obecenstva německého, prohlásil ve výše uvedeném §. 5. (ritorsní cla), že Německo co veliký celek hospodářský musí svého vlivu a moci použit k tomu, aby sousední národové přinuceni byli každým okamžikem hrozící celní válkou ku sdělání takých tarifů celních, jakých prospěch Německa vyžaduje!

Bismarck vrací se tímto posledním k překonané již zásadě školy Richelieuovy, k zásadě to, jíž sám Voltaire dodal výrazu slovy: že v přání po velikosti vlasti leží přání po zničení sousedů . . . il est clair, qu' un pays ne peut gagner sans qu'un autre perdre — neboť jest patrno, že žádná země nemůže získati, aniž by druhá neutrpěla ztráty. Mylná tato zásada vyvrácena byla ostatně již slavným Quesneyem, na jehož ideách sdělal Adam Smith monumentální svoje dílo.

V praxi vyvrátila ji mechanika doby nynější. Parní stroj, elektrická jiskra sbližuje národy rovněž tak v jednu rodinu fysickou, jako linguistika a umění tiskařké tvoří ze všech těch millionů lidských mozků jedinou obrovitou dílnu, v níž vzcházejí všem společné produkty ducha. Nic tu nepomůže žárlivost dynastií — vzájemné vztahy mezi národy utužují se dík ideám demokratickým pořád pevněji, — všechny umělé hráze krok za krokem trhajíce. Ba i ta houževnatá diplomacie jest ruchem tím již proniknuta; mámeť dnes vedle mezinárodních výstav, mezinárodních sazeb železničních a telegrafních, mezinárodních měr a vah již i mezinárodní kongressy politické — zkrátka, celý svět mění se pozvolna v jedinou školu, v jedinou dílnu, v jediné tržiště. — Vůči tomu může snad bojovný paragraf Bismarckův nadělat sousedním, zejména slabším národům okamžitě velikých škod, dlouhého trvání však míti nemůže.

S hlediska hospodářských theorií, jak z náčrtku tohoto tušíme vysvítá, Bismarckovu nynější činnost posuzovati nelze. Bismarck není ani theoretikem, ani doktrinářem, nejméně však eklektikem, za kteréhož jej mnozí chtějí vydávat. Eklektik v běžném smyslu vybírá si ze všech soustav to nejlepší, Bismarck však na jakost prostředků nehledí, jemu vznáší se před očima výhradně jen politický cíl. Jedná se pouze o to, dosáhne-li cíle svého dřív, nežli hospodářské experimentování jeho přinese ovoce. Vir marmoreus, muž z mramoru, praví o Colbertovi Gui Patin; kancléř železný, uvykli si Němci zvát knížete Bismarcka. Colbert věnovav celý svůj život neúnavné činnosti, postavil mramorový základ k obrovské budově, jejž revoluce poopravila a na kterémž vnuci a pravnuci vyvedli hospodářskou stavbu nynější Francie; Bismarck věnovav celý svůj život politické autokracii králů pruských, chce nyní korunovat své dílo a železnými traversami stáhnout odstředivé útvary jeho vnitřní. Colbertův převrat hospodářský vedl ve Francii k velkolepé revoluci politické, jež hospodářské jádro Colbertova díla, odstranivši z něho nahnilou slupku, ve výsluní politické svobody k netušenému přivedla rozkvětu; Bismarckovo politické dílo povede k revoluci hospo-

dářské .... V nižších vrstvách lidu dřímá símě její ve všeobecné bídě a tísni, v pudu po nápravě rozrušených poměrů rovností majetkovou, v pudu to, jejž snaží se Bismarck udusiti zákonem na stíhání socialních demokratů; ve vyšších pak metá již hospodářská ona revoluce jako vycházející slunce na nejvyšší vrcholky krvavou svoji zář — v doktora Nobilinga pokusu kralovražedném.

Podaří se Bismarckovi dokončit politické dílo dřív, nežli símě zasazené zvrácenou soustavou v hospodářství většiny států evropských, soustavou to, v níž tuhá byrokracie a milliony vojáků drtí výsledky práce mozolné — nežli símě to zalévané bídou a hospodářskými jeho experimenty vzroste a sesílí? Či vyplní se snad i na kancléři německém slova francouzského filosofa: c'est le privilège du vrai génie, de faire impunément de grandes fautes — toť že výsadou skutečného genia, že dopouštěti se smí i největších chyb bez trestu? K otázkám těm odpoví nám dějepis!

*

Po theoretických těchto vývodech napadne zajisté každému čtenáři otázka: jaké budou praktické následky Bismarckova celního obratu vzhledem ku státům sousedním? Jaké zejména naproti Rakousku, v něm pak naproti zemím v ohledu činnosti hospodářské nejpokročilejším, zemím to koruny české? Zatím, co úvaha naše procházela tiskařským lisem, staly se v Německu Bismarckovy předlohy platnými zákony. V sazbách celních provedeny tu a tam některé změny, vodící myšlenka německého kancléře zvítězila však úplně, ba i onen pověstný paragraf válečný (§. 5.) schválen v říšském sněmu v ten smysl, že Bismarckovi udělena moc zvýšiti pouhým nařízením císařským přívozní clo o 50 procent a sice proti oněm státům, kteréž by v celní politice odvážily se jednat na úkor zájmům Německa. Nuž stane se hospodářský obrat v Němcích Rakousku pohromou? Ano, a — nikoli!

Nikoliv v tom případě, když Bismarck nechť z dobré vůle, či přinucen byv okolnostmi, na stanovisku nynějších zákonů celních se zastaví a když Rakousko co nejrychleji učiní potřebné kroky, aby za škodu na hranicích Německa spůsobenou zjednalo si náhradu spůsobem jiným. Zvýšení německých cel průmyslových se rakouské výroby co celku hrubě nedotýká; z Německa přiváží se k nám sice dost výrobků průmyslových, však náš průmyslový vývoz do Německa není s hlediska celkové výroby rakouské tak veliký, aby zvýšení německých cel musilo nám zasadit rány smrtelné. Taktéž clo zemědělské, ovšem z jiných příčin, bude pro nás bez valného významu. Z poslední dobré žni vyvezlo se z Rakouska do Němec as $4^1/_2$ mill. metrických ctů. pšenice a ječmena, 2 mill. metrických ctů mouky a z krajin českých asi 800.000 metr. ctů sladu; co z vývozu toho provezlo se Německem dál na západ a co zůstalo v Německu samém, nelze při vadách celní statistiky prozkoumat, však jisto jest, že velká většina vyveženého obilí šla přes Německo do Švýcarska, Anglie a Francie. Jedná se tedy v první řadě jen o zbytek, který ztráven byl německými konsumenty a na kterýž příště uvaleno bude přívozní clo. Než z povahy věci samé už vysvítá, že ono clo nezaplatí snad rakouský vývozník, nýbrž německý konsument, vždyť účel Bismarckův záleží právě v tom, aby obilí stalo se v Německu

dražší, aby zemědělství ovšem na útraty konsumentů líp se vyplácelo. V Němcích budou obilní ceny o dávku cla zvýšeny, všude jinde, zejména v Rakousku udrží se ceny staré, na něž rozhodující vliv jako dříve budou míti jen dvě okolnosti: poptávka s nabídkou a soutěž obilí ruského i amerického. Totéž platí o ostatních výrobcích zemědělstva, totéž platí o dříví, jehož ceny v Německu samém sice stoupnou, všude jinde však o cenách jeho rozhodovati budou poměry tržiště a soutěž skandinavská. Zůstane-li tedy Německo na nynějším stupni svých zákonů celních, vystaví-li si Rakousko co nejdřív dráhu arlberskou, kteráž by je mimo hranici Německa spojovala s tržištěm Evropy západní, pak jest Bismarckova celní revoluce jen čistě vnitřní záležitostí Německa a povede v něm najisto ku koncům, jež výše byly naznačeny.

Jinak ale, hodlá-li Bismarck kráčeti dál! Sleduje-li hospodářskými reformami vedle vnitřních cílů politických též cíle v politice zahraniční! Pak ovšem může vést nevinný celní tarif k následkům dalekosáhlým, neboť nekrvavou celní válkou lze dosíci těchže úspěchů, jako rachotem pušek — jde to pouze trochu zvolna v před, za to však tím jistěji. Bismarck jest novým tarifem k celní válce ozbrojen až po zuby; že se války té neštítí, dokázal již loni naproti Rakousku tím, že začal ubíjet výrobu režných pláten v českých krajinách pohraničních a že vývozu rakouského dobytka uzavřel pod záminkou ochrany proti nákaze libovolně německou hranici. Dnes však na základě § 5. může Rakousku vyhlásit celní válku na život a na smrt. V každé válce vítězí ten, kdo jest silnější a kdo škody válkou spůsobené déle může snášeti; však každá válka, byť i ekonomická, směřuje na konec k míru, k míru to, jejž strana poražená draze si musí vykoupiti. Čeho si tedy kancléř německé říše od Rakouska v nynějším okamžiku přáti může?

V Německu za posledních dnů probleskla několikrát myšlenka — celní jednoty mezi Rakouskem a Německem. Říkají, že myšlenka ta zrodila se v hlavě Bismarckově a že Evropa bude náhlým její provedením překvapena zrovna tak, jako sdrcením Francie a zbudováním německého císařství. Po celou dobu, co Rakousko stálo v popředí německého spolku, snažilo se Prusko s napjetím veškerých sil překaziti přání státníků rakouských, aby všechny spolkové státy tvořily společnou jednotu celní. Vědělť žárlivé Prusko, že by Rakousko v celní jednotě vliv jeho úplně mohlo potlačit. Dnes jsou však poměry zcela jiné: Rakousko, stojíc dávno již mimo bývalý německý spolek, jest v nitru svém soustavou dualistickou rozděleno ve dvě části, finanční síla podlomena a na jihu absorbuje část síly vojenské otázka východní; Prusko naproti tomu drží v pevných rukou žezlo říše německé. Proč by za takových poměrů nemohlo být úlohou dosti lákavou, aby po tuhé celní válce Rakousko za nabízený mír „pohnuto“ bylo ku vstoupení do veliké celní jednoty německé? A k tomu ta dějepisná analogie: celní jednota německá byla prvním stupněm k nynější politické jednotě říšské ....

Vše to jsou ovšem pouhé kombinace, nikdo však neupře, že obratem mohou nabýti makavých rysů. Jisto jest, že německý kancléř na celní válku pomýšlí do opravdy a bude-li při tom sledovat vedle hospodářských též účely politické, ukázati se musí již v době nejbližší. V každém případu bude mít smělý nynější krok Bismarckův pro celou

střední Evropu následky veliké a příští dějepisec musí v něm hledati zdroj, z kteréhož vytryskne mnohý proud dodávající směr budoucím dějinám.

O písni lidu německého

se zvláštním zřetelem k prostonárodní písni slovanské.

Podává

J. Dunovský.

(Pokračování.)

Pozorná Lenorka vyslechla rozmluvu tu pod okénkem.

„Jdi, Lenorko, jdi lůžko stlat,
pan rytíř dřímá, půjde spat! —

Lenorka do pokoje vkročí,
pan rytíř si ji zaskočí.

Nech ty mne, rytíři, s pokojem,
ať odejdu s pánem bohem!

Ač jsem já dívečka služebná,
můj rod se tobě vyrovná.

Když jsem já maličká byla,
před domem jsem si hrávala,
po zlatém písku jsem běhala,
červeným jablíčkem koulela."

Dále pak vypravuje, že kolem jedoucí cikáni na vůz pod plachtu ji vzali, do cizí země zavezli, za míru ovsa prodali.

Nedůvěřivý bratr táže se ještě, jaký dvůr že má její otec?

„Dům je z bílého mramoru,
okna z červených kamenů."

Nyní teprvé zvolá potěšen:

„Oj, ty's, Lenorko, sestra má,
sestra má vlastní rozmilá!
Sedum let jsem tebe hledal,
všecky země jsem prohledal!"

Následující pak zakončení jest obsahem i formou zcela původní, rázu slovanského. Přivážeje totiž šťastný bratr ztracenou a opět nalezenou sestru, zdaleka již volá na matku, co mu dá, uvidí-li jeho nevěstu.

„Ach, což mně je po nevěstě,
když jí budu vždycky v cestě!"

Vysoký Chlumec. Původní kresba od E. Herolda.

Odpovídá ztrátou dcery posud zarmoucená matka.

„Panímámo! co mi dáte,
sestřičku mou uhlídáte! —

Stříbro, zlato bych ti dala,
kdybych ji zas uhlídala! —

A když se spolu vítaly,
obě radostí plakaly.“

Jakožto zvláštní zásluhu v pravdě umělecké a v ohledu mravním ušlechtilé této písně vytknouti sluší dovednost, s jakou obešlo se smlouvání o dívčinu čest. — Avšak máme ještě jiný variant, v němž vykládá se s drzou podrobností, zcela po spůsobu německém:

„Co šenkýřko, co ti dát,
bych s ní moh' té noci spát? —
Pět dukátů nebo šest
dost bude za její čest!“

Za to ale bratr, seznav v Kačence rozmilou sestru, radostně se přiznává:

„Sedum let jsem tě hledal,
s koně na koně vsedal,
s koně na koně vsedal,
tři sta jsem jich potrhal!“ —

(Případ, že bratr osvobozuje unesenou sestru, není v poesii slovanského lidu zjevem řídkým. Jmenovitě Jihoslované a Rusové jsou bohati na písně takového obsahu, leč duch jejich základně se líší od romance nahoře uvedené.)

Konečně budiž zpomenuto písně, u nás Čechoslovanů valně rozšířené, o konvářovic Kačence, hezčí nad samu princeznu, jíž nikdo nemoh' podvésti, až jeden král španihelský (někde se to připisuje také králi Uherskému, v písni slovenské jmenuje se zřejmě král Matyáš, v Lužici pak nějaký pán Vujrjovský), jenž na radu moudré baby

„koupil si štůčku damašku,
dal si šít šaty po pražsku
a čepeček po moravsku“,

a vydávaje se za kramářku z Opavy, jedoucí pro zboží do Prahy, žádá u konváře za nocleh:

„Žádám vás za přeležení,
třeba jen na holé zemi.“

Kačence se sice nechce paní pranic líbit:

„Jak živa jsem neviděla,
aby paní vousy měla,“

ale tatínek poroučí:

„Jdi, Kačenko, jdi lůžko stlat,
ta paní půjde s tebou spat!“ Atd.

I tato píseň, nade vši pochybnost, jest výtvor ducha germanského. Krále španihelského zastupuje u Němců markrabě, a konvářovic Kačenka jest ještě princeznou. U Slovanů, kteří s Němci nesousedí, není této písně, ačkoli přestrojení, v němž se junák vluzuje do komůrky beznadějně milované, přísně střežené dívky, není zde věcí neznámou; jmenovitě Jihoslovanům náleží přední zásluha v užívání lsti, ať již v boji s nepřítelem aneb v zápasech milostných.

Tak v písni horvatské radí matka synovi, kterak dosíci milované dívky:

„Goji kosu četri godinice,
pa je pleti junak o četvero,
pa ti ajde u goru zelenu,
pa usici gusle javorovo,"

jdi před dívčí dvory a žádej za nocleh. —

Z bohatýrských zpěvů ruských dovídáme se naopak, že silná Vasilisa přestrojivši se za hrdinského posla bulharského krále Etmanuila Etmanuiloviče, od knížete kijevského Vladimíra požaduje daní-nedoplatků, a na konec (když se byla vítězně osvědčila v šachu, zápasení a střelbě) spokojí se dobrovolně jediným hudcem-houslistou, vlastním to mužem uvězněným, k jehož osvobození výprava ta podniknuta. —

V romanci švédské však vypravuje se o panu Vallevanu, jenž přestrojen za princeznu anglickou dostane se do ložnice krásné dcerky královské, která, znajíc pana Vallevana dle zvučné o něm pověsti, ráda svoluje k útěku.

Zvláště pěkná jest romance dánská, v níž Hagbard za dívku přestrojen, přijíždí do Dánska na dvůr královský. Na koni jede jako panny jezdívají. S koně seskočiv, zabalen do kožíšku, zaklepá na síně krásných paní, vydávaje se za dívku od Hagbarda poslanou, aby se zde učila ženským uměním. Ale tato ženská umění nevalně jí svědčí: vrtí jehlou mezi zuby, pohrává s ní v ústech, konečně vyjme nožík a vyřezá ve krátké době jelena se psy i mladou Signu, královskou dcerku, se vším ženským dvorem. Podá-li se jí pohár s vínem, obrátí jej v okamžiku dnem nahorů — ať už je velký nebo malý. Vtipná jedna služka vykládá, že nikdy neviděla dívku, která by tak málo šití rozuměla, tolik se znala v pití jasného vína, a měla oči ostré jako šípy, ruce pevné jako ze železa. Dívka Hagbard, pomluv nedbajíc, táže se u večer, kde spává krásná panna —

„já s dětmi královskými jídala
a spávala v jich objetí,
toť hanbou bych dnes zmírala,
se služkou majíc ležeti."

Uvedou ji do ložnice princezniny. Rozmluvu, jež následovala, vyslechla zrádná služka a donesla králi. Zbouřeny jsou stráže a Hagbard spjat řetězy, které jediným ruky rozmachem ztrhány jsou jako sláma. Služka radí, aby ho svázali Signiným vlasem — pak že se mu spíše srdce rozskočí, než aby vlas přetrhl. Stalo se.

Signe plačíc volá:

„O ztrhej, Hagbarde, vlásek ten,
mám jiných dosti na hlavě!"

Leč Hagbard volání toho neslyše jen o to prosí, až uvidí ho viset na dřevě vysokém, by na znamení lásky ve své komnatě se upálila. Chtěje pak se o lásce její přesvědčiti, dá pověsit na šibenici dříve svůj modrý plášť — a hle! ložnice Signina jest v plameni.

Přišlo odpuštění od krále, ale přišlo pozdě. Pozdě také přišlo litování Hagbardovo. Zrádnou služku zakopali za živa do černé země.

Romance tato jest oslavením velkolepého vítězství lásky, jíž u národů germánských vykázáno vůbec pole široké. Na toto místo položena jest i z té příčiny, aby účinnějším bylo porovnání s písněmi, v nichž opěvuje se láska u národa německého.

Ukrutnost.

V jednom zůstala věrna píseň německá starogermanské poesii národní — jest to ukrutnost, která, jevíc se často bezdůvodným proléváním potoků krve, nic neváží ani svazku příbuzenství. Není také píseň slovanská prosta vraždění a krveprolití, ale případy takové nejsou ani tak časté, aby zakalovaly celkový její charakter, aniž jsou prováděny do takových podrobností a s takovou zálibou, jak onde shledáváme. Píseň naše ráda svádí hrdiny ku počestnému boji, těší se jejich obratnosti a síle, jejich lsti a velkodušnosti, neprchá před hrůzou smrti, ale neprodlévá ráda při pouhém zabijáctví a nebrodí se krví. Význačné jsou verše české písně:

„Lámejte chvojku zelenou,
přikrejte tu krev červenou,
aby vrány nekvákaly
a mládenci neplakali!“

Hrdinové písně slovanské bojují obyčejně „na junáckém mejdanu“, zbraní proti zbrani, lstí proti lsti. Nezřídka se stává, že před zápasem podají sobě ruce,

„líbají se na junácké líce,“

vstupujíce před smrt jako do plesu. Padne-li který, má zajisté krátkou smrt, a písni několik slov dostačí:

„rusou jemu s ramen setne hlavu.“

Takovýto spravedlivý boj zapíjí se pak rudým vínem „po tři temné noci a po tři dni bílé,“ a to nejen od soudruhů vítězových, nýbrž i od přátel padlého protivníka, a byť to i Turci byli.

V písni horvatské vypravuje se na př., kterak křesťanský junák Stojan zahubil v zápase udatného Turka, a kterak Turci přítomní, zakopavše padlého,

„s Stojanem se ponapiše vína.“ —

Vražda má svou poesii, která mocně zachvěje srdcem člověka a vtiskuje se v duši. Sama jemná mysl Slovanova vytvořila „Sestru

travičku", jako odstrašující příklad nejtěžšího provinění, a mnohé jiné vraždy, jako odplatu za skutky nešlechetné, a na vlatních vzorech dosti nemajíc, i cizí za své přijala a po způsobu svém zpracovala.

Však pověděno již, že Slovan, pokud možno, ohavnost skutku v písni zakrývá, rouchem poesie odívá, skutku samého jenom málo aneb nic se nedotýkaje, kdežto Němec nešlechetnost okázale na odiv staví, krev chtivě prolévá, muka smrti prodlužuje a vraždy na vraždy kupí.

Většina vražd v písni naší připadá na účet nevěrnosti manželské a vůbec na porušení posvátného svazku rodinného. Takových, mravním i poetickým požadavkům nevyhnutelných vražd Němci, pravda, nemají. Za to však zde shledáváme zevrubný popis toho, kterak žárlivý milenec nožem probodá srdce nevěrné milenky, kterak podobně činí dívka od srdce odpadlému hochovi, kterak bohatý milenec usmrcením zbavuje se chudobné dívky, jíž se byl navolil, kterak bratr ukrutným způsobem k smrti ztýrá obtěžkanou sestru a někdy otec učiní tak dceři, kterak matka děti svoje vraždí, aby mohla na dále chodit pod věncem, obsypávati se květem lásky, kterak sestra sestru žití zbavuje, žárliva jsouc na její krásu a štěstí v lásce, kterak zrádná žena na smrt vydává muže svého v ruce ukrutného záletníka, a mnohé jiné vraždy, které jiného důvodu nemají, než zálibu v ukrutnosti.

Takovou tygří poesií vyniká na př. píseň o mladíku, jenž na šibenici za to umírá, že nosí na krku zlatý řetěz, dar od milenky. (Někde se jen vůbec odpravuje, bez udání příčiny). Zajisté, že poprava ta byla původně něčím odůvodněna, snad že láskou hochovou k dceři vznešeného pána, jako v podobné písni slovinské, kde mladé páže, prozrazeno zlatým řetízkem, při svlékání pána ze záňadří vypadlým, podstupuje raději smrt, než by slovo pověděło, ale mladá hraběnka při smrti jeho hořem umírajíc obapolnou lásku zjevuje, — leč Němec důvodů znenáhla zapomněl, podrobným a srdce rozrývajícím líčením popravy se spokojiv. Hoch vystupuje na popraviště, s každého stupně shlédne nového příchozího: bratra, sestru, matku, otce, milou, a každého z nich zvláště oslovuje. Ku př. matku:

„Och Mutter, livste Mutter main,
wos macht dar livste Voter main?"

Načež ona odpovídá:

„Ar raeft sai Hoer, er breicht sai Hend',
sai Harz meicht' iem zerspreinge." —

Závažné svědectví o germanské vraždychtivosti podává romance, nejen po Německu ale i po Nizozemí, Dánsku, Švédsku, Norsku, Anglii i Skotsku a Islandu v přečetných variantech rozšířená, o rytíři, jenž, vylákav urozenou dívku k útěku z domova, na cestě ji bez příčiny vraždí aneb aspoň zavražditi obmýšlí. Pozoruhodno jest, že vyjmouc pouze Němce i Angličany, nikde se tato bezdůvodná, lidskému citu se příčící vražda na dívce nevykoná, ale sám úkladník hyne, zaskočen lstí, pod rukou dívčinou, aneb (jmenovitě tam, kde působila mysl slovanská) přijde dívčin bratr a ukrutného unositele, jenž se obyčejně jmenuje „anglickým rytířem", buď trestá smrtí sám anebo právu odevzdává.

Obsah písně jest tento:
Rytíř projíždí kolem královského paláce, hlasitě prozpěvuje.

„Das hört des Königs sein Töchterlein
auf ihres Vaters Schlosskämmerlein:
Sie flochte ihr Härlein in Seiden,
mit dem Ritter wollte sie reiten.“

(V písni skotské jest to „Elfenritter“, jehož zvučného rohu píseň takou mocí vládne, že uslyšíc ji krásná lady Isabella při šití ve své komůrce, rozstůně se touhou po divotvorném rohu i po neznámém rytíři.)

Jinde praví se pouze: Pan Ulrich šel do lesa na procházku s krásnou „Roth-Aennchen“, o kterou se již po sedm let uchází:

„Es ritt einst Ulrich spazieren aus,
er ritt wol vor lieb Aennchens Haus;
Lieb' Aennchen, willst mit in grünen Wald?
Ich will dir lehren den Vogelsang.“ —

Anebo se vypravuje o panně „Linnich“, kteráž sirotkem vyspěla na nevěstu, o niž právě žádá rytíř anglický:

„Sie ging wol auf ihr Schlafkämmerlein,
und kämmt das Haar und ziert den Leib,
sie streckt den Arm zum Fenster hinaus:
komm du stolz Reiter und hol' deine Braut!
— Sie schwang sich auf sein Ross behend,
und schlang um ihn die weissen Händ'.“

Jedou tři dni a tři noci bez jídla a pití. Dívka se táže, kde že vezme pokrmu a nápoje? — Tam u lesa stojí vysoká lípa, na té že je všeho dosti.

A když přijedou k té vysoké lípě:

„Willst du nun klimmen den hohen Baum,
oder willst du schwimmen durch Meeres Schaum,
oder willst du küssen das blanke Schwert,
dass dir dein Haupt vom Rumpfe fährt?“

Načež dívka, že neumí ani na strom lézti, ani vodou plovati, že jest jí tedy „líbati lesklý meč“.

„Nun zieh dann aus dein Seidenkleid,
nimm ab dein golden Halsgeschmeid.“

(V písni nizozemské používá dívka okamžiku toho ku lsti, žádajíc rytíře, aby se od ní odvrátil a na onen vysoký strom hleděl, neboť neslušno jest pro rytíře patřiti na nahou ženu; což on když učiní, jest do vody svržen.)

„Der Jungfrau spritzte das Blut so roth,
die schöne Linnich sie war todt.“

Z jiného znění dovídáme se, že když ujeli 430 mil, sestoupili s koní k odpočinku:

„Er breitete seinen Mantelsack aus,
wohl in das Laub und grüne Gras;
Feinsliebchen, hier sollst du mich lausen,
mein goldnes Haar zerbrausen.“

Dívka ho víská a slzy roní. — Proč pláče? táže se rytíř.

„Ich wein’ nur um jene eilf Jüngferlein,
die dort mit ein’m gar sondern Schein
in hoher grüner Tanne seyn.“ —
Ha! siehst du dort eilf Jüngferlein,
so wiss! das sind meine Weiberlein.
Ich stiess das Schwert in ihr Herz hinein,
und du sollst stracks die zwölfte seyn.“ —

Poněkud důvodnější jest usmrcení ve variantu jiném, kde se dívka přiznává

„Warum sollt’ ich nich traurig sein?
Bin ich doch des Königs Töchterlein.
Ach, hätt’ ich Vaters Rath gefolget,
eine Kaiserin wär’ ich geworden! —
Als kaum sie das Wort hatte halb ausgesagt,
ihr Haupt im grünen Rasen lag. —
Er kriegt sie bei ihrem seidenen Schopf,
und schlenkert sie hinter den Hollerstock:
Da liege, feins Liebchen, und faule,
mein junges Herz muss trauern.“ —

Někdy prosí dívka o tři vzdechy: jeden posílá bohu otci, druhý bohu synu, třetí bratru nejmladšímu.

„Ihr jüngster Bruder war bei kohl-rothen Wein,
der Seufzer fuhr zum Fenster hinein.“

Na zpáteční cestě setká se pan Ulrich s bratrem dívky zavražděné (platí to zejména o písni ve Slezsku zpívané), táže se ho, kde sestru zanechal? — Tam v lese u studánky, anebo:

„Dort oben auf jener Linde
schwarzbraune Seide thut sie spinnen.“

Proč má meč od krve červený? — Že zabil holoubátko. — Bratr však dobře tuší:

„Dos Fiäkeltaible, dos du se derbubst,
derzog mai Mutter ouff ihrer Schuoss!“

I vytasí meč a vrahovi hlavu setne.

„Lieb Aennchen kam ins tiefe Grab,
Schwager Ulrich auf das hohe Rad;
um Aennchen sungen die Engelein,
um Ulrich schrieen die Raben allein.“

(Pokračování.)

Flora.

Veselohra v jednom jednání,

poctěná druhou cenou Náprstkovou.

Sepsal

Jan Lier.

OSOBY:

Baltazar Střapec, purkmistr městečka Vrtákova.
Dorota, jeho manželka.
Matěj, stud. ing. — jeho děti.
Anežka (13—16letá) — jeho děti.
Eufrozina (v dětských letech) — jeho děti.
Genovefa Cukrová, sestřenice paní Doroty.
Růžena Nováková, vychovatelka Anežky a Eufroziny.
Pavel Janovský, malíř.
Liška, první radní vrtákovský.
Zamazal, malíř pokojů a fotograf.
Tichý, učitel.
Knot, policajt.

(Jeviště: Veranda Střapcova domu. Přes jeviště jdoucí sloupořadí dělí verandu od zahrady v pozadí. V levé kulise dveře, v pravém koutě stůl pokrytý kresbami; uprostřed malířský stojan s počatou kresbou, kolem několik židlí.)

Výstup prvý.

Matěj (sedí s cereviskou na hlavě a dlouhou dýmkou v ústech na židli u dveří). **Růžena.**

Růžena. Prosím opětně, pane Matěji, abyste —

Matěj. Matyáš se jmenuji!

Růžena. Tedy, pane Matyáši, abyste mne pustil. Nevím, proč mne zdržujete.

Matěj. Poněvadž chci.

Růžena (udiveně). Vaše důvody?

Matěj (patheticky). Důvodem jsem já, tak jak tu sedím a kouřím. Račtež věděti, že jsem Wagnerianem z principu, Wagnerianem, který z bezedné tůně mistrova zjevení čerpá pro život zásady pragermánsky

drsně bodré ryzosti. Já jsem muž a muž jest síla, vůle. Toť jeho právo. Vy jste dívka, tedy cudnost, oddanost a toť vaše právo, — či ozdoba, vlastně štěstí, chci říci — tentoc —

Růžena. Zkrátka, něco tak nesmyslného, že z vašich principů dostávám zcela upřímný strach.

Matěj. Prosím, není třeba. Mužovo chtění jest sice čin, jest tolik jako elektrické napnutí bouřných mračen, jako vření Vesuvu, jako vzepnutí se vůle Odinovy, avšak já —

Růžena (posměšně). Ano vy, mladý rohatý Sigfriede, sedíte ze všech těch svých elektricky — sopečně božských sil na židli, mně v cestě. Hanba! Před hodinou posýlal vás otec na sýpku. Jděte, osedlejte rozinantu svého mužného chtění a zkuste své rohy na někom jiném.

Matěj. Lituji vás slečno. Vidím, že mi nedovedete porozuměti. Já na sýpku mezi jetel a oves! Já, který žiju toliko v tónech, šermírně a krčmě, já, který v tomto bídném hnízdě Vrtákově pěstím pouze bohatýrské prostocviky a právě nyní chtěl jíti koulet v kuželky.

Růžena. K tomu chcete míti ode mne dovolenou? S radostí, na měsíc, na rok, na vždy vás propouštím. Jděte a drťte kuželky jako mladý hrom, až sám bůh Thor vám bude záviděti.

Matěj. Tak jest! Přední roh, zadní roh, brandejs, padesát! Sláva! Ale drobných k tomu potřebuji.

Růžena. Ode mne?

Matěj. Děkuji za ochotu. Já spokojím se milostnou kratochvílí s vámi, pokud otec nepřijde. Na něho čekám.

Růžena. Vaše drsná bodrost vyhledla si mne tedy za oběť své dlouhé chvíle? Šeredná to laskavost, k níž vám odpovídám žádajíc, abyste mně šel již jednou z cesty.

Matěj. Zlobíte se? Dobře! Dívčí hněv jest počátkem boje, kterýž sluje láska, v kterém mužova nezlomná síla vzbudí v ženě nejprvé odpor, pak vědomí málomocnosti, konečně úctu a lásku.

Růžena (hněvivě). Pane, vaší silou jest drzost.

Matěj. Slečno, zapomínáte, že jste v našem domě dívkou pro všechno, které se přezdívá vychovatelka. (Vzchopí se.)

Růžena (klesajíc na židli). Toť přes příliš! Tolik nešetrnosti a tolik —

Výstup druhý.

Janovský. Předešlí.

Janovský (otevřev zhurta dveře, udeří jimi Matěje do obličeje a porazí židli). Jaký to výstup? (Pohlednuv na Růženu a Matěje, z ostra.) Slečno, myslím, že bezděky jsem vám prokázal vítanou službu?

Matěj (drže se za nos postaví se před Janovského). Pane Janovský, nechte si ode mne dáti vysvědčení, že jste nemotorný, že jste nespůsobný, ano jste —

Janovský. Mýlíte se v adrese, mladý pane. Račte oblažiti těmito predikáty toho, kdo vás ku dveřím posadil.

Matěj. Já jsem se tam posadil.

Janovský. Tedy jste vy nemotorný, vy jste nespůsobný, ano vy jste —

Matěj. Jak že?

Janovský. Prosím, přezdívejte si dále, já poslouchám.

Matěj (patheticky). Pane, moje čest není trpěliva jako vaše plátno, abyste na ni mohl kydat hanu a tu zas přetřít posměchem. Ne, přisámbůh ne! Vy mi dáte zadostučinění.

Janovský. Vy mne vyzýváte?

Matěj. Ano. Zde před slečnou Novákovou, pro kterou moje srdce bíti počíná, jste mne pokořil a před její tváří vám házím svoji rukavici. (Hledá mezi řečí ve všech kapsách a našed rukavice vybírá z nich jednu a hází ji Janovskému k nohoum.) Vy jste mi odřel nos a já vás probodnu, zastřelím, rozsekám!

Růžena (úzkostlivě). Pro bůh, pane Matěji — Matyáši, upokojte se! Ubezpečuji vás, že ani váš odřený nos v mých očích vám neublíží.

Matěj. O slečno, nemějte o mne strachu. Já vrátím se z boje zdráv jako vítěz k vám, avšak on — ha! (zdvihnuv troubel dýmky šermuje jím a zkouší se během celé následující scény v malebných atitudách).

Růžena. Pane Janovský.

Janovský. Slečno! Jsem vám k službám. (Jde s Růženou v pravo.)

Růžena (naléhavě). Pane Janovský, ustupte, odproste jej, nebijte se!

Janovský. Vaše šlechetné srdce promluvilo; leč nemohu ho uposlechnouti. Urazil mne.

Růžena (vřele). Tento pošetilý chlapec vás, pane? Vás, muže ušlechtilé povahy, vznešené mysli a — (zamlčí se v rozpacích).

Janovský (důrazně). Ano, mne a vás.

Růžena (lichotně). Mne se nezastávejte. Já mu z celého srdce odpouštím a vy — též!

Janovský (trpce). Nemohu. Jsem vám cizím — zamítáte mne opět. Myslím tedy, že moje vůle jest svobodna?

Růžena (pohnutě s výčitkou). Nezneužívejte chvíle, kdy třesu se úzkostí a rozčilením. Zůstaňte takovým, jak vás znám a spokojte se tím, že vás chráním před vámi samotným.

Janovský (s úsměvem). Díky. A čeho se smím nadíti, když vám svoji čest obětuji?

Růžena (čtverácky). Čím bych vás měla odměniti?

Janovský (nesměle). Víte, slečno, že mé srdce —

Růžena. Pst!

Janovský. Alespoň stínu lásky, sladké naděje mi popřejte.

Růžena. Mějte si ji.

Janovský (vážně). Dobře. Moje čest by tedy měla svou a sice znamenitou satisfakcí. Nyní však musím ztrestati ještě Matěje za hanebnosti, kterých si vůči vám dovolil. (Chce k Matěji.)

Růžena (uleknuta). Zůstaňte. Ký šotek vás zase osedlal?

Janovský. Jsem vaším rytířem —

Růžena. A moje vůle vám tedy musí býti svatou. Já mu odpouštím.

Janovský. A já si dovoluji vašemu rozkošnému veličenstvu co věrný poddaný oponovati. Odpustím mu též, ale s podmínkou.

Růžena. Ta jest?

Janovský. Až polapíte jej do hedvábných osidel svého dívčího vtipu a on v nich se bude svíjeti nám všem na posměch, pak i já mu odpustím.

Růžena. Budiž! (podává Janovskému ruku, kterouž on líbá.)

Janovský (k Matějovi, mírně). Myslím, že jse mne poctil vyzváním k souboji.

Matěj (pyšně). Na život a na smrt. Můj hněv jest obrovský, strašlivý jako žíznivý lev. Musí píti krev!

Janovský. Nechte mu upraviti husí krev s houskou neb cibulí — dle chuti. Musím vám totiž sděliti, že jsem pěsť nikdy za argument mezi slušnými lidmi nepokládal.

Matěj. Chcete šermovati štětcem a odraziti můj útok paletou. Já vám je rozdrtím a naučím vás kordem, co váží mužova čest.

Janovský. Vaše pojmy o cti a právu jsou mi s dovolením právě tak nejasny, jako vaše spůsoby. Svoji čest a své právo střežím však co svaté statky a nikdy nedovolím, aby snížil je kdo za podobné tretky, o jaké se děti za humny rvou.

Růžena (stranou). Výborně.

Matěj. Pane!

Janovský. Nechte mne mluviti. S mého stanoviska jsem já v právu, vy mi však v souboji rozdrtíte ruku, zmrzačíte mne. Zmrzačil jste tím mé právo? Jest pak pahejl mé ruky důkazem, že moje pravda byla lží a vaše křivda poctivostí?

Matěj. Hm!

Janovský. Aneb moje ruka bude obratnější a rozetne váš bez toho nešťastný již nos. Mohu vám jej vzíti a lidem říci: Hle, pánové, měl jsem spor a vyhrál jsem; zde tento nos jest důkazem, že mé právo mělo průchod?

Matěj. Hm.

Janovský. Takové jsou moje názory o souboji. Vám, pane, daruji všechen strach před mým kordem a o svých údech soudím, že k něčemu lepšímu jsou stvořeny, než abyste vy na nich zkoušel, jak sekati umíte.

Růžena (se smíchem pro sebe). Ubohý Matěji!

Matěj (vida to). Pane! Žádné vytáčky, já —

Janovský (zahřmí). Ticho!

Matěj (leknuv se, couvá několik kroků a koktá). Prosím vás, mluvte se mnou poněkud slušněji.

Janovský. Namáhám se dosti, abych vám tuto nezaslouženou čest prokázal. Ba odprošuji vás i za náhodu, které svůj odřený nos děkujete. Zde moje ruka na to, promiňte a zapomeňte.

Matěj (urputně se odvrací).

Janovský. Jak je libo. My dva jsme spolu hotovi. Je tu však ještě slečna Nováková a opět vy. Slečna vám veškeru vaši dotěrnost odpouští.

Matěj (uštěpačně). Děkuji, ač nemám zač, — z pouhé dvornosti.

Janovský (podrážděn). Pane, vaše dvornost jest takového rázu, že vám snad přece zjedná pokárání, kterého se neodbytným způsobem dovoláváte.

Matěj. Bravo! Počínám vás ctíti, pane Janovský.

Janovský. Okamžitě odprosíte slečnu!

Matěj. S radostí, ale až po souboji.

Janovský (hněvivě). Věru, že mne přemáhá chuť vám dáti naučení. Vaši svědci?

Matěj. Páni z kuželkové partie. Pošlu vám je hned, jak dokoulíme honér, dva honéry. Vaše zbraň, pane Janovský?

Janovský. Kord.

Matěj. Kord, kord! Mé srdce skáče radostí jako mladé hříbě! Kord — toť blesk v mé ruce. Ha! Mám z brusu nový meč. Budete míti z něho radost, neboť pokřtím jej vaší krví. Nepřinesl jsem jej do Vrtákova, abych jím buchty krájel. Vrtákove, Vrtákove — jaké cti se dočkáš, až bude státi v novinách — ach —

Růžena (mezi tím se přiblížila se sepjatýma rukama k Janovskému, který nejprvé chladně krčí rameny, k opětovné prosbě Růženině však svědčí na srozuměnou a chce jí ruku políbiti; Růžena vytrhne mu ruku a ukazuje do zahrady).

Janovský (pustiv Růženu přeruší Matěje). Váš otec přichází.

Matěj (uleknut). Můj otec!

Janovský. Ano. Jsem v rozpacích o sekundanty a chci požádati vašeho pana otce.

Matěj. Pro bůh, mého otce!? Třeštíte?

Janovský. Ne. Chci, aby mi byl svědkem a zároveň vzal na sebe obvyklý úkol nás po dobrém srovnati. Mimo to jste nezletilý a víte snad, že otcové za chování a bezpečnost svých dětí jsou zodpovědni.

Matěj (zuřivě). Pane, vaše jednání — (Pohlednuv do zahrady pokračuje zticha, rychle): Vy mne chcete zničit, nemáte rozumu —

Janovský (přísně). Mám pane. Zakazuji si všechny další urážky. Čekám na svého svědka, — budeme se bíti!

Matěj (polo hněvivě, polo úzkostlivě): Nebudeme, já svůj meč vaší krví nezneuctím, — jděte mi s očí —

Janovský. Až budeme spraveni.

Matěj. Jsme již, já mám dost —

Janovský. Já nikoliv. Odproste.

Matěj (zuřivě). Ha! To pokoření! Neodprosím! (Pohlednuv do zahrady): otec jest již zde, — odprošuji, tisíc láter, odprošuji! (Vystrčí Janovského za Růženou ze dveří.)

Výstup třetí.

Matěj, Střapec, Zamazal, Tichý, Knot.

Matěj (sám): Fi! Ten mi nahnal strachu! Není tomu ani čtyřiadvacet hodin, co mi otec vykládal cosi o lískovkách s takovým zápalem, že o upřímnosti jeho smýšlení nemohu pochybovati. Brr! (otřásá se.) Zapomenul jsem, že o prázdninách jsem tu zaklet mezi barbary, kteří o komersech a mensuře nemají ponětí (Povržlivě): Lidé ti žijí bez požehnání kultury jako zvířata!

Střapec
Liška
Zamazal
Tichý
Knot
(vystoupí ze zahrady na verandu. — Mimo Střapce klaní se všichni hluboce Matěji).

Matěj (pro sebe): To lahodí. Celý Vrtákov ctí ve mně instinktivně vyšší bytost.

Střapec (zaslechnuv poslední slova; tiše): To si myslím, však na podstavci mého měšce ještě dosti kloudně vypadáš. (Prudce): Matěji, tvůj nos!

Matěj. Ach, můj nos! (vytáhne z kapsy šátek a mačká jej do obličeje).

Střapec. Co se ti stalo?

Matěj (v rozpacích). Byl jsem, — ano byl jsem — pravda! Na sýpce! Vždyť jste mne tam poslal. Počítal jsem pytle — jeden, dva, tři, a tak dále, čtyři, pět, šest, seděl jsem na schodou, v tom přišel sedmý pytel, — neobratná holka, bum — a já byl dole, na mou věru dole s odřeným nosem! Tak to je, — nic jinak!

Liška (útrpně). Chudácký mladý pane!

Tichý (kroutě očima). Hrozná ta nevzdělanost našich děveček —

Zamazal (přátelsky). Studené obkladky —

Střapec. Tisíc rohatých, tebe že někdo shodil, — tebe? A kdo že byl tak neobratný? He?

Matěj. Ta Kačenka nebo Baruška — či jak se jmenuje. Bůh ví která, já ji dobře neznám, nevím — v očích se mi jen zajiskřilo!

Knot (rázně). Tak, tak, mladý milostpane, však já už vím! Ani Kačenka, ani Baruška, — Tonča Hubálkova to byla; — ta je taková. Však já jí —

Střapec. Knote, — mlčet! Vy jí nic, pranic nepovíte. Já jsem úřad.

Matěj. Tatínku, nechte toho, náhoda! Ona za to nemůže —

Střapec (jde s Matějem stranou). Aha, již rozumím. Však ty dobře víš, která na tvé sladké cukrování pytlem ovsa odpověděla —

Matěj. Co ti napadá!

Střapec (laskavě). Nu mlč, mlč! Však se známe.

Matěj (krčí rameny). Teď ale musím, tatínku, k Vašatým na partii honéru.

Střapec. Zase už, sotva jsi se najedl?

Matěj. Nu víte, nemohl jsem odříci; pan kasír ze stanice, pan pojezdný z Myší Lhoty — —

Střapec. Ach tak, nu to je hezké, — jdi a drž se.

Matěj. Jak náleží. Jenom bych potřeboval ještě nějakých —

Střapec (hněvivě). Co že? Ani řeči, předevčírem jsi dostal pětku, toť jsi z ní musel nadělati fidibusů!

Matěj. Ztratila se; tu zlatka, tam zlatka a pětka je pryč. Mladý pán Střapec z Kvastlburka také nemůže skrblit! Pan kasír a pan pojezdný čekají, — slíbil jsem, — nesmím se zahanbiti.

Střapec. Ovšem, ovšem. Vždyť já nic neříkám, jen abys také trochu na mne pamatoval. Tu máš a jdi, ale dříve si přilep náplasť na nos.

Matěj. Děkuji, tatínku, s bohem! (Odcházeje pro sebe.) Můj nos, můj nešťastný nos — a já ho mohu pomstít pouze na kuželkách!

Výstup čtvrtý.

Předešlí mimo **Matěje.**

Střapec (vraceje se k ostatním, kteří zatím byli uctivě v koutě čekali, samolibě). Hoch jako kytka, jako vítr, kdyby ho člověk nedržel —

Liška. Mladost, radost! Jako by vám z oka vypadl, pane purkmistře!

Tichý. Znamenitý to mladý pán, slavná hlava.

Knot. Zpívá, až se Vrtákov třese, pije za deset, on jest všechno a Vrtákov nic!

Střapec. Dobrá, dobrá, Knote. Co vy o něm soudíte, pane Zamazale?

Zamazal. Nadějný mladík s velikou budoucností. Gratuluji vám k němu.

Střapec. Nadějný — to si myslím. Už mi roztloukl klavír za těch čtrnácte dní co jest doma, dobrý nový klavír za tři stovky. Ten vám umí hrát, — je totiž Wagnerianem.

Tichý (nadšeně). Božské umění, váš pan syn jest mistrem božského umění.

Střapec. Mistrem, pravda! Já netrpím nic polovičatého. Z mého Matěje, — Matyáše musí býti buď celý inženýr aneb celý hudebník. K tomu on má nadání. Proto ho nechávám studovat ve Vídni, platím za něho kolejné na polytechnice, ale on pěstuje hudbu. Nu, jak chce. Když má a může se věnovat hudbě, — s pánem bohem, já mu v jeho štěstí nebráním.

Zamazal. Rozumně řečeno.

Liška. Takového otce si nechám líbit!

Tichý (elegicky). Šťastný mladík, který volně může spěchat za svým ideálem!

Knot. Však pan purkmistr za to má. Mladý milost pán nepotřebuje umět pranic. Ať se učí, ať se neučí, pořád jedno. Bude pánem!

Střapec. Dobře, dobře. Tomu vy, Knote, nerozumíte! Avšak, pánové, já jsem vás nepozval, abyste mi chválili syna. Zde jsme na místě, které učiním ozdobou svého domu, ozdobou Vrtákova.

Knot. Sláva!

Střapec. Zticha, Knote! Ráčíte věděti, pánové, co mne hnětlo. Salon mám, ložnici, pokoj pro děti, pokoj pro hosty, svůj kabinet, všechno, všechninko, jen jídelnu žádnou! A jídelny potřebuju jako oka v hlavě, prosím vás, co pak je slušný dům bez jídelny! Nic, pranic — chalupa. Ach pardon, pane radní, já jsem zapomněl, že vy jídelny nemáte, vy také ne, pane Zamazale, — však vidíte, že já sám nemám kde jíst. Musím nyní obědvat v rodinném pokoji. A to jest mrzuté, proti dobrému mravu a proto si alespoň na léto upravím tuto verandu za jídelnu.

Liška. Jen do boží přírody s ní.

Tichý. Výtečná myšlenka.

Zamazal. Úplně dle mého mínění.

Knot. Sláva panu purkmistrovi!

Střapec. Knote, mluvte, až se vás budu ptáti. Zde tedy máme jídelnu. (Točí se kolem a všichni se točí za ním.) Ale malovaná musí býti. Máme sice mezi sebou výtečného umělce pana Zamazala — —

Liška. Jistě, pana Zamazala, starého, zkušeného malíře. Znáte všichni svatého Kryštofa na štítě mého domu, chlapík jako hora, zdvihne-li se jednou, rozbourá mi celý dům. To maloval pan Zamazal.

Tichý. A což ta podobizna Komenského, kterou loni pan Zamazal naší škole daroval! Takový Komenský jest lepší nežli rákoska, ten dělá na děti oči, až se před ním třesou.

Knot. Darmo mluvit, pánové. Pohleděte na fotografii mé ženy od pana Zamazala. Ta je zrovna k mluvení trefená, — i ten šátek —

Střapec (nevrle). Ale prosím vás, pánové, to všechno znám a pana Zamazala jak náleží ctím, avšak mluvil jsem s ním o tom, on je zahrnut jinými pracemi. —

Zamazal. A pracuji nyní v jiných oborech malířství.

Střapec. Ano, pracuje nyní v jiných oborech, než je obor takovýhle. Pan Zamazal mi radil, abych si psal do Prahy pro malíře, — nu toť byla pro mne hračka. Mám tam známé, samé vynikající osobnosti, — to víte, jako purkmistr a bývalý okresní starosta přichází člověk mezi znamenité lidi, nu a ti mně odporučili toho malíře Janovského, který zde nyní hospodaří. Tam na strop nechám vymalovat takovou báječnou hostinu, které se říká bakchanál —

Všichni (se dívají upřeně na strop).

Střapec (pokračuje). Hlavní obraz bude vrouben celou řadou alegorických obrazů v jednotlivých tříhranných polích nad pilíři. Tu budou geniové lovit ryby, tam česat ovoce, zde pást beránky a kůzlata, onde honit zajíce atd. atd. (při tom ukazuje na všechny strany).

Všichni (dívají se opět upřeně za Střapcem).

Střapec (pokračuje). Tuto v levo ode dveří od stropu k podlaze dám si namalovati bohyni polních plodin, Ceres, v pravo podle dveří pak bude bohyně lovu, Diana. Rozumí se samo sebou, že mezi jednotlivými obrazy, po jejich okrajích atd. budou se vinouti proudy rozkošných renesančních arabesek, sestrojených z ornamentů, květin, ovoce, báječných zvířat a mezi nimi co duchaplná připomínka rodinného znaku mých předků houpati se budou zlaté střapce. Nejníže pak půjde

kolem kruh faunů, satyrů, bakchantek, nereid, najad a podobných skřítků rozkoše i veselí.

Liška
Tichý } (ustrnuti mlčí).
Knot

Zamazal (pro sebe). Ten odříkává, čemu se byl ode mne a od Janovského naučil, zrovna tak, jako by všichni ti bůžkové v jeho vlastní hlavě strašili.

Střapec (samolibě). Pánové, prosím, račte si prohlednouti náčrtky k těmto malbám a sděliti se mnou pak svůj úsudek. Zde na stole leží, Knote, posložte pánům, ukazujte, vysvětlujte.

Liška
Tichý } (obklopují stůl, přebírají se v kresbách, ukazují si a vysvětlují kresby s posuňky úžasu).
Knot

Střapec (vede Zamazala ke kartonu na stojanu). Nu co tomu říkáte, pane Zamazale, mohu se tím pochlubiti? — Já tomu svému šlechtictví nemohu dobře věřiti. Je to safraportské, pomyslete si, aby to byla domněnka, lež, pouhý žertovný omyl mých předků, — ta ostuda pro mne! A já být v ostudě, ne to raději — —

Zamazal (důtklivě). Nečiňte mi bolest, pane purkmistře. Vy jste se mi svěřil se svou rodinnou tradicí, že pocházíte z dobré krve šlechtické a já jsem vám poradil, abyste svěřil heraldické kanceláři rytíře Kalmuka v Praze vypátrání vašeho rodokmenu. Rytíř Kalmuk jest šlechtic, má známosti, vliv, zná každý kousek špagátu ve všech archivech a kde která měšťanská rodina se domnívá, že jest původu šlechtického, každé opatří celou šňůru předků od prvního do posledního, každé vymaluje erb jako velkonoční vajíčko, vše k úplné spokojenosti a za fatku.

Střapec. Za fatku! Sto zlatých mne stojí, pane, ten můj erb, ten zlatý střapec v modrém poli, který mi nedá ve dne v noci pokoje, posedl ženu, švakrovou, děti a připraví mne ještě o rozum!

Zamazal. Hehehe! Toť první rozechvění té obživlé modré krve, která ve vás krouží. (Patheticky.) Ano, pane purkmistře, váš první předek byl pasován dne 26. srpna 1346 u Kreščáku na rytíře a vrátiv se, pokryt slávou, do vlasti, zbudoval kdesi v jižních Čechách mohutný hrad Kvastlburk, na němž panovala urozená vaše rodina až do časů Valdštýnových. Na rok, na měsíc, na den víte, kdy který z vašich předků se narodil, s kterou kontessou či baronessou se oženil a kdy zemřel, — máte to černé na bílém od rytíře Kalmuka a zlatý střapec k tomu.

Střapec. K šípku s ním, když mi ho příslušní úřadové nechtí potvrdit. Proč se mi odepírá uznání šlechtické urozenosti, predikátu a erbu?

Zamazal. Poněvadž jest ve vašem rodokmenu šlakovitá mezera. Ale kdo může za to, že se vám ztratilo asi šest předků? Moli je snědli, jsou vyškrábáni z matrik, vyřezáni z kronik, — víte přece, co Koniášové tropili?

Střapec. Vím, vím, ale proč právě mé předky vyškrábali či vyřezali, proč právě v mém rodokmenu musí býti taková báječná doba mezi urozeným a statečným rytířem panem Baltazarem Střapcem z Kvastlburka, nejvyšším strážmistrem ve vojště Valdštýnově a mým dědem, Jeremiášem Střapcem, počestným mistrem řemesla punčochářského ve Vrtákově?

Zamazal. Tažte se dějin.

Střapec. Dějin, hahaha! Pročetl jsem všechny staré kalendáře, koupil jsem si za drahé peníze Paprockého, Hájka, Pelcla, a bůh ví jaké herbáře, slabikoval jsem je se ženou a dětmi až nám hlava bručela a nikde, nikde ani stopy po nějakém Střapečku, neb aspoň Střapečíčku, neřku-li pořádném Střapci!

Zamazal. Nedělejte si vrtochy! Šlechticem jste, zlatý střapec také máte, od toho vám nikdo nepomůže a dost. Nechte si to stát ještě jednou stovku a stlučete těch několik mizerných — pardon, chtěl jsem říci urozených předků jako by nic.

Střapec. Nu s pánem bohem. Sdělte to ale vy těm pánům, mně není jaksi dobře.

Zamazal. Pánové, prosím, račte se k nám obtěžovati.

Liška
Tichý } (nechavše kreseb, obstoupí Střapce a Zamazala).
Knot

Střapec. Ááách! (utírá si pot.)

Zamazal (patheticky). Náš velectěný, zasloužilý purkmistr pan Baltazar Střapec uchystal vám na konec dnešní vaší návštěvy vzácné překvapení. Račte pohlednouti na tuto kresbu. (Ukazuje na karton na stojaně.) Spatřujete zde boha kupectví, Merkura čili Herma s okřídleným kloboukem a taktéž berlou an sedí mezi soudky, balíky a podobným zbožím a nad ním vznáší se dva geniové, kteří drží modrý štít, v němž skví se zlatý střapec a nad ním koruna rytířská. Pozor pánové, — znak to čili erb urozeného pána a pana Baltazara rytíře Střapce z Kvastlburka, purkmistra Vrtákova. (Klaní se Střapci).

Všichni. Ááách!

Liška. Náš pan purkmistr šlechticem?

Zamazal (slavnostně). To jest tak svaté, jasné a skálopevné, jako že vy jste zcela obyčejný Liška, vy Tichý, vy Knot a já Zamazal.

Liška. Pane purkmistře, rytíři ze Střapců, či rytíři Baltazare Střapci z — z —

Zamazal. Z Kvastlburka.

Liška. Ano z Kvastlburka, já bych za vás dal život, — to víte. Dovolte, abych vás obejmul, více nemohu, jsem tak pohnut! (Objímá Střapce.) Zatím promiňte, mám řízení — (klaně se odkvapí).

Zamazal (křiče za radním). Počkejte, mé city pan rytíř Střapec již zná, mohu se tedy prostě poroučeti, — služebník. (Hluboce se ukláněje odchází.)

Tichý (nadšeně). Velevážený pane purkmistře, vysoce urozený rytíři a pane! Z nejhlubších útrob bídného srdce mého prýští k urozeným řemínkům obuvi vaší —

Střapec (rozmrzele). Aha, to je začátek nějaké řeči, co Prosím vás, řekněte mi to až podruhé, pane učiteli, bez toho mát také nějakou práci neb jinak na spěch, jděte, jděte —

Tichý (hluboce se ukláněje odchází).

Knot. Pane purkmistře, — s odpuštěním vaše milost —

Střapec (hněvivě). Mlčet!

Knot. Ne, nemohu! Jsem celý zkoprnělý radostí.

Střapec. Zblázněte se třeba.

Knot. Ne, vaše purkmistrovská milosti, to nikoli neučiním. Je jsem věrný sluha obce i vaší milosti a proto dovolte, abych vaší milostá z gruntu srdce svého mohl zvolat aspoň hřímavé sláva, třikrát sláva nekonečné sláva.

Střapec. Kliďte se! (Klesá na židli.)

Knot. Vaší milosti se poníženě poroučím (s úklonou odchází).

Střapec. Hej, Knote, pojďte sem.

Knot. Urozený pane a pane —

Střapec. Vy jste věrná duše, oddaná, ten jediný, na koho se mohu spolehnouti.

Knot. Toť se ví, vaše milosti.

Střapec. Kat aby spral moji milost i se zlatým střapcem! (Vyskočí.) Člověče policajte, což nevíte, že celý ten erb, Kvastlburk i se zlatým střapcem, mám tak jisté jako straku na vrbě?

Knot. Pán bůh s námi a vše zlé pryč.

Střapec. Vám se to dobře říká, ale běžte za nimi, chyťte je, zacpěte jim ústa —

Knot. Koho, kde? Už letím, chytám —

Střapec. Eh, nic! Stůjte a poslouchejte. Viděl jste, jak běželi jako když do nich střelí, Liška, Zamazal i Tichý? Jsou jen tři, ale jest jich zrovna dost, aby zbouřili celý Vrtákov tou strašnou zprávou, že jsem rytířem a mám zlatý střapec!

Knot. Sláva!

Střapec (zuřivě). Mlčet! Vy jste myslím také jeden z těch pravých! Proč jste agitoval před dvěma roky, aby se Liškovi vzalo dodávání hromádek, — co? To jste mi vyvedl schválně, aby se mi Liška nyní mstil a dělal mi ostudu! He?

Knot. Milosti —

Střapec. Neodmlouvat! Vy jste to byl, který nepřál učiteli na radnici byt, že prý by se jeho žena s vaší ženou nesnesly. Nevídáno, paní policajtová a paní učitelová! K vůli vám učitel byt nedostal a já to nyní odnesu, já — já —

Knot (prosebně). Jemnost —

Střapec. Ani muk! Však já vás znám. Co vám bylo do toho, nabírají-li v horní ulici lidé vodu z okrouhlé či čtverhranné kašny — he? Zamazal chtěl čtverhrannou, vy jste mne nutil, abych vymohl na radnici okrouhlou; stalo se, horní ulice má okrouhlou kašnu a já Zamazala v týle. Za to mi hodil nyní šlechtictví na krk a já zaslepený dráždím jej ještě povoláním cizího malíře — óóh! (Klesá opět na židli).

Knot (plačtivě). Urozený pane purk —

Střapec (zuřivě). Pryč, — mně s očí, hned — okamžitě!

Knot (ustrašen odchází zahradou).

Střapec. Stalo se! Puma praskla. Celého čtvrt roku trápil jsem se nejistotou a nyní mám jistotu. Buď skví se na mé hlavě zlatá koruna o pěti hrotech neb čepice bláznovská o pěti rolničkách. Nechť ta či ona, jedna z nich mne učiní ve Vrtákově nesmrtelným. (Postaví se před stojan.) Myslím ale, že bych přece spíše snesl korunu. (Samolibě.) Špatně by to neznělo: Baltazar Střapec z Kvastlburka; koupit si nějaké malé panství — Vojtěch by musel na vojnu, toť se ví, urozená partie by se pro něho také nalezla, — takhle dcera sousední paní baronky? Však její rodina není ani tak stará jako moje, — ovšem jestli ti moji předkové nejsou pouze papíroví. Ne, ne, to nemůže býti, aby se byli všichni narodili, oženili a umřeli v heraldické kanceláři rytíře Kalmuka! Či přece?

Výstup pátý.

Střapec, Dorota, Matěj, Genovefa, Anežka.

Dorota s ostatními } (vchází kvapně dveřmi v pravo).

Dorota. Baltazare, Baltazare! (Klesá na židli.)

Střapec (vyděšen). Pro všechny svaté, co se stalo? Hoří? Kde? Co?

Genovefa. Náš Kvastlburk!

Dorota. Můj střapec!

Anežka. Zavřeli ho!

Střapec. O hrůza! Kvastlburk hoří, střapec mi zavřeli, — to je sice čirý nesmysl, avšak tuším —

Matěj. Vy tušíte otče, že v tomto nesmyslu se skrývá strašný smysl. Celý Vrtákov volá slávu rytíři Baltazaru Střapci, radní Liška pořádá osvětlení, ohňostroj a průvod s pochodněmi, učitel Tichý vytlouká ze svého klavíru slavnostní kantátu, policajt nabíjí hmoždíře a vy — můžete si zatím něco přečísti. (Podává otci noviny.)

Střapec (čte). „Podvodník. Policie, upozorněna příslušnými úřady, zatkla včera rytíře Kalmuka.“ — Anežko, podej mi židli, mně jde hlava kolem.

Anežka (podává otci židli).

Střapec (usedaje, čte dále). „— rytíře Kalmuka. Tento muž velice nejasné minulosti zřídil si zde před nějakým časem tak zvanou „heraldickou kancelář“, v které se zabýval vyráběním báječných rodokmenů a šlechtických diplomů na tucty. Žil velice nádherně; jeť ovšem i za naší pokročilé doby pošetilých lidí dosti, kteří nespokojí se rádi svým poctivým občanským jmenem a jdou podvodníkům druhu Kalmukova na lep. Ošizení si mohou ještě gratulovati, ujdou-li ostudě a nepřijdou-li do nemilých styků se zákonem, který, jak známo, tresce neoprávněné užívání šlechtického titule a znaku.“ (Pustiv noviny.) Ó moje tušení, — moje stovka!

Anežka (lichotivě). Neberťe si to příliš k srdci, tatínku. Nejhůře bude našemu kočímu, který se již těšil na svou livrej.

S t ř a p e c. A tvé mamince, která se těšila na jeho livrej. Jděte děti, poděkujte se jí za tu psotu, do které nás její marnivost uvrhla.

D o r o t a (mdle). Baltazare, pamatuj se; — já umírám studem, umírám za čest tvé rodiny!

S t ř a p e c. Tvá to vina, tys mne ponoukala.

D o r o t a. A tys to rozpovídal.

S t ř a p e c. Kdo zde chtěl míti na každém rohu tisíc střapců?

D o r o t a. A kdo si na ně přivedl honem diváky?

S t ř a p e c. Já, já k tvému naléhání, já starý bláhový Střapec, kterého jsi vysadila na koně své pýchy. Kůň se převalil, já s ním — a nyní ležím v prachu vrtákovské nicoty, na posměch všem uličníkům, co oběť svých závistníků, na kořist klevetníků. Oni mne roztrhají, roznesou, — již slyším, jak ponocný mé neštěstí vytrubuje, zvoník vyzvání, policajt vybubnuje —

G e n o v e f a (vážně). Upokojte se, miláčkové. Mně nastává opět vděkuplný úkol, vstoupiti mezi vás jako anděl smíru, těšiti, nadějí kojiti —

S t ř a p e c. Kratčeji. Panno švakrová, vaše řeči bývají tak dlouhé jako vaše punčochy. Co chcete říci?

G e n o v e f a (slavnostně). Odpouštím vašemu hněvu, milý pane švakře. Rozumím vašim citům a budu okamžitě mlčeti, jen co vám povím, že nic, nic nespomůže —

S t ř a p e c. Tolik jsem také věděl. A co dále?

G e n o v e f a. To jest právě co chci říci: Co dále?

S t ř a p e c. Vzhůru, na útěk před naším střapcem! Zavru krám, složím úřad, prodám dvůr i pole a za čtrnácte dní jsme v Hamburku, v New-Yorku!

A n e ž k a. Tatínku, raději do Italie, kde citróny květou —

S t ř a p e c. Do Trantárie s pánem bohem! Dříve se ale pomstím Zamazalovi. —

(Dokončení.)

Jest vivisekce výkonem oprávněným?

Od

Dra. Josefa Thomayera.

(Dokončení.)

Také dějiny velmi populárního výkonu lékařského, zvaného transfusí krve, připoutány jsou těsně k pokusům na zvířeti. Transfusí nazýváme výkon léčebný, směřující k tomu, aby krev nemocného, buď nemocí přeměněná aneb v nedostatečném množství cévami kolující, vstřikováním krve buď lidské aneb zvířecí nahražena byla. Výkon tento znám jest již po několik set let a duch lidí odíval jej stále jakousi magickou rouškou v domnění, že jest nejen v příčině zdraví velice užitečný ale i jinak důležitý. Starší lékaři ptávali se druhdy, zdali se změní srsť psa, jemuž byla vstříknuta do žil krev ovčí, ve vlnu aneb bude-li se po tom bylinami živiti, neb narostou-li mu dokonce rohy. Jiná otázka kulturně tuším velice zajímavá jest dále ta, zdaž staré báby omladnou, dostane-li se jim krve dětské atd. Otázky tyto kladli si, jak Dieffenbach dí, nejen jednotlivci, ale i celé sbory — pouhý to výsledek zajisté velikého dojmu, jaký učinil Harwey vynálezem svým. Bájilo se ovšem již po dlouhá léta, že mladá krev má omlazující působivost na ústrojí staré (dobrý Ovid vypravuje na příklad, jak starý otec Jasonův omládnul, když mu byla chvalně známá čarodějka Medea vpustila do cév krevních krev mladou); není pak pravdě nepodobno, že zárodek takovýchto bájí vzklíčil na novo objevem Harweyovým, jímž na důležitost krve ukázáno. Pamatuji se na několik pověstí o šlechtičnách, které se krví mladých děvčat myly a koupaly (jedna uveřejněna jest v Berrmannových „Temných pověstech z Rakouska“). Tak mnohá bouře židovská i v naší Praze vzplanula následkem pověsti, že se Židé krví křesťanského dítěte myli. V Paříži je, jak z vlastního názoru vím, velmi oblíbeným zvykem choditi na jatky a píti teplou krev jako lék proti všelikým nemocem. Sem také spadají báje o působivosti krve popravených atd. atd. vesměs ukázky, jak zvláštní účinky se krvi lidské přikládaly a přikládají.

V sedmnáctém století však počali se lékařové transfusí zabývati opravdově a spůsobem již přesným. Ve filosofické společnosti Londýnské ukázal T. Coke, že lze vzkřísiti zakrvácevšího se holuba, vstříkne-li se mu do cev krev holuba jiného. Lower ukázal totéž na psu. Společnost dotčená zvolila na to komissi, aby do podrobna prozkoumala poměry výkonů takovýchto; neočekávaliť lékaři od nich pouze křísení zakrvácených, ale těšili se také na mnohé s hora naznačené dobrodružné zjevy. Lékař Boyle odznačil aspoň za problémy zkoumání takového na příklad: zdaž smělý pes stane se bázlivým, vstříkne-li se mu do žil krev ze psa bázlivého; aneb zdali se může vstříknutím studené krve přeměniti zvíře teplokrevné v želvu neb rybu. Četné společností pod-

niknuté pokusy ukázaly, že všech těchto zjevů při transfusí není, ale že za to dovede operace tato život zachovati. Ovšem se zároveň již tenkráte ukázalo, že příliš mnoho vstříknuté krve zvíře zkoušené usmrtiti může. Francouzové Denis a Emery provedli na to roku 1667 prvou transfusi na člověku; Denis ovšem byl před tím mnohý pokus na zvířatech vykonal. Denis a Emery operovali prý na mladém, šestnácte roků starém jinochovi, jenž následkem zimnice a častého pouštění žilou velice byl seslábnul. Výkon jejich byl prý provázen zdarem úplným — sešlý nemocný se pozdravil. Když pak později Denis a Emery vykonali s okamžitým zdarem transfusi na synovi švédského ministra Bonda, ač se byla celá řada slavných tehdáž lékařů písemně vyjádřila, že nemocný syn za několik hodin zemře, stala se transfuse velmi oblíbenou — přes to, že nemocný druhého dne zemřel.*)

Za sto let však na transfusi zapomněli a teprvé v našem století prozkoumala se oprávněnost její pokusem na zvířatech do podrobna; i tu, ač není až dosud názor o prospěšnosti její ustálen, dověděli jsme se především té důležité pravdy, že transfuse může se státi okamžitě smrtící a že dlužno ji vykonávati s největší opatrností, zejména pak, že přihlížeti sluší k tomu, aby přístroje, jichž se k tomu používá, co možná přesně sestrojeny byly. Vedle toho však ukázáno, že transfuse může býti někdy skutečně užitečnou, zejména při náhlé chudokrevnosti; je-li nenahraditelnou, o tom dlužno ovšem pochybovati. Mimo to ukázaly pokusy na zvířatech, že by mohl výkon tento užitečným býti při některých otravách.

V tomto směru nebylo tedy pokusy na zvířatech lidem přímo valně prospěno, avšak přes to považovati sluší i zde pokusy ty za velice užitečné; neboť podťaly jednak nebezpečné pověře kořen, jednak ukázaly, jak pozorným býti dlužno, nemá-li zdánlivě skvělá operace přímo život operovaného ohroziti. Považuji oba momenty za velmi důležité.

Takovým a podobným spůsobem obohacují vivisekce vědomosti naše co do léčení nemocí všelikých. Nemusím ani výslovně podotýkati, že jsem předmět tento nevyčerpal do dna. Jednalo se mi o pouhou ukázku a tuto jsem vybral maně ze spisů lékařských, neohlížeje se po jakési soustavnosti, aniž chtěje podati cosi úplného. Myslím však, že ukázka ta postačí za důkaz tvrzení mého, že nové léčební spůsoby, mají-li zdárnými býti, nutně vyžadují pokusů na zvířatech.

Toť ovšem pouze jediný směr, v němž se vivisekce jeví užitečnými; chci však ukázati užitečnost pokusů těchto i v ohledu jiném. Mám zejména na mysli mnohonásobný prospěch jejich při bádáních chorobozpytných, jež jsem s hora za nezbytné pro poznání nemoci prohlásil. Přikročím k oboru tomuto. Berlínský klinický týdenník přinesl v posledních dvou letech několik zpráv o nakažlivosti tuberkulosy. Zejména podal před kratičkým časem doktor Wernich několik zajímavých zpráv o tom, jak lidé zdraví a silní, prodlevše delší čas ve společnosti s osobami tuberkulosními, sami touže nemocí onemocněli a skonali. Zvláště zajímavým jest případ, ve kterém nemocný student, jinak silný

---

*) Viz o tom obšírnější líčení ve spise: Die operative Chirurgie von J. F. Dieffenbach. Lipsko 1845. Sv. 1. str. 110 etc.

muž, nejevící nižádných známek zhoubné nemoci této, tuberkulosním se stal, když byl po delší dobu k tuberkulosnímu svému příteli, meškajícímu v jiném pokoji, docházel a s ním se bavil. Příklady takové pozorovali lékaři — ovšem v počtu sporém — již ode dávna. V lékařské literatuře zaznamenávány však případy tyto spíše co kuriosity, jež lékaři čítali asi tak, jako anekdoty v politickém listu, nepřikládajíce jim významu. Dnes jeví se zprávy takové předůležitými. Není pochyby, že doba naše pracuje na úplném zvrhnutí dosavádního učení o vražedné oné chorobě, ba jest již dnes pravdě podobným, že i léčení nemoci této přece jednou bude korunováno lepším zdarem, nežli až dosud, kdy na příklad v Praze asi každý čtvrtý člověk nemocí touto umírá. Dlužno totiž již dnes se značnou pravděpodobností*) za to míti, že jest tuberkulosa předně nemocí nakažlivou a za druhé, jak z nejnovějších prací (Volkmannových, Koenigových a j.) určitě vysvítá, že i největší část onemocnění zvaných skrofulósními za tuberkulosu, ovšem méně nebezpečnou, považovati sluší. Dnes arci učení toto o málo jen přesahuje meze domněnky; avšak jsem o pravdivosti domněnky této sám pro sebe tak pevně přesvědčen, že bych neváhal, kdybych tuberkulosou onemocněl, tak se léčiti, jak toho theorie ona vyžaduje — tedy léky, o nichž vím, že nakažlivé zárodky ničí — léky desinfekčními.

A celé toto tak nové, tak netušené učení vzniklo jedině na základě pokusů na zvířatech. Věru, osvědčí-li se v příští době učení to v skutku nade vši pochybu pravdivým, postačí již pouhý výsledek v jediném tomto případě, aby ukázal, jak pošetilým jest brojení proti oprávněnosti pokusů na zvířatech.

Francouz Villemin, do dnes professor na vojenské škole lékařské v Paříži, Val-de-Grâce, ukázal r. 1865 v akademii lékařské, že se mu podařilo, učiniti králíky tuberkulosními, když jim byl vpravil pod kůži tuberkulosní hmoty z člověka na nemoc tuto skonavšího. Vynález Villeminův vzbudil sensaci v celém světě lékařském; záhy dostalo se mu jak stoupenců, tak protivníků závažných a tisíce králíků, morčat a jiných zvířat obětovány prozkoumání důležité otázky této, která čím dál, tím více pozornosti na se obrací. Zvláště doba právě minulá mnoho vykonala a všecky téměř pokusy ukazují, že Villemin tvrdil pravdu, řka, že tuberkulosa jest nemocí nakažlivou. Zejména r. 1877 sdělili o sjezdu německých přírodozpytců v Mnichově někteří badatelé velice zajímavé výsledky bádání svých, jež prvotnímu učení Villeminovu podstatné opory poskytují. Tak se na příklad podařilo učiniti tuberkulosními psy, kterýžto druh zvířat tuberkulosou jen zřídka kdy onemocňuje, když byli přinuceni dýchati vzduch, nasycený rozmělněnými látkami z tuberkulosních plic lidských. Pokusy tyto zajisté by byly k rozšíření otázky této podstatně přispěly, kdyby se na novo nebyly ozvaly hlasy, že vdechování jiných, netuberkulosních látek (Schottelius) také má podobné onemocnění za následek a kdyby — abych jediným slovem věc tu odznačil — pokusy takové nevyžadovaly nesmírně mnoho pozornosti a střízlivosti.

Buď jak buď — veškeré učení o tuberkulose jest dnes na základě

*) Viz o tom práci mou v „Odborné pathologii a therapii" díl I. str. 836.

vivisekcí v základech přeměněno; neboť i ti, kdož v nakažlivost tuberkulosy nevěří, učení své pokusy na zvířatech odůvodňují — užitek to tedy dost patrný, než abychom nepovažovali pokusy na zvířatech za výkony cenné, ba nutné.

Podobně jako tuberkulosa byla ještě veliká řada jiných nakažlivých nemocí pokusy na zvířatech objasněna.

Tak prozkoumána v nejnovější době podstata střídavek, všelikých tyfů, pracováno na rozluštění otázky o diftherii, kterážto ukrutná nemoc právě v posledních dobách po Evropě zhoubně řádila: vše to prostředkem pokusů na zvířatech.

Takovým způsobem nalezl Letzerich, že králíci onemocněli tyfem střevním — jehož přítomnost pitváním bylo lze určitě zjistiti — když jim byl vstříknul pod kůži půl krychlového centimetru výkalů z člověka tyfósního. Nález tento má nevšední význam. Jím dostává se nejen chorobozpytu vzácného poučení o podstatě řečené nemoci, ale i zdravovědě prospěšných pobídek. Chorobozpyt se dovídá, že tyf střevní, nemoc to zejména ve městech zhusta se vyskytující a velice povážlivá, podmíněn jest zvláštní nakažlivinou, kterouž i ve výmětech nalézti lze. Zdravovědě však dostává se tím důtklivého vyzvání, aby učinila nebezpečné takové látky neškodnými. Snad mi namítne někdo, že pokus onen nedokazuje mnoho, poněvadž měl kladný výsledek — pouze na králíku, kterýž není právě ještě člověkem. Nechci zkoumati důvodnost této námitky a odpovídám prostě: kdo v nákažlivost tyfu nevěří, může si jednati jak mu libo, ti však, kdož o opaku přesvědčeni jsou, budou se zajisté starati, aby učinili látky, po názoru jejich škodlivé, neškodnými, tím spíše, poněvadž to nečiní zvláštních obtíží. Dle mého přesvědčení vysvítá z oněch pokusů na zvířatech v plné míře, jak důležitou jest pro každé město dobrá kanalisace, kteráž odstraňuje záhy z města všeliké odpadky, obsahující nejednou zárodky rozličných nebezpečných a nakažlivých nemocí.

Tímtéž způsobem prozkoumána na příklad talovitost a hnisavost krve — nemoci to, přidružující se nejednou k poraněním všelikým a uvádějící život člověka ve veliké nebezpečí. Ukázal jsem již na místě tomto, jak časté a vražedné bývaly druhdy tyto nemoci a jak vzácnými se staly dnes následkem Listerova obvazu a vůbec obvazů, napuštěných látkami desinfekčními. Zde dodávám jen, že brillantní tento objev učiněn v první řadě pokusy na zvířatech, pokusy, na nichž větší část nynějšího století se lopotila. Pokusy takové ukázaly, že zvířata umírají, vstříkne-li se jim do žil několik kapek krve z člověka talovitého, že umírají za stejných příznaků a zjevů, jako když jim vstříknuty byly pod kůži nepatrné poměrně dávky hnijících částic tělesných (ku př. hnijící krve hovězí a p.), ukázaly dále, že vzniká talovitost při poraněních tenkráte, když výměšky ranné hnijí a při tom cévami mizními aneb krevními do těla vnikají. Ukázaly podobně dále, jak důležito jest ranlékáři starati se, aby výměšky ranné nehnily, aby v ráně se neměstnaly a tak příležitosti ku vnikání do organismu lidského neměly. Celá to řada důležitých pravd, jichž objevení stálo mnoholetou práci, které však zavdaly pohnutku k vynálezu Listerovu, jímž nastala v chirurgii epocha nová, dosud netušená, a který již dnes zachránil sta ba snad

tisíce smrti propadlých životů lidských. Toť právě jeden z nejskvělejších výsledků experimentálního chorobozpytu — vědy to naší dobou stvořené, výsledek, jehož by se lékaři bez pokusů na zvířatech snad nebyli nikdy dodělali. Pravil jsem již jednou a mohu vůči sděleným závažným momentům směle opakovati, že oprávněnost vivisekce těsně plyne z oprávněnosti léčení vůbec. Bez nich nelze lékaři se obejíti. Uvedené tuto objevy moderního chorobozpytu více jak s dostatek pravdivost tvrzení mého ukazují. Mohl bych ohromnou řadu příkladů podobných uvésti, kdyby uvedené nezdálo se býti dostatečným. Mohl bych uvésti, že na příklad veškeré učení o jedech a otravách, dnes tak značně již vyvinuté, opětně jest jen dílem pokusů na zvířatech, kteréž nám umožnily poznání přemnohých otrav za živa. Nemusím vykládati, že tím prokázány zejmena mravnímu strážci lidské společnosti, zákonu, služby převítané. V nové době navrhují lékaři, aby v pochybných případech vstříknuty aneb jinak vtěleny byly některé šťávy z mrtvoly domněle otrávené osoby zvířatům, na nichž by bylo lze v případu otravy z příznaků této přítomnost a druh jedu rozeznati.

Pokusy na zvířatech prozkoumány také poměry nemocí zvaných zvěrochorobami, t. j. nemocí, kteréž se sice vyskytují původně u zvířat, přenešením však zárodků nakažlivých i u člověka se objevují a zachváceného skorem vždy usmrcují. Pokusy takými objasněna ozhřivka, uhlák, kterážto nemoc vzniká u člověka přenešením jedu sněti slezinné, vyskytující se prvotně u skotu a j. I zde měly moderní zkušenosti vivisekcemi nabyté v prvé řadě přesnější zdravotnictví za následek a způsobily tak, že se truchlivé tyto nemoci stávají u člověka více a více vzácnými. A t. d.

Slovem: vivisekcemi proukázány lékařské vědě služby tolikeré a tak nevyhnutelné, že lékařství našich dnů bez nich obejíti se nemůže.

Laskavý čtenář mi třeba konečně připustí, že vivisekce, za účelem léčebným aneb chorobozpytným konané, vědění lékařů podstatně obohatily, a že pro další rozvoj vědy naší jsou nutnými; avšak tanou-li mu na mysli ony hrůzné pokusy fysiologů, jež protivníci vivisekcí jako hlavní trumf byli vyhodili, pokusy, při nichž nevysvítá (aspoň tak, jak podány byly) ani jiskřička rozumného účelu, řekne zajisté, že třeba pokusy ony konati jen tenkráte, když se jedná o poznání nemoci aneb léčení její, že se však nemá ubohé zvíře z pouhé surové libovůle týrati nerónskými výmysly. Takovým nerónským skutkem bude se mu zajisté zdáti počínání Angličana Ferriera, jenž opicím žhavým drátem částky mozku ničil, aneb skutky německého professora Hitziga v Curichu, jenž obnaživ částky mozku zvířecího, tyto kyselinou octovou poleptával, aneb Němce Nothnagela, jenž do kory mozkové vstřikoval zvířatům kyselinu chromovou a t. d. Protivníci vivisekcí říkali: „Hle, jaký účinek měly barbarské skutky takové?! Při Hitzigových pokusech nastalo jenom někdy cukání v přední jedné noze, při zkouškách Nothnagelových zvíře vyskočilo, údy mu ztuhly na několik minut a po té nejevilo již více žádných změn. Pomáhá skutek takový zdraví lidskému?“ Námitky takové, jakkoliv laika z počátku oslní, jeví se přece po dost

málo pozorném přemítání nedůstojnými vážné diskuse. Připadají mi as, jako námitky, jaké by člověk absolvovavší druhou třídu gymnasijní, učinil na příklad kapitole o podobných trojúhelnících z měřictví, která také dotčenému stupni vzdělání zdá se býti na prosto zbytečným týráním buněk mozkových. Když ale v pozdější době stal se na příklad sochařem. a na základě učení o trojúhelnících takových podle malého modelu v nadživotní velikosti sochu vytesává, vidí teprvé, jak věci zdánlivě nepatrné v praktickém životě nepopíratelnou mívají cenu.

Většina oněch hrůzných pokusů na mozku zvířecím luští záhadu, k čemu vlastně slouží předůležitá tato část těla lidského, a klepe tak na dvéře chrámu, v němž nalézá se zahalený dosud obraz saiský — duše.

Řekl jsem ovšem již na hoře, že fysiologie jest jedním ze základních a tudíž předůležitých kamenů v budově vědy lékařské a mohl bych tedy prostě důležitost pokusů na mozku zvířecím důležitostí fysiologie ospravedlniti a objasniti, však poněvadž přes to, při povrchním nazírání, užitečnost pokusů s mozkem ne dosti zřejmou jest, ukážu kratičkou skizzou, čemu nás až dosud pokusy ony naučily a upozorním příležitostně na důležitost některého objevení.

Nervová soustava má v těle našem tutéž úlohu jako řídící ingenieur při stavbě velikého domu; ovládá každý výkon tělesný a řídí i upravuje jej. Dýchání, tlukot srdce, chůze atd., jsou vesměs příkladem výkonů, jež nervstvo stále řídí. Nervová soustava pak se skládá z částí ústředních a obvodních. Ústřední nervstvo skládá se z mozku a míchy. Mozek opětně skládá se z velikého mozku, z mozečku a z mozku středního. Mícha pak skládá se z vlastní a z prodloužené míchy.

O úloze všech důležitých částí těchto věděli druhdy lékařové jen báje na mnoze směšné a pouhé složení mozku bylo jim úlohou nerozluštitelnou. V sedmnáctém jestě století učili někteří jednotlivci, že mozek hrubě vláknitý podmiňuje hrubost povahy, jemně vláknitý však jemnost. Jí-li kdo mnoho hovězího masa, stává se mozek jeho hrubě vláknitým atd. Tuším, dost výmluvné ukázky vědomostí o útrobě tak důležité jako mozek. Střízlivý směr našeho století však jal se luštiti tajnosti mozku a vůbec ústřední soustavy nervové vivisekcemi, jichž vykonány veliké summy. Vyrveme-li jednotlivé druhy pokusů takových z celku, zdají se býti nepochopitelnými — a toť právě spůsob soudu, jakýž si odpůrcové vivisekcí dovolovali; leč složíme-li všecka objevená dáta v jeden celek, vidíme, že dnes již nashromážděna kladných vědomostí o ústřední soustavě nervové síla veliká a že mnohý z objevů jak pro lékaře tak pro psychologa jest významu velikého. Již na hoře poukázal jsem k důležitosti objevu Bellova. Stopujme na příklad nyní objevy v příčině prodloužené míchy, t. j. nejhořejší části míchy, nalezající se téměř pod mozkem, s nímž pomocí několika výběžků jest spojena. Umístěním odpovídá nejhořejšímu obratli krčnímu. Lze ji tedy nožem postihnouti, kdyby vbodlo se (u člověka) do štěrbiny mezi lebkou a prvým obratlem krčním.

Ukázalo pak se, že zvíře, odřízneme-li mu celý mozek, právě až po tuto část míchy, neumírá ihned, nýbrž ač zmrzačeno, žije t. j. dýchá a srdce jeho slouží úkolu svému. Ba zvíře to mžiká očima, dotkneme-li se spojivky oční, polyká, vstrčíme-li mu sousto potravy dosti hluboko

do jícnu. Jaká to síla objevů při pouhém povrchním pozorování; jak netušené pravdy! Zvíře jest bezvědomé a vykonává takovou řadu výkonů — již prvý závěrek nám ukazuje, že dýchání a tlukot srdce, o nichž víme, že dějí se bez přičinění našeho ducha, ovládány jsou buď prodlouženou aneb vlastní míchou. Francouz Flourens však ukázal, že, vbodne-li se do jisté části na hoření ploše prodloužené míchy nůž — zvíře dýchati přestává. Místo toto, jež Florens objevil a uzlem životním nazval (noeud vital), sídlí tedy jen v míše prodloužené, a tato část míchy patrně (jak z dalších pokusů plyne) jest ústředním místem pro ovládání pohybů dýchacích. Podobně pak jest mícha prodloužená ústřední úpravou pro pohyby srdeční — slovem prodloužená mícha jest nejdůležitější částí nervstva pro život, pro výkony těla našeho. Každé byť i nepatrné poranění její veliké nebezpečí života způsobuje. Nálezy tyto jsou již samy o sobě prakticky pro lékaře předůležity, nehledě ani k theoretické jich ceně. Vidíme to na příklad na spánku, jenž nastává, vdechujeme-li chloroform. Hojnými pokusy dokázáno, že jest veliký mozek, najmě pak jeho dvě polokoule (poloviny), sídlem citu, vůle, vědomí. Chloroformujeme-li člověka, stává se bezcitným a bezvědomým. Chloroform jest jed a působí tedy tím, že u člověka především ruší činnost velkého mozku, následkem čehož lze vykonávati na tomto všeliké operace bolestné, aniž by o bolestech věděl. Avšak chloroformovaný člověk dýchá a srdce jeho tluče. Srovnáme-li to s nálezy učiněnými v příčině výkonů prodloužené míchy, vidíme, že chloroform na tuto část ústředního nervstva tak vytčenou měrou, jako na veliký mozek, prvotně nepůsobí. Kdybychom však podali nemocnému nemírné množství jedu tohoto, počal by konečně působiti i na prodlouženou míchu, ochrnul by ji! Následek toho by byl zajisté ten, že by nemocný při jisté dávce přestal dýchati, a také srdce by v činnosti své ustálo t. j. nemocný by prostě skonal. Uvážíme-li, že se do roka chloroformují tisíce nemocných, jest nám uznati, že by bylo každé chloroformování velice povážlivým výkonem, kdyby nepomáhaly lékaři vědomosti získané pokusy na zvířeti — o působivosti prodloužené míchy. Tím však, že vědomosti ty jsou nám na snadě, víme také, kdy nastává v narkose nebezpečí. Jestiť pravidelný dech a tep (výraz to správného působení srdce a plic) známkou, že jed dosud na prodlouženou míchu vlivu nemá. První však nepravidelnost tepu při hluboké narkose jest výhrůžným znamením pro chloroformujícího lékaře a pobídkou, aby v dalším podávání jedu ihned ustal. Ba nejen to! Nesprávný tep a dech jsou již zjevem příliš nebezpečným, než aby lékař na dostavení se jejich čekal. Proto zakládá se chloroformování na umění, udržovati operovaného v stálém bezvědomí při tepu a dechu pravidelném a tedy správném. Lékař tudíž ustává v dalším podávání chloroformu již tenkrát, když nemocný jest úplně bez vědomí, a pokračuje ihned, jakmile sezná, že se počíná citlivost slabounkými známkami jeviti. Tak na př. když spojivka aneb rohovka oční jeví dost malinkou citlivost. Takovým způsobem umožněny jsou tisíce narkos bez všelikého nebezpečí a chloroformují se také děti i starci. Přihodí-li se pak přes to ve velmi vzácných případech neštěstí, bývá začasté podmíněno ještě jinou tělesnou vadou, o níž neměl lékař před narkosou tušení.

Šířiti se o veliké ceně narkosy, jest zbytečným; znáť ji každý. Avšak správnost její závisí, jak jsme právě viděli, na výsledcích vivisekcí a to právě takových, jež v obyčejném životě za přeukrutné, hrůzné vyhlašovány.

Podobně jako s nálezy o prodloužené míše, má se to i při ostatním nervstvu ústředním. Avšak mozek jest útrobou příliš složitou, a pokusy na něm činí teprvé doba novější; následkem toho nejsou naše vědomosti o něm ani tak obsažné ani tak přesné jako o prodloužené míše. Proto zdá se býti mnohý pokus na zvířecím mozku činěný, do dnes nejen krutým, ale i neodůvodněným a bezúčelným. Ale zdaž smí se připustiti takovýto spůsob úsudku vůči doktrině vyvíjející se, neuzavřené! Nemůžeme míti ani tušení, jaký výsledek celkový jednou bude, a přece již chceme odsuzovati, přes to, že již dnes mnohá důležitá a užitečná pravda objevena. Úloha míchy vlastní i prodloužené objasněna již dnes téměř s dostatek, úloha mozečku a středního mozku taktéž již jest z veliké části rozřešena, a rozřešení takové má skutečnou a trvalou cenu pro lékaře léčícího. Proč bouříme tedy do budovy nedostavěné, která má základ nepopíratelně dobrý, jak pouhým chloroformováním již objasněno? K tomu všemu zatajili odpůrcové visivekcí svému četnému i vděčnému obecenstvu tu důležitou okolnost, že milosrdní lékaři konajíce pokusy na zvířatech, vždy, kde koliv tak možno jest, zvíře zkoušené aetherem aneb chloroformem uspávají. Zvíře jest při bolestných pokusech bez vědomí, požívá téhož dobrodiní jako operovaný člověk. Tím pozbývá tuším veliká část námitek hned zpředu svého ostří. Nesmím také zapomenouti, že mnohý za ukrutný vyhlášený pokus není ve skutečnosti takovým, jakým se zdá. Pokud vím, citovány na mnoze za příklad pokusy na mozku; avšak právě mozek ve smyslu vytčeném citlivým není, vedle toho pak užívá se právě k pokusům takovým nejčastěji prostředků narkotických, aby operace přípravná zvířeti útrap zbytečných nečinila.

Vivisekce jest po mínění mém jedním z výsledků všeobecného boje o život v přírodě, boje, jenž u zvířat krutěji zuří než u raffinovaného člověka. Starým dokladem tvrzení takového jest hra kočky s myší. Kdo viděl dále luňáka, an z žijícího ještě holuba střeva klinul a soukal, potvrdí mínění mé. Myš týrá malého broučka, ohryzuje mu nohy; ťuhýci napichují hmyz na ostny — zdaž to nejsou vivisekce ukrutné jako, ty, jež mnohý fysiolog koná?!

Silnější přemáhá slabšího, ničí ho, má-li jaký prospěch z toho. Toť starý a zajisté krutý zákon. Pobíjíme tisíce všelikých tvorů, aby sloužili nám za potravu; nejednou je týráme ukrutným spůsobem, aby činili potravu příjemnější! Kdo slyšel o umělém krmení drůbeže zejména ve Francii, kde se ubožákům pomocí stroje množství potravy do žaludku vpravuje, uzná, že jest to týrání, mnohé vivisekci se rovnající. Však nad tím se nezastavujeme, potrava jest nám nutnou. Za našich dnů v Číně prý rodičové z hladu dítky vraždili a jedli. Děsné takovéto příklady nelze sice nijak ospravedlniti; avšak jsou děsným potvrzením učení o ukrutnosti v přírodě.

Tvorové v přírodě živoucí jsou ukrutnými, a příroda sama ukrutnou je k tvorům svým; budíť u nich útrapy a nemoci, kteréž usmrcují

s tak raffinovanou ukrutností, že skutky Nerónovy a podobných pánů jsou pouhým břidilstvím proti nim.

Tímtéž pak právem anebo bezprávím ničíme zvířata, domníváme-li se, že život týraného tvora může jakýmkoliv spůsobem prospěti životu našemu. —

Toť — ať tak dím — filosofické oprávnění vivisekcí.

Leč každá práce lidská se zajisté někdy zvrhne. Jedni domy staví, jiní je zapalují, i zdá se, že pokolení lidské nesprávnostem ani se ubrániti nemůže. Jsouť v pokolení tom lidé dobří i špatní, milosrdní i ukrutní, aniž by dobří mohli odpovídati za zlé. Tak se to má i s vivisekcemi.

Jsou mezi lékaři, pokusy na živých zvířatech konajícími, zajisté někteří a snad mnozí, kteří dopustili se v odboru svém ukrutenství neospravedlněných! Vím předobře, že mnohého lékaře, zvíře týrajícího, nenutkala k jednání tomu snaha šlechetná, nepobádala ho žádná láska ku vědě, nýbrž spíše ctižádostivost, která právě u tohoto stavu v případě, že uspokojena byla, zároveň zlaté dno mívá: — avšak sluší již na základě tom zavrhnouti šmahem celou doktrinu? Nezavrhujeme tisk proto, že pomáhá na světlo mnohdy knihám a spisům zhoubným — vímeť, že s jiné strany je užitek vynálezu toho mnohonásobným. Nezavrhujeme mechaniku proto, že byla matkou pekelného stroje Thomasova a jiných příšerných vynálezů — užitek doktriny této jest vůči škodám, jichž natropila, příliš veliký. Nezavrhujeme zajisté proto filosofii, že zplodila na příklad učení Malthusovo a jiné nemožné soustavy.

Tímtéž právem nelze vivisekce zavrhnouti; užitek z nich plynoucí jest pokolení lidskému mnohem závažnější, nežli ukrutenství, jichž se jednotlivci ve jménu vědy dopustili.

Naděju se, že oprávněnost závěrku takového příklady, jež jsem v průběhu náčrtku svého uvedl, dostatečně jasnou se stala.

První kabát.

Humoreska

od

Josefa Holečka.

Rod Holečků je prastarý. Zkoumatelé běhu světa mnoho se hlavy nalámali, aby se dopátrali jeho počátku. Zaznamenáváme tu jen trojí různé mínění o té věci; chtějíce však zachovati spisovatelskou objektivnost, napřed podotýkáme, že ani jedno z nich nebereme za své. Jedni hledají první zmínku o rodě Holečků v Mojžíšově Genesi, druzí, jako Charles Darwin, jdou ještě dále, a třetí dokonce vidí první jeho počátek ve prabuňce. Daleko by nás vedlo, kdybychom se o této otázce pustili do zápasu s učenými. Ostatně nám do toho nic není a žádný z Holečků by nám krušnou tu práci nezaplatil.

Panujícím dynastou starožitného toho rodu je nyní Vojtěch Holeček, který zděděnou otkou vládne moudře, spravedlivě a rozšafně ke cti nespočetných předků. Jsa věren šedivým tradicím, které zároveň s holými hlavami přecházely od nepamětna s otce na syna, spravuje říši svou neomezeně, ba despoticky. Jeho poddaní dosud se neopovážili přijít na myšlenku, aby žádali od panovníka konstituci. O zřízení republikánském se žádnému z nich ani nezasnilo, a kdyby —

Nu kdyby, stala by se pěkná věc. Despota by uznal za dobré, vzplanouti spravedlivým hněvem, vzal by nejbližšího dvořana za ucho, položil by jej přes koleno a dvořanovi bylo by tak nevolno, že by z dědičného žezla — otky totiž — třísky lítaly.

Mýlil by se, kdo by z toho soudil, že na dvoře Holečků není důstojné vybroušenosti mravů, jakž nejlépe se pozná z etiketty, které se tam užívá k dámám. Kdyby se na př. dvořanka dopustila intrik a postranných úskoků, nepostoupil by proti ní dynasta otkou, ale šel by do trůnní síně a vztáhl by ruku po metle, která jako jediný, ale přísný paragraf zákonníka říše Holečkův uložena je na místě nejsvětějším, za červeně polírovaným krucifixem, visícím na průčelí síně. Ačkoli bývají metlou jen princové a princezny rodu holečkovského biti, prokázal by samovládce provinivší se dvořance čest, jíž bývají účastni jen rození členové dynastie, po meči i po přeslici.

Dynasta Holeček žije velmi skromně, čehož příčinu však nesmíme tak hledat v nějakém filosofickém přesvědčení, jako v neobyčejné jeho přičinlivosti. Rozmnožilť prodlením svého panování ctihodný rod svůj o dobrý tucet nadějných ratolestí a stará se nyní, aby měly dostatek živné šťávy, pěkně zelenaly se a květly.

Několikráte do roka vzdává se skromnosti a strojí bohatou dvorní tabuli. Bývá to o obžinkách, pouti, posvícení a pravidelných křtinách. K takové slavnostní příležitosti vyšlou spřízněné dynastie své zástupce. Deputace pak bývají podělovány vzácnými dary. Dospělí členové deputac dostávají po hnětynce, koláčích a husí noze, nedospělí po čtyráku, ne-li dokonce po šestáku.

Že je monarcha Vojtěch Holeček přítelem pokroku, toho je důkazem, že se k jeho dvorním tabulím dostavuje výkvět intelligence až z velikého, světového města, které má bez mála 3000 obyvatelů a sluje Vodňany. Nikdy neschází některý slavný profesor tamních vysokých škol nebo arcikněz farního chrámu. Monarcha je plu líbeznosti a laskavosti. Opásán bílou zástěrou, vlastní rukou rubá podsvinčatům hlavy a předkládá tučné porce hostům. Repraesentanti intelligence dostávají nejdřív, po nich přicházejí na řadu zahraničné deputace, potom lenní páni, domácí princové a princezny, posléze pak dvořané a dvořanky. Po hostině pak vytáhne pikslu míru, kulovatou sandovku, na jejímž víčku neznámý umělec namaloval šedobradého starce. Piksla míru je částí dědičného pokladu. Starce na víčku považují všechny hlavy rodu za svého svatého patrona. Nyní je Vojtěchem, před tím byl Tomášem, ano někdy prý i Matějem.

Zmínili jsme se o lenních pánech. Někomu snad bude s podivením a prohlásí za nemožnost, aby v poslední čtvrti 19. století bylo ve střední Evropě pozůstalo ještě feudalní zřízení. Takť jest. Monarcha Vojtěch Holeček by myslil, že nemůže říši svou řádně spravovat, kdyby neměl aspoň dva many. Mají od něho kus pole na brambory, palouk pro krávu, ožinek na mezích a ohrabek sena a otavy na lukách. Za to má v náhradu manské práce na polích a lukách, v zahradách i stodolách.

Před dvaceti osmi lety hrozilo dynastii Holečků velké nebezpečí. Málem by se bylo přihodilo, že by se byl stal princem následníkem zas Matěj. Pevný jindy ve svých úmyslech Vojtěch Holeček nemohl to kmotrovi udělati, aby prvorozenému svému nedal na křtu jmeno Matěj. Kmotr chtěl svému patronu dokázati, že se zaň nestydí a slávu jeho při každé příležitosti rozmnožuje.

Samovládce povolil, ale vždycky se zachvěl, když si pomyslil, že jednou jeho místo na trůně Holečků zasedne Matěj. Proto se nermoutil nic víc než jako dobrý otec, když princ Matěj v několika nedělích po narození umřel. Ideálem jeho stal se nyní takový následník, jenž by se nazýval Josef. Někdo nepochopí, proč zrovna Josef. Také nám to není s dostatek jasno, ale podle osvědčené rozvážlivosti vznešeného otce bychom hádali, že našel na jmenu Josef zvláštní zalíbení pro jeho bezvýznamnost. Kdo se jmenuje Josef, může se ve světě čímkoli stát a jmeno jeho bude stále v souladu s jeho postavením, povoláním a charakterem. Lze v skutku rodičům odporučovat, aby byli při křtění svých

potomků rovněž opatrni. Dokud je synek malý, hezky zní, volá-li se naň Jaroslave, Břetislave, Ladislave, Svatopluku, ale když přijde do let a chce si založit karrieru, teprve pozná, jak neblahou výslužku dali mu vlastní rodiče na cestu životem. Kam to může přivésti člověk Břetislav, Bořivoj nebo Svatopluk?

Minul rok od úmrtí prince Matějíčka a monarchův ideál se nevyplňoval. Pořáde doufal a zas naděje pozbýval. Již se ho chápala malomyslnost. Viděl v tom trestající ruku boží, která mu odpírá žádoucího Josefa, když tak snadno oželel Matěje. Aby prozřetelnost usmířil, sliboval jí, narodí-li se mu mužské dítě, že již nebude míti žádných ohledův a udělá z něho zas Matěje.

Nebe se slitovalo a náš monarcha měl po dvou letech, po čem toužil. Novorozený kluk řval plným hrdlem, jako by mu celý svět patřil. Potěšený otec kladl jej vlastnoručně do vysokopostavené kolíbky. Zadíval se mu do spurné tváře, zastavil se nad ním, potom jej vzal na lokte a něžně jej líbal.

„Ne, ne, můj malinký,“ volal při tom, „přisáhám ti, že z tebe neudělám Matěje!“

Dvéře se otevřely a vstoupil kmotr Matěj, aby konal svou povinnost.

Kmotr Matěj zaslechl přísahu šťastného otce a pravil: „Svatý Matěj má velkou moc a ty ho nehněvej, povídám ti, Vojtěše!“

„Žádným spůsobem nedopustím, aby můj syn byl Matějem.“

„Nejde jen o to, příteli. Smrt nevede si žádnou matriku a protože by si paměť popletla, kdyby si vzala dva lidi stejného jmena a věku, dělají opatrní rodiče vždycky tak, že dítě nově narozené křtí jmenem dítěte před ním zemřelého, to jest, nevadí-li v tom pohlaví.“

„Žvast a pověra.“

Kmotr nahledl, že nejlepší zbraní přece bude, bude-li strašiti hněvem uraženého svatého Matěje. I jal se dokazovat, že pán bůh nikdy nebude od svého svatého a na jeho žádost život mladého tvora ukrátí. Toho se otec zalekl, ale lebka jeho by musila být málo česká, kdyby ustoupil od toho, co si jednou umínil. Pro ten den byly křtiny odloženy. Když se nazejtří probudil, už věděl, kudy najde východ z temné uličky.

Vykládal kmotrovi takto: „Připouštím, že má svatý Matěj velkou moc a že by se mohl cítit uražena, když mu nechci dáti pod ochranu tak nadějného kluka; avšak ať svatý Matěj si pamatuje, že je nad ním někdo, kdo jest ještě mocnější, že je nad ním bůh! A já syna zrovna bohu odevzdám do nejvyšší ochrany. Vychovám z něho sluhu božího a nebude-li papežem, ať jest aspoň kostelníkem. A pokřtím ho jmenem Josef, neboť počítám, že není na nebi mocnějšího svatého. Matěj byl docela obyčejným apoštolem, kdežto Josef jest s celou rodinou boží v krevním příbuzenství. Tak získám svému potomku ne jediného patrona, ale řadu, a jeden je mocnější druhého.“ Na tom zůstalo.

Tak vznikl princ Josef Holeček, kterýžto však hned po narození měl nehodu, že byl zbaven následného práva na vladařství svých předků.

Nebudeme stopovati činy, které princ Josef vykonal v kolébce

a přeskočíme rázem ke dni, kdy ponejprv byla veřejným obřadem uznána jeho mužská důstojnost.

Princi Josefovi bylo tehdáž něco přes tři leta. Leto, neděle — den páně. Princ je ve sváteční náladě. Prochází se po trůnní síni v červené sukýnce s bílými kvítky, je bos a v ruce drží dlouhé bičiště. Jindy mívá v druhé ruce kladívko, které se mu stalo nerozdílným druhem, a jímž zkouší pevnost kde jakého hrnce. Tyto velkopanské rozmary není mu nikterak možno z krve vyparagrafovat zákonníkem za krucifixem. Dnes na kladívko zapomněl. Matka je z toho náramně potěšena a když princ zvolá: „Maminko, nos!“ ihned nechává všeho a spěchá k svému miláčkovi, aby mu posloužila. Vždyť bude jednou duchovní osobou, bude mít před bohem vyšší postavení, než nejpřednější lidé světští, pročež je třeba, aby se mu již záhy dávala na jevo patřičná úcta.

Krátce před polednem zařinčela okna a do dvora vjel monarcha ve dvorní ekypáži, tažené mohutnou, vranou klisnou netolického plemene, kteréž co do velikosti a síly přichází hned po plemeni štýrském. Tím je vysvětleno, proč nebyly do dvorní ekypáže zapřaženy čtyry páry lecjakých anglických nebo arabských hříbátek.

Princ, jakmile slyšel, že se otcovský monarcha vrátil, vyrazil na dvůr a křičel rozkazovatelsky: „Na vranou, na vranou!“

„Napřed ruku pocelovat,“ krotil jej otec. „Nevíš, kloučku, co se dělává, když tatík odněkud přijede?“

Princ byl dnes tak povolným, že bez odporu učinil, co se dělává. Otec jej za to vysadil na vranou a vraná se hřmotným čtvermonohým dupotem ubírala se do konírny. Otec chtěl syna ssadit, ale při tom byla by bez mála mezi oběma vznikla nepříjemná rodinná roztržka, kdyby se byl otec nezachoval podle zásady, že moudřejší ustoupí. Rozepjal kabát a ze spodní kapsy něco povytáhl. Princ, jak to viděl, stal se povolným jako dítě. „Frak (letopisy nevypravují, že by byl říkal „fjat“) frak!“ volal a když už byl s vrané dole, drápal se na otcovské koženky, jakoby chtěl po nich vylézti do kapsy ke fraku.

Svědčí to o znamenité civilisovanosti dílu světa, v němž leží naše říše, že se tam už ve tří letech nosí fraky, kdežto jinde do dvacíti let se nosí čamary a potom teprve se odhodí, aby postoupily místo elegantnímu fraku.

Uvedli prince Josífka do trůnní síně. Pohnutlivý okamžik. Matka radostí slzí, vpravujíc jej do důstojného obleku. Otec stojí se založenýma rukama a vážně pozoruje průběh ceremonií. Synek se nadouvá sebevědomím a drží se jako šťastný ženich.

Princ jest ustrojen. Prohledněme si jej, kterak vypadá.

Koprový frak s dlouhými šosy padá mu na bosé paty. Frak je rozepjatý, aby nezatajoval sametovou vestu s červenými, vtlačenými hvězdičkami. Z kapsy u vesty dobývají se velké perníkové hodinky, od nichž visí tlustý, neméně perníkový klíček na vkusném řetízku z malovaného papíru. Na hlavě mu sedí a přes uši padá byrokratická čapka se žlutou kokardou a šňůrou tétéž významné barvy. Nepravíme-li ničeho o kalhotkách, nečiníme tak ze zapomnětlivosti, nýbrž jedině proto, že tehdáž nebyly částí toiletty prince Josífka. Nevíme proč. Snad chtěli milující rodiče sobě i jemu připravit ještě jeden tak

Stavební památky egyptské.

slastný okamžik, nebo to bylo následkem jakési rozvážné opatrnosti, jejíž pohnutky nám docela známy nejsou.

Následovala slavnostní hostina, která vynikala báječnou hojností, neboť v sobotu před dotčenou nedělí bubřela našemu monarchovi z mladého jetele nejnadějnější kráva, tak že musila být poražena.

Proslavená herecká společnost, putující z říše do říše, od města k městu, od hradu ke hradu, meškala tou dobou na drahách, které byly společným majetkem dynastie holečkovské a dynastií sousedních. Společnost skládala se ze samých geniů. Neukazujeme přímo na jejich umělecké výkony, ale na spůsob života, který byl hoden skutečně geniů největších. Žili lehkomyslně, ale byli věčně dobré mysli. Když jim umění nevystačovalo na životní potřeby, brousili nože a nůžky, a když ani broušení neposkytovalo slušného výdělku, vypomáhali si sem tam krádeží. Ale nutno jim přiznati, že vynikali ve všem, ať se chopili čehokoli.

Zatím se již věsti o slavnostním dnu chopili čtyři větrové a mžikem ji roznesli do všech úhlů světa. Vítr totiž zastává v řečené říši místo zastaralého telegrafu. I přiletěl vítr západní k řediteli herecké společnosti a vyřizoval mu: Jakube Macháčku, stalo se to a to.

Ředitel Jakub Macháček seděl na mezi bez kabátu, vyhříval se na nedělním slunci a bafal z krátké dýmky. Ředitelka Cecilie Macháčková, věrná žena nejen z dobré vůle, ale i z moci zákona, přikládala na ohníček. Na ohníčku byl přistaven železný hrnek, přikrytý pokličkou. Zpod pokličky dobývala se vonná pára. Ředitel číhal na okamžik, až se donese k němu, a chňapal po ní širokými chřípěmi. Ob čas nadezdvihla ředitelka Cíla pokličku a pára se vyvalila jako hustý oblak, z něhož koketně své polo zahalené, polo odkryté vnady ukazovala mladá husa. Okolní potentátky chovaly husy až na posvícení, ale ředitel Jakub Macháček, jak byl genialní chlapík, nebyl od počátku máje ani jednu neděli a svátek bez husy. Přilepšoval si v ty dny na větší čest a slávu boží.

Třetím členem společnosti byla manželská dcera ředitelských manželů, známá daleko a široko pode jmenem Máry. Byla vysokého zrůstu, silná, avšak ne hřmotná, asi dvacetiletá, téměř krásná. Nosila se čistě a vkusně. Pěkné nohy nikdy neobouvala dřeváky, jako činívaly dvořanky v paláci holečkovském, ale měkkými šněrovacími botkami. Hlavu pokrýval pruhovaný šátek, svázaný pod bradu. Stahovala si jej do čela. Hořejší polovice obličeje byla následkem staženého šátku bílá jako křída, kdežto polovice dolejší byla poněkud osmahlá. Bělost hořejší polovice byla na prospěch velkým, černým očím, a plným, třešňovým rtům dodávalo platnosti přismědlé okolí.

Máry byla jako vývěsný štít ředitele Macháčka, štít, který sliboval vždy lákavý program. Ať se objevila v kterémkoli stoličném městě, v Stožicích, Chelčicích, Křepicích nebo na Pražáku, všude působila nevýslovnou sensaci. Ženatí potutelně mžourali očima, svobodní se počali ve všední den svátečně strojit, babičky se křižovaly a modlily se denně o růženec víc, vdané ženy lály a čmudily obědy, svobodné chodily uplakány anebo se zavíraly do komůrek. Nicméně bylo každé představení proslulých umělců velmi četně navštíveno, neboť v té zemi je

smysl pro umění tak živý, že se k vůli němu zapomíná denních, prosaických záležitostí.

Sedíc ve stínu pod stromem, opravovala si Máry divadelní kostym. Na červené sukni, dlouhé asi půl druhé pídě, přišívala pozlacené třepení a pás obšívala staniolem. Když byla hotova s touto prací, vzala do prádla bílý kabátec bez rukávů (kdo by byl v tom okamžiku porovnal rozměry jejího těla a kabátce, byl by řekl, že jí bude trochu těsný) a přitužovala na něm silné, červené šňůry, podobně spletené, jako ony na husarských uniformách.

Máry udělala uzlíček, ukousla nit, prohlížela bedlivě jednu část kostymu po druhé, držíc je proti světlu. Zívla na znamení spokojenosti a položila je stranou. Protože měla hlavu delší chvíli sklopenu, draly se jí husté vlasy do čela. Máry je uvedla do příslušných mezí a složila ruce líně do klína. Měla, mimochodem řečeno, ruce jako milostslečna. Totiž malé, bílé a jemné. Zívla zas, trochu déle než poprvé. Zuby její byly drobné a lesklé jako perleť. Neměla tudíž příčiny zakrývat je dlaní a byla nad to v náladě trochu pohodlné.

Matka zatím sundala s hrnečku pokličku a stála nad ním jako kamenná socha.

„Matko," tázal se ředitel, „už?"

„Už."

„Tak tedy."

„Mísu."

„Ve voze."

„Dojdi."

„Máry dojde."

„Máry nedojde," ozvala se tato hlubokým, příjemným altem, „nevařila."

„Pěkná dcera!"

„Pěkná matka, nechce dceři posloužit."

„Přines, tatíku."

„Jdi sama, matko, ty umíš nejlépe mísy nosit."

Matka šla k vozu, který stál nedaleko v úvoze. Vzala z něho hlubokou majolikovou mísu a cínové lžíce. Hubujíc vracela se ke společnosti, jejíž ostatní členové nedali se tím rušiti.

Máry okusila jídla, ale hned zas lžíci položila.

„Jsi hodna," pochválil ji otec.

„Proč?"

„Že nejíš."

„Proč?"

„Nechutná mi."

„Proč?"

„Přejedla se mi husa. Pořád jedno jídlo."

„Co bys?"

„Sele bych."

„Budeš. U Holečků mají šestnáct, boží požehnání, prasnice dvě, ale ještě mladá, teprve čtrnácte dní. Jedno nepohřeší."

„Pojeďme," navrhovala krasavice.

„Já bych také," přidávala se k návrhu matka, která již nehubovala.

Ředitel se v pilné práci pozastavil a přemýšlel. Právě v tom okamžiku se stalo, co jsme už pověděli; přiletěl vítr a vyřizoval: „Jakube Macháčku, princ Josífek Holečkův oblekl dnes první kabát; nesmírná sláva; dvorní hostina, dvořanům šle praskají a knoflíky odletují; rámus, až se zdi v základech otřásají.“

Ředitel se rozhodl. „Pojedem,“ pravil lakonicky a bral se do úvozu, ohryzávaje cestou stehýnko. Dámy následovaly čiperně jeho příkladu. Stolní náčiní ponořily do mělkého potůčku, tak že bylo v okamžiku tak čisté, jakoby právě bylo v továrně ukradeno.

Za nedlouho na to zastavil se povoz umělců na dvorním náměstí před palácem monarchy Vojtěcha Holečka. Vůz obrátil se k paláci zadkem, což bylo znamením, že se kratochvilná hra bude provozovati se zvláštní pozorností k rodu panovníkovu. Kůň byl vypřažen a puštěn, aby se pásl. Tlustý bagoun, druhý čtyrnohý následník naší společnosti a jinak divadelní enthusiast, odvalil se do stínu vozu.

K okrase náměstí slouží uměle zhotovený basin na hnojůvku, která vytéká z dvorce starého Havla, potentáta na pensi. Hladina hnojůvky leskne se nádhernými a měnivými barvami duhy. Z basinu se vyvinuje přelíbezná vůně, která občerstvuje čivy poddaných. I toto zařízení má nemalý národohospodářský význam, neboť chce-li některý poddaný kýchnouti, může toliko dojíti k basinu, postáti chvilku a rozkýchá se tak, že mu div nosem duše nevyletí. Jak se basin naplňuje, je státním tajemstvím, které staří Havlové svěřují svým nástupcům teprve na smrtelném loži, a tu ještě šeptem. Ten basin se nalezá zrovna pod okny holečkovského paláce a jest mu k nemalé a což více — k bezplatné ozdobě.

Stranou od basinu stál povoz divadelní společnosti, kteráž hned po příjezdu chutě se pustila do příprav k velkolepému představení. Z vozu vynesli dva bubny, velký a malý. Se zadní polovice shrnuli plachtu a vyndali obruče, přes něž byla rozepjata. Na odkryté části jali se stavět jeviště, k čemuž potřebná prkna byla složena v nitru vozu podél žebřin. Když byli hotovi, odstranili se do přední části, kteráž byla plachtou nepronikle zahalena.

Zpráva, že umělci zavítali do sídelního města, rozlétla se jako blesk. Hned bylo pozorovat její účinek. Svobodníci nasadili si čapky furiantsky na hlavu, oblekli zelené a modré kamizoly, do levé kapsy zastrčili pytlík s tabákem, ale tak, aby ven viselo červené lemování a žlutý drát, kdo měl pantalony, vyměnil je honem za koženky, a tak vyparáděni uvelebili se na kamenných lávkách před jednotlivými paláci, aby očekávali příští věci. Ženatí mhouřili potutelně očima, dvořanky zrudly jako kohoutí hřebeny a svolávaly slepice: „Puti, puti, puti, puť! Všššc do kurníka, všššc! Jsou tu komedianti.“ Nebylo paláce, z něhož by takové volání nezaznívalo.

Co se toto dálo, převlekli se umělci ve skrytosti vozu v divadelní kostymy. Když vyšli, přistupovali ženatí k oknům a neženatí zapomenouce bafat, uvolňovali si dlouhým „ááá!“ Ředitel Jakub Macháček měl na sobě bílou noční kazajku, přilehající na mocné svalstvo, plovací kalhoty a na hlavě červenou, kulatou čepici s dlouhým pérem, zatočeným nad čelem. Nohy od kalhot až do perek měl holé. Ředitel nestál

hrubě za podívanou, ale za to Máry, oděná šatem už popsaným, při tom prostovlasá, poskytovala již sama sebou divákům unášející pohled.

Ředitel se chopil velkého bubnu, Máry si přehodila přes rámě popruh bubnu malého a vydali se nyní společně do všech konců sídelního města, aby „všem pánům vědomost dali a při tom uctivě je pozvali na kratochvílný tyátrštyk čili komedii, která z nejvyššího guberniálního povolení na zdejším jevišti ihned provozovati čili producírovati se bude.“ Ředitel provolával, Máry při tom neměla jiné úlohy, než statečně si vykračovat, milostně se usmívat, svůdně na všechny strany se obracet a hravě do malého bubnu tepat.

To vykonavše, vrátili se k vozu a ztratili se v jeho útrobách. Obecenstvo se ihned počalo scházeti. Také princ Josef dostal dovolení, aby byl představení přítomen. Na útratu obdržel dva dvougrošáky, kteréž zastrčil na místo, kde měl dříve hodinky, jež byl zatím snědl. Byl to takořka první jeho krok do života. Proto bylo by nedůstojno, kdyby vyšel mezi lid pěšky. Vyjel si náramně vznešeně. Ne sice v ekypáži, ale na mladší dvořance, jmenem Barča, panně jako věž slonových kostí.

Na tomto místě dlužno podotknouti, že prostřední dvořanka má na starosti drobný dobytek, kdežto dvořanky starší povinností jest, aby měla péči o dobytek velký čili rohatý a nejmladší, obyčejně nazývaná „hůdětem“, vede dozor nad husami.

Než princ vyjel ze brány, napomínal monarcha dvořanku Barču: „Ty, slyšíš, Barčo, ty poslouchej, dej si pozor na svůj obor, to ti povídám, víš, že se před nimi každý hřebík třese. Rozumíš?“

„E rozumím,“ odvětila dvořanka zdvořile a uctivě. Princ jí seděl na zádech ve vší slávě a velebnosti. Rukama se jí držel kolem krku a nohy jí vložil do loktů. Cítil, jak dlouhé šosy kabátu pěkně vlají a lichotilo mu, že se právě dnes, kdy se tolik národa sejde, může ukázati ve všem majestátě. Tu bude obdivu od starých a závisti od vrstevníků!

(Dokončení.)

Z duševní dílny básníků.

Příspěvek k filosofii a technice tvoření.

Studie od

J. Arbesa.

II.

Balzac. — Emile Zola. — Poe.

Býti pokládánu za nejplodnějšího spisovatele svého národa a nebýti jím; býti k duševní práci v pravém slova smyslu přikován, pracovati v potu tváří den co den bez oddechu po šestnácte hodin, sepsati celou biblioteku knih, vydělati báječné summy peněz a zemříti v dluzích v padesátém roce věku svého — vysílením . . . jest zajisté možno jen ve věku moderním.

Bezradostný tento život vedl francouzský románopisec Honoré de Balzac, kterýž byl dlouho všeobecně pokládán za nejplodnějšího spisovatele své doby. Vyrozumívá-li se pod slovem plodnost pouze množství prací, pak by Balzac ovšem jména toho právem zasluhoval; ale vyrozumívá-li se při tom, abychom tak řekli, ona eruptivní plodnost, která nejen mnoho, nýbrž zároveň i snadno a proto často i lehkomyslně produkuje, pak Balzac jména nejplodnějšího spisovatele své doby nezasluhuje, poněvadž jím v tomto smyslu nikdy nebyl.

Produktivnost jeho nejen že nebyla snadná, ona byla naopak bezpříkladně namahavá, svízelná a mozolná. Podobá-li se spůsob psaní skutečně produktivního spisovatele, jakým byl na příklad Alexandr Dumas starší, lehkomyslné zábavné hříčce, bylo produkování Balzacovo těžkou duševní prací, při kteréž pot vyvstává na čele a řine se po skráních, při které zanícené oči příšerně planou, srdce bouřlivě buší a píšící ruka zimničně letí po papíře a po kteréžto těžké práci nastupuje pravidelně duševní i tělesná ochablost.

Balzac nebyl, není a nebude jediným spisovatelem, kterýž tímto pracným spůsobem tvořil; mnohdy obdivujeme se lehkosti nebo i lehkomyslnosti formy nějakého zdánlivě jen jaksi hravě na papír vrženého plodu, a zatím stála právě tato lehoučkost formy bezpříkladného duševního namahání; avšak Balzac byl bez odporu jedním z řídkého počtu spisovatelů všech věků, kteří s namahavou a mozolnou produkcí spojovali také bezpříkladnou pilnost a pracovitost. Genialní muž ten neznal oddechu. Tajemná démonická moc hnala jej do práce, jako by jej neviditelní démonové lakoty ohnivými metlami šlehali a zřídlem tajemné moci té byla — ušlechtilá ctižádost a nouze.

Balzac byl naivně, skoro dětinsky ješitný. Byltě, jak sám se vyslovuje, přesvědčen, že v první polovici tohoto století byli toliko čtyři muži určeni, aby měli ohromný vliv: Napoleon I., Cuvier, O'Connell a — on sám. První trávil dle slov Balzacových z krve Evropy, druhý

obepínal celou zeměkouli, třetí byl inkarnací celého národa, kdežto Balzac byl přesvědčen, že nadáním svým spůsobí v celé společnosti netušený ruch. Za našich dnů, kdy soudí se o významu všech těchto připomenutých mužů nepředpojatě, arci každý ví, jak velice se Balzac mýlil, hlavně vzhledem k svému vlastnímu talentu.

Balzac neměl však pouze nesprávný pojem o svém povolání, nýbrž i o dosahu svého talentu v různých směrech. Byltě pevně přesvědčen, že síla jeho spisovatelská spočívá v dramatě a že na tomto poli musí dosáhnouti velkého úspěchu. Mimo to se pokládal za výtečného politika. Holduje zásadám konservativním hájil se stanoviska katolického náruživě i působení řádu jezovitského, jsa taktéž pevně přesvědčen, že bude i v politice podobně jako Chateaubriand hráti úlohu vynikající. Neúspěchy na těchto polích nikterak ho nepoučily o opaku — před duší jeho, zdá se, vznášela se neustále hvězda naděje, která jej vedla i po bludných cestách našeptávajíc mu klamná sladká slova: „Jen vpřed — zítra — jindy — později . . . Budoucnost náleží tobě!“ . .

Řídká, skoro slepá tato důvěra v budoucnost byla hlavní pakou nadlidské jeho činnosti literarní. Balzac neustále doufá, že bude proslaven, bohat, milován a šťasten . . . Za zdroj slávy, bohatství a štěstí pokládá práci a proto pracuje bez oddechu, s úsilím neúmorným, až klesá v předčasný hrob . . .

Podivný muž ten sepsal vlastnoručně přes padesát objemných dílů různého obsahu. Avšak kvantita tato sama o sobě, ačkoli značná, přece ani vzdáleně neobjasňuje báječnou pracovitost Balzacovu a bezpříkladně mozolný spůsob jeho tvoření.

„Vědomě špatně psáti vůbec ani nedovedu,“ psal kdysi Balzac jednomu ze svých nakladatelů a v slovech těch obsažen jest jakýsi klíč k jeho duševní činnosti. Snažil se psáti nejen dobře, nýbrž pokud možno dokonale; snažil se vytvořiti díla umělecké ceny a kladl na vlastní práce měřítko nejpřísnější. Byl sám sobě přísným, ba mnohdy i bezcitným kritikem, kterýž i na pracích poměrně nejdokonalejších vždy ještě nalezal vady a nedostatky, které nutno odstraniti. A tak stal se Balzac bez odporu nejpilnějším spisovatelem všech věků; ba více ještě — stal se jaksi živým strojem produktivním, kterýž s úžasnou pravidelností a zároveň skoro neustále se stejným úmorným, vysilujícím namáháním pracoval, až posléze tělesné ústrojí znenáhla ochablo a vypovědělo mu další služby — na vždy . . . .

Hlavní známkou Balzacova zvláštního spůsobu tvoření je bezpříkladný boj o formu. Duší jeho šlehla myšlenka, mnohdy mlhavá, neurčitá, ale přece úrodná, kterou uznal za vhodnou spracování. Bez odkladu zasedl ku psacímu stolu a počal psáti vrhaje v zimničném chvatu myšlenky své na papír, až pramen jejich pro okamžik vyschnul. Tento rukopis zaslán do tiskárny, vysázen a Balzacovi poslán tak zvaný kartáčový otisk s širokým okrajem, na kterémž bylo možno učiniti nutné opravy. Původní nástin zhotoven byl obyčejně rychle a bez velkého namahání duševního; leč teprv při opětném čtení počala ona namahavá práce, která zžírala síly Balzacovy. Počal opravovati. Ale jaký to druh opravování! Počalť měniti, přepisovati, slovem předčlávati s vzornou pílí a svědomitostí. Každý odstavec, každá věta, každé slůvko

zkoumáno a váženo na jemných vážkách esthetického jeho kanonu; zde vyškrtl, tam zas připsal, onen odstavec sredukoval na několik řádků nebo dvě slova, kdežto jinde zase dvě tři řádky nebo i jediné slovo rozšířeno v celý odstavec nebo poskytlo látku k nové kapitole. V brzku podobal se kartáčový otisk a okraj jeho bizzarnímu rukopisu hieroglifů. V každé řádce bylo škrtáno, každé druhé neb třetí slovo změněno, jiným nahraženo nebo v celou větu rozpředeno; u každého odstavce byla celá řada poznámek, vysvětlivek, korrektur atd.

A takto „opraven“ putoval kartáčový otisk znovu do tiskárny, kde byl opět vysázen. Autorovi zaslán druhý vykorrigovaný kartáčový otisk s širokým bílým okrajem, s kterýmž naložil Balzac podobně jako s prvním. Opět měnil, opět piloval, opět škrtal a připisoval se Sisifovskou trpělivostí, až už nebylo ani mezi řádky, ani na okraji žádného místa více ku korrektuře. A podruhé „opravený“ otisk putoval zase do tiskárny, aby byl ve změněné formě vysázen.

Nemilosrdný autor však tím vším nijak není uspokojen. Chce třetí, čtvrtý, pátý, ba šestý obtah a každý pokaňká, každý skorriguje a upraví podobným spůsobem jako první otisk kartáčový; ba mnohý z pozdějších vykazuje dva i třikrát tolik korrektur než kterýkoli z předcházejících.

Tak stalo se, že mnohdy kratičký článek, určený pro feuilleton, změněn v dlouhé pojednání, že z nepatrné, jen lehce na papír vržené arabesky stala se psychologicky prohloubená dlouhá novella, že zdánlivě dějem chudičká novelletka vzrostla v několikasvazkový román.

Sazeči arci bručí na nekonečnou tuto korrekturu, která je stojí nepoměrně většího namahání než kterákoli jiná z nejobtížnějších prací typografických; ale autor je suverenním pánem; bez jeho svolení nesmí býti tištěno, každá jeho korrektura musí býti svědomitě provedena, každému jeho přání vyhověno. Nešetří-li práce a namahání duševního on, kterýž z korrektur svých nejen nemá žádného zisku, nýbrž naopak značnou hmotnou škodu, jakž možno žádati, aby šlo po přání sazečů, kteří jsou za každou korrekturu placeni? Avšak ani šesteronásobná korrektura mnohdy nemilosrdnému autoru tomu nedostačí. Posílá pro sedmou, osmou, devátou, ba často se stalo, že musila býti i desátá ba i čtrnáctá korrektura Balzacovi dodána, než řekl: „Teď jsem hotov — možno tisknouti!“

Tak povstala všechna díla Balzacova bez rozdílu obsahu. Nejprvé pouhý blesk myšlenky, pak strašná práce opravování, vlastně vypracování neboli odívání základní myšlenky ve vhodný háv slovesný. Zdá se, jakoby vlastní tvořivost Balzacova byla se budila teprv při pohledu na vytištěné řádky; bez tohoto havu byla mu myšlenka a látka jaksi beztvárnou mlhou, kterou v šťastném okamžiku dovedl sice jen letmo zachytiti, ale nikdy v paměti zachovati, tím méně ji dříve v duchu urovnati a spracovati. Vynalezavost jeho byla patrně okamžitá a obraznost jeho, zdá se, pomáhala mu jen tenkráte, když spočinulo oko jeho na potištěném papíře a byla tím ohnivější, čím více přibývalo připsaných hieroglifů pérem. V duchu své myšlenky rozpřádati, vážiti, zkoumati a pořádati, čili v duchu tvořiti bylo u Balzaca naprosto nemožné; on

musil míti při tvoření vždycky také prostředky fysické, které duševní činnosti jeho napomáhaly, ba bez kterýchž byla tato jen efemerní.

Tuto zvláštní, podivnou proceduru tvoření dlužno míti na zřeteli vždy, kdykoli se mluví o tom, že byl Balzac od svých současníků pokládán za nejplodnějšího spisovatele své doby, „le plus fécond de nos romanciers", jak za živobytí Balzacova říkali Pařížané, kdykoli byla řeč o Balzacovi; neboť jen tím možno si učiniti pravý pojem o jeho vskutku báječné pilnosti.

Rozumí se samo sebou, že při takové úmorné činnosti tělesné síly Balzacovy často ochably, že skončil tu neb onu práci k smrti znaven nebo že byl unaveností ba vysílením u prostřed práce překvapen a brával následkem toho útočiště k dráždivým prostředkům různého druhu, aby svou fantasii osvěžil a ochábnuvší síly duševní k nové činnosti popohnal. Zpočátku brával útočiště ku kávě, ale později prostředek ten neměl žádného účinku, ba naopak podrýval jeho zdraví.

Tak píše Balzac v jednom listě své sestře Lauře*) mimo jiné:

„Káva, která mi druhdy pomáhala k produktivní náladě, působí nyní již jen na krátkou dobu. Býváмť na nejvýš asi čtrnácte dní rozčilen, což jest pro mé zdraví osudným, poněvadž mi působí strašné bolesti žaludeční . . . Lauro! Celý svět snad se mne posléze nabaží. Nebude také divu . . . Neboť jaký to život! . . . Dnem i nocí býti přikovánu ku práci a neustále vydánu útokům. A já bych přec potřeboval ticha klášterního ku svým pracím."

Trpká tato vlastní slova Balzacova jsou zřejmým důkazem, že pověsti o jeho veselosti, svěžesti duševní při práci byly pouhým výmyslem, jak i přítel jeho Théophile Gautier dosvědčuje. Avšak přes to vše neustává Balzac ani okamžik ve své obvyklé práci. Před duševním zrakem jeho vznáší se ideal jeho — štěstí a sláva a pudí jej k zvýšení činnosti. Chce zápoliti s nejproslavenějšími básníky o palmu slávy, chce filosofii vykázati nové dráhy, chce ve svých románech bojovati proti ničemnosti světa a zvrácenosti lidské, chce dobu milování žen pošinouti do věku, kdy žena již jen vzpomíná minulých dob, kdy milovala a byla milována; chce hlásati nové evangelium lásky, chce se státi geniem lidstva a proto pracuje . . .

Avšak vedle toho dohání jej k práci zaviněný nedostatek hmotný. Balzac nikdy nevyvázl z nesnází peněžitých. Když zahájil svou činnost literární, arci nebyly naděje jeho příliš skvělé. Roku 1821 byl rád, když mu nakladatel vyplatil za jeden díl prací 600 franků a když měsíčně jeden takový díl sepsal. Leč již následujícího roku bral za jeden díl 2000 franků a dluhy jeho vzrostly na 120.000 franků . . .

Honoráře Balzacovy byly v pozdější době skoro báječné. Tak obdržel roku 1836 za jedno své dílo 8000 franků a příjem za práci jediného měsíce činil neméně než 25.000 franků. V tu dobu pracoval Balzac s pravidelností živého stroje nejen ve dne, nýbrž i od půlnoci, před kterouž jen asi hodinu pospal, až do pěti hodin zrána. Nicméně ani takové příjmy nikterak nestačily k uhražení jeho potřeb a libůstek

*) Viz listy Balzacovy z let 1819—1850, vydané v Paříži 1876 co XXIV. díl sebraných spisů jeho.

— roku 1845 páčil Balzac dluhy své na 150.000 franků a po pěti letech zemřel, aniž by byl dluhy své zaplatil.

A dluhy ty trápily jej po celý život jeho. Namáhaje se, aby je zaplatil, pracoval do úpadu, do vysílení — ale marně. Ba nezměnil, ba ani nesredukoval své korrektury, které jej stály značné sumy. Tak vypravuje v jednom svém listě, že stály korrektury toho neb onoho románu mnohdy až 2000 franků, z čehož možno souditi, jak málo mu mnohdy, obzvláště na počátku jeho literarní činnosti, když byl poměrně nehrubě skvěle placen, z honoráře jeho zbylo. Později, když byl znám a hledán, ovšem mnohý z nakladatelů jako na př. firma „Vdova Béchetova“ uhražoval náklad za korrektury z vlastního; ale v tu dobu měl Balzac zase množství jiných nákladných libůstek, které pohlcovaly velké sumy jeho honoráře.

Ve výše citovaném listě své sestře uvádí Balzac také objednané u něho rukopisy. Píšeť do slova:

„Musím napsati přes tři sta časopiseckých sloupců.

„Les Lecamus“	120 sloupců,
„Temná historie“ (v „Journal du Commers“) . .	120 „
Článek do listu „Mode“	64 „
Článek do listu „Sylphide“	14 „
„Dva bratři“ v „Presse“	60 „
úhrnem	378 sloupců.

A vše to má býti v jediném měsíci hotovo!

Uvážíme-li mozolný, s neobyčejnou ztrátou času spojený způsob Balzacova tvoření, zdá se nám býti naprosto nemožným, aby byl Balzac bez mála 400 objednaných sloupců časopiseckých v jediném měsíci napsal.

Vysvětlením k tomu jest nám nejen celá nepřehledná řada jeho prací, nýbrž přede vším neúmorná pravidelnost jeho pracování vůbec. Tak píše v únoru 1833 jedné ze svých přítelkyň:

„Změnil jsem způsob svého života. O šesté neb sedmé hodině večer jdu spat jako slepice; o jedné hodině z rána se dám zbuditi a pracuju až do osmi hodin. Na to spím opět půldruhé hodiny, pak se nasnídám, vypiju šálek černé kávy a zapřáhnu se zase do svého fiakru. Pracuju do čtyř hodin, pak se vykoupám a jdu na procházku. Po té obědvám a jdu spat.“

A takový nebo podobný život vede podivuhodný tento muž den co den po celý svůj život. Práce je mu vším; on nezná jiných radovánek, jiných rozkoší než když péro jeho skřípe po papíře. Balzac nezná v životě svém jiné změny, nežli že snad přesunuje hodiny své práce, vyhledávaje vhodnější doby ku své produkci; ale dobu samu nikterak nekrátí. Obyčejně pracuje denně po šestnácte hodin a činí tak i v době, když béře za své práce značné honoráře a když už i síly jeho ochabují.

Balzac vynikl, jak známo, jakožto románopisec a ku podivu, spisovatel, kterýž nejmozolněji produkoval, byl miláčkem — dam. Kromě toho pokusil se též v journalistice a vydával několik journalů. Posléze jej zachvátila horečka divadelní. Psal divadelní kusy a úspěch, jakého docílil na prknech, byl mu popudem k dalšímu tvoření v tomto směru.

Dnešního dne arci se dramatických prací Balzacových takměř ani nespomíná; ale tolik je jisto, že slavíval Balzac za svého živobytí svými dramatickými pracemi na prknech pravé triumfy. Roku 1848, tudíž dva roky před svou smrtí, byl s Alfredem de Musset miláčkem divadelního obecenstva pařížského, ačkoli byl co do směru pravým opakem Mussetovým. Musset byl idealista; Balzac naproti tomu vábil hlavně tím, že byl skeptik, že ze svých figur, bursianů, lichvářů, vynálezců atd. učinil pravé rázné typy své doby a že dialog jeho nesl se duchem, abychom tak řekli, boulevardským.

Úspěch na prknech pobádal Balzaca k zvýšení literární činnosti, i když síly jeho již ochabovaly. Ve své tísni ohlíží se Balzac po zvyku mnohých svých kolegů také po nějakém — spolupracovníku.

Přátelé doporučili mu mladého neznámého, ale nadaného básníka ze školy romantické, jehož jméno bylo Lassailly. Balzac vyhledal jej v jeho mansardě za mlhavé noci podzimní a dohodnuv se s ním, odvezl si jej ihned na svůj letohrádek „Ville d'Avnay", kde obýval kleci podobný pavilon, známý pod jmenem „Les Jardies". Kontrakt uzavřen na několik roků a povinností Lassaillyho, kterémuž se mělo dostati úplného zaopatření, bylo: vypomáhati Balzacovi při pracích dramatických t. j. míti vždy, kdykoli Balzacovi napadlo, nějakou myšlenku, nějaký plán nebo dramatický konflikt v zásobě.

Leon Gozlan vypravuje ve své brožurce „Balzac en pantouffles" o charakteristickém tomto spolupracovnictví v tento smysl: Zpočátku byl Lassailly spokojen a počal i tučněti. Ale Balzac pracoval, jak známo, nejvíce v noci. O druhé nebo třetí hodině z rána zazvonil obyčejně na svého spolupracovníka, aby mu připomenul jeho povinnost. Nesmělý Lassailly nevrle vstal, napolo se oblekl a zapáliv voskový sloupek, ubíral se tiše pustými komnatami, jež dělily jeho ložnici od pracovny mistrovy a tak octnul se v noční čepici na hlavě, mnohdy bos, ale vždycky ospalý, před Balzacem.

„Nu, co jste vymyslil, milý Lassailly?" optal se obyčejně Balzac.

Lassailly vytřeštiv na svého mistra oči, jakoby se teprv probouzel, počal koktati: „Pravda — bylo by dobře, kdyby se něco vymyslilo — ano, ano — je nutno, aby se tak stalo — aby se něco vymyslilo . . ."

„Nu, vymyslil jste něco vy?" dotíral Balzac. „Rychle! Povězte, co jste vymyslil! Dostal jsem včera večer list, bych práci brzo dokončil a slíbil jsem i Lemaitreovi . . . ."

„Aj! Račil jste mluviti se slavným hercem Lemaitreem?"

„Mluvil jsem s ním — je celý náš . . . . Chce však ode mne drama, jež by celou Paříž rozplamenilo. Vymyslil jste si takové drama, Lassailly?"

„Nevymyslil — celé . . . . ale . . . ."

„Tedy aspoň částečně — snad osnovu?"

„Ano i — ne."

„Nu, povídejte přec — povídejte!"

„Bylo by mi velmi milo," mumlá Lassailly, „kdybyste račil dříve sám pověděti, co jste vymyslil — vy . . . . Naše myšlenky ve vzájemné výměně . . . . jsem přesvědčen, že . . ."

„Lassailly! Vždyť spíte!"

„Ne, ne — nespím!“

„A přece — vždyť spíte stoje . . . . Víčka vašich očí zapadají . . .“

„Ujišťuji vás . . .“

„Vždyť zíváte . . . .“

„Zimou . . .“

„Dobře! Jděte si tedy ještě chrupnouti, milý příteli. Za hodinu na vás zazvoním poznovu.“

Lassailly vzal svůj sloupek a potácel se jako opilý do své ložnice, kde ulehl . . . . Ale jak přijíti na základní myšlenku genialního dramatu? . . . Přemýšlí, vlastně sní . . . až usne . . . .

Za hodinu zvoní Balzac poznovu. Ubohý ospalec zbudí se a vrávorá do kabinetu vznešeného a netrpělivého svého spolupracovníka. Následuje podobný dialog jako před hodinou a výsledek je tentýž. Balzac chce drama nebo aspoň nějaký impuls nebo třeba jen zásvit myšlenky — Lassailly však nechce nic, leda spáti . . .

Podobný výjev opakoval se mnohdy pět- i šestkrát za jedinou noc.

Lassaillymu vedlo se sice jinak výborně, ale přes to přece počal blednouti, hubnul a posléze i ochuravěl. Časté vytrhování ze spaní a naprostá nemožnost dostáti podmínkám kontraktu, byly slaboučký mozek jeho tak rozpálily, že ochuravěl.

Kdysi setkal se s ním Leon Gozlan.

„Nu, což Balzacův letohrádek?“ ptá se ho.

„Dům ten jsem už opustil,“ odpověděl ubožák pohlednuv ospale k nebesům — „navždy opustil . . .“

„A proč? Vždyť jste se tam přec měl dobře!“

„Výtečně! Byt i strava jako v ráji! Každý den pečeně, dvakrát denně zelenina — všeho dost! — A což teprvé káva!!“

„Proč jste tedy odešel?“

„Jak se můžete jen ptáti! Kdo by to vydržel! Sedmkrát, ba i osmkráte za noc vstávati! Osmkráte! Ale to není vše! Míti na prsou bambitku — a přemítati — hledati základní myšlenku dramatu, jež by celou Paříž rozplamenilo! . . . K tomu lidské síly nestačí,“ dodal a slzy vstoupily mu do očí; „já aspoň nabyl trpkých zkušeností a prahu toho nikdy více nepřekročím.“

Ubožák slovu svému dostál. Nejen že se k Balzacovi více nevrátil, onť od té doby jméno Balzacovo vždy jen s hrůzou vyslovoval.

Potud charakteristické vypravování o Balzacovu spolupracovníku. Balzac zůstal opět obmezen na své vlastní péro, na svůj vlastní mozek a pracoval nyní beze vší cizí pomoci s touže houževnatou trpělivostí a svědomitostí jako dříve. Avšak bohatství, po němž byl po celý svůj život tak toužil, bylo i nyní ještě rovněž tak vzdáleno, nebo lépe řečeno ještě vzdálenější, než v době, když byl literarní činnost svou zahájil.

Dluhy jeho byly vzrostly v ohromnou summu.

Za to kyne mu sice sláva, po kteréž byl taktéž toužil, ale onoho uznání, jakéhož si byl tak vřele přál, přece se mu ani nyní ještě nedostává. Veřejné mínění zove jej nejplodnějším spisovatelem své doby, ale Balzac opírá se tomu ze všech sil, ba kdykoli epitheton to jen zaslechne, nabíhá mu hněvem žíla na čele. Víť on velmi dobře, jak mozolně byl díla svá sepsal, víť, jak obrovského duševního namáhání

vyžadovala a proto opírá se tak houževnatě názvu, kterýmž se označuje produkce snadná, hravá, ba lehkomyslná.

Kromě toho i jiná ještě závažná okolnost kalí poslední dny jeho života. Veřejné mínění dává ze všech jeho děl přednost jedinému, nazývajíc spis „Eugènie Grandet“ nejdokonalejším ze všech spisů Balzacových a velebíc „jeho tvůrce“. Avšak Balzac žádá, aby byl posuzován podle všech svých spisů a nikoli pouze podle jediného, on si přeje, aby jen onino z čtenářů jeho o něm soudili, kdož jej znají veskrze a nikoli ti, kdož byli pouze některé jeho spisy čtli. On sám dává přednost jiným spisům svým, klada na první místo „Le médecin de campagne“, na druhé „Le curé de village“, na třetí „La recherche de l'absolu“ a na čtvrté „Peau du chagrin“. Avšak veřejné mínění neohlíží se po mínění autorově a vychvaluje jeho spis „Eugènie Grandet“ dále .... Balzac se tomu marně vzpírá a na sklonku života svého pokládá spis ten za nejnešťastnější, jejž byl vůbec sepsal, za spis, který nezasluhuje pochvaly, a kdykoli někdo u přítomnosti autorově o spise tom pochvalně se zmiňuje, rozhněvá se Balzac, jakoby někdo vychvaloval nepodařený plod některého z jeho soupeřů literárních.

V práci své, v mozolné, vysilující práci, jak jsme ji byli výše naznačili, pokračuje Balzac s neúmornou trpělivostí a v pevné naději, že snad konečně přece se mu poštěstí dosíci bohatství, slávy a štěstí — ale tělesné síly jeho ochabují. Napíná je, béře útočiště k prostředkům posilujícím nebo dráždivým; ale nic naplat. Tělesný organismus jest podryt, soustava nervová rozladěna a nervy ochablé — a za nedlouho, roku 1850 umírá podivuhodný tento literární dělník — vysílením ....

* * *

(Pokračování.)

St. Denis.

Napsal

Karel Adámek.

Severní forty d'Aubervilliers, de l'Est, double Courone du Nord a fort de la Briche nad pravým břehem Sekvany přikovaly starožitný St. Denis k Paříži.

Tato zevní opevnění, jakož i město St. Denis, drželi Němci po uzavření příměří a míru v poslední válce nejdéle. St. Denis spojen jest s Paříží důležitým průplavem St. Denisským a dráhou, na níž se po celý den přeplněné místní vlaky hemží.

Od Paříže až do St. Denis prostupuje dráha žírnou rovinu, bující zahrady zelinářské, obklopena jsouc velkolepými průmyslovými závody; blíže St. Denis stýká se se Sekvanou i s průplavem, kterýž odbočuje

od velkého průplavu de l'Ourcqského v la Villette, vnikaje blíže St. Denis do Sekvany. Průplavem tímto, jenž jest spojen s průplavem St. Martinským, u Slavkovského mostu v Paříži počínajícím, jest zkrácena plavba lodí do St. Denis o 16 kilom.; ohromný oblouk Sekvany od Paříže k St. Cloudu, Neuilly, Asniéresu a k St. Quenu hadovitě se vinoucí, průplavy tyto téměř poloměrným směrem protínají.

Veliké nákladní lodě volně plují v nedozírných řadách důmyslně sestrojenými splavy průplavu; bodří lodníci prozpěvují veselé písně; v skladech a obchodních závodech na březích průplavu mravenčí ruch.

Obrátili jsme se hlavní třídou do města.

Nečistota a nefrancouzská všednost zeje ze všech koutů; na trotoirech i na ulici hromady smetí a různých odpadků, ošumělé krámky, zachvacující zápach ze stok; — jenom malebná skupení domů s vysokými střechami a se štíhlými komíny, povyk pouličních prodavačův novin, zelenin a j., důvtipné obchodní reklamy, elegance nemnohých velkoskladů, bílých vran v hejnu havranů, upomínají, že jsme v městě francouzském.

Na návrší při hlavním náměstí kraluje staroslavná basilika někdejšího opatství St. Denis.

V imposantním průčelí tré velkolepých portálů, v středním kovová vrata s reliefy z XII. stol., z té doby mohutná cimbuří, korunovaná nedostavěnou věží. Nad portály vepsala republika dvakráte svá hesla: „Liberté. Egalité. Fraternité."

Na těchto místech byl pochován na Montmartreu umučený biskup Dionis, jehož památce byl posvěcen okolo r. 250 prvý chrám; slavný státník Suger (zem. r. 1152), opat St. Denisský, zbudoval velkolepou basiliku, která až na sporé zbytky na počátku XIII. stol. lehla popelem; nynější chrám postavil sv. Ludvík v l. 1234—84.

V zlaté době správy Sugerovy bylo opatství St. Denisské nejslavnější. Suger byl králův milostník a důvěrník, když Ludvík VII. do Palestýny putoval, spravoval Francii; řeholníci slynuli pěstováním věd, opatství oplývalo bohatstvím.

Prodlením věkův, najmě pak v prvé revoluci stihly velebnou basiliku St. Denis pohromy veliké; prohlášena jsouc konventem za chrám bohyně moudrosti, byla potom divadlem kejklířův, skladem vojenským, solnicí a j.

Teprv r. 1859 podnikla vláda důkladnou restauraci sešlé svatyně učeným archaeologem a na slovo vzatým architektem Viollet le Ducem, kterýž zbudoval v l. 1864—67 také nový farní chrám v dolním městě v střízlivém gotickém slohu XIII. stol.

Nejskvělejší svědectví mistrnosti le Ducovy zajisté vydává pečlivá restaurace kaplí v ochozu kůru „des Reliquies". Polychromie stěn a klenby harmonicky splývá s překrásnou malbou oken i s mosaikou podlahy, veškeré dekorační motivy, veškeren oltářní a mešní nábytek jsou přesně a důsledně provedeny v gotickém slohu kaplí.

Při bombardování zbořili Prušáci v poslední válce tři kaple v ochozu, nyní jsou již úplně restaurovány; roztříštili drahně starožitných maleb na skle v oknech basiliky a j.

Památky to chvastavě vyhlašované kultury německých bohatýrů! —

Od VII. věku byli v této svatyni pochovávání králové francouzští,

jichž ostatky po snešení konventu (l. 1793, 31. m. července) poslanec Hentze v m. říjnu r. 1793 z basiliky vyklidil a do dvou jam, do polou vápnem naplněných, blíže basiliky složil. Z kovových pomníků a rakví královských, jakož i z kovové krytby basiliky, byla ulita děla a náboje národní armádě. Revoluční vláda, hubíc se zuřivou důsledností „neblahé upomínky tyranův a svatých,“ nazvala také město St. Denis — Franciade.

Po devíti letech obnovil císař Napoleon I. (l. 1806, 19. d. m. února) kapitolu i basiliku St. Denis, v níž byl 1. d. m. dubna 1810 s Marií Louisou slavně snouben.

Při restaurování byly do basiliky přeneseny opět pomníky královské, jež byl zasloužilý Alex. Lenoire v revolučních bouřích zachránil a v pařížském museu des Petits Augustins uchoval. Při tom se octl arciť mnohý cizí náhrobek v St. Denis, v revoluci rozlité kovové náhrobky pak byly nákladem státním nahraženy novými.

Napoleon I. i ctihodný jeho synovec Napoleon III. prohlásili basiliku St. Denis za hrobku své dynastie; pochován však tu byl pouze chlapec Napoleon Karel, synek Louise, bratra Napoleona I.; dynastie Buonaparteův pochována jest u Vatrloo a u Sedanu. — Dekorovaný strážce prázdných hrobů královských, důstojný druh opatrovníka prázdných hrobů Voltairea a Rousseaua na Pantheonu, vybírá oficielní vstupné „pour les frais du culte“ po 1 fr., — zvláštnost Francouzů zajisté nedůstojná! — a shrábnuv poslední frank odevzdává nás svému dvoumetrovému kolegovi, kterýž se směšnou, pathetickou nadutostí a chvastavostí německého profesora, bombastickými frásemi vykládá šest a sedmdesáte pomníků Merovingův, Karolingův, Kapetův, Valoisův i Bourbonův. Nás nejvíce zajímá jednoduchý náhrobek Boženy Bourbonské (zem. r. 1381), manželky krále Jana Lucemburského, matky našeho Karla IV.

Polofrancouzský rod Lucemburkův trval stále v živém styku s dvorem francouzským. Matkou Karlova děda, císaře Jindřicha VII., byla Božena d'Avesne, jeho manželkou a mateří kr. Jana, Markéta Brabantská.

Francouzský král Karel IV. (v l. 1322—28) pojal za manželku Marii, sestru Jana Lucemburského, a byl ujcem Karla IV., kterýž byl po jeho vůli, nedlouho po svém příjezdu do Paříže (v m. dubnu 1323) v basilice St. Denis papežem Janem XXII. slavně biřmován, přijav potom jméno biřmovní Karel místo křestného jména Václav.

Týž papež Jan XXII. svolil v sňatek mladistvého králeviče Karla s nedospělou sestřenicí krále Karla IV., Blankou z Valois, jenž byl také skutečně uzavřen (r. 1323 neb 1324), ačkoliv byli oba snoubenci ještě děti. Král Jan Lucemburský uzavřel r. 1332 smlouvy svatební své dcery Jitky s francouzským kralevičem Janem, vévodou normanským, synem krále Filipa z Valois. Jitka, ve Francii Bona jmína, jest pramáteří potomních králů francouzských z rodu Valois, jakož i vévodů Burgundských. Zemřela dříve (r. 1348), než byl její manžel na krále korunován.

Francii navštívil Karel IV. naposled v m. lednu r. 1378; 3 d. m. ledna t. r. jsa dnou velice sklíčen, dal se donésti v nosítkách do St. Denis, k hrobům králův Karla IV. a Filipa z Valois.

Opat St. Denisský uvítal Karla s velikou poctou před městem

a provodil jej do basiliky, kdež se Karel na hrobech svých pěstounů vroucně modlil, připomínaje si vděčně a velebě vše, co jemu dobrého a laskavého byli za jeho mládí prokázali. 4. d. m. ledna t. r. uvítal dvůr francouzský Karla před branami pařížskými s velikou slávou; král s vévodami z Berry a z Navarry, s hrabaty z Eu, z Boulogne, z Tancarville-u, se Sancerrem a j., s četnými biskupy a dvořany vyjel Karlovi v ústrety až k la Chapelle-u.

Velkolepé mausoleum na památku Ludvíka III. (zem. r. 1515) a jeho manželky Anny Bretaňské jest zbudováno po vzoru vlašských mausoleí arkádových; obrubu základu krášlí reliefové obrazy z dějin Ludvíkových; kolem sarkofagu v arkádách jsou sochy apoštolův, na sarkofagu leží nahé, děsně ošklivé mramorové odlitky sešlých mrtvol Ludvíka a Anny. Podivínství výstředního realismu! Nad mausoleem klečící sochy královských manželů jsou ušlechtile komponovány. Architektura mausolea, dílo Jeana Justea z Toursu, jest perla francouzské renesance.

Mausoleum Františka I. (zem. r. 1547) a manželky jeho Klaudie (zem. r. 1524) shotovili dle nákresův genialního Filipa Delormea r. 1552 Bontemps, Perret a j.

Na dvanácti žlábkovaných jonických sloupech jest založena ozdobná klenba nad sarkofagem; ve vlisu zobrazují reliefy bitvy u Cerisole-a a u Marignano-a; na Mausoleu modlí se František s celou rodinou svou. Architektura i veškeré skulptury jsou mistrné.

Hrobka Jindřicha II. (zemř. r. 1559) a zlopověstné Kateřiny Medicejské (zemř. r. 1588) doplňuje trojici nádherných mausoleí královských; sochy modlícího se Jindřicha a Kateřiny jsou drahocenná díla umělecká.

Vedle náhrobků králův jsou památníky slavných vojevůdcův Bertranda du Guesclin-a (zem. r. 1380), Ludvíka de Sancerrea (zem. roku 1402), Viléma Duchatela (zem. r. 1441) a j. Meč se dobře hodí k žezlu! —

Mnohomluvný průvodčí otvírá bránu do podzemní krypty, v níž byli králové francouzští téměř po tisíc let pochováváni.

Hrobka vladařská jest uprostřed krypty, v ochozu složeny jsou (od r. 1817) rozmanité náhrobky a památníky Bourbončíkův, Orleánsův a j.

Přímo u vchodu straší bombastické, obrovské sochy „moci“ a „lásky k bližnímu“ z pomníku vévody z Berry, kterýž nebyl zřízen. V průčelním světlém výklenku klečí mramorová Marie Antonie a kamenný Ludvík XVI.

Marie vstoupila do hrobky z dvorního plesu; oděna jest nádherným, mistrně propracovaným rouchem, jenž vnady kyprých tvarů této svůdně krásné ženy smyslně vyvyšuje; v líci celý svět rozkoší, ni známka zbožného hnutí mysle, prsa frivolně obnažena — —; toť rekyně fantastického románu, nikoliv kající hříšnice!

Korunovaný dobrák Ludvík sklání malátně šíji pod trnovou korunou královských předkův svých; urazili mu ruku, — aby se nemohl modliti.

V zamříženém okénku rotundy střední krypty plápolá svítilna,

vrhajíc rudou zář do temné, děsné hrobky královské; — na železném lešení v ohromných truhlách železných jsou složeny ostatky Marie Antonie, Ludvíka XVI., Ludvíka XVIII., vévody z Berry a j. pánů Francie. Ostatky 25 králů a 10 královen, 84 princů a princezen francouzských, jež dal Ludvík XVIII. r. 1817 z vápenek vyzvednouti, tlí v temném zákoutí krypty.

Hrobka tak děsná, jako historie těch mrtvol vladařských! — Karel IX., příšerný kat noci Bartolomějské! Vrtkavý Jindřich IV. přestoupiv roku 1593 v basilice St. Denis na víru římsko-katolickou, byl Ravaillacem r. 1610 úkladně zavražděn.

Ludvík XVI. a Marie Antonie zahynuli na popravišti; Ludvík XVIII., poslední v této hrobce pochovaný Bourbon, kázal přenésti ostatky jejich do St. Denis ze hřbitova Madeleineského, na němž byla zbudována Bourbonům posvátná Chapelle expiatoire.

Vévoda z Berry byl r. 1820 zavražděn a j.

Dýka vrahova a katův meč zasahají děsně v historii těchto slavných dynastův a mocných despotův. —

Vracíme se do basiliky.

Velebnou svatyní prochvívá stlumený hlahol zvonů, nad rakví čerstvými věnci pokrytou pějí dojemné chorály pohřební. Rozechvěné srdce svírá bol, v oku perlí se slza soustrastná. —

Poklad basiliky, jejž střeží papírový papež, býval druhdy velkým museem starožitností a skvostů uměleckých, jež byly najmě v revoluci odcizeny a také národní knihovně, státním sbírkám v Louvreu a j. přivtěleny; v klenotnici zůstal starožitný trůn Dagobertův, relikviáře, kříže a j. z doby Ludvíka IX., koruny Ludvíka XIV., Ludvíka XVI., Marie Antonie a j.

V sakristii vymaloval Menjand utracení Ludvíka XVI., Heim přenešení ostatků králův Ludvíkem XVIII. a j. U vchodu do sakristie jest vyvěšen historický kalendář, seznam fundačních mší: 21 d. m. ledna každého roku se obětuje mše sv. za v pánu odpraveného Ludvíka XVI., 16 d. m. října za Marii Antonii, několikráte za rok za Buonapartey; po celý téměř rok se modlí kněží St. Denisští za odpuštění hříchův korunovaných spasitelův společnosti francouzské. Drahé vykoupení! —

Prvou revolucí bylo také opatství St. Denis zrušeno, v rozsáhlých, nyní valně rozšířených budovách opatských jest od r. 1816 ústav ku vychovávání dívek vojenských členův řádu čestné legie, jejž byl Napoleon I. v zámku Ecouenském r. 1809 založil.

Nejvyšším dozorcem tohoto ústavu, v němž bývá stále 6—800 dívek až do stáří 18 let opatrováno, jest velký kancléř řádu čestné legie.

Král stepi.

Román

od

Serváce B. Hellera.

(Pokračování.)

Večer následujícího dne zářil Kreml neobyčejným leskem: byltˇ velký příjem a nejvyšší vrstvy říšské šlechty přijížděly ve skvělých ekypážích, aby noc v carských sálech ztrávily a tím panovníku společenský hold vzdaly. Veliké prostranství před novým dvorcem bylo povozy již skoro naplněno, a ještě vlekla se po „Krasnoj ploščadi" (červeném náměstí) na severní straně Kremlu a odtud nikolskou branou do vnitř Kremlu nepřehledná řada ekypáží, z nichž většinou dámy v nádherných toilettách netrpělivě ven se dívaly. Jaké to dámy, jaké toiletty! Většina kočárů byla naplněna bělostnými oblaky krajek a hedbávu, z nichž jen zářící hlavy na povrch se nořily, asi jako hlavičky koroptví, kteréž do sněhu se byly zahrabaly. Obecní zřízenci drželi v širokém špalíru planoucí pochodně a jízdní žandarmerie udržovala pořádek.

Ještě nebyly ani dvě třetiny carských hostů do proslulého paláce se zlatou střechou vstoupily, a již vyjížděl trojickou branou na západní straně z Kremlu skvělý kočár, ve kterémž, cylindr mezi koleny drže, kníže Rumjancov seděl a cigarro si zapaloval. Kníže byl jedním z prvních v Kremlu a jemu podařilo se také, že mezi prvními cara mohl pozdravit. Jakmile byl docílil, že ho car viděl, považoval kníže Rumjancov věc za odbytu a spěchal, aby se dostal ven a dále tam, kam ho srdce vábilo. Že mu nebylo nesnadno vyjíti druhou stranou z paláce, aniž by ho byl kdo spozoroval a pohřešil, rozumí se při tak hlučné schůzi samo sebou.

Kníže Rumjancov sestoupiv tedy zadními schody na druhé kremlovské náměstí vsedl rychle do čekajícího již kočáru, a ujížděl ulicemi vnitřního města, kteréž pěším lidem, povozy a jezdci dosud se hemžily, vzhůru k boulevardům a odtud rovnou cestou novějšími čtvrťmi ven za město, přímo k Petrovskému parku. Čím více k periferii města se blížil, tím rychleji ochaboval lomoz na ulicích a okrajiný Moskvy byly již v obvyklý spánek ponořeny. Jen z přízemních „kabaků" hlaholila

všude směs rozjařených lidských hlasů, a tu i tam zazníval z nádvoří jednotvárný zpěv k balalajce aneb štěkot psů ze spaní vyplašených. Na silnici k Petrovskému parku vedoucí objížděly jen hlídky jízdných žandarmů a harašily čas po čase sem i tam lehounké kočárky.

I v parku samém bylo proti předešlým dnům nápadně ticho. Jen málo lidí procházelo se kolem nádherných záhonů nebo v řadách košatých stromů, do nichž toliko sporé paprsky měsíce vnikaly, a jen v málo které ville seděla při otevřených oknech a planoucích lustrech veselá společnost kolem lesklého samovaru. Bylo patrno, že Moskva větší část obyvatelstva parku do svého středu přilákala.

Rumjancov obejel celou hlavní řadu dač a vystoupiv před svou villou z kočáru zabočil úzkou, nejkratší cestou do hlubiny parku, k letohrádku knížete Galicyna. Letohrádek ten byl od ostatních dosti odlehlý, měl pouze v průčelí volné prostranství, porostlé bujným kobercem květin v rozmanitých ozdobných tvarech a barvách, po obou stranách pak písčité cesty a v pozadí neveliký sad, který do nejhlubší části parku zapadal.

Mimo pravé křídlo, kdež služebnictvo bydlilo a ještě několik oken osvětleno bylo, panovaly v celé ville tma a hluboké ticho. Měsíčné paprsky, kteréž se přes vrcholy okolních stromů přelévaly, dopadaly jen do zadní části sadu, kdež lehkým volným krokem mladá dáma se procházela. Dáma byla v elegantním večerním promenadové obleku a měla přes hlavu a hruď ovinutý velký šat z černých krajek. Právě obešla velkou drátěnou klec, mající podobu čínského zámečku, kdež rozmanité cizokrajné ptactvo, chrupěním jejích kroků poděšeno, křídla protahovalo a ospale tíkalo nebo krákalo, a zastavila se u bílé mramorové sochy Diany. Opřela hlavu o římsu podstavce a povznesla obličej na polo do výše, že bledá zář měsíce krásnou její tvář hedbávným leskem oblila. Zdálo se, že sama luna tu spanilou hlavu s rozkoší celuje, a nedaleko zaklokotal slavík, jakoby se ho byla z toho pohledu opět jarní touha zmocnila. Dáma hleděla zamyšleně do korun protějšího stromoví, jakoby z jejich tichého šumění věštbu své budoucnosti chtěla vyslechnouti. Pojednou zaskřípěla železná vrátka v mřížové ohradě a na stezce mezi křovím ozvaly se kvapné mužské kroky.

„Kdo tu?“ zvolala jakoby polekána dáma.

„Ten, který vás nade všechno zbožňuje, Adelaido!“ odpověděl jásavý hlas z houští a hned na to vystoupila z listoví ohebná postava muže v černém salonním obleku s jiskřící démantovou hvězdou na hrudi.

„Ah, to jste vy, kníže?!“ zvolala s uspokojením dáma, ale doložila ihned s jemnou výčitkou: „Jak jste mne poděsil! Proč jste, zlý muži, nedal dříve umluvené znamení, abyste mi uspořil leknutí?“

„Polekal-li jsem vás opravdu,“ odvětil galantně kníže, „prosím za odpuštění. Viděl jsem vás z daleka, a abych vás samotnu chvíli pozorovati mohl, ploužil jsem se po úzkém trávníku podél mříže; přišed pak zcela na blízko a uzřev v kouzelném svitu měsíce vaši tvář nade všechno čarovnou, zapomněl jsem úmluvy a vyraziv prudce dvířka letěl jsem k vám, abych v tu chvíli ještě se vrhl buď do vašeho objetí anebo dolů k vašim nohám. Nuže poručte, Adelaido, kam se mám vrhnouti?“

„Nikam!“ pravila s měkkým důrazem Adelaida. „Jedno by bylo nedůstojno mne, druhé nehodno vás. Zde, na uvítání moje ruka! Ale nyní mi řekněte, proč nechal jste mne tak dlouho čekat?“

„Tak dlouho?!“ podivil se Rumjancov. „Proběhl jsem jen zlatým dvorcem a porušil všechen spůsob, jen abych už mohl býti u vás. Kdyby se o tom náhodou císař dověděl, stanu se u dvora nemožným, a vy mi ještě děláte výčitku!“

„Je-li tomu tak, a já nepochybuji ani dost málo, že pravdu díte, musím vás nejen omluvit, nýbrž jsem vám ještě díkem povinna“, odpověděla dvorně Adelaida a doložila měkce, skoro rozpačitě: „Vy pak musíte mne také omluvit; vždyť víte snad, jak zvolna ubíhá čas, když očekáváme něco — nu řeknu třeba: příjemného.“

„Adelaido!“ zvolal radostně kníže. „Bylo to upřímně řečeno, je vám opravdu tato schůze příjemna?“

„Což myslíte,“ odtušila žertovně Adelaida, „že bych se dobrovolně k něčemu nepříjemnému odhodlala? Avšak prosím, abyste mému slovu nepodkládal smyslu hlubšího. Jest mi vždy příjemno s vámi mluvit, obzvláště dnes, kdy zajímavé novinky od vás očekávám. Tedy příjemno, ale nic více!“

„I to mně, Adelaido, prozatím stačí,“ horoval Rumjancov; „neboť dává mi právo, abych prohlásil: je-li vám pouze příjemno se mnou dlíti a rozmlouvati, že jest mně každá taková chvíle svrchovanou rozkoší. Suďte z toho sama, Adelaido, v jakém rozpoložení mysli se nalézám!“

„Nekonala jsem ještě nikdy žádných studií na choromyslných,“ odpověděla žertovně Adelaida, „a neumím tedy podobných věcí rozpoznávat. Jediné, co bych si ještě dovolila soudit, jest: že jste buď lichotník ze zvyku nebo blouznílek.“

„Ani to ani ono,“ odporoval Rumjancov, usedaje na bílou mramorovou lavičku vedle Adelaidy, „ačkoliv opravdu blouzním. Blouzním po vás, Adelaido, a bude-li mé blouznění marné, zšílím. Proti svému zvyku, ba proti celé své dosavadní povaze jsem od té doby, co do Carského Sela jste přibyla, proniknut jedinou myšlenkou — o vás, a jedinou nezkrotitelnou touhou — po vás! Adelaido,“ pokračoval s rostoucím zápalem, „co nyní vám říci musím, chtěl jsem si na konec naší dnešní rozmluvy zůstavit, avšak nemohu. Víří to ve mně jako v sopce, musím svému srdci již nyní odlevit: Adelaido, já vás miluji! Miluji vás s největším žárem, jehož jsem schopen, miluji vás neskonale, nevýslovně. Vy jste můj ideál, moje bohyně a nejvyšší blaho, jehož se domáhám! Nuže rcete, jakou ozvěnu budí toto vyznání ve vašem srdci, jakou dáváte mi naději?“

Adelaida seděla s očima k zemi svislýma a sepjavši ruce v klíně mlčela. Teprv na opětovné naléhání Rumjancova odpověděla mdle a jako smutně:

„Vaše slova, kníže, mne zarmucují. Byla jsem šťastna ve vaší přízni a hrda na vaše přátelství, ale nyní hrozí mi nebezpečí, že pozbudu obého. Nesmím o vašem kavalírském slovu pochybovat, ale to je právě nejsmutnější; slýchám vždycky, že láska přátelství hubí a osvědčí-li se pak láska nemožnou nebo lichou, že nastává v srdci prázdnota, kterouž rychle osazuje nenávisť. A lásku, o kteréž mi pravíte,

musím považovati buď za lichou nebo nemožnou a děsím se už napřed vaší nenávisti."

„Adelaido!" zvolal káravě Rumjancov, „jaká to slova, jaké námitky! Moje láska k vám že je buď lichá nebo nemožná? Kde našla byste k tomu tvrzení třeba jen jediný platný důvod? A pak to další, což arci méně na váhu padá: že láska přátelství hubí! Jmenujte mi, pro bůh, toho slavného psychologa, který tu záhadu objevil! Avšak nejmenujte nic, vzdálilo by nás to od vlastního předmětu, a já se pro dnešek již od něho vzdáliti nechci. Jen tolik dovolím si z theorie ještě připomenouti, že znám věc, která nejen přátelství, nýbrž i lásku hubí, a tou jest rozumování, hloubání. Kdo příliš mnoho rozumuje, nikdy nebude milovat a naopak: kdo opravdu miluje, vzdává se co možná všeho rozumování. Tu pravdu mi přece nebudete vyvracet! Nuže věřte tedy: já miluji vás opravdu a vroucněji, než dovedu vyslovit, a proto vylučuji naprosto všechno rozumové přemítání. To může vám býti zajisté zárukou, že moje láska není ani lichá, ani nemožná, a mělo by vám býti také pobídkou, abyste sama všeho zbytečného rozumování se zřekla, cítíte-li jen, že byste mne aspoň mohla milovat. A o to jde zajisté přede vším nám oběma. Nuže odpovězte: je možná, abyste mne na vzájem milovala?"

Adelaida zadívala se do jeho v stínu svítících očí a opětujíc jeho vřelé tisknutí ruky, odpověděla tím lahodně zvučným a srdečným tónem, kterýmž dosud vždy žádoucího dojmu byla docílila:

„Lhala bych, kdybych řekla, že jest to nemožné. Bojím se spíše opaku, ačkoliv — ujišťuji vás — ze všech sil budu vzdorovat. Jsouť okolnosti, ve kterýchž člověk své city na uzdě držet musí, dokud — toho vůbec dovede. Avšak nechme toho. Nepravím, že bych byla vaše vyznání s chladným srdcem vyslechla . . ."

„Ale všechnu naději mi přece neodnímáte?" vpadl jí radostně do řeči Rumjancov.

„Naopak!" odtušila rychle Adelaida. „Mějte si ji, způsobí-li vám potěšení; ba věřte, že bych . . . . ale nikoliv, to musí být času zůstaveno, a proto prosím: nemluvme dále o tom. Čas ubíhá a vy slíbil jste, že mi sdělíte některé věci, kteréž se mne blízko dotýkají."

„Není mi věru snadno, odtrhnouti se od věci, která všechno obsahuje, co již po dlouhou dobu myslím a cítím, od své lásky," pravil hlasem již poněkud střízlivějším Rumjancov; „ale vy si toho přejete, a neznám rozkazu, jenž by mi světějším byl, než vaše sebe skromnější přání. Avšak navrhuji, abychom učinili při tom malou procházku okolním parkem. Noc je tak krásná a váš sadík příliš obmezený. Mimo to mohli bychom být snadno někým z domácích lidí překvapeni nebo vyslechnuti. Souhlasíte?"

Adelaida místo odpovědi povstala, kníže podal jí své rámě, ona se chutě zavěsila a oba vyšli nejbližší brankou do parku. Hluboké ticho panovalo v březovém lesíku, do něhož byli vstoupili; jen ve vrcholech stromů ozývalo se slabounké šelestění listů, jakoby si vysoké štíhlé břízy ze sna cosi šeptaly. Pracně proplétal se svit měsíce šťavnatými haluzemi a rozkládal se pak v bledých pruzích po hebkém mechu, pernatých travinách i košatém mlází, a kdekoliv sněhobílých kmenů se

dotýkal, zářilo měkkým leskem čisté stříbro. Vzduch nasycen byl lahodnou vůní jahod, malin a divokého kvítí, a z pozdálí bylo slyšet v chrupajících rostlinách opatrné kroky noční zvěře. Jinak všude velebný klid dokonalé noční poesie.

Adelaida a Rumjancov kráčeli valnou chvíli tiše podle sebe, jako by se byli báli to posvátné ticho rušit. Posléz přerušila je přece Adelaida vyzváním:

„Nuže, milý kníže, budete tak laskav a povězte mi, na co jste mne tak zvědavu učinil?“

„Přemýšlel jsem, rozkošná Adelaido,“ odpovídal Rumjancov, „zda-li by nebylo lépe, abych vám místo zamýšleného vypravoval něco jiného, co by mně více po chuti a smyslu bylo; avšak nejde to: musíte svou situaci poznat jasně a pravdivě. Jak jsem vám již stručně napověděl, mělo nás několik, kteří nejdůvěrnější kruh kněžny Lidie tvoříme, o vás a vaší budoucnosti dvě důvěrné porady. První byla zcela povšechná a jen platonická, v druhé pak učiněna již praktická a čestným slovem závazná usnešení. Z této druhé porady byla již vyloučena princessa Ščerbatova, ježto byla kněžna Lidie tím časem dospěla k přesvědčení, že se Ščerbatova, ani vás ještě neznajíc, od vás odvrací a stanovisko vám nepříznivé zaujímá. Princessa dopisuje si — o čemž asi dosud nevíte — s contessou Zenaidou Korsákovou a jest skoro nepochybno, že právě z těchto dopisů o vás jakéhosi křivého mínění nabyla. Snad vás Zenaida nějak zlehčila nebo nařkla . . .“

„Nikoliv,“ vpadla mu do řeči Adelaida; „to není možná! Znám Zenaidu příliš dobře a vím tudíž, že není ani schopna o někom křivě promluvit, byť ho i nenáviděla; ba v tom případě byla by nějaké pomluvy tím méně schopna!“

„Nemluvte tak, má drahá!“ napomínal jemně Rumjancov. „Jest to neopatrné. Neboť dejme tomu, že by přece o vás něco psala, což by vás na očích petrohradské společnosti nějak zlehčit mohlo nebo snížit: zdaž byste tomu sama nedodávala důrazu, ba snad i jakési věrohodnosti tvrdíc, že Zenaida ani svému nepříteli nedovede ukřivdit? Však nechme toho. Kdo bystrý zrak má a jemný smysl, musí již z osobního styku s vámi nabyti nezvratného přesvědčení, že jste bytost svrchovaně zbožňování hodná a odmítne s nevolí všelikou pochybnost o vašem jako zrcadlo jasném srdci a duchu; ti však, kdož takového jemného smyslu aneb snad ani dobré vůle nemají, nepotřebují ani žádných klevet — oni si je udělají sami, a jen v tom smyslu varuji vás před princessou Ščerbatovou, kteráž byla jako hadem uštknuta skvělým přijetím, jehož se vám hned na ponejprv na „Světlaně“ dostalo. A nyní vraťme se po bezděčné odchylce zase k oné poradě. Kněžna Lidie, používajíc eminentně příznivého dojmu, kterýž jste na valnou většinu společnosti a zejmena na náš užší kruh učinila, navrhovala, abychom se ihned pevně usnesli, kterak by se vám měly zjednat a pojistit v petrohradské společnosti postavení i budoucnost vašemu vzdělání, vaší kráse, vašemu duchu a vaší povaze přiměřené. V tom pak ohledu smluveno nejprv, abyste do všech vynikajících salónů naší residence uváděna a tam vším možným spůsobem vyznamenávána byla. Podrobný plán o tom zůstaven péči kněžny Lidie, její matky a hraběnky Zavalské,

jakož i osobnímu taktu každého jednotlivce. Dále jednalo se — odpusťte, že o tom mluvím, ale zdá se mi to býti nezbytné, abyste svou situaci jasně poznala — o zabezpečení vašeho hmotného postavení pro všechny případy. Výsledek nebyl sice příliš skvělý, ale přece takový, že se můžete již dnes považovati za vlastnici jednoho sta tisíc rublů na penězích a pěkné villy na Peterhofu. Jmění toto má býti takovým způsobem na vaše jméno připsáno, aby nikdo ani nezvěděl, že z darů pochází, a provedení této formální, právnické části svěřeno baronu Lipkovi. Odevzdati se vám má co věno aneb jakmile byste si vůbec vlastní domácnost chtěla zařídit."

„Tím způsobem uspořádána na mne zrovna jakási dobročinná sbírka?" otázala se prudce Adelaida, a z jejího hlasu bylo lze pozorovat, že v ní zápasí pocit vděčné uznalosti s pocitem uražené hrdosti.

„Abych upřímně řekl," odpovídal jaksi rozpačitě Rumjancov, „uhodla jste. A to jest právě, co můj jemný smysl uráží a proč si nyní zrovna výčitky dělám, že jsem se v tom jednání súčastnil. Vůle byla nade všechnu pochybnost dobrá, ba dbalo se i o to, aby věc se vším potřebným taktem byla provedena, ale proto přece nemohu se ubrániti pocitu, že jsme se na vás dopustili beztaktnosti. Mně hnusí se nyní, co jsme tehda z vůle arci dobré učinili: na vás, božská Adelaido, jsme se skládali! Jak rád bych odčinil své účastenství v tom skutku, kterýž se mi nyní pro vás tak pokořujícím zdá. Adelaido! Kdybyste mohla říci, že mne milujete, tak vroucně milujete, jako já po vás toužím: polovici svého, jak víte, velkého jmění složil bych ihned k vašim nohám a stal bych se třeba vaším otrokem! Avšak co to mluvím! — Takovou řečí pobuřuji snad ještě více vaši spravedlivou hrdost a vydávám se v nebezpečí, že byste snad již vzniklou náklonnost ke mně hrdě zapřela a mou lásku třeba proti vlastnímu citu zamítla. Nikoliv, Adelaido, zapomeňte, co jsem byl řekl: jen z opravdové, veliké lásky k vám žádám o vaši lásku, ale z lásky, která je schopna oběti všeliké!"

„Dobře činíte, milý kníže," promluvila jaksi smutně, ale pevně Adelaida, „že svou řeč opravujete. Byloť by mi velice smutno slyšet, že si mou lásku nějakými skvělými sliby chcete získati. Musela bych vaše sliby i vaši lásku odmítnouti zrovna tak rozhodně, jako odmítnu dar, kterýmž mne dle vaší zprávy přátelský kruh kněžny Lidie obmyslil."

„Jak že?" zvolal s rostoucím účastenstvím kníže Rumjancov. „Vy chcete dar ten zamítnouti? Úmysl ten mne skoro těší, ačkoliv se ho zároveň lekám. Těšil by mne, kdybych z něho mohl čerpati naději, že dopřejete mé lásce, aby vám mnohonásobně nahradila, co zamítnete; ale děsím se ho z obavy, abyste snad, nepřijmouc mne v náhradu, o přízeň kněžny Lidie a jejích přátel se nepřipravila. Nechci vás nikterak přemlouvat, abyste snad ono věno přijala, naopak, přeju si a žádám, abyste ho zamítla, ale snažně prosím: nikoliv už nyní, nýbrž teprv později, až doba k tomu dospěje a jen s tou podmínkou, jestli se vaše srdce pro mne rozhodne aneb dovolí-li vám aspoň vaše hrdost, abyste od mé neobmezené k vám oddanosti náhradu přijala . . . Adelaido! Pravila jste prvé, že jest vám moje společnost příjemna, a já opakuji, že je mně vaše společnost svrchovanou rozkoší. Ale vy pozbudete té příjemnosti a já své rozkoše, jakmile letní doba uplyne

a vy s Galicynovými do Petrohradu se navrátíte. Tam přestanou naše útulné schůze, tam odtrhne nás od sebe mocný proud velkoměstského života a bojím se, že vás v tom šumném proudu ztratím. Nechcete-li se mi tedy zcela odcizit, Adelaido, přemýšlejte se mnou, jak bychom věc zaříditi měli, abychom se i v Petrohradě, jako dosud přátelsky, volně a bez překážky mohli stýkat, a berte na úvahu bez předsudků, bez lichých domněnek, prostě a upřímně návrhy, kteréž bych si časem vám dovolil učinit."

„Myslíte opravdu, že by v Petrohradě naše dosavadní důvěrné zábavy přestati musely?" tázala se zamyšleně Adelaida. „Bylo by mi jich od srdce líto! Však nahlížím to sama: divadlo, koncerty, salóny, maskarády, bankety — kdež zbude času na tiché večery v úzkém přátelském kruhu? A pak, kdyby ani toho všeho nebylo: pravidelné vaše návštěvy musely by v Petrohradě samy sebou přestat, poněvadž by nápadnými se staly a k nemilým řečem podnět zavdaly. Máte pravdu, zima učiní všemu konec. Ale jaké pak byste chtěl na příklad proti tomu činit návrhy?"

„Musím o nich teprv přemýšlet," odtušil Rumjancov. „Avšak kdybych věděl, že učiníte, oč jsem vás prvé prosil, že totiž bez předsudku a lichých domněnek každý můj návrh uvážíte, posoudíte a pak, nebude-li vám po vkusu a chuti, aspoň bez hněvu a pohoršení zamítnete, mohl bych vám už nyní jeden na uváženou dáti."

„A ten by byl?" prohodila na oko lhostejně Adelaida.

„Adelaido!" zvolal měkce a srdečně Rumjancov. „Znaje vaši hrdost ostýchám se ho přednésti, ačkoliv se mi dosud zdá tím jediným, který by mohl k cíli vésti. Adelaido, než můj návrh vyslechnete, uvažte ještě jednou, že nás petrohradský život od sebe roztrhne a že začne dojista proti vám pracovati vším úsilím úkladná intrika princessy Ščerbatovy, kteráž vaše postavení v společnosti stále bude ohrožovat, a posléz, že nehodláte přijíti dar, kterýmž vás kněžna Lidie se svými přátely obmyslila . . . Adelaido ubezpečuji vás ještě jednou, že vás neskonale miluji, a pro tuto lásku prosím: přijměte, co vám s nejlepším úmyslem nabízím. Zamítněte po příchodu do Petrohradu — příležitost k tomu si již zjednáme — dar kněžnou Lidií vám chystaný a vezměte jej ode mne. Opatřím z Londýna úřadní doklady, že jste značnou sumu peněz zdědila, můj advokát koupí pro vás dům a v Oranienbaumu letohrádek; vy sama vyplatíte kupní cenu, tak že nebude ani možné žádné podezření, a zařídíte si vlastní salón, vlastní domácnost. Budete žíti ze svých důchodů, než se odhodláte, jak doufám, státi se kněžnou Rumjancovou. Avšak kdybyste se k tomu ani odhodlati nemohla, čehož bych arci po celý život bolestně želel, podržíte to jmění co tajný důkaz mého přátelství, kteréž vám po všechny časy zůstane pojištěno. Nevyrušujte mne, prosím; vím co chcete říci a odzbrojím ihned vaši námitku. Chcete zajisté připomenouti, že bylo by podivné a nápadné, kdybyste si co mladá ještě a o sobě žijící dívka vlastní domácnost zřizovala. Máte pravdu. Ale i proti tomu je pomoc. Znáte přec starou hraběnku Saburovou? Jest to dáma bezúhonného jména, chudá a duchem již nevalně bystrá. Tu, myslím, dovedeme si snadno získat, aby ve vašem domě jaksi matku zastupovala a stále vaší gardedamou byla. Její žezlo nebude

vás nikterak tísnit, ale její také u dvora zapsaná firma ochrání vás před všelikým podezřením. Zařídíte jí ve svém domě pohodlný byt, necháte ji pro forma vladařit, ale budete již účinkem jejího stáří přece vládnouti sama. Hraběnka podrobí se, tuším, tomu úkolu z těch důvodů, že vás má ráda, že bude míti zase skvělou domácnost, salón a společnosti a že při tom ještě na vás dobrý skutek vykoná. Věc musí se jí ovšem jedině z té stránky vylíčit a příjemnou učinit, jakoby vám neocenitelné dobrodiní měla prokázat, což zajisté nebude těžko, obzvláště splní-li se moje tušení, že nastanou okolnosti, kteréž vám odchod z domu knížete Galicyna velice usnadní — pamatujte jen na princessu Ščerbatovu, na ohlášený již příchod contessy Zenaidy a na možnost, že také mladý hrabě Alexandr Korsákov do Petrohradu přibude. Zkrátka, pokud má znalost poměrů a předvídavost sáhá, zdá se mi, že plán, kterýž vám tuto k laskavému a nepředpojatému posouzení předkládám, příštím okolnostem přiměřený jest a také snadno provésti se dá. Přemýšlejte o něm, Adelaido, ale nezapomínejte, prosím, ani na okamžik, že vychází z nejvřelejšího k vám přátelství."

„Jest mi zrovna do pláče," odpověděla smutně Adelaida, „že musím takovéto návrhy poslouchat! Kdybych nebyla o vaší upřímnosti přesvědčena, musela bych nyní na vás zanevříti jako na člověka, který mi veliké pokoření chystá a — přímo nabízí. Ale poněvadž vím, že přátelsky se mnou smýšlíte, odpouštím vám prosíc toliko, abyste o věci té již dále nemluvil. Chcete-li mi být pro případ, že by skutečně nepříjemné okolnosti nastaly, šlechetným ochrancem, přemýšlejte o jiných plánech, které by méně byly ponižující a buďte jist, že vám za každou službu velice budu povděčna."

„Ohražuji se, drahá Adelaido, proti domnění, jakobych vám snad vědomě a úmyslně něco ponižujícího nabízel," ujišťoval vroucně Rumjancov. „Budu, jak si přejete, dále přemýšlet a budu nad míru šťasten, napadne-li mi lepší a vám příjemnější myšlenka. Avšak pochybuji o tom; jsem i přes váš odpor přesvědčen, že je plán, kterýž jsem s obavou a ostychem přednesl, ten nejlepší a nejvhodnější. Nebudu již o něm mluvit, ale prosím ještě jednou, abyste o něm chladně přemítala. Bude vám zachován. Připravím všechno, co by k jeho rychlému provedení bylo potřebí a kdykoliv byste se pro něj rozhodla, jest vám bez podmínky a výhrady k službám."

„Opakuji, milý kníže," odpověděla Adelaida, „že jediné, oč vás žádati musím a co bez ostychu od vás přijíti mohu, jest, abyste mi byl ochranným kavalírem a štítem proti úkladům, kterých sice ještě nepozoruji, ale jež vy, jak se zdá, za neodvratné považujete. Z toho poznám nejlépe, do jaké míry je pravdivo ujišťování o vaší upřímné ke mně oddanosti."

„A přesvědčíte-li se," vpadl jí do řeci Rumjancov, „že je má láska vroucí jako láva a pevná jako skála — Adelaido, obměkčí se pak srdce vaše a skloní se ke mně vaše hrdá šíje, splatíte mi lásku láskou?"

Adelaida zahleděla se na chvíli do jeho jiskřících očí a usmívajíc se, pravila slibně žertovným tónem: „Neslibuji nic, ale neodříkám se také ničeho; uvidíme, kníže, co se dá pro vás udělat!"

V tom zazněly opodál na písčité cestě dvoje ostré kroky. Adelaida

zaslechnuvši je, povstala rychle ze sedátka a podávajíc knížeti rámě, pravila: „Přicházejí lidé, pojďme! Ostatně bude již čas, abych se vrátila; panstvo může již každou chvíli přijít z Kremlu.“

Spustila si cíp černých krajek jako závoj přes obličej, zavěsila se na knížete, kterýž se vroucně k ní tulil, a jen polohlasně spolu rozmlouvajíce, kráčeli oba nejbližší cestou k ville knížete Galicyna. Před nimi kráčeli ve vzdálenosti asi padesáti kroků dva patrně ještě mladí muži, kteří prvé zvučně rokovali, ale nyní spozorovavše, že nejsou o samotě, také hlasy tlumili. Asi dvakráte ohledl se menší a snad také mladší z nich nazpět na Adelaidu a Rumjancova, jakoby se o nějaké domněnce přesvědčiti chtěl, načež oba krok urychlili a záhy zmizeli.

Adelaida a Rumjancov blížili se tím časem zvolna ke Galicynově ville. Kníže horoval ustavičně o své lásce a snažil se Adelaidu k nějaké určitější odpovědi přiměti. Avšak Adelaida zůstavujíc ho v nejistotě a přece naději, vyhýbala se obratně každému závaznému slovu, což Rumjancov jen za nedůvěřivou ostýchavost považoval, vylučuje v duchu i možnost promyšlené koketerie, kteréž se Adelaidino chování jako vejce vejci podobalo.

Došli k zadním dvířkám, jimiž se do nádvoří villy vcházelo. Roztoužený kníže učinil vášnivý pokus, aby Adelaidě na rozloučenou ohnivé políbení vtiskl; ale Adelaida odmítla pokus ten tak hrdě a rozhodně, že Rumjancov zaražen na krok od ní ustoupil. Na to podala mu ruku, kterouž on ani slova již nepromluviv, dvorně políbil.

„Na shledanou!“ zvolala Adelaida a vešla kvapně do nádvoří.

„Na shledanou!“ odpověděl liknavě Rumjancov a hleděl za ní, až uvnitř budovy zmizela. Pak kráčel zvolna a skoro nevrle dále; ale minuv průčelí levého křídla villy ustoupil na protější straně cesty, kteráž tu na dvě strany se rozbíhala, do stínu košatého stromu a díval se nazpět k oknům nevysokého přízemku, kdež — jak věděl, Adelaida bydlila. V tom otevřelo se nejbližší okno a v něm objevila se s rozpuštěnými již vlasy a prostou šíjí Adelaida. Nachýlila se ven, jakoby někoho ještě zahlednouti chtěla, ale nevidouc nikoho, opřela se sepjatýma rukama o římsu okna a pozvedla hlavu k jasné obloze. Plná zář měsíce rozlila se po její krásné tváři a bledý svit luny míhal se třaslavě v rozvlněných hebkých kadeřích, že se zdálo, jakoby světlé Adelaidiny vlasy jemným zlatým práškem byly prosypány. Rumjancov, tím okouzlujícím zjevem znovu uchvácen, vystoupil ze stínu a vida, že Adelaida radostně se zachvěla a ještě více ven nachýlila, přiskočil jako blesk k oknu a zvolav náruživě: „Kouzelnice, má bohyně!“ strhl Adelaidu do své náruče a jal se ji ohnivě líbat. Několik minut trvalo již toto němé objetí a bylo by se zajisté ještě prodloužilo, kdyby se nebylo nočním tichem ozvalo z pozdálí hrčení několika kočárů, kteréž zcela patrně k ville se blížily. Adelaida vymkla se Rumjancovu rychle z objetí a zašeptavši: „Galicynovi jedou, s bohem, na brzké shledání!“ odstoupila od okna a zmizela uvnitř komnaty. Také Rumjancov se rychle vzdálil a obešed roh villy dal se úzkou stezkou do houšti.

V tu chvíli vystoupili šikmo naproti levému křídlu villy z hlubokého stínu dva muži — titíž, kteří prvé před Adelaidou a Rumjancovem byli kráčeli.

„Kdoby byl řekl,“ pravil mladší z nich staršímu, „že zde uvidíme zahradní scénu z Fausta?! Jak se vám, Rostislave, ten výjev líbil?“

„Mrzí mne, milý hrabě,“ odpověděl oslovený, „že jsme jej vůbec pozorovali. Je to nediskretní.“

„Tak měli jsme snad vystoupit, a tím dostavenîčko přerušit?“ namítal zase mladší.

„To nemyslím,“ odtušil onen, „však nechme toho: podobných výjevů dějí se na světě každého večera zajisté milliony. Nestojí, aby se o nich mluvilo.“

„Máte pravdu, Rostislave,“ přisvědčoval mladší; „ale nemohu si pomoci, mně nesejde ten obraz s mysli. Nepovšiml jste si blíže té dámy? Nezahledl jsem její tváře, obrátiv se teprv, když ji byl milenec s výkřikem do své náruče strhl, ale ty vlasy — Rostislave: takové vlasy má jen Adelaida Campbellova!“

„A pak ta dáma, kterou jste právě viděl,“ prohodil jaksi nevrle starší. „Už mi věru začíná býti nápadno, že si při každé příležitosti na tu osudnou ženu vzpomínáte. Skoro zdá se mi, že ve vás jakýsi dojem zůstavila. Alexandře, jste hraběcí syn, a přec tak málo kavalír; vy neumíte ani milovat, ani nenávidět. Serafinu Akimovu, kterou jste miloval, opustil jste s lehkým srdcem a vytratil z mysli; ale za to vzpomínáte ustavičně na Adelaidu, kterou jste nenáviděl a před kterouž jste jako před zlým duchem prchal.“

„A to zdá se vám nepřirozeným?“ tázal se mladší. „Serafina, kterouž dosud stejně vřele miluji, je povaha zcela trpná, prostá vší energie a samočinnosti, neodhodlaná a slabá — anděl, jemuž se nedostává křídel. Adelaida je všeho toho pravý opak, a vy divíte se, že silnější, fulminantnější zjev také silnější a trvalejší dojem zůstavuje, byť i ten dojem byl nepříznivý a třeba děsivý? Co pak se mé nenávisti k ní týče, víte přec dobře, že ji oslabila tím, že ještě v poslední chvíli sama zvrátila zlé dílo, jež byla sosnovala — nezapomínejte, že by byla vaše nevěsta a moje sestra Zenaida již dávno nešťastnou otrokyní Tumeněva, kdyby nebyla Adelaida onen lístek napsala a knížeti doručiti dala.“

Rostislav zamysliv se kráčel mlčky dále.

„Jste jaksi odzbrojen, pravda-li?“ otázal se po chvíli hrabě Alexandr. „Avšak nemluvme o tom dále a vraťme se raději k věci. Rostislave, ty vlasy mi nejdou z hlavy! Tušení praví mi, že to nebyla žádná jiná, než Adelaida.“

„Kde by se tu vzala?“ prohodil zase dřívějším tónem Rostislav. „Vždyť víte, že odejela do Haliče. Ostatně tato villa nevypadá, jakoby byla útočištěm záletnic!“

„Rostislave, vy příliš příkře mluvíte,“ pravil káravě Alexandr.

„Příliš příkře?“ odporoval Rostislav. „Dejme tomu, že je ta děva, která se prvé jako Markéta v okně při měsíci miliskovala, skutečně Adelaida: jak pak ji po tom nazvete?“

Alexandr neodpovídal.

„Nyní jste vy odzbrojen a musíte uznati, že jsem pravého slova užil.“

„Však to jsou věci konečně vedlejší,“ odmlouval zase Alexandr.

„Hlavní věcí zdá se mi nyní, je-li to skutečně ona, a já o tom nepochybuji. Ale pak, milý Sologube, musím celý svůj plán změnit: v Moskvě nebude mi pobytu; zde vídal bych ji a to kazilo by mi všechen rozmar. Snad začala by mne opět dřívějším milostným spůsobem stíhat a já nechci, aby náš román zde pokračoval. Odjedu do Petrohradu, jak jsem prvotně zamýšlel.“

„Vy tedy prcháte před ní, jakobyste se skutečně bál jejích osidel?!“ tázal se s příměskem výsměchu Rostislav.

„Přiznávám se, že se jich do jisté míry bojím; znám se, že mívám slabé chvíle, kdy zapomínaje všeho citu, podléhám. Ostatně: nač vésti boj s ženskými nástrahami, když se jim můžeme vyhnouti? Pojedu do Petrohradu!“ odpověděl chladně a pevně Alexandr.

„A scéna, kterou jste právě viděl,“ namítal dále Rostislav, „nedovedla by nás naplnit svrchovaným opovržením, kdyby ona dáma skutečně byla Adelaida?“

„Zajisté,“ odpověděl prudce Alexandr, ale zamysliv se na chvíli doložil klidněji: „Ale není vyloučena možnost, že to ani nebyl výjev milostný — snad nějaké jen loučení . . . ta žena je vůbec tajemná . . .“

Rostislav se hlasitě zasmál. „Nu, teď již souhlasím, abyste před ní do Petrohradu prchl, když připouštíte ještě možnost, že by to nebyl výjev milostný! Pane hrabě, prchněte, prchněte! Ale dříve se přece ještě přesvědčte, zdali byste neprchal zbytečně. Vraťme se, snad ji ještě jednou uvidíme!“

„Smějte se, Rostislave, jak chcete,“ pravil na to Alexandr; „máte snad dobře, že se smějete. Ale já jsem již takový člověk, že mám každého za lepšího, než jakým se zdá, dokud se nepřesvědčím, že jsem na omylu. Váš návrh přijímám — obraťme se!“

Oba přátelé se obrátili a podobným spůsobem spolu rozmlouvajíce, brali se přímo opačným směrem nazpět. Šli stále vysokým stromořadím a pozorovali podle šikmo ležících stínů, že se měsíc již chýlil k západu. Linduška začínala svou líbeznou ranní píseň a datlíci spouštěli se již dolů po hladkých kmenech, do nichž byli za dne na spůsob flauty kulatých děr naklofali. Kdož nezná ten překvapující šramot, jejž datlíci před svítáním v lesích působí? Než se spouští, nasazuje každý zobák do nejhořejší dírky, a když pak spustiv se po kmeni, dolů letí, zapadá mu zobák rychle z dirky do dirky, vypuzuje tím hmyz z kmene a působí zvláštní frkavé a strouhavé klepání, kteréž zrovna omamující dojem činí, když s nesčíslných stromů zároveň se ozývá.

„Datlíci spouštějí flauty,“ prohodil Rostislav; „den nebude již daleký . . .“

„Tiše!“ zašeptal Alexandr, jakoby byl něco důležitého objevil; „podívejte se, toť ona!“

Přicházeli k jakési elegantní, dřevěné a planým vínem až po střechu zarostlé ville. Na balkóně, také bujně obrostlém, seděla v rohu dáma v lehkém nočním rouše s přehozeným temným shawlem; opírajíc se loktem pravé ruky o zábradlí, měla hlavu v dlaň spuštěnu a hleděla zamyšleně k zemi. Silný, rozepjatý pramen světlých vlasů vlnil se jí přes ruku a zábradlí a nad čelem svítila jí diamantová hvězda. Prodravší se stro-

movím pramínek měsíčního světla ozařoval jí témě hlavy, bělostnou plnou ruku a levou část obličeje, kdežto větší díl tváře v stínu zůstával.

Alexandr a Rostislav zastavivše se hleděli upjatě vzhůru na balkón.

„Není pochybnosti," zašeptal po chvíli Rostislav, „toť Adelaida; ale jsme u docela jiné villy. Jaká to náhoda! Však vizte, ona vstává."

Dáma uzřevši nejspíše, že ji z pozdálí dva muži pozorují, odhodila přes balkón bílou růži, kterouž byla v levé ruce držela, nachýlila hlavu, převrátila proud vlasů do týlu a povstala. Proužek měsíčního světla dopadl na její alabastrové čelo, vlas zaskvěl se mihavým zlatým leskem, z diamantové hvězdy nad čelem vyšlehl zelený paprsek a majestátní postava zmizela v komnatě vedle balkónu.

„Byl jste na omylu," pravil na to nutě se do žertu Rostislav; „nyní jste se přesvědčil, že mají také jiné dámy takový vlas, jako Adelaida."

„A vy přesvědčil jste se zase," odpověděl sebevědomě Alexandr, „že Adelaida neměla milostné dostaveníčko! Avšak to na věci nic nemění: Adelaida je zde a já musím pryč! Ostatně je už nejvyšší čas, abychom se do Moskvy vrátili. Znáte-li cesty, ukažte tu nejkratší."

„Kdybych je tak dobře znal," odpověděl Rostislav, „nebyli bychom k té ville zde zabloudili, a u oné kdož ví, co bychom byli ještě uviděli. Podivná náhoda!"

„Ba věru podivná," přisvědčil Alexandr; na ty vlasy tam byl bych přisáhal, a přece mýlka!"

„A teď dosti toho!" vpadl mu nevrle do řeči Rostislav. „Pojďme!"

A oba přátelé šli hledat nejkratší cestu z Petrovského parku.

* * *

Druhého dne odpoledne odbývalo se závěrečné sezení sjezdu a na večer byl ustanoven v divadle velký koncert s živými obrazy, po kterémž všeobecné osvětlení Moskvy mělo následovat.

Mezi tím, co kníže Lev Galicyn sjezdu předsedal, bavily se dámy na verandě jeho villy v Petrovském parku vypravováním o tom, co se včera na Kremlu dělo.

„Císař byl včera neobyčejně dobré mysli," připomenula mimo jiné kněžna Anna.

„À propos!" vpadla své matce do řeči kněžna Lidie, jakoby se byla maně na něco rozpomenula. „Adelaido, gratuluj si! Děláš úchvatné štěstí. Ani bys si dojista nepomyslila, čí pozornost jsi na sebe obrátila! Když k nám včera císař přistoupil a s matinkou rozmlouval, obrátil se pojednou na polo, jakoby někoho hledal a pravil: „Kde pak jste zapomněla, kněžno, svou třetí dceru?" — „Sire," odpověděla matinka, „nemám žádné jiné dcery, než tyto." — „A jaká to mladá dáma seděla včera s vámi v loži?" ptal se na to mne císař. — „Vaše veličenstvo," odpověděla jsem, „byla s námi moje přítelkyně, markýzka Campbellova, družka mého mládí." — „Angličanka?" na to zase císař. — „Tak jest, vaše veličenstvo," přisvědčila jsem; „ale zde vychovaná, a tudíž skoro poruštěná." — „Tím lépe!" usmál se císař a obrátiv se k matince,

pravil: „Doufám, kněžno, že ji příště uvedete; představím ji císařovně.“ Tím se rozprávka ukončila.“

„Můj bože!“ zvolala poděšena Adelaida. „To mne zničí!“

„Bláhové dítě!“ zasmála se kněžna Lidie. „Kdy pak ještě zničilo kterou dámu, že byla ke dvoru uvedena? Jiná by na tvém místě jásala, a ty se budeš kormoutit? Toť přes příliš naivní!“

„Ne tak, milá Lidie!“ namítala klidně stará kněžna. „Věc zasluhuje skutečně uvážení. Avšak —“ doložila obracejíc se k Adelaidě — „neboj se ničeho, Adelaido. Carovo přání je mocnější všech okolností a rozpaků; ostatně promluvíme si o tom ještě. Ale nyní bude čas, připraviti se do divadla.“

Dámy povstaly a rozešly se do svých komnat.

Večer seděly dámy: kněžna Anna, Lidie a Adelaida v téže lóži na levé straně prvního pořadí, jako včera, a v sousední lóži opět Lev Galicyn, Odojevskij a Rumjancov. Princezna Olga byla v lóži své tetky, kněžny Gagarynové. Na programu koncertu skvěla se jména prvních celebrit tehdejšího hudebního světa, a všechno obecenstvo bylo v slavnostní náladě.

Po druhém čísle, ve kterémž „král houslistů“, Ferdinand Laub nevídaný triumf slavil, nastal v přízemí zvláštní jakýsi šum, kterýž se nápadně lišil od dřívějšího, českým virtuosem způsobeného nadšení. Do čtvrté přízemní, do té chvíle prázdné lóže na levé straně byl totiž vešel muž zrovna královské postavy s mohutným valně prošedivělým vousem, a s ním zároveň vstoupila krásná dáma v neobyčejně vkusné a bohaté toilettě. Opozděný příchod obrátil na ně pozornost valné části obecenstva v přízemí a v přízemních ložích, avšak pouhý zjev jejich nebyl by nikterak způsobil takovou sensaci. K tomu přispěla jiná okolnost. Na protější straně přízemí začali si lidé něco šeptat, dívali se střídavě vzhůru do prvního pořadí loží a zase do čtvrté přízemní lóže, šepot rostl od řady k řadě a za chvíli obracely se zraky dvou třetin v parterru sedícího obecenstva týmž způsobem nahoru a dolů, jakoby něco nápadného porovnávaly. Dámy v Galicynově lóži seznaly záhy, že se ta sensace jich týče a ustoupily nemálo uraženy do pozadí. Jen kněžna Anna zůstala ve svém křesle, ale obrátila se tváří na polo k Lidii a Adelaidě do pozadí; za chvíli podívala se dolů do přízemí a viděla, že je obecenstvo zase klidné a k lóžím jako dříve lhostejné. To bylo důkazem, že ona sensace skutečně buď Lidie nebo Adelaidy, ne-li obou zároveň se týkala, ale jinak zůstávalo vše hádankou. Kdyby byl onen v letech pokročilý kavalír královské postavy vešel do některé lóže na protější straně divadla, byla by se věc ihned vysvětlila; neboť kněžny Anna a Lidie byly by spatřily po jeho boku krásnou dámu, kteráž Adelaidě — snad spolupůsobením umělého nalíčení — do nejmenšího rysu tak podobna byla, jakoby jedna druhé z oka byla vypadla. Ale jeho lóže byla v spodní řadě téže strany, kněžny neviděly jeho dámu a zůstaly v příčině nápadného, ba neslušného chování se obecenstva v úplné nejistotě. Jen Adelaida měla jakési neurčité tušení, kteréž jistotou se stalo, když druhého dne kníže Lev Galicyn při snídani mimo jiné i tuto novinku vypravoval:

„Zda-li pak byste uhodly, koho jsem tu včera viděl? Neuhodly

byste — starého Korsákova, „krále stepi“! Co podivín, jakým byl od jakživa, přijel místo k zahájení sjezdu, teprv do závěrečného sezení. Promluvil jsem s ním jen několik slov. když se mi v zasedací síni představoval. Pravil, že nemiluje dlouhého rokování a že tedy přišel, aby jen konečné návrhy seznal a v hlasování o nich se súčastnil. Odcházeje pak, sliboval, že se bohdá co nejdříve v Petrohradě uvidíme.“

To Adelaidě stačilo a nepochybně i kněžně Lidii; neboť když byla Adelaida projevila přání, aby již raději zase v Carském Sele byly, souhlasila Lidie a spůsobila, že se večer téhož dne skutečně jelo.

IV.

Zbývající část léta ztrávili obyvatelé „Světlany“ v Carském Sele zcela spokojeně a klidně. Jako dříve bývali zase třikráte denně schůzky v jídelně nebo na terasse, a jako dříve býval kníže Vladimír Rumjancov denním hostem u večerního čaje. Jediná změna, která se stala, záležela v tom, že se do zábavy vždy více a více tlačily myšlenky a rozprávky o blížící se zimní saisoně, pro kterouž se již osnovaly nejrozmanitější plány. Kněžna Lidie, kteráž — jak sama říkala — v „rozmachu“ byla a na složitou „zimní výpravu“ se chystala, těšila se „jako dítě“ na první sněhovou chumelici a vypracovala si podrobný program zábav a radovánek, mezi nimiž ovšem první místo zaujímaly noční výlety na saních s pochodněmi, její nejmilejší zimní kratochvíle.

Jinak Adelaida. Ta bála se zrovna dne, kdy Lev Galicyn řekne: „Zejtra vrátíme se do Petrohradu!“ a pomýšlela s trémou na věci, kteréž jí tam asi čekaly. Tušila, že jí nastanou dni plné nepokoje, že bude muset mnoho přemýšlet a mnoho se přemáhat, že bude muset podstoupiti tuhý a těžký boj — proti komu? To ještě nevěděla, ale pojímal ji pocit, jakoby to měl býti zápas hbité sice, ale slabé lodičky s rozvlněným mořem. Byla přesvědčena, že v postavení, kterýmž ji obmýšlela fantastická poněkud kněžna Lidie, udržeti se nemůže, že si bude muset sama jinou dráhu vytknouti, jiné poměry utvořiti, ale neměla dosud žádného cíle, žádného plánu. Věděla pouze, že by nedovedla v jiných kruzích žíti, než v kruzích rodové nebo peněžní aristokracie, co rovná mezi rovnými, a že bude provádění tohoto povšechného a mlhavého záměru spojeno s mnohými potížemi a s mnohým nebezpečím. Věděla, že jí bude potřebí ještě jiné vydatné pomoci, než vroucího přátelství kněžny Lidie, a v tom vědomí pracovala celou svou obratností, aby si co možná pevně upoutala knížete Rumjancova. Přála mu, ale nemilovala ho dosud, ba pochybovala, že by jej vůbec kdy opravdu dovedla milovat, ale chtěla si ho zachovati co silnou kotvu pro případ bouře. Někdy přicházelo jí také na mysl, že je zápal knížete Rumjancova k ní snad spíše jen vášní, než opravdovou láskou, ale myšlenka ta ji už neděsila. „Chce-li o mne snad hráti jen jako o šachovou královnu,“ opakovala si v takových případech, „budu já zase hrát o krále, a uvidíme, kdo partii vyhraje!“

O těchto a podobných myšlenkách slečny Adelaidy neměla ovšem kněžna Lidie ani tušení a vídajíc někdy „družku svého mládí“ zamyšlenu,

chovala se k ní tím laskavěji a něžněji. Den, kterého se Adelaida obávala, konečně nadešel. Lev Galicyn vypiv u snídaně poslední čišku čaje, povstal a pravil: „Dámy, prosím, abyste daly vše do pořádku uvésti. Zejtra vrátíme se do Petrohradu!“

A tak se i stalo.

Následujícího večera pil se čaj již v paláci na Gorochovoj třídě, a okolo stříbrného samovaru seděly již toliko Lev Galicyn, kněžna Anna, princessa Olga, mladý Dimitrij Galicyn a Adelaida. Kněžna Lidie ujala se opět žezla ve vlastním paláci, stará hraběnka Saburová vrátila se do svého „měkkého hnízda bez zobu“ na Mojce a Rumjancov byl již toho večera na anglický klub odkázán.

Krásní dnové carsko-selští byli pro Adelaidu ti tam a místo bezstarostné villegiatury nastával jí opravdový život s nejistou budoucností. Adelaidě bylo po delším čase zase jednou opravdu teskno. Ačkoliv se k ní Anna Galicynová skoro jako matka chovala, cítila se Adelaida přece osiřelou, neboť Lev Galicyn býval doma vždycky málomluvný, princessa Olga byla chladné aristokratické děvče, kteréž jí sice ani jediným pohledem neublížilo, ale také ani nejmenší známky náklonnosti na jevo nedávalo, a mladý Dimitrij Galicyn byl sice dvorný, ale odměřený člověk úřadní. Nyní cítila teprv Adelaida, čím jest a čím by byla bez Lidie a — Rumjancova.

Tak uplynulo jí zdlouhavě několik dní svrchovaně nudných. Kněžna Anna a princessa Olga konaly a přijímaly etiketní návštěvy, při kterých arci Adelaida byla zbytečna, a Lidie měla na počátku sotva tolik času, aby se ob den asi na hodinu v paláci na Gorochovoj třídě zastavila. Adelaida, kteráž skromnému životu nikdy nebyla uvykla, stávala se již netrpělivou a očekávala zrovna s žíznivou touhou otevření salónů. Konečně se její touha splnila, ale saisona začala pro ni nemilým sklamáním. Kněžna Meščerská zaslala první pozvání, a z pozvání toho byla Adelaida vyloučena. Úmysl byl nepopíratelný a Adelaida měla co činit, aby nevyzradila, jak trapně ji to vyloučení dojalo. Přišlo druhé pozvání, od hraběnky Apraxinové, a věc se opakovala. Adelaida byla v hloubi duše raněna, neboť s těchto dvou stran nebyla by se nikterak pokoření nadála. Kněžna Lidie zvěděvši o tom, byla skoro bez sebe; prohlásila to ihned za intriku princessy Ščerbatovy, cítila se tím spolu uražena a odřekla za sebe tu i tam. Tím byl salonní souboj mezi ní a princessou Ščerbatovou zahájen, a Lidie těšila se na citelnou odvetu. Ustanovila sama s nejkratší lhůtou první večer, rozeslala pozvání a slibovala Adelaidě, že jí opatří skvělé zadostučinění.

Ale než ustanovený k tomu den nadešel, stihla Adelaidu rána třetí, předešlých mnohem citelnější. Kněžna Anna obdržela totiž lístek tohoto obsahu:

„Milostivá kněžno!

Pokládám si za velikou čest oznámiti Vám, že jsem přibyla s otcem do Petrohradu, kdež delší dobu setrvati hodlám. Planu touhou, abych Vás uviděla a Vám se poklonila, ale jistá okolnost, kteréž se blíže dotknouti nemohu, nedovoluje ani mně ani mému otci, abychom Vám návštěvu učinili. Prosím z hloubi Vám neskonale oddaného srdce,

abyste mi odpustila a dobrotivě spůsob naznačila, jakýmž bych Vám svou hlubokou úctu a oddanost co nejdříve osobně mohla osvědčiti.

Zenaida Dimitrevna Korsákova.

P. S. Otec bydlí v hotelu „de France“, já používám pohostinství kněžny Ščerbatovy.“

List skoro téhož znění došel také od hraběte Korsákova; oba spůsobily v Galicynově rodině značné rozčilení. Nebyloť v trvajících poměrech skoro ani lze rozeznati, obsahují-li nezbytnou omluvu nebo vyzývavý útok. Po delší úvaze opanovalo posléz mínění, že jest to skutečná omluva, ale omluva ta že obsahuje zlý, princessou Ščerbatovou nastrojený útok na Adelaidu, a dle toho usnešeno také dále jednati.

(Pokračování.)

Papyrus.

Ve stínu lípy.

Od

Svatopluka Čecha.

Jak vlny osením, po tobě hrají
mé vzpomínky a touhy, rodný kraji!
Když za večera, v dusných města zdích,
kol čela starostí se věsí příze,
jak často náhle písmeny v mé knize
se měnívají v roje kvítků tvých!
Jak často, v podušku když sirou klesá
pod nízký strop má hlava zemdlená,
mně zdává se, že větev zelená
zas nade mnou se sklání tvého lesa,
že nade mnou zas hudba jeho dumná
svůj vede nápěv — mlkne — z vršků dalných
blíž opět šumí, vod jak příboj valných —
tajemná hvozdu báje, nevýzkumná.
I snívám, zkolébán té písně vděkem,
jak druhdy pod břízami, v mechu měkkém.

Mně nevolno je v mravenčím tom ruchu,
v té hluché vřavě požitků a muk.
Mě neláká v ten šumný turnaj duchů
diváků potlesk, trub a kotlů zvuk.
Pryč, písni má! Zde mdloby tíha sklání
tvá křídla povypjatá k zemi zpět.
Snad osvěží je vánků lesních vlání,
snad rozepnou se lehce v nový let,
až perlami v nich ranní rosa vzplane
a kadeř ovinou ti růže plané.

Buď zdrávo, údolí mé tiché, skromné!
Můj ráji dávno ztracený, buď zdráv!
Jak hejno křepelek tu vzlétá pro mne
z každičké brázdy upomínek dav.
Ty jabloně nad mořem zlatých klasů

mi šeptají o blahu zašlých časů,
ta bílá stezka, vinoucí se v bor,
mne vábí k místu, kde tak často vítal
mladého samotáře jedlí sbor
a z nízkých větví poustevnu mu splítal.
Tam jiná cesta pod horou se vine —
teď mizí kdes — a z dálky znovu kyne —
O, nekývej! Vždyť onen dvorec bílý,
kam bývala's mi dlouhou, ach! tak dlouhou,
již nevábí mne okem sladké víly,
a první láska — báchorkou mi pouhou.
Z oblaků vížka třpytivá se vine
jak z minulosti šerých závojů,
zřím broskví špalír, žaluzie stinné.
a duch můj řadou známých pokojů
s pocitem blaha teskného se chvěje;
leč darmo hledá milé obličeje
a známý nábytek — nic nezří tam,
co družilo se k dětským snům a hrám,
ni skříně, o jichž tajemství jsem sníval,
ni Číňana, jenž na nich čelem kýval.
Vše jiné kol a cizích lidí pata
sen mého mládí šlape přeblahý,
jenž v každé pídi této podlahy
hrá jako slunce arabeska zlatá.
Ven z těchto míst! Zde ducha mého tísní
stesk nevýslovný — jinam zaleť, písni!

Jak vábně hledí onde na stráni
štít šedý z révy malebného kroje
a kyne věncem opentlené chvoje.
Košatá lípa před ním rozklání
stín větví kolébavých na stůl prostý —
dnes nedělními obklopen je hosty.

Šedivou hlavu soused bohabojný
tu na dlaň ukládá. Zdroj potu hojný,
letního slunce vzbuzen plápolem,
pod mocným prstem ruky zmozolené
osmáhlé tváře mnohým výmolem
se perlí k bradě, hladce oholené.
Však přece vesta, plna libých kvítků,
upjata k hrdlu, kabát důkladný
v záhybech těžkých uklání se k lýtku
a „nebes klíč“, jenž dobývá se z šosu,
vám svědectvím, že muž ten bezvadný
před zemskou vláhou rajskou čerpal rosu.

Po boku jeho krejčík pohyblivý,
politik obce, sporým vrtí tělem;
pod bradou suchou vous mu vlaje divý
jak pocuchaná přástva pod kuželem.
A kabát zelený, jejž mistr nosí,
s životem krátkým, předlouhými šosy,
kobylky luční podoben jsa hávu,
výmluvně hlásá tvůrce svého slávu.

Obstárlý kantor následuje v řadě.
Ten k tabatěrce zřetel všeliký
obrací na pohled, tu víčko hladě, —
v němž vyobrazen Mozart veliký,
jak napolo již objat spánkem věčným
své skladby kouzlo vnímá naposledy, —
tu noře prsty v obsah její hnědý,
tu s klepnutím ji zavíraje vděčným.

Však péro vzletnější ať raděj líčí
teď bohatýrskou hlavu v divné čapce,
s níž visí zdoba kosmatého střapce,
ten bílý knír, jenž bojovně se tyčí
na svraskle tváři, k obočí až vzhůru,
jež k očí bleskům sivou sklání chmůru,
tu starou dýmku, jejíž valný dým
skráň lysou halí věncem oblačným,
tu nohu dřevěnou a berli k tomu,
tu celou postať, sešlou v bitev hromu!

Pan pojezdný svůj rozložitý břich
v ten spolek nižších blahosklonně mísí.
Od brady laloch růžový mu visí,
nos rudý trůní v lících plamenných.
Jak hrbolatý vrch, když oko dne
zhasíná za ním, nádherně se nítí,
že rubínem se sterý balvan třpytí
na sklonech jeho v záři purpurné.
a fialový stín jej obetkává —:
tak na pohled je nosu jeho sláva.
I zdá se, ve rtů plných úsměvu
že tisíc vilných diblíků se míhá,
že satyr s dechem utajeným číhá
v bělavé řasy každém záchvěvu.
Hle! právě lehounkou s ním končí půtku
vládkyně krčmy, ctihodná to vdova,
leč satyr se smíchem zlou přijal důtku
a než se nadá, obejme ji znova.

A mlynář u něho, muž v plné síle,
náleží hochů oněch do rodu,
s mohutným vousem, pyšnou hřívou v týle,
jichž ruka za osvětu, svobodu,
a jiné krásky, nedosti tam známé,
nám po venkově břitký oštěp láme.

Jak do prstenu kámen lahodný,
tak na konec ve kruh ten ctihodný
myslivce mladého má píseň šine.
Jak ladně k tělu svižnému se vine
ta štíhlá puška, malebný ten šat,
v němž lesa barvy rozkošně se snoubí —
šeď jeho kmenů, zeleň jeho loubí!
Za šňůrou zelenou, jíž klobouk spjat,
s níž zlatý žalud padá do kadeří,
jak hrdě pestré vypíná se peří!
U nohou jeho v písek žhavý sklání
okraje svislých pysků Flóra snivá
a za ním volně koroptev se kývá
na hnědé brašny zdobném vyšívání.
Ta svislá střecha klobouku ať mýlí
zrak nezkušený! Vímť já dobře, vím,
po jaké kořisti syn lesa střílí
z té stinné skrýše okem plamenným.
Však důstojna je věru všimnutí
ta dcerka paní hospodské — ba právě!
Teď šátek hedbávný na rusé hlavě
jí odpoutalo vánku zadutí,
že jako pláštík purpurový báje
se volně vzduchem rozstýlá a vlaje
nad jasným vlasem, šíjí labutí
a mladá Hebe nevěrný cíp loví,
jej vrací v ňader sladké vězení
a v rozpacích se směje; červánkový
dech studu líčko lehce ruměni.
Tak pintu staví před houslistu stranou,
na víčku oblém pestře malovanou.
Však divno mi, že pohled její slunný
šumaři chmury na čele jen zmnožil.
On mlčky housle na lavici složil
a kostnatými prsty přejel struny,
že zasténaly, jako divým bolem.
Po stole chvíli rázný prstů tep
ruch duše věstil — plaše pohled kolem
a do vyzáblých rukou sklání leb.

Toť výčet povinný mých prostých reků.
Nuž větvemi teď, lípo, zakývej

a družný jejich hovor, chudých vděků,
svým tichým, sladkým dechem provívej.

I.

Řeč první soused, hladě vlasy šedé,
s kužele paměti své volně přede:

Když pohlížím v tu letní krásu kol,
na zlaté snopy, v polích narovnané,
jež bohdá zítra svezem' do stodol,
minulý příběh na mysli mně tane.
Z vás nikomu as není zcela novým;
než v lidských řečech vše se divněj' tváří,
než lesní stromy při měsíční záři:
jak věc se sběhla, teď vám věrně povím.

Pět roků tomu. Právě jako dnes
kraj celý smál se v žatvy zlatém šatě.
Jak našinci se dává srdce v ples,
když těká okem po tom šumném zlatě,
když před ním zevšad usmívá se, klaní
plnými klasy boží požehnání!
Vím, že v tom světě božím širokém
bez počtu vábných rozkoší se skrývá,
o nichž nám prosťákům se jedva snívá,
že Adamovo celé nesem' hoře,
an pot nám řine s čela potokem
v tu černou brázdu, jež nás živí spoře:
však, milí páni, když z té tvrdé země
nám zlatým zrním vzejde každé sémě,
a každá krůpěj prolitého potu
se třpytí rosou na bohatém klase, —
tu zapomínám všechnu na lopotu
a jako král ty drobné stébel voje
obhlížím s pýchou. Rád pak vlažím zase
svým potem horkým rodnou tuto půdu,
z níž děd i praděd živili se v trudu,
v níž s jejich popelem i můj se smíchá!
Nad palác je mi světnička ta tichá,
ten milý kout, s obrazy svatých v kole,
s žehnaným chlebem na prostičkém stole,
kde z večera mne pilná žena vítá
a z očí dcer mi nové jaro svítá.
Ač jsou ty naše radosti snad chudé
jak mezi klasy onde na poli
chrp očka modrá, máku líce rudé,
přec duch můj, věru, za ně nevolí

ten panský los, byť rozkoší jen šuměl,
a cizí kraj, byť zlato rostit uměl!

(Již vězte však, že rek ten zpěvu mého
rád předivo své řeči rozvláčí
a kolem cívky rozumu je svého
rád navinuje, volně zatáčí,
že lecos v šedivé si mate hlavě, —
nuž, prosím, páni, suďte shovívavě!)

Nuž — ano — tedy — právě jako dnes
úrodou zlatou kraj se pyšnil celý.
Za hájem dovázal jsem před nedělí
a chasu posed' obžinkový běs.
Co při tom činit? Těš se nebo zlob,
povříslem svážou tě po dávném právě.
Již poslední si ověnčili snop
koukolem, chrpou, mákem v plné slávě
a v jeho stínu, namanuv se v čas,
toulavý šumař k houslím bradu kloní —
již jako větrem kol se párky honí.
Kam hledíš krajem, všude zlatý klas
vláčejí zuby hrabic — srpů blýskot —
vrzání vozů, hudba, tanec, výskot!

V tom skvostný povoz silnicí se blíží
a staví teď. Na pole mého mez
pán jakýs nohu se stupátka níží
a hledí vážně na mé chasy ples.
Šat jeho nápadný má střih i tvar,
a v houšti kadeří a vousů tmavých
předčasným bělem hustě prokvětavých
tvář zatmělá, již rozryl času spár,
dalekých končin prudší vězí žár.
Víc k podivu mne její výraz nutí
a cizincovo konání. Jak duch
tam zakletý dlel bez pohnutí
a hleděl mlčky v obžinkový ruch,
dřív jakby upjatě v něm hledal, bádal,
pak jakby myšlenek síť nad ním spřádal,
pak jakby ssál ten obraz v duši chtivě,
a posléz vážně, smutně, zádumčivě.

Zvědavě kráčím k podivnému hosti.
On vznesl ke mně zraky zadumané.
„To pole Bártovo?“ děl. — „„Moje, pane,
já s Bártovou je koupil usedlostí.““

Tvář svěsil s dumou ve sklopeném zraku.
Snad — myslím si — pán s mapou, zákonem,
z té družiny, co železnému draku
s křídloma páry, vozů ohonem,
přes hory, doly krajem cestu razí
a pánům formanům jen živnost kazí.

„A pravda-li, že pochovali Bártu?“

„„Tři léta již ho černá země kryje.““

„A Bártová?“ — zrak jeho lpí mi na rtu —.

„„Ta u mne, pane, na výminku žije.““

Zrak jeho zasvit', rozjasnil se skorem.
Že pěšky půjde — znám-li stezku borem?
Svůj průvod pánu nabídl jsem pak
a záhy větví zastínil nás mrak.

Po chvilce stanul. Naslouchá — tak zdá se.
Zrak jeho sklopen, skráně plny dum.
Sluch bystřím též. Však slyším pouze šum,
šept vrcholků, v nichž vánek kolébá se,
bzučení v mechu, listí veselé —
a ticho jinak jako v kostele.
Než on tu stojí, v mech se mlčky dívá,
jak naslouchal by hlasům s vysoka,
neb hudbě jakés divné — hlavou kývá,
dlaň k srdci vine, vzdychá z hluboka.

Ba, hádankou čím dále byl mi víc.
Hle, zbytečným jsem vůdcem v šeru háje,
co stezek tam a skrýší — všechny zná je.
Zná jeho tajemství všech rub a líc:
ví o balvanu, pod jasany skrytém,
ví o staletém dubu rozložitém,
ví o místě, jež krásné chová ryzce,
ví o potůčku, jenž se tají v blízce,
zná samovrahův smutný pustý hrob,
kde větev jedle pošmourná se sklání
a jako krev se kopec jahod chrání,
pomíjen lidmi, ptáčků jenom zob . . .
Zná lidi ve vsi živé, dávno tlící,
jak byl by rodákem. A přece jen
češtinu bídnou mluví, divně znící,
vždy brkotá, z paměti slovce loví —
hůř' nežli okresní náš hejtman nový.
K mým otázkám vždy mlčí zamyšlen.

Tu na mysl mi přišel Bártův syn.
Dán do škol, z prvu po vědách se honil,
však později duši k ničemnostem sklonil,
čím dále horších dopouštěl se vin
a hlouběj' klesal do hříchů a dluhů —
že s hněvem Bárta povolal jej k pluhu.
Leč Václav s hrůzou, pohrdáním hleděl
na život ve vsi hluchý, lopotný
a poslušenství otci vypověděl.
I vzlét', kam chtíč ho vábil nezkrotný —
v široký svět, kde tolik štěstí květů
mu kynulo, by uchvátil je v letu.

Po čase z Ameriky matce psal —
list putoval vám tehdáž z ruky v ruku —
jak lehce s Evropou se rozžehnal,
o plavbě na korábě, mořském hluku,
o žití za mořem, že líp tam rýti
hrud zlatých lán, než doma orat, síti,
o mravu tamějším a zákonu,
o stromech, vyšších téměř našich věží,
jež lidí deset opnout může stěží,
o hruškách zvící našich melonů,
o Číňanu, jenž pere mu a vaří —
nu, zkrátka: čtení jako v kalendáři.
Aj, vida! Není zle v tom světě novém!
jsme říkali. Jen Bárta mlčel zcela —
onť syna nikdy nedotkl se slovem.
Po letech Bártová sousedkám řadou
list nový k nahlédnutí přinášela,
že Václav bohat jest a žínku pojal mladou,
i podobiznou snachy pyšnila se.
Však byla divné krásy! Pod závojem,
jenž v lehkých záhybech po temném vlase
pol průzračný, jak mlha sněhobílá,
jí kanul v čelo, líc tak vábně milá
a velké oko s takým žáru znojem
nám kynuly, že každý divák něm
v ten obraz hleděl s čirým obdivem.

Dva listy jestě došly staré matky
i peníze v nich — více ani řádky.
Nadarmo psala, ždala za odvět,
sám starý Bárta stránku připsal plnou —
list každý nerozbalen letěl zpět —
syn zmizel, zanik', jakby spláchnut vlnou.

Ach, bože! — přemýšlel jsem — zdaž to nyní
s pokleslou šíjí, v prvním vlasů jíní

po letech dvaceti svou vrací dráhu
syn pobloudilý k otcovskému práhu?!

V tom rozhrnul pán větví clonu stinnou,
jež s obou stran se spjala nad pěšinou,
a stanul, podepřev se o kmen šedý.
Dol tento rodný s tichou dědinou
objaly z nenadání naše hledy.
I byl v tu chvíli krásou jedinou —
mně nikdy v také nezjevil se vnadě!
Plamenný kotouč slunce na západě
ohnivé šípy svoje po něm metal,
že znímaly se v plápol stromů čela
a mech na nízkých střechách zlatem zkvétal.
Zámečku okna plamenem se skvěla
a kolem báně kostela roj ptáčků
v kruh míhal se jak věnec ohniváčků.
Pod mlýnem rybník v rákosí se blýská
a nad ním každý lístek topolů
se v třepetavém kmitá plápolu.
V dým večera se tichá halí víska
a z polí položžatých, z luk a borů
vše k sobě vábí. Plným za vozem
při hlučných písních, šumném rozhovoru
dav ženců chvátá stinným úvozem;
kytice klasů dítek zástup vláčí
tam po mezi; za stádem pastýř kráčí
v kosmaté houně těžkém příkrovu —
vše navrací se, spěchá k domovu.

Na věži kostelní v tom zazněl zvon.
A rázem ve vsi, na polích se tají
zvuk srpů, výskot, šumný ruch i shon.
Již proudy slavnými se rozlévají
po snivých stráních, zmlklém údolu
posvátné zvuky v mocném hlaholu.

Tu náhle cizinec, obnaživ hlavu,
rozpřáhl ruce, na kolena kles',
a zaryl divě prsty v lesní trávu
a vtiskl obličej u vonný vřes.

I mněl jsem, že se pomátly mu smysly,
jak počínal si: líbal zemi, štkal,
a volat chtěl, však hlahol nesouvislý
se z prsou jeho pouze dobýval.

Když posléz obličej od země zdvih',
tu hrály perly v lících zbrázděných,

a tam, kde tváře své byl tiskl na ni,
též tráva leskla se jak rosou ranní.

I pravil ke mně pak:
„Jsem Bártův syn!
Kdys opustil jsem této vísky klín,
a za přeludem štěstí jsem se honil.
Čas mnohý v klamných paprscích jsem slonil
skráň bujnou, hrdou — pak ji objal stín.
Překrásné oko, jež mi lásku lhalo,
jak dýka skvoucí hruď mi probodalo,
ochladli druzi, minul štěstí klam
a v mrazu cizoty jsem zůstal sám.

Tu poznal jsem, že chudá rodná ves,
otcovská střecha vetchá, šindelová,
jasnější blaho, sladší kryje ples
než celý svět ho v loktech šírých chová.

Tu poznal jsem, podušky zlatý lem
a hedbáví že žalost neodnímá;
jen na tom drahém srdci mateřském
i neštěstí a vina sladce dřímá.“

Tak vzdychal, volal; já pak neodhalil
v té chvíli trpké neštěstí mu všecko,
že matčin zrak i duch se stářím zkalil,
že nespatří a nepozná své děcko.

Jdem' ke vsi. O, jak zdravil šedou střechu
v úponkách révy, v zelenavém mechu,
ty steré známé milé předměty,
jež dvorcem, chatou byly rozsety!

A hle! tam na lavičce podle stěny,
berličkou ruce majíc podepřeny
uprostřed slunečnic a slezu květů
stařenka sedí, odumřelá světu.
A je tak malá, schoulená a sivá —
víc páry stín, než lidská bytost živá.
Den hasnoucí jí zlatí tváře vrásky
a zraků na vždy uzamčená víčka —
tak sedává tu z lidí cizích lásky
bez duše příbuzné, bez přítelíčka.

Však nyní před ní klesá drahý syn,
skráň chorou ukládá na její klín,
na její roucho lkavé tiskne rety
a rosí okem bledé jeho květy.

Tu třesavé hle! ruce vine ona
kol kadeří, jež první sníh mu schvátil,
i protrhla se šerá ducha clona:
„Můj Václav!“ šepce, „Václav můj se vrátil.“

Což vypravovat dále? Krátce choval
ji v loktech syn, co klénot opatroval,
pak pohrobil ji v lůno rodné půdy
a sám k ní zemdlené pak složil údy.

Hrob jediný, jak víte, oba jímá
a lehka dojista mu černá zem:
vždyť na tom drahém srdci mateřském
i neštěstí a vina sladce dřímá!

(Pokračování.)

ROZHLEDY
v literatuře, umění a vědě.

Dr. František Novotný.

Dne 3. července rozšířila se po Praze zvěst, že v nedaleké Chuchli dokončil život svůj, posvěcený vědě a národu, dr. František Novotný. Nevíme, byla-li větší bolest nad ztrátou jeho, neb ustrnutí nad smutným osudem znamenitého muže, kterýž s takovou vřelostí lnul k české půdě, že se nemohl od ní odloučiti, ač by snad jinde byl došel zaslouženého uznání a štěstí. František Novotný jest rodák z chudobného táborského kraje, kdež v Kamenici nad Lípou 22. března 1839 spatřil světlo světa. K radě strýce svého, básníka Františka Jaroslava Vacka Kamenického, faráře tamního, poslán byl r. 1851 na gymnasium do Jindřichova Hradce. Chudí rodiče jeho — bylť otec jeho truhlář — nemohli ho však než skrovně podporovati, a tak již jeho život co gymnasiálního žáka v Jindřichově Hradci byl pln bídy, protivenství a nesnází. Při tom nevyhledával Novotný společnosti a žil více pro sebe, což mělo za následek, že s těží mohl nalézti zaměstnání co domácí učitel. Žil jen svým studiím, hlavně naukám přírodním a mathematice.

R. 1858 odbyv maturitní zkoušku s vyznamenáním, měl se konečně rozhodnout o dráze svého života. Přání rodičů, jeho chudoba i touha, aby podporovati mohl své rodiče, nabádaly ho ku stavu duchovnímu, avšak na radu svého strýce, jenž pozoroval u něho neskonalou touhu ku vědám přírodním, rozhodl se konečně pro studium lékařství. Na podzim r. 1858 byl immatrikulován co řádný posluchač mediciny na pražské universitě, kde záhy již obrátil na sebe pozornost proslulého prof. dr. Jana Ev. Purkyně, jenž pro vědeckou jeho horlivost velmi si ho oblíbil. Nové nesnáze nastaly Novotnému, když po pětiletém studiu mediciny měl promovován býti za doktora lékařství. Konečně i tu odpomohl jeho strýc a prof. dr. Purkyně.

Novotný nechtěl se odhodlat k lékařství praktickému, nýbrž věnoval se vědě, obrav si jako Purkyně obor fysiologie. K odporučení Purkyňově stal se assistentem při jeho fysiologických přednáškách s roční subvencí 420 zl. Místo assistenta prodlužováno mu až do r. 1870, až do smrti Purkyňovy. R. 1870 habilitoval se Novotný co privatní docent na universitě a měl 1. července t. r. habilitační přednášku „o subjektivních zjevech obličeje“, kteráž zřejmé podávala svědectví o vědecké jeho výši; za měsíc potom byl též potvrzen za bezplatného docenta fysiologie. Té doby, co povoláváni byli na pražskou universitu cizozemští lékaři z všelikých universit německých s tučnými platy tisíců zl., nemohl Novotný obdržeti ani skrovnou remuneraci za přednášky, kteréž po dvě léta měl na pražské universitě na místě churavějšího Purkyně. Teprve po dlouhém jednání obdržel — 220 zl.!

Místo Purkyňovo nebylo svěřeno jeho žáku a zástupci, ale cizozemci. Od smrti Purkyňovy pozbyl Novotný i roční subvence, kterouž

měl co assistent. Marně žádal r. 1875 o subvenci co soukromý docent, marně téhož roku u obce pražské za uprázdněné místo lékaře v chudobinci.

Novotný byl muž přesvědčení, pevné a přímé povahy, za jeho samotářského života vyvinuly se u něho snad i některé drsnosti: s takovými vlastnostmi, byť i stál na výši vědy, kariéra se ovšem nedělá! Bádal, pracoval, trpěl bídu, až smrt ho odvolala. Zemřel na raka žaludečního, jenž vyvinul se u něho následkem nedostatků a útrap. Děsné to pomyšlení!

Veškeré práce Novotného vynikají vědeckou důkladností a uvádíme z nich: „Purkyňův obraz routový souměrným tlakem oka vzniklý.“ „Pohyb srdce, jak jej ukazuje Purkyňův kinesiskop.“ „Morfologie ptáků a plazů“. „Mlži v Čechách žijící“. „Souvislost ven s arteriemi“. „Příspěvky ku theorii buňky“ a j. Bohužel, že zesnulý stálým zápasem s bídou a svízely všeho druhu zdržen byl od prací značnějších.

Zdaž splní se konečně ideál, jemuž život Novotného padl za oběť, zdaž stane se konečně skutkem — česká universita? *J. J. T.*

Dr. Jan Boh. Ceyp z Peclinovce.

Jedva se zavřel hrob nad drem. Frant. Novotným, a již želí opět české lékařství ztráty jiného pěstitele horlivého. Zemřelť dne 23. srpna t. r. raněn mrtvicí dr. Jan Boh. Ceyp z Peclinovce, proslulý zejmena v oboru psychiatrie. Ceyp narozen byl r. 1832 v Lipci v kraji chrudimském. Příjmí z Peclinovce dostalo se mu co potomku staré rodiny šlechtické. Ceyp studoval gymnasium v Německém Brodě. Co gymnasista jevil velké vlohy k básnictví; jeho ballady, vydané později pod jmenem „Zvuky večerní“, došly velké obliby a nejedna z nich přeložena byla od Alfreda Waldaua do němčiny.

Odbyv gymnasiální studia oddal se Ceyp studiu lékařství na pražské universitě. Povýšen byv r. 1861 na doktora lékařství, ztrávil až do r. 1866 co sekundární lékař na rozličných odděleních v pražské všeobecné nemocnici. Roku 1866 věnoval se hlavně psychiatrii, stav se druhým lékařem při ústavu pro choromyslné v Praze, kdež r. 1879 jmenován byl primárním lékařem. Jmeno Ceypovo bylo známo daleko za hranicemi naší vlasti. S dr. Frant. Novotným měl v povaze to společné, že tak jako on nepřijal žádného nabídnutí na výhodná místa do ciziny.

Mnoho prací Ceypových uloženo jest v „Časopise lékařů českých“, jehož byl spolupracovníkem od počátku jeho vycházení a potom i spoluredaktorem. Pojednání Ceypova v časopisu tom uveřejněná zakládají se většinou na vlastním pozorování a zkoumání. Zejmena vynikají jeho monografie o spále, o nemoci Basedovské, o zrnitém zánětu jater, o příjici a ovšem v první řadě jeho studia o chorobách duševních. Odpůrce měl Ceyp jen v oněch živlech, kteréž za velké platy povolávají se ne tak k vůli své vědě jako k vůli germanství na stolice university pražské.

V Ceypovi ztrácí věda neunavného pracovníka a český národ poctivého, starým ideálním vlastenectvím prodchnutého bojovníka.

J. J. T.

Odhalení pomníku Prokopu Chocholouškovi v Nadějkově.

Studentstvu z Táborska náleží zásluha a čest, že učinilo, co celý národ měl učinit a postaralo se o důstojný pomník nad hrobem Prokopa Chocholouška na hřbitově v Nadějkově, odměnivši se takto zároveň za onu lásku, kterouž zesnulý spisovatel a bojovník za právo národa českého vždy lnul k omladině české. V tichém jindy městysi Nadějkově rozproudil se v neděli 24. srpna čilý slavnostní ruch. Již v předvečer osvětlen Nadějkov ohni a na hřbitov, kde odpočívá Chocholoušek poblíž svého věrného přítele P. Čechoslava Ant. Fikara, ubíral se průvod pochodňový, jejž uspořádali studující a občanstvo nadějkovské. V neděli z rána oznámila střelba z hmoždířů, že den ten jest dnem slavnostním pro Nadějkov a hned také přes stálé pršky dostavovali se účastníci se všech stran, zejmena spolky, studující, městské deputace ap. z Jistebnice, Tábora, Sedlce a Votic. Slavnost započala v chrámu nadějkovském o $^1/_2$10 hod. dopolední, kdež měl P. Ployhar, bývalý druh Chocholouškův a nyní farář nadějkovský vřelou řeč o činnosti a významu Prokopa Chocholouška. Z chrámu odebral se průvod s banderiem rolnickým v čele, sestávající z družiček, deputací s věnci, zpěváckých spolků z Votic a Tábora, spolku paní a dívek „Zora“ z Tábora, zástupců okolních měst, duchovenstva, pražských hostí, hasičských spolků z Tábora, Jistebnice a Sedlce, živnostenských spolků z Tábora a Sedlce a nepřehledných řad lidu. Po vzletné řeči Josefa Baráka, jež učinila hluboký dojem na všechny přítomné, odhalen za nadšeného volání slávy památce Chocholouškově pomník a u něho složeny hojné věnce se stužkami slovanskými. Jmenem výboru zřizovacího, sestávajícího z akademiků táborského kraje, odevzdal p. Kubec pomník v ochranu obce nadějkovské, jejíž jmenem jej přijal p. dr. Moser, vzdav spolu díky za vlastenecké snahy výboru a horlivé pí. hraběnce Kokořově.

Pěkně vypadá pomník ten v hojné zeleni na idyllickém hřbitově nadějkovském. Pomník jest práce mladého, nadaného sochaře p. Procházky v Karlíně, jehož skizza byla z podaných návrhů od Umělecké besedy v Praze schválena a zřizujícímu výboru odporučena. Pracován jest z výtečného pískovce hořického; jest 8 stop vysoký a podoby jehlancové. Na piedestalu spočívá druhý podstavec, velká deska pískovcová a z této vystupuje jehlanec, jehož basis jest pravouhelný obdélník. Jehlanec jest uměle zakončen a má pěkně pracované ozdoby; na jedné jeho straně jest medailonová podobizna Chocholouškova z bronzu a na straně druhé nápisy: „Nar. 18. února 1819“ — „zemř. 5. července 1864.“

Skutkem tím poprve došlo výrazu uznání zásluh Chocholouškových se strany českého národa. Za jeho života nekvětly mu růže, nýbrž kráčeti mu bylo cestou trnitou; netěžil ani zisk ani slávu, ovšem také ani jednoho ani druhého nehledal. Narozen v Sedlci, kdež ozdobeny byly v den slavnosti nadějkovské jak jeho rodný domek, tak jiné domy, kde obýval, poslán byl Chocholoušek na studie do Prahy; ukončiv r. 1837 gymnasialní studia, nastoupil co osmnáctiletý hoch cestu přes Tyroly do Italie, kdež zejmena v Padově pobyl dvě léta. Před návratem do vlasti cestoval ještě po Dalmácii a Černé Hoře. Cestování to zane-

chalo v něm trvalé dojmy, ba rozhodlo as o celém jeho životě. Po návratu do Prahy studoval chirurgii, záhy však oddal se úplně spisovatelství. První jeho pokus literární byla povídka „Vanda“ ve Vlastimilu uveřejněná, kdež podal později i obrázky ze svých cest. Po té následovala řada povídek a románů, jež většinou otištěny byly v časopisech a dílem i o sobě vyšly. R. 1842 vyšel velký jeho román o tří svazcích: „Templáři v Čechách“, který však Chocholoušek pokládá za svůj nejslabší a o němž přátelům svým častěji se zmiňoval, že by byl nejraději, kdyby jej celý mohl skoupit a zničit. V „Květech“ uveřejnil pak v letech následujících: „Dagoreska“, „Černohorci“, „Travič“, „Dcera Otakarova“, „Palceřík“, „Pan Šimon z Vrchotic“, „Hajduci“, „Drak Notjajský“ a „Ilia“, vesměs povídky historické, mimo to humoresky „Kdy se může s paní mluviti“ a „Překvapení“. Povídky ty vyšly též ve zvláštním vydání u Jaroslava Pospíšila, pro něhož Chocholoušek do r. 1848 výhradně psal. Tu též vyšly „Jiřina“, historická povídka a sešitkové humoristické listy „Kocourkov“. V týdenníku „Poutník“ vyšly Chocholouškovy historické povídky „Křižáci“ a „Agapia“.

Velká změna nastala v životě Chocholouškově r. 1848, belletrie ustoupila tu politice a Prokop Chocholoušek stal se horlivým spolupracovníkem „Večerního Listu“ Knedlhansem Liblínským vydávaného. Po událostech svatodušních byl šest neděl vězněn na hradě pražském a byv propuštěn vstoupil v redakci tehdejší „Constit. allgem. Zeitung aus Böhmen“, jíž ihned dal směr slovanský. Když Knedlhans Liblínský odveden byl k vojsku, převzal redakci „Večerního Listu“ a vedl ji až do r. 1851, kdy časopis ten od vlády byl potlačen a Chocholoušek uvězněn.

Propuštěn po tříměsíční vazbě oddal se opět belletrii a od r. 1852 vyšly od něho „Harambaša“ a „Zahynutí Suly“ ve vídenské „Vesně“, „Kosovo pole“, „Krvina“, „Pancéř“ a „Poslední král bosenský“ v Mikovcově „Lumíru“ v Praze, „Soběslav“, „Námluvy Oldřichovy“ a „Dvůr krále Václava“ v brněnské „Koledě“, „Přivítan, kmet staropražský“, „Dvě královny“, „Cola di Rienzi“, „Hrad v Praze“, „Dimitri“ a „Žena černohorská“ v „Rodinné kronice“ v Praze.

Roku 1854 odebral se Chocholoušek ku svému bratru na statek u Řešova v Haliči. Když o rok později žádal za průvodní list, bylo mu oznámeno, že jest tam internován. R. 1859, když žádal za dovolení k přesídlení do Prahy, dán mu rozkaz, aby do 14 dnů dostavil se do svého rodiště Sedlce, kdež zůstal pod policejní dohlídkou. Zde uzavřel smlouvu s I. L. Kobrem o vydání veškerých spisů a zejmena o sbírku „Jih“. Za nuceného pobytu v Sedlci přijali Chocholouška s otevřenou náručí přátelé českého hnutí, zejmena faráři v Nadějkově, zesnulý již P. Čechoslav A. Fikar, P. Finger v Jistebnici, kdež tehda byl nynější farář nadějkovský P. Ployhar na kaplance, P. Nejedlý v Petrovicích, P. Bouček v Chýžce a j. Ti zůstali mu věrnými přáteli, i když po vydání říjnového patentu měl se navrátit do Prahy. Když r. 1864 churavěl, navštívil, pozván byv od něho, P. Fikara v Nadějkově, v jehož rukou 5. července 1864 vypustil duši. Chocholoušek byl muž povahy veselé, miloval vtip a zábavu. V krajině sedlecké vypráví se dosud mnoho o jeho žertech a šprýmech. Co spisovatel byl jeden z nejplodnějších a jeho spisy rozšířily se v lidu a došly téže obliby co Tylovy. O jich oblibě svědčí již s dostatek hojná jich vydání. *J. J. T.*

Literatura polská.

Uplynulé právě pololetí letošní literární kampaně nelze sice nijak nazvati suchopárným, ne však také valně štědrým a rozmanitým, přihlížíme-li hlavně ku plodům literatury krásné. Pohřešujeme zde mnohé, co nás jindy překvapovalo a unášelo i zdá se nám časem, jakoby se byl roh hojnosti, jenž dosud tajíval ve svém lůně vždy celou spoustu zajímavých zjevů, tentokráte na okamžik vyčerpal, vyřinulot se z něho jen několik osamělých květů.

Jmenovitě básnická část vykazuje velmi málo nového, obmezujíc se skorem výhradně na reprodukci děl starších či zdařilý nějaký překlad. Z prací prvšího druhu zajímá nás nejvíce sebrání pohrobních spisů známého druhdy varšavského básníka Wężyka, jenž kvetl za doby přechodu — v prvním to úsvitě znovuzrození a omlazení básnické literatury polské. Frant. Wężyk získal sobě svého času velmi chvalného jmena četnými truchlohrami z dějin domácích; mnohé z nich na př. Boleslav Śmiały, Gliński, Barbara Radziwillówna přijaty byly s nevídaným dotud nadšením. Pohrobní sbírka jeho („Poezje z pośmiertnych rękopismów“ a „Tlómaczenia klassyków“) obsahuje vedle pozoruhodných prací původních i nedostižený dosud překlad Virgilovy „Aeneidy“ a Sofoklova „Edipa“. K sebrání tomuto druží se nově obstarané vydání slavně známé humoristicko-satirické básně Ign. Krasického „Myszeis“ — žel že jen in usum delfini, pro mládež. Opatřeno je deseti dřevoryty. Z nových původních prací básnických uvádíme úryvek nadšené básně historické „Ostrołęcki bój“ Wiktora E. G.; dále sbírku básní Adama Underowicze, obsahující písně, mazurky, romance a jiné drobnější statě básnické, jediný to plod na osamělých již haluzích literatury emigrantské.

Jistou pozornost, ovšem že více ve smyslu negativním, vzbudila báseň „Siedziba wodza legionów r. 1812“, jejíž původce zahalil se v neprostupný pseudonym. „Autor neodslonil přilby,“ — tak dí listy polské s úsměchem, „a věru dobře učinil, neboť takého kuriosa nedopustily by jen tak zhola ani střední věky minnesaengrů.“ Překlad básnický zastoupen je Byronovým Donem Juanem, jehož II., III. a IV. zpěv obratně stlumočil Viktor z Bavorova; mimo to drobnými básněmi Goetheho prací Hugona Zathy. Zdálo by se poněkud, že literatura polská právě v nejdůležitějším tomto svém odvětví churaví, nelze však zapomenouti, že činnost současných básníků polských rozlévá se mohutným proudem po nesčetných listech beletristických, kde hledati jediné měřítko ku posouzení skutečné produkce.

Mnohem bohatší je krásná prósa; mámeť před sebou celou řadu prací jak z péra spisovatelů již ode dávna činných a na mnoze slavných, tak i od četných adeptů domáhajících se teprvé jména a uznání.

Rej otevírá jako vždy starý mistr a šťastný jubilat J. J. Kraszewski, jehož spisy zaujímají i na seznamu letošním valnou většinu. Pomíjejíce známou již charakteristiku nedostižného „powiesciopisarza“ uvádíme zde jen čtyři nedávno vyšlá jeho díla: „Pan na czterech chłopach“, povídka šlechtická z XVIII. století; „Syn marnotrawny“, vypravování z téhož století; „Skrypt Fleminga“, román historický z časů Stanislava

Augusta II. a „Stach z Konar“, povídka z doby Kazimíra Spravedlivého. S velikým úspěchem potkal se román Michała Bałuckého „Za winy niepopełnione“; založený na bedlivém pozorování zajímavého společenského života polského a ovanutý naskrze duchem moderní západní romantiky, která zapouští v Polště více než kde jinde, v přítomné době hluboce své kořeny, jak tomu nasvědčují četné překlady všech téměř děl cizojazyčných, nesoucích na sobě zajímavý tento ráz. Román Bałuckého soustřeďuje v sobě veškeré skvělé vlastnosti idealních svých vzorů; vyniká bohatostí děje, spletitou intrikou, jiskřivou silou myšlenek a reflexí, a v jednotlivostech svých přímo genialním provedením. „Není tu ani jediné postavy, byťsi sebe podřízenější, která by neměla jistých individuelních vlastností, každá vypovídá své slovo, opodstatňuje příčinu svého bytí neb významu a vše uvedeno v ruch tvoří téměř druh dramatu, kde podává spisovatel svědectví o dobrém svém pozorovacím talentu a veliké síle důvtipu a satiry“ — tak charakterisuje Bałuckého, jenž jest ostatně i nám velmi chvalně znám jakožto vynikající básník dramatický, přísný jinak kritik Kazimír Kaszewski.

Nemenšího uznání dostalo se taktéž četným novellistickým pracím T. T. Ježa, jmenovitě románu jeho Koleje życia, povídkám Ješke-Chvińského (Stara zwratka, Syn burmistrza) Kaczkowského (Graf Rak), St. Grudzińského: (Łokciem i miarką) Pauliny Wilkońské (Dwa śluby, Prízność ukarana) a v. j.

Jméno toto přivádí nám na paměť známého humoristu polského Augusta Wilkońského, v jehož šlepějích kráčí nejnověji Albert Wilczyński, duchaplný spisovatel rozmarných obrázků z přítomného života společenského, nadepsaných Kłopoty starego komendanta. Druhé vydání znamenitého tohoto díla opustilo nedávno činnou knihtiskárnu Gubrynowicze a Schmidta ve Lvově, která vydala mimo to i humoristické dílko téhož autora „Słomianny wdowiec.“ Zdá se, že Wilczyński, jenž po dlouhou již dobu trval v hlubokém mlčení, probouzí se k nové svěží literární práci; šťastným počátkem omlazené této činnosti jest mimo právě uvedené humoresky i povídka Sędzia v Spodnicy.

Z ostatních belletristických prací uvádíme ještě pověst Masłowského. „Dido, poslední kníže Swanecje“, Bronikovského povídky historické: Kazimír Velký, Esterka, Monia a jako zvláštnost i náčrtek anonymní spisovatelky, nadepsaný Ze salonů židovských — od Židovky. Z kruhů židovských čerpána také zajímavá pověst Meir Ezofowicz, Elizy Orzeszko, jež jest tím zajímavější, že ozdobena je lepými kresbami věhlasného illustrátora polských děl Andriolliho, kterýž nedávno také Kraszewského Starou báseň vzácnými obrázky opatřil. Z četných překladů vynikajících zjevů belletrie cizojazyčné zajímá nás nejvíce výtečný překlad našeho „Vesnického románu“ (Wiejski Romans), z péra Bronislava Grabowského. V dramatu polském jeví se od několika již roků ruch tak nevídaný a pokroky tak znamenité, že zdá se, jako by nebyla již daleka doba, kdy literatura polská octne se tu na samém vrcholi; také letošní pololetí přineslo velikou hojnost děl dramatických značné hodnoty. Přicházejí nám vstříc jména ode dávna již accreditovaná: Bliźiński, Bałucki, Zalewski, Grabowski Br., Lubowski, Rapacki a mn. j. Prvší dva zastoupeni jsou tentokráte jen kratšími pracemi*),

kdežto Bron. Grabowski podává čtyřaktovou komedii, Sprymierzeńcy (spojenci) čili intelligence v městečku. Na práci té, která potkala se na varšavském jevišti se značným úspěchem, chválí se všeobecně vzácná satyrická idea, provedená na úzkém podkladě venkovského malosvěta, jehož nešvary doznávají zde nemilosrdného strestání; drobounké postavy dramatu vzaty jsou z bezprostředního života s překvapující a málem až fotografickou věrností, stupňovanou časem do té míry, že zdá se nám, jakobychom je byli na určitém místě sami shledali a s nimi úže se stýkali. Plastičnost ta dodává obratně zauzlenému ději zvláštní zajímavosti a sloučena mimo to se šlechetnou ideou, která celé dílo ovívá, řadí Grabowského k bystrým a duchaplným pozorovatelům života, i možno od něho ještě mnoho pěkného právem očekávati. O Zalewském byla již v těchto listech zároveň s ukázkou jedné z nejlepších jeho prací učiněna pochvalná zmínka; Lubowski Ed. vystoupil s veselohrou „Czarnokwit“ a Rapacki s historickým dramatem „Aremus“, k němuž podala jako již několikráte poetický substrát veliká literární postava Fabiana Klonowicze. Z různých dramatických děl ostatních jmenujeme Staszczykovu „Noc świętojańską“ provozovanou se značným úspěchem na jevišti krakovském. „Staszczyk založil své dílo na podáních a pověstech lidu, vybral ztad vše, co má nejvíce poetické vůně, co nejlépe mluví k srdci a vyhovuje zároveň esthetickému vkusu. „Noc swiętojańska“ jest plna půvabu, spisovatel její jeví se býti dobrým kresličem skutečného života a dovede uchvátiti pravdu právě v nejpalčivějším účinku“ — toť úsudek, jenž pro počátek může více než lichotit. — Známý humorista Jordan debutuje tentokráte na poli dramatickém komedií „Przy koleji“, velmi uhlazenou to salonní veselohrou, dýšící naskrze vůní domácího krbu; a novellista Ordon zlomkovitou prací „Na strażnicy“. K doplnění dramatické literatury uvádíme ještě velmi důležité dílo pilného bibliografa a literárního historika polského K. Estreichera „Teatra v Polsce przez Estreichera“, kde v abecedním pořádku vyjmenováno každé místo a místečko, v němž odbývány kdy hry divadelní. Druhý, právě vydaný díl věnován je výhradně jevišti krakovskému a znamenití umělci, kteří na prknech zdejších působili, docházejí v díle Estreicherově znaleckého ocenění, jmenovitě Królikowski, Rychter a známí bratři Chomińští. Zvláštní postavení mezi belletristickými a vážnými pracemi literárními zaujímá polovědecký spisek Stanisława Wegnera „Złote myśli z dziel Josefa J. Kraszewského“, jubilejní to dílko, věnované Nestoru literatury polské, obsahující obšírný kritický rozbor duševní činnosti J. J. Kraszewského z péra Stefana Buszczyńského a pak roztřídění veškerých vynikajících děl slavného romanciera dle ethických stránek, jaké v jednotlivých z nich převládají. Nelze ovšem zapříti, že lyrismus, jakýž vyvolala velkolepá oslava slavného zástupce literárních snah polských celého málem tohoto století, i v díle tom zanechal hluboké stopy; nicméně zasluhuje pilná práce tato bedlivého povšimnutí, pro hojnost kulturně historického materialu, jenž jest v ní uložen.

O. Mokrý.

---

*) Bliźinski: Mąż od biedy, komedya w 1 akcie. Bałucki: Teatr amatorski, kratochvila w 2 aktach.

Kazimír Vladislav Wójcicki.

V posledních letech utrpělo písemnictví polské nenahraditelné ztráty; v krátkém čase množství v literatuře zasloužilých mužů odebralo se na věčnost a k jich mohylám, dosud svěžím, druží se nová — zemřelť dne 4. srpna t. r. neunavný pracovník na národu roli dědičné, — Kazimír Vladislav Wójcicki.

Narozen r. 1807 ve Varšavě z otce Jana, jenž byl tělesním lékařem Stanislava Augusta, nabyl prvního vzdělání u piaristů v rodném městě. Po ukončení škol těch navštěvoval přípravnou školu pro polytechniku, poslouchaje zároveň přednášky o právu a o literatuře na universitě Varšavské. Již v mladém věku zamiloval si bádání v literatuře a historii národní a zejména lid jej zajímal tak, že o prázdninách v různých krajinách Polsky cestoval, zanášejc se sbíráním jmenovitě „přísloví polských.“

Již roku 1828 byl Wójcicki spolupracovníkem „Dziennika Warszawskiego“, od r. 1825 Podczaszyńským, Mochnackým a Ordyńcem, vydávaného. V letech 1829—32 cestoval po krajinách slovanských. Ovocem cest těchto byla práce o písních — guslích a obřadech lidu polského, které použil Lukáš Gołębiowski ve svém díle p. t. „Lud polski, jego zwyczaje i zabobony“ ve Varšavě 1830 vyšlém. Od r. 1845 dlel Wójcicki stále ve Varšavě, kde stal se hlavním archivářem a bibliotekářem senátu a v krátce potom ředitelem vládní tiskárny při komisi spravedlnosti. Zbaven úřadů těch, zvolen byl r. 1861 za předsedu komitétu majitelů listů zástavních při hlavním ředitelství úvěrní společnosti. Vedle toho horlivě zabýval se studiemi literárními a dobyl si zvláště v oboru historie obyčejů a zvyků národa polského velkých záslub. Vedle Maciejowského náleží v oboru tom jemu první místo. První obšírnější prací Wójcického jsou ve 3 dílech r. 1830 nákladem Huguesa a Hermana ve Varšavě vyšlé „Przysłowia Narodowe“, sebrané s příkladnou horlivostí již za dob studijních. Za motto k dílu tomu užil autor, čítající tehdy teprvé 23 let, památných slov Maximiliana Fredry:

„Cudze rzeczy wiedzieć ciekawość jest a swoje potrzeba.“ Wójcicki velmi dobře pochopil význam slov těch a proto též péro své posvětil jen věcem národním. Možno říci, že přísloví ta do dnešního dne nevyčerpatelnou jsou studnicí obyčejů a velikého množství podání národních. Jak horlivě se Wójcicki zanášel sbíráním přísloví, toho důkazem jest, že od vydání tohoto prvého svého díla stále na tom poli po celý život pracoval, zanechav velmi obšírný a taktéž zajímavý rukopis historie přísloví polských. Mimo to jal se Wójcicki, dbalý o rozvoj literatury a osvěty, vydávati časopisy a zejména: „Album Warszawskie 1845“. — „Album literackie“, vydané 1848 a 1849 roku ve dvou dílech, obsahuje výborné rozpravy tehdejších učenců Bandtkého, Kolberga, Maciejowského, Balinského, Przeździeckého a m. j. — z počátku byl Wójcicki jedním z hlavních přispěvatelů výtečné „Bibliotéki Warszawskiej“. Později stal se redaktorem téhož měsíčníku a byl jím až do své smrti. Náležel též k nejčinnějším spolupracovníkům illustrovaného časopisu „Kłosy“ — — Velmi záslužný podnik Wójcického jest vydání

nyní již vzácné „Bibliotéki starożytnych pisarzy polskich." Obsahujeť dílo toto neocenitelný material k historii dávné Polsky, skládající se z veršů méně známých básníků polských, starých rukopisů důležitých, opisů historických, zpráv atd. atd., a sestavený v 6ti silných dílech. — Vedle toho vydal ve zvláštních vydáních důležité pozůstatky historické jako: „Piaseckiego Pamiętniki do panowania Zygmunta III., Władysława IV. i Jana Kazimierza," — dva díly. Varšava 1846. — „Statuta polskie Kazimierza u Wiślicy uložone." Varšava 1847. — „Jan Stefan Wydżga i jego pamiętnik", tamtéž 1852. „Latopisiec albo kronika Joachima Jerlicza", 3 díly, v Petrohradě 1853. — „Pamiętniki Jana Kilińskiego"; Varšava 1830. — „Archiwum domowe", obsahující mezi jiným i zajímavý popis dvoru Stanislava Augusta od Magiera. 1856. Ze samostatných prací Wójcického jmenovati musíme: „Starożytne przypowieści" z XV., XVI. a XVII. věku. Varšava 1836. Jest to práce veliké ceny. — „Zarysy domowe" 4 díly. Waršava 1842. Obsahují výbor samostatných monografií, článků historických, bibliografických a j., uveřejněných dříve v různých časopisech. Roku 1845 vydal „Historia literatury polskiej" ve 4 dílech. Znamenitá tato příruční kniha pro mládež dočkala se druhého značně rozmnoženého vydání r. 1859—61. — Také na poli romanopiseckém Wójcicki pracoval a jeden z prvních románů vyšel ve dvou dílech ve Lvově roku 1834 p. t. „Kurpie". Dále napsal „Domowa powieść", 2 díly, Mohylev 1853". — „Dwarek i palac", román v 3 dílech, ve Varšavě 1856. — Nejlepší jest „Amerykanin", román z doby Kościuszkovy. Hrdinou jest sám Kościuszko a poprvé zde uveřejněny jsou krásné listy velikého vojevůdce „z pod Racławic". Román vyšel v Sobótce a r. 1869 ve zvláštním otisku u Leitgebra v Poznani. Z biografických prací Wójcického jest nejlepší 3svazkové dílo „Cmętarz Powązkowski pod Warszawą" s rytinami, vyobrazujícími pomníky slavných mužů tam pochovaných. — Na tomto místě dlužno podotknouti, že zasloužilý vydavatel S. Orgelbrand, počínaje vydávati svou ohromnou „Encyklopedii powszechnou", svěřil Wójcickému řízení nejrozsáhlejší této publikace polské a pod jeho předsednictvím odbyla redakce, skládající se z prof. Pankiewicza, Lewestama, Rogalského, Sobieszczańského a Biernackého víc než 500 schůzí. — Všechny články, jednající o obyčejích a zvycích národa polského a umístěné v 28. velkých dílech, pocházejí z péra Wójcického. Zmínivše se výše o historických pracích výtečného toho muže, opomenuli jsme jednu, které se zde pro zvláštní její cenu dotknouti musíme. Jest to „Historya teatru v Polsce" vydaná ve dvou svazcích ve Varšavě 1841. Dílo toto obsahuje zajímavé statě o hrách, provedených na divadlech králů polských od dob nejdávnějších až do roku 1763 t. j. do smrti Augusta III. — Wójcicki napsal též množství spisků pro mládež na př. „Z rodzinnej zagrody", Waršava 1877. — „Życiorysy znakomitych ludzi." — „Pan Twardowski" a t. d. Nejlepším však dílem jsou „Klechdy, starożytne podania i powieści ludu polskiego i Rusi", po prvé vyšlé ve Varšavě r. 1837; po druhé tamtéž r. 1851 a po třetí r. 1876 na oslavu 50letého jubilea autorova s illustracemi Andriolyho, Gersona, Kostrzewského Pilatyho a j.

Poslední práce Wójcického jest nesmírně obšírné dílo pod názvem

„Warszawa i jej społeczność“ vycházející dosud v bibliotéce varšavské; jsou to obrazy z varšavského života literárního, jehož svědkem spisovatel sám byl. Do díla svého vkládá často úryvky z veršů neb listů svých přátel. Wójcicki nepochybně náležel ještě k těm šťastným, jimž popřáno bylo patřiti na ostatek svaté minulosti polské, patřiti na lid, který staropolským životem ještě žil, který jej dobře pamatoval, a proto jsou též obrazy minulosti polské, jím nakreslené, tak plny pravdy a života; neb on látku nečerpal jen z kněh, ale i z živých slov starců.

Smrtí tohoto neunavného pracovníka utrpěla Polska ztrátu velikou. Věčná budiž jeho památka!

Dle polského *Arnošt Sch. Polabský.*

Mezinárodní umělecká výstava v Mnichově.

Dopisy dra. O. Hostinského.

I.

V Mnichově koncem července 1879.

.... Ustupováním monumentalního umění — ve kterém sestersky spojené uměny, stavitelství, sochařství a malířství znázorňují velké, v národech, v lidstvu žijící myšlenky v soustředěné jich podstatě, tedy přísnou formou a obecně srozumitelnou výrazností — mizením jednoty slohu, mnohostranným bohatstvím nejvolnějšího rozvoje nastalo i nebezpečí zmatku, roztříštění a změlčení sil uměleckých. Na místě věčně platných zákonů uměleckých objevovaly se pak nezřídka bizarrní rozmar umělce nebo kupce, pachtění se po okamžitém úspěchu nebo stále se měnící požadavky kolísajícího obchodu světového. Vůči těmto zvláštním poměrům umělci i přátelé umění cítili potřebu, aby prostředků a cest bylo dbáno, jimiž by beze všeho porušení rozmanitosti směrů bylo možno přece přítrž učiniti zmatku, odmítati omyl, vyznamenávati, co jest dobrého a krásného — tudíž pěstovati a zachovávati slohovou harmonii pravého vkusu. Jen bezprostřední porovnávání různých výkonů uměleckých mohlo snažení tomu poskytnouti nutný pevný základ a z přesvědčení toho vznikly ve většině států vzdělaných pravidelné mezinárodní výstavy umělecké. Tak i zde v Mnichově pořádány byly během posledních asi 40 let větší menší umělecké výstavy, avšak časem příliš nestejně od sebe vzdálené, než aby byly mohly zjednati sobě patřičný vliv na tvoření umělecké i na vkus. Uváživ tento stav věci, ráčil J. V. král svoliti, aby zařízeny byly mezinárodní výstavy z oboru umění výtvarných, každý čtvrtý rok se opakující, i přijal sám jejich protektorat ....

Těmito asi slovy — arci v příslušném rámci ceremonielní řeči slavnostní — naznačil prof. W. Lindenschmit při zahájení výstavy její vznik a účel. Zajisté i skvělý úspěch první mezinárodní umělecké výstavy před desíti lety (20. července 1869) v tomtéž Skleněném paláci, jenž nyní opět láká přátele umění ze všech konců Evropy, otevřené jakož i výsledek velké specialní výstavy r. 1873 odbývané, ovšem jen na německý národ obmezené, avšak mimo umění též umělecký průmysl obsahující, nemálo k tomu přispěl, že krásná myšlenka periodických

výstav mezinárodních netoliko v uměleckých kruzích Mnichovských se ujmouti, nýbrž i skutkem státi mohla.

Mnichov je věru pravé místo pro podobné podniknutí; v leckterém větším městě byl by snad zdar jeho pochybný, zde o něm sotva lze pochybovati. Dalať jednak již zeměpisná poloha na křižovatce mezi západem a východem, severem a jihem evropským hlavnímu městu bavorskému jakési právo osobiti si tuto čestnou úlohu, jednak přála úloze té, ba přímo ji i vyžadovala dávná umělecká tradice jeho. Obyvatelstvo samo sice nelíší se valně od obyvatelstva měst jiných, obec lidu jako všude i v Mnichově je lhostejná naproti vyššímu umění a pravý smysl pro ně a vkus také zde jen v jistých menších kruzích nalezl svůj stánek. Avšak brzo v té brzo v oné formě vnucovalo se krásné umění městu tomu — a přímo vnucovati se musí všude, má-li zapustiti pevné kořeny v půdě velkoměstské, má-li vědomí o něm, neřku-li pravý názor a vkus, proniknouti hluboko a široko celou společností — i stalo se během několika desítiletí, že i prostý občan, jenž třeba pro svou osobu nemá pražádných vyšších tužeb esthetických, přece na umění pohlíží jakožto na věc vážnou a ctihodnou, důležitou a prospěšnou. Alespoň tolik docíleno neunavnými snahami králů bavorských, zejmena Ludvíka I. Leckdo ovšem se směje Mnichovanům, že prý jim více jde o hmotný užitek, jenž z umění plyne, než o ukojení potřeby idealní; výrok ten nikterak není nepravdivý, ač vyjímáme-li inteligenci, která zde skutečně žije v jakési ušlechtilejší atmosféře umělecké, než kdekoliv jinde — ale jak daleko jest na př. měšťanstvo Pražské vzdáleno i od tohoto nejnižšího „hospodářského“ stupně smyslu pro umění? Mnichov dobře jest si toho vědom a žurnalistika zdejší neostýchá se vyznati to bez obalu, že jiných magnetů pro cizince, kteří mu do roka miliony přinášejí, nemá, než své vzácné sbírky umělecké a svůj umělecký ruch; ty jsou mu asi tím, čím Švýcarsku je krásná jeho příroda. Proto také praktický Mnichov v každém ohledu je tak asi „zařízen“ pro umělce a přátele umění, jako lázeňské místo pro ty, kteří tam hledají ztracené zdraví.

Původně měl Mnichov umělecký význam jen pro Bavorsko, brzo ovšem pro celé Německo, dnes může se již říci, že má — co do žijícího umění — jakýsi ráz kosmopolitický, v němž ho toliko jedno město předčí: Paříž. Do přívětivého města nad Isarou obrací se mimo Německo i valná část východní Evropy. Není tedy pochybnosti, že místo pro pravidelné mezinárodní výstavy umělecké — jak nyní zdejší novináři rádi se chlubí: pro „zápasy olympické“ — bylo vhodně zvoleno. Mimo to má Mnichov již jakousi praxi v pořádání a upravování podobných výstav a konečně — důležitá to věc se stanoviska hmotného — má k tomu hotovou již velmi vhodnou místnost.

I tenkráte jest celá úprava výstavy zdařilá, třeba v jednotlivostech možno leccos namítati a vytýkati. V čele komitétu stojí malíř Konrád Hoff jakožto předseda, jeho náměstkem jest prof. W. Lindenschmit, zmíněný již řečník při slavnostním zahájení výstavy. Bez nedorozumění a bez rozmíšek zřídka podobné podniknutí se provádí — porota, jejíž úlohou bylo přijímati a odmítati umělecká díla, vzbudila však takovou nevoli mezi Mnichovskými malíři, že v některých žurnálech skoro denně

dočísti se lze nových jizlivých útoků a obviňování. Zda-li se tak právem děje, nebo křivdí-li se komitétu, věru nesnadno je rozhodnouti. Mezi přijatými asi 2500 nebo 3000 čísly jest ovšem leccos slabšího, třeba i špatného; mezi nepřijatými obrazy a sochami (jichž úhrnem bylo asi zrovna tolik, jako přijatých) nachází se snad nejedno dílo, které by bylo dosti čestně obstálo; konečně jest i možné, ba pravdě podobné, že v tom neb onom případě skutečně rozhodovaly ohledy osobní, stranické — kdež by se neděly podobné věci? Tolik jest však na bíledni, že přísnější výbor u přijímání (mezi legií odmítnutých čísel jsou prý i díla některých malířů, jichž jména mají i mimo Mnichov plný zvuk), jest u Němců záslužným pokrokem, třeba při tom jednotlivcům bylo křivděno. R. 1873 sami střízlivější Němci sobě naříkali, že celkový dojem německého oddělení vídenské výstavy světové velice trpěl nedosti přísným výborem, kdežto zejmena Francouzové a Belgičané, ba i Rusové velmi rigorosně si počínali při přijímání děl uměleckých. Letos německé oddělení mnohem příznivěji se presentuje. Němci vzali si za vzor francouzský Salon a nelekají se ani agitace, která z „Kunstvereinu" a z Umělecké výstavy naproti Glyptothece by ráda udělala jakousi „Exposition des refusés".

Upravení místností bylo důležitou otázkou. „Skleněný palác", obrovská to budova r. 1854 pro průmyslovou výstavu zřízená, jedinou síň 233 m. dlouhou dvojnásobnými galleriemi vroubenou tvořící, poskytuje pouze místo pro — budovu novou, která by i architektonickou úpravou i světlem účelu výstavy vyhověla. Skleněný palác vlastně jinou úlohu nemá, než že jednak tuto novou, zcela lehce ze dřeva a z plátna vystavěnou budovu chrání před deštěm a větrem jako nějaké pouzdro, a že mimo to úplně zakrývá její zevnějšek, jehož nákladné vyzdobení se tím ovšem stává zbytečným. Ze severní strany vstupující přichází skrze předsíň cizokrajnými bylinami, sochami a starými gobeliny (dle Rafaelových „tapet" vatikanských) vyzdobenou do vestibulu, velkého to čtvercového pavillonu, jenž sahá až ku skleněné střeše paláce, kdežto všechny ostatní místnosti jsou ovšem mnohem nižší. Ač i zde jsou vystaveny obrazy a sochy — naproti vchodu obrovské poprsí bavorského krále — přece slouží vestibul ten více za jakýsi hojnými bylinami a chladící fontenou okrášlený foyer, který zároveň usnadňuje komunikaci mezi různými částmi výstavy. Rozvržení asi 60 sálů, salonů, kabinetů a chodeb, zejmena však jejich spojení s vestibulem jakož i architektonická disposice tohoto posledního jest velmi šťastna. Mimo vchod má vestibul tři hlavní portaly, z nichž dva do německého oddělení vedoucí (východní a jižní) mají nápis „Deutschland", třetí pak (západní) „Ausland". Po obou stranách každého z těchto hlavních portalů jsou ještě portaly vedlejší, nad nimiž po dvou nalézáme ležící allegorické postavy, různé země representující, s příslušnými nápisy: Afrika a Amerika, Italie a Řecko, Německo a Rakousko, Skandinavie a Rusko, Turecko a Persie, Anglie a Nizozemsko, Francie a Španělsko, Čína a Japonsko. Patrně nemá to pražádný vztah k původu vystavených předmětů, nýbrž prostě naznačuje všeobsáhlost moderního umění, které látky svoje vybírá ze všech končin zeměkoule. Méně šťastná, než disposice celku, jest dekorační architektonická malba slohu renaissančního: nehledě k menším

pokleskům slohovým a ke hrubému poněkud provedení, nemile se dotýká diváka upotřebení perspektivy v místnosti, v níž nezaujímá pevné stanovisko; malované výklenky, vasy atd. jeví se mu skoro odevšad nesymmetrické a zkřivené. Nad římsou běží kolem celé místnosti nápis vyňatý z Goetheovy písně „Zum neuen Jahr.“ Zní: „Zwischen dem Alten, zwischen dem Neuen — Hier uns zu freuen, schenkt uns das Glück — Und das Vergangne heisst mit Vertrauen — Vorwärts zu schauen, schauen zurück.“ Nevím, je-li volba tohoto motta, o sobě krásnou myšlenku vyjadřujícího, právě šťastná; charakteristické jest, že i mnozí Němci, nepoznavše ve slovech těch verše Goetheovy, shledali je býti poněkud „záhadného smyslu.“

Co se týče roztřídění uměleckých děl, jsou malby olejové pořádány dle zemí, odkud byly zaslány bez ohledu na původcovu národnost; tak jsou v německém oddělení Slované, Řekové, Vlaši, v italském zase Němci, Španělé, opět Slované atd. Sochy rozestaveny jsou po všech místnostech bez ohledu na jejich původ, akvarelly a grafická umění mají svá zvláštní oddělení. Umělecký střed německého oddělení je dlouhý sál s vodotryskem, v němž zastoupen je Mnichov i Berlín předními mistry svými. Za sálem tím je pak „sál politický“ t. j. místnost, jejíž hlavní ozdobou je Wernerova „Proklamace německého císařství ve Versaillu roku 1871.“ Mimo to upomínají jízdecké podobizny císaře i korunního prince, jakož i některé bitvy na předcházející válku, většina obrazů však nemá pražádný význam „politický“. Středem cizozemského oddělení jest architektonicky dekorovaný oktogon taktéž fontenou opatřený, nyní však nepřístupný, poněvadž k nehotové dosud části výstavy cizozemské patřící.

Tolik o zařízení budovy, jejíž architektonická úprava je dílem mnichovského architekta A. Schmidta. Nechci prozatím pronášeti ani sebe povšechnější, nebo sebe reservovanější úsudek o výstavě samotné, poněvadž teprvé snad příštím týdnem objeví se činitel nad jiné důležitý, snad rozhodný: Francie. Tolik však již nyní možno říci, že celkový dojem je nad míru skvělý, že výstava bude velmi poučným obrazem moderních snah uměleckých a že blahodárného účinku na umělce i na obecenstvo minouti se nemůže, bude-li se skutečně každý čtvrtý rok opakovati.

Otevření výstavy dne 19. července o 11 hod. dop. bylo docela jednoduché. Přístup měli jen zvaní hosté a ti, kteří se vykázali lístkem „saisonním“, t. j. pro jeden nebo dva měsíce nebo pro celou dobu výstavy platícím.*) Krále zastupoval princ Luitpold, mezi přítomnými členy král. rodiny byla též arcikněžna Gisela se svým chotěm princem Leopoldem. Řeč prof. Lindenschmita, z níž jsem úvodem podal výňatek, krátká odpověď princova a „Hoch“ provolané králi bylo celou sotva půl hodiny trvající ceremonií, provázenou na příhodných místech příležitostní hudbou, již provedla vojenská kapela. Na to prohlíželi hosté výstavu, která od 3 hodin byla otevřena i pro obecenstvo.

---

*) Vstupné jest mírné: jedna marka (50 kr.) mimo pondělí, kdež se platí dvě marky. Lístek na jeden měsíc stojí 8, na dva měsíce 12, na celou dobu výstavy (až do konce října) 15 mark.

II.

Dne 15. srpna 1879.

Konečně tedy padla poslední tajemná rouška z oddělení francouzského. Dva sály otevřeny již před osmi dny, včera pak i místnosti ostatní, jichž úhrnem jest sedm: čtyry sály a tři kabinety. Počet děl zde vystavených u porovnání s celou výstavou není sice velký (Francouzi jsou zastoupeni jen asi 170 obrazy olejovými a přiměřeným počtem soch, akvarelů a kreseb atd.); avšak kvalita děl těch, i jejich umělecká hodnota i zajímavost věcná, tak účinkuje na diváka, že se v síních těch každý pozdržuje dvakrát i třikrát déle než v místnostech jiných a že se sem rád opět a opět vrací — na vzdor opravdu protivnému zápachu, jejž spůsobují dosud nevyschlé barvy maleb dekoračních. Také německému oddělení přibylo nedávno tří salonů — avšak tím vším přece ještě není výstava dokončena; bude prý za krátko zapotřebí opět několika nových sálů pro umělecká díla v nejposlednější době zaslaná. Samo sebou se rozumí, že za okolností takových nemůže dosud býti řeč o úplném katalogu. Později přibylá díla a celé francouzské oddělení bude obsahovati teprvé třetí vydání katalogu. Druhé, právě vydané je pouhý otisk prvního, ovšem s tím zlepšením, že při každém díle udáno číslo sálu nebo kabinetu, v němž se nalezá. Jelikož katalog je spořádán alfabeticky dle jmen, možno nyní rychle zvěděti, co a kde je vystaveno z prací kteréhokoliv umělce. Zmiňuji se o této úpravě katalogu, poněvadž je rozhodně praktická (dodatky zajisté rovněž budou spořádány alfabeticky) a vůbec pro všechny podobné seznamy velmi se odporučuje.

Nehotovost výstavy při jejím otevření stala se terčem útoků vážných i žertovných. Je to ostatně dědičný hřích téměř všech výstav a právě v tomto případě nemalý prospěch hmotný. Mluví se o každém sále, který se má otevřít, již nejméně týden napřed, interes i zvědavost se tím napínají a návštěva se zvyšuje. Tak zejmena po celé tři neděle zůstala otázka „Otevřeli již Francouzové?“ stálou formulí, již slyšeti bylo všude, v kavárnách, na procházkách, v divadle, nejvíce ovšem při vchodu do výstavy samé. Byloť si toho obecenstvo velmi dobře vědomo, že teprvé účastenství Francouzů učiní výstavu do opravdy „mezinárodní“. Je známo, že až do posledního okamžiku bylo velmi záhadné, obešlou-li francouzští umělci zdejší výstavu. Zmíním se zde stručně o záležitosti té, poněvadž dle kusých a nesouvislých, na mnoze s té neb oné strany tendenčních zpráv novinářských čtenářstvo snadno nabývá křivých názorů o ní.

Němečtí umělci súčastnili se loňské světové výstavy pařížské, ač jinak Německo zastoupeno nebylo. Francouzové za to vykonali skutek jemného taktu, vyloučivše z výstavy umělecké všechny předměty, které připomínali poslední nešťastnou válku, a jako na odvetu kolegiality německých umělců hodlali obeslati výstavu Mnichovskou. Avšak definitivní usnešení stalo se tak pozdě, že nebylo možno sehnati do července dostatečný počet dobrých uměleckých děl, která by Francii důstojně representovala. Umělci francouzští jsou totiž tak šťastni, že jich díla neputují mnoho let po všech možných výstavách, než se dostanou do

pevné ruky, jako jinde se děje; nejlepší obrazy letošního salonu na př. již před ukončením výstavy staly se majetkem soukromým nebo státním — a ze sbírek státních nesmí se nic půjčovati do ciziny. Upuštěno tudíž od myšlenky súčastnění se Mnichovské výstavy — ale brzo k ní opět bylo se vráceno. Stát učinil výminku a propůjčil celou řadu obrazů ze sbírek svých, zejmena z Luxembourgu (mimo jiné 20 v posledním „Salonu" zakoupených děl), mnozí soukromníci (na př. pan Turquet, přednosta odboru pro výtvarné umění v ministerstvu umění) následovali příkladu vlády a někteří umělci odhodlali se zaslati právě dohotovené práce své přímo z dílny — a francouzské oddělení na výstavě Mnichovské bylo pojištěno. Radostnou zprávu tu zvěstovaly telegramy Mnichovských listů teprvé několik málo dní před otevřením výstavy.

Avšak sotva bylo započato ve francouzském oddělení s upravováním výstavy, přinesl Pařížský „Siècle" dopis z Mnichova, jenž trpce si stěžoval na beztaktnost Němců. Umístěny totiž v „politickém sále" obrazy bitev, v nichž „ovšem Francouzi vždy jsou představeni jakožto poražení" a některé obrazy v jiných síních, předvádějí rovněž episody z války německo-francouzské; korespondent prohlásil to za urážku národního citu francouzského a vyslovil přání, aby raději francouzské sály zůstaly prázdnými. Na štěstí tuto přehnanou citlivost nesdíleli rozhodující kruhy, a Siècle se svým přáním nikterak nepronikl; ba naopak právě z této příčiny umělci francouzští v Mnichově přítomní zaslali svému vyslanci při dvoře bavorském, hraběti Lefèbvre de Béhaine list, v němž jednak chválí zvláštní pozornost a vyznamenání, s nímž od Mnichovských kollegů byli přijati, jednak i konstatují, že na výstavě není obrazu bitevního, jenž by Francouze urážeti mohl. A skutečně je tomu tak. V politickém sále vedle dotčené již Wernerovy „Proklamace císařství německého" jest asi šest bitev, v nichž však nestranný pozorovatel nemůže nalézti pražádnou tendenčnost: udatnost Francouzska se jimi ani dost málo nezlehčuje; totéž platí o sporých ostatních obrazech toho předmětu se dotýkajících. A co se podobizen týče, jen císařův velký jízdecký obraz od Camphausena připomíná bojiště a na jiné menší malbě představen císař s Bismarckem a j. v. v ležení u Gravelottu — voilà tout!

Je pravda, že Francouze se musí bolestně dotýkati každá, třeba i sebe vzdálenější narážka na nešťastnou válku tu; avšak po osmi nebo devíti letech přece již nelze žádati na Němcích, aby ze svých uměleckých výstav vylučovali všechny upomínky na svá vítězství — upřímně řečeno: umění německé by tím bylo příliš mnoho neutrpělo. Kdybych byl Němcem, neurážely by mne nyní, po tolika letech, ani obrazy francouzské, ačkoliv ty jsou skutečně z valné části tendenční, což při nešťastném výsledku války je zcela pochopitelno. Čas urovnává všechny podobné spory — jen okázalá tendence zpupného vítěze zůstává vždy nesympathickou.

Oddělení francouzské konečně bylo otevřeno. Němci nemohli zneuznati jeho převahu, která do jisté míry i na velmi pečlivém výběru a plynoucí z toho příznivé representace celkové plyne; našli se však ihned hlasy, které záslubu uměleckou hleděli snižovati. Francouzové prý sáhli proti znění programu výstavního daleko nazpět do minulých

desítiletí a nepodali tak obraz nynějšího umění svého. Skutečně vyskytují se obrazy s letopočtem 1868 (Meissonier), 1865 (G. Moreau), 1853 (Louis Francais a Diaz), 1849 (Rosa Bonheur), 1838 (Rousseau) a 1835 (Dupré); několik jiných pak je zajisté rovněž starších obrazů, jako Hébertova „Malaria" (1850), nebo malby umělců již zemřelých, jako Troyona a Corota. Avšak těch několik starších obrazů — arci děl to mistrovských — mohlo by scházeti, anižby celková bilance francouzského oddělení dopadla jinak. A pak-li je na př. Rosa Bonheur zastoupena jedním svých nejstarších slavných obrazů, Meissonier malbou jedenáct let starou, atd. zajisté nelze v tom spatřovati jinou příčinu, než tu, že v okamžiku jiných novějších děl nebylo po ruce a jmena ta na výstavě nikterak scházeti nesměla. Můžeme věru býti vděčni Francouzům za to, že otevřely brány Luxembourgu a některé z nejdražších pokladů svých svěřili Mnichovskému Skleněnému paláci; obraz moderního umění francouzského je tím skvěle doplněn.

Zdržel jsem se při zevnější zprávě o oddělení francouzském snad déle, než toho vyžaduje souměrnost dopisů těchto; domnívám se však, že také v českém obecenstvu otázka, jíž jsem se dotknul, vzbudila jakýsi interes. Vlastní umělecké úvahy budou předmětem dopisů dalších — arci více než povšechný přehled s patřičnými reflexemi není možno poskytnouti na tomto místě. Pro dnes jen krátkou poznámku, umění slovanského se týkající. Není zastoupeno tak, jak by mělo býti. Schází Matejko, řada předních malířů ruských, nebožtík Jaroslav Čermák, jenž by zde zajisté skvělé místo zaujímal a Praha je zastoupena jedině — paní Weyrotherovou — Pipenhagenovou. Znám sice předobře smutné hmotné poměry českých umělců, kteří nemohou se přípravám na mezinárodní výstavu věnovati tak, jako umělci v jiných městech žijící; že však mezi téměř třemi tisíci uměleckých děl vypátrati lze toliko jedinou krajinu přímo z Prahy zaslanou, jest úkaz, jehož výhradní příčinou ony neblahé poměry hmotné patrně býti nemohou. Schází nám pružnost, která vlastní cenu umí učiniti platnou i u těch, kteří ji nevyhledávají. Jmeno české zachránili toliko umělci naši v cizině žijící, především arci Brožík svým „Poselstvím", které zaujímá jedno z předních míst na výstavě. Výrok jistého Berlínského listu, že obraz Brožíkův má na výstavě v oboru historické malby velkého slohu toliko jednoho soupeře, jemuž ustoupiti musí, totiž Defreggerova „Ondřeje Hofera", je zcela správný; a nyní, po otevření francouzského oddělení dlužno vedle Defreggera postaviti ještě J. P. Laurenta.

K vyobrazením.

Benátský dělník. Mimo tento podpis nepotřebuje obrázek náš jiného vysvětlení. Ač bývalá pestrosť živé stafáže Benátek během času valně pobledla, zachovaly si přece mnohý samorostlý malebný typ a takovým je zajisté též postava našeho obrázku, přes chudobnost oděvu, v němž před nás — ostatně zcela hrdě a sebevědomě — předstupuje.

Vysoký Chlumec. Starý tento hrad vypíná se na temeni žulového, hojným stromovím obklopeného pahorku v okresu Sedlčanském, kraje Táborského. Na několik mil viděti jest malebnou tuto památku minulých dob, jakož i dvě obrovské lípy, kteréž těsně u hradu mohutné koruny své vznášejí.

Na úpatí pahorku leží nepatrný městys Chlumec, jinak též Podhrad nazývaný. Po kamenném mostě, který mohutným obloukem přes hradební příkop se pne, vcházíme do gótické brány; na pravo od ní stojí nárožní věž, v níž se spatřuje dosud ozdobné starodávné břevnoví a nad níž se vypíná vysoká stará střecha. V hradu samém zajímají navštěvovatele starožitné klenuté komnaty. Vyhlídka je odtud překrásná a daleká.

V čtrnáctém a patnáctém století sídlili na Vysokém Chlumci pánové z Janovic. Od nich koupil jej asi r. 1470 rytíř Ojíř z Očedělic. R. 1474 prodali jej bratří Albrecht a Bedřich Ojířové z Očedělic za 4000 kop čes. paní Anně Lobkovické z Risenberka, vdově po Janu Popelovi z Lobkovic, kterýž co věrný přívrženec krále Jiřího od Zdeňka ze Šternberka na hradě Rosenberku zajat byl a r. 1470 ve vězení na Krumlově zemřel. Synové Jana z Lobkovic Děpolt, Václav a Ladislav rozdělili se po smrti své matky o pozůstalost její; Vysoký Chlumec připadl Ladislavovi (r. 1490). Václav zemřel bezdětek. Ladislav a Děpolt stali se však zakladateli obou hlavních větví rodu Popelů z Lobkovic, jež slují podle původních svých sídel chlumeckou a bílinskou. Druhá tato větev vymřela v 17. století; chlumecká kvete dosud.

Po smrti Ladislavově zdědil Vysoký Chlumec mladší jeho syn Ladislav II.; starší Jan založil postranní větev Lobkoviců na Zbiroze. Ladislav II. byl maršálkem dvoru krále Ferdinanda I. a presidentem nad apelacemi a zemřel co nejvyšší hofmistr zemský r. 1584. Psal se pánem z Chlumce, Jistebnic, Kamenic, Borotína, Krásné Hory, Rybníků a Neustadtu (ve Falcku). Zanechal syny Ladislava, Zdeňka Vojtěcha a Václava, z nichž poslední zahynul již roku 1596 v bitvě s Turky u Jagru.

Držitelem Vysokého Chlumce stal se Zdeněk Vojtěch, jenž byl co vychovanec jesuitů, konviktu v bartolomějské ulici a pražské university, hlavní podporou katolické strany v Čechách a rozhodným odpůrcem protestantů. Zrazoval Rudolfovi vydání majestatu. Od roku 1599 byl nejvyšším kancléřem království českého. Roku 1617 vynaložil všechnu jesuitskou protřelost svou, aby zjednal Ferdinandovi II. korunu českou. Zbouřená šlechta protestantská zbavila jej sice r. 1618 všech úřadů a hodností a vypověděla jej ze země, ale po vítězství zbraní císařských na Bílé Hoře byl od Ferdinanda II. znova v úřad nejvyššího kancléře dosazen a pro platné služby do stavu knížecího povýšen. Zemřel roku 1626. Syn jeho Václav Euseb dostoupil záhy nejvyšších hodností a stal se konečně všemohoucím ministrem císaře Leopolda I. Ale několik vtipů o podobizně císařovny a odpor proti přemrštěným požadavkům jesuitů spůsobily proti němu tajné spiknutí u dvora, a když se Václav Euseb jednoho dne r. 1674 právě ke dvoru odebrati chtěl, byl v domě svém zatčen, úřadů svých zbaven a do Roudnice internován. Zároveň

zapovězeno mu pod těžkým trestem, aby pátral po příčinách svého pádu. Tři roky na to zemřel v Roudnici.

Panství Chlumecké a starý hrad zůstaly vždy v držení Lobkoviců, kteří starožitné sídlo svého rodu podnes v obytném stavu udržují.

E. Herold.

Stavební památky egyptské. V novější době rozptylují pozvolna četní badatelé mlhu tajemství, která zahalovala tak dlouho dávnou vzdělanosť egyptskou. Dlouho byla divná země na Nilu jako ty sfingy její — zkamenělou hádankou. Čekala v troskách velkolepých svých pomníků na bystré oči, jež dovedou vyčísti z bledých hieroglyfů na zkácených sloupech povahu ducha jejího, dávnou její slávu. Na vyobrazení našem skupeny jsou hlavní živly, jež tvoří zvláštní ráz egyptského stavitelství. V popředí viděti jest zříceninu nádherné nějaké svatyně, z níž pozůstaly dosud mohutné krásné sloupy, popsané hieroglyfy, ozdobené hlavicemi v podobě květů lotosových. U nohou jejich leží porouchaná sfinx. Dále v pozadí spatřují se zříceniny, z nichž poznati lze dosud jasně zevnější podobu a uspořádání chrámu egyptského. K bráně jeho vedla aleje sfingů, jež začínala obyčejně dvěma obelisky neb sochami. Tímto sfingořadím přicházelo se k pylónům, věžem to čtverhranným, zvolna do výše se zúžujícím, na vrchu plochým, před nimiž stály vysoké stožáry, jež o slavnostech zdobívaly se prapory. Mezi pylóny nacházela se průčelní brána, do výše súžená, vedoucí do předdvoří, jež obklopeno bylo sloupořadím. Kolem něho postaveny byly byty kněží a poutníků, jakož i menší chrámy. Někdy mívaly rozsáhlejší chrámy i více takových předdvoří. Na zadní straně posledního předdvoří byla předsíň vlastního chrámu, jejíž kamenný strop spočíval na řadách sloupů. Předsíní vcházelo se do vnitra svatyně, téměř úplně tmavé, v níž stála modla v oblacích kadidla. Stěny chrámu bývaly vnitř i vně pokryty řezbářskými pracemi, skvějícími se v nejkrásnějších barvách. Nejzáze viděti jest na obrázku našem skupení pyramid, obrovských těchto náhrobků dávných Faraonů.

Papyrus. Jako předešlý uvádí nás také poslední obrázek do říše Faraonů. U nohou nějakého sedícího kamenného kolosu na pobřeží posvátného Nilu vynáší se v malebných skupeních mohutná vodní rostlina, jež dala jméno jedné z nejdůležitějších a nejrozšířenějších látek našeho věku — papíru.

Nynější náš papír má velmi četné a rozmanité předchůdce. Dávní národové ryli písma svá do kamenů a kovů, do dřeva, kůry, lýka a listů stromových, psali na zvířecích kožích a j. Asyrové užívali k tomu konci tabulek z pálené hlíny. Staří Indové složili bohaté písemnictví své většinou do listů palmových, jichž se podnes v Indii zhusta na místě papíru užívá. Římané pomáhali si dřevěnými deskami, buď bíle obarvenými, na nichž se psalo štětcem neb barevnou hrudkou, buď voskem potaženými, do nichž se vrývalo písmo železnou rafií, stylem.

Ale nad všechny tyto a jiné látky vynikl brzy papír, jejž zhotovovali dávní Egypťané z lýka rostliny papyros (Cyperus papyrus antiquorum, papírovník čili dle Presla šáchor papír). Rostlina tato má

plazivý, na rameno tlustý oddenek, z něhož vyrůstá lodyha tupě třihranná, přímá, dole pochvami oděná, vyšší muže a tlustší prstu, nesoucí na konci svém klasy květů v okolíku, složeném z přemnohých tenkých stopek, 3—8″ dlouhých. Pod každým klasem nalezají se 3 dlouhé štětinovité listy a celé květenství tvoří na konci lodyhy útlý hustý koš. Papyrus roste podle vod v Egyptě, Abysinii, Malé Asii a nejjižnější Evropě.

Dle Plinia zhotovovali Egypťané papír z této rostliny, která se pěstovala pravidelně pod dohledem vlády, spůsobem následujícím. Nařízli lodyhy, pokud byly ještě šťávnaté a měkké, sloupli kůru a dřeň, olupek pak rozdělili zvláštní jehlou na tenké vrstvy čili blánky, z nichž střední poskytovaly papír nejlepší, krajní pak špatnější. Tyto blánky lýkové položili na stole řadou, krajem na sebe, a přes příč položena vrstva druhá, načež skropily se teplou vodou a tlačily se v lisu. Konečně byl papír na slunci sušen a hlazen. Myslívalo se, že má pouze voda svatého Nilu zvláštní moc, aby lýkové ty praménky slepila, ale nověji dokázáno, že slepení to spůsobuje prostě šťáva papírovníku, hojný cukr obsahující.

Papír egyptský skládal se z pásek 3 palce širokých a 15 stop dlouhých. Jen v suchu bylo lze chovati jej na delší dobu. S počátku byl dosti drahý (dle nápisu na chrámu řeckém v Athenách stál arch dva zlaté), později však ceny poněkud klesly.

Má se za to, že byla výroba papíru v Egyptě známa již r. 1000 př. Kr. Prorok Isaiáš (800 r. př. Kr.) zmiňuje se o egyptském papírovníku. Ale obecnějšího rozšíření došel prý teprvé, když Alexandr Veliký Egypt opanoval. Za panování Římanů vozil se egyptský papír do Říma a tam i v Řecku vzdělával se dále k větší hladkosti a trvanlivosti. „Glutinatores“ napouštěli jej silnějším klihem, „malleatores“ tepali jej kladivy a „pumicatores“ hladili jej pemzou a slonovou kostí, aby mu dodali většího lesku. Pak řezal se na archy, ale největší měly toliko 2 stopy ve čtverci. Popsaný papír svíjel se do závitků nebo vázal se do knih. Přes pečlivé ono zpracování prorážel však tou měrou, že psalo se jen po jedné straně.

Hlavním středištěm výroby papíru a obchodu s ním byla Alexandrie. O velkoleposti toho průmyslu svědčí, že M. Firmius, jenž ve válce císaře Aureliana s královnou Zenobií ujal se panství nad Egyptem, mohl vojsko své vydržovati užitkem, kterýž mu přinášel obchod Alexandrinských s papírem. Daň z něho přinášela císařům římským značný důchod.

Od V. století stával se papír vždy dražším a vzácnějším a v XI. a XII. století zanikla výroba jeho na dobro. Ale jméno jeho zůstalo a přeneseno bylo na hmotu, původnímu papíru zcela nepodobnou. V Egyptě není po papírovníku již téměř ani stopy. V Abysinii však roste dosud hojně a slouží tam k pletení loděk, nepropouštějících vody.

